

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM AB URBE CONDITA

LIBRI QUI SUPERSUNT XXXV.

Recensuit, & notis ad usum Scholarum accommodatis illustravit J. B. L. CREVIER,
Emeritus Rhetoricæ Professor

*In Collegio Dormano-Bellovaco Universitatis
Parisiensis.*

TOMUS TERTIUS.

LONDINI,

Apud JOHANNEM NOURSE.

MDCCL.

15

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBER TRIGESIMUS PRIMUS.

E P I T O M E
LIBRI XXXI. LIVIANI.

Belli adversus Philippum Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti causæ referuntur hæ. Tempore Initiorum duo juvenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, & in sacrarium Cereris, ¹ cum aliis pluribus suis intraverunt. ob hoc, tanquam nefas summum commississent, ab Atheniensibus cæsi sint. Acarnanes mortibus suorum commoti, ad vindicandos illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginensibus

¹ Cum aliis pluribus suis] cum turba eorum quos vi-
Si recidamus vocem suis, debant confluere ad tem-
nulla hîc erit difficultas. plum.
Cum aliis pluribus id est

datam , ² quingentesimo quadragesimo anno ab urbe condita , quum Atheniensium , qui obsidebantur à Philippo , legati auxilium à senatu petissent , & senatus id censuisset ferendum , plebe , quòd tot bellorum continuus labor gravis erat , dissentiente , tenuit auctoritas Patrum , ut sociæ civitati ferri opem populus juberet. Bellum id P. Sulpicio consuli mandatum est : qui exercitu in Macedoniam ducto , equestribus præliis cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni à Philippo obsessi , ad exemplum Saguntinorum , suos seque occiderunt. L. Furius prætor Gallos Insubres rebellantes , & Amilcarem Pœnum , bellum in ea parte molientem , acie vicit. Amilcar eo bello occisus est , & millia hominum triginta quinque. Præterea expeditiones Philippi regis , & Sulpicii consulis , expugnationesque urbium ab utroque factas , continet. Sulpicius consul , adjuvantibus rege Attalo & Rhodiis , bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius prætor.

² Quingentesimo quadragesimo anno] Manifestum mendum. Annus ille numerari debet ex calculo Dod-

welli Liviano quingentesimus quinquagesimus secundus ab u. c.

LIBER XXXI.

U.C. 551. I.
a.C. 201.

ME quoque juvat , velut ipse in parte laboris ac periculi fuerim , ad finem belli Punici pervenisse. nam etsi profiteri ausum , perscripturum res omnes Romanas , in partibus singulis tanti operis fatigari minimè conveniat ; tamen quum in mentem venit , tres & sexaginta annos (tot enim sunt à primo Pu-

LIBER XXXI.

§

nico ad secundum bellum finitum) ¹ æquè multa volumina occupasse mihi, quàm occuparint quadringenti octoginta septem anni à condita urbe ad Appium Claudium consulem, qui primus bellum Carthaginiensibus intulit; jam provideo animo, velut qui ² proximis littori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur, quicquid progredior, in vastiorem me altitudinem, ac velut profundum invehì, & crescere penè opus, quod prima quæque perficiendo minui videbatur. Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit; periculo haudquam comparandum, aut virtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorum, ³ vetustæque famâ gentis, & magnitudine imperii, quo multam quondam Europæ, majorem partem Asiæ obtinuerant armis, prope nobilius. Ceterùm ⁴ cœptum bellum adversus Philippum decem ferme antè annis, triennio priùs depositum erat, ⁵ quum Ætoli & belli &

U.C. 551
A.C. 201.

Bellum
Macedo-
nicum.

¹ *Æquè multa volumina*] Bellum Punicum primum narrare inceperat Livius l. XVI. suæ historiæ. Itaque quindecim libros occupaverant res per 487. annos gestæ ab u. c. ad primum Punicum bellum: quindecim iridem, res per tres & sexaginta annos gestæ ab initio primi Punici belli ad secundum perpetratum. Non numerat autem annum labentem Livius, quemadmodum suprâ l. XXX. c. 44. ubi bellum Punicum secundum finitum esse ait septimodecimo anno.

² *Proximis littori vadis inducti*] Allesti ad ingre-

diendum, quia prope litus vada eis occurrunt, nec ea aquæ altitudo quæ possit timeri.

³ *Vetustæque famâ gentis*] Melius *vetustæque famâ gentis*. Sic infrâ l. XXXV. c. 12. *Vetusta regum Macedoniae famâ, peragratusque Oriens victoriis ejus gentis*.

⁴ *Cœptum bellum adversus Philippum decem ferme antè annis*] Hic initium ducit hujus belli Livius ab initia cum Ætolis societate, anno 541. de qua vide l. XXVI. c. 24. At tribus antè annis motum fuerat, ut constat ex l. XXIV. c. 40.

⁵ *Quum Ætoli*] Initum

A iij

U.C. 491.
a.C. 201.

pacis fuissent causa. Vacuos deinde pace Punica jam Romanos, & insensos Philippo, quum ob infidam adversus Aetolos aliosque regionis ejusdem socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam missa Annibali Poenisque, preces Atheniensium, quos agro pervastato in urbem compulerat, excitaverunt ad renovandum bellum.

*Legati
in Aegy-
ptum.*

II. Sub idem ferè tempus & ab Attalo rege & Rhodiis legati venerunt, nunciantes, Asia quoque civitates sollicitari. His legationibus responsum est, curæ Asianam rem senatui fore. Consultatio de Macedonico bello integra ad consules, qui tunc ¹ in prælio cum Boiis erant, rejecta est. Interim ² ad Ptolemæum Aegypti regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Aemilius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: ut & annuntiarent victum Annibalem

Philippo cum Annibale fœdus, de quo egit Livius, l. XXIII. c. 33. coegit Romanos de bello Macedonibus inferendo cogitare: mox legati ab Orico nunciantes suam urbem captam esse, Apolloniam tentari, impulerunt Lævinum, ut in Græciam trajiceret. Sed segnius bellum gestum est, donec inita est cum Aetolis societas. Iidem Aetoli & pacis causa fuerant, quia, absentibus Romanis, pacem per se ipsi cum Philippo pepigerant: unde Romanis quodammodo necesse fuit ad pacem quoque animos inclinare. Vid. suprâ XXIX. 12.

¹ In prælio cum Boiis

erant] Hoc corruptum est. Neque enim ambo consules in Boiorum agro erant, sed alter tantum, P. Aelius. Jam verò quid sibi vult, in prælio erant? Lege, in provinciis erant.

² Ad Ptolemæum Aegypti regem] Tunc regnabat in Aegypto Ptolemæus Epiphanes, quem pater quadriennio antè vitâ cedens, anno u. c. 548. a. C. 204. quadrimum reliquerat. Itaque hæ gratiarum actiones quæ sequuntur, non possunt referri ad officia à rege puero collata in Romanos, quæ nulla erant, sed ad ejus patrem & regnum Aegypti. Vid. not. 3. proximè secuturam.

Poenosque, & gratias agerent regi, ³ quòd in U.C. 557.
 rebus dubiis, quum finitimi etiam socii Ro- a.C. 201.
 manos defererent, in fide mansisset; & pete-
 rent, ut si coacti injuriis bellum adversus Phi-
 lippum suscepissent, pristinum animum erga
 populum Romanum conservaret. Eodem ferè
 tempore, P. Ælius consul in Gallia, quum
 audisset à Boiis ante suum adventum incurfio-
 nes in agros sociorum factas, duabus legioni-
 bus subitariis tumultus ejus causâ scriptis, ad-
 ditisque ad eas quatuor cohortibus de exercitu
 suo, C. Oppium præfectum socium hac tumul-
 tuariâ manu ⁴ per Umbriam (quam tribum
 Sappiniam vocant) agrum Boiorum invadere
 jussit: ipse eodem, aperto itinere, per medios
 montes duxit. Oppius ingressus hostium fines,
 primò populationes satis prospere, ac tutò fe-
 cit: delecto deinde ad castrum Mutilum satis
 idoneo loco, ad demetenda frumenta (jam
 enim maturæ erant segetes) profectus, neque
 explorato circà, nec stationibus satis firmis,
 quæ armatæ inermes atque operi intentos tuta-
 rentur, positis, improvise impetu Gallorum
 cum frumentatoribus est circumventus. Inde
 pavor fugaque etiam armatos cepit. Ad septem
 millia hominum palata per segetes sunt cæsa,

³ Quòd... in fide mansisset] Polybius docet Romanos in summa frumenti inopia, post accessum, ut videtur verisimile, Annibalis ad urbem, subsidium à Ptolemæo Philopatore, tanquam ab socio & amico rege, petiisse.

⁴ Per Umbriam (quam tribum Sappiniam vocant] Per eam Umbriæ partem,

quæ ab ipsis tribus Sappinia appellatur. Hæc enim verba, *quam... vocant*, quibus uti non solet Livius, ubi tribuum Romanarum nomina appellat, nobis persuadent hanc unam fuisse è tribubus, in quas Umbri ipsi dividebantur: eodem planè modo ac sensu, quo suprà l. IX. c. 41. de iisdem Umbris: *Plaga una (Materinam ipsi appellant.)*

U.C. 551.
A.C. 201.

inter quos ipse C. Oppius præfectus : ceteri in castra metu compulsi , inde sine certo duce consensu militari proximâ nocte , relicta magnâ parte rerum suarum , ad consulem per saltus prope invios pervenere. qui , nisi quòd populus est Boiorum fines , & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit , nihil , quod esset memorabile , aliud in provincia quum gessisset , Romam rediit.

III. Quum primùm senatum habuit , universis postulantibus , ne quam priùs rem quàm de Philippo sociorumque querelis ageret ; relatum extemplo est : decrevitque frequens senatus , ut P. Ælius consul , quem videretur ei , cum imperio mitteret , qui classe acceptâ , quam ex Sicilia Cn. Octavius reduceret , in Macedoniam trajiceret. M. Valerius Lævinus proprætor missus , circa Vibonem duodequadraginta navibus ab Cn. Octavio acceptis in Macedoniam transmisit. ad quem quum M. Aurelius legatus venisset , edocuisseque eum , quantos exercitus , quantum navium numerum comparasset rex , & quemadmodum circa omnes non continentis modò urbes , sed etiam insulas , partim ipse adeundo , partim per legatos , conciret homines ad arma ; majore conatu Romanis id capeffendum bellum esse , ne cunctantibus iis auderet Philippus , quod Pyrrhus priùs ausus ex aliquanto minore regno esset : hæc eadem scribere Aurelium consulibus & senatui placuit.

*Agri militibus
Scipionis
divisi.*

IV. Exitu hujus anni ¹ quum de agris veterum militum relatum esset , qui ductu atque

¹ *Quum de agris veterum militum relatum esset*] Quum deliberandum proposuissent consules in senatu de assi-

gnando agros veteribus militibus. Hæc prima apud Livium mentio occurrit agrorum certo cuidam militum

LIBER XXXI. 9

auspicio P. Scipionis in Africa bellum perfectissimum; decreverunt Patres, ut M. Junius prætor urbis, si ei videretur, decemviros agro Samniti Appuloque, quod ejus publicum populi Romani esset, metiendo dividendoque crearet. Creati P. Servilius, Q. Cæcilius Metellus, C. & M. Servilii (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hostilii Catones, P. Villius Tappulus, M. Fulvius Flaccus, P. Ælius Pætus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Ælio consule comitia habente, ² creati consules P. Sulpicius Galba, C. Aurelius Cotta. Prætores exinde facti, Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpureo, Q. Fulvius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani scenici eo anno magnificè apparatusque facti ab ædilibus curulibus, L. Valerio Flacco, & L. Quintio Flaminino. ³ biduum instauratum est. ⁴ frumentique vim ingentem, quod ex Africa P. Scipio miserat, quaternis æris populo cum summa fide & gratia diviserunt. Et plebei ludi ter toti instaurati ab ædilibus plebis, L. Apustio Fullone, & Q. Minucio Rufo, qui ex ædilitate prætor creatus erat: & ⁵ Jovis epulum fuit ludorum causâ.

V. ¹ Anno quingentesimo quinquagesimo ab urbe condita, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio

generi divisorum in præmii emeritæ militiæ. Retentum hoc exemplum est, & crebrò deinde usurpatum: ac sub Cæsaribus in consuetudinem jam legemque abiit.

² Creati consules, P. Sulpicius Galba] Iterum. Jam enim Sulpicius consul fuerat anno 541.

³ Biduum instauratum est] Sic & L. XXVII. c. 36. Et

plebeis ludis biduum instauratum.

⁴ Frumenti.. vim ingentem.. quaternis æris] Quaternis assibus, id est, quartâ denarii parte in modios. Vid. not. r. ad l. XXX. c. 26.

⁵ Jovis epulum] Vid. not. 3. ad XXV. 2.

¹ Anno quingentesimo quinquagesimo] Adde secundo.

U.C. 552.

A.C. 200.

P. Sul-

picio II.

C. Aure-

lio Coss.

*De bello**adversus**Philip-**pum in-**eundo con-**silia,*

consulibus, bellum cum rege Philippo initum est; paucis mensibus post pacem Carthaginien-sibus datam. Omnium ² primùm eam rem Idi-bus Martiis, quo die tum consulatus inibatur, P. Sulpicius consul retulit: senatusque decre-vit, uti consules majoribus hostiis rem divinam facerent, quibus diis ipsis videretur, cum precatione ea: *Quam rem senatus populusque Ro-manus de republica, deque ineundo novo bello in animo haberet, ea res uti populo Romano, sociis-que ac nomini Latino, bene ac feliciter eveniret*: secundùm rem divinam precationemque, ut de republica, deque provinciis senatum con-sulerent. Per eos dies opportunè irritandis ad bellum animis, & litteræ à M. Aurelio legato, & M. Valerio Lavino proprætore allatæ: & Atheniensium nova legatio venit, quæ regem appropinquare finibus suis nunciaret; brevi-que, non agros modò, sed urbem etiam in ditione ejus futuram, nisi quid in Romanis auxilii foret. Quum pronunciaissent consules, rem divinam rite perfectam esse, & precatio-nem admisisse deos haruspices respondere, læ-taque exta fuisse, & prolationem finium, victoriamque, & triumphum portendi; tum litteræ Valerii Aureliique lectæ, & legati Atheniensium auditi. Senatûs inde consultum factum est, ut sociis gratiæ agerentur, quòd diu sollicitati, ne obsidionis quidem metu fide decessissent: de auxilio mittendo tum ³ respon-dere placere, quum consules provincias sortiti essent; atque is consul cui Macedonia provin-cia evenisset, ad populum tulisset, ut Philippo regi Macedonum indiceretur bellum.

V I. P. Sulpicio provincia Macedonia sorte

² *Primùm eam rem*] Fortè
primam.

³ *Respondere placere*]
Nonne potius, responderi?

LIBER XXXI. 11

evenit, isque rogationem promulgavit, *Vel-* U.C. 1112.
a.C. 1901.
lent, juberent, Philippo regi Macedonibusque qui
sub regno ejus essent, ob injurias armaque illata
sociis populi Romani, bellum indici: alteri con-
suli Aurelio Italia provincia obtigit. Prætores
exinde sortiti sunt, Cn. Sergius Plancus urba-
nam, Q. Fulvius Gillo Siciliam, Q. Minucius
Rufus Bruttios, L. Furius Purpureo Galliam.
 Rogatio de bello Macedonico primis comitiis Rogatio-
 ab omnibus ferme centuriis ¹ antiquata est. id nem de
 quum fessi diuturnitate & gravitate belli suâ bello po-
 sponte homines tædio laborum periculorum- pulus an-
 que fecerant, tum Q. Bæbius tribunus plebis, tiquat.
 viam antiquam criminandi Patres ingressus,
 incusaverat bella ex bellis feri, ne pace un-
 quam frui plebs posset. Ægre eam rem passi
 Patres, laceratusque probris in senatu tribunus
 plebis: & consulem pro se quisque hortari, ut
 de integro comitia rogationi ferendæ ediceret,
 castigaretque segnitiam populi, atque doceret,
 quanto damno dedecorique dilatio ea belli fu-
 tura esset.

VII. Consul in campo Martio ¹ comitiis ha- Castigas
 bitis, priusquam centurias in suffragium mit- populum
 teret, concione advocatâ, Ignorare, inquit, Consul.
videmini mihi, Quirites, non, utrùm bellum an
pacem habeatis, vos consuli: (neque enim libe-
rum id vobis permittit Philippus, qui terrâ mari-
que ingens bellum molitur) sed utrùm in Mace-
doniam legiones transportetis, an hostem in Ita-
liam accipiatis. Hoc quantum intersit, si unquam
antè aliàs, Punico certè proximo bello experti

¹ *Antiquata est*] Vid. vocem *habitis*. Sic enim in-
 not. 2. ad V. 30. terdum Livius absolute lo-
¹ *Comitiis habitis*] Vel qui amat, ut hoc ipso li-
 intellige, dum habentur bro, c. 50. *Comitiis adiles*
 comitia: vel potius dele *curules creati*.

U.C. 552.
a. C. 200.

estis. Quis enim dubitat, quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus impigre tulissemus opem, ² sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum, pactum jam per legatos litterasque cum Annibale in Italiam trajicere, misso cum classe Lævino, qui ultro ei bellum inferret, in Macedonia continuerimus. Et quod tunc fecimus, quum hostem Annibalem in Italia haberemus, id nunc, pulso Italiâ Annibale, devictis Carthaginiensibus, cunctamur facere? Patiamur expugnandis Athenis, sicut Sagunto expugnando Annibalem passi sumus, segnitiam nostram experiri regem. non quinto inde mense, quemadmodum ab Sagunto Annibal, sed quinto inde die quàm ab Corintho solverit naves, in Italiam perveniet. Ne æquaveritis Annibali Philippum, ne Carthaginiensibus Macedonas; ³ Pyrrho certè æquabitis: dico, quantum vel vir viro, vel gens genti præstat. Minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, & hodie est. Peloponnesum totam in ditione Philippus habet, Argosque ipsos, non vetere famâ magis, quàm morte Pyrrhi nobilitatos. ⁴ Nostra nunc

² Sicut patres nostri Mamertinis tulerant] Adversus Pœnos: unde initium primi Punici belli.

³ Pyrrho certè æquabitis: dico, quantum] Lege Pyrrho dico, mutatâ interpunctione vulgari in hunc modum: Pyrrho dico. Quantum vel vir viro, vel gens genti præstat! Dixerat primò illos certè non dubitatueros Philippum Pyrrho æquare. Mox

fese ipse reprehendit, quòd Philippum æquet Pyrrho, quo longè superior est. Pyrrho dico eum æquatum iri. Imò verò quantum vel vir viro, id est, Pyrrho Philippus; vel gens genti, id est, Macedonia gens Epiroticæ præstat! Utrumque probat in iis quæ sequuntur.

⁴ Nostra nunc compara] Legendum videtur, comparate.

compara. quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res, salvis ducibus, salvis tot exercitibus, quos Punicum postea bellum absumpsit, aggressus Pyrrhus, tamen concussit, & victor prope ad ipsam urbem Romam venit! nec Tarentini modò, oraque illa Italiae, quam majorem Græciam vocant, ut linguam, ut nomen secutos crederes, sed Lucanus, & Bruttius, & Samnis, à nobis defecerunt. Hæc vos, si Philippus in Italiam transmiserit, quietura aut mansura in fide creditis? ⁵ Manserunt enim Punico postea bello. Nunquam isti populi, nisi quum deierit ad quem desciscant, à nobis non deficient. Si piguisset vos in Africam trajicere, hodie in Italia Annibalem & Carthaginienes hostes haberetis. Macedonia potius, quàm Italia, bellum habeat: hostium urbes agrique ferro atque igni vastentur. Experti jam sumus foris nobis quàm domi feliciora potentioraque arma esse. Ite in suffragium bene juvantibus diis: & quæ Patres censuerunt, vos jubete. Hujus vobis sententiæ non consul modò auctor est, sed etiam dii immortales, qui mihi sacrificanti præcantique ut hoc bellum mihi, senatui, vobisque, & sociis ac nomini Latino, classibus exercitibusque nostris bene ac feliciter eveniret, læta omnia prosperaque portendêre.

VIII. Ab hac oratione in suffragium missi, ^{Populus bellum jubet.} ¹ uti rogarat, bellum jusserunt. Supplicatio inde à consulibus in triduum ex senatusconsulto indicta est, obsecratique circa omnia pulvinaria dii, ut quod bellum cum Philippo ^{Supplicatio indicta, ob bellum decretum.} populus jussisset, id bene ac feliciter eveniret. ^{Consulibus feciales.} ² consultique feciales ab consule Sulpicio,

¹ Manserunt enim] Ironice dictum.

¹ Uti rogarat] Vid. not. 1. ad VI. 38.

² Consultique feciales... feciales decreverunt] Odiosa repetitio. Posterius illud feciales libenter deleverimus.

U.C. 552.
a.C. 200.

Exerci-
tus.

bellum quod indiceretur regi Philippo, utrum ipsi utique nunciari juberent; an satis esset, in finibus regni quod proximum præsidium esset, eò nunciari: feciales decreverunt, utrum eorum fecisset, rectè facturum. Consuli à Patribus permissum, ut, quem videretur ex iis qui extra senatum essent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus consulum prætorumque actum. consules binas legiones scribere jussi: veteres dimittere exercitus. Sulpicio, cui novum ac magni nominis bellum decretum erat, permissum, ut de exercitu, quem P. Scipio ex Africa deportasset, voluntarios, quos posset, duceret: invitum ne quem militem veterem ducendi jus esset. Prætoribus L. Furio Purpureoni & Q. Minucio Rufo quina millia sociùm Latini nominis consul daret: quibus præsidii alter Galliam, alter Bruttios provinciam obtineret. Q. Fulvius Gillo & ipse jussus ex eo exercitu, quem P. Ælius consul habuisset, ut quisque minimè multa stipendia haberet, legere, donec & ipse quinque millia sociùm ac nominis Latini effecisset: ³ id præsidio Siciliae provinciae esset. M. Valerio Faltoni, qui prætor priore anno Campaniam provinciam habuerat, prorogatum in annum imperium est; uti proprætor in Sardiniam trajiceret, atque de exercitu, qui ibi esset, quinque millia sociùm nominis Latini, ⁴ qui eorum minimè multa stipendia haberet, lægeret. Et consules duas urbanas legiones scribere jussi: quæ, si quò res posceret, multis in Italia ⁵ contactis gentibus Punici belli so-

³ Id præsidio... esset] Elegantiùs videretur: id præsidium Siciliae provinciae esse: supple jussum.

⁴ Qui eorum minimè multa stipendia haberet] Lege haberent.

⁵ Contactis... societate

cietate, irâque inde tumentibus, mitterentur. Sex legionibus Romanis eo anno usura respública erat.

U.C. 552.

a.C. 200.

Legiones

6.

Legati
Ptolemai.

IX. In ipso apparatu belli legati ab rege Ptolemæo venerunt, ¹ qui nunciarunt, Athenienses adversus Philippum petisse ab rege auxilium. ceterum, etsi communes socii sint, tamen, nisi ex auctoritate populi Romani, neque classem, neque exercitum defendendi aut oppugnandi cujusquam causâ regem in Græciam missurum esse. Vel quieturum eum in regno, si populo Romano socios defendere liceat; vel Romanos quiescere, si malint, passurum, atque ipsum auxilia, quæ faciliè adversus Philippum tueri Athenas possent, missurum. Gratia regi ab senatu actæ, responsumque, Tutari socios populo Romano in animo esse: si quare ad id bellum opus sit, indicaturos regi: regni-que ejus opes scire subsidia firma ac fidelia suæ reipublicæ esse. Munera deinde legatis in singulos ² quinûm millium æris ex senatusconsulto missa. Quum delectum consules haberent, pararent-que quæ ad bellum opus essent; civitas religiosa, in principiis maximè novorum bellorum, supplicationibus habitis jam, & obsecratione circa omnia pulvinaria factâ, ne quid prætermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Jovi donumque vovere consulem, cui provincia Macedonia evenisset, jussit. Moram voto publico Licinius pontifex maximus

irâque inde tumentibus] Ita se habentibus ut ad eas contagio societatis cum Pœnis in bello pertineret, & hanc ob causam irâ tacitâ æstuantibus, quæ occasionem erumpendi quærerent.

¹ Qui nunciarunt] Has

voces planè supervacuas libenter refecaremus.

² Quinûm millium æris] Quinque millia æris gravis sunt quingenti denarii, quos pares facimus marci argenti nostratibus 7. cum uncia sex & semuncia.

U.C. 551.
a.C. 200.

attulit, qui negavit ex incerta pecunia ³ *vovere* debere, ⁴ *si ea pecunia non posset in bellum usui esse*. Reponi statim debere, nec cum alia pecunia misceri. quod nisi factum esset, votum rite solvi non posse. Quanquam & res, & auctor movebat; tamen ad collegium pontificum ⁵ referre consul iussus, si posset rectè votum incertæ pecuniæ suscipi. posse, rectiusque etiam esse, pontifices decreverunt. Vovit in eadem verba consul, præeunte maximo pontifice, quibus antea ⁶ quinquennalia vota suscipi solita erant: præterquàm quòd tantâ pecuniâ, quantam tum, quum solveretur, senatus censuisset, ludos donaque facturum vovit. Toties antè ludi Magni de certa pecunia voti erant: ii primi de incerta.

³ *Vovere debere*] Magis placeret: *voveri*.

⁴ *Si ea pecunia*] Fortasse hîc aliquid mendi subest. Possumus tamen utcunque exponere, accipiendo particulam *si* pro *siquidem*, hoc nempe modo. Negavit pontifex maximus *voveri* debere ludos ex incerta pecunia, id est, non statutâ pecuniæ summâ, quam in eorum apparatus erogari placeret, siquidem ea pecunia, id est, pecunia vota in ludos jam non poterat in bellum usui esse. Hæc fortasse erat mens pontificis: *Voveantur ludi ex pecunia, quæ ex ærario sumenda est*. Nisi igitur statuta fuerit pecuniæ summa, eaque seposita, jam tota ærarii pecunia huic voti obligationi obnoxia videbitur. Pecunia autem, in quam votum cadit, non potest in

bellum usui esse. Itaque, nisi certâ pecuniâ *voveantur* ludi, jam publici ærarii usus in bellum nullus erit.

⁵ *Referre consul iussus, si posset*] Nota tamen *si* pro *an* positum: quemadmodum jam factum à Livio vidimus suprâ, l. IV. c. 20. Sic & infrâ l. XXXIII. c. 35. *Percunctatus, si consilium salutare admittere auribus posset*: & l. XXXVI. c. 33. *Percunctatus, si se interim, quæ defecissent ab societate Romana urbes, recipere vellet*: & l. XXXIX. c. 50. *Quasisse, si incolumis Lycortas equitesque evasissent*.

⁶ *Quinquennalia vota*] Vota quæ suscipiebantur, si in quinque annos eodem respublica steterisset statu: de quibus vide XXVII. 31. XXX. 27.

LIBER XXXI. 17

X. Omnium animis in bellum Macedonicum U.C. 552.
a. C. 200. versis, repentè nihil minùs eo tempore timen- Gallicus
tumultus,
auctore
Amilca-
re. tibus, Gallici tumultûs fama exorta est. Insu-
bres, Cenomanique, & Boii, excitis ¹ Salyis,
Ilvatibusque, & ceteris Ligustinis populis,
Amilcare Pœno duce, qui in iis locis de Af-
drubalis exercitu substiterat, Placentiam in-
vaserant: & direptâ urbe, ac per iram magna
ex parte incensâ, vix duobus millibus homi-
num inter incendia ruinasque relictis, trajecto
Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vi-
cinæ urbis audita clades spatium colonis dedit
ad claudendas portas, præsidiaque per muros
disponenda, ² ut obsiderentur tamen prius-
quam expugnarentur, nunciosque mitterent
ad prætorem Romanum. L. Furius Purpureo,
qui tum provinciæ præerat, cetero ex senatus-
consulto exercitu dimisso, præter quinque
millia sociûm ac Latini nominis, cum iis copiis
in proxima regione provinciæ circa Ariminum
substiterat. Is tum senatui scripsit, quo in tu-
multu provincia esset. *Duarum coloniarum, quæ
ingentem illam tempestatem Punici belli subter-
fugissent, alteram captam ac direptam ab hosti-
bus, alteram oppugnari. Nec in exercitu suo satis
præsidii colonis laborantibus fore, nisi quinque
millia sociûm quadraginta millibus hostium (tot
enim in armis esse) trucidanda objicere velit, &
tantâ suâ clade, jam inflatos exscidio coloniæ Ro-
manæ, augere hostium animos.*

¹ Salyis Ilvatibusque] Sa-
lyi, qui inter Rhodanum &
Alpes incolebant, nihil huc
pertinent. Varii emendato-
res varia nomina reponunt.
Unum constar, hîc appel-
latos esse à Livio non alios

quàm è Liguria populos.

² Ut obsiderentur tamen]
Ut non primo impetu ex-
pugnarentur, quemadmo-
dum Placentini, sed obside-
ri saltem urbem necesse es-
set, antequam caperetur.

U.C. 152.
a.C. 200.

Legati
Carthagi-
nem missi.

Idem ad
Masinif-
sam.

XI. His litteris recitatis decreverunt, ut C. Aurelius consul exercitum, cui ¹ in Etruriam ad conveniendum diem edixerat, Arimini eâdem die adesse juberet, & aut ipse, si per commodum reipublicæ posset, ad opprimendum ² Gallicum tumultum proficisceretur; aut L. Furio prætori scriberet, ut, quum ad eum legiones ex Etruria venissent, missis in vicem earum quinque millibus sociorum, qui interim Etruriæ præsidio essent, proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione. Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eosdem Carthaginem, eosdem in Numidiam ad Masinissam. Carthaginem, ut nunciarent, civem eorum Amilcarem relictum in Gallia, ³ haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Magonis postea exercitu, bellum contra fœdus facere. exercitus Gallorum Ligurumque excivisse ad arma contra populum Romanum. Eum, si pax placeret, revocandum illis, & dedendum populo Romano esse. Simul nunciare iussi, perfugas sibi non omnes redditos esse. magnam partem eorum palam Carthagini obversari dici: quos comprehendendi conquireque debere, ut sibi ex fœdere restituantur. Hæc ad Carthaginienes mandata. Masinissæ gratulari iussi, quod non patrium modò recuperasset regnum, sed parte florentissimâ Syphacis finium adjectâ etiam auxisset. Nuntiare præterea iussi, bellum cum rege Philippo susceptum, quod Carthaginienes auxiliis juvisset, injuriasque inferendo sociis populi Romani, flagrante bello Italiâ, coëgisset classes exercitusque in Græciam mitti; & distinendo copias,

¹ In Etruriam] Magis placeret in Etruria. Sequitur enim Arimini.

² Gallicum tumultum] Vkl. not. 3. ad VII. 9.

³ Haud satis scire] Qui utrùm ex Asdrubalis, an ex Magonis exercitu relictus esset, sese, nempe Romanos, parum scire.

LIBER XXXI. 19

causa imprimis fuisset serius in Africam trajiciendi. U.C. 112.
Petere, ut ad id bellum mitteret auxilia Numidarum a.C. 100.
equitum.

Dona ampla data, quæ ferrent regi, vasa aurea argenteaque, 4 toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella: jussique polliceri, 5 si quid ei ad firmandum augendumque regnum opus esse judicasset, enixè id populum Romanum merito ejus præstaturum. Verminæ quoque Syphacis filii legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorem adolescentiamque, & culpam omnem in fraudem Carthaginensium avertentes. Et Masinissam Romanis ex hoste amicum factum. Verminam quoque annixurum, ne officiis in populum Romanum aut à Masinissa, aut ab ullo alio vincatur. Petere ut rex, sociusque & amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est, Et patrem ejus Syphacem sine causa ex socio & amico hostem repente populi Romani factum: & eum ipsum rudimentum adolescentiæ bello laceissentem Romanos posuisse. Itaque pacem illi prius petendam à populo Romano esse, quàm ut rex, sociusque & amicus appelletur. Nominis ejus honorem pro magnis erga se regum meritis dare populum Romanum consueisse. Legatos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum senatum, ut Verminæ pacis dent leges, 6 liberum ar-

Vermina
Syphacis
filii lega-
ti.

4 Toga purpurea & palmata tunica] Vid. not. ad l. X. c. 7. De toga prætexta & sella curuli vid. ad l. I. c. 8.

5 Si quid ei] Lege, sibi. Sensus enim esse debet: si quid sibi Masinissa opus esse judicasset.

6 Liberum arbitrium eis populo Romano permittente]

Minimè dubitari potest quin legi debeat, liberum arbitrium ejus... permittenti, scilicet Verminæ. Si nempe Vermina pacis dandæ, ejusque legum, liberum arbitrium populo Romano permitteret. Infra c. 19. Is (Vermina)... legatis obviâ progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis conditiones permist.

U.C. 552. *bitrium eis populo Romano permittente. Si quid*
 a.C. 200. *ad eas addi, demi, mutarive vellet, rursus ab*
senatu ei postulandum fore. Legati cum iis man-
datis in Africam missi, C. Terentius Varro, P.
Lucretius, Cn. Octavius. quinquere mes sin-
gulis datæ.

Sublata
pecunia è
fano Pro-
serpine.

XII. Litteræ deinde in senatu recitatæ sunt
 Q. Minucii prætoris, cui Bruttii provincia
 erat; *Pecuniam Locris ex Proserpinæ thesauris*
nocte clam sublatam: nec ad quos pertineat faci-
nus, vestigia ulla exstare. Indignè passus sena-
 tus non cessari ab sacrilegiis, & ne Pleminius
 quidem, tam clarum recensque noxæ simul ac
 poenæ exemplum, homines deterrere. C. Au-
 relio consuli negotium datum, ut ad prætorem
 in Bruttios scriberet: *senatui placere, quæstio-*
nem de expilatis thesauris eodem exemplo haberi,
quo M. Pomponius prætor ¹ *triennio antè habuiss-*
set. Quæ inventa pecunia esset, reponi. si quo mi-
nus inventum foret, expleri: ac piacularia, si
videretur, sicut antè pontifices censuissent, fieri
Prodigia, causâ expiandæ violationis ejus templi. Prodigia
 etiam sub idem tempus pluribus locis ² nun-
 ciata acciderunt. In Lucanis cœlum arsisse af-
 ferebant. Priverni sereno per diem totum ru-
 brum solem fuisse. Lanuvii templo Sospitæ Ju-
 nonis nocte strepitum ingentem exortum. Jam
 animalium obscœni foetus pluribus locis nun-
 ciabantur: in Sabinis incertus infans natus,
 masculus an femina esset: alter sexdecim jam
 annorum item ambiguo sexu inventus: Frusi-
 none agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus
 cum capite humano natus: in Lucanis in agro

¹ Triennio antè] Hoc ve-
 rum est, si non numerentur
 extrema. Alioquin legen-
 dum erit *quinquennio antè.*

Vid. suprâ l. XXIX. c. 21.

² Nunciata acciderunt]
 Nunciata pervenerunt ad
 aures Patrum & populi.

LIBER XXXI. 21

publico equuleus cum quinque pedibus. Fœda U. c. 112.
a. C. 100.
omnia & deformia, errantisque in alienos fœtus naturæ visa. Ante omnia abominati seminares, jussique in mare extemplo deportari: sicut proximè C. Claudio, M. Livio consulibus deportatus similis prodigii fœtus erat. Nihilominus decemviros adire libros de portento eo jusserunt. Decemviri ex libris res divinas easdem, quæ proximè secundum id prodigium factæ essent, imperarunt. carmen præterea abter novenis virginibus cani per urbem jusserunt, donumque Junoni Reginae ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius consul ex decemvirorum responso curavit. Carmen sicut ³ patrum memoriâ Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.

XIII. Expiatis omnibus religionibus, (nam Reddita
Proserpina pecunia.
etiam Locris sacrilegium pervestigatum à Q. Minucio erat, pecuniaque ex bonis noxiorum in thesauros reposita) quum consules in provincias proficisci vellent; privati frequentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio, M. Claudio consulibus mutuam dederant, ¹ tertia pensio debebatur eo anno, adierunt senatum: quia consules, quum ad novum bellum, quod magnâ classe magnisque exercitibus gerendum esset, vix ærarium sufficeret, negaverant esse, unde iis in præsentia solveretur. Senatus querentes eos non sustinuit, *Si in Punicum bellum*

³ Patrum memoriâ] Quadraginta circiter annis ante hunc de quo nunc agit noster. Itaque qui tum vivebant, eorum patres æquales fuerant & cœtanei Livii poëtæ. Vid. suprâ XXVII. 37. & ibi not. 3.

¹ Tertia pensio debebatur eo anno] Hoc patet ex l. XXIX. c. 16. At secunda nondum soluta fuerat, ut colligitur ex l. XXXIII. c. 42. ubi ultima pensio persolvitur.

U.C. 552. pecuniâ datâ , in Macedonicum quoque bellum
 a.C. 200. uti respublica vellet , aliis ex aliis orientibus
 Pro pe- bellis , quid aliud quàm publicatam , pro benefi-
 cunia pri- cio , tanquam ob noxam , suam pecuniam fore ?
 vatis agri assignati.

Quum & privati æquum postularent , ² nec tamen solvendo ære alieno respublica esset , quod medium inter æquum & utile erat , decreverunt , Ut , quoniam magna pars eorum agros vulgò venales esse diceret , & sibi met emptis opus esse ; agri publici , ³ qui intra quinquagesimum lapidem esset , copia iis fieret. Consules agrum æstimaturos , & ⁴ in jugera asses vectigales , testandi causâ publicum agrum esse , imposituros ; ut si quis , quum solvere posset populus , pecuniam habere , quàm agrum mallet , restitueret agrum populo. Læti eam conditionem privati acceperunt .
⁵ Trientius Tabuliusque is ager , quia pro tertia parte pecuniæ datus erat , appellatus.

Sulpicius
 Cos. it in
 Macedo-
 niam.

XIV. Tum P. Sulpicius , secundum vota in Capitolio nuncupata , paludatus cum lictoribus profectus ab urbe , Brundisium venit : & veteribus militibus voluntariis ex Africano exercitu in legiones descriptis , navibusque ex classe consulis Cornelii lectis , alterâ die , quàm à Brundisio solvit , in Macedoniam trajecit. Ibi ei prætò fuere Atheniensium legati , orantes , ut se obsidione eximeret. Missus ex templo Athenas est C. Claudius Centho , cum

Athene à
 Macedon.
 obfessa.

² Nec.... solvendo ære alieno respublica esset] Recta loquendi norma & consuetudo postulat ari.

³ Qui intra quinquagesimum lapidem esset] Qui esset intra quinquaginta ab urbe millia passuum. Milliaria lapidibus designabantur , ut omnibus notum.

⁴ In jugera asses vectigales] Singulos asses in jugera vectigalis nomine.

⁵ Trientius Tabuliusque] Patet ideo sic dictum esse hunc agrum , quia pro triente tabularum , id est , pro tertia parte ejus , quod ex publicis tabulis debebatur , datus fuerat.

viginti longis navibus, ¹ & militum copiis. U.C. 512.
 neque enim ipse rex Athenas obsidebat. eo ma- a.C. 200.
 ximè tempore Abydum oppugnabat, jam cum
 Rhodiis & Attalo ² navalibus certaminibus,
 neutro feliciter prælio, vires expertus. Sed
 animos ei faciebat, præter ferociam insitam,
 foedus ictum cum ³ Antiocho Syriæ rege, di-
 visæque jam cum eo Ægypti opes, cui, morte
 auditâ ⁴ Ptolemæi regis, ambo imminebant.
 Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum
 Athenienses haudquaquam dignâ causâ : dum
 ex vetere fortuna nihil præter animos servant.
 Acarnanes duo juvenes per ⁵ Initiorum dies,
 non initiati, templum Cereris, ⁶ imprudentes
 religionis, cum cetera turba ingressi sunt. Fa-

*Causa
belli A-
thenienses
inter &
Philip-
pum.*

¹ *Et militum copiis*] For-
 tasse hic excidit vox aliqua,
 qualis esset, *exiguus, par-
 vis*. Hoc suadere possunt ea
 quæ sequuntur, *neque enim
 ipse rex Athenas obsidebat* :
 quibus verbis continetur ra-
 tio, cur necesse non fuerit
 valida auxilia Athenas mit-
 tere.

² *Navalibus certaminibus,
 neutro feliciter prælio*] Vide-
 tur hic una vox superesse,
 una deesse. Redundat planè
 id prælio. Si enim sic lega-
 mus, *navalibus certamini-
 bus, neutro feliciter*, optimè
 & facillimè suppleri potest,
certamine. At vox *neutro* po-
 stulat, ut prius facta fuerit
 duorum certaminum men-
 tio. Videtur igitur scripsisse
 Livius : *duobus navalibus
 certaminibus, neutro felici-
 ter, vires expertus*. Hæc duo
 prælia simul pugnata à Phi-
 lippo sunt, unum cum At-

talo, alterum cum Rhodiis.

³ *Antiocho Syriæ rege*]
 Hic est Antiochus Magnus,
 qui postea bellum cum Ro-
 manis gessit.

⁴ *Ptolemæi*] Philopato-
 ris : cui successerat filius,
 Ptolemæus Epiphanes, puer
 admodum, de quo supra c. 2.

⁵ *Initiorum*] *Initia*, seu
Initiorum sacra, sunt, ut
 norunt omnes, Cereris my-
 steria, quæ magnâ religione
 ab Atheniensibus Eleusine
 celebrabantur, nullo magis
 quàm silentio solennia, ut
 ait Justin. l. V. Hujus no-
 minis originem Cic. l. II.
 de Leg. n. 36. ducere vide-
 tur ex eo quòd celebraren-
 tur ob *principia vitæ*, ara-
 tionem nimirum & satio-
 nem agrorum, à Cerere in-
 venta.

⁶ *Imprudentes religionis*]
 Ignorantes quænam esset ho-
 rum sacrorum religio.

U.C. 111.
A.C. 100.

cilè eos sermo prodidit , absurdè quædam percunctantes : deductique ad antistites templi , quum palam esset per errorem ingressos , tanquam ob infandum scelus , interfecti sunt. Id tam foedè atque hostiliter factum gens Acarnanum ad Philippum detulit : impetravitque ab eo , ut , datis Macedonum auxiliis , bellum se inferre Atheniensibus pateretur. Hic exercitus primò terram Atticam ferro ignique depopulatus , cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit : & irritatio animorum ea prima fuit. postea 7 justum bellum decretis civitatis ultro indicendo factum. Attalus enim rex Rhodiique 8 persecuti cedentem in Macedoniam Philippum , quum Æginam venissent ; rex Piræum , renovandæ firmandæque cum Atheniensibus societatis causâ , trajecit. Civitas omnis obviàm effusa cum conjugibus ac liberis , sacerdotes cum insignibus suis , intrantem urbem , ac dii prope ipsi exciti sedibus suis , exceperunt.

*Attalus
Athenis.*

XV. In concionem extemplo populus vocatus , ut rex , quæ vellet , coram ageret : deinde ex dignitate magis visum , scribere eum de quibus videretur , quàm præsentem aut referendis suis in civitatem beneficiis erubescere , aut significationibus acclamationibusque multitudinis assentatione immodicâ pudorem onerantis. In litteris autem , quæ missæ in concionem recitatæ sunt , commemoratio erat beneficiorum primùm in civitatem sociam ,

7 *Iustum bellum*] Quæ prius tumultuaria vis fuerat , fit jam verum , & , ut loquuntur , propriè dictum bellum , decretis Atheniensium , qui ultro & priores

non dubitaverunt bellum indicare Philippo.

8 *Persecuti cedentem*] Post prælia navalia suprâ memorata.

deinde

deinde rerum quas adversus Philippum gessisset; U.C. 552.
ad postremum adhortatio; *Capessendum bellum*, a.C. 200.
dum se, dum Rhodios, ¹ *tum quidem, dum etiam*

Romanos haberent. Nequicquam postea, si tum

cessassent, prætermittam occasionem quæsituros.

Rhodii deinde legati auditi sunt: quorum recens erat beneficium, quòd naves longas quatuor Atheniensium captas nuper à Macedonibus recuperatasque remiserant. itaque ingenti consensu bellum adversus Philippum decretum. Honores regi primùm Attalo immodici, Decernunt Athenienses bellum in Philippum.

deinde & Rhodiis habiti: tum primùm mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda: & Rhodiorum populus coronâ aureâ virtutis gratiâ donatus, civitasque Rhodiis data, quemadmodum Rhodii prius Atheniensibus dederant. Secundùm hæc, rex Attalus Æginam ad classem se recepit. Rhodii ² Ciam ab Ægina, inde per insulas Rhodum navigarunt: omnibus, præter Andrum, Parumque, & Cythnum, quæ præsidiis Macedonum tenebantur, in societatem acceptis. Attalum Æginæ, missi in Ætoliâ nuntii, expectatique inde legati, aliquamdiu nihil agentem tenere: & neque illos excire ad arma potuit, gaudentes utcumque compositâ cum Philippo pace; & ipse Rhodiique, si institissent tunc Philippo, egregium liberatæ per se Græciæ titulum habere potuissent: patiundo rursus eum in Hellespontum trajicere, occupantemque ³ Græciæ opportuna loca vires colligere,

¹ *Tum quidem, dum etiam*]

Ac maximè in hoc temporis articulo capeffendum bellum, dum etiam Romanos, potentissimam civitatem, socios haberent paratos ad auxilium.

² *Ciam*] Sive *Ceam*.
Utrumque enim nomen ejusdem insulæ est.

³ *Græciæ opportuna loca*] Viderur scripsisse Livius *Thracia*. Siquidem Ænus & Maronea, & cetera quæ

U.C. 552. bellum aluere, gloriamque ejus gesti perfecti-
a.C. 200. que Romanis concesserunt.

XVI. Philippus magis regio animo est usus : qui quum Attalum Rhodiosque hostes non sustinuisset, ne Romano quidem, quod imminabat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis, ad populandos Atheniensium agros misso, classe traditâ¹ Heraclidi, ut Maroneam peteret, ipse terrâ eodem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis, pergit. Et Maroneam quidem primo impetu expugnavit : Ænum inde cum magno labore, postremò proditione Ganymedis præfecti Ptolemæi, cepit. deinceps alia castella, Cypsela, & Doriscon, & Serrheum, occupat. inde progressus ad Chersonesum, Elæunta & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recepit. Callipolis quoque & Madytos dedita, & castella quædam ignobilia. Abydeni, ne legatis quidem admittis, regi portas clausurunt. ea oppugnatione diu Philippum tenuit : eripique ex obsidione, ni cessatum ab Attalo & Rhodiis foret, potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præsidium, Rhodii quadriremem unam ex classe, quum ad Tenedum staret, miserunt. eodem postea, quum jam vix sustinerent obsidionem, & ipse Attalus quum trajecisset, spem tantum auxilii ex propinquo ostendit ; neque terrâ, neque mari adjutis sociis.

*Philippus
Abydum
obsidet.*

XVII. Abydeni primò tormentis per muros dispositis, non terrâ modò adeuntes aditu arcebant, sed¹ navium quoque stationem in-

mox enarrantur loca, Thraciæ fuere.

¹ *Heraclidi*] Hunc Heraclidem exsulem Tarentinura

fuisse, ac virum omnibus flagitiis maculosum, docet Polyb. l. XIII.

¹ *Navium .. stationem*]

LIBER XXXI. 27

festam hosti faciebant. postea quum & muri U.C. 552.
a.C. 200.
pars strata ruinis, & ad interiorē raptim op-
positum murum cuniculis jam perventum esset;
legatos ad regem, de conditionibus tradendæ
urbis, miserunt. Paciscebantur autem, ut
Rhodiam quadriremē, cum sociis navalibus,
Attalique præsidium emitti liceret; atque ipsis
urbe excedere cum singulis vestimentis. Qui-
bus quum Philippus nihil pacati, nisi omnia Abyde-
norum ra-
bies.
permittentibus, respondisset; adeo renunciata
hæc legatio ab indignatione simul ac despera-
tione iram accendit, ut ad Saguntinam rabiem
versī, matronas omnes in templo Dianæ, pue-
ros ingenuos, virginesque, infantes etiam cum
suis nutricibus, in gymnasium includi jube-
rent: aurum & argentum in forum deferri,
vestem pretiosam in naves Rhodiam Cyzice-
namque, quæ in portu erant, congeri: sacer-
dotes victimasque adduci, & altaria in medio
poni. ibi delecti primū, qui, ubi cæsam
aciem suorum, pro diruto muro pugnātem,
vidissent, extemplo conjuges liberosque inter-
ficerent; aurum, argentum, vestemque, quæ
in navibus esset, in mare dejicerent; tectis
publicis privatisque, quā plurimis locis pos-
sent, ignes subjicerent: & se facinus perpe-
tratuos, ² præeuntibus execrabile carmen
sacerdotibus, jurejurando adacti: ³ tum mili-
taris ætas jurare, neminem vivum, nisi victo-

Efficiebant ut naves Philippi
multa incommoda eo ubi
stabant loco paterentur.

² *Præeuntibus execrabile
carmen*] De voce *præeunti-*
bus vid. not. 3. ad IV. 21.
Carmen est concepta quæ-
dam & solennis verborum
formula. Suprà I. 24. *longo*

effata carmine: & 26. *lex
horrendi carminis erat. Ex-
secrabile* intelligendum est
plenum execrationibus in
jurantis caput, nisi jurisju-
randi fidem impleret.

³ *Tum militaris ætas ju-
rare*] Verbum *jurare* hîc su-
pervacuè & ineleganter pos-

U.C. 552. rem , acie excessurum. Hi memores deorum
 a.C. 200. adeo pertinaciter pugnaverunt , ut , quum nox
 prælum diremptura esset , rex prior , territus
 rabie eorum , pugnâ abstiterit. Principes , qui-
 bus atrocior pars facinoris delegata erat , quum
 paucos & confectos vulneribus ac lassitudine
 superesse præliô cernerent , luce primâ sacer-
 dotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo
 mittunt.

*Urbs de-
 ditur à
 principi-
 bus.*

XVIII. Ante deditionem , ex iis legatis Ro-
 manis qui Alexandriam missi erant , M. Æmi-
 lius ¹ trium consensu minimus natus , auditâ
 obsidione Abydenorum , ad Philippum venit.
 qui questus Attalo Rhodiisque arma illata , &
 quòd tum maximè Abydum oppugnaret , quum
 rex ab Attalo & Rhodiis ultro se bello laceffi-
 tum diceret , *Num Abydeni quoque* , inquit ,
ultro tibi intulerunt arma ? Insueto vera audire
 ferocior oratio visa est , quàm quæ habenda
 apud regem esset. ² *Ætas* , inquit , *& forma* ,
& super omnia Romanum nomen te ferociorem fa-
cit. Ego autem primùm velim vos fœderum me-
 mores servare mecum pacem. Si bello lacefferitis ,
 mihi quoque in animo est facere , ut regnum
 Macedonum , nomenque , haud minùs quàm Ro-
 manum , nobile bello sentiatis. Ita dimisso lega-
 to , Philippus auro argentoque , quæ coacer-
 vata erant , accepto , hominum prædam om-
 nem amisit. tanta enim rabies multitudinem
 invasit , ³ ut repentè , proditos rati qui pug-

tum est. Potes , eo reciso ,
 supplere ex iis quæ proximè
 præcedunt , jurejurando ad-
 acta.

¹ *Trium consensu*] Am-
 borum collegarum consensu
 & suo. Tres enim omnino
 legati erant , ut constat ex

c. 2. hujus libri.

² *Ætas* , . . . *& forma*]
 M. Æmilius admodum ju-
 venis erat , & formâ omnes
 æquales suos antecellebat ,
 teste Polybio.

³ *Ut repentè proditos ra-*
ti . . . *repentè omnes*] Vox

nantes mortem occubuissent, perjuriumque aliis alii exprobrantes, & sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem devovissent, eorum deditionem vivorum hosti fecissent, repente omnes ad eadem conjugum liberorumque discurrerent, seque ipsi per omnes vias leti interficerent. Obstupefactus eo furore rex, suppressit impetum militum: &, *triduum se ad moriendum Abydenis dare*, dixit. Quo spatio plura facinora in se victi ediderunt, quàm infesti edidissent victores: nec, nisi quem vincula, aut alia necessitas mori prohibuit, quisquam vivus in potestatem venit. Philippus, imposito Abydi præsidio, in regnum rediit. Quum velut Sagunti exscidium Annibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos fecisset, nuncii occurrerunt, consulem jam in Epiro esse, & Apolloniam terrestres copias, navales Corcyram in hiberna deduxisse.

XIX. Inter hæc legatis, qui in Africam missi erant, de Amilcare Gallici exercitûs duce responsum à Carthaginensibus est, nihil ultra se facere posse, quàm ut exilio eum multarent, bonaque ejus publicarent. Perfugas & fugitivos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse: & de ea re missuros legatos Romam, qui senatui fatisfacerent. ¹ Ducenta millia modium tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miserunt. Inde in Numidiam ² ad reges profecti legati. dona data Masinissæ, mandataque edita. Equites mille Numidæ (quum duo millia daret) accepti. ipse in naves imponendos curavit: & cum ducentis millibus modium tri-

*Legati
Rom. in
Africa.*

repente alterutro loco vacat. quos vocamus *septiers* 12847.

¹ *Ducenta millia modium*] ² *Ad reges*] Masinissam
Modios nostrates Parisienses & Verminam, qui infra
paulo plus 154166. sive, nominantur.

U. c. 552.
2. C. 100.

tici, ducentis hordei, in Macedoniam misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obviam progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis condiciones permittit. *Omnem pacem bonam justamque fore sibi cum populo Romano.* Datæ leges pacis, jussusque, ad eam confirmandam, mittere legatos Romanos.

Lentulo
ex Hispania
reduci
concessa
evasio.

XX. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsule ex Hispania rediit. qui quum in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset, postulassetque ut triumphanti sibi invehi liceret in urbem; *res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplum à majoribus non accepisse, ¹ ut qui neque dictator, neque consul, neque prætor res gessisset, triumpharet.* Proconsule illum Hispaniam provinciam, non consulem, aut prætorem obtinuisse. Decurrrebat tamen eò, ut ovans urbem iniret, intercedente Ti. Sempronio Longo tribuno plebis, qui nihilo magis id more majorum, aut ullo exemplo futurum diceret. Postremò victus consensu Patrum tribunus cessit: & ex senatusconsulto L. Lentulus ovans urbem est ingressus. ² Argenti tulit ex præda quadraginta quatuor millia pondo: ³ auri duo millia quadringenta. militibus ex præda ⁴ centum viginti asses divisit.

XXI. Jam exercitus consularis ab Arretio Ariminum traductus erat, & quinque millia

¹ Ut qui neque dictator, neque consul] Vid. l. XXVIII. c. 38.

² Argenti... quadraginta quatuor millia pondo] Selibras nostrates pondo 68750.

³ Auri duo millia quadringenta] Selibras nostrates pondo 3750.

⁴ Centum viginti asses] Denarios septem cum semisse, qui non totam explent argenti unciam.

LIBER XXXI. 31

socium Latini nominis ex Gallia in Etruriam U.C. 552.
a.C. 200. transierant. itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adversus Gallos, Cremonam tum obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab hoste posuit. Occasio egregiè rei gerendæ fuit, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset. Palati passim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio. Lassitudini militum timuit, quòd raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex agris revocati, omisâ prædâ, quæ in manibus erat, castra repetivere, & postero die in aciem progressi. nec Romanus moram pugnandi fecit. sed vix spatium instruendi fuit: eo cursu hostes in prælium venerunt. Dextra ala (¹ in alas divisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est: in subsidiis duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpositi. Prætor secum duos legatos, Cn. Lætorium & P. Titinium, habebat; cum quibus circumspicere, & obire ad omnes hostium subitos conatus posset. Primò Galli omni multitudine in unum locum annixi, obruere atque obterere sese dextram alam, quæ prima erat, sperarunt posse. ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus, & amplecti hostium aciem (quod in multitudine adversus paucos facile videbatur) conati sunt. Id ubi

*Prælium
cum Gal-
lis ad Cre-
monam.*

¹ *In alas divisum exerci-
tum socialem habebat] Lege
habebant. Neque enim hîc
novum aliquid à prætore fa-
ctum memoratur: sed ob-
servatur solennis consuetu-
do temporum illorum, re-
stata jam à Livio, XXV. 21.
XXVII. 2. &c. Id autem*

studiosè annotat noster,
quia ipsius ævo res immu-
tata erat. Nulli jam erant
socii in exercitibus Roma-
nis. Qui enim prius fuerant
socii, civitatem Romanam
per bellum Sociale adepti
fuerant, ac proinde in legio-
nes ipsas contribuebantur.

B iij

V.C. 552.
A.C. 200.

vidit prætor, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis dextrâ lævâque alæ, quæ in prima acie pugnabat, circumdat, ² ædemque deo Jovi vovit, si eo die hostes fudisset. L. Valerio imperat, ut alterâ parte duarum legionum equites, alterâ sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumire eos aciem patiatur. simul & ipse, ut extenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum vidit, signa inferre confertos milites, & perumpere ordines jubet. Et cornua ab equitibus, & medii à pedite pulsî. ac repentè, quum omni parte cæde ingenti sternerentur, Galli terga vertunt, fugâque effusâ repetunt castra. fugientes persecutus eques, mox & legiones insecutæ in castra impetum fecerunt. Minus sex millia hominum inde effugerunt. cæsa & capta supra quinque & triginta millia cum signis militaribus octoginta, carpentis Gallicis, multâ prædâ oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Poenus eo prælio cecidit, & tres imperatores nobiles Gallorum. Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.

XXII. Magna victoria lætaque Romæ fuit. Litteris allatis, supplicatio in triduum decreta est. Romanorum sociorumque ad duo millia eo prælio ceciderunt; plurimi dextræ alæ, in quam primo impetu vis ingens hostium illata est. Quanquam per prætorem prope debellatum erat, consul quoque C. Aurelius, perfectis quæ Romæ agenda fuerant, profectus in Galliam, victorem exercitum à prætore acce-

² *Ædemque deo Jovi*] *Jovi.* (Vid. infra XXXIV. Mendum latet in voce *deo*, 53. & XXXV. 41.) vel quam adjungere *Jovi* omnino supervacaneum est. Possis enim *Dijovi* & *Diespiter* emendare vel *ædesque duas* ab antiquis dicebatur.

pit. Consul alter, quum autumnno ferme ex-
 cto in provinciam venisset, circa Apolloniam
 hibernabat. ab classe, quæ Corcyræ subducta
 erat, C. Claudius, triremesque Romanæ (sicut
 antè dictum est) Athenas missæ, quum Pi-
 ræum pervenissent, despondentibus jam ani-
 mos sociis spem ingentem attulerant. nam &
 terrestres ab Corintho quæ per Megaram in-
 cursiones in agros fieri solitæ erant, non fie-
 bant; & prædonum à Chalcide naves, quæ
 non mare solum infestum, sed etiam omnes
 maritimos agros Atheniensibus fecerant, non
 modò Sunium superare, sed nec extra fre-
 tum Euripi committere aperto mari se aude-
 bant. Supervenerunt his tres Rhodiæ quadri-
 remes, & erant Atticæ tres ¹ apertæ naves,
 ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac
 classe si urbs agrique Atheniensium defende-
 rentur, satis in præsentia existimanti Claudio
 esse, majoris etiam rei fortuna oblata est.

XXIII. Exsules ab Chalcide regionum inju-
 riis pulsi attulerunt, occupari Chalcidem sine
 certamine ullo posse. nam & Macedonas, quia
 nullus in propinquo sit hostium metus, va-
 gari passim, & oppidanos præsidio Macedo-
 num fretos, custodiam urbis negligere. His
 auctoribus profectus, quanquam Sunium ita
 maturè pervenerat, ut inde provehi ¹ ad pri-
 mas angustias Eubœæ posset; ne superato pro-
 montorio conspiceretur, classem in statione us-

U.C. 552.
 a. C. 200.
*Res Gra-
 ciæ.*

*Athena
 defensa.*

*Chalci-
 dem occu-
 pant Ro-
 mani.*

¹ *Apertæ naves*] Naves
 apertæ opponuntur constratis,
 ut videre est apud Ci-
 cer. l. V. in Verr. n. 104.
 & eæ sunt quæ nulla habent
 tabulata: *bâtiments ras*, qui
 ne sent point pontés.

¹ *Ad primas angustias Eu-
 bœæ*] Ad eum locum ubi
 mare arctari incipit ad Eu-
 bœam, sive ad prima initia
 Euripi freti, quo Eubœa à
 continente dividitur.

U.C. 552

a. C. 200

*Dir-
ptam re-
singuunt.*

que ad noctem tenuit. Primis tenebris movit : & tranquillo pervectus Chalcidem , paulo ante lucem , quâ infrequentissima urbis sunt , paucis militibus turrim proximam murumque circa scalis cepit , alibi sopitis custodibus , alibi nullo custodiente. progressi inde ad frequentia ædificiis loca , custodibus interfectis , refractâque portâ , ceteram multitudinem armatorum acceperunt. Inde in totam urbem discursus est : aucto etiam tumultu , quod circa forum ignis tectis injectus erat. Conflagraverunt & horrea regia , & armamentarium cum ingenti apparatu machinarum tormentorumque. Cædes inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta est. nec ullo jam , qui militaris ætatis esset , non aut cæso , aut fugato , Sopatro etiam Acarnane præfecto præsidii interfecto , præda omnis primò in forum collata , deinde in naves imposita. carcer etiam ab Rhodiis refractus : emissique captivi , quos Philippus tanquam in tutissimam custodiam condiderat. Statuis inde regis dejectis truncatisque , signo receptui dato , conscenderunt naves , & Piræum , unde profecti erant , redierunt. Quod si tantum militum Romanorum fuisset , ut & Chalcis teneri , & non deserere præsidium Athenarum potuisset ; magna res principio statim belli , Chalcis & Euripus adempta regi forent. nam ut terrâ Thermopylarum angustię Græciam , ita mari fretum Euripi claudit.

*Advolat
Philippus,
sed serò.*

XXIV. Demetriade tum Philippus erat. quòd quum esset nunciata clades sociæ urbis , quam serum auxilium perditis ¹ erat , tamen , ² quæ proxima auxilio est , ultionem petens ,

¹ *Erat*] Melius *venerat*. quæ , ubi auxilio locus non

² *Quæ proxima auxilio est , ultionem*] *Ultionem*

LIBER XXXI. 35

cum expeditis quinque millibus peditum, & trecentis equitibus extemplo profectus, cursu prope Chalcidem contendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos posse. à qua destitutus spe, nec quicquam aliud, quàm ad deforme spectaculum semirutæ ac fumantis sociæ urbis quum venisset, paucis vix qui sepelirent bello absumptos relictis, æquè raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum, per Bœotiam Athenas ducit, ³ pari incepto haud disparem eventum ratus responsurum. Et respondisset, ni speculator (⁴ hemerodromos vocant Græci, ingens die uno cursu emetientes spatium) contemplatus regium agmen è specula quadam, prægressus nocte mediâ Athenas pervenisset. Idem ibi somnus, eademque negligentia erat, quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio trepido & prætor Atheniensium & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, convocatis in forum militibus, tubâ signum ex arce dari jubent, ut hostes adesse omnes scirent. ita undique ⁵ ad portas, post ad muros discurrunt. Paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem, appropinquans urbi, conspectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantium (ut in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa: & considerare ac conquiescere agmen iussit, vi apertâ propalam usurus, quan-

*Ducis
Athenas.*

est, proxima deinde petitur. Primum ac præcipuum est auxiliari periclitantibus; secundum, si perditæ res sint, saltem ulcisci.

³ *Pari incepto haud disparem eventum*] Athenas ex improvviso oppugnanti sibi, quemadmodum Romani

Chalcidem oppugnassent, eundem eventum responsurum ratus, quem habuissent Romani.

⁴ *Hemerodromos*] Ab ipsa dies, & ipso curro.

⁵ *Ad portas, post ad muros*] Lege ad portas, & ad muros.

U.C. 552.
a.C. 200.

*Praelium
memora-
bile edit.*

do parum dolus profuerat. ⁶ Ab Dipylo accessit. porta ea, velut in ore urbis posita, major aliquanto patentiorque, quàm ceteræ, est: & intra eam extraque latæ sunt viæ, ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent; & extrà limes mille ferme passus in ⁷ Academia gymnasium ferens, pediti equitique hostium liberum spatium præberet. Eo limite Athenienses cum Attali præsidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam instructâ, signa extulerunt. Quod ubi Philippus vidit, habere se hostes in potestate ratus, & ⁸ diu optatâ cæde (neque enim ulli Græcarum civitatum infestior erat) expleturum, cohortatus milites, ut, *se intuentes, pugnarent, scirentque ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset*, concitat in hostes equum, non irâ tantum, sed etiam gloriâ elatus: quòd ingenti turbâ completis etiam ad spectaculum muris, conspici se pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis evectus in medios hostes, ingentem quum suis ardorem, tum pavorem hostibus iniecit. plurimos manu suâ cominus eminusque vulneratos compulsoque in portam consecutus & ipse, quum majorem in angustiis trepidantium edidisset cædem, in temerario incepto tutum tamen receptum habuit: quia qui in turribus portæ erant, sustinebant tela, ne in permistos hosti-

⁶ *Ad Dipylo accessit*] Accessit ad urbem ab ea parte, quâ illa porta est, quæ vocatur Dipylon. Vid. l. VIII. c. 17.

⁷ *Academia gymnasium*] Olim privati hominis hortus fuerat, postea celebre gymnasium, in quo Plato

de philosophia differuit, unde ejus discipuli Academicici dicti. Nomen ducebat ab Academo, sive Ecademo heroe.

⁸ *Diu optatâ cæde... expleturum*] Nempe se, suam iram. Videtur tale quid excidisse.

bus suos conjicerent. Intra muros deinde te-
 nentibus milites Atheniensibus, Philippus, si-
 gno receptui dato, castra ad ⁹ Cynosarges
 (templum Herculis, gymnasiumque, & lucus
 erat circumjectus) posuit. sed Cynosarges,
 & ¹⁰ Lyceum, & quicquid sancti amœnive
 circa urbem erat, incensum est, dirutaque non
 resecta solùm, sed etiam sepulcra: nec divini
 humanive juris quicquam præ impotenti ira
 est servatum.

*Diruit
 omnia cir-
 ca Athe-
 nas.*

XXV. Postero die quum primò clausæ fuif-
 sent portæ, deinde subitò apertæ, quia præsi-
 dium Attali ab Ægina, Romanique ab Piræo,
 intraverant urbem, castra ab urbe retulit rex
 tria ferme millia passuum. inde Eleusinem pro-
 fectus, spe improvisò templi, castelli que quod
 & imminet & ¹ circumdatum est templo, ca-
 piendi, quum haudquaquam neglectas custo-
 dias animadvertisset, & classem à Piræo sub-
 sidio venire, omisso incepto, Megaram, ac
 protinus Corinthum ducit: & quum Argis
 Achæorum concilium esse audisset, inopinan-
 tibus Achæis, concioni ipsi supervenit. Con-
 sultabant de bello adversùs Nabin tyrannum
 Lacedæmoniorum: qui, translato imperio à
 Philopœmene ad Cyliadem, nequaquam pa-
 rem illi ducem, dilapsa cernens Achæorum au-
 xilia, redintegraverat bellum, agrosque fini-
 timorum vastabat, & jam urbibus quoque
 erat terribilis. Adversùs hunc hostem, quum,
 quantum ex quaque civitatum militum con-

*It Argos
 ad concilium
 Achæorum.*

⁹ Cynosarges] Sic dictum
 à cane albo. Canis enim
 apud Græcos *κύων*, albus,
ἀργός.

¹⁰ Lyceum] Gymnasium,
 ubi Aristoteles cum suis in-

ambulans de philosophia
 disputaverat. Nomen habuit
 à Lycio Pandionis filio.

¹ Circumdatum est] Cir-
 cumjectum est, ita ut castel-
 lo templum includatur.

U.C. 552.
a. C. 200

scriberetur, consultarent; Philippus dempturum se eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attineret, pollicitus, nec tantum agros sociorum populationibus prohibitorum, sed terrorem omnem belli in ipsam Laconicam, ducto eò extemplo exercitu, translaturum, hæc oratio quum ingenti hominum assensu acciperetur, *Ita tamen æquum est, inquit, me vestra meis armis tutari, ne mea interim nudentur præfidiis. Itaque, si vobis videtur, tantum parate militum, quantum ad Orcum, & Chalcidem, & Corinthum tuenda satis sit: ut meis ab tergo tutis, securus bellum Nabidi inferam & Lacedæmoniis.* Non fefellit Achæos, quò spectasset tam benigna pollicitatio, auxiliumque oblatum adversus Lacedæmonios: id quæri, ut obsidem Achæorum juventutem educeret ex Peloponneso, ad illigandam Romano bello gentem. Et ² id quidem coarguere Cycliades prætor Achæorum nihil attinere ratus, id modò quum dixisset, non licere legibus Achæorum de aliis rebus referre, quàm propter quas convocati essent, decreto de exercitu parando adversus Nabin factò, concilium fortiter ac libere habitum dimisit; inter assentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magnâ spe depulsus, voluntariis paucis militibus conscriptis, Corinthum, atque in Atticam terram rediit.

XXVI. Per eos ipsos dies, quibus Philippus in Achaia fuit, Philocles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedonumque ad depopulandos Atheniensem fines, è regione Eleusinis saltum Ci-

² *Id .. coarguere*] Probare regi, hanc ejus mentem & subdolum consilium sibi perspectum esse.

thæronis transscendit. inde dimidiâ parte mi- U.C. 552.
a.C. 200.
litum ad prædandum passim per agros dimissâ,

cum parte ipse occultus loco ad insidias oportuno confedit, ut, si ex castello ab Eleusine in prædantes suos impetus fieret, repentè hostes effusos ex improvise adoriretur. Non sefellere insidiæ. itaque revocatis, qui discurrerant ad prædandum, militibus, instructisque, ad oppugnandum castellum Eleusinem profectus, cum multis inde vulneribus recessit,

Philippoque se venienti ex Achaia conjunxit. Tentata & ab ipso rege oppugnatio ejus castelli est. sed naves Romanæ Piræeo venientes, intromissumque præsidium, absistere incepto

coëgerunt. Diviso deinde exercitu, rex cum

parte Philoclem Athenas mittit, cum parte

ipse Piræum pergit: ut, dum Philocles su-

beundo muros, & comminandâ oppugnatione

contineret urbe Athenienses, ipsi Piræum levi

cum præsidio relictum expugnandi facultas

esset. Ceterum nihilo ei Piræi, quàm Eleu-

sinis faciliior, iisdem ferè defendentibus, op-

pugnatio fuit. A Piræeo Athenas repentè duxit.

inde eruptione subitâ peditum equitumque in-

ter angustias semirutæ muri, qui brachiis duo-

bus Piræum Athenis jungit, repulsus; omisâ

oppugnatione urbis, diviso cum Philocle rur-

sus exercitu, ad vastandos agros profectus,

quum priorem populationem sepulcris circa

urbem diruendis exercuisset, ne quid inviola-

tum relinqueret, ¹ templa deum, quæ paga-

tim sacrata habebant, dirui atque incendi juf-

fit. Exornata eo genere operum eximiè terra

Attica, & copiâ domestici marmoris, & inge-

*Philippus
Athenas
& Piræ-
um fru-
stra ten-
tat.*

*Templa
circa A-
thenas de-
ruit.*

¹ *Templa Deum, quæ pagatim sacrata habebant* c. 30. in oratione Athenien-
sium. Vid. ibi not. 3.
Hoc clariùs explicatur infra

U.C. 552.
a.C. 200.

niis artificum, præbuit huic furori materiam: neque enim diruere modò ipsa templa, ac simulacra evertere satis habuit; sed lapides quoque, ² ne integri cumlarent ruinas, frangi iussit: & posteaquam non tam ira fatiata, quàm iræ exercendæ materia hæc deerat, agro hostium in Bœotiam excessit: nec aliud quicquam dignum memoriâ in Græcia egit.

Romani
populan-
tur Mace-
donia fi-
des.

XXVII. Consul Sulpicius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrachium ad Apsum flumen habebat castra: quò arcessitum L. Apustium legatum, cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius extrema Macedoniæ populatus, Corrago, & Gerrunio, & Orgeffo castellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus angustis sitam urbem, venit. ac primò evocatos principes ad colloquium, ut fidei Romanorum se committerent, perlicere est conatus: deinde, ubi magnitudine ac mœnibus situque urbis freti, dicta aspernabantur, vi atque armis adortus, expugnavit, puberibusque interfectis, prædâ omni militibus concessâ, diruit muros, atque urbem incendit. Hic metus Codrionem, satis validum & munitum oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis, effecit. Præsidio ibi relicto, ¹ Ilion (nomen propter alteram in Asia urbem, quàm oppidum, notius) vi capitur. Revertentem legatum ad consulem cum satis magna præda, Athenagoras quidam regius præfectus

² Ne integri cumlarent ruinas] Ne lapides, si integri remanerent, in cumulum quemdam ruinarum assurgerent, qui speciem quamdam templorum dirutorum referret.

¹ Ilion] In hoc nomine mendum latere probant veteres editi & scripti. Jac. Gronovius legendum censet *Enidus*, quam urbem Hlyrici fuisse contendit,

LIBER XXXI. 41

in transitu fluminis à novissimo agmine adortus, U.C. 112.
postremos turbavit. ad quorum clamorem & 2.C. 100.
trepidationem quum revectus equo propere le-
gatus signa convertisset, coniectisque in me-
dium sarcinis aciem direxisset; non tulere im-
petum Romanorum militum regii. multi ex iis
occisi, plures capti. Legatus, incolumi exer-
citu reducto ad consulem, remittitur inde ex-
templo ad classem.

XXVIII. Hac satis felici expeditione bello
commisso, reguli ac principes accolæ Mace-
donum in castra Romana veniunt, Pleuratus
Scerdilædi filius, & Amynder Athamanum
rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bel-
lum suo nomine Longarus cum Demetrio Phi-
lippi patre gesserat. Pollicentibus auxilia res-
pondit consul, Dardanorum & Pleurati ope-
râ, quum exercitum in Macedoniam induce-
ret, se usurum. Amyandro Ætolos concitan-
dos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam
li quoque per id tempus venerant) mandat,
ut Æginæ rex, ubi hibernabat, classem Roma-
nam opperiretur: quâ adjunctâ, bello mariti-
mo, sicut antè, Philippum urgeret. Ad Rho-
dios quoque missi legati, ut capefferent par-
tem belli. Nec Philippus segnius (jam enim
in Macedoniam pervenerat) apparabat bellum.
Filiū Persea, ² puerum admodum, datis ex
amicorum numero, qui ætatem ejus regerent,
cum parte copiarum ad obsidendas angustias,
quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciathum &
Peparethum, haud ignobiles urbes, ne classi
hostium prædæ ac præmio essent, diruit. Ad

Philippus
appara-
tus.

¹ Commisso] Incepto. Vid. quum decimo octavo post
not. 2. ad Il. 36. hunc anno, infra XL. 6.

² Puerum admodum] Tum dicatur tricesimum annum
duodecim annos natum, agere.

U.C. 552. Ætolos mittit legatos, ne gens inquieta ad-
2.C. 200. ventu Romanorum fidem mutaret.

Oratio
Macedo-
num lega-
torum in
concilio
Ætolorum
contra Ro-
manos.

XXIX. Concilium Ætolorum statutâ die, quod Panætolum vocant, futurum erat. Huic ut occurrerent, & legati regis iter accelerarunt, & ab consule missus L. Furius Purpureo legatus venit. Atheniensium quoque legati ad id concilium occurrerunt. Primò Macedones, cum quibus recentissimum fœdus erat, audit sunt. qui, ¹ nullâ novâ re, nihil se novi habere quod afferrent, dixerunt. quibus enim de causis, expertâ inutili societate Romanâ, pacem cum Philippo fecissent, compositam semel servare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui quum legatis vestris Romæ responderi ita jussissent, Quid ad nos venitis, Ætoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis? iidem nunc, ut bellum secum adversus Philippum geratis, postulant: & antea ² propter vos, & pro vobis arma sumpta adversus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanæ ut auxilio essent, primò ³ in Siciliam conscenderunt: iterum, ut Syracusas oppressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent. Et Messanam, & Syracusas, & totam Siciliam ipsi habent, vectigalemque provinciam securibus & fascibus subjecerunt. ⁴ Scilicet, scut vos Naupacti legibus vestris per magistratus

¹ Nullâ novâ re] Quum nihil novi accidisset, quum eodem in statu res essent inter Philippum & Ætolos, quo erant quum fœdus inter utrosque nuper ictum fuerat. Confer clausulam hujus orationis.

² Propter vos, & pro vo-

bis] Ita ut vestra defensio illis & causa belli esset, & finis.

³ In Siciliam conscenderunt] Mallemus transscenderunt.

⁴ Scilicet] Ironicè dictum: ut illud Virgilii, Scilicet is Superis labor est.

à vobis creatos concilium habetis, socium hos- U.C. 552.
a.C. 100.
 temque libere, quem velitis, lecturi, pacem ac
 bellum arbitrio habituri vestro, sic Siculorum ci-
 vitatibus, Syracusas, aut Messanam, aut Lily-
 baum indicitur concilium. Prætor Romanus con-
 ventus agit: eò imperio evocati conveniunt: ex-
 celsò in suggestu superba jura reddentem, stipa-
 tum lictoribus vident: virgæ tergo, secures cer-
 vicibus imminet: & quotannis alium atque
 alium dominum sortiuntur. Nec id mirari debent,
 aut possunt, quum Italiæ urbes Rhegium, Taren-
 tum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum
 ruinis crevit urbs Romana, ⁵ ejusdem subjectas
 videant imperio. Capua quidem sepulcrum ac mo-
 numentum Campani populi, ⁶ elato & extorri
 ejecto ipso populo, superest; urbs trunca, sine se-
 natu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium;
 relicta crudeliùs habitanda, quàm si deleta fo-
 ret. Furor est, si alienigenæ homines, plus lin-
 guâ & moribus & legibus, quàm maris terra-
 rumque spatio discreti, hæc tenuerint, sperare
 quicquam eodem statu mansurum. Philippî regnum
 efficere aliquid videtur libertati vestræ: qui quum
 merito vestro vobis infestus esset, & nihil à vo-
 bis ultrà quàm pacem petiit, fidemque hodie pa-
 cis pactæ desiderat. Assuefacite his terris legio-
 nes externas, & jugum accipite. serò ac nequic-
 quam, quum dominum Romanum habebitis, so-
 cium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnanas,
 Macedonas, ejusdem linguæ homines, leves ad
 tempus ortæ causæ disjungunt conjunguntque: cum
 alienigenis, cum barbaris æternum omnibus Græ-

⁵ Ejusdem subjectas... do, eadem superbiâ à Ro-
 imperio] Magis placeret, manis regi.
 eodem.. imperio: ut non ⁶ Elato] Ad funus ra-
 modò Romanis subjectæ di- pto. Vid. not. 10. ad
 cantur, sed & eodem mo- XXVIII. 28.

U.C. 552.
a.C. 100.

cis bellum est eritque. naturâ enim, quæ perpetua est, non mutabilibus in diem causis, hostes sunt. Sed unde cæpit oratio mea, ibi desinet. Hi eodem loco iidem homines de ejusdem Philippi patris 7 triennio antè decrevistis, iisdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & compositam turbare volunt. in qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur vos muteris, non videtur.

Athenien-
sium ora-
tio.

XXX. Secundùm Macedonas, ipsis Romanis ita concedentibus jubentibusque, Athenienses qui fœda passi, justius in crudelitatem sævitiamque regis invehiri poterant, introducti sunt. Deploraverunt vastationem populationemque miserabilem agrorum. Neque id se queri, quod hostilia ab hoste passi forent: ¹ esse enim quædam belli jura, quæ ut facere, ita pati sit fas. sacra exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi, misera magis, quàm ² indigna patienti esse. Verùm enimvero id se queri, quòd is qui Romanos alienigenas & barbaros vocet, adeo omnia simul divina humanaque jura polluerit, priore populatione cum infernis diis, secundâ cum superis bellum nefarium gesserit. Omnia sepulchra monumentaque diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes, nullius ossa terrâ tegi. Delubra sibi fuisse, quæ quondam ³ pagatim habitantes in parvis illis castellis vicisque consecratæ ne in unam urbem quidem contributi majores se

7 Triennio antè] Extrema non numerat Livius, ut supra c. 12. Alioquin scribendum fuerat, quinquennio. Vid. l. XXIX. c. 12.

1 Esse... quædam belli jura] Esse quædam belli jure licita, quæ ut facere æquum sit, si possis, ita & pati, si necesse sit.

2 Indigna] Talia, ut indignationem justam movere possint patienti.

3 Pagatim habitantes... in unam urbem contributi Notum est Athenienses primò dispersos in variis pagis habitasse; ac, Theseo auctore, relictis pagis, in unam urbem coaluisse.

LIBER XXXI. 45

deserta reliquerint. circa ea omnia templa Philippium infestos circumtulisse ignes: semiusta & truncata simulacra deum inter prostratos jacere postes templorum. Qualem terram Atticam fecerunt, exornatam quondam opulentamque, talem eam, si liceat, Aetoliam, Græciamque omnem futurum. Urbis quoque suæ similem deformitatem futuram fuisse, nisi Romani subvenissent. eodem animo scelere urbem colentes deos, præsidemque arces Minervam petitam; eodem Eleusine Cereris templum, eodem Piræei Jovem Minervamque: sed eorum non templis modò, sed etiam mænibus atque armis repulsum, in ea delubra, quæ solâ religione tuta fuerint, sævisse. Itaque se orare atque obsecrare Aetolos, ut miserti Atheniensium, sacris diis immortalibus, deinde Romanis, qui secundum deos plurimum possint, bellum susciperent.

XXXI. Tum Romanus legatus: Totam orationem meam formam Macedones primum, deinde Athenienses mutarunt. Nam & Macedones, quum ad conquereudas Philippi injurias in tot socias novis urbes venissem, ultro accusando Romanos, demonstrationem ut accusatione potiore haberem, effecerunt: & Athenienses in deos superos inferosque nefanda atque inhumana scelera ejus referendo, quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod objicere ultrà possim? Eadem ¹ Cianos, Abydenos, Eneos, Maronitas, Parios, Samios, Larissenses, Messenios hinc ex Achaia, existimate queri; gratiora etiam acerbioraque eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet

Legati
Romani
oratio.

¹ Cianos] Ex urbe Cio in Thynia. De eorum excidio multa queritur Polyb. XV.
² Messenios hinc ex Achaia] Messenios ex hac ipsa Achaia vobis vicina. Messenii tunc temporis in Achæorum rempublicam contributi erant.

U.C. 552. quæ nobis obiecit; nisi gloriâ digna sunt, fateor
 a.C. 200. ea defendi non posse. Rhegium, & Capuam, &
 Syracusas nobis obiecit. Rhegium, Pyrrhi bello
 legio à nobis, Rheginis ipsis ut mitteremus orantibus,
 in præsidium missa, urbem ad quam defendendam
 missa erat, per scelus possedit. Comprobavimus ergo id
 facinus? an bello persecuti sceleratam legionem, in
 potestatem nostram redactam, tergo & cervicibus
 pœnas sociis pendere quum coegissemus, urbem,
 agros, suaque omnia, cum libertate legibusque,
 Rheginis reddidimus? Syracusani oppressis³ ab
 externis tyrannis, quo indignius esset, quum
 tulissemus opem, & fatigati prope per triennium
 terrâ marique urbe munitissimâ oppugnandâ
 essemus, quum jam ipsi Syracusani servire tyrannis,
 quàm capi à nobis mallerent, captam iisdem
 armis & liberatam urbem reddidimus. Neque
 inficias imus, Siciliam provinciam nostram
 esse, & civitates quæ in parte Carthaginiensium
 fuerunt, & uno animo cum illis adversus nos bellum
 gesserunt,⁴ stipendiarias nobis ac vectigales
 esse. quin contrâ, hoc & vos & omnes gentes
 scire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam
 esse. An Campanorum pœnæ,⁵ de qua neque ipsi
 quidem queri possunt, nos pœniteat? Hi homines,
 quum pro iis bellum adversus Samnites per annos
 prope septuaginta cum magnis nostris cladibus
 gessissemus, ipsos fœdere primum, deinde connubio
 atque inde cognationibus, postremo civitate nobis
 conjunxissemus, tempore no-

³ Ab externis tyrannis, cratem intelligit.

quo indignius esset] Ab tyrannis, qui ne Syracusani quidem essent, quales multi olim Syracusis fuerant, sed, quo res esset indignior, externi. Epicydem & Hippo-

⁴ Stipendiarias.. ac vectigales] Vid. not. 3. ad XXI. 41.

⁵ De qua neque ipsi quidem] Scribe: ne ipsi quidem.

pro adverso primi omnium Italiae populorum, præ- U.C. 552.
 silio nostro fœdè interfecto, ad Annibalem defece- a. C. 200.
 runt: deinde indignati se obsideri à nobis, Anni-
 balem ad oppugnandam Romam miserunt. Horum
 neque urbs ipsa, neque homo quisquam superes-
 sit, quis durius quàm pro merito ipsorum statu-
 um indignari posset? Plures sibimet ipsi conscien-
 tiâ scelerum mortem consciverunt, quàm à nobis
 applicio affecti sunt. Ceteris ita oppidum, ita
 gros ademimus, ut agrum locumque ad habitan-
 dum daremus; urbem innoxiam stare incolumem
 peteremur: ut qui hodie videat eam, nullum op-
 ugnatae captæve ibi vestigium inveniat. Sed quid
 ego Capuam dico, quum Carthagini victæ pacem
 & libertatem dederimus? Magis illud est peri-
 culum, ne nimis facilè victis ignoscendo, plures
 & idipsum ad experiendam adversus nos fortu-
 nam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta sint;
 hæc adversus Philippum: cujus domestica parri-
 cidia, & cognatorum amicorumque cædes, & li-
 bidinem ⁶ inhumaniorem prope quàm crudelita-
 tem, vos, quo propiores Macedoniae estis, melius
 nostis. Quod ad vos attinet, Aetoli, nos pro vobis
 bellum suscepimus adversus Philippum: vos sine
 nobis cum eo pacem fecistis. Et forsitan dicatis,
 bello Punico occupatis nobis, coactos metu vos,
 reges pacis ab eo qui tum plus poterat accepisse:
 & nos, quum alia majora urgerent, depositum à
 vobis bellum & ipsi omisimus. Nunc & nos deam
 benignitate Punico perfectò bello, totis viribus
 nostris in Macedoniam incubuimus: & vobis re-
 stituendi vos in amicitiam societatemque nostram
 fortuna oblata est; nisi perire cum Philippo, quàm
 vincere cum Romanis, mavultis.

XXXII. Hæc dicta ab Romano quum essent,

⁶ Inhumaniorem] Indigniore homine.

U.C. 552. inclinatis omnium animis ad Romanos, Damocritus prætor Ætolorum, pecuniâ, ut fama est, ab rege acceptâ, nihil aut huic aut illi parti assensus, Rem¹ magni discriminis consiliis nullam esse tam inimicam, quam celeritatem, dixit. Celerem enim pœnitentiam, sed eandem seram atque inutilem sequi; quum præcipitata raptim consilia neque revocari, neque in integrum restitui possint. Deliberationis autem ejus, cujus ipse maturitatem exspectandam putaret, tempus ita jam nunc statui posse. Quum legibus cautum esset, ne de pace belloque, nisi in Panætologico &² Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut prætor sine fraude, quum de bello aut de pace agere velit, advocet concilium: & quod tum referatur decernaturque, ut perinde jus ratumque sit, ac si in Panætologico, aut Pylaico concilio actum esset.

Dimissis ita suspensâ re legatis, egregiè consultum genti aiebat. nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad ejus societatem inclinatos. Hæc in concilio Ætolorum acta.

Dimissis
suspensâ
re legatis.

Philippus
impigre
bellum
apparat.

XXXIII. Philippus impigre terrâ marique parabat bellum: navales copias Demetriadem in Thessalia contrahebat. Attalum Romanamque classem, principio veris, ab Ægina ratus moturos, navibus maritimæque oræ præfecit Heraclidem, quem & antè præfecerat. ipse terrestres copias comparabat: magna se duo auxi-

¹ Magni discriminis consiliis] Deliberationibus quæ versarentur circa res ejusmodi, ut de iis bene an malè statueres multum interesset; ut in iis peccari sine magno periculo non liceret.

² Pylaico concilio] His verbis designat profectò Li-

vius concilium quod ad Thermopylas haberetur. Sed alia mens fuit Damocriti, quem verisimile est potius locutum fuisse de solenni concilio Ætolorum in urbe Thermo: ita ut errore nominis deceptus fuisse Livius videatur. Vide ea quæ annotabimus ad XXXIII. 35.

lia detraxisse Romanis credens, ex una parte U.C. 112.
A.C. 100.

Ætolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam à filio Perseo interclusis. Ab consule

non parabatur, sed gerebatur jam bellum. per

Dassaretiorum fines exercitum ducebat, frumentum, quod ex hibernis extulerat, intergrum vehens; quod in usum militi satis esset, præsentibus agris. Oppida vicique, partim voluntate, partim metu se tradebant. quædam vi

expugnata: quædam deserta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inveniebantur.

Ad Lycum stativa posuit prope flumen Bevum: inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat.

Philippus consternata quidem omnia circa, pavoremque ingentem hominum cernebat: sed parum gnarus quam partem petisset

consul, alam equitum ad explorandum quonam hostes iter intendissent, misit. Idem error apud consulem erat. Movisse ex hibernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans.

is quoque speculatum miserat equites. Hæ duæ alæ ex diverso, quum diu incertis itineribus vagatæ per Dassaretios essent, tandem in unum iter convenerunt. Neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumque exauditus est, hostes appropinquare. Itaque priusquam in conspectum venirent, equos armaque expedierant. nec mora, ubi primum hostem videre, concurrendi facta est. Fortè & numero

& virtute, utpote lecti utrimque, haud impares, æquis viribus per aliquot horas pugnarunt.

Fatigatio ipsorum equorumque, incerta victoriâ, diremit prælium. Macedonum quadraginta equites, Romanorum quinque & triginta ceciderunt. Neque eo magis explorati quicquam, in qua regione castra hostium essent, aut illi ad regem, aut hi ad consulem retulerunt. per

Tom. V.

C

Consul per Dassaretiorum fines ducit exercitum.

Exploratores Romani & Macedones concurrunt dubio eventum.

U.C. 552.
a.C. 200.

transfugas cognitum est, quos levitas ingeniorum, ad cognoscendas hostium res, in omnibus bellis præbet.

*Macedones ter-
rentur
conspiculis
vulneri-
bus suo-
rum.*

XXXIV. Philippus aliquid & ad caritatem suorum, & ut promptius pro eo periculum adirent, ratus profecturum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepeliendorum curam habuisset, afferri eos in castra jussit, ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. Nichil tam incertum nec tam inæstimabile est, quàm animi multitudinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem videbatur facturum, id metum pigritiamque incussit. nam qui ¹ hastis sagittisque, & rara lanceis vulnera facta vidissent, cum Græcis Illyriisque pugnare assueti, posteaquam gladio Hispaniensi detruncata corpora brachiis abscissis, aut totâ cervice defectâ divisa à corpore capita, patentiaque viscera, & foeditatem aliam vulnerum viderunt, adversus quæ tela quosque viros pugnandum esset, pavidi vulgò cernebant. Ipsum quoque regem terror cepit, nondum justo prælio cum Romanis congressum. itaque revocato filio, præsidioque quod in Pelagoniæ faucibus erat, ut iis copiis suas augeret, Pleurato Dardanisque iter in Macedoniam patefecit. Ipse cum viginti millibus peditum, quatuor equitum, ducibus transfugis ad hostem profectus, paulo plus ducentos passus à castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossâ ac vallo communivit: ac subjecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur, & universam speciem castrorum, & descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum

*Philippus
miratur
Romano-
rum ca-
stra.*

¹ Hastis sagittisque, & rara lanceis] Hinc colligi debet lanceam longius & va-

lidius fuisse telum, quàm hastam.

LIBER XXXI. 51

intervallis; & ² negasse barbarorum ea castra U.C. 552.
 ulli videri posse. Biduum consul & rex, alter a. C. 200.
 alterius conatus expectantes, continuere suos
 intra vallum: tertio die Romanus omnes copias
 in aciem eduxit.

XXXV. Rex verò tam celerem aleam universi
 certaminis timens, quadringentos Tralles (Il-
 lyriorum id, sicut alio diximus loco, est ge-
 nus) & Creteneses trecentos, addito iis pedi-
 tibus pari numero equitum, cum duce Athe-
 nagora, uno ex purpuratis, ad laceffendos ho-
 stium equites misit. ¹ Ab Romanis autem, (abe-
 rat acies eorum paulo plus quingentos passus)
 velites & equitum duæ ferme alæ emissæ: ut
 numero quoque eques pedesque hostem æqua-
 rent. Credidere regii, genus pugnae quo assue-
 verant, fore; ut equites invicem insequentes
 refugientesque, nunc telis uterentur, nunc
 terga darent; Illyriorum velocitas ad excur-
 siones & impetus subitos usui esset, Creteneses
 in invehentem se effusè hostem sagittas con-
 jicerent. Turbavit hunc ordinem pugnandi non
 acrior, quàm pertinacior impetus Romano-
 rum. nam haud secus quàm si totâ acie dimi-
 carent, & velites emissis hastis cominus gla-
 diis rem gerebant, & equites ut semel in ho-
 stem evecti sunt, stantibus equis, partim ex
 ipsis equis, partim defilientes immiscentesque
 se peditibus, pugnabant. ita nec eques regius
 equiti par erat, insuetus ad stabilem pugnam;
 nec pedes concursator, & vagus, & prope se-

*Equestris
 pugna.*

² Negasse barbarorum ea *est.* Plut. in Pyrrho.

castra ulli videri posse] Hoc
 idem à Pyrrho dictum me-
 morant, quo primùm die
 Romanorum castrorum or-
 dinem vidit: *Hic barbaro-
 rum ordo minimè barbarus*

¹ *Ab Romanis autem*
 (*ab erat*) Melius videretur,
ab Romanis item: nem-
 pe, quemadmodum fecerant
 Macedones.

U.C. 552.
a.C. 200.

minudus genere armorum, veliti Romano, par-
mam gladiumque habenti, pariterque & ad se
tuendum, & ad hostem petendum armato. Non
tulere itaque dimicationem; nec aliâ re, quàm
velocitate, tutantes se, in castra refugerunt.

*Insidia
Philippi
arrisa.*

*Tum pri-
mum usi
elephantis
Romani.*

*Prælium
inter Phi-
lippum &
consulem.*

XXXVI. Uno deinde intermisso die, quum
omnibus copiis equitum levisque armaturæ pu-
gnaturus rex esset, nocte ¹ cetratos, quos
peltastas vocant, loco opportuno inter bina
castra in insidiis abdiderat; præceperatque Athe-
nagoræ & equitibus, ut, si aperto prælio pro-
cederet res, uterentur fortunâ: si minùs, ce-
dendo sensim, ad insidiarum locum hostem
pertraherent. Et equitatus quidem cessit: du-
ces cetratæ cohortis, non satis expectato si-
gno, ante tempus excitatis suis, occasionem
bene gerendæ rei amisere. Romanus & aperto
prælio victor, & tutus à fraude insidiarum, in
castra sese recepit. Postero die omnibus copiis
consul in aciem descendit, ante prima signa
locatis elephantis: quo auxilio tum primum
Romani, quia captos aliquot bello Punico ha-
bebant, usi sunt. Ubi latentem intra vallum
sensit, exprobrans metum successit. Postea-
quam ne tum quidem potestas pugnandi da-
batur, quia ex tam propinquis stativis parum
tuta frumentatio erat, dispersos milites per
agros equitibus extemplo invasuris; octo fer-
me inde millium intervallo tutiorem frumen-
tationem habiturus, castra ad Octolophum (id
est loco nomen) movit. Quum in propinquo
agro frumentarentur Romani, primò rex intra
vallum suos tenuit, ut cresceret simul & ne-
gligentia cum audacia hosti. Ubi effusos vi-

¹ Cetratos, quos peltastas vocant] Vid. not. 2. ad
l. XXVIII. c. 5.

dit, cum omni equitatu, & Cretenſium auxiliariis, quantum equitem velociſſimi pedites curſu æquare poterant, citato profeſtus agmine, inter caſtra Romana & frumentatores conſtituit ſigna. Inde copiis diviſis, partim ad conſectandos vagos frumentatores emiſit, dato ſigno, ne quem vivum relinquerent; cum parte ipſe ſubſtitit, itineraque, quibus ad caſtra recuſuri videbantur hoſtes, obſedit. Jam paſſim cædes ac fuga erat, necdum quiſquam in caſtra Romana nuncius cladis pervenerat, quia refugientes in regiam ſtationem incidebant: & plures ab obſidentibus vias, quàm ab emiſſis ad cædem, interficiebantur. tandem inter medias hoſtium ſtationes elapſi quidam trepidi, tumultum magis quàm certum nuncium intulerunt caſtris.

XXXVII. Conſul equitibus juiſſis, quâ quiſque poſſet, opem ferre laborantibus, ipſe legiones è caſtris educit, & agmine quadrato ad hoſtem ducit. Diſperſi equites per agros quidem aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex alio exiſtentibus loco. Pars obvios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna cœpit. Regia ſtatio atrociffimum prælium edebat. nam & ipſâ multitudine equitum peditumque prope juſta acies erat: & Romanorum, quia medium obſederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eo quoque ſuperiores Macedones erant, quòd & rex ipſe hortator aderat, & Cretenſium auxiliares multos ex improvifo vulnerabant, conferti præparatique in diſperſos & effuſos pugnantes. Quòd ſi modum in inſequendo habuiſſent, non in præſentis modò certaminis gloriam, ſed in ſummam etiam belli profeſtum foret. nunc aviditate cædis intemperantiùs inſecuti, in prægreſſas cum tribunis

U.C. 552. militum cohortes Romanas incidere : & fu-
 a.C. 200. giens eques, ut primò signa suorum vidit,
 convertit in effusum hostem equos : versaque
 momento temporis fortuna pugnae est, terga
 dantibus qui modò secuti erant. Multi comi-
 nus congressi, multi fugientes interfecti, nec
 ferro tantum periere, sed in paludes quidam
 coniecti, profundo limo cum ipsis equis hausti
 sunt. Rex quoque in periculo fuit : nam ruente
 faucio equo præcep ad terram datus, haud
 multum absuit, quin jacens opprimeretur. Sa-
 luti fuit eques, qui raptim ipse desiluit, pa-
 vidumque regem in equum subjecit. Ipse quum
 pedes æquare cursu fugientes non posset equi-
 tes, ab hostibus ad casum regis concitatis con-
 fossus periit. Rex circumvectus paludes per-
 vias inviasque trepidam fugam, in castra tandem,
 jam desperantibus plerisque incolumem evasur-
 um, pervenit. Ducenti Macedonum equites
 eo prælio periere, centum ferme capti : octo-
 ginta admodum ornati equi, spoliis simul ar-
 morum relatis, abducti.

*Judicium
 de eo præ-
 lio.*

XXXVIII. Fuerunt qui hoc die regem te-
 meritatis, consulem segnitiae accusarent. nam
 & Philippo quiescendum fuisse, quum paucis
 diebus hostes, exhausto circa omni agro, ad
 ultimum inopiae venturos sciret : & consulem,
 quum equitatum hostium levemque armatu-
 ram fudisset, ac prope regem ipsum cepisset,
 protinus ad castra hostium ducere debuisset.
 nec enim mansuros ita perculsos hostes fuisse,
 debellarique momento temporis potuisse. Id di-
 ctum, quam re, ut pleraque, facilius. nam si
 omnibus peditum quoque copiis rex congres-
 sus fuisset, forsitan inter tumultum, quum
 omnes victi metuque perculsi ex prælio intra
 vallum protinus inde supervadentem munimen-

ta victorem hostem fugerent, exui castris potuerit rex. quum verò integræ copiae peditum in castris mansissent, stationes ante portas, praesidiaque disposita essent, quid, nisi ut temeritatem regis effusè paulo antè secuti percussos equites imitaretur, profecisset? Neque enim ne regis quidem primum consilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret, si modum prosperæ pugnae imposuisset. Eo quoque minùs est mirum, tentasse eum fortunam, quòd fama erat, Pleuratum Dardanòsque ingentibus copiis profectos domo, jam in Macedoniam transcendisse. quibus si undique circumventus copiis foret, sedentem Romanum debellaturum credi poterat. Itaque secundùm duas adversas equestres pugnas, multo minùs tutam moram in iisdem stativis fore Philippus ratus, quum abire inde & fallere abiens hostem vellet, ^{Philippus recedit.} caduceatore sub occasum solis ad consulem misso, qui inducias ad sepeliendos equites peteret, frustratus hostem, secundâ vigiliâ, multis ignibus per tota castra relictis, silenti agmine abiit.

XXXIX. Corpus jam curabat consul, quum venisse caduceatorem, & quid venisset, nuntiatum est. responso tantùm dato, manè postero die fore copiam conveniendi, id quod quaesitum erat, nox dieique insequentis pars ad præciendum iter Philippo data est. montes, quam viam non ingressurum gravi agmine Romanum sciebat, petit. Consul primâ luce caduceatore datis induciis dimisso, haud ita multo post abisse hostem quum sensisset, ignarus quâ sequeretur, iisdem stativis frumentan-

1 Caduceatore] Vid. not. 2. ad l. XXVI. c. 17.

U.C. 551.
a.C. 200.

Occupat
angustias
quâ iter
in Eor-
dæam
erat.

do dies aliquot consumpsit. Stuberam deinde petit, atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, convexit. inde ad Pellinam est progressus; nondum comperto quam regionem hostes petissent. Philippus quum primò ad Bryanium stativa habuisset, profectus inde transversis limitibus, terrorem præbuit subitum hosti. Movere itaque ex Pellina Romani, & ad Osphagum flumen posuerunt castra. Rex haud procul inde & ipse, vallo super ripam amnis ducto (Erigonum incolæ vocant) conседit. Inde satis comperto Eordæam petituros Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes arctis faucibus inclusum aditum possent, præcessit. ibi alia vallo, alia fossâ, alia lapidum congerie, ut pro muro essent, alia arboribus objectis, ita ut locus postulabat, aut materia suppeditabat, permuniit; atque (ut ipse rebatur) viam suapte naturâ difficilem, objectis per omnes transitus operibus, inexpugnabilem fecit. Erant pleraque sylvestria circâ, incommoda phalangi maximè Macedonum: quæ, nisi ubi prælongis hastis velut vallum ante clypeos objecit, (quod ut fiat, libero campo opus est) nullius admodum usûs est. Thracas quoque ¹ rhomphææ, ingentis & ipsæ longitudinis, inter objectos undique ramos impediabant. Cretensium una cohors non inutilis erat: sed quæ quoque ipsa, ut, si quis impetum faceret, in patentem vulneri equum equitemque sagittas conjicere poterat, ita ² adversus scuta Romana, nec ad trajiciendum fa-

¹ Rhomphææ] Rhomphæa erat teli Thratici genus, prælonguni, anceps, sive quod ex utraque parte

cassim ferire posset.

² Adversus scuta Romana] Adversus pedites Romanos scutis suis protectos

LIBER XXXI. 57

tis magnam vim habebat, nec aperti quicquam ^{U.C. 552.}
 erat quod peteret. Itaque id ut vanum teli ge- ^{a. C. 100.}
 nus senserunt esse, faxis passim totâ valle ja-
 centibus incessebant hostem. ea, majore cum
 sonitu, quàm vulnere ullo, pulsatio scutorum,
 parumper succedentes Romanos tenuit. Deinde ^{Perrum-}
 iis quoque spretis, partim testudine factâ per ^{punt Ro-}
 adversos vadunt hostes: partim brevi circuitu ^{mani an-}
 quum in jugum collis evasissent, trepidos ex ^{gustias.}
 præsiidiis stationibusque Macedonas deturbant:
 &, ut in locis impeditis difficili fugâ, pleros-
 que etiam obtruncant.

XL. Ita angustiarum minore certamine, quàm
 quod animis proposuerant, superatâ, & in
 Eordæam perventum; ubi pervastatis passim
 agris, in Elimeam se recepit. inde impetum
 in Orestidem fecit: & oppidum Celetrum est
 aggressus, in peninsula situm. Lacus mœnia
 cingit: angustis faucibus unum ex continenti
 iter est. Primò situ ipso freti, clausis portis
 imperium abnuère: deinde postquàm signa
 ferri, ac testudine succedi ad portam, obsessas-
 que fauces agmine hostium viderunt, prius-
 quam experirentur certamen, metu in dedi-
 tionem venerunt. Ab Celetro in Dassaretios
 processit: urbemque Pelium vi cepit. servitia
 inde cum cetera præda abduxit, & libera ca-
 pita sine pretio dimisit: oppidumque iis red-
 didit, præsidio valido imposito. nam & sita op-
 portunè urbs erat ad impetum in Macedoniam
 faciendos. Ita peragratis hostium agris, con-
 sul in loca jam pacata ad Apolloniam, unde
 orsus bellum erat, copias reduxit. Philippum
 averterant Ætoli, & Athamanes, & Dardani,

parum proficiebat, quia nec... *Senta* peditum erant,
parma equitum.

U.C. 551
a.C. 200.

& tot bella repentè alia ex aliis locis exorta. Adversùs Dardanos jam recipientes ex Macedonia sese, Athenagoram cum expeditis pedibus ac maiore parte equitatûs misit, iussum instare ab tergo abeuntibus, & carpendo postremum agmen, segniores eos ad movendos domo exercitus efficere. Ætolos Damocritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, idem proximo concilio ad arma conciverat, post famam equestris ad Octolophum pugnæ, Dardanorumque & Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam, ad hæc classis Romanæ¹ adventum in Oreum, &, super circumfusas tot Macedoniae gentes, maritimam quoque instantem obsidionem.

*Ætoli &
Athama-
nes bellum
inferunt
Philippo.*

XLI. Hæ causæ Damocritum Ætolosque restituerant Romanis: & Amyndandro rege Athamanum adjuncto profecti Cercinium obsedere. Clauserant portas, incertum vi, an voluntate: quia regium habebant præsidium. Ceterum intra paucos dies captum est Cercinium, atque incensum. qui superfuerant è magna clade, liberi servique, inter ceteram prædam abducti. Is timor omnes qui circumcolunt Boeben paludem, relictis urbibus, montes coëgit petere. Ætoli inopiâ prædæ inde averfi, in Perrhæbiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt, fœdèque diripiunt: qui Malloeam incolunt, voluntate in deditionem societatemque accepti. Ex Perrhæbia Gomphos petendi Amynder auctor erat: & imminet Athamania huic urbi, videbaturque expugnari sine magno certamine posse. Ætoli campos Thessaliæ opimos ad præ-

*Thessa-
liam po-
pulantur.*

¹ *Adventum in Oreum*] l. XXII. c. ult. ante consulis
lege adventum Oream. Sic Romanum adventum.

dam petiere; sequente, quanquam non probante, Amyndro, nec effusas populationes Ætolorum, nec castra, quo fors tulisset loco, sine ullo discrimine ac cura muniendi, posita. itaque ne temeritas eorum negligentiaque sibi ac suis etiam cladis alicuius causa esset, quum campestribus locis subicientes eos castra Phecado urbi videret, ipse paulo plus¹ quingentorum passuum inde tumultum suis, quamvis levi munimento tutum, cepit. Quum Ætoli, nisi quod populabantur, vix meminisse viderentur se in hostium agro esse; alii palati semiermes vagarentur, alii in castris sine stationibus per somnum vinumque dies noctibus æquarent, Philippus inopinantibus advenit. quem quum adesse refugientes ex agris quidam pavidi nunciassent, trepidare Damocritus, ceterique duces: & erat fortè meridianum tempus, quo plerique graves cibo sopiti jacebant. Excitare igitur alii alios, jubere arma capere, alios dimittere ad revocandos, qui palati per agros prædabantur. tantaque trepidatio fuit, ut sine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique non induerent. Ita raptim educti, quum universi sexcentorum ægre simul equites peditesque numerum explessent, incidunt in regium equitatum, numero, animis, armisque præstantem. Itaque primo impetu fusi, vix tentato certamine, turpi fugâ repetunt castra. cæsi captique quidam, quos equites ab agmine fugientium interclusere.

XLII. Philippus, suis jam vallo appropinquantibus receptui cani jussit. fatigatos enim equos virosque non tam prælio, quàm itine-

Oppri-
mantur à
Philippo.

¹ Quingentorum passuum] Melius videretur quingentos passus.

U.C. 552.
a.C. 100.

ris simul longitudine, simul præproperâ celeritate, habebat. Itaque turmatim equites, invicemque manipulos levis armaturæ, aquatum ire & prandere jubet: alios in statione armatos retinet, opperiens agmen peditum, tardiùs ductum propter gravitatem armorum. Quod ubi advenit, & ipsis imperatum, ut statutis signis, armisque ante se positis, raptim cibum caperent, binis ternisque summum ex manipulis aquandi causâ missis: interim eques cum levi armatura paratus instructusque stetit, si quid hostis moveret. Ætoli (jam enim & quæ per agros multitudo sparsa fuerat, receperat se in castra) ut defensuri munimenta, circa portas vallumque armatos disponunt, dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. posteaquam mota signa Macedonum sunt, & succedere ad vallum parati atque instructi cœpere, omnes repentè, relictis stationibus, per aver- sam partem castrorum ad tumultum, ad castra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti cæsique sunt Ætolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius quin Athamanes quoque exui castris potuissent, die per prælium, deinde per direptionem castrorum absumpto, sub tumulo in proxima planitie consedit; primâ luce insequentis diei hostem aggressurus. Sed Ætoli eodem pavore, quo sua castra reliquerant, nocte proximâ dispersi fugerunt. ¹ Maximo usui fuit Amynder, quo duce Athamanes itinerum periti, summis montibus, per calles ignotos sequentibus eos hostibus, in Ætoliam perduxerunt. non ita multos in dispersa fuga error intulit in

¹ *Maximo usui fuit*] Itē. I. XLII. c. 59. *Thessalorum*
eodem modo Livius, *equitatus... maximo usui fuit.*

LIBER XXXI. 61

Macedonum equites, quos luce primâ Philip-
pus, ut desertum tumultum vidit, ad carpen-
dum hostium agmen misit. U.C. 592.
A.C. 100.

XLIII. Per eos dies & Athenagoras regius
præfectus Dardanos recipientes se in fines ad-
eptus, postremum agmen primò turbavit. dein
posteaquam Dardani conversis signis direxere
aciem, æqua pugna justo prælio erat. ubi rur-
sus procedere Dardani cœpissent, equite &
levi armaturâ regii, nullum talis auxilii genus
habentes Dardanos, oneratos immobilibus ar-
mis, vexabant: & loca ipsa adjuvabant. Occisi
perpauci sunt, plures vulnerati, captus nemo,
quia non excedunt tenere ordinibus suis, sed
confertim & pugnant & cedunt. Ita damna
Romano accepta bello, duabus per opportunas
expeditiones coërcitis gentibus, restituerat Phi-
lippus, incepto forti, non prospero solùm
eventu. Minuit deinde ei fortè oblata res ho-
stium Ætolorum numerum. Scopas princeps
gentis ab Alexandria magno cum pondere auri
ab rege Ptolemæo missus, ¹ sex millia pedi-
tum, & equites mercede conductos Ægyptum
avexit. nec ex juventute Ætolorum quemquam
reliquisset, ni Damocritus, nunc belli quod
instaret, nunc futuræ solitudinis admonens,
(incertum curâ gentis, an ut adversaretur Sco-
pæ, parum donis cultus) partem juniorum ca-
stigando domi continuisset. Hæc eâ ætate ab
Romanis Philippoque gesta erant. Dardani
malè mul-
tati.

Ætolo-
rum ju-
ventus in
Ægyptum
avecta.

XLIV. Classis à Corcyra ejusdem principio
æstatis cum L. Apustio legato profecta, Maleâ
superatâ, circa Scyllæum agri Hermionici At-
talo regi conjuncta est. Tum verò Athenien-
 Res maris
gesta.

¹ Sex millia peditum, & equites] Sine dubio excidia
numerus equitum.

V.C. 552
a.C. 200.

*Decreta
Athenien-
sum in
Philip-
pum.*

sum civitas, cui odio in Philippum per me-
tum jam diu moderata erat, id omne in auxilii
præsentis spem effudit. nec unquam ibi desunt
linguæ promptæ ad plebem concitandam: quod
genus, quum in omnibus liberis civitatibus,
tum præcipuè Athenis, ubi oratio plurimùm
pollet, favore multitudinis alitur. Rogationem
extemplo tulerunt, plebsque scivit, *Ut Phi-
lippi statuæ, imagines omnes, ¹ nominaque ea-
rum, item majorum ejus virilis ac muliebris se-
xûs omnium, tollerentur deleterenturque: dies fe-
sti, sacra, sacerdotes, quæ ipsius majorumve ejus
honoris causâ instituta essent, omnia ² profana-
rentur. Loca quoque, in quibus positum aliquid
inscriptumve honoris ejus causâ fuisset, detestabi-
lia esse, neque in iis quicquam postea poni dedica-
rique placere eorum quæ in loco puro poni de-
dicarique fas esset. Sacerdotes publicos, quoties-
cumque pro populo Atheniensi, sociisque, & exer-
citibus & classibus eorum precarentur, toties
detestari atque exsecrari Philippum, liberos ejus,
regnumque, terrestres navalesque copias, Mace-
donum genus omne nomenque. additumque de-
creto, Si quis quid postea, quod ad notam igno-
miniamque Philippi pertineret, ferret, id omne
populum Atheniensem jussurum: si quis contra
ignominiam, prove honore ejus dixisset, fecisset-*

¹ *Nominaque earum*] An
tituli statuis Philippi & ima-
ginibus in ejus honorem in-
scripti? An movendæ sunt
loco hæ voces, ac legendum
ex Victorino codice *nomina-
que eorum*, & sic ordinanda
tota oratio, ut *Philippi sta-
tuæ, imagines omnes, item
majorum ejus virilis ac mu-
liebris sexûs omnium, no-*

minaque eorum, tollerentur?
ut intelligantur nomina ma-
jorum Philippi, & ejus ip-
sius, ex omnibus monu-
menti publicis sublata. At-
que hoc nobis placeret ma-
gis.

² *Profanarentur*] In pro-
fanum & promiscuum usum
statumque revocarentur.

ve, qui occidisset eum, jure casurum. postremò U.C. 512.
 inclusum, Ut omnia quæ ³ adversus Pisistrati- a. C. 200.
 das decreta quondam erant, eadem in Philippo
 servarentur. Athenienses quidem ⁴ litteris ver-
 bisque, quibus solis valent, bellum adversus
 Philippum gerebant.

XLV. Attalus Romanique, quum Piræeum
 primò ab Hermione petissent, paucos ibi mo-
 rati dies, oneratique ¹ æquè immodicis ad ho-
 norez sociorum, ac quæ in iram adversus ho-
 stem fuerant, Atheniensium decretis, navigant
 à Piræeo Andrum. Et quum in portu, quem
 Gaureleon vocant, constitissent, missis qui
 tentarent oppidanorum animos, si voluntate
 tradere urbem, quàm vim experiri mallerent;
 postquam præsidio regio arcem teneri, nec se
 potestatis suæ esse respondebant; expositis co-
 piis, omnique apparatu urbium oppugnanda-
 rum, diversis partibus rex & legatus Romanus
 ad urbem subeunt. Plus aliquanto Græcos Ro-
 mana signa armaque non antè visa, animique
 militum tam promptè ² succedentium muro,
 terruere. Itaque fuga extemplo in arcem facta
 est: urbe hostes potiti. & in arce quum biduum
 loci se magis, quàm armorum fiduciâ tenuis-
 sent; tertio die, pacti ipsi præsidiumque, ut

Andros
 capta à
 Romanis.

³ Adversus Pisistratidas]
 Pisistrati tyranni filios,
 Hippiam, tyrannum & ip-
 sum, qui pulsus Athenis est,
 Hipparchum ab Harmodio
 & Aristogitone occisum, &
 Thessalon.

⁴ Litteris] Scriptis, id
 est, decretis in publicas ta-
 bulas relatis.

¹ Æquè immodicis ad ho-
 norez sociorum, ac quæ in

iram] Lege, atque in ira.
 Decretis æquè immodicis ad
 honorez sociorum, ac fue-
 rant immodica, in ira ad-
 versus hostes. Atque pro ac,
 quia nimirum particula aa
 nunquam apud optimos La-
 tinitatis auctores locatur an-
 te vocalem.

² Succedentium muro] Me-
 liùs munit.

U.C. 552.
a.C. 200

cum singulis vestimentis Delium Bœotix trans-
veherentur. ³ Ea ab Romanis regi Attalo con-
cessa: prædam, ornamentaque urbis ipsi ave-
xerunt. Attalus ne desertam haberet insulam,
& Macedonum ferè omnibus, & quibusdam
Andriorum, ut manerent, persuasit. postea &
ab Delio, qui ex pacto transvecti eò fuerant,
promissis regis, quum desiderium quoque pa-
trix facilius ad credendum inclinaret animos,
revocati. Ab Andro Cythnum trajecerunt. ibi
dies aliquot oppugnandâ urbe nequicquam ab-
sumpti: &, quia vix operæ pretium erat, ab-
cessere. Ad Prasias (continentis Atticæ is lo-
cus est) Isthmorum viginti lembi classi Roma-
norum adjuncti sunt. ii missi ad populandos
Carystiorum agros. cetera classis Geræstum,
nobilem Eubœæ portum, dum à Carysto Is-
thmii redirent, tenuit. Inde omnes velis in altum
datis, maris medio præter Scyrum insulam
Icum pervenere. ibi paucos dies, sæviante Bo-
reâ retenti, ubi prima tranquillitas data est,
Sciathum trajecere, vastatam urbem, direptam-
que nuper à Philippo. Per agros palati mili-
tes frumentum, & si qua alia usui esse ad ves-
cendum poterant, ad naves retulere. prædæ
nec erat quicquam, nec meruerant Græci cur
diriperentur. Inde Cassandream petentes, pri-
mò ⁴ ad Mendin, maritimum civitatis ejus vi-
cum, tenuere. inde quum, superato promon-
torio, ad ipsa moenia urbis circumagere clas-
sem vellent, sævâ coortâ tempestate, prope
obrupti fluctibus, dispersi, magna ex parte amisi.

³ Ea.] Urbs, insula.

Si quis tamen eam retentam
velit, explicabis hoc modo:
tenuere littus ad Mendin,
littus vicinum vico qui vo-
catur Mendis.

⁴ Ad Mendin... tenuere]
Præpositio ad non est ne-
cessaria, & potest deleri.

LIBER XXXI. 65

sis armamentis, in terram effugerunt. Omen quoque ea maritima tempestas ad rem terrâ gerendam fuit. nam collectis in unum navibus, expositisque copiis aggressi urbem, cum multis vulneribus repulsi (& erat validum ibi regium præsidium) irrito incepto regressi Canastrum Pallenes trajecere. inde superato Toronæ promontorio, navigantes Acanthum petiere. Ibi primò ager vastatus, deinde ipsa urbs vi capta, ac direpta. nec ultrà progressi, (jam enim & graves prædâ naves habebant) retro, unde venerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœam repetunt.

XLVI. Ibi relictâ classe, decem navibus expeditis sinum Maliacum intravere, ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolus princeps legationis ejus fuit, quæ ad communicanda consilia Heracleam cum rege & cum Romano legato venit. Petitum ex fœdere ab Attalo est, ut mille milites præstaret. tantum enim numerum bellum gerentibus adversùs Philippum debebat. Id negatum Ætolis: quòd illi quoque gravati priùs essent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra profanaque, abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. Ita Ætoli cum spe magis, Romanis omnia pollicentibus, quàm cum auxilio dimissi. Apustius cum Attalo ad classem rediit. Inde consultari de Oreo oppugnando cœptum. Valida ea civitas & mœnibus, & quia antè fuerat tentata, firmo erat præsidio. Conjunxerant se iis, post expugnationem Andri, cum præfecto Agesimbrotro vi-

*Collo-
quium
Ætolorum
cum Atta-
lo & Ro-
manis.*

1 *Respectu rerum suarum*] Cogendo eum respicere & reverti ad res suas tutandas.

U.C. 551.
a.C. 200.

Oreum
oppugna-
tum.

ginti Rhodiæ naves, tectæ omnes. eam classem in stationem ² ad Zelasium miserunt, (Isthmiæ id super Demetriadem promontorium est peropportunè objectum) ut, si quid inde moverent Macedonum naves, in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat, magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset, quàm apertâ vi quicquam ausurus. Oreum diversi Romani & rex Attalus oppugnabant: Romani à maritima arce, regii adversùs vallem inter duas jacentem arces, quâ & muro intersepta urbs est. & ut loca diversa, sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani testudinibus, & vineis, & ariete admovendo muris: regii ballistis, catapultisque, & alio omni genere tormentorum tela ingredientes. & pondere ingenti saxa jaciebant, ³ & cuniculos, & quicquid aliud ⁴ priore oppugnatione expertum profuerat. Ceterùm non plures tantùm Macedones, quàm antè, tuebantur urbem arcesque, sed etiam præsentioribus animis, ⁵ & castigationibus regis in admissa culpa, & simul minarum, simul promif-

² Ad Zelasium... (Isthmiæ id super Demetriadem] Zelasium, Isthmiæ incognita sunt nomina. Conjicit Gronovius: ad Phalassium miserunt, Isthmiæ, sive Isthmiædos super Demetriadem promontorium est. Phalassia est promontorium Eubœæ. Isthmiæ & Oreum duo diversa nomina sunt ejusdem urbis, vel certè duarum urbium, quæ in unam coaluerint. Itaque Isthmiæ erit regio ad Isthmiæam, sive Oreum, pertineans. Super Demetriadem

est è regione Demetriadis in alto mari.

³ Et cuniculos] Supple, agebant. Vid. not. i. ad l. III. c. 67.

⁴ Priore oppugnatione] Vid. suprâ XXVIII. 6.

⁵ Et castigationibus regis] Hæc mendosa sunt. Possis legere ex castigationibus regis in admissa culpa: vel & castigationis regiæ in admissa culpa simul minarum simul promissionum in futurum memores. De ipsa re vid. l. XXVIII. c. 8.

sionum in futurum memores : ita ut parum in expugnatione celeri spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus , relictis quot satis videbantur ad opera perficienda militibus , traiecit in proxima continentis : Larissamque (non illam in Thessalia nobilem urbem , sed alteram , quam Cremasten vocant) subito adventu , præter arcem , cepit. Attalus quoque ⁶ Ægeleon , nihil minus quàm tale quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus , oppressit. Et jam quum opera in effectu erant circa Oreum , tum præsidium quod intus erat , labore assiduo , vigiliis diurnis pariter nocturnisque , & vulneribus , confectum. Muri quoque pars ariete incusso subruta , multis jam locis prociderat : perque apertum ruinâ iter nocte Romani , ⁷ quodque super portum est , in arcem perruperunt. Attalus luce primâ , signo ex arce dato ab Romanis , & ipse urbem invasit , stratis magna ex parte muris : præsidium oppidanique in alteram arcem perfugere , unde biduo post deditio facta. urbs regi , captiva corpora Romanis cessere.

XLVII. Jam autumnale æquinoctium instabat : & est sinus Euboicus , ¹ quem Cœla vocant , suspectus nautis. itaque ante hiemales motus evadere inde cupientes , Piræum , unde profecti ad bellum erant , repetunt. Apu-

⁶ Ægeleon , nihil minus... timentibus , oppressit] Malè structa locutio. Legimus timentes. Dixerit Livius Ægeleon timentes , ut suprâ l. XXVIII. c. 19. Castulo quum . . socii fuissent.

⁷ Quodque super portum est] Et per iter , quod est super portum.

¹ Quem Cœla vocant] Hunc locum sic describit Strabo. Cava , Græcis νῆλα Eubœa vocantur , quæ inter Aulidem & loca circa Geræsum interjacent. Ibi enim ora maritima in sinum flectitur : ad Chalcidem autem accedens , rursus versùs continentem incurvatur.

U.C. 452.
A.C. 200.

*Aurelius
Cof. in
Gallia.*

*Furius
trium-
phum pe-
tit.*

*Varia
sententia
in senatu*

stius triginta navibus ibi relictis, ² super Ma-
leam navigat Corcyram. Regem spatium Ini-
tiorum Cereris, ut sacris interesset, tenuit.
secundum Initia & ipse in Asiam se recepit,
Agesimbrotus & Rhodiis domum remissis. Hæc
eâ ætate terrâ marique adversus Philippum
sociosque ejus, à consule & legato Romanis,
adjuvantibus rege Attalo & Rhodiis, gesta.
Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum
quum in provinciam venisset, haud clam tulit
iram adversus prætorem, quod absente se rem
gessisset. misso igitur eo in Etruriam, ipse in
agrum hostium legiones induxit: populando-
que, cum præda majore, quam gloria bellum
gessit. L. Furius, simul quod in Etruria nihil
erat rei quod gereret, simul Gallico triumpho
imminens, quem absente consule irato atque
invidente, facilius impetrari posse ratus, Ro-
mam inopinato quum venisset, senatum in æde
Bellonæ habuit: expositisque rebus gestis, ut
triumphanti sibi in urbem invehì liceret, pe-
tit.

XLVIII. Apud magnam partem senatûs, &
magnitudine rerum gestarum valebat, & gra-
tiâ. Majores natu negabant triumphum, &
quod alieno exercitu rem gessisset, & quod pro-
vinciam reliquisset, aviditate rapiendi per oc-
casionem triumphî: id verò eum nullo exemplo
fecisse. Consulares præcipuè, expectandum fuisse
consulem dicebant. potuisse enim, castris prope
urbem positis, tutandâ coloniâ, ita ut acie non
decerneret, in adventum ejus rem extrahere. Et,
quod prætor non fecisset, senatui faciendum esse.
Consulem expectarent: ubi coram disceptantes
consulem & prætorem audissent, veriùs de causâ

² Super Maleam] Superato Maleæ promontorio.

*existimaturos esse. Magna pars senatûs nihil præ- U.C. 552.
ter res gestas, & an in magistratu suisque au- a.C. 200.
spiciis gessisset, censebant spectare senatum
debere. Ex duabus coloniis, quæ velut claustra
ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ fuissent,
quum una direpta & incensa esset, trajecturum-
que id incendium velut ex continentibus tectis in
alteram tam propinquam coloniam esset, quid
tandem prætori faciendum fuisse? Nam si sine
consule geri nihil oportuerit, aut senatum pec-
casse, qui exercitum prætori dederit, (potuisse
enim, ¹ si non cum prætoris, sed consulis exer-
citu rem geri voluerit, ita finire senatusconsultum,
ne per prætorem, sed per consulem gereretur)
aut consulem, qui non, quum exercitum ex
Etruria transire in Galliam jussisset, ipse Ari-
mini occurrerit, ut bello interesset, quod sine eo
geri fas non esset. Non expectare belli tempora
moras & dilationes imperatorum: & pugnandum
esse interdum, non quia velis, sed quia hostis
cogat. Pugnam ipsam eventumque pugnae spectari
oportere. fusos cæsosque hostes: castra capta ac
direpta: coloniam liberatam obsidione: alterius
coloniae captivos recuperatos restitutosque suis:
debellatum uno prælio esse. Non homines tantum
eâ victoriâ letarios, sed diis quoque immortalibus
per triduum supplicationes habitas, quod bene
ac feliciter, non quod malè ac temere respublica
à L. Furio prætore gesta esset. ² Data fato etiam
quodam Furia genti Gallica bella.*

¹ Si non cum prætoris, sed consulis exercitu] Res profectò gesta est consulari exercitu, ut constat ex capp. 11. & 21. hujus libri, sed ductu auspicioque prætoris, absente consule. Itaque hic aliquid videtur esse mendi.

Libenter legeremus, si non ductu prætoris, sed consulis rem geri voluerit.

² Data fato etiam quodam Furia genti Gallica bella] Alludunt ad veterem illum & insignem Gallorum victorem M. Furium Camillum.

U.C. 552.

a.C. 200.

Furius

trium-

phat.

XLIX. Hujus generis orationibus ipsius amicorumque victa est, præsentis gratiâ prætoris, absentis consulis majestas: triumphumque frequentes L. Furio decreverunt. Triumphavit de Gallis in magistratu L. Furius prætor. In ærarium tulit ¹ trecenta viginti millia æris, ² argenti centum septuaginta millia pondo. neque captivi ulli ante currum ducti, neque spolia prælata, neque milites secuti. omnia, præter victoriam, penes consulem esse apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, ³ quos consul in Africa voverat, magno apparatu facti.

Decretum
de agris
militum
Scipionis.

Et de agris militum ejus decretum, ut, quot quisque eorum annos in Hispania aut in Africa militasset, in singulos annos bina jugera acciperet: eum agrum decemviri assignarent. Triumviri inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quòd bello Annibalis attenuatæ vires ejus coloniæ erant, C. Terentius Varro, T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio. hi colonos Venusiam adscripserunt. Eodem anno ⁴ C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam obtinebat, magnum hostium exercitum in agro Sederano fudit. quindecim millia Hispanorum eo prælio dicuntur cæsa, signa militaria capta octo & septuaginta. C. Aurelius consul, quum ex

¹ *Trecenta viginti millia æris*] Grave æs hîc intelligimus. Itaque summa hæc æris par erit denariis 32000. marcis argenti nostratibus 500.

² *Argenti centum septuaginta millia pondo*] Selibras nostrates pondo 265625.

³ *Quos consul in Africa voverat*] Hîc consulem di-

xit Livius pro proconsule, quemadmodum suprâ, l. XXVI. c. 33.

⁴ *C. Cornelius Cethegus*] Eum ex hoc loco intelligimus missum esse in Hispaniam successorem L. Cornelio Lentulo, quem ex provincia Romam rediisse Livius memoravit, suprâ c. 20.

LIBER XXXI. 71

provincia Romam comitiorum causâ venisset, U.C. 552. a.C. 200.
non id quod animis præceperant questus est, non expectatum se ab senatu, neque disceptandi cum prætore consuli potestatem factam: *sed ita triumphum decrevisse senatum, ut nullius, nisi ejus qui triumphaturus esset, haud eorum qui bello interfuissent, verba audiret. Majores ideo instituisse, ut legati, tribuni militum, centuriones, milites denique triumpho adessent, & ut veritas rerum gestarum ejus cui tantus honos haberetur, publicè videretur. Ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaverit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percunctari posset senatus, quid veri prætor vanive referret?*

Comitiis deinde diem indixit: quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prætores inde facti L. Quintius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, Cn. Bæbius Tamphilus. Comitia.

L. Annona quoque eo anno pervilis fuit. Vilis annonæ.
frumenti vim magnam ex Africa advectam ædiles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Ælius Pætus ¹ binis æris in modios populo diviserunt: & ludos Romanos magno apparatu fecerunt: diem unum instaurarunt: signa ænea quinque ex mulctaticio argento in ærario posuerunt. Plebei ludi ab ædilibus L. Terentio Massa, & Cn. Bæbio Tamphilo, quem prætor rem designaverant, ter toti instaurati. Et ludi funebres eo anno per quadriduum in foro, mor- Ludi, in quibus 25. paria gladiatorum.

5 Ut veritas rerum gestarum... publicè videretur
Hoc à Sigonio est, nec sanè sapit Livianam manum. Olim legebatur nullo sensu: *ut virtutes rerum gestarum... publicè viderentur.* Livii

mentem videtur attigisse Sigonius, verba non satis feliciter restituisse.

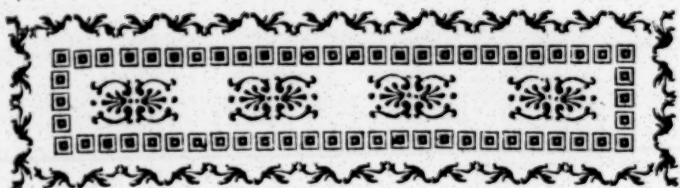
¹ *Binis æris*] Octavâ denarii parte, quæ erat grænorum argenti nostratium 9.

U.C. 552. tis M. Valerii Lavini causâ , à P. & M. filiis
 2.C. 200. ejus facti : & munus gladiatorium datum ab
 iis. paria quinque & viginti pugnarunt. M. Au-
 relius Cotta , decemvir sacrorum , mortuus.
 in ejus locum Manius Acilius Glabrio suffe-
 ctus. Comitibus ædiles curules creati sunt fortè
 ambo , qui statim occipere magistratum non
 possent. nam C. Cornelius Cethegus absens
 creatus erat , quum Hispaniam obtineret pro-
 vinciam ; ² C. Valerius Flaccus , quem præ-
 sentem crearent , ³ quia flamen Dialis erat , ju-
 rare in leges non poterat : magistratum autem
 plus quinque dies , nisi qui jurasset in leges ,
 non licebat gerere. Petente Flacco ut legibus
 solveretur , senatus decrevit ut , si ædilis , qui
 pro se juraret , arbitrato consulum , daret ,
 consules , si eis videretur , cum tribunis plebis
 agerent , uti ad plebem ferrent. Datus qui ju-
 raret pro fratre L. Valerius Flaccus , prætor
 designatus. tribuni ad plebem tulerunt , ple-
 besque scivit , ut perinde esset ac si ipse ædi-
 lis jurasset. Et de altero ædile scitum plebis est
 factum , rogantibus tribunis , quos duos in
 Hispaniam cum imperio ad exercitus ire ju-
 berent , ut C. Cornelius ædilis curulis ad ma-
 gistratum gerendum veniret , & L. Manlius
 Acidinus decederet de provincia multos post
 annos. plebs Cn. Cornelio Lentulo , & L. Ster-
 tinio proconsulibus imperium esse in Hispania
 jussit.

² C. Valerius Flaccus] De jurare in leges non poterat]
 hoc Flacco egit Livius , l. Jurare Dialectem fas nunquam
 XXVII. c. 8. erat.

³ Quia flamen Dialis erat ,

E P I T O M E

LIBRI XXXII. LIVIANI.

Complura prodigia ex diversis regionibus nunciata referuntur : inter quæ , in Macedonia in puppi longæ navis lauream esse natam. T. Quintius Flamininus consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri , fugatumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam , quæ est vicina Macedonia , sociis Ætolis & Athamanibus , vexavit. L. Quintius Flamininus consulis frater navali bello , Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus , ¹ in Eubœam & maritimam oram trajectus , Eretriam expugnavit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Conjunctio servorum facta de solvendis Carthaginensibus obsidibus , oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est , ut seni crearentur. Cornelius Cethegus consul Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis , & tyranno eorum Nabide , amicitia juncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

¹ In Eubœam & maritimam oram trajectus , Eretriam expugnavit] Ex capp. 16. & 17. hujus libri vide-

tur legendum : in Eubœam trajectus , Eretriam & Carystum cepit.

LIBER XXXII.

U. C. 553. I. **C**onsules prætoresque quum Idibus Martiis magistratum iniissent, provincias fortiti sunt. L. Cornelio Lentulo Italia, P. Villio Macedonia; prætoribus, L. Quintio urbana, Cn. Bæbio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia evenit. Lentulus consul novas legiones scribere iussus: Villius à P. Sulpicio exercitum accipere. in supplementum ejus, quantum militum videretur ut scriberet, ipsi permittum. Prætori Bæbio legiones, quas C. Aurelius consul habuisset, ita decretæ, ut retineret eas, donec consul novum cum exercitu succederet. in Galliam ubi is venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur, præter quinque millia socium. his obtineri circa Ariminum provinciam satis esse: ¹ prorogato imperio prætoribus prioris anni, Cn. Sergio, ut militibus, qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum assignandum curaret; Q. Minucio, ut in Brutiis idem ² de conjurationibus quæstiones, quas prætor cum fide curaque exercuisset, perficeret, ³ & eos quos fa-

¹ *Prorogato imperio*] Vel pendent hæc ab iis quæ præcedunt, tanquam series quædam decretorum senatus de provinciis: vel legendum est levi mutatione, *Prorogata imperia*.

² *De conjurationibus*] In rempublicam. Bruttii primi ferè totius Italiæ desciverant

ad Annibalem, ultimi ad Romanos redierant; nec defecerant ab Annibale, sed deserti fuerant. Hinc ira Romanorum in eos: hinc ipsorum durè à Romanis habitum conjurationes.

³ *Et eos quos sacrilegii compertos*] Vid. suprà l. XXXI. capp. 12. & 13.

LIBER XXXII. 75

crilegii compertos in vinculis Romam misisset, ^{U.C. 193.}
 Locros mitteret ad supplicium, quæque sub- ^{2. C. 199.}
 lata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda
 cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificum
 decreto instauratæ sunt: quòd legati ab Ardea
 questi in senatu erant, 4 sibi in monte Albano
 Latinis carnem, ut assolet, datam non esse.
 Abs Sueffæ nunciatum est, duas portas, quod- *Prodigia.*
 que inter eas muri erat de cœlo tactum; &
 Formiani legati ædem Jovis, item Ostienses
 ædem Jovis, & Veliterni, Apollinis & 5 Sancti
 ædes; & in Herculis æde capillum enatum: &
 ex Brutiis ab Q. Minucio proprætore scrip-
 tum, equuleum cum quinque pedibus, pullos
 gallinaceos tres cum ternis pedibus natos esse.
 Inde à P. Sulpicio proconsule ex Macedonia
 litteræ allatæ, in quibus inter cetera scriptum
 erat, lauream in puppi navis longæ enatam.
 Priorum prodigiorum causâ senatus censuerat,
 ut consules majoribus hostiis, quibus diis vide-
 retur, sacrificarent. ob hoc unum prodigium
 haruspices in senatum vocati, atque ex re-
 sponso eorum supplicatio populo in diem unum
 edicta, & ad omnia pulvinaria res divinæ fa-
 ctæ.

II. Carthaginenses eo anno argentum in *Carthag.*
 stipendium impositum primum Romam adve- *primam*
 xerunt. id quia probum non esse quæstores re- *tributi*
pensionem
solvunt.

4 Sibi in monte Albano
 Latinis carnem] Sibi datam
 non esse Latinis Feriis in
 monte Albano de more ce-
 lebratis suam ex tauro in-
 molato portionem. Consti-
 tum enim erat, ut, quum
 septem & quadraginta po-
 puli hujus sacri participes
 essent, ex tauro, communi

omnium victimâ, suam
 quisque populus, eamque
 certam & designatam por-
 tionem acciperet. Vid. not.
 1. ad V. 17.

5 Sancti] Semonis Sancti,
 qui & Dius Fidius vocaba-
 tur. De eo diximus ad l.
 VIII. c. 20.

U. c. 553. nunciaverant, experientibusque ¹ pars quarta
a. C. 199. decocta erat, pecuniâ Romæ mutuâ sumptâ,

Obsidum ² intertrimentum argenti suppleverunt. Peten-
pars iis
reddita, tibus deinde ut, si jam videretur senatui, ob-
sides sibi redderentur, ³ centum redditu obfi-
des. de ceteris, si in fide permanerent, spes fa-
cta. Petentibus iisdem, qui non reddebantur
obsides, ut ab Norba, ubi parum commodè
essent, aliò traducerentur, concessum ut Si-
gniam & Ferentinum transirent. Gaditanis item
petentibus remissum, ⁴ ne præfectus Gades
mitteretur, adversùs quod iis, in fidem populi
Romani venientibus, cum L. Marcio Septimo
convenisset. Et Narniensium legatis, queren-
tibus ad numerum sibi colonos non esse, &
immistos quosdam non sui generis pro colonis
se gerere, earum rerum causâ triumviros crea-
re L. Cornelius consul iussus. creati P. & Sex.
Ælii, (Pætis fuit ambobus cognomen) & C.
Cornelius Lentulus. quod Narniensibus datum
erat, ⁵ ut colonorum numerus cogeretur, id
Cofani petentes non impetraverunt.

¹ Pars quarta decocta erat]
Parte quartâ imminutum
fuerat argentum, quum igni
probaretur.

² Intertrimentum argen-
ti] Quartam illam partem,
quam argentum excoctum
amiserat.

³ Centum redditu obfides.
de ceteris] Atqui suprâ l.
XXX. c. 37. centum omni-
no obfides dare jubentur à
Scipione Pœni. Fieri potuit
ut senatus adderet ad nu-
merum obfidum, quem Sci-
pio primùm Carthaginien-
sibus indixerat.

⁴ Ne præfectus Gades mit-

teretur, adversùs quod]
Junge hæc sibi invicem. Ni-
mirum contra ea quæ pacta
fuerant Gaditanos inter &
Marcium, præfectus ab Ro-
ma Gades mitti cœptus erat.
Nunc ergo Gaditanis peten-
tibus conceditur, ne jam
in eorum urbem præfectus
mittatur. De præfectis ju-
dicundo vid. not. I. ad l.
20.

⁵ Ut colonorum numerus
cogeretur] Perficeretur, ab-
solveretur, partim reditu
jubendo in coloniam, si qui
aliò dissipati erant, partim
adscribendo novos. Sic et

III. Rebus quæ Romæ agendæ erant perfectis, consules in provincias profecti. P. Vilius, in Macedoniam quum venisset, atrox seditio militum jam antè irritata, nec satis in principio compressa, excepit. Duo millia militum fuere, qui ex Africa post devictum Annibalem in Siciliam, inde anno ferè post in Macedoniam pro voluntariis transportati erant. id voluntate factum negabant. *Ab tribunis recusantes in naves impositos. Sed utcumque, seu injuncta, seu suscepta foret militia, & eam exhaustam, & finem aliquem militandi fieri æquum esse. Multis annis sese Italiam non vidisse. consenuisse sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia. Confectos jam se labore & opere, exsanguis tot acceptis vulneribus esse. Consul, causam postulandæ missionis probabilem, si modeste peteretur, videri dixit. seditionis nec eam, nec ullam aliam satis justam causam esse. Itaque si manere ad signa, & dicto parere velint, se de missione eorum ad senatum scripturum. Modestia facilius, quàm pertinaciâ quod velint impetraturos.*

*Seditio
militum
in Macedonia,*

IV. Thaumacos eo tempore Philippus summâ vi oppugnabat aggeribus vineisque: & jam arietem muris admoturus erat. ceterum incepto abstinere eum coëgit subitus Ætolorum adventus, qui Archidamo duce inter custodias Macedonum mœnia ingressi, nec die, nec nocte finem ullum erumpendi, nunc in stationes, nunc in opera Macedonum, faciebant. Et adjuvabat eos natura ipsa loci. namque Thaumaci à Pylis sinuque Maliaco per Lamiam

Thaumacos frustra tentatos deserit Philippus.

gere militem, pecuniam, stipendium, est cujusque rei certum ac definitum numerum conficere. Quidam editi habent, ut colonorum numerus augetur: quæ lectio faciliior est & expeditior.

1 A Pylis] A Thermopylis.

U.C. 553.
a.C. 199.

eunti, loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, ² quas Cœla vocant: Thessaliæque transeunti confragosa loca, implicatasque flexibus vallium vias, ubi ventum ad hanc urbem est, repentè velut maris vasti, sic immensa panditur planities, ut subjectos campos terminare oculis haud facilè queas. ³ Ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quòd ⁴ saxo undique abscisso, rupibus imposita est. Hæ difficultates, & quòd haud satis dignum tanti laboris periculi-que pretium erat, ut absisteret incepto Philippus effecerunt. hiems quoque jam instabat, quum inde abscessit, & in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

Philippi
cura &
anxietas.

V. Ibi ceteri quidem, ¹ datâ quantacunque quiete temporis, simul animos corporaque remiserant. Philipppum, ² quantum ab assiduis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat

² Quas Cœla vocant: Thessaliæque] Levi mutatione adjuvandum videtur hic locus, legendumque: Ipsi faucibus imminentes, quas Cœla vocant Thessaliæ, quæ transeunti &c. Libro XXXI. c. 47. mentio fit sinûs Euboici, quem Cœla vocant. Itaque non immeritò suspicari possumus has fauces vocatas esse Cœla Thessaliæ, ad notandum discrimen. Quæ refer ad Thessaliæ: ita ut sensus sit, Thessaliam, velut maris vasti ingens æquor, sic immensam pandi planitiem ob oculos ejus qui per fauces illas ad urbem Thaumacos pervenerit.

³ Ab eo miraculo Thau-

maci appellati] Θάυμαξ enim Græcis miraculum.

⁴ Saxo undique abscisso, rupibus imposita est] Vox rupibus sapit glossema quoddam additum interpretandis præcedentibus verbis.

¹ Datâ quantacunque quiete temporis] Lege, quantacunque, id est, quamvis exigui temporis.

² Quantum ab assiduis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat animus] Laxaverat intelligendum se laxaverat: ut movere pro movere se, VII. 14. & X. 4. Ceterum haud paulo elegantius foret, laxaverat annus, id est anni tempestas non jam bello gerendo idonea.

animus , tanto magis intentum in universum eventum belli curæ angunt ; non hostes modò timentem , qui terrâ marique urgebant , sed nunc sociorum , nunc etiam popularium animos , ne & illi ad spem amicitiae Romanorum deficerent , & Macedonas ipsos cupido novandi res caperet. itaque & in Achaïam legatos misit , simul qui jusjurandum (ita enim pepigerant , quotannis juraturos in verba Philippi) exigerent : simul ³ qui redderent Achæis Orchomenon , & Heræam , & Triphylia ; ⁴ Eleis Alipheram , contendentibus nunquam eam urbem fuisse ex Triphylia , sed sibi debere restitui , ⁵ quia una esset ex iis quæ ad condendam Megalopolim , ex concilio Arcadum , contributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc societatem firmabat. ⁶ Macedonum animos sibi conciliavit cum Heraclide. nam quum

U.C. 552.
a.C. 199.

³ *Qui redderent*] Id est , qui redditurum mox Philippum sponderent. Hoc enim tempore reddita non esse hæc loca Achæis apparet ex XXXIII. 34. infra.

⁴ *Eleis Alipheram*] Dubitari non potest , quin scripserit Livius , *Megalopolitis* , non *Eleis*. Id patet tum ex iis quæ sequuntur hoc ipso loco ; tum ex XXVIII. 8. ubi ab eodem Philippo Heræa itidem & Triphylia Achæis , Aliphera Megalopolitis restituitur. Sed nimirum eas sive urbes , sive regiunculas postea Philippus iterum in suam potestatem redeigisse censendus est. Porro Megalopolitæ fœderi quidem Achæorum adscripti erant. Sed tamen urbem ,

quæ suorum propriè finium esset , sibi privatim , non communi Achæorum , merito volunt restitui.

⁵ *Quia una esset ex iis quæ ad condendam Megalopolim*] Megalopolis condita fuerat , auctore Epaminondâ , multis ignobilibus Arcadiæ vicis oppidisque in unam urbem , majoris roboris gratiâ , contributis ex communi gentis Arcadum decreto.

⁶ *Macedonum animos sibi conciliavit cum Heraclide*] Hoc suspectum nobis est. Mendum latere videtur in vocula *cum*. Sensus apertus ex sequentibus : Heraclidis capite popularium amorem redemit. De Heraclide vid. not. 1. ad XXXI. 16.

U.C. 553
a.C. 199.

eum maximæ invidiæ sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum, in vincula conjecit, ingenti popularium gaudio. Bellum, si quando unquam antè alias, cum magna cura apparavit, exercuitque in armis & Macedonas, & mercenarios milites: principioque veris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque levis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoniam fauces sunt, (Stena vocant Græci) misit. Ipse post paucis diebus graviore secutus agmine, quum situm omnem regionis aspexisset, maximè idoneum ad muniendum locum credidit esse præter amnem Aoum. is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Asnaum incolæ vocant, angustâ valle fluit, iter exiguum super ripam præbens. Asnaum Athenagoram cum levi armatura tenere ac communire jubet: ipse in Æropo posuit castra. Quâ abscissæ rupes erant, statio paucorum armatorum tenebat: quæ minùs tuta erant, alia fossis, alia vallis, alia turribus muniebat. Magna tormentorum etiam vis, ut missilibus procul arcerent hostem, idoneis locis disposita est. tabernaculum regium pro vallo, in conspecto maximè tumulto, ut terrorem hostibus, suisque spem ex fiducia faceret, positum.

*Castra ad
Aoum po-
nit.*

*Consul
mor adest.*

VI. Consul per Charopum Epiroten certior factus, quos saltus cum exercitu insedisset rex, & ipse quum Corcyræ hibernasset, vere primo in continentem trajectus, ad hostem ducere pergit. quinque millia ferme ab regiis castris quum abesset, loco munito relictis legionibus, ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca, postero die consilium habuit, utrùm per infessum ab hoste saltum, quanquam labor ingens periculumque proponeretur, transitum

LIBER XXXII. 81

tentaret; an eodem itinere, quo priore anno Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias. Hoc consilium per multos dies agitant nuncius venit, T. Quintium consulem factum, sortitumque provinciam Macedoniam, maturato itinere jam Corcyram traiecit. Valerius Antias intrasse saltum Villium tradit, &, quia recto itinere nequirit, omnibus à rege infessis, secutum vallem per quam mediam fertur Aous amnis, ponte raptim facto, in ripam in qua erant castra regia transgressum, acie conflixisse: fusum, fugatumque regem, castris exutum: duodecim millia hostium eo prælio cæsa, capta duo millia & ducentos, & signa militaria centum triginta & duo, equos ducentos triginta: ædem etiam Jovi in prælio votam, si res prospere gesta esset. Ceteri Græci Latinique auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile à Villio actum, integrumque bellum insequentem consulem T. Quintium accepisse tradunt.

VII. Dum hæc in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romæ substiterat, comitia censoribus creandis habuit. Multis claris petentibus viris, creati censores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magnâ inter se concordia, & senatum sine ullius nota legerunt, & portoria venalium Capuæ Puteolisque, item ¹ Castrorum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum lo-

*Censores
creati Scipio & Ælius.*

¹ *Castrorum portorium*] *Castrorum* nomine hic intelligenda videtur vel *Castra Claudiana*, quæ ipso Cannensis cladis anno Marcus communivit, (l. XXIII. c. 17.) ac deinde per aliquot continuos annos ap-

pellat identidem Livius usque ad obsidionem Capuæ: (l. XXV. c. 22.) vel castellum ad ostium Vulturni communitum à Fulvio & Claudio coss. cujus mentio fit l. XXV. c. 20. Porro, quod portoria hic fruenda

U.C. 553.
a.C. 199.

Cn. Bæ-
bius cir-
cumven-
tus à Gal-
lis.

T. Quin-
tius ex
quæstura
consul.

carunt : colonosque eò trecentos (is enim nu-
merus finitus ab senatu erat) adscripserunt ,
& sub Tifaris Capuæ agrum vendiderunt. Sub
idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania
decedens , prohibitus à M. Porcio Læca tribu-
no plebis , ne ovans rediret , quum ab senatu
impetrasset , privatus urbem ingrediens , ² mille
ducenta pondo argenti , triginta pondo ferme
auri in ærarium tulit. Eodem anno Cn. Bæbius
Tamphilus , qui ab C. Aurelio consule anni
prioris provinciam Galliam acceperat , temere
ingressus Gallorum Insubrium fines , prope
cum toto exercitu est circumventus : supra sex
millia & sexcentos milites amisit. tanta ex eo
bello , quod jam timeri desierat , clades accepta
est. Ea res L. Lentulum consulem ab urbe ex-
civit. qui ut in provinciam venit plenam tu-
multûs , trepido exercitu accepto , prætorem
multis probris increpitum provinciâ decedere ,
atque abire Romam iussit. Neque ipse consul
memorable quicquam gessit , comitiorum cau-
sâ Romam revocatus , quæ ipsa per M. Ful-
vium , & Manium Curium tribunos plebis im-
pediebantur : quòd T. Quintium Flamininum
³ consulatum ex quæstura petere non patiebantur. ⁴ Jam ædilitatem præturamque fastidiri :

locantur à censoribus , in-
telligendi sunt censores lo-
casse publicanis exigenda
vestigalia ex iis rebus quæ
in locis memoratis vende-
rentur.

² Mille ducenta pondo ar-
genti] Marcas , seu selibras
nostrates pondo 1875. Tri-
ginta pondo auri sunt pon-
deris nostratis selibræ 46.
cum septem unciiis.

³ Consulatum ex quæstura

petere] Consulatum petere ,
quum tantummodo quæstor
fuisset , nec ædilitatem , nec
præturam gessisset.

⁴ Jam ædilitatem prætu-
ramque fastidiri] Hoc ali-
qua ex parte cadebat in ip-
sum consulem Lentulum ,
qui ex ædilitate , quam ab-
sens gesserat , (suprà l. XXIX.
c. 11.) omisâ præturâ ad
consulatum adscenderat.

LIBER XXXII. 83

nec, per honorum gradus documentum sui dantes, nobiles homines tendere ad consulatum, sed trans-
scendendo media, summa imis continuare. Res
 5 ex campestri certamine in senatum venit.
 Patres censuerunt, *Qui honorem,* 6 *quem sibi*
capere per leges liceret, peteret, in eo, populo
creandi quem velit potestatem fieri æquum esse.
 In auctoritate Patrum fuere tribuni. Creati
 consules Sex. Ælius Pætus, & T. Quintius
 Flamininus. Inde prætorum comitia habita.
 creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Mar-
 cellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui ædi-
 les plebis fuerant. ab iis ludi plebei instaura-
 ti: & epulum Jovis fuit ludorum causâ. Et ab
 ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine
 Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani
 magno apparatu facti. Ser. & C. Sulpicii Gal-
 bæ pontifices eo anno mortui sunt. in eorum
 locum M. Æmilius Lepidus, & Cn. Cornelius
 Scipio pontifices suffecti sunt.

VIII. Sex. Ælius Pætus, T. Quintius Fla-
 mininus consules, magistratu inito, senatum
 in Capitolio quum habuissent, decreverunt
 Patres, *ut provincias Macedoniam atque Italiam*
consules compararent inter se, sortirenturve. Utri
eorum Macedonia evenisset, in supplementum le-
gionum tria millia militum Romanorum scribe-
ret, & trecentos equites: item sociorum Lati-
ni nominis quinque millia peditum, quingentos
equites. Alteri consuli novus omnis exercitus

U. C. 554.

A. C. 198.

Sex.

Ælio, T.

Quintio

Coff.

Provin-

cie.

5 *Ex campestri certamine*]
 Ex campo Martio, ubi pri-
 mò agitata certamen exci-
 taverat. In campo nempe
 Martio comitia centuriata
 habebantur.

6 *Quem sibi capere per le-*
ges liceret] Nondum ulla

lex vetabat, omisiss infe-
 rioribus honorum gradibus,
 ad superiores sese accingere.
 Sylla dictator legem tulit,
 ne quis præturam ante quæ-
 sturam peteret, neve consu-
 latum ante præturam.

U.C. 554.
a.C. 198.

*Attali
legati se-
natum
adunt.*

*Respon-
sum sena-
tus.*

decretus. L. Lentulo prioris anni consuli pro-
rogatum imperium est: vetitusque aut ipse pro-
vincia decedere prius, aut veterem exercitum
deducere, quàm cum legionibus novis consul
venisset. Sortiti consules provincias. Ælio Ita-
lia, Quintio Macedonia evenit. Prætores, L.
Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Sici-
liam, M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Gal-
liam est sortitus. Delectus inde haberi est cœ-
ptus. nam præter consulares exercitus, ¹ præ-
tores quoque iussi scribere milites erant: Mar-
cello in Siciliam quatuor millia peditum so-
ciùm Latini nominis, & trecentos equites;
Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum
tria millia peditum, ducentos equites: ita ut
hi prætores ambo, quum in provincias venis-
sent, veteres dimitterent pedites equitesque.
Attali deinde regis legatos in senatum consu-
les introduxerunt. Hi, regem classe suâ copiis-
que omnibus terrâ marique Romanam rem ju-
vare, quæque imperarent Romani consules,
impigre atque obedienter ad eam diem fecisse,
quum exposuissent, *Vereri*, dixerunt, *ne id*
præstare ei per Antiochum regem ultrà non lice-
ret. vacuum namque præsidiis navalibus terrestri-
busque regnum Attali Antiochum invasisse. Itaque
Attalum orare Patres conscriptos, si suâ classe,
suâque operâ uti ad Macedonicum bellum vellent,
mitterent ipsi præsidium ad regnum ejus tutan-
dum: si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum
classe ac reliquis copiis redire paterentur. Sena-
tus legatis ita responderi iussit, Quòd rex Atta-
lus classè copiisque aliis duces Romanos juvisset,

¹ Prætores quoque iussi scri-
bere milites erant: Marcello]
Rege pratoribus: ut sensus

fit, consules iustos esse scri-
bere quoque milites, qui
mererent sub pratoribus.

² id gratum senatui fore. ³ Auxilia nec ipsos mis- U.C. 114.
a.C. 198.
suros Attalo adversus Antiochum, socium &
amicum populi Romani; nec Attali auxilia re-
tenturos, ultrà quàm regi commodum esset. Sem-
per populum Romanum alienis rebus, arbitrio
alieno, usum. & principium & finem in pote-
state ipsorum, qui ope suâ velint adjutos Roma-
nos, esse. Legatos ad Antiochum missuros, qui
nuncient, Attali, naviumque ejus, & militum
operâ adversus Philippum communem hostem uti
populum Romanum. ⁴ Gratum eum facturum &
senatui, si regno Attali abstineat, belloque absi-
stat. Æquum esse, socios & amicos populi Ro-
mani reges inter se quoque ipsos pacem servare.

IX. Consulem T. Quintium, ita habito de-
lectu, ut eos ferè legeret, qui in Hispania aut
Africa meruissent spectatæ virtutis milites,
properantem in provinciam prodigia nunciata, Prodigia.
atque eorum procuratio, Romæ tenuerunt. De
cœlo tacta erant, via publica Veiis, forum &
ædes Jovis Lanuvii, Herculis ædes Ardeæ,
Capuæ murus & turres, & ædes quæ Alba di-
citur cœlum ardere visum erat Arretii. terra
Velitris trium jugerum spatio cavernâ ingenti
desederat. Sueffæ Auruncæ nuntiabant agnum
cum duobus capitibus natum, & Sinuessæ por-
cum humano capite. Eorum prodigiorum cau-
sâ, supplicatio unum diem habita: & consules
rebus divinis operam dederunt, placatisque
diis, profecti in provincias sunt. Ælius
Cof. it in
Galliam. Ælius cum

² Id gratum senatui fore]
Ejus rei memorem fore se-
natum gratiis operâ reque
referendis.

³ Auxilia nec ipsos mis-
suros ... nec Attali auxilia
retenturos] Vacat omnino

posterius illud auxilia.

⁴ Gratum eum facturum
& senatui] Aliquid hic vi-
tii est, quod facillè sustule-
ris, si legas. Gratum ei,
nempe populo Romano,
futurum & senatui.

U.C. 554.
a.C. 198.

Quintius
in Mace-
doniam.

C. Helvio prætor in Galliam : exercitumque ab L. Lentulo acceptum , quem dimittere debebat , prætori tradidit , ipse novis legionibus , quas secum adduxerat , bellum gesturus . neque memorabilis rei quicquam gessit . Et T. Quintius alter consul maturius , quàm priores soliti erant consules , à Brundisio quum transmississet , Corcyram tenuit cum octo millibus peditum , equitibus octingentis . Ab Corcyra in proxima Epiri quinquere mi trajecit : & in castra Romana magnis itineribus contendit . inde Villio dimisso , paucos moratus dies , dum se copiæ ab Corcyra assequerentur , consilium habuit , utrùm recto itinere per castra hostium vim facere conaretur : an , ne tentatâ quidem re tanti laboris ac periculi , per Dassaretios potiùs Lycumque tuto circuitu Macedoniam intraret . Vicissetque ea sententia , ni timuisset , ne , quum à mari longiùs recessisset , misso è manibus hoste , si (quod antea fecerat) solitudinibus sylvisque se tutari rex voluisset , sine ullo effectu æstas extraheretur . Utcumque esset igitur , illo ipso tam iniquo loco aggredi hostem placuit . sed magis fieri id placebat , quàm quomodo fieret , ¹ satis expediebat .

Consulis
& Philip-
pi collo-
quium.

X. Dies quadraginta , sine ullo conatu , sedentes in conspectu hostium absumpserant . Inde spes data Philippo est , per Epirotarum gentem tentandæ pacis : habitoque concilio delecti ad eam rem agendam , Pausanias prætor , & Alexander magister equitum , consulem & regem , ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis , in colloquium adduxerunt . Summa postulatorum consulis erat , præsidia ex civitatibus

¹ *Satis expediebat*] Nempe , consul : ut facilè suppletur ex sensu , quum in iis quæ præcedunt verba ferè omnia ad eum referantur .

rex deduceret. iis quorum agros urbisque popu- ^{U.C. 154.}
latus esset, redderet res, quæ comparerent. ^{a.C. 198.}

¹ ceterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus *aliam aliarum civitatum conditionem* esse respondit. *Quas ipse cepisset, eas liberaturum. quæ sibi traditæ à majoribus essent, earum hæreditariâ ac justâ possessione non excessurum. Si quas quærerentur belli clades eæ civitates, cum quibus bellatum foret; ² arbitrio quo vellent popu-
lorum, cum quibus pax utrisque fuisset, se usurum.* Consul, *Nihil ad id quidem arbitro aut iudice opus esse, dicere. Cui enim non apparere, ab eo qui prior arma intulisset, injuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello laceffitum, ipsum priorem vim omnibus fecisse?* Inde quum ageretur, quæ civitates liberandæ essent, Thessalos primos omnium nominavit consul. ³ Ad id verò adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret, *Quid victo gravius imperares, T. Quinti?* atque ita se ex colloquio proripuit. Et temperatum ægre est, quin ⁴ missilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugnam inter se confererent. Postero die, per excursiones ab stationibus primò in planitie satis ad id patienti multa levia commissa prælia sunt: deinde recipientibus se regiis in arcta & confragosa

*Irrito
evento.*

¹ *Ceterorum*] Ceterarum rerum, earum nempe quæ non comparerent.

² *Arbitrio quo vellent popu-
lorum*] Lege, quorum vel-
lent.

³ *Ad id verò adeo accen-
sus indignatione est rex*] Quia nimirum Thessali primi ferè omnium Græciæ populorum in Macedonum ditionem concesserant, à

Philippo Alexandri Magni patre, ad societatem secum, sed impari fœdere, jungendam adacti, ac deinde Alexandro successoribusque ejus semper subjecti.

⁴ *Missilibus, quia dirempti*] Missilibus; neque enim cominus conferere manus poterant, medio amne dirempti.

U.C. 554.
a.C. 198.

loca , aviditate accensi certaminis eò quoque Romani penetravere. Pro his ordo , & militaris disciplina , & genus armorum erat , & aptum urgendis regiis : pro hoste loca , & catapultæ ballistæque , in omnibus prope rupibus , quasi in muris , dispositæ. Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis , quum etiam , ut in prælio iusto , aliquot cecidissent , nox pugnæ finem fecit.

*A pasto-
re via of-
senditur
Quintio.*

XI. Quum in hoc statu res esset , pastor quidam , à Charopo principe Epirotarum missus , deducitur ad consulem. Is *se in eo saltu , qui regiis tunc oneratus castris erat , armentum pascere ait : omnes montium eorum amfractus callesque nosse. Si secum aliquos mittere velit , non iniquo , nec perdifficili aditu supra caput hostium deducturum.* ¹ Hæc , Charopus renunciari jubet , ita crederet , ut suæ potiùs omnia , quàm illius potestatis essent. Quum magis vellet credere , quam auderet consul , mistumque gaudio ac metu animum gereret , auctoritate motus Charopi , experiri spem oblatam statuit : & ut averteret rem à suspitione , biduo insequenti laceßere hostem , dispositis ab omni parte copiis , succedentibusque integris in locum defessorum , non destitit. Quatuor millia inde lecta peditum , & trecentos equites tribuno militum tradit. Equites , quoad loca patiantur , ducere jubet : ubi ad invia equiti ventum sit , in planitie aliqua locari equitatum ; pedites , quâ dux monstraret viam , ire : ubi ,

5 Aptum urgendis regiis] Possis etiam legere , nec minus appositè ad rem præsentem , *aptum urgendo cominus.*

¹ *Hæc , Charopus renunciari jubet]* Charopus. re-

nunciari jubet consuli , moneri jubet consulem , hæc ita crederet , ut tamen omnia potiùs in sua ipse haberet potestate , quàm pastori illi permitteret.

² ut polliceatur, super caput hostium perventum sit, fumo dare signum : nec antè clamorem tollere, quàm ab se signo accepto pugnam coeptam ³ arbitrari posset. Nocte itinera fieri jubet : & pernox fortè luna erat : interdiu cibi quietisque sumeret tempus. ducem promissis ingentibus oneratum, si fides existeret, vinctum tamen tribuno tradidit. His copiis ita dimissis, eo intentiùs ⁴ Romanus undique instat capi stationes.

XII. Interim die tertio quum verticem, *Quintius* quem petierant, Romani cepisse ac tenere se *aggreditur Philippi.* fumo significarent ; tum verò trifariam divisis copiis, consul valle mediâ cum militum robore succedit : cornua dextrâ lævâque admovent castris. nec segniùs hostes obviâ eunt : & , dum aviditate certaminis provecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles, & virtute, & scientiâ, & armorum genere. Posteaquam multis vulneratis interfectisque recepere se regii in loca aut munimento, aut naturâ tuta, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum angustias, progressos. neque *A tergo Romani regiones invadunt & fugant.* impunitâ temeritate inde recepissent sese, ni clamor primùm ab tergo auditus, dein pugna etiam coepta, amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt : pars magis, quia locus fugæ deerat, quàm quòd animi satis esset ad pugnam, quum substitissent, ab hoste, & à fronte & à tergo urgente, circumventi sunt. Deleri totus exercitus

² Ut polliceatur] Dux, pastor ille à Charopo missus.

³ Arbitrari posset] Tribunus militum, qui toti negotio præerat.

⁴ Romanus undique instat capi stationes] Consul acuit milites ad pellendos undique hostes è stationibus.

⁴ Romanus undique instat capi stationes] Consul acuit milites ad pellendos undique hostes è stationibus.

U.C. 554.
a.C. 198

potuit, si fugientes persecuti victores essent: sed equitem angustiae locorumque asperitas, peditem armorum gravitas impediit. Rex primò effusè ac ¹ sine respectu fugit: dein quinque millium spatium progressus, quum ex iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse hostem, substitit in tumulto quodam, dimisitque suos per omnia juga vallesque, qui palatos in unum colligerent. Non plus duobus millibus hominum amissis, cetera omnis multitudo, velut signum aliquod secuta, in unum quum convenisset, frequenti agmine petunt Thessaliam. Romani quoad tutum fuit insecuti, cædentes spoliantesque cæsos, castra regia, etiam sine defensoribus difficili aditu, diripiunt: atque eâ nocte in suis castris manserunt.

Rex in
Thessa-
liam fu-
git.

Sequitur
consul.

XIII. Postero die consul per ipsas angustias, quâ se inter valles flumen insinuat, hostem sequitur. Rex primo die ad Castra Pyrrhi pervenit. ² locus quem ita vocant, est in Triphylia terra Melotidis. inde postero die ³ ingenti itinere agminis (& metus urgebat) in montem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt,

¹ Sine respectu] Nusquam respiciens, nec retro flectens caput.

² Locus quem ita vocant, est in Triphylia] Hæc mendosa sunt. Triphylia enim est in Peloponneso. Melotis autem nomen est Geographis ignotum. Gronovius emendat ex conjectura: Locus quem ita vocant, est Stympthaliam inter & Elimiotidem. Stympthalia & Elimiotis sunt regiunculæ in

Macedonia non procul ab Aoo flumine.

³ Ingenti itinere agminis] Quod iter erat ingens agmini armatorum.

³ In montem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt] Et ipsa orationis structura numerorumque in eadem re varietas, & nomen montis parum notum, videntur arguere depravatam hoc loco scripturam. Sed ad eam corrigendam frustra sine libris aggredieremur.

interjecti Macedoniae Thessaliaeque. Latus, ^{U.C. 154.}
 quod vergit in Thessaliam, Oriens spectat: ^{A.C. 198.}
 Septentrio à Macedonia objicitur. Vestiti fre-
 quentibus sylvis sunt. juga summa campos pa-
 tentes, aquasque perennes habent. Ibi stativis
 rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo
 est, utrum protinus in regnum se reciperet,
 an reverti in Thessaliam posset. inclinavit sen-
 tentia, ⁴ suum in Thessaliam agmen dimitte-
 ret, Triccamque proximis limitibus petit: in-
 de obvias urbes raptim peragravit. Homines,
 qui sequi possent, sedibus excibat: oppida in-
 cendebat: rerum suarum, quas possent, feren-
 darum secum dominis jus fiebat: cetera mili-
 tis praeda erat. nec, quod ab hoste crudelius
 pati possent, reliqui quicquam fuit, quam quæ
 ab sociis patiebantur. Hæc etiam facienti Phi-
 lippo acerba erant; sed è terra mox futura
 hostium, corpora saltem eripere sociorum vo-
 lebat. ita evastata sunt oppida, Phacium, Ire-
 siæ, Euhydrium, Eretria, Palæphatus. Pheras
 quum peteret, exclusus, quia res egebat morâ
 si expugnare vellet, nec tempus erat, omisso
 incepto, in Macedoniam transcendit. Nam
 etiam Ætolos appropinquare fama erat. qui
 audito prælio quod circa amnem Aoum factum
 erat, proximis prius evastatis circa Sperchias
 & Macran (quam vocant) Comen, transgressi
 inde in Thessaliam, Cymines & Angeas primo
 impetu potiti sunt. à Metropoli, dum vastant
 agros, concursu oppidanorum ad tuenda mœ-
 nia facto, repulsi sunt. Callithera inde aggres-
 si, similem impetum oppidanorum pertinacius

*Ætolis
 vastant
 Thessa-
 liam.*

⁴ Suum in Thessaliam ag- Thessaliam agmen dimittere.
 men dimitteret] Rectè vide- Sic l. XXVIII. c. 25. In-
 tur reponere Gronovius: clinavit sententia... univer-
 Inclinauit sententia citum in sos ire.

U.C. 554.
a.C. 198

sustinuerunt : compulsisque intra mœnia qui eruperant , contenti eâ victoriâ , quia spes nulla admodum expugnandi erat , abscefferunt. Theuma inde & Calathana vicos expugnant diripiuntque. Achorras per deditionem receperunt. Xyniæ simili metu à cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorre agmen ⁵ in præsidium incidit , quod Athamanum , quo tutior frumentatio esset , ducebatur. incondita inermisque multitudo , mista imbelli turbâ , ab armatis cæsa est. Xyniæ desertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt , opportunè Dolopiæ imminens castellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis gesta.

*Amyndan-
dri res ge-
stæ.*

XIV. Nec Amynander atque Athamanes , post famam prosperæ pugnæ Romanorum , quieverunt. Ceterum Amynander , quia suo militi parum fidebat , petito ab consule modico præsidio , quum Gomphos peteret , oppidum protinus nomine ¹ Phecæ , situm inter Gomphos faucesque angustas , quæ ab Athamania Thessaliam dirimunt , vi cepit. inde Gomphos adortus : & per aliquot dies summâ vi urbem tuentes , quum scalas ad mœnia erexisset , ² eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. dedidit deinceps sese , qui Argenta , quique Pherinum , & Thimarum , & Lisinas ,

⁵ *In præsidium... quod Athamanum*] Vox *Athamanum* vitiosa videtur. Pro ea possis restituere *Thaumacos* , quæ urbs est Thessaliæ supra c. 4. descripta : vel *Ithomen* , qui locus est Metropolitæ regionis.

[*Phecæ*] Eadem videtur esse urbs quæ l. XXXI.

c. 41. dicitur *Phecædus*.

² *Eodem metu perpulit ad deditionem*] Quoniam metu ? Lege eo demum metu , id est , metu erectarum janæ ad mœnia scalarum. Sic l. I. c. 5. ubi vulgò legitur , *sciscitandoque eodem pervenit* , monuimus legendum videri *eò demum*.

& Stimonem, & Lampsum habent, aliaque U.C. 114.
a.C. 198. castella juxtà ignobilia. Dum Athamanes Ætolique, summoto Macedonum metu, ³ in aliena victoria suam prædam faciunt, Thessaliaque à tribus simul exercitibus, incerta quem hostem, quemve socium crederet, vastatur; consul faucibus, quas fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transgressus, etsi probè scit cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ favissent, tamen, quia ⁴ ab satisfaciendi quoque cura imperata enixè facere videt, ex præsentī eos potiùs, quàm ex præterito æstimat habitu, & eâ ipsâ facilitate veniæ animos eorum in posterum conciliat. Missis deinde nunciis Corcyram, ut onerariæ naves in sinum venirent Ambracium, ipse progressus modicis itineribus, quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodē Arynandro cum suis auxiliis accito; non tam virium ejus egens, quàm ut duces in Thessaliā haberet. ab eodem consilio, & plerique Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

XV. Primam urbium Thessaliæ Phaleriam est aggressus. duo millia Macedonum in præsidio Phaleriam in Thessaliâ capis. habebat, qui primò summâ vi restiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant: sed oppugnatio continua, non die, non nocte remissa, ¹ quum consul in eo verti cre-

³ In aliena victoria suam prædam faciunt] Quum alii, nempe Romani, vicissent, prædam sibi vindicant.

⁴ Ab satisfaciendi quoque cura] Vel ob ipsam curam satisfaciendi offensis meritò Romanis.

¹ Quum consul in eo verti crederet ... animos] Quum

consul crederet ex eo pendere, quales animos ceteri Thessali erga Romanos habituri essent, si primi vim Romanam non sustinuissent: ita demum ceteros Thessalos inclinari posse ad Romanos, si ii qui primi oppugnati forent vim Romanam non sustinuissent.

U.C. 554. deret ceterorum Theſſalorum animos, ſi primi
 a. C. 198. vim Romanam non ſuſtinuiſſent, vicit perti-
 naciam Macedonum. Captâ Phaleriâ, legati
 2 à Metropoli & à Piera dedentes urbes vene-
 runt. venia eiſdem petentibus datur. Phaleria
 incenſa ac direpta eſt. Inde Æginium petit.
 quem locum quum vel modico præſidio tutum
 ac prope inexpugnabilem vidifſet, paucis in
 ſtationem proximam telis conjeſtis, ad Gom-
 phorum regionem agmen vertit. 3 digreſſuſque
 in campos Theſſaliæ, quum jam omnia exer-
 citui deeſſent, quia Epirotarum pepercerat
 agris, explorato antè, utrùm Leucadem ac
 ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent, fru-
 mentatum Ambraciam 4 invicem cohortes mi-
 ſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam, ſicut
 impeditum ac difficile, ita ſpatio perbrevis. In-
 tra paucos itaque dies, tranſvectis à mari com-
 meatibus, repleta omni rerum copiâ ſunt ca-
 ſtra. Inde Atracem eſt profectus. decem ferme
 millia ab Lariffa abeſt: ex Perrhæbia oriundi
 ſunt: ſita eſt urbs ſuper Peneum amnem. Nihil
 trepidavere Theſſali ad primum adventum Ro-
 manorum. Et Philippus, ſicut in Theſſaliam
 ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe
 ſtativis poſitis, ut quiſque locus ab hoſte ten-
 tabatur, præſidia per occaſiones ſubmittebat.

*Atrax
 obſeſſa.*

*L. Quin-
 tii res ge-
 ſta.*

XVI. Sub idem ferè tempus, quo conſul ad-
 verſus Philippum primum in Epiri faucibus
 caſtra poſuit, & L. Quintius frater conſulis,

2 *A Metropoli & à Piera*]
 Loco poſterioris nominis,
 quod meritò ſuſpectum eſt,
 legit Sigonius *Pialia*, quæ
 urbs eſt Theſſaliæ.

3 *Digreſſuſque in campos*]
 Melius *degreſſus*. Ex ardua

& montana regione conſul
 deſcenderat in campos Theſ-
 ſaliæ.

4 *Invicem*] Alternatim,
 ita ut in orbem cohortes
 omnes eo munere fungeren-
 tur.

cui classis cura maritimæque oræ imperium U.C. 554.
mandatum ab senatu erat, cum duabus quin- a.C. 198.
queremibus Corcyram transvectus, postquam
profectam inde classem audivit, nihil moran-
dum ratus, quum ¹ ad Zamam insulam asse-
cutus esset, dimisso L. Apustio, cui succeffe-
rat, tardè inde ad Maleam, trahendis plerum-
que remulco navibus, quæ cum commeatu se-
quebantur, pervenit. A Malea, jussis ceteris
quantùm maximè possent ² maturatè sequi,
ipse tribus quinqueringibus expeditis ³ Piræ-
eum præcepit, accepitque naves ibi relictas ab
L. Apustio legato ad præsidium Athenarum.
Eodem tempore, duæ ex Asia classes profectæ,
⁴ una cum Attalo rege, (ex quatuor & viginti
quinqueremes erant) Rhodia altera, viginti
navium tectarum: Agesimbrotus præerat. Hæ
circa Andrum insulam classes conjunctæ, Eu-
bœam inde exiguo distantem freto trajecerunt.
Carystiorum primùm agros vastarunt: deinde
ubi Carystus, præsidio à Chalcide raptim mis-
so, firma visa est, ad Eretriam accesserunt. Eó-
dem & L. Quintius, cum iis navibus quæ Pi-
ræi fuerant, Attali regis adventu audito, ve-
nit, ⁵ jussitque, ut quæ ex sua classe venissent
naves, Eubœam peterent. Eretria summâ vi

Classis
Attali &
Rhodia-
rum.

¹ *Ad Zamam insulam*] Id est, *Samen*, quam plerique eandem cum Cephalenia insula esse putant.

² *Maturatè sequi*] Magis placeret maturare sequi.

³ *Piræeum præcepit*] Antecedens reliquam classem, Piræeum tenuit.

⁴ *Una cum Attalo rege*] Docet Livius infra c. 27. Antiochum legatorum Ro-

manorum auctoritate motum, Attali finibus exercitum deduxisse. Hoc itaque metu liber Attalus potuit pro more Romanos juvare classe. Vid. suprâ c. 8.

⁵ *Jussitque, ut*] Verbo *jubere* subjungitur ferè verbum infiniti modi. Magis & ad vulgatum loquendi morem, & ad rem quoque præsentem congrueret ora-

U. c. 554.
a. C. 198.
Eretria
oppugna-
ta.

oppugnabatur. nam & trium junctarum classium naves omnis generis tormenta machinasque ad urbium excidia secum portabant, & agri affatim materiæ præbebant ad nova molienda opera. Oppidani primò haud impigre tuebantur mœnia : deinde fessi vulneratique aliquot, quum & muri partem everfam operibus hostium cernerent, ad deditionem inclinarunt. sed præsidium erat Macedonum, quos non minùs, quàm Romanos, metuebant : & Philocles regius præfectus à Chalcide nuncios mittebat, se in tempore affuturum, si sustinerent obsidionem. Hæc mista metu spes, ultrà quàm vellent, aut quàm possent, trahere eos tempus cogebat. deinde, posteaquam Philoclem repulsum, trepidantemque refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum veniam fidemque ejus petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti, segniùs munera belli obeunt, & eâ modò parte quâ murus dirutus erat, ceteris neglectis, stationes armatas opponunt ; Quintius, noctu ab ea parte quæ minimè suspecta erat impetu facto, scalis urbem cepit. Oppidanorum omnis multitudo cum conjugibus ac liberis in arcem confugit : deinde in deditionem venit. Pecuniæ aurique & argenti haud sanè multum fuit : signa, tabulæ priscæ artis, ornamentaque ejus generis plura, quàm pro urbis magnitudine, aut opibus ceteris, inventa.

Garystus
capta.

XVII. Carystus inde repetita : unde, priusquam è navibus copiæ exponerentur, omnis multitudo, urbe desertâ, in arcem confugit. Inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplo vita ac libertas
tio, si legeres : *jussique, ut sent naves, Eubœam pete-*
quæque ex sua classe venis- re.

concessa

concessa est : Macedonibus ¹ treceni nummi U. c. 554.
a. C. 198.
in capita statutum est pretium, & ut armis traditis abirent. Hac summâ redempti, in Bœotiam inermes trajecti. Navales copiar, duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumvectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Consul interim omnium spe ² longiorem atrocio- Atrax
pertinaciter
defendi-
tur.oremque oppugnationem habuit : & eâ, quâ minimûm credidisset, resistebant hostes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore : si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde cædemque hostium fore, qualis captis urbibus fieri solet. ceterûm posteaquam, parte muri arietibus decussâ, per ipsas ruinas transcenderunt in urbem armati, illud principium velut novi atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præsidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potiùs & virtute, quàm mœnibus urbem tuerentur, conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmatâ, quum transscendere ruinas sensissent Romanos, per impeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægre passus, nec eam ignominiam ad unius modò expugnandæ moram urbis, sed ad summam universi belli pertinere

[¹ Treceni nummi] Quales hi nummi ? Græcine an Romani ? Drachmas intelligendas esse facillè crediderimus. Id ut suspicemur, faciunt pretia in capita Romanorum constituta ab Annibale post pugnam Cannensem, suprà l. XXII. c. 58. equiti quingeni quadrigati nummi, pediti trece-

ni. Quadrigati enim, denarii sunt, quibus pares drachmæ. Trecentæ drachmæ efficiunt marcas argenti nostrates 4. cum quinque unciiis & semuncia.

[² Longiorem atrocio-
rem oppugnationem] Lege longiorem Atracis, vel ad Atracem oppugnationem. Vide suprà c. 15.

U.C. 554.

a.C. 198.

ratus, quod ex momentis parvarum plerumque rerum penderet, purgato loco, qui strage semirutum muri cumulus erat, turrim ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promovit: & cohortes invicem sub signis, quæ cuneum Macedonum, (phalangem ipsi vocant) si possent, vi perirumperent, mittebat. Sed ad loca angusta, haud latè patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnaeque hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis longitudinis præ se Macedones objecissent, velut in constructam densitate clypeorum testudinem Romani pilis nequicquam emissis, quum strinxissent gladios, neque congredi propius, neque præcidere hastas poterant: & si quam incidissent, aut præfregissent, hastile fragmento ipso acuto, inter spicula integrarum hastarum, velut vallum explebat. Ad hoc & muri pars adhuc integra, utraque tuta præstabat latera: nec ex longo spatio aut cedendum, aut impetus faciendus erat; quæ res turbare ordines solet. Accessit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. nam quum turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in altiore orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationemque insanam superstantibus armatis præbuerit.

*Re infecta
ab his Cos.*

XVIII. Quum parum quicquam succederet, consul minimè æquo animo comparisonem militum generis armorumque fieri patiebatur: simul nec maturam expugnandi spem, nec ra-

3 *Velut vallum explebat*] Vallum autem illud explebatur etiam per concisa fractave hastilia, ita ut nihil farissas, quæ velut vallo in eo vacui, nihil hiantis aciem illorum sepiebant. aut aperti, esset.

LIBER XXXII. 99

tionem procul à mari & in evastatis belli eladibus locis hibernandi ullam cernebat. itaque relicta obsidione; quia nullus in tota Acarnania atque Ætolia ora portus erat, qui simul & omnes onerarias, quæ commeatum exercitui portabant, caperet, & tecta ad hibernandum legionibus præberet, ¹ Anticyra in Phocide in Corinthium versa sinum, ad id opportunissimè sita visa: quia nec procul Thessalia hostiumque locis abibant, & ex adverso Peloponnesum exiguo maris spatio divisam, ab tergo Ætoliam Acarnaniamque, ab lateribus Locridem & Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Phanoteam sine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambrysus inde Hyampolisque receptæ. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis, nec operibus capi poterat. laceffendo missilibus eos qui in præsidio erant, quum ad excursiones eliciissent, refugiendo invicem insequendoque, & levibus sine effectu certaminibus, eò negligentia & contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti impetum Romani facerent. Sex alia ignobilia castella Phocidis terrore magis, quam armis in potestatem venerunt. Elatia clausit portas: nec, nisi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitum Romanum.

XIX. Elatiam obsidenti consuli rei majoris spes affulsit, Achæorum gentem ab societate regia ad Romanam amicitiam avertendi. Cycliadem, principem factionis ad Philippum tra-

¹ *Anticyra in Phocide*] Eam Livius, l. XXVI. c. 26. in Locride posuit. Sed nimirum fines Phocidis & Locridis ad maris oram sunt

admodum incerti. Hinc illa inconstantia; & diversorum auctorum inter se, sæpe etiam unius auctoris secum ipso pugna.

U.C. 554.
a.C. 198.

*Legati
à Roma-
nis & eo-
rum so-
ciis ad
Achæos.*

*Achæo-
rum flu-
ctuant &
incerta
mens.*

*Audiunt
legatos.*

hentium res, expulerant. Aristæus, qui Ro-
manis gentem jungi volebat, prætor erat. Claf-
sis Romana cum Attalo & Rhodiis Cenchreis
stabat, parabantque communi omnes consilio
Corinthum oppugnare. Optimum igitur ratus
est, priusquam eam rem aggrederentur, lega-
tos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes,
si ab rege ad Romanos defecissent, ¹ Corin-
thum iis contributuros in antiquum gentis
concilium. Auctore consule, legati à fratre ejus
L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athe-
nienibus, ad Achæos missi. Sicyone datum iis
est concilium. Erat autem non admodum sim-
plex habitus animorum inter Achæos. terrebat
eos Lacedæmonius gravis & assiduus hostis:
horrebant Romana arma: Macedonum benefi-
ciis & veteribus & recentibus obligati erant:
regem ipsum suspectum habebant pro ejus cru-
delitate perfidiaque, neque ex iis quæ tum ad
tempus faceret æstimantes, graviolem post bel-
lum dominum futurum cernebant. neque so-
lùm, quid in senatu quisque civitatis suæ, aut
in communibus conciliis gentis pro sententia
dicerent, ignorabant: sed ne ipsis quidem se-
cum cogitantibus, quid vellent, aut quid op-
tarent, satis constabat. Ad homines ita incer-
tos introductis legatis potestas dicendi facta
est. Romanus primùm legatus L. Calpurnius,
deinde Attali regis legati, post eos Rhodii dis-
seruerunt. Philippi deinde legatis dicendi po-
testas facta est. postremi Athenienses, ut re-
fellerent Macedonum dicta, auditi sunt. Ii fe-

¹ Corinthum iis contribu-
turos in antiquum] Corin-
thus ab Arato quondam
furto unius noctis interce-
pta, Achæis contributa fue-

rat: mox, urgentibus Cleo-
menis regis Spartanorum
armis, Antigono & Mace-
donibus reddita.

rè atrocissimè in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant, inveci sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto, dimissa est.

XX. Postero die advocatur concilium: ubi quum per præconem, sicut Græcis mos est, suadendi, si quis vellet, potestas à magistratibus facta esset, nec quisquam prodiret; diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, si, quibus suâ sponte volutantibus res inter se pugnantes obtorpuerant quodammodo animi, eos orationes quoque insuper turbaverant, utrimque quæ difficilia essent promendo admonendoque, per totum diem habitæ. Tandem Aristæus prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret, *Ubi, inquit, illa certamina animorum, Achæi, sunt, quibus in conviviiis & circulis, quum de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperabatis? Nunc in concilio ad eam rem unam indicto, quum legatorum utrimque verba audieritis, quum referant magistratus, quum præco ad suadendum vocet, obmutuistis. Si non cura communis salutis, ne studia quidem, quæ in hanc aut illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere? quum præsertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit, aut optimum putet, nunc occasionem esse, priusquam quicquam decernamus: ubi semel decretum erit, omnibus id, etiam quibus antè displicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Hæc adhortatio

Silentium inter Achæos.

Aristæus prætor eos hortatur ut expriment quid sentiant.

Frustre.

1 Pro bono atque utili fœdere defendendum] Lege: decretum erit, pro bono atque utili fœdere defendendum. Quid si fœdus non decernatur?

U.C. 154.
A.C. 198.

Pergit
Arista-
nus.

prætoris, ² non modò quemquam unum elicit ad suadendum; sed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, movit.

XXI. Tum Aristænus prætor rursus: ¹ Non magis consilium vobis, principes Achæorum, deest, quàm lingua: sed suo quisque periculo in commune consultum non vult. Forsitan ego quoque tacerem, si privatus essem. nunc prætor, video aut non dandum concilium legatis fuisse, aut inde sine responso eos dimittendos non esse. respondere autem, nisi ex vestro decreto, quì possum? Et quando nemo vestrum, qui in hoc concilium advocati estis, pro sententia quicquam dicere vult, aut audet; orationes legatorum, hesternò die dictas, pro sententiis percenseamus, perinde ac si non postulaverint quæ è re sua essent, sed suaserint quæ nobis censerent utilia esse. Romani, Rhodiique, & Attalus, societatem amicitiamque nostram petunt: & in bello quod adversus Philippum gerunt, se à nobis adjuvari æquum censent. Philippus societatis secum admonet & jurisjurandi: modò postulat ut secum stemus, modò ne intersimus armis contentum ait se esse. Nulli- ne venit in mentem, cur qui nondum socii sunt, plus petant, quàm socius? Non sit hoc neque modestiâ Philippi, neque impudentiâ Romanorum.

tut, sed Cleomedonti pareatur, qui, ut apparet ex oratione sequenti, suadebat Achæis, ut quiescerent armisque abstinere: Fore defendendum, ut infra, lib. XXXVIII. c. 59. fore erubescendum.

² Non modò quemquam unum] Non modò non. Hoc jam sæpe observavimus.

¹ Non magis consilium] Non magis vobis deest quid sentiatis & statuatis apud animos vestros de re præsentis, quàm lingua, quâ sensa animi enuncietis. Consilium hîc ferè eodem modo dicitur à Livio, quo supra XXVIII. 27. nec consilium, nec oratio suppeditat.

² *Achæi portus* & dant fiduciam postulantibus, U.C. 554.
 & demunt. Philippi præter legatum videmus ni- a.C. 198.
 hil. Romana classis ad Cenchreas stat, urbium
 Eubææ spolia præ se ferens: consulem, legiones-
 que ejus exiguo maris spatio disjunctas, Phoci-
 dem ac Locridem pervagantes videmus. Mirami-
 ni, cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi,
 ut pro rege arma caperemus adversus Romanos,
 modò egerit: qui, si ex eodem fœdere ac jureju-
 rando, cujus nobis religionem injiciebat, rogemus
 eum, ut nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæ-
 moniis, & ab Romanis defendat, non modò præ-
 sidium, quo nos tueatur, sed ne quid respondeat
 quidem nobis, sit inventurus: non hercle magis,
 quàm ipse Philippus priore anno, qui pollicendo
 se adversus Nabidem bellum gesturum, quum
 tentasset nostram juventutem hinc in Eubæam ex-
 trahere, posteaquam nos neque decernere id sibi
 præsidium, neque velle illigari Romano bello vi-
 dit, oblitus societatis ejus quam nunc jactat, va-
 standos depopulandosque Nabidi ac Lacedæmoniis
 reliquit. Ac mihi quidem minimè conveniens in-
 ter se oratio Cleomedontis visa est. Elevabat Ro-
 manum bellum, eventumque ejus eundem fore,
 qui prioris belli quod cum Philippo gesserint,
 dicebat. Cur igitur nostrum ille auxilium absens
 petit potiùs, quàm præsens nos veteres socios si-
 mul ab Nabide ac Romanis tueatur? Nos dico:
 quid ita passus est Eretriam Carystumque capi?
 quid ita tot Thessaliæ urbes? quid ita Locridem
 Phocidemque? quid ita Nunc Elatiam oppugnari
 patitur? cur excessit faucibus Epiri, claustrisque
 illis inexpugnabilibus super Aoum amnem, aut
 vi, aut metu, aut voluntate, relictoque quem

² *Achæi portus*] Corru- sensus requirit, sui exerci-
 ptus est hic locus: ac pro tus, suæ vires, aut aliud
 his vocibus *Achæi portus*, quid simile.

U.C. 554.
a.C. 198.

insidebat saltu, penitus in regnum abiit? Si suâ voluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, quid recusare potest, quin & socii sibi consulant? si metu, nobis quoque ignoscat timentibus. si victus armis cessit, Achæi arma Romana sustinebimus, Cleomedon, quæ vos Macedones non sustinistis? ³ An tibi potius credamus, Romanos non majoribus copiis, nec viribus, nunc bellum gerere, quàm antea gesserint, potius quàm res ipsas intueamur? Ætolos tum classe adjuverunt: ⁴ nec duce consulari, nec exercitu bellum gesserunt. Sociorum Philippi maritimæ urbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, ut Philippus Ætolos nequicquam opem Romanorum implorantes depopularetur. Nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per sexdecim annos, velut intra viscera Italiæ, toleraverunt, non præsidium Ætolis belantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terrâ marique simul Macedonia intulerunt. Tertius jam consul summâ vi gerit bellum. Sulpicius in ipsa Macedonia congressus, fudit fugavitque regem; partem opulentissimam regni ejus depopulatus. nunc Quintius tenentem claustra Epiri, naturâ loci, munimentis, exercituque fretum, castris exiit: fugientem in Thessaliam persecutus, præsidia regia, sociasque ejus urbes prope in con-

³ *An tibi potius credamus... potius quàm*] Ad-ditur secundò potius, ut clarior procedat oratio, & quia rò quàm longiusculo intervallo distat à priorè illo potius. Vid. similitum pleonasmorum exempla in not. 1. ad l. IX. c. 7.

⁴ *Nec duce consulari, nec*

exercitu] Non consulares, sed consules duces posterius hoc bellum adversus Philip-pum gerunt. Infrà, *Tertius jam consul summâ vi gerit bellum.* Lege ergo: *nec duce consule, nec exercitu consulari*: vel, *nec duce, nec exercitu consulari*, ita ut ex sensu in priorè membro sup-pleas consule.

specu regis ipsius expugnavit. Ne sint vera quæ U.C. 554.
Athenienses modò legati de crudelitate, avaritia, a.C. 198.
& libidine regis dixerunt: nihil ad nos perti-
neant, quæ in terra Attica scelera in superos in-
ferosque deos sunt admissa: multo minùs, quæ
Ciani Abydenique, ⁵ qui procul à nobis absunt,
passi sunt: nostrorum ipsi vulnèrum, si vultis,
obliviscamur; cædes direptionesque bonorum Mes-
senæ in media Peloponneso factas, & ⁶ hospitem
Cyparissæ Garitenem, contra jus omne ac fas,
inter epulas prope ipsas occisum; & Aratum pa-
trèm filiumque Sicyonios, quum senem infelicem
parentem etiã appellare solitus esset, interfectos;
filiï etiã uxorem libidinis causã in Macedoniam
asportatam: ⁷ cetera stupra virginum matrona-
rumque oblivioni dentur: ne sint cum Philippo
res, cujus crudelitatis metu obmutuistis omnes:
(nam quæ alia tacendi advocatis in concilium
causa est?) cum ⁸ Antigono mitissimo ac justis-
simo rege, & de nobis omnibus optimè merito,
existimemus disceptationem esse: num id postula-
ret facere nos, quod tum fieri non posset? Penin-
sula est Peloponnesus, angustis Isthmi faucibus
continenti adhærens, nulli apertior atque oppor-
tunior, quàm navali, bello. Si centum testæ na-
ves, & quinquaginta leviores apertæ, & tri-
ginta Issaici lembi maritimam oram vastare, &
expositas prope in ipsis littoribus urbes cæperint
oppugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes

⁵ Qui procul à nobis ab-
 sunt] Quorumque adeo in-
 juria minùs, quàm Athe-
 niensium, ad nos pertinent.

⁶ Hospitem Cyparissæ Ga-
 ritenem] De hoc Garitene
 nihil comperimus. Cyparissæ
 est oppidum Messenæ.

⁷ Cetera supra] Vid. no-

strum, l. XXVII. c. 31.

⁸ Antigono] Hic Anti-
 gonus frater patruelis De-
 metrii, qui pater Philippi
 fuit, tutorque Philippi im-
 puberis, ac rex Macedonum
 fuerat. Is Achæorum gen-
 tem Macedonibus devinxerat.

U.C. 554. *recipiemus ? tanquam non intestino, & hærente*
 a.C. 198. *in ipsis visceribus uramur bello. Quum terrâ Na-*
bis & Lacedæmonii, mari Romana classis urge-
bunt ; unde regiam societatem, & præsidia Ma-
cedonum implorem ? an ipsi nostris armis ab hoste
Romano tutabimur urbes, quæ oppugnabuntur ?
Egregiè enim Dymas priore bello sumus tutati.
Satis exemplorum nobis alienæ clades præbent : ne
quæramus quemadmodum ceteris exemplo simus.
Nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id
quod optandum vobis, ac summâ ope petendum
erat, fastidire. Metu enim videlicet compulsi in
aliena terra, quia sub umbra auxilii vestri late-
re volunt, in societatem vestram confugiunt, ut
portibus vestris recipiantur, ut commeatibus
utantur. Mare in potestate habent : terras quas-
cumque adeunt, extemplo ditionis suæ faciunt.
Quod rogant, cogere possunt : quia pepercisse vo-
lunt, committere vos, cur pereatis, non patiun-
tur. Nam quod Cleomedon modò, tanquam me-
diâ & tutissimâ vobis viam consilii, ut quies-
ceretis abstineretisque armis, ostendebat ; ea non
media, sed nulla via est. Etenim præterquam
quòd aut accipienda, aut aspernanda vobis Ro-
mana societas est ; quid aliud quàm nusquam
gratiâ stabili, velut qui eventum expectaveri-
mus, ut fortunæ applicaremus nostra consilia,
præda victoris erimus ? Nolite, si quod omnibus
votis petendum erat ultro offertur, fastidire. Non
quemadmodum hodie utrumque vobis licet, sic
semper liciturum est. nec sæpe, nec diu eadem
occafio erit. Liberare vos à Philippo jamdiu ma-
gis vultis, quàm auderis. Sine vestro labore &
periculo qui vos in libertatem vindicarent, cum
magnis classibus exercitiibusque mare trajecerunt.
Hos si socios aspernamini, vix sanæ mentis estis :
sed aut socios, aut hostes habeatis oportet.

XXII. Secundum orationem prætoris mur-^{U.C. 554.}
 mur ortum aliorum cum assensu, aliorum in-^{a.C. 198.}
 clementer assentientes increpantium: & jam ^{Dissem.}
 non singuli tantum, sed populi universi inter ^{fit inter}
 se altercabantur. tum inter magistratus gentis
 (Demiurgos vocant: decem numero creantur)
 certamen nihilo segnius, quam inter multitu-
 dinem, esse. quinque relatores se de societate
 Romana aiebant, ¹ suffragiumque duros:
 quinque lege cautum testabantur, ne quid,
 quod adversus Philippi societatem esset, aut
 referre magistratibus, aut decernere concilio
 jus esset. Hic quoque dies jurgiis est consum-
 ptus. Supererat unus iusti concilii dies: tertio
 enim lex jubebat decretum fieri: in quem adeo
 exarsere studia, ut vix parentes ab liberis tem-
 peraverint. Rhisiasus Pellenensis erat: filium
 Demiurgum, nomine Memnonem, habebat,
 partis ejus quæ decretum recitari, perrogari-
 que sententias prohibebat. Is diu obtestatus
 filium, ut consulere Achaos communi saluti
 pateretur, neu pertinaciâ suâ gentem univer-
 sam perditum iret, posteaquam parum profi-
 ciebant preces, juratus se eum suâ manu in-
 terempturum, nec pro filio, sed pro hoste ha-
 biturum, minis pervicit, ut postero die con-
 jungeret iis se, qui referebant. qui quum plu-
 res facti referrent, omnibus ferè populis haud
 dubiè approbantibus relationem, ac præ se fe-
 rentibus quid decreturi essent; Dymæi, ac
 Megalopolitani, & quidam Argivorum, prius-
 quam decretum fieret, consurrexerunt, ac re-
 liquerunt concilium: neque mirante ullo, ne-
 que improbante. Nam ² Megalopolitanos avo-

¹ Suffragiumque duros]
 Et duros facultatem fe-
 rendi super ea re suffragii.

² Megalopolitanos avorum
 memoria] Cleomenes. Lace-
 dæmonius rex Megalopolim.

U.C. 554
a.C. 198.

rum memoriâ pulsos ab Lacedæmoniis restituerat in patriam Antigonus : & Dymæis captis nuper direptisque ab exercitu Romano , quum redimi eos ubicunque servirent Philippus iussisset , non libertatem modò , sed etiam patriam reddiderat. Jam Argivi , præterquam quòd Macedonum reges ab se oriundos credunt , privatis etiam hospitibus , familiarique amicitia plerique illigati Philippo erant. Ob hæc concilio , quod inclinaverat ad Romanam societatem jubendam , excesserunt : veniaque iis hujus secessionis fuit , & magnis , & recentibus obligatis beneficiis.

*Pacta
inter A-
chaos &
Romanos
societas.*

*Corinthus
oppugna-
bunt.*

XXIII. Ceteri populi Achæorum , quum sententiæ perrogarentur , societatem cum Attalo ac Rhodiis præsentî decreto confirmarunt : cum Romanis , quia injussu populi non poterat rata esse , in id tempus quo Romam mitti legati possent , dilata est. in præsentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit , & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum admoventi ; ¹ captis Cenchreis , jam urbem ipsam Quintio oppugnante. Et hi quidem è regione portæ , quæ fert Sicyonem , posuerunt castra. Romani ad Cenchreas versam partem urbis , Attalus traducto per Isthmum exercitu , ab Lechæo alterius maris portu , oppugnabant ; primò segnîus , sperantes seditionem intus fore inter oppidanos ac regium præsidium. posteaquam

cepit ac diruit. Antigonus restituit , haud sanè multum antequam morte suâ regnum Philippo traderet. Itaque Philippus , qui etiamnum in medio robore virium est , & eversam & restitutam Megalopolim viderat. Unde non satis accuratam

videtur Livius temporum rationem habere , quum id factum dicit *avorum memoriâ*.

¹ *Captis Cenchreis , jam urbem ipsam*] Intellige Corinthum , cujus urbis Cenchreæ emporium erant & navale , in Saronico sinu , ad mare Ægeum versa.

uno animo omnes , & Macedones tanquam communem patriam tuebantur , & Corinthii ducem præsidii Androsthenum haud secus quam civem , ² & suffragio creatum , suo imperio iusto patiebantur ; omnis inde spes ³ pugnantibus in vi , & armis , & operibus erat. Undique aggeres haud facili aditu ad mœnia admovebantur. Aries , ex ea parte quam Romani oppugnabant , aliquantum muri diruerat. in quem locum , quia nudatus munimento erat , protegendum armis quum Macedones concurrissent , atrox prælium inter eos ac Romanos ortum est. Ac primò multitudine facilè expellebantur Romani : assumptis deinde Achæorum Attalique auxiliis , æquabant certamen : nec dubium erat , quin Macedonas Græcosque facilè loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat ; pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum secuti , pars navales socii , relictis nuper classibus , ad spem ⁴ honoratioris militiæ transgressi. hos desperata salus , si Romani vicissent , ad rabiem magis , quàm audaciam accendebat. Promontorium est adversùs Sicyonem , Junonis quam vocant Acræam , in altum excurrens : trajectus inde Corinthum , septem millia ferme passuum. eò Philocles , regius & ipse præfectus , mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præstò fuere ab Corintho lembi , qui præsidium id acceptum Lechæum trajicerent.

*Relicta
Corinthi
oppugna-
tio.*

² *Et suffragio creatum , suo imperio iusto*] Hæc corrupta sunt. Gronovius conjicit : *Et suffragio creatum suo imperatorem iustum.*

³ *Pugnantibus*] Videmur legere debere *appugnanti-
bus.*

⁴ *Honoratioris militiæ*] Apud Romanos militia terrestri navali honoratior erat : in hanc libertini ferè conscribebantur , aut certè tenuiores ex ingenuis , ut supra l. XXII. c. 11. & infra l. XXXVL c. 2.

U.C. 554.
a. C. 198.

Auctor erat Attalus, incensis operibus omit-
tendæ extemplo oppugnationis. Pertinaciùs
Quintius in incepto perstabat. is quoque, ut
pro omnibus portis disposita vidit præsidia re-
gia, nec facile erumpentium impetus sustineri
posse, in Attali sententiam concessit. ita irritò
incepto, dimissis Achæis, reditum ad naves
est. Attalus Piræum, Romani Corcyram pe-
tierunt.

*Elatiam
oppugnat
Æol.*

XXIV. Dum hæc ab navali exercitu gerun-
tur, consul in Phocide ad Elatiam castris posi-
tis, primò colloquiis rem per principes Ela-
tensium tentavit: posteaquam, nihil esse in
manu sua, & plures validioresque esse regiones
quàm oppidanos, respondebatur, tum simul
ab omni parte operibus armisque urbem est ag-
gressus. Ariete admoto, ¹ quantum inter tur-
res muri erat prorutum quum ingenti fragore
ac strepitu nudasset urbem, simul & cohors
Romana per apertum recenti strage iter inva-
sit; & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis
quisque stationibus, in eum qui premebatur
impetu hostium locum concurrerunt. Eodem
tempore Romani, & ruinas muri supervade-
bant, & scalas ad stantia mœnia inferebant. &
dum in unam partem oculos animosque ho-
stium certamen averterat, pluribus locis scalis
capitur murus, armatique in urbem transcen-
derunt. quo tumultu audito, territi hostes,
relicto, quem conferti tuebantur, loco, in ar-
cem omnes metu, inermi quoque insequente
turbâ, confugerunt. Ita urbe potitur consul.
quâ direptâ, missis in arcem, qui vitam regiis,

Capit.

¹ Quantum inter turre
muri erat prorutum quum]
Quum nudata & aperta urbs
fuisset, proruto, cum in-
genti fragore ac strepitu,
toto illo muri spatio quod
inter turre erat.

LIBER XXXII. 111

si abire vellent inermes, libertatem Elatien-^{U.C. 154.}
bus pollicerentur, fideque in hæc datâ, post^{A.C. 158.}
paucos dies arcem recepit.

XXV. Ceterum adventu in Achaiam Philo-
clis regii præfecti, non Corinthus tantum li-
berata obsidione, sed Argivorum quoque civi-
tas per quosdam principes Philocli prodita est,
tentatis prius animis plebis. Mos erat, comi-
tiorum die primo, velut ominis causâ præto-
res pronunciare Jovem, Apollinemque, &
Herculem. additum legi erat, ut iis Philip-
pus rex adjiceretur. cujus nomen post pactam
cum Romanis societatem quia præco non adje-
cit, fremitus primò multitudinis ortus: deinde
clamor subjicientium Philippi nomen, juben-
tiumque ¹ legitimum honorem usurpare: do-
nec cum ingenti assensu nomen recitatum est.
Hujus fiduciâ favoris Philocles arcessitus, no-
cte occupat collem imminentem urbi, (Larissam eam arcem vocant) ² positoque ibi præ-
sidio, quum lucis principio signis infestis ad
subjectum arci forum vaderet, instructa acies
ex adverso occurrit. Præsidium erat Achæorum
nuper impositum, quingenti ferè juvenes de-
lecti omnium civitatum. Ænesidemus Dymæus
præerat. ³ Adhortator à præfecto regio mis-
sus, qui excedere urbe juberet, (⁴ neque enim
pares eos oppidanis solis, qui idem quod Mace-

*Philocli
Argos
prodisur.*

¹ Legitimum honorem usurpare] Exhibere Philippo ex
more honorem, quem le-
ges jubebant. Forſan melius
videretur, legitimum omen
usurpare, id est, morem so-
lennem ſequi in eo omine
captando quod legibus juſ-
ſum erat.

² Positoque ibi præsidio]
Magis placeret, imposito.

³ Adhortator] Gronovius
verè omnino emendat, Ad
hos orator.

⁴ Neque enim] Neque
enim eos pares eſſe vel ſolis
oppidanis, qui omnes pro
Macedonum partibus ſta-

U. C. 154. dones sentirent, nedum adjunctis Macedonibus;
 a. C. 198. esse, quos ne Romani quidem ad Corinthum susti-
 nuissent) primò nihil, nec ducem, nec ipsos
 movit: post paulo, ut Argivos quoque arma-
 tos ex parte altera venientes magno agmine vi-
 derunt, certam perniciem cernentes, omnem
 tamen casum, si pertinacior dux fuisset, vide-
 bantur subituri. Ænesidemus, ne flos Achæo-
 rum juventutis simul cum urbe amitteretur,
 pactus cum Philocle ut abire illis liceret, ipse
 quo loco steterat armatus cum paucis clientibus
 non excessit. Missus à Philocle qui quære-
 ret, quid sibi vellet. Nihil fatus, tantummo-
 do quum projecto præ se clypeo staret, in præ-
 sidio creditæ urbis moriturum se armatum res-
 pondit. Tum jussu præfecti à Thracibus conje-
 cta tela, interfectique omnes. Et post pactam
 inter Achæos & Romanos societatem, duæ no-
 bilissimæ civitates, Argi & Corinthus, in pote-
 state regis erant. Hæc ab Romanis eâ ætate in
 Græcia terrâ marique gesta.

Res Gal-
 iæ.

XXVI. In Gallia sanè memorabile ab
 Sex. Ælio consule gestum; quum duos exer-
 citus in provincia habuisset, unum retentum,
 quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius pro-
 consul præfuerat, (ipse ei C. Helvium præ-
 torem præfecit) alterum, quem in provinciam
 adduxit. totum prope annum Cremonensibus
 Placentinisque cogendis redire in colonias,
 unde belli casibus dissipati erant, consumpsit.
 Quemadmodum Gallia præter spem quieta eo

rent, nedum pares essent *statu mutato, vel moto, quum*
 junctis simul oppidanis & *projecto...*
 Macedonibus.

§ Nihil fatus... respondit] *Cogendis redire in colo-*
 Hæc non bene inter se con- *nias] Vacat verbum redire.*
 veniunt. Possis legere: Nihil *Vid. not. §. ad c. 2. su-*
 præ,

LIBER XXXII. 113

anno fuit, ita circa urbem servilis prope tumultus excitatus est. ² Obsides Carthaginien- <sup>U.C. 554.
a.C. 198.
Servilis
tumultus.</sup> sium Setiæ custodiebantur. cum iis, ut principum liberis, magna vis servorum erat. augebant eorum numerum, ut ab recenti Africo bello, ³ & ab ipsis Setinis captiva aliquot nationis ejus ex præda empta mancipia. Quum conjurationem fecissent, missis ex eo numero qui in Setino agro, deinde circa Norbam & Circeios servitia sollicitarent; satis jam omnibus præparatis, ludis, qui Setiæ propediem futuri erant, spectaculo intentum populum aggredi statuerant; Setiâ per eadem & repentinum tumultum captâ, Norbam & Circeios occupare. Hujus rei tam foedæ indicium Romam ad L. Cornelium Merulam prætorem urbis delatum est. Servi duo ante lucem ad eum venerunt, atque ordine omnia, quæ acta futuraque erant, exposuerunt. Quibus domi custodiri jussis, prætor, senatu vocato, edoctoque quæ indices afferrent, proficisci ad eam conjurationem quærendam atque opprimendam jussus, cum quinque legatis profectus, obvios in agris sacramento rogatos arma capere & sequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Setiam, omnibus quò pergeret ignaris, venit. ^{Oppressus.} ibi raptim principibus conjurationis compre-

² *Obsides Carthaginien sium Setiæ custodiebantur*] Suprà, c. 2. obsides Carthaginien sium ab Norba Signiam & Ferentinum traducti dicuntur. Itaque vel priore illo loco legendum *Setiam* pro *Signiam*, vel intelligendi sunt traducti rursus ab Signia Setiam.

³ *Et ab ipsis Setinis*] Et hoc loco est etiam. Nempe præter servos obsidum Carthaginien sium, multi alii servi ejusdem nationis erant Setiæ, scilicet captivi empti ex præda, utpote quum recens adhuc esset, nec multo antè finitum, bellum adversus Pœnos Afrosque.

U.C. 554.
a.C. 198.

hensis, fuga servorum ex oppido facta est. dimissi deinde per agros, qui vestigarent. Egregia duorum opera servorum indicum, & unius liberi fuit. Ei 4 centum millia gravis æris dari Patres jusserunt: servis vicena quina millia æris, & libertatem. pretium eorum ex ærario solutum est dominis. Haud ita multo post, ex ejusdem conjurationis reliquiis, nunciatum est, servitia Præneste occupatura. eò L. Cornelius prætor profectus, de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, supplicium sumpsit. In timore civitas fuit, obsides captivosque Pœnorum ea moliri. Itaque & Romæ vigiliæ per vicos servatæ, jussique circumire eas minores magistratus: & 5 triumviri carceris 6 lautumiarum intentiorem custodiam habere jussi: & circa nomen Latinum à prætore litteræ missæ, ut & obsides in privato servarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur; & captivi ne minùs 7 decem pondo compedibus vincti, in nulla alia quàm in carceris publici custodia essent.

XXVII. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam auream 1 CCXLVI pondo in Capitolio posuerunt: gratiasque senatui egerunt, quòd Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus, finibus Attali exercitum deduxisset. Eàdem æstate equites ducenti, & ele-

4 *Centum millia gravis æris*] Ea æstimamus denariis 10000. marcis argenti nostratibus 156. cum duabus unciis: *Vicena quina millia*, denariis 2500. marcis argenti 39. cum semuncia.

5 *Triumviri*] Capitales.

De iis vid. not. 4. ad XXV. 1.

6 *Lautumiarum*] Vid. not. 3. ad l. XXVI. c. 27.

7 *Decem pondo*] Octo fere libris nostratibus pondo.

1 *CCXLVI. pondo*] Marcicarum, seu selibrarum nostratium 384. cum tribus unciis.

LIBER XXXII. 115

phanti decem , & tritici ² modium ducenta millia , ab rege Masinissa ad exercitum , qui in Græcia erat , pervenerunt. Item ex Sicilia Sardiniaque magni commeatus , & vestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus , Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat ; sanctus & innocens , asperior tamen in fœnore coercendo habitus : fugatique ex insula fœneratores , & ³ sumptus , quos in cultum prætorum socii facere soliti erant , circumcisi , aut sublati. Sex. Ælius consul ex Gallia , comitiorum causa , Romam quum redisset , creavit consules C. Cornelium Cethegum , & Q. Minucium Rufum. Biduo post , prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati , crescentibus jam provinciis , & latius patefcente imperio. creati autem hi , L. Manlius Vulso , C. Sempronius Tuditanus , ⁴ M. Sergius Silus , M. Helvius , M. Minucius Rufus , L. Atilius. Sempronius & Helvius ex iis ædiles plebis erant. ædiles curules , Q. Minucius Thermus & Ti. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater instaurati.

M. Cato.

Comitia.

Sex prætores.

XXVIII. C. Cornelio , & Q. Minucio consulis , omnium primum de provinciis consulum prætorumque actum. Prius de prætoribus transacta res , quæ transigi forte poterat. urbana Sergio , peregrina jurisdictio Minucio

*U.C. 555.
a.C. 197.
C. Cornelio ,
Q. Minucio
Coss.*

² *Modium ducenta millia*] Modii nostrates 154166.

³ *Sumptus , quos in cultum prætorum*] Prætores tabernaculis se , & lectis , & veste stragulam instruendos è publico curabant ; sumptibusque apparatorum convivorum onerabant socios , non ipsi solum , sed & sequentes magno numero servi , & cohors amicorum. Quæ omnia sustulit Cato.

⁴ *M. Sergius Silus*] Vir incredibilis fortitudinis ; & multis acceptis in bello vulneribus , neutram manu , neutro pede satis utilis ; proavus Catilinæ.

U.C. 555.
a.C. 197.
Provincia.

obtrigit. Sardiniam Atilius, Siciliam Manlius, Hispaniam Sempronius citeriorem, Helvius ulteriorem est sortitus. Consulibus Italiam Macedoniamque sortiri parantibus, L. Oppius & Q. Fulvius tribuni plebis impedimento erant, quòd longinqua provincia Macedonia esset: neque ulla alia res majus bello impedimentum ad eam diem fuisset, quàm quòd vixdum inchoatis rebus, in ipso conatu gerendi belli, prior consul revocaretur. Quartum jam annum esse ab decreto Macedonico bello. Quarendo regem & exercitum ejus, Sulpicium majorem partem anni absumpsisse. Villium congregientem cum hoste, re infectâ revocatum. Quintium rebus divinis Romæ majorem partem anni retentum, ita gessisse tamen res, ut, si aut maturius in provinciam venisset, aut hiems magis sera fuisset, potuerit debellare. ¹ Nunc prope in hiberna profectum, ita comparare dici bellum, ut, nisi successor impediatur, perfecturus æstate proximâ videatur. His orationibus pervicerunt, ut consules in senatûs auctoritate fore dicerent se, si idem tribuni facerent. Permittentibus utrisque liberam consultationem, Patres consulibus ambobus Italiam provinciam decreverunt: T. Quintio prorogaverunt imperium, donec successor ei venisset. Consulibus binæ legiones decretæ: & ut bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent à populo Romano, gererent. Quintio in Macedoniam supplementum decretum, peditum quinque millia, & trecenti equites, & socio-

Quintio
proroga-
tum impe-
rium.

¹ Nunc prope in hiberna profectum] Si nihil hîc est vitii, nunc prope idem erit, ac non ita pridem, hoc ipso prope tempore. Sed longè præstat legere nunc quoque.

Non modò, inquit tribuni, Quintius bene res gessit priore anno; sed nunc quoque ita comparat bellum, ut perfecturus proximâ æstate videatur.

LIBER XXXII. 117

rum navalium tria millia. Præesse idem qui U.C. 195.
præerat classi L. Quintius Flamininus iussus. a.C. 197.
Prætoribus in Hispanias octona millia peditum
socium ac Latini nominis data, & ² quadringenti equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis militem: & terminare iussi, ³ quâ ulterio-
rior citeriorve provincia servaretur. Macedoniæ legatos P. Sulpicium, & P. Villium, qui
consules in ea provincia fuerant, adjecerunt.

XXIX. Priusquam consules prætoresque in
provincias profiscerentur, prodigia procurari placuit: quod ædes Vulcani ¹ Summani-
que Romæ, ² quod & Fregellis murus & porta *Prodigia.*
de cœlo tacta erant: & Frusinone inter noctem
lux orta: & Asculo agnus biceps cum quinque
pedibus natus: & Formiis duo lupi oppidum
ingressi, obvios aliquot laniaverant: Romæ
non in urbem solum, sed in Capitolium penetraverat lupus. C. Acilius tribunus plebis tulit,
ut quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: dux ad ostia fluminum Vulturni
Liternique: una Puteolos: una ad Castrum Salerni. his Buxentum adjectum. trecentenæ familiæ
in singulas colonias jubebantur mitti. triumviri deducendis iis, qui per triennium magistratum haberent, creati, M. Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempronius Longus. Delectu ³ rebusque aliis divinis hu-

² *Quadringenti*] Lege tur, quasi *Summus Manius*.
quadringeni.

³ *Quâ ulterior*] Quæ regio pro ulteriore provincia, particula illæ quod & supervacaneæ sunt.

quæ pro citeriore haberetur: quo fine ulterior citeriorque provinciæ terminarentur.

¹ *Summani*] Pluto *Summanus* à Romanis dicebatur, quasi *Summus Manius*.
² *Quod & Fregellis*] Particulæ illæ quod & supervacaneæ sunt.

³ *Rebus ... quæ per ipsos agenda erant*] Sic apud Sall. in Bello Jugurth. c. 41. abundantiam earum rerum, quæ prima mortales ducunt.

U.C. 555.
a. C. 197.
Consulum
res gestæ
in Gallia.

manisque , quæ per ipsos agenda erant , perfectis , consules ambo in Galliam profecti. Cornelius rectâ ad Insubres viâ , qui tum in armis erant , Cenomanis assumptis : Q. Minucius in læva Italiæ ad Inferum mare flexit iter , Genuamque exercitu abducto , ab Liguribus orsus est bellum. 4 Oppida 5 Claſtidium & Litubium , utraque Ligurum , & duæ gentis ejusdem civitates , Ceelates Cerdiciatesque , sese dediderunt. Et jam omnia cis Padum , præter Gallorum Boios , Ilvates Ligurum , sub ditio-
ne erant. quindecim oppida , hominum viginti millia esse dicebantur , quæ se dediderant. Inde in agrum Boiorum legiones duxit.

XXX. Boiorum exercitus haud ita multo antè trajecerat Padum , junxeratque se Insubribus & Cenomanis , quòd ita acceperant , conjunctis legionibus consules rem gesturos , ut & ipsi collatas in unum vires firmarent. Posteaquam fama accidit , alterum consulem Boiorum urere agros , seditio extemplo orta est. Postulare Boii , ut laborantibus opem universi ferrent. Insubres negare se sua deserturos. Ita divisæ copiæ , Boiisque in agrum suum tutandum profectis , Insubres cum Cenomanis super amnis Mincii ripas confederunt. Infra eum locum quinque millia passuum & consul Cornelius eidem flumini castra applicuit. inde mittendo in vicos Cenomanorum Brixiamque ,

4 Oppida.... civitates]
Hic clarè hæc duo distinguuntur. *Oppidi* nomine urbs sola intelligitur. At *civitas* est societas civium in unum corpus collectorum , & pro *populo* sumitur , qui ex multis oppidis vicine constet.

5 Claſtidium.... Ligurum] Claſtidium fuit in Gallia. Itaque non sine causa existimat Sigonius legendum esse *Caristum* , quod est oppidum Ligurum in agro Statiellati , auctore Livio , l. XLII. c. 7.

quod caput gentis erat, ut satis comperit, non ex auctoritate seniorum juventutem in armis esse, nec publico consilio Insubrium defectioni Cenomanos se adjunxisse; excitis ad se principibus, id agere ac moliri cœpit, ut desciscerent ab Insubribus Cenomani, & signis sublatis, aut domos redirent, aut ad Romanos transfirent. Et id quidem impetrari nequii. in id data fides consuli est, ut in acie aut quiescerent, aut, si qua etiam occasio fuisset, adjuvarent Romanos. Hæc ita convenisse Insubres ignorabant: suberat tamen quædam suspicio animis, labare fidem sociorum. Itaque quum in aciem eduxissent, neutrum iis cornu committere ausi, ne, si dolo cessissent, rem totam inclinarent, post signa in subsidiis eos locaverunt. Consul principio pugnae vovit ædem Sospitæ Junoni, si eo die hostes fusi fugatique essent. A militibus clamor sublatus, compotem voti consulem se facturos, & impetus in hostes est factus. Non tulerunt Insubres primum concursum. quidam & à Cenomanis terga repentè in ipso certamine aggressis tumultum ancipitem injectum auctores sunt, cæsaque in medio quinque & triginta millia hostium, quinque millia & septingentos vivos captos; in iis ¹ Amilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli causa fuisset: signa militaria centum triginta, & carpenta supra ducenta. ² Oppida quæ defectionem secuta erant, dederunt se Romanis.

¹ *Amilcarem Pœnorum imperatorem*] Hunc in prælio ad Cremonam cecidisse affirmavit suprâ Livius; l. XXXI. c. 21. Alios nempe tunc auctores secutus erat,

quàm quorum hîc, & infrâ l. XXXIII. c. 23. exponit diversam planè de eodem Amilcare narrationem.

² *Oppida quæ defectionem secuta erant*] Insubres re-

U.C. 555.

A.C. 197.

XXXI. Minucius consul primò effusis popu-
lationibus peragraverat fines Boiorum : deinde,
ut relictis Insubribus ad sua tuenda receperant
sefe, castris se tenuit, acie dimicandum cum
hoste ratus. Nec Boii detrectassent pugnam,
nisi fama victos Insubres allata animos fregis-
set. Itaque relicto duce castrisque, dissipati
per vicos, sua ut quisque defenderent, ratio-
nem gerendi belli hosti mutarunt. omisâ enim
spe per unam dimicationem rei decernendâ,
rursus populari agros, & urere recta, vicof-
que expugnare cœpit. Per eosdem dies Cla-
stidium incensum. Inde in Ligustinos Ilvates,
qui soli non parebant, legiones ductæ. Ea quo-
que gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita
ut tentare spem certaminis metuerent, terri-
tos audivit, in ditionem venit. Litteræ consu-
lum è Gallia de gestis prospere sub idem tem-
pus Romam allatæ. M. Sergius prætor urbanus
in senatu eas, deinde ex auctoritate Patrum
ad populum recitavit. supplicatio in quatri-
dium decreta. ¹ Hiems jam eo tempore erat.

XXXII. Quum T. Quintius, captâ Elatiâ,
in Phocide ac Locride hiberna disposita habe-
ret, Opunte seditio orta est. Factio una Æto-
los, qui propiores erant, altera Romanos ar-
cessebat. Ætoli priores venerunt : sed opulen-
tior factio, exclusis Ætolis, missoque ad im-
peratorem Romanum nuncio, usque ad adven-

bellionis principes & duces
fuerant : Cenomani Insu-
brium defectioni sese adjun-
xerant. Utrumque constat
ex iis quæ præcedunt. Igitur
sic exponendus est hic lo-
cus : Oppida Cenomanorum,
quæ defectionem Insubrium
secuta erant, dediderunt se.

Et verò anno sequente rur-
sus bellum geritur cum In-
subribus, non ampliùs cum
Cenomanis. Vid. infra l.
XXXIII. c. 36.

¹ Hiems jam eo tempore
erat] Quum litteræ consu-
lum Romam allatæ sunt.

tum

rum ejus tenuit urbem. Arcem regium tenebat præsidium: neque ut descenderent inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperantis consulis Romani, perPELLI potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur ea fuit, quòd caduceator ab rege venerat, locum ac tempus petens colloquio. ¹ Id gravatè concessum regi est: non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum: necdum enim sciebat, utrùm successor sibi alter ex novis consulibus mitteretur, an, quod summa vi ut tenderent amicis & propinquis mandaverat, imperium prorogaretur: aptum autem fore colloquium credebat, ² ut sibi liberum esset, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinu Maliaeco prope Nicæam littus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinque lembis & una nave rostrata venit. ³ Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exsul vir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amynander erat, & Dionysodorus Attali legatus, & Agesimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phæneas princeps Ætolorum, & Achæi duo, Aristæus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum littus progressus, quum rex in

Quintii
colloquium
cum Philippo.

¹ Id gravatè concessum regi est: non quin cuperet Quintius] Hiat oratio. Nam quum hanc removeat causam, alteram omnino ponere debuit, quæ Quintium moverit, ut difficulter daret regi colloquendi potestatem. Videtur scripsisse Livius: Id non gravatè concessum regi est, quum cuperet

Quintius.

² Ut sibi liberum esset vel ad bellum] Ut posset facile vel ad bellum rem inclinare, si maneret ipse in provincia; vel ad pacem, si decedere necesse foret.

³ Erant cum eo principes Macedonum] Apollodorus & Demosthenes, hic à Polybio nominati.

U. C. 455.

A. C. 197.

XXXI. Minucius consul primò effusis popu-
lationibus peragraverat fines Boiorum : deinde,
ut relictis Insubribus ad sua tuenda receperant
sefe, castris se tenuit, acie dimicandum cum
hoste ratus. Nec Boii detrectassent pugnam,
nisi fama victos Insubres allata animos fregis-
set. Itaque relictò duce castrisque, dissipati
per vicos, sua ut quisque defenderent, ratio-
nem gerendi belli hosti mutarunt. omisâ enim
spe per unam dimicationem rei decernendâ,
rursus populari agros, & urere tecta, vicof-
que expugnare cœpit. Per eosdem dies Cla-
stidium incensum. Inde in Ligustinos Ilvates,
qui soli non parebant, legiones ductâ. Ea quo-
que gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita
ut tentare spem certaminis metuerent, terri-
tos audivit, in ditionem venit. Litteræ consu-
lum è Gallia de gestis prospere sub idem tem-
pus Romam allatæ. M'. Sergius prætor urbanus
in senatu eas, deinde ex auctoritate Patrum
ad populum recitavit. supplicatio in quatri-
dium decreta. ¹ Hiems jam eo tempore erat.

XXXII. Quum T. Quintius, captâ Elatiâ,
in Phocide ac Locride hiberna disposita habe-
ret, Opunte seditio orta est. Factio una Æto-
los, qui propiores erant, altera Romanos ar-
cessebat. Ætoli priores venerunt : sed opulen-
tior factio, exclusis Ætolis, missoque ad im-
peratorem Romanum nuncio, usque ad adven-

bellionis principes & duces
fuerant : Cenomani Insu-
brium defectioni sese adjun-
xerant. Utrumque constat
ex iis quæ præcedunt. Igitur
sic exponendus est hic lo-
cus : *Oppida Cenomanorum,
quæ defectionem Insubrium
secuta erant, dederunt se.*

Et verò anno sequente rur-
sus bellum geritur cum In-
subribus, non ampliùs cum
Cenomanis. Vid. infra l.
XXXIII. c. 36.

¹ *Hiems jam eo tempore
erat*] Quum litteræ consu-
lum Romam allatæ sunt.

tum

rum ejus tenuit urbem. Arcem regium tenebat praesidium: neque ut descenderent inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperantis consulis Romani, perPELLI potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur ea fuit, quod caduceator ab rege venerat, locum ac tempus petens colloquio. ¹ Id gravatè concessum regi est: non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum: necdum enim sciebat, utrùm successor sibi alter ex novis consulibus mitteretur, an, quod summâ vi ut tenderent amicis & propinquis mandaverat, imperium prorogaretur: aptum autem fore colloquium credebat, ² ut sibi liberum esset, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinu Maliaeco prope Nicæam litus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinque lembis & una nave rostrata venit. ³ Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exsul vir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amynder erat, & Dionysodorus Attali legatus, & Agesimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phæneas princeps Ætolorum, & Achæi duo, Aristænus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum litus progressus, quum rex in

Quintii
colloquium
cum Philippo.

¹ *Id gravatè concessum regi est: non quin cuperet Quintius*] Hiæ oratio. Nam quum hanc removeat causam, alteram omnino ponere debuit, quæ Quintium moverit, ut difficulter daret regi colloquendi potestatem. Videtur scripsisse Livius: *Id non gravatè concessum regi est, quum cuperet*

Quintius.

² *Ut sibi liberum esset vel ad bellum*] Ut posset faciliè vel ad bellum rem inclinare, si maneret ipse in provincia; vel ad pacem, si decedere necesse foret.

³ *Erant cum eo principes Macedonum*] Apollodorus & Demosthenes, hîc à Polybio nominati.

U.c. 555. proram navis in ancoris stantis processisset,
 a.C. 197. 4 *Commodius*, inquit, *si in terram egrediaris*,
& ex propinquo dicamus invicem audiamusque.
 Quum rex facturum se id negaret; *Quem tan-*
dem, inquit Quintius, *times*? Ad hoc ille su-
 perbo & regio animo: *Neminem equidem ti-*
meo, præter deos immortales. non omnium autem
 credo fidei, quos circa te video, atque omnium
 minimè *Ætolis*. *Istud quidem*, ait Romanus, par
 omnibus periculum est, qui cum hoste ad collo-
 quium congregiuntur, ⁵ *ut nulla fides sit*. Non
 tamen, inquit rex, *T. Quinti*, par perfidiæ præ-
 mium est, si fraude agatur, *Philippus & Phæ-*
neas. neque enim æquè difficulter *Ætoli* prætorem
 alium, ac *Macedones* regem in meum locum sub-
 stituant. Secundùm hæc silentium fuit.

Leges
 pacis Phi-
 lippo di-
 sta.

XXXIII. Quum Romanus eum æquum cen-
 feret priorem dicere, qui petisset colloquium;
 rex, ejus esse priorem orationem, qui daret
 pacis leges, non qui acciperet; tum Romanus,
Simplicem suam orationem esse. ea enim se dictu-
rum, quæ ni fiant, nulla sit pacis conditio. De-
 ducenda ex omnibus Græciæ civitatibus regi præ-
 fidia esse. captivos & transfugas sociis populi Ro-
 mani reddendos. restituenda Romanis ea Illyrici
 loca, quæ post pacem in Epiro factam occupasset.
Ptolemæo regi *Ægypti* reddendas urbes, quas post
Philopatoris *Ptolemæi* mortem occupasset. Suas
 populique Romani conditiones has esse: ceterum
 & sociorum audiri postulata, verum esse. *Attrali*
 regis legatus, *Naves captivosque*, quæ ¹ ad

4 *Commodius*] Supple, de alterorum fide dubitare
 erit, vel facies.

5 *Ut nulla fides sit*] Legit
 Gronovius, ut in dubio fides
 sit: id est, ut dubia sit
 utrumque fides, ut alteri

¹ *Ad Chium* navali præ-
 lio] De quo obiter men-
 tionem fecit Livius, suprâ
 XXXI. 14.

LIBER XXXII. 123

Chium navali praelio capta essent, & ² Nicepho- U.C. 555.
2. C. 197.
rium, Venerisque templum, quæ spoliasset eva-

stassetque, pro incorruptis restitui: Rhodii, Pe-
ræam (regio est continentis adversus insulam,
vetustæ eorum ditionis) repetebant, postula-
bantque præsidia deduci ab Iasso, & Bargyliis,
& Euromensium urbe, & in Hellesponto Sesto at-
que Abydo, & ³ Panopolim Byzantiis in antiqui
formulam juris restitui, & liberari omnia Asiæ
emporia portusque. Achæi Corinthum & Argos
repetebant. Prætor Ætolorum Phæneas quum
eadem ferè quæ Romani, ut Græciâ decederetur,
postulasset, redderenturque Ætolis ur-
bes, quæ quondam juris aut ditionis eorum
fuissent; excepit orationem ejus princeps Æto-
lorum Alexander, vir (4 ut inter Ætolos) fa-
cundus. Jamdudum se reticere, ait, non quo quic-
quam agi puer eo colloquio, sed ne quem socio-
rum dicentem interpellet. Neque de pace cum fide
Philippum agere, neque bella verâ virtute un-
quam gessisse. In colloquiis insidiari & captare:
in bello non congregi æquo campo, neque colla-
tis signis dimicare, sed refugientem incendere ac
diripere urbes, & vincentium præmia victum
corrumpere. At non sic antiquos Macedonum re-
ges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere
quantum possent, quo opulentiùs imperium habe-
rent. Nam de quorum possessione dimicaretur tollen-
tem, nihil sibi præter bellum relinquere, quod
consilium esse? Plures priore anno sociorum urbes
in Thessalia evastasse Philippum, quàm omnes

Alexan-
dri Ætoli
oratio in
Philip-
pum.

² Nicephorium] Lucum
ad Pergamum, quem Phi-
lippus exciderat.

³ Panopolim] Lege Perin-
thum, ex Polybio, & Livio
ipso, l. XXXIII. c. 30.

⁴ Ut inter Ætolos] Si
quis eum cum ceteris Æto-
lis compararet. Nimirum
Ætoli, ferox gens & belli
avida, pacis amicas artes
ferè negligebant.

U.C. 555. *qui unquam hostes Thessaliæ fuerint. Ipsi quoque*
 a.C. 197. *Ætolis eum plura socium, quàm hostem ademisse. Lysimachiam pulso prætore & præsidio Ætolorum occupasse eum. Cium item suæ dittonis urbem funditus evertisse ac deleisse. Eadem fraude habere eum Thebas Phthias, Echinum, Larissam, & Pharsalum.*

Respon-
sum Ibi-
lippi.

XXXIV. Motus oratione Alexandri Philip-
 pus, navem, ut exaudiretur, propiùs terram
 applicuit. Orsum eum dicere, in Ætolos ma-
 ximè, violenter, Phæneas interfatus, *Non in*
verbis rem verti, ait: aut bello vincendum, aut
melioribus parendum esse. Apparet id quidem,
inquit Philippus, etiam cæco; jocatus in vale-
tudinem oculorum Phæneæ. & erat dicacior
naturâ, quàm regem decet, & ne inter seria
quidem risu satis temperans. Indignari inde
cœpit, Ætolos, tanquam Romanos, decedi Græ-
ciâ jubere: qui, quibus finibus Græcia sit, dicere
non possint. Ipsi enim Ætoliæ Agræos Apodece-
tasque & Amphilocho, quæ permagna eorum pars
sit, Græciam non esse. An, quod à sociis eorum
non abstinuerim, justam querelam habent, quum
ipsi pro lege hunc morem antiquitus servant, ut
adversus socios ipsi suos, publicâ tantum auctori-
tate demptâ, juventutem suam militare sinant, &
contrariæ persæpe acies in utraque parte Ætolica
auxilia habeant? Neque ego Cium expugnaui, sed
Prusiam socium & amicum oppugnantem adjuvi:
& Lysimachiam ab Tracibus vindicavi. sed quia
me necessitas ad hoc bellum à custodia ejus avertit,
Thraces habent. Et Ætolis hæc. Attalo autem
Rhodiisque nihil jure debeo. non enim à me, sed ab
illis principium belli ortum est. Romanorum au-
tem honoris causâ, Peræam Rhodiis, & naves
Attalo cum captivis, qui comparebunt, restituiam.
Nam quod ad Nicephorium Venerisque templi res-

stitutionem attinet; quid ea restitui postulantibus U.C. 555.
a.C. 197. respondeam, nisi, quo uno modo luci sylvæque cæsa restitui possunt, curam impensamque sationis me præstaturum? quoniam hæc inter se reges postulare & respondere placet. Extrema ejus oratio adversus Achæos fuit: in qua orsus ab Antigoni primùm, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum jussit, omnes divinos humanosque honores complexa: atque ad ea adjecit ¹ recens de exercitu, quo ab se descivissent. investusque graviter in perfidiam eorum, Argos tamen se redditurum eis dixit. De Corintho cum imperatore Romano deliberaturum esse: quæsiturumque simul ab eo, utrùm iis tantum urbibus decedere se æquum censeat, quas à se ipso captas jure belli habeat, an iis etiam quas à majoribus suis accepisset.

XXXV. Parantibus Achæis Ætolisque ad ea respondere, quum prope occasum sol esset, dilato in posterum diem colloquio, Philippus in stationem ex qua profectus erat, Romani sociique in castra redierunt. ¹ Quintius postero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad constitutum tempus venit. ² Philippi nullus Alter colloquii dies. usquam, nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat: & jam desperantibus venturum, repente apparuerunt naves. Atque ipse quidem, quum tam gravia & indigna imperarentur, inopem consilii diem se consumpsisse deliberando,

¹ *Recens de exercitu*] Hæc verba de exercitu procul dubio vitiosa sunt, ac mutanda fortasse in *decretum*. Polybius, τὸ περὶ τῆς ἀποστάσεως ψήφισμα.

¹ *Quintius postero die ad Nicæam*] Videtur hic deesse

iterum. Polybius habet πάλιν.

² *Philippi nullus usquam, nec nuncius ab eo*] Sensus clarus est, nempe, per aliquot horas nec Philippum ipsum, nec nuncium ab eo visum. Verba aliquid depravati habent.

U. C. 555.
a. C. 197.

aiebat. Vulgò credebatur, de industria rem in
ferum tractam, ne tempus dari posset Achæis
Ætolisque ad respondendum. & eam opinio-
nem ipse affirmavit, petendo, ut summotis
aliis, ne tempus altercando tereretur, & ali-
quis finis rei imponi posset, ³ cum ipso impera-
tore Romano liceret sibi colloqui. Id primò
non acceptum, ne excludi colloquio videren-
tur socii : deinde quum haud absisteret petere,
ex omnium consilio, Romanus imperator cum
Appio Claudio tribuno militum, ceteris sum-
motis, ad extremum littus processit. Rex ⁴ cum
duobus, quos pridie adhibuerat, in terram est
egressus. Ibi quum aliquamdiu secretò locuti
essent, quæ acta ad suos Philippus retulerit,
minùs compertum est. Quintius hæc retulit ad
socios : *Romanis eum cedere totâ Illyrici orâ,*
perfugas remittere, ac si qui essent captivi. Attalo
naves, & cum iis captos navales socios ; Rhodiis
regionem, quam Peræam vocant, reddere : Iassò
& Bargyliis non cessurum. Ætolis Pharsalum
Larissamque reddere, ⁵ Thebas non reddere.
Achæis, non Argis modò, sed etiam Corintho ces-
surum. Nulli omnium placere, partium quibus
cessurus, aut non cessurus esset, destinatio.
Plus enim amitti in iis, quàm acquiri. nec un-
quam, nisi totâ deduxisset Græciâ præsidia, ⁶ cau-
sas certaminum deponere.

XXXVI. Quum hæc toto ex concilio certa-

³ Cum ipso imperatore]
Vox ipso adjuvat senten-
tiam, notatque solum ex-
peri à Philippo Quintium,
nullis sociis cinctum.

⁴ Cum duobus quos pridie
adhibuerat] Vid. not. 3. ad
31. suprâ.

⁵ Thebas] Phthias: ma-
ritimum emporium, quo
facile carere Philippus non
posset.

⁶ Causas certaminum de-
ponere] Lege, causas certami-
num desore.

tim omnes vociferarentur, ad Philippum quo-
 que procul stantem vox est perlata. itaque à
 Quintio petit, ut rem totam in posterum diem
 differret: profectò aut persuasurum se, aut per-
 suaderi sibi passurum. Littus ad Thronium col-
 loquio destinatur. eò maturè conventum est.
 Ibi Philippus primò & Quintium, & omnes
 qui aderant, rogare, ne spem pacis turbare vel-
 lent. Postremò petere tempus, quo legatos
 Romam ad senatum mittere posset. *Aut his con-*
ditionibus se pacem impetraturum, aut quascun-
que senatus dedisset leges pacis accepturum. Id
 ceteris haudquaquam placebat. nec enim aliud,
 quàm moram & dilationem ad colligendas vi-
 res, quæri. Quintius, *verum id futurum fuisse,*
dicere, si æstas, & tempus rerum gerendarum
esset. nunc hieme instante nihil amitti, dato spatio
ad legatos mittendos. Nam neque sine auctoritate
 senatûs quicquam eorum ratum fore, quæ cum
 rege ipsi pepigissent: & explorari (dum bello ne-
 cessariam quietem ipsa hiems daret) senatûs aucto-
 riatem posse. In hanc sententiam & ceteri so-
 ciorum principes concesserunt: induciisque
 datis in duos menses, & ipsos mittere singulos
 legatos ad edocendum senatum, ne fraude regis
 caperetur, placuit. Additum induciarum pacto,
 ut regia præsidia Phocide ac Locride extemplo
 deducerentur. Et ipse Quintius cum sociorum
 legatis Amyndrum Athamanum regem,
 1 utque speciem legationis adjiceret, Q. Fa-

U.C. 555.
 a. C. 197.

Tertius.

Inducie
 in duos
 menses.

1 *Utque speciem legationis
 adjiceret*] Primò emenda
legationi. Sensus enim esse
 debet: ut adderet aliquod
 legationi decus. Sed præ-
 terea hæc Livii observatio
 debet cadere in Amynan-

drum, qui ob nomen re-
 gium, quod gerebat, hanc
 erat legationem illustratu-
 rus, & ei conciliaturus ali-
 quem splendorem, quem à
 Romanis, qui mox nomi-
 nabuntur, Græca legatio,

U.C. 555. bium, (uxoris Quintii sororis filius erat) &
 a.C. 197. Q. Fulvium, & Appium Claudium misit.

XXXVII. Ut ventum Romam est, prius sociorum legati, quam regis, auditi sunt. Cetera eorum oratio conviciis regis consumpta est.

Legati regii à senatu re infecta dimissi.
 1 Moverunt eo maximè senatum, demonstrando maris terrarumque regionis ejus situm: ut omnibus appareret, si Demetriadem in Thessalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum in Achaia rex teneret, non posse liberam Græciam esse: & ipsum Philippum non contumeliosius, quam veriùs compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intronissi. quibus longiorem exorsis orationem, brevis interrogatio, cessurusne iis tribus urbibus esset, sermonem incidit, quum mandati sibi de his nominatim negarent quicquam. sic infectâ pace, regii dimissi. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permisum. 2 Quod ut satis apparuit, non tædere belli senatum, & ipse victoriæ quam pacis avidior, neque colloquium postea Philippo dedit, neque legationem aliam quam quæ omni Græciâ decedi nunciaret, admissurum dixit.

Philippi sedus cum Nabide.
 XXXVIII. Philippus quum acie decernendum videret, & undique ad se contrahendas vires, maximè de Achaïæ urbibus, regionis ab se diversæ, & magis tamen de Argis, quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidi

ab iis planè sejuncta, accipere non poterat. Hinc videmur recidere debere particulam *que*, & deletâ adhuc, ut jam monuimus, unâ litterâ legere: ut *speciem legationi adjiceret*.

1 Moverunt eo maximè senatum, demonstrando] De-

le supervacaneam voculam eo.

2 Quod ut satis apparuit, non tædere] Hic otiosum est tò quod: & sic interdum non ineleganter à Latinis usurpatur. Melius tamen videretur cui, nimirum Quintio.

eam Lacedæmoniorum tyranno¹ velut fiducia-^{U.C. 555.}
 riam dare, ut victori sibi restitueret, si quid^{a.C. 197.}
 adversi accidisset, ipse haberet, Philocli, qui
 Corintho Argisque præerat, scribit, ut tyran-
 num ipse conveniret. Philocles, præterquam
 quòd jam veniebat cum munere, adjicit ad
 pignus futuræ regi cum tyranno amicitia, filias
 suas regem Nabidis filiis matrimonio conjun-
 gere velle. Tyrannus primò negare, aliter ur-
 bem eam se accepturum, nisi Argivorum ipso-
 rum decreto arcessitus ad auxilium urbis esset.
 deinde, ut frequenti concione non aspernatos
 modò, sed abominatos etiam nomen tyrannì
 audivit, causam se spoliandi eos nactum ratus,
 tradere ubi vellet urbem Philoclem jussit.
 Nocte, ignaris omnibus, acceptus in urbem
 est tyrannus. primâ luce occupat superiora om-
 nia loca: portæque clausæ. Paucis principum
 tumultum inter primum elapsis, eorum absen-
 tium direptæ fortunæ: præsentibus aurum at-
 que argentum ablatum: pecuniæ imperatæ in-
 gentes. qui non cunctanter contulere, sine
 contumelia & laceratione corporum sunt di-
 missi: quos oculere aut retrahere aliquid
 suspicio fuit, in servilem modum lacerati at-
 que extorti. Concione inde advocatâ,² roga-
 tionem promulgavit, unam³ de tabulis novis,

*Argi Na-
bidi tra-
duntur.*

*Nabidis
avaritia
& crude-
litas.*

¹ *Velut fiduciariam*] Is
 rem aliquam dat fiducia-
 riam, qui illam alteri eâ
 lege tradit, ut sibi aliquan-
 do reddatur, fide utrimque
 datâ, sine testibus aut litte-
 ris: unde & fiducia, res fi-
 duciaria, fiduciaria manci-
 patio dicitur, quia nempe
 alterius fidei credimus.

² *Rogationem*] Imo roga-

tiones: quum duæ mox me-
 morentur.

³ *De tabulis novis*] De
 abolendo ære alieno, ita ut
 veterum tabularum, quibus
 pecunias à se creditas quis-
 que consignarat, nullus jam
 usus, nulla vis esset, no-
 væque tabulæ de integro
 conficerentur.

U.C. 555. alteram de agro viritim dividendo : duas faces
 a.C. 197. novantibus res ad plebem in optimates accen-
 dendam.

XXXIX. ¹ Posteaquam in potestate Argivo-
 rum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus,
 à quo eam civitatem, & quam in conditionem
 accepisset, legatos Elatiam ad Quintium, &
 Attalum Æginæ hibernantem mittit, qui nun-
 ciarent, *Argos in potestate sua esse. eò si veniret*
Quintius ad colloquium, non diffidere sibi omnia
cum eo conventura. Quintius, ut eo quoque
 præsidio Philippum nudaret, quum annuisset
 se venturum, mittit ad Attalum, ut ab Ægina
 Sicyonem sibi occurreret : ipse ab Anticyra
 decem quinquereimis, quas iis fortè ipsis die-
 bus L. Quintius frater ejus adduxerat ex hi-
 bernis Corcyræ, Sicyonem transmisit. Jam ibi
 Attalus erat, qui quum tyranno ad Romanum
 imperatorem, non Romano ad tyrannum eun-
 dum diceret, in sententiam suam Quintium
 traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret.

Nabidis
cum Quinti-
sio collo-
quium.

² Haud procul urbe Mycenica vocatur. in eo
 loco ut congregarentur, convenit. Quintius
 cum fratre & tribunis militum paucis, Attalus
 cum regio comitatu, Nicostratus Achæorum
 prætor cum auxiliaribus paucis venit. tyran-
 num ibi cum omnibus copiis opperientem inve-
 nerunt. progressus armatus cum satellitibus ar-
 matis est in medium ferè interjacentis campi :
 inermis Quintius cum fratre & duobus tribunis
 militum : inermes item regi prætor Achæorum,
 & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium

¹ Posteaquam in potestate]
 Posteaquam in Nabidis po-
 testate civitas Argivorum
 erat.

senica vocatur. in eo loco]
 Haud procul urbe Argis lo-
 cus est, qui Mycenica voca-
 tur. In eo loco ...

² Haud procul urbe My-

fermonis ab excusatione tyranni ortum, quod U.C. 555. a.C. 197.
armatus ipse armatisque septus, quum inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in colloquium venisset. neque enim se illos timere, sed exsules Argivorum. Inde ubi de conditionibus amicitiae coeptum agi est, Romanus duas postulare res: unam, ut bellum cum Achæis finiret: alteram, ut adversus Philippum mitteret secum auxilia. Auxilia se missurum dixit. pro pace cum Achæis, induciæ impetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur.

XL. De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est nata: quum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo teneri argueret; ille, ab ipsis Argivis, ut se defenderet, accitum. Concionem Argivorum rex postulabat, ut id sciri posset. Nec tyrannus abnuere: sed deductis ex urbe præsidiis, liberam concionem, ¹ non immittis Lacedæmoniis declaraturam quid Argivi vellent, præberi debere dicebat rex. tyrannus negavit deducturum. Hæc disceptatio sine exitu fuit. De colloquio discessum, sexcentis Creten-sibus ab tyranno datis Romano; induciisque inter Nicostratum prætorem Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menses factis. Inde Quintius Corinthum est profectus: & ad portam cum Creten-sium cohorte accessit, ut Philocli præfecto urbis appareret tyrannum à Philippo descisse. Philocles & ipse ad imperatorem Romanum in colloquium venit: hortantique ut extemplo transfret, urbemque traderet, ita respondit, ut distulisse rem magis, quàm negasse, videretur. A Corintho Quintius Anticyram trajecit: inde fratrem ad ten-

¹ Non immittis Lacedæmoniis declaraturam] Non declaraturam, quid Argivi

vellent, quamdiu immittis forent Lacedæmonii.

V.C. 555. tandem Acarnanum gentem misit. Attalus ab
 a.C. 197. Argis Sicyonem est profectus. ibi & civitas
 novis honoribus veteres regis honores auxit :
 & rex, ² ad id quòd sacrum Apollinis agrum
 grandi quondam pecuniâ redemerat eis, tum
 quoque ne sine aliqua munificentia præteriret
 civitatem sociam atque amicam, ³ decem ta-
 lenta argenti dono dedit, & ⁴ decem millia
 medimnûm frumenti. atque ita Cenchreas ad
 naves rediit. Et Nabis ⁵ firmato præsidio Argis
 Lacedæmonem regressus, quum ipse viros spoli-
 asset, ad feminas spoliandas ⁶ uxorem Argos
 remisit. Ea nunc singulas illustres, nunc simul
 plures genere inter se junctas domum arcessen-
 do, blandiundoque ac minando, non aurum
 modò iis, sed & postremò vestem quoque mun-
 dumque omnem muliebrem ademit.

Uxor
 Nabis
 circa 15
 J.

² *Ad id quòd*] Præter id
 quòd, præterquam quòd.

³ *Decem talenta argenti*]
 Marcas nostrates 937. cum
 quatuor unciiis.

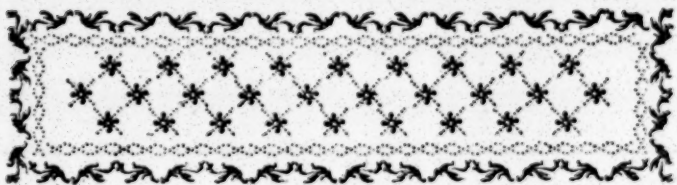
⁴ *Decem millia medimnûm
 frumenti*] Medimnus erat
 mensura frugum apud Atti-
 cos, par sex modiis. Itaque
 decem millia medimnûm
 æquiparantur ferè 46250.
 modiis Parisiensibus, sexta-
 riis itidem Parisiensibus pau-

lo plus 3854.

⁵ *Firmato præsidio*] Firme
 relicto vel collocato præsi-
 dio. Sic Tacitus in Agrico-
 la, c. 14. *Subactis nationi-
 bus, firmatisque præsidiis.*

⁶ *Uxorem*] Apegam no-
 mine : cujus & simulacrum
 cruciandis hominibus exco-
 gitatum & admotum sæpius
 à tyranno describit ex Poly-
 bio Clar. Rollinus, Hist.
 Ant. Tom. VIII. p. 103.

E P I T O M E

LIBRI XXXIII. LIVIANI.

Titus Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus frater proconsulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput Acarnanum, expugnatâ, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus à Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius Purpureo & M. Claudius Marcellus consules, Boios & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBER XXXIII.

U.C. 555.
a. C. 197.
Quintius
in Bœo-
tiam it.

I. **H**Æc per hiemem gesta. Initio autem veris Quintius, Attalo Elatiam excito, Bœotorum gentem, incertis ad eam diem animis fluctuantem, ditionis suæ facere cupiens, profectus per Phocidem, quinque millia ab Thebis, quod caput est Bœotiæ, posuit castra. Inde postero die ¹ cum unius signi militibus, & Attalo, legationibusque, quæ frequentes undique convenerant, pergit ire ad urbem, ² iussis ³ legionis Hastatis (ea duo millia militum erant) sequi se, mille passuum intervallo distantes. Ad medium ferme viæ Bœotorum prætor Antiphilus obvius fuit: cetera multitudo è muris adventum imperatoris Romani regisque prospeculabatur. rara arma, paucique milites circa eos apparebant: Hastatos, sequentes procul, amfractus viarum vallesque interjectæ occultebant. Quum jam appropinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam salu-

¹ Cum unius signi militibus] Licet duo essent manipulo signiferi, cuique centuriæ suus, tamen *signum* passim usurpatur pro *manipulo*, & sic videtur hoc loco accipiendum esse.

² Iussis.. Hastatis,.... sequi se .. distantes] Hæc structura vitiosa est. Eam correxeris, si deleveris vocem *distantes*, quæ potest abesse sine sensû dispendio.

³ Legionis Hastatis (ea

duo millia militum erant] Primò vox *legionis* sic nudè posita haud placet. Tum Hastati erant tantummodo 1200. in quaque legione. Itaque reponendum censuerimus *duarum legionum Hastatis*. Nec mirum videri debet duo tantum Hastatorum millia tunc fuisse in duabus Quintii legionibus, quæ bello per æstatem gesto imminutæ fuerant, nec adhuc acceperant ab Roma supplementum.

taret, tardiùs incedebat. Causa erat moræ, ut U. C. 1115.
a. C. 197. Hastati consequerentur. Oppidani, ⁴ ante lic-
torem turbâ actâ, insecutum confestim agmen
armatorum non antè, quàm ad hospitium im-
peratoris ventum est, conspexere. Tum, velut
proditâ dolo Antiphili prætoris urbe captâque,
obstupuerunt omnes. Et apparebat nihil liberæ
consultationis concilio, quod in diem poste-
rum indictum erat, Bœotis relictum. Texerunt
dolorem, quem & nequicquam, & non sine
periculo ostendissent.

II. In concilio Attalus primus verba fecit. In concilio Bæotiorum Attalus verba faciens concidit.
Orsus à majorum suorum, suisque, & commu-
nibus in omnem Græciam, & propriis in Bœo-
torum gentem meritis, ¹ segnior jam & infir-
mior, quàm ut contentionem dicendi sustine-
ret, obmutuit, & concidit. Et ² dum regem
auferunt perferuntque parte membrorum cap-
tum, paulisper concio intermissa est. Aristæus
inde Achæorum prætor, eo cum majori auc-
toritate auditus, quòd non alia, quàm quæ
Achæis suaferat, Bœotis suadebat. Pauca ab
ipso Quintio adjecta, fidem magis Romanam,
quàm arma aut opes, extollente verbis. Roga-
tio inde ³ à Plataënsi Dicæarcho lata recitata-
que de societate cum Romanis jungenda, nullo
contradicere audente, omnium Bœotiæ civita-
tum suffragiis accipitur jubeturque. Concilio
dimisso, Quintius tantùm Thebis moratus,

Societas
cum Ro-
manis de-
creta.

⁴ *Ante lictores turbâ actâ*] Quum turba eorum qui obviâ prodierant Quintio & Attalo ageretur ante lictores, cogeretur à licitore præire ad urbem.

¹ *Segnior*] Lege, senior.

² *Dum regem auferunt per-*

feruntque] Auferunt è concilio, perferuntque ad hospitium.

³ *À Plataënsi Dicæarcho*] Dicæarchus est nomen, non magistratûs, sed viri, quidam erat ex urbe Plataeis.

U.C. 555. quantum Attali repens casus coëgit, postquam
 a.C. 197. non vitæ præsens periculum vis morbi attulisse, sed 4 membrorum debilitatem visa est, relicto eo ad curationem necessariam corporis, Elatiam, unde profectus erat, redit: Boëotis quoque, sicut prius Achæis, ad societatem adscitis, &, quoniam tuta ea pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus jam cogitationibus in Philippum, & quod reliquum belli erat, conversis.

Philippi
 appa-
 ruit.

III. Philippus quoque primo vere, postquam legati ab Roma nihil pacati retulerant, delectum per omnia oppida regni habere instituit, in magna inopia juniorum. Absumpserant enim per multas jam ætates continua bella Macedonas: ipso quoque regnante, & navalibus bellis adversus Rhodios Attalumque, & terrestribus adversus Romanos ceciderat magnus numerus. ita & tirones ab decem & sex annis milites scribebat, & emeritis quidam stipendiis, quibus modò quidquam reliqui roboris erat, ad signa revocabantur. Ita suppleto exercitu, secundum vernum æquinoctium omnes copias Diu contraxit, ibique stativis positis, exercendo quotidie milite, hostem opperiebatur. Et Quintius per eosdem ferme dies ab Elatia profectus, præter Thronium & Scarpheam, ad Thermopylas pervenit. Ibi concilium Ætolorum, Heracleam indictum, tenuit, consultantium quantis auxiliis Romanum ad bellum sequerentur. Cognitis sociorum decretis, tertio die ab Heraclea Xynias progressus, in confinio Ænianum Thessalorumque positis castris, Ætolica auxilia opperiebatur. Nihil morati

4 Membrorum debilitatem] Paralyfin.

1 Ibi concilium Ætolo-

rum.. tenuit] Tenuit Quintium, moram ei aliquam attulit.

LIBER XXXIII. 137

Ætoli sunt. Phæneâ duce, duo millia peditum cum equitibus quadringentis venerunt. Ne dubium esset quid expectasset, confestim Quintius movit castra. Transgresso in Phthioticum agrum quingenti Gortynii Cretenſium, duce Cydate, & ² trecenti Apolloniata, haud dispari armatu, se conjungere: nec ita multo post Amynder cum Athamanum peditum ducenſis & mille.

*Quintius ad Philip-
pum con-
ſendit.*

IV. Philippus, cognitâ profectione ab Elatia Romanorum, ut cui de ſumma rerum adeſſet certamen, adhortandos milites ratus, multa jam ſæpe memorata de majorum virtutibus, ſimul de militari laude Macedonum quum diſſeruiſſet, ad ea quæ tum maximè animos terrebant, quibuſque erigi ad aliquam ſpem poterant, venit. Acceptæ ad Aoum flumen in anguſtiis cladi ¹ territâ Macedonum phalange, ad Atracem vi pulſos Romanos opponebat. *Et illic tamen, ubi inſeſſas fauces Epiri non tenuiſſent, primam culpam fuiſſe eorum qui negligenter cuſtodias ſervaiſſent: ſecundam, in ipſo certamine, levis armaturæ mercenariorumque militum. Macedonum verò phalangem, & tunc ſteſiſſe, & loco æquo, juſtâque pugnâ, ſemper manſuram invictam.* Decem & ſex millia militum hæc fuere; robur omne virium, & regni. Ad hoc duo millia cetratorum, quos peltaſtas appellant, & ² Thracumque & Illyrio-

*Copiarum
utrumque
numerus.*

² Trecenti Apolloniata, haud diſpari armatu] Levis armati eodem ferè armorum genere, quo Cretenſes qui modò appellati ſunt.

¹ Territâ Macedonum phalange] Opponit Philippus Macedonum phalangi re-

pentino terrore degredientium è jugis Romanorum percuſſæ, Romanos ad Atracem non improviſo aliquo terrore, nullis inſidiis, nullâ arte, ſed vi pulſos.

² Thracumque & Illyriorum... par numerus binus

U.C. 445. rum (Trallis nomen est genti) par numerus
 A.C. 197. bina millia erant, & misti ex pluribus gentibus
 mercede conducti auxiliares mille ferme, &
 duo millia equitum. Cum iis copiis rex hostem
 opperiebatur. Romanis ferme par numerus
 erat: equitum copiis tantum, quod Ætoli ac-
 cesserant, superabant.

V. Quintius ad Thebas Phthioticas castra
 quum movisset, spem nactus per Timonem
 principem civitatis prodi urbem, cum paucis
 equitum levisque armaturæ ad muros successit.
 Ibi adeo frustrata spes est, ut non certamen
 modò cum erumpentibus, sed periculum quo-
 que atrox subiret: ni castris excitì repentè pe-
 dites equitesque in tempore subvenissent. Et
 postquam nihil conceptæ temere spei succede-
 bat, urbis quidem ampliùs tentandæ in præ-
 sentia conatu absistit: ceterum satis gnarus jam
 in Thessalia regem esse, nondum comperto,
 quam in regionem venisset, milites per agros
 dimissos vallum cædere & parare jubet. Vallo
 & Macedones, & Græci usi sunt, sed usum nec
 ad commoditatem ferendi, nec ad ipsius muni-
 tionis firmamentum aptaverunt. Nam & majores,
 & magis ramosas arbores cædebant, quàm
 quas ferre cum armis miles posset: & quum
 castra his antè objectis sepsissent, ¹ facilis mo-
 litio eorum valli erat. nam & quia rari stipites
 magnarum arborum eminebant, multique &
 validi rami præbebant quod rectè manu cape-
 retur, duo, aut summum tres juvenes connixi
 arborem unam evellebant: quâ vulsâ, portæ

*Vallum
 Macedo-
 num.*

millia] Thraces, Illyriique
 Tralli, pari inter se nume-
 ro, duo nempe millia cu-
 jusque generis.

¹ *Facilis molitio eorum
 valli erat*] Facile erat eo-
 rum vallum moliri, id est,
 evellere, eruere.

instar extemplo patebat, ² nec in promptu erat quod obmolirentur. Romanus leves, & bifurcos plerosque, vel trium, aut, quum plurimum, quatuor ramorum vallos cædit, ut & suspensis ab tergo armis ferat plures simul aptè miles; & ita densos offigunt implicantque ramos, ³ ut neque, quæ cuiusque stipitis palma sit, pervideri possit; & adeo acuti, aliusque per alium immissi radii locum ad inferendam manum non relinquunt, ut neque prehendi, quod trahatur, neque trahi, quum inter se innexi rami vinculum invicem præbeant, possit: & si evulsus fortè est unus, nec loci multum aperit, & alium reponere perfacile est.

VI. Quintius postero die, vallum secum ferente milite, ut paratus omni loco castris ponendis esset, progressus modicum iter, sex ferme millia à Pheris quum consedisset, speculatum in qua parte Thessaliæ hostis esset, quidve pararet, misit. Circa Larissam erat rex: qui certior jam factus, Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi quamprimum & ipse certamine cupiens, ducere ad hostem pergit, & quatuor millia ferè à Pheris posuit castra. Inde postero die quum expediti utrimque ad occupandos super urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab jugo, quod capiendum erat, quum inter se conspecti essent, constituerunt; nuncios in castra remissos, qui quid

*Pheras
uterque
exercitus
venit.*

² Nec in promptu erat quod obmolirentur] Nec facile reperiebant quod in locum arboris evulsæ, ad obstruendam ingentem hanc lato ore fenestram, reponerent.

³ Ut neque, quæ cuiusque stipitis palma sit, pervideri

possit] Hic deest membrum orationis, quale foret, neque quis cuiusque palmæ stipis. Si palmam vel ramum videres, non facile dignoscebas, cujus stipitis foret: si stipitem, non continuò pervidebas, quænam ejus essent palmæ.

U.C. 555.
a.C. 197.

sibi, quum præter spem hostis occurrisset, faciendum esset, consulerent, quieti opperientes. Et illo quidem die nullo inito certamine in castra revocati sunt. Postero die circa eodem tumulos equestre prælium fuit: in quo ¹ non minimùm Ætolorum operâ regii fugati, atque in castra compulsi sunt. Magnum utrisque impedimentum ad rem gerendam fuit ager consitus crebris arboribus, hortique, ut in suburbanis locis, & coarctata itinera maceriis, & quibusdam locis interclusa. Itaque pariter ducibus consilium fuit excedendi eâ regione, & velut ex prædicto, ambo Scotussam petierunt, Philippus, spe frumentandi inde, Romanus, ut prægressus corrumperet hosti frumenta. Per diem totum, quia colles perpetuo jugo intererant, nullo conspecta inter se loco agmina ierunt. Romani ad Eretriam Phthiotici agri, Philippus super amnem Onchestum posuit castra. Ne postero quidem die, quum Philippus ad Melambium quod vocant Scotussæi agri, Quintius circa Thetidium Pharsaliæ terræ posuisset castra, aut hi, aut illi, ubi hostis esset, satis compertum habuerunt. Tertio die, primò ² nimbus effusus, dein caligo noctis simillima Romanos metu insidiarum tenuit.

VII. Philippus maturandi itineris causâ, post imbrem ¹ nubibus in terram demissis, nihil deterritus, signa ferri iussit. sed tam densa caligo obscæverat diem, ut neque signiferi viam, nec signa milites cernerent; agmen ad incertos clamores vagum velut errore nocturno

¹ Non minimùm Ætolorum operâ] Non minimùm, id est, magna ex parte, maximè.

² Nimbus effusus] Im-

brem intellige.

¹ Nubibus in terram demissis] Nubibus non suspensis in aere, sed densâ nebulâ terræ incumbentibus.

LIBER XXXIII. 141

turbaretur. Supergressi tumulos, qui Cynoscephalæ vocantur, relictâ ibi statione firmâ peditum equitumque; posuerunt castra. Romanus eisdem ad Thetidium castris quum se tenuisset, exploratum tamen ubi hostis esset, decem turmas equitum, & ² mille pedites misit: monitos ut ab insidiis, quas dies obscurus apertis quoque locis tecturus esset, præcaverent. Ubi ventum ad infessos tumulos est, pavore mutuo injecto velut torpentes quieverunt. dein nunciis retro in castra ad duces missis, ubi primus terror ab necopinato visu confedit, non diutius certamine abstinuere. Principio à paucis procurrentibus laceffita pugna est, deinde subsidiis tuentum pulsos aucta: in qua quum haudquaquam pares Romani, alios super alios nuncios ad ducem mitterent, premi sese; quingenti equites, & duo millia peditum, maximè Ætolorum, cum duobus tribunis militum propere missa, rem inclinatam restituerunt: versâque fortunâ Macedones laborantes, opem regis per nuncios implorabant. Sed ut qui nihil minus illo die propter offusam caliginem quàm prælium exspectasset, magnâ parte hominum omnis generis pabulatum missâ, aliquamdiu inops consilii trepidavit: deinde postquam nuncii instabant, & jam juga montium detexerat nebula, & in conspectu erant Macedones in tumulum maximè editum inter alios compulsi, loco se magis, quàm armis tutantes; committebant rerum summam in discrimen utcunque ratus, ne partis indefensæ jactura fieret, Athenagoram ducem mercede militantium cum omnibus, præter Thracas, auxiliis, & equitatu Macedonum & Thessalorum, mittit. eorum

U.C. 555.
a.C. 197.
*Prælium
ad Cynos-
cephalæ.*

² Mille pedites] Lege velites ex Polybio.

U.C. 555. adventu, depulsi ab jugo Romani, non antè
 a.C. 197. resisterunt, quàm in planiorem vallem perven-
 tum est. Ne effusâ detruderentur fugâ, pluri-
 mum in Ætolis equitibus præsidii fuit. is longè
 tum optimus eques in Græcia erat: pedite inter
 finitimos vincebantur.

VIII. ¹ Lætior res, quàm pro successu pu-
 gnæ, nunciata, quum alii super alios recur-
 rentes ex prælio clamarent fugere pavidos
 Romanos, invitum & cunctabundum, & di-
 centem temere fieri, non locum sibi placere,
 non tempus, perpulit, ut educeret omnes co-
 pias in aciem. Idem & Romanus, magis neces-
 sitate, quàm occasione pugnæ inductus, fecit.
 Dextrum cornu, elephantis ante signa instru-
 ctis, in subsidiis reliquit: lævo cum omni levi
 armatura in hostem vadit; simul admonens,
*cum iisdem Macedonibus pugnatu-
 ros, quos ad Epiri fauces, montibus fluminibusque septos,
 victâ naturali difficultate locorum, expulissent,
 acieque expugnassent: cum iis quos, P. Sulpicii
 prius ductu, obsidentes Eordææ aditum vicissent.
 Famâ sterisse, non viribus, Macedoniæ regnum.
 Eam quoque famam tandem evanuisse.* Jam per-
 ventum ad suos in ima valle stantes erat: qui
 adventu exercitûs imperatorisque pugnam re-
 novant, impetuque facto, rursus avertunt ho-
 stem. Philippus cum cetratis, & cornu dextro
 peditum, robore Macedonici exercitûs, quam
 phalangem vocabant, propero cursu ad hostem
 vadit. Nicanori ex purpuratis uni, ut cum reli-
 quis copiis confestim sequatur, imperat. Primò
 ut in jugum evasit, & jacentibus ibi paucis

¹ Lætior res, quàm pro
 successu pugnæ, nunciata]
 Aucta res in majus, & læ-
 tior nunciata regi, quàm

quantus erat pugnæ succes-
 sus, quàm quanta erat rei
 gestæ magnitudo.

armis corporibusque hostium, prælium eo loco ^{U.C. 555.} fuisse, pullosque inde Romanos, & pugnari ^{a.C. 197.} prope castra hostium vidit, ingenti gaudio est elatus: mox refugientibus suis, & terrore verso, paulisper, incertus an in castra reciperet copias, trepidavit: deinde ut appropinquabat hostis, &, præterquam quòd cædebantur averfi, nec, nisi defenderentur, servari poterant, ² ac ne ipsi quidem in tuto jam receptus erat; coactus, nondum affectâ parte suorum, periculum summæ rerum facere, equites levemque armaturam, qui in prælio fuerant, dextro in cornu locat. cetratos & Macedonum ³ phalangem, hastis positis, quarum longitudo impedimento erat, gladiis rem gerere jubet. simul ne facilè perrumperetur acies, ⁴ dimidium de fronte demptum introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potiùs quàm lata acies esset. simul & densari ordines iussit, ut vir viro, arma armis jungerentur.

IX. Quintius, his qui in prælio fuerant inter signa & ordines acceptis, tubâ dat signum. Rarò aliàs tantus clamor dicitur in principio pugnæ exortus. nam fortè utraque acies simul conclamavere: nec solùm qui pugnabant, sed subsidia etiam, quique tum maximè in prælium

² *Ac ne ipsi quidem in tuto jam receptus erat*] Delenda est vocula *ac*.

hæc est ipsa rei veritas. Livius Polybium parum feliciter hoc loco interpretatus est.

³ *Phalangem, hastis positis, quarum longitudo impedimento erat, gladiis rem gerere jubet*] Horum omnium loco, Polybius tantummodo memorat *phalanges iussos esse demissis sarissis hostem invadere*. Atque

⁴ *Dimidium de fronte demptum introrsus porrectis ordinibus duplicat*] Hypalage. Propriè enim dici debuisset: dimidio de fronte dempto duplicat ordines introrsus in longum porrectos.

U.C. 555. veniebant. Dextro cornu rex, loci plurimum
 2. C. 197. auxilio, ex jugis altioribus pugnans, vincebat;
 sinistro, tum quum maximè appropinquante
 phalangis parte, quæ novissimi agminis fuerat,
 sine ullo ordine trepidabatur. Media acies, quæ
¹ propior dextrum cornu erat, stabat specta-
 culo velut nihil ad se pertinentis pugnae inten-
 ta. ² Phalanx, quæ venerat, agmen magis quàm
 acies, aptiorque itineri, quàm pugnae, vixdum
 in jugum evaserat. In hos incompósitos Quinti-
 tius, ³ quanquam pedem referentes in dextro
 cornu suos cernebat, elephantis priùs in hostem
 actis, impetum facit; ratus partem profligatam
 cetera tracturam. Non dubia res fuit. extemplo
 terga vertère Macedones, terrore primo bestia-
 rum averfi. Et ceteri quidem hos pulsos seque-
 bantur: unus è tribunis militum, extemplo
 capto consilio, cum ⁴ viginti signorum militi-
 bus, relictâ eâ parte suorum quæ haud dubiè
 vincebat, brevi circuitu dextrum cornu ho-
 stium aversum invadit. Nullam aciem ab tergo
 adortus non turbasset: ceterum ad communem
 omnium in tali re trepidationem accessit, quòd
 phalanx Macedonum gravis atque immobilis,
 nec circumagere se poterat, nec hoc qui à
 fronte paulo antè pedem referentes, tunc ultro

*Vincunt
 Romani.*

¹ Propior dextrum cornu] quæ modò venerat.

Propiùs accedens ad dex-
 trum cornu. Sic amat loqui
 Livius. Vid. not. 3. ad
 XXVIII. 40.

² Phalanx, quæ venerat]
 Multum arridet Gronovii
 conjectura: phalanx, quæ
 læva erat, id est altera pha-
 langis pars, quæ sinistrum
 cornu constituere debebat.

Posses & suspicari vocem
 unam excidisse: Phalanx,

³ Quanquam pedem refe-
 rentes in dextro cornu suos
 cernebat] Imo in lævo, vel
 sinistro cornu. Suprà hoc ip-
 so capite dicitur dextrum
 cornu Macedonum vincere.
 Huic ergo oppositum fini-
 strum cornu Romanorum
 premebatur.

⁴ Viginti signorum] Vi-
 ginti manipulorum. Vid.
 not. 1. ad c. 1. hujus libri.

territis

territis instabant, patiebantur. Ad hoc, loco ^{U.C. 197.} etiam premebantur, quia jugum ex quo pugnaverant, dum per proclive pulsos insequuntur, tradiderant hosti ad terga sua circumducto. Paulisper in medio cæsi, deinde omissis plerique armis, capeſſunt fugam.

X. Philippus cum paucis peditum equitumque, primò tñmulum altioſem inter ceteros cepit, ut ſpecularetur, quæ in læva parte ſuorum fortuna eſſet: deinde, poſtquam fugam effuſam animadvertit, & ¹ omnia circà juga ſignis atque armis fulgere, tum & ipſe acie exceſſit. Quintius, quum cedentibus inſtituſſet, repente quia erigentes haſtas Macedonas conſpexerat, quidnam pararent incertus, pauliſper novitate rei conſtituit ſigna: deinde, ut accepit hunc morem eſſe Macedonum tradentium ſeſe, parcere victis ² in animum habebat. Ceterum ab ignaris militibus omiſſam ab hoſte pugnam, & quid imperator vellet, impetus in eos factus, & primis cæſis, ceteri in fugam diſſipati ſunt. Rex effuſo curſu Tempe petit. Ibi ad Gonnos diem unum ſubſtitit, ad excipiendos ſi qui prælio ſupereſſent. Romani victores in caſtra hoſtium ſpe prædæ irruunt: verum ea magna jam ex parte direpta ab Ætolis inveniunt. Cæſa eo die octo hoſtium millia, quinque capta. Ex victoribus ſeptingenti ferme ceciderunt. Si ³ Valerio quis credat, omnium

¹ Omnia circà juga ſignis atque armis fulgere, tum & ipſe] Ingenioſè Gronovius ſuſpicatur ex rom. quod erat Romanis, factum eſſe tum, & ſic legendum eſſe: poſtquam... animadvertit... omnia circà juga ſignis atque armis fulgere Romanis, &

Tom. V.

ipſe acie exceſſit.

² In animum habebat] Sic l. II. c. 14. in poteſtatem... eſſet. Et Plaut. Amphitr. I. 1. 25. Numero mihi in mentem fuit. Vid. & not. 3. ad XXIV. 2.

³ Valerio] Antiati, de quo diximus ad l. III. c. 5.

U. C. 555.
a. C. 197

rerum immodicè numerum augenti, quadraginta millia hostium eo die sunt cæsa; capta, ubi modestius mendacium est, quinque millia septingenti, signa militaria ducenta unum & quadraginta. ⁴ Claudius quoque duo & triginta millia hostium cæsa scribit, capta quatuor millia & trecentos. Nos non minimo potissimùm numero credidimus, sed Polybium secuti sumus, non incertum auctorem, quum omnium Romanarum rerum, tum præcipuè in Græcia gestarum.

XI. Philippus collectis ex fuga, qui variis casibus pugnae dissipati vestigia ejus secuti fuerant, missisque Larissam ad commentarios regiones comburendos, ne in hostium venirent potestatem, in Macedoniam cessit. Quintius, ¹ captivis prædâque venundatis, partim militi concessis, Larissam est profectus, haud dum satis gnarus quam regionem petisset rex, quidve pararet. Caduceator eò regius venit; specie

Caduceatorem Philippus ad Romanos mittit.

ut induciæ essent, donec tollerentur ad sepulturam, qui in acie cecidissent; re verâ ² ad petendam veniam legatis mittendis. Utrumque ab Romano impetratum. Adjecta & illa vox, *bono animo esse regem ut juberet: quæ maximè* Ætolos offendit, ³ tumentes jam, querentesque *mutatum victoriâ imperatorem. Ante pugnam omnia magna parvaque communicare cum sociis se-*

Ætolorum quemque arrogantiâ,

⁴ *Claudius*] Intelligendus videtur Quadrigarius, qui sic nudè jam à Livio Claudius nominatus est, l. VIII. c. 19. Vid. ibi not.

¹ *Captivis prædâque venundatis, partim militi concessis*] Partim venundatis, ~~ita~~ ut pretium in publicum

redigeretur, partim militi concessis.

² *Ad petendam veniam legatis mittendis*] Ad petendum ut potestas sibi fieret mittendi legatos.

³ *Tumentes jam*] Jam irâ turgidos. Suprà l. XXXI. c. 8. *irâque inde tumentibus.*

litum : nunc omnium expertes consiliorum esse : suo ipsum arbitrio cuncta agere : cum Philippo jam 4 gratiæ privatae locum querere ; ut dura atque aspera belli Aetoli exhausserint , pacis gratiam & fructum Romanus in se vertat. Et haud dubiè decesserat iis aliquantum honoris. sed cur negligerentur , ignorabant. Donis regiis imminere credebant invicti ab ea cupiditate animi virum. Sed & succensebat non immeritò Aetolis , ob insatiabilem aviditatem praeda , & arrogantiam eorum , victoriæ gloriam in se rapientium , 5 quæ vanitate suâ omnium aures offendeat : & Philippo sublato , fractis opibus Macedonici regni , Aetolos habendos Græciæ dominos cernebat. Ob eas causas multa sedulò , ut viliores levioresque apud omnes essent & viderentur , faciebat.

XII. Induciæ quindecim dierum datæ hosti erant , & cum ipso rege constitutum colloquium : cujus priusquam tempus veniret , in consilium advocavit socios. 1 Retulit , quas leges pacis placeret dici. Amynder Athamanum rex paucis sententiam absolvit : *ita componendam pacem esse , ut Græcia , etiam absentibus Romanis , satis potens tuendæ simul pacis libertatisque esset. Aetolorum asperior oratio fuit , qui pauca præfati , rectè atque ordine imperatorem Romanum facere , quòd , quos belli socios habuiss-*

*Consul-
tatio de
pace.*

4 *Gratiæ privatae locum querere*] Querere locum ejus amicitiae sibi privatim conciliandæ. Quodque hîc paulo obscurius est , infra explicatur : *Donis regiis imminere credebant Aetoli Quintium.*

5 *Quæ vanitate suâ*] Quæ (Aetolorum arrogantia) per

vanam falsamque virium & meritorum ostentationem omnium aures offendeat. Melius fortasse esset : *quæ vanitate suâ . . . offendeant.*

1 *Retulit , quas leges*] Jussit eos deliberare , quibusnam conditionibus censerent pacem regi concedi posse.

U.C. 555. *set, cum iis communicaret pacis consilia.* ² *Falli autem eum totâ re, si aut Romanis pacem, aut Græciæ libertatem satis firmam se credat relicturum, nisi Philippo aut occiso, aut regno pulso: quæ utraque proclivia esse, si fortunâ uri vellet. Ad hæc Quintius negare Ætolos,* ³ *aut moris Romanorum memores, aut* ⁴ *sibi ipsis convenientem sententiam dixisse. Et illos prioribus omnibus conciliis colloquiisque de conditionibus pacis semper, non ut ad internecionem bellaretur, differuisse; & Romanos, præter vetustissimum morem victis parcendi, præcipuum clementiæ documentum dedisse, pace Annibali & Carthaginienfibus datâ. Omittere se Carthaginienfes. Cum Philippo ipso quoties ventum in colloquium? nec unquam, ut cederet regno, actum esse. An, quia victus prælio foret, inexpiabile bellum factum? Cum armato hoste infestis animis concurrere debere: adversus victos,* ⁵ *mitissimum quemque, animum maximum habere. Libertati Græciæ videri graves Macedonum reges. si regnum gensque tollatur, Thracas, Illyrios,* ⁶ *Gallos deinde, gentes feras & indomitas, in Macedoniam se, & in Græciam*

² *Falli autem eum totâ re]* Supple, adjecerunt, ut suus constet sensus verbo præfati, quod præcessit.

³ *Aut moris Romanorum memores]* Lege memorem, ut referatur ad sententiam. Suprà l. VII. c. 31. responsum... amicitiae Samnitium memor.

⁴ *Sibi ipsis convenientem]* Consonam iis quæ ipsi aliàs censuissent.

⁵ *Mitissimum quemque, animum maximum habere]* Quum vox animum ab edi-

toribus adjecta fuerit, melius videretur legi: mitissimum quemque maximum haberi. Maximum intellige maximi animi virum.

⁶ *Gallos]* Intelligendi videntur Scordisci, de quorum origine sic memorat Justinus, l. XXXII. c. 3. Ex his (Gallis, qui bellum adversus Delphos infelicitèr gesserant, duce Brenno) manus quadam in conflente Danubii & Savi confedit, Scordiscosque se appellari voluit.

effusuras. Ne proxima quæque amoliendo, majoribus gravioribusque adiutum ad se facerent. Interfanti deinde Phæneæ prætori Ætolorum, testificantique, si elapsus eo tempore Philippus foret, mox gravius eum rebellaturum, Desistite tumultuari, inquit, ubi consultandum est. 7 Non iis conditionibus illigabitur pax, ut movere bellum possit.

XIII. Hoc dimisso concilio, postero die rex ad fauces, quæ ferunt in Tempe (¹ is datus erat locus colloquio) venit: tertio die datur ei Romanorum ac sociorum frequens concilium. Ibi Philippus perquam prudenter, iis sine quibus pax impetrari non poterat, suâ potiùs voluntate omittis, quàm ut altercando extorquerentur, quæ priore colloquio aut imperata à Romanis, aut postulata ab sociis essent, omnia se concedere; de ceteris senatui permissurum dixit. Quanquam vel inimicissimis omnibus præclusisse vocem videbatur, Phæneas tamen Ætolus, cunctis tacentibus, *Quid? nobis, (inquit) Philippe, reddisne tandem Pharsalum, & Larissam Cremastem, & Echinum, & Thebas Phthias?* Quum Philippus nihil morari diceret, quominus reciperent; ² disceptatio inter imperatorem Romanum & Ætolos orta est de

Colloquium ad Tempe, cum Philippo.

Disceptatio inter Rom. & Ætolos.

7 Non iis conditionibus illigabitur pax] Illigata pax rectè exponi potest pax iis conditionibus, tanquam vinculis, adstricta, ut solvi facile non queat.

¹ Is datus erat locus colloquio] Melius dictus.

² Disceptatio .. de Thebis] Hic Livius, dum Polybium, quem vertit, incuriosius inspicit, in gravissimum impegit errorem.

Nulla enim disceptatio inter imperatorem Romanum & Ætolos orta est de Thebis, quas, utpote vi redactas in ditionem, Quintius reddi Ætolis posse & debere non negabat. Tota contentio fuit de tribus aliis urbibus modò memoratis, quæ voluntate in amicitiam Romanorum venerant. Earum nullam Ætolis tradendam Quintius contendebar.

U.C. 495.
a.C. 197.

Thebis : nam eas populi Romani jure belli factas esse Quintius dicebat , quòd integris rebus , exercitu ab se admoto , vocati in amicitiam , quum potestas libera desciscendi ab rege esset , regiam societatem Romanæ præposuissent. Phæneas , & pro societate belli , quæ ante bellum habuissent , restitui Ætolis æquum censebat , & ita in foedere primo cautum esse , ut belli præda rerumque quæ ferri agique possent , Romanos ; ager urbesque captæ Ætolos sequerentur. *Vos* , inquit , *ipsi* , Quintius , *societatis istius leges rupistis* , *quo tempore relictis nobis cum Philippo pacem fecistis. quæ si maneret , captarum tamen urbium illa lex foret : Thessaliæ civitates suâ voluntate in ditionem nostram venerunt*. Hæc cum omnium sociorum assensu dicta , Ætolis non in præsentia modò gravia auditu , sed mox belli etiam 3 causæ , magnarumque ex eo cladium , iis fuerunt. Cum Philippo ita convenit , ut Demetrium filium , & quosdam ex amicorum numero obsides , & 4 ducenta talenta daret ; de ceteris Romam mitteret legatos : ad eam rem quatuor mensium induciæ essent. Si pax non impetrata ab senatu foret , obsides pecuniamque reddi Philippo 5 receptum est. Causa Romano imperatori non alia major fuisse dicitur pacis maturandæ , quàm quòd Antiochum bellum transitumque in Europam moliri constabat.

Pax convenit.

Andro-
sthenis ad
Corin-
thum cum
Achæis
pugna.

XIV. Eodem tempore , atque , ut quidam tradidere , eodem die ad Corinthum Achæi ducem regium Androstenem justo prælio fuderunt. Eam urbem pro arce habiturus Philippus adversus Græciæ civitates , & principes inde

3 Causæ] Vellemus causas argenti nostrates 18750.
sa. 5 Receptum est] Promissum est.

4 Ducenta talenta] Mar-

LIBER XXXIII. 151

evocatos per speciem colloquendi, quantum ^{U.C. 155.} equitum dare Corinthii ad bellum possent, re- ^{a.C. 197.}tinuerat pro obsidibus, & præter quingentos Macedonas, mistosque ex omni genere auxiliorum octingentos, ¹ quod jam antè ibi fuerat, mille Macedonum eò miserat, & mille ac ducentos Illyrios Thracasque, & Cretenses, ² qui in utraque parte militabant, octingentos. His additi Bœoti, Theſſalique, & Acarnanes mille, scutati omnes, & ex ipsorum Corinthiorum juventute, impleta ut essent sex millia armatorum, fiduciam Androstheni fecerunt acie decernendi. Nicostratus prætor Achæorum Sicyone erat cum duobus millibus peditum, centum equitibus: sed imparem se & numero, & genere militum cernens, mœnibus non excedebat. Regiæ copiæ peditum equitumque vagæ, Pellenensem, & Phliasium, & Cleonæum agrum depopulabantur. Postremò exprobrantes metum hosti, in fines Sicyoniorum transcendebant: navibus etiam circumvecti omnem oram Achæiæ vastabant. Quum id effusius hostes, &, ut sit ab nimia fiducia, negligentius etiam facerent, Nicostratus spem nactus necopinantes eos aggrediendi, circa finitimas civitates nuncium occultum mittit, quo die, & quot ex quaque civitate armati, ad Apelaurnm (Stymphaliæ terræ is locus est) convenirent. Omnibus ad diem edictam paratis, profectus inde extemplo, per Phliasiorum fines, nocte Cleonas, insciis omnibus quid pararet, pervenit. erant autem cum eo quin-

¹ Quod jam antè ibi fuerat] Videtur excidisse vox præsidium.

² Qui in utraque parte militabant] Nam Cretenses &

Romanis & Philippo militabant. Hoc ideo observatur, quia mentio suprâ facta fuit Cretensium Quintio adjunctorum.

U.C. 255.
a.C. 197.

que millia peditum, ³ ex quibus armaturæ levis, & trecenti equites, cum iis copiis dimissi, qui specularentur, quam in partem hostes effunderent sese, opperiebantur.

XV. Androstheneſes, omnium ignarus, Corintho profectus, ad Nemeam (amnis est Corinthium & Sicyonium interfluens agrum) castra locat. ¹ Ibi parte dimidiâ exercitûs dimissâ, dimidiam trifariam divisit, & omnes equites discurrere ad depopulandos simul Pellesensem Sicyoniumque agros, & Phliasium, jubet. Hæc tria diversa agmina discessere. Quod ubi Cleonas ad Nicostratum perlatum est, ex templo validam mercenariorum manum præmissam ad occupandum saltum, per quem transitus in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut prægrederentur locatis, ipse confestim agmine duplici sequitur. Parte unâ mercenarii milites ibant cum levi armatura, ² alterâ clypeati, dein aliarum gentium exercitûs robur

³ *Ex quibus armaturæ levis, & trecenti equites*] Felicissimam Perizonii conjecturam amplectimur, qui ratus deesse hîc numerum levis armaturæ, cetera sic reſingit: *Erant autem cum eo quinque millia, ex quibus . . armaturæ levis, & trecenti equites. Cum iis copiis, dimissis qui specularentur, quam in partem hostes effunderent sese, opperiebatur.*

¹ *Ibi parte dimidiâ exercitûs dimissâ*] Quodnam erit ergo castris præsidium, si dimidia pars exercitûs dimittitur, dimidia trifariam divisa populatur agros hostium? Partem tamen ali-

quam remansisse in castris ex sequentibus patet. Sensus, pro voce *dimissâ*, manifestè flagitat *secum retentâ*, vel aliud quid simile.

² *Alterâ clypeati, dein aliarum gentium exercitûs robur erat*] Aliquid est hîc, quod attentum lectorem morari debeat. Quænam sunt enim illæ aliæ gentes, quum nullus antè populus appellatus sit, sed diversa armatorum genera? Deinde nihil apparet, unde regi possit *ad aliarum gentium*. Fortasse excidit Achæorum nomen, ac dederat Livius: *Alterâ clypeati Achæorum, dein aliarum gentium*, nea-

LIBER XXXIII. 153

erat. Jam haud procul castris aberant pedites ^{U.C. 555.}
equitesque, & Thracum quidam in vagos pa- ^{a.C. 197.}
latosque per agros hostes ³ impetum fecerunt,
quum repens terror castris infertur. Trepidare
dux, ut qui hostes nusquam, nisi rarò in col-
libus ante Sicyonem, non audentes agmen de-
mittere in campos, vidisset; ad Cleonas qui-
dem accessuros nunquam credidisset. revocari
tubâ jubet vagos à castris dilapsos. Ipse raptim
capere arma jussis militibus, infrequenti agmi-
ne portâ egressus, super flumen instruit aciem.
Ceteræ copiae vix colligi atque instrui quum
potuissent, primum hostium impetum non tu-
lerunt. Macedones & maximè omnium fre-
quentes ad signa fuerant, & diu ancipitem
victoriæ spem fecerunt: postremò fugâ cetero-
rum nudati, quum duæ jam acies hostium ex
diverso, levis armatura ab latere, clypeati
cetratique à fronte urgerent, & ipsi, re incli-
natâ, primò retulere pedem; deinde impuls-
terga vertunt, & plerique abjectis armis, nullâ
spe castrorum tuendorum relicta, Corinthum
petierunt. Nicosthratus mercenariis militibus ad
hos persequendos, equitibus Thracumque au-
xiliis in populatores agri Sicyonii missis, ⁴ ma-
gnam ubique cædem edidit; majorem prope
quàm in prælio ipso. Ex iis quoque qui Pelle-
nen Phliuntaque depopulati erant, incompoti
partim, omniumque ignari, ad castra reverten-
tes, in hostium stationes tanquam in suas illati
sunt; partim ex discursu id quod erat suspicati,
⁵ ita se in fugam passim sparserant, ut ab ipsis

pe clypeati, exercitus robur
erat: ita ut exercitus robur
intelligatur dictum de cly-
peatis tum Achæorum, tum
aliarum gentium.

³ Impetum fecerunt] Scri-

be fecerant.

⁴ Magnam ubique] Ma-
gis placeret, utrobique.

⁵ Ita se in fugam passim
sparserant] Convenientius
videretur, sparserunt.

G v

U.C. 555. agrestibus errantes circumvenirentur. Ceciderunt eo die mille & quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno liberata metu.

Acarnanum gens societatem Romanam respuit.

XVI. Priusquam dimicaretur ad Cynoscephalas, L. Quintius Corcyram excitis Acarnanum principibus, quæ sola Græciæ gentium in societate Macedonum manserat, initium quoddam ibi motûs fecit. Duæ autem maximè causæ eos tenuerant in amicitia regis; una, fides insita genti, altera, metus odiumque Ætolorum. Concilium Leucadem indictum est. Eò neque cuncti convenere Acarnanum populi, nec ipsis qui convenerant idem placuit. sed & principes, & magistratus pervicerunt, ut privatum decretum Romanæ societatis fieret. Id omnes qui abfuerant ægre passi: & in hoc fremitu gentis, à Philippo missi duo principes Acarnanum, Androcles & Echedemus, non ad tollendum modò decretum Romanæ societatis valuerunt, sed etiam ut Archelaus & Bianor, principes gentis ambo, quòd auctores ejus sententiæ fuissent, proditiōis in concilio damnarentur, & Zeuxidæ prætori, quòd de ea re retulisset, imperium abrogaretur. Rem temerariam, sed eventu prosperam, damnati fecerunt. Suadentibus namque amicis cederent tempori, & Corcyram ad Romanos abirent, statuerunt offerre se multitudini, & aut eo ipso lenire iras, aut pati quod casus tulisset. Quum se frequenti concilio intulissent, primò

1 *Privatum decretum*] An, decretum, non totius Acarnanum gentis nomine latum, sed quorundam tantum populorum? Hoc fanè videntur suadere ea quæ præcedunt, ubi neque

cunctos convenisse in concilium populos, neque omnibus qui convenerant idem placuisse Livius memoravit. Si quis tamen melius quid impertierit, eo libenter utamur.

LIBER XXXIII. 155

murmur ac fremitus admirantium, silentium ^{U. C. 555.}
 mox à verecundia simul pristinæ dignitatis, ac ^{a. C. 197.}
 misericordia præsentis fortunæ, ortum est.
 Potestate quoque dicendi factâ, principio sup-
 pliciter, procedente autem oratione, ubi ad
 crimina diluenda ventum est, cum tanta fidu-
 cia, quantam innocentia dabat, dissenserunt:
 postremò ² ultro aliquid etiam queri, & casti-
 gare iniquitatem simul in se crudelitatemque
 ausi, ita affecerunt animos, ut omnia, quæ in
 eos decreta erant, frequentes tollerent; neque
 eo minùs redeundum in societatem Philippi,
 abnuendamque Romanorum amicitiam, cen-
 serent.

XVII. Leucade hæc sunt decreta: id caput ^{L. Quin-}
 Acarnaniæ erat, eoque in concilium omnes ^{lius Leu-}
 populi conveniebant. Itaque quum hæc repen- ^{cadem op-}
 tina mutatio Corcyram ad legatum Flamini- ^{pugnat.}
 num perlata esset, extemplo cum classe pro-
 fectus Leucadem, ad Heræum quod vocant
 naves applicuit. Inde cum omni genere tor-
 mentorum machinarumque, quibus expugnan-
 tur urbes, ad muros accessit, ad primum ter-
 rorem ratus inclinari animos posse. Postquam
 pacati nihil ostendebatur; tum vineas turref-
 que erigere, & arietem admovere muris cœ-
 pit. Acarnania universa, inter Ætoliam atque
 Epirum posita, solem occidentem & mare
 Siculum spectat. Leucadia nunc insula, & va- ^{Leucadis}
 doso freto, quod perfossum manu est, ab Acar- ^{sius.}
 nania divisa, tum peninsula erat, Occidentis
 regione arctis faucibus cohærens Acarnaniæ.
 Quingentos ferme passus longæ fauces erant:
 latæ haud ampliùs centum & viginti. in his an-
 gustiis Leucas posita est, colli applicata verso

² *Ultro*] Vid. not. §. ad I. §.

U. C. 555.
a. C. 197.

in Orientem & Acarnaniam. Ina urbis plana sunt, jacentia ad mare, quo Leucadia ab Acarnania dividitur. Inde terrâ marique expugnabilis est. nam & vada sunt stagno similiora, quàm mari: & campus terrenus omnis, operique facilis. Itaque multis simul locis aut subruti, aut ariete decussi ruebant muri. Sed quàm urbs ipsa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi. die ac nocte intenti reficere quassata muri, obstruere quæ patefacta ruinis erant, prælia impigre inire, & armis magis muros, quàm seipsum mœnibus tutari. diutiusque spe Romanorum obsidionem eam extraxissent, ni exsules quidam Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepissent. eos tamen ex superiore loco magna cum tumultu decurrentes, acie in foro instructâ, justo prælio aliquamdiu Leucadii sustinuerunt. Interim & scalis capta multis locis mœnia, & per stragem lapidum ac ruinas transscensum in urbem. jamque ipse legatus magno agmine circumvenerat pugnantes. pars in medio cæsi, pars, armis abjectis, dediderunt se victori. Et post dies paucos audito prælio, quod ad Cynoscephalas pugnatum erat, omnes populi Acarnaniæ¹ in deditionem legati venerunt.

Acarnania pacata.

Rhodii Peræam recuperant.

XVIII. Iisdem diebus, omnia simul inclinante fortunâ, Rhodii quoque ad vindicandam à Philippo continentem regionem (Peræam vocant) possessam à majoribus suis, Pausistratum prætorem² cum octingentis Achæis pedibus, mille & nongentis ferè armatis ex vario

¹ In deditionem legati]
Legendum omnino : in deditionem.

² Cum octingentis Achæis

pedibus, mille & nongentis ferè armatis] Intelligendi sunt opponi Achæis pedibus, qui erant unius gen-

LIBER XXXIII. 157

genere auxiliorum collectis, miserunt: Galli, ^{U.C. 555.}
& Pisuetæ, & Nisuetæ, ² Tamiani, & Arei, ex ^{2.C. 197.}
Africa, & Laodiceni ex Asia erant. cum his
copiis Pausistratus Tendeba in Stratonicensi
agro locum peropportunum, ³ ignaris regiis,
qui tenuerant, occupavit. In tempore, & ⁴ ad
id ipsum excitum auxilium mille Achæi pedites
cum centum equitibus supervenerunt. Theo-
xenus iis præerat. Dinocrates, regius præfe-
ctus, recuperandi castelli causâ, primò castra
ad ipsa Tendeba movit, inde ad alterum castel-
lum, item Stratonicensis agri: (Astragon vo-
cant) omnibusque ex præidiis, quæ multifa-
riam disiecta erant, devocatis, & ab ipsa Stra-
tonicea Theſſalorum auxiliaribus, Alabanda,
ubi hostes erant, ducere pergit. Nec Rhodii
pugnam detrectaverunt: atque castris in pro-
pinquum collatis, extemplo in aciem descen-
sum est. Dinocrates quingentos Macedonas
dextro cornu, lævo Agrianas locat: in medium
accipit contractos ex castellorum (Cares ma-
ximè erant) præidiis: ⁵ equites cornibus cir-
cumat. Cretensium auxiliares Thracumque

eis, armati ex vario natio-
num & auxiliorum genere
collecti.

² *Tamiani, & Arei.*]
Hæc nomina populorum pa-
rum nota sunt. Ceterum, si
nihil in iis peccavit libra-
riorum manus, existimandi
sunt ex Africa esse, iidem
ut Nisuetæ, qui non longè
à Carthagine aberant.

³ *Ignaris regiis, qui te-
nuerant*] Mendi suspectæ
sunt duæ postremæ voces.
Fortasse, qui Thera erant.
Thera urbs est Perææ regio-

nis, Rhodo insulæ opposi-
ta.

⁴ *Ad id ipsum*] Nempe,
ut vindicari repetique Pe-
ræa posset, quod consilium
suprà dicuntur Rhodii ce-
pisse.

⁵ *Equites cornibus circum-
dat. Cretensium auxiliares
Thracumque Rhodia cohors*]
Hunc locum corruptissimum
ac planè deploratum feliciter
restituit Perizonius hoc
modo: *Equites cornibus cir-
cumat, & Cretensium au-
xiliares Thracumque Rhodii*

U.C. 585.
a.C. 197.

Rhodia cohors dextro cornu, sinistro mercenarios milites, lectam peditum manum, habere; medios mista ex pluribus gentibus auxilia: equites, levisque armaturæ quod erat, cornibus circumjectum. Eo die steterunt tantum acies utraque super ripam, qui tenui aqua interfluebat, torrentis: paucisque telis emissis, in castra receperunt sese. Postero die eodem ordine instructi, majus aliquanto prælium quam pro numero edidere pugnantium: nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme equites. ceterum non numero tantum, nec armorum genere, sed animis quoque paribus, & æquâ spe pugnauerunt. Achæi primi, torrente superato, in Agrianas impetum fecere; deinde tota prope cursu transgressa amnem acies est. Diu anceps pugna stetit. ⁶ numero Achæi mille & ipsi quadringentos loco expulere. ⁷ Inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, usque dum ordine, & velut stipata phalanx consistebat, moveri nequiverunt. postquam lævo latere nudato, circumjacere hastas in venientem ex transverso hostem conati sunt, turbati extemplo, tumultum primò inter se fecerunt: terga deinde ver-

Achæos dextro cornu, sinistro mercenarios milites... habuere.

⁶ Numero Achæi mille & ipsi quadringentos... expulere] Ex his vix ullus sensus videtur effici posse. Incertâ admodum, sed non absurdâ conjecturâ possis emendare: *Agrianas Achæi mille & ipsos octingentos loco expulere*. Achæi mille & octingenti erant, ut constat ex iis quæ præcedunt. Agria-

nes, pari & ipsi numero, ab iis pelluntur.

⁷ Inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones] Dextrum cornu erant Macedones. Itaque quamdiu stant immoti, non potest dici dextrum cornu inclinare. Gronovius videtur Livii sensum attigisse, dum scribit: *Inclinat dein omnis media acies. Dextrum cornu Macedones, usque dum...*

LIBER XXXIII. 159

tunt : postremò abjectis armis, in præcipitem ^{U.C. 555.}
fugam effusi, Bargylas petentes fugerunt. ^{a. C. 197.}
Eòdem & Dinocrates perfugit. Rhodii, quan-
tum diei superfuit, secuti, receperunt sese ad
castra. Satis constat, si confestim victores Stra-
toniceam petissent, recipi eam urbem sine cer-
tamine potuisse. Prætermissa ejus rei occasio
est, dum in castellis vicisque Perææ recipien-
dis tempus teritur. Interim animi eorum qui
Stratoniceam præsidio obtinebant, confirmati
sunt. mox & Dinocrates, cum iis quæ prælio
supererant copiis, intravit muros. Nequic-
quam inde obfessa oppugnataque urbs est. re-
cipi nisi aliquanto post per Antiochum non
potuit. Hæc in Thessalia, hæc in Achaia, hæc
in Asia per eosdem dies ferme gesta.

XIX. Philippus quum audisset Dardanos ^{Philippus.}
transgressos fines, ^{Dardanos.} ab contemptu concessi tum ^{cadit.}
regni, superiora Macedoniæ evastare, quamvis
toto prope Orbe terrarum, undique se suosque
profligante fortunâ, urgebatur, tamen morte
tristius ratus Macedoniæ etiam possessione pelli,
delectu raptim per urbes Macedonum habito,
cum sex millibus peditum, & quingentis equi-
tibus, circa Stobos Pæoniæ improvise hostes
oppressit. Magna multitudo hominum in præ-
lio, major prædandi cupidine palata per agros
cæsa est. quibus fuga expeditior fuit, ne ten-
tato quidem casu pugne, in fines suos redie-
runt. Eâ unâ expeditione ² non pro reliquo
statu fortunæ factâ, relictis suorum animis,

¹ Ab contemptu concessi
tam regni] Lege concussi.
Quum contemnerent Dar-
dani regnum Philippi, tum
variis crebrisque damnis
concussum.

² Non pro reliquo statu
fortunæ] Cujus eventus non
congrueret reliquæ ejus for-
tunæ; quæ prospera esset,
dum adversa eum in reliquis
omnibus fortuna urgebat.

U. c. 555.
2. C. 197.

*Antiochi
Syriae R.
molitio-
nes.*

Theſſalonicam ſeſe recepit. Non tam in tem-
pore Punicum bellum terminatum erat, ne
ſimul & cum Philippo foret bellandum, quàm
opportunè, jam Antiocho in Syria moliente
bellum, Philippus eſt ſuperatus. nam præter-
quam quòd faciùs cum ſingulis, quàm ſi in
unum ambo ſimul contuliſſent vires, bellatum
eſt; Hiſpania quoque ſub idem tempus magno
tumultu ad bellum conſurrexit. Antiochus
quum priore æſtate omnibus, quæ in Cœle-
Syria ſunt, civitatibus Ptolemæi in ſuam po-
teſtatem redactis, in hiberna Antiochiam con-
ceſſiſſet; nihilo quietiores poſtea res habuit.
omnibus enim regni viribus connixus, quum
ingentes copias terreſtres maritimasque com-
paraſſet, principio veris, præmiſſis terrâ cum
exercitu filiis duobus, Ardue ac Mithridate,
juſſiſque Sardiſus ſe opperiri, ipſe cum claſſe
centum teſtarum navium, ad hoc levioribus
navigiis, cercuriſque ac lembis, ducentis, pro-
ficiſcitur: ſimul per omnem oram Ciliciæque
& Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione
Ptolemæi eſſent; ſimul Philippum (necdum
enim debellatum erat) exercitu navibuſque
adjuturus.

*Legatio
Rhodio-
rum ad
Antio-
chum.*

XX. Multa egregia Rhodii pro fide erga po-
pulum Romanum, proque univerſo nomine
Græcorum, terrâ marique auſi ſunt: nihil ma-
gnificentius, quàm quòd eâ tempeſtate non
territi tantâ mole imminentis belli, legatos ad
regem miſerunt Nephelida, (promontorium
Ciliciæ eſt, ¹ inclytum fœdere antiquo Athe-

¹ *Inclytum fœdere antiquo
Athenienſium*] Exiſtimat
Dujatius hic indicari fœdus
illud quod, fractis à Cimo-
ne barbarorum viribus, Plu-

tarchus & Diodorus memo-
rant cum Perſis iſtum; quo
cautum erat ne Perſis ultra
Chelidonias inſulas naviga-
re armatis liceret.

LIBER XXXIII. 161

nienſium) ſi eo non contineret copias ſuas, ſe
 obviàm ituros; non ab odio ullo, ſed ne con-
 jungi cum Philippo paterentur, & impedimento
 eſſe Romanis liberantibus Graciam. Corace-
 ſium eo tempore Antiochus operibus oppugna-
 bat. Zephirio, & Solis, & Aphrodiſiade, &
 Coryco, ² &, ſuperato Anemurio, (promon-
 torium id quoque Ciliciæ eſt) Selinunte rece-
 pto, omnibus his aliisque ejus oræ caſtellis,
 aut metu, aut voluntate, ſine certamine, in
 deditionem acceptis, Coraceſium præter ſpem
 clauſis portis tenebat eum. Ibi legati Rhodio-
 rum auditi: & quanquam ea legatio erat, quæ
 accendere regium animum poſſet, temperavit
 iræ, & legatos ſe Rhodum miſſurum reſpondit,
 iisque mandaturum, ut renovarent vetuſta ³ jura,
 cum ea civitate, ſua majorumque ſuorum; &
 vetarent eos adventum pertimeſcere regis, nihil
 his aut ſociis eorum noxæ futurum fraude. ⁴ nam
 Romanorum amicitiam ſe non violaturum argu-
 mento & ſuam recentem ad eos legationem eſſe,
 & ſenatus honorifica in ſe decreta reſponſaque.
⁵ Tum fortè legati redierunt ab Roma, comiter
 auditi dimiſſique, ut tempus poſtulabat, incerto
 adhuc adverſus Philippum eventu belli. Quum
 hæc legati regis in concione Rhodiorum age-
 rent, nuncius venit, debellatum ad Cynoſce-
 phalas eſſe. Hoc nuncio accepto, ⁶ Rhodiis,

² Et, ſuperato Anemurio..
 Selinunte recepto] Quum ſu-
 perato Anemurio promon-
 torio Selinunte recepſſet.

³ Jura] Neceſſitudinis &
 amicitia.

⁴ Nam Romanorum] Suam
 legationem & reſponſa ſe-

natûs argumento eſſe, ſe
 non violaturum Romano-
 rum amicitiam.

⁵ Tum fortè legati redie-
 runt] Lege redierant.

⁶ Rhodiis . . . erat confi-
 lium] Sed hoc quidem con-
 ſilium effectu caruit. Illam

U.C. 555.
 a.C. 197.

U.C. 555.
a.C. 197.

dempto metu à Philippo omni, erat consilium obviàm eundi classe Antiocho. Illam alteram curam non omiserunt, tuendæ libertatis civitatum sociarum Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam alias auxiliis juverunt, alias providendo ac præmonendo conatus hostis: causaque libertatis fuerunt Cauneis, Myndiis, Halicarnassensibus, Samiisque. Non operæ est persequi, ut quæque acta in his locis sint, quum ad ea quæ propriè Romani belli sunt vix sufficiam.

Attali
mors &
laudes.

XXI. Eodem tempore & Attalus rex æger Thebis Pergamum advectus moritur, altero & septuagesimo anno: quum quatuor & quadraginta annos regnasset. ¹ Huic viro, præter divitias, nihil ad spem regni fortuna dederat. his simul prudenter, simul magnificè utendo, effecit, primùm ut sibi, deinde ut aliis non indignus videretur regno. Victis deinde prælio uno Gallis, ² quæ tum gens recenti adventu terribior Asiæ erat, regium adscivit nomen, cujus magnitudini semper animum æquavit. Summâ iustitiâ suos rexit: unicam fidem sociis

alteram curam non omiserunt, nempe tuendæ libertatis...

¹ *Huic viro... nihil ad spem regni*] Philetærus Eunuchus, Lysimachi regis ærario præfectus, quum ab eo descivisset, & Pergamum occupasset, hujus urbis possessionem sub Seleuci tutela & præsidio tenuit, & ad hæredes transmisit. Huic duo fratres fuere, Eumenes

& Attalus. Eumenes cognominem filium habuit Eumenum, itidemque Attalus Attalum. Ab Eumene juniore, qui Philetæro successerat, hic noster Attalus junior Pergami dynastiam hæreditario jure accepit.

² *Quæ tum gens recenti adventu*] Ante quadagesimum ferè annum Galli Asiam ingressi terrore nominis sui omnia compleverant.

LIBER XXXIII. 163

præstitit : ³ uxorem ac ⁴ liberos quatuor super- U.C. 197.
a.C. 197.
stitites habuit. mitis ac munificus amicis fuit.
regnum adeo stabile ac firmum reliquit , ut
ad tertiam stirpem possessio ejus descenderit.
Quum is status rerum in Asia , Græciaque , &
Macedonia esset , vixdum terminato cum Phi-
lippo bello , pace certè nondum perpetratâ ,
ingens in Hispania ulteriore coortum est bel- Motus in
Hispania.
lum. M. Helvius eam provinciam obtinebat.
Is litteris senatum certiore fecit , *Colcam &
Luscinum regulos in armis esse* : ⁶ cum Colca de-
cem & septem oppida , cum Lusino validas urbes ,
Cardonem & Bardonem : & maritimam oram om-
nem , ⁷ quæ nondum animos nudaverat , ad finiti-
morum motus consurrecturam. His litteris à M.
Sergio prætore , cujus jurisdictio inter cives
erat , recitatis , decreverunt Patres , ut comi-
tiis prætorum perfectis , cui prætori provincia
Hispania obvenisset , is primo quoque tempore
de bello Hispaniæ ad senatum referret.

XXII. Sub idem tempus consules Romam

³ *Uxorem ac liberos qua-
tuor.. habuit : mitis ac mu-
nificus amicis fuit*] Facile
nobis persuaderi pateremur
hæc duo orationis membra
non eo ordine scripta esse
à Livio , quo hîc leguntur.
Mallemus totum hunc lo-
cum sic dispositum : *summâ
justitiâ suos rexit : unicam
fidem sociis præstitit : mitis
ac munificus amicis fuit.
Uxorem ac liberos quatuor
superstites habuit : regnum
adeo stabile reliquit , ut &c.*
Sic enim hinc quæcunque
spectant ad dotes animi , il-
linc quæ pertinent ad for-
tunam domûs regnique , di-

stinctè ac seorsum collocata
reperirentur.

⁴ *Liberos quatuor*] Eume-
nem , qui successor regni
fuit , Attalum , Philetærum ,
& Athenæum.

⁵ *Ad tertiam stirpem*] Ad
Attalum Philometora Eu-
menis filium , qui hærede
populo Romano decessit.

⁶ *Cum Colca decem & se-
ptem oppida , cum Lusino..
Cardonem & Bardonem*] Re-
pete ex præcedentibus in ar-
mis esse.

⁷ *Quæ nondum animos nu-
daverat*] Lege , nudaverit.
Est enim indirecta oratio.

U.C. 555.
a.C. 197.
Coss. al-
teri trium-
phus con-
ceditur,
alteri ne-
gatur.

venerunt, quibus in æde Bellonæ senatum ha-
bentibus, postulantibusque triumphum ob res
prosperè bello gestas, C. Atinius Labeo, & C.
Ursenius tribuni plebis, ut separatim de trium-
pho agerent consules, postularunt. *communem
se relationem de ea re fieri non passuros, ne par
honos in dispari merito esset.* Quumque Minu-
cius utrique provinciam Italiam obtigisse dice-
ret, communi animo consilioque se & collegam
res gessisse; Cornelius adjiceret, Boios adver-
sùs se transgredientes Padum, ut Insubribus
Cenomaniisque auxilio essent, depopulante vi-
cos eorum atque agros collegâ, ad sua tuenda
aversos esse; tribuni *res tantas bello gessisse
Cornelium fateri, ut non magis de triumpho ejus,
quàm de honore diis immortalibus habendo dubi-
tari posset. Non tamen nec illum, nec quemquam
aliùm civem tantùm gratiâ atque opibus valuisse,
ut, quum sibimet triumphum impetrasset, collega
eumdem honorem impudenter petenti daret. Q.
Minucium in Liguribus levia prælia, vix digna
dictu, fecisse: ¹ in Gallia magnum numerum mi-
litum amisisse.* Nominabant etiam tribunos mi-
litum T. Juvencium, & Cn. Labeonem ejus
fratrem, qui adversâ pugnâ cum multis aliis
viris fortibus civibus ac sociis cecidissent.
*Oppidorum paucorum ac vicorum falsas, & in
tempus simulatas, ² sine ullo pignore deditiones
factas esse.* Hæ inter consules tribunosque alter-
cationes biduum tenuerunt, victique perseve-

¹ In Gallia magnum nu-
merum militum amisisse] De
hac adversa Minucii cum
Gallis pugna nulla in iis quæ
præcedunt mentio facta est.

² Sine ullo pignore] Ira
ut hæc oppida quæ sese de-

diderant, nullum fidei pi-
gnus dedissent. Nimirum
quia simulatæ erant illæ de-
ditiones, nullum nec Ro-
mani exigere potuerant, nec
Ligures dare voluerant fidei
pignus.

rantiâ tribunorum consules separatim retulerunt. U. C. 197. a. C. 197.

XXIII. C. Cornelio omnium consensu decretus triumphus : & Placentini Cremonensesque addiderunt favorem consuli , gratias agentes , commemorantesque obsidione se esse ab eo liberatos ; plerosque etiam , quum apud hostes essent ,¹ servitute exceptos. Q. Minucius , tentatâ tantum relatione , quum adversum omnem senatum videret ,² in monte Albano se triumphaturum , & jure imperii consularis , & multorum clarorum virorum exemplo , dixit. C. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in magistratu triumphavit. multa signa militaria tulit , multa Gallica spolia captivis carpentis transvexit : multi nobiles Galli ante currum traducti ; inter quos quidam³ Amilcarem ducem Pœnorum fuisse auctores sunt. Ceterum magis in se convertit oculos Cremonensium Placentinorumque colonorum turba⁴ pileatorum , currum sequentium. Tulit in triumpho⁵ ducenta triginta septem millia quingentos æris ,⁶ argenti bigati septuaginta novem millia .⁷ septuagenos æris militibus divisit , duplex equiti , triplex centurioni. Q. Minucius consul de Liguribus Boiisque Gallis in monte Albano triumphat.

Cornelius
in urbe ,

Minucius
in monte
Albano
trium-
phat.

¹ Servitute exceptos] Melius , exemptos.

² In monte Albano se triumphaturum] Vid. not. 3. ad XXVI. 21.

³ Amilcarem ducem Pœnorum] Vid. not. 1. ad l. XXXII. c. 30.

⁴ Pileatorum] Quia scilicet servitute exempti fuerant. Vid. l. XXX. c. 45.

⁵ Ducenta triginta septem millia quingentos æris] Id

est , denarios 23750. marcas argenti Parisienses 371. cum tribus uncia partibus.

⁶ Argenti bigati] Denariorum qui bigarum figuram insculptam gererent. Porro 79000. denarii æquiparantur marcis argenti nostratibus 1234. cum tribus uncis.

⁷ Septuagenos æris] Septenos denarios : minus singulis argenti uncis.

U.C. 555.
A.C. 197.

phavit. is triumphus, ut loco, & famâ rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit; ita signis, carpentisque, & spoliis ferme æquabat. Pecuniæ etiam prope par summa fuit: ⁸ æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, ⁹ argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti. militibus centurionibusque & equitibus item in singulos datum, quod dederat collega.

Comitiis.

XXIV. Secundum triumphum consularia comitia habita. creati consules L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus. Prætores postero die facti, Q. Fabius Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, Manius Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu ejus anni litteræ à T. Quintio venerunt, se signis collatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse: hostium exercitum fustum fugatumque. Hæ litteræ prius in senatu à Sergio prætore, deinde, ex auctoritate Patrum, in concione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas, in dies quinque supplicationes decretæ. Brevi post legati & à T. Quintio, & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ¹ ibique iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. Haud multa verba facta, quum Macedones, ² quæcumque senatus censuisset, id regem facturum

Macedones legati
Romæ.

⁸ *Æris... ducenta & quinquaginta quatuor millia*] Denarii 25400. marcæ argenti nostrates 396. cum septem unciiis.

⁹ *Argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti*] Denarii 53200. marcæ no-

strates 831. cum duabus unciiis.

¹ *Ibique iis locus*] Vid. not. 3. ad l. XXX. c. 17. suprâ.

² *Quæcumque senatus censuisset, id*] Vel lege ea, vel quodcumque. Vid. tamen not. 1. ad l. XXX. c. 17.

LIBER XXXIII. 167

esse dicerent. Decem legati more majorum, U.C. 195. a.C. 197.
 quorum ex consilio T. Quintius imperator le-
 ges pacis Philippo daret, decreti: adjectum-
 que, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius
 & P. Villius essent, qui consules provinciam
 Macedoniam obtinuissent. Cosanis eo die postu-
 lantibus ut sibi colonorum numerus augeretur,
 mille adscribi iussi: dum ne quis in eorum nu-
 mero esset, qui 3 post P. Cornelium & Ti.
 Sempronium consules hostis fuisset.

XXV. Ludi Romani eo anno in circo scena-
 que ab ædilibus curulibus, P. Cornelio Sci-
 pione & Cn. Manlio Vulsone, & magnificentius
 quàm aliàs facti, & lætius propter res bello
 bene gestas spectati, totique ter instaurati:
 plebei septies instaurati. Acilius Glabrio, C.
 Lælius eos ludos fecerunt. Ex argento multa-
 ticio tria signa ænea, 1 Cereri Liberoque &
 Liberæ, posuerunt. L. Furius & M. Claudius U.C. 196. a.C. 196. L. Fu-
rio, M. Claudio
Coss.
 Marcellus, consulatu inito, quum de provin-
 ciis ageretur, & Italiam utrique provinciam
 senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia
 sortirentur petebant. Marcellus, provinciæ
 cupidior, pacem simulatam ac fallacem dicen-
 do, & rebellaturum, si exercitus inde depor-
 tatus esset, regem, dubios sententiæ Patres fe-
 cerat. Et forsitan obtinuissent consules, ni Q.
 Marcius Rex & C. Atinius Labeo, tribuni ple-
 bis, se intercessuros dixissent, ni prius ipsi ad
 plebem tulissent, vellent juberentne cum rege
 Philippo pacem esse. Ea rogatio in Capitolio ad
 plebem lata est. omnes quinque & triginta tri-
 bus, uti rogatæ, jusserunt. Et quo magis pacem

*Pax cum
Macedo-
nibus.*

3 Post P. Cornelium & 1 Cereri, Liberoque, &
 Ti. Sempronium Coss.] Id Liberæ] Vid. not. 6. ad l.
 est, à primo anno secundi III. c. 55.
 Punici belli.

U.c. 556. ratam esse in Macedonia vulgò lætarentur, tris-
 2.C. 196. tis ex Hispania nuncius allatus effecit, vulga-
 Tristis nuncius ex Hispania. tæque litteræ, ² C. Sempronium Tuditanum pro-
 consulem, in citeriore Hispania prælio victum :
 exercitum ejus fustum fugatumque, & illustres
 viros in acie cecidisse. Tuditanum cum gravi vul-
 nere ³ latum ex prælio, haud ita multo post exspi-
 rasse. Consulibus ambobus Italia provincia,
 cum his legionibus quas superiores consules
 habuissent, decreta ; & ut quatuor legiones
 novas scriberent, duas, quæ quò senatus cen-
 suisset mitterentur, & T. Quintius Flamininus
⁴ cum duabus legionibus provinciam eodem
 exercitu obtinere jussus : ⁵ imperium ei proro-
 gatum satis jam antè videri.

XXVI. Prætores deinde provincias sortiti,
 L. Apustius Fullo urbanam jurisdictionem,
 Manius Acilius Glabrio inter cives & peregrinos,
 Q. Fabius Buteo Hispaniam ulteriorem,
 Q. Minucius Thermus citeriorem, C. Lælius
 Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam.
 Q. Fabio Buteoni, & Q. Minucio, quibus

² C. Sempronium Tuditanum proconsulem] Imo præ-
 torem, ut constat ex lib.
 XXXII. c. 28. Atque hoc
 modo legitur in epitome hu-
 jus libri.

³ Latum] Melius elatum.

⁴ Cum duabus legionibus provinciam eodem exercitu
 obtinere] Hæc voces cum
 duabus legionibus omnino
 otiosæ sunt, quum sequatur
 eodem exercitu. Sanè suspi-
 cari quis possit eas in alienum
 locum translatas esse ;
 excidisse autem aliquot verba,
 quibus docuerat fortasse
 Livius, quid his duabus le-

gionibus fieri senatus veller.
 Quatuor enim scribuntur le-
 giones, duæ mittendæ, quò
 senatus censuisset : (in His-
 paniam missas ex c. seq. ap-
 pareret) duarum reliquarum
 usus non indicatur. Colligitur
 ex c. 36. infrà, eas ad
 urbem mansisse.

⁵ Imperium ei prorogatum
 satis jam antè videri] Judi-
 cat senatus minimè necesse
 esse prorogari Quintio im-
 perium, quum id jam fa-
 ctum intelligatur decreto
 prioris anni, quo proroga-
 tum ei fuerat imperium,
 donec successor venisset.

Hispaniæ

Hispaniæ provinciæ evenerant, consules legiones singulas ex quatuor ab se scriptis, quas videretur, uti darent, decretum est; sociûm ac nominis Latini quaterna millia peditum, trecentos equites: hique primo quoque tempore in provincias ire iussi. ¹ Bellum in Hispania quinto post anno exortum est, quàm simul cum Punico bello fuerat finitum. Priusquam hi prætores ad bellum prope novum, quia tum primum suo nomine, nullo Punico exercitu aut duce, ad arma ierant, proficiscerentur, aut ipsi consules ab urbe moverent; procurare, ut assolet, prodigia, quæ nunciabantur, iussi. ^{L. Prodigia.} Julius Sequestris in Sabinos proficiscens, fulmine ipse equusque exanimati fuerant: ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat: ad Monetæ duarum hastarum spicula arserant: lupus Esquilinâ portâ ingressus, frequentissimâ parte urbis, quum in forum decurrisset, Tusco vico, ² atque inde Melio, per portam Capenam prope intactus evaserat. Hæc prodigia majoribus hostiis sunt procurata.

XXVII. Iisdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam obtinuerat, ¹ quum ex senatusconsulto ovans urbem esset ingressus, tulit præ

Lentulus urbem ovans ingreditur.

¹ *Bellum in Hispania...* exortum est] Bellum memorabile, bellum quod aliquâ maiore curâ administrandum esset. Nam bellum quidem omnino in Hispania nullum fuisse à finito Punico bello dici non potest, quum c. seq. Cn. Cornelius, quem quarto antè anno in Hispaniam missum esse memoravit Livius l. XXXI. c. ultimo, ovans ingreditur

urbem. Sed bella quæ per hos annos in Hispania gesta sunt levia fuisse, argumento est silentium de iis Livii.

² *Atque inde Melio*] Vico: cujus quamvis nulla alia exstet apud antiquos mentio; non ideo hoc nomen repudiare debemus, & suspectum mendii habere.

¹ *Quum ex senatusconsulto ovans urbem esset ingressus*] Imo, quum ingrederetur.

Tom. V.

H

U.C. 556. se² auri mille & quingenta quindecim pondo;
 a.C. 196. 3 argenti viginti millia, signati 4 denarium tri-
 ginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex ulteriore Hispania, ne-
 tentatâ quidem triumphî spe, 5 quinquaginta
 millia pondo argenti in ærarium tulit: & de
 manubiis duos fornices in foro Boario ante
 Fortunæ ædem, & matris Matutæ, unum in
 maximo Circo fecit: & his fornicibus signa
 aurata imposuit. Hæc per hiemem ferme acta.
 6 Hibernabat eo tempore Athenis Quintius, à
 quo quum multa socii peterent, Bœoti petie-
 runt impetraveruntque, ut hi qui suæ gentis
 militassent apud Philippum, sibi restituerentur.
 id à Quintio facilè impetratum; non quia sa-
 tis dignos eos credebat, sed quia, Antiocho
 rege jam suspecto, favor conciliandus nomini
 Romano apud civitates erat. Restitutis, con-
 festim apparuit, quàm nulla inita apud Bœotos
 gratia esset. nam & ad Philippum gratias agen-
 tes pro redditis hominibus, 7 perinde atque
 ipsi id à Quintio & Romanis datum esset, mi-

Itaque magis placeret lege-
 re: Cn. Cornelius Lentulus,
 qui... obtinuerat, ovans ex
 S. C. urbem est ingressus. Tu-
 lit præ se..

2 Auri mille & quingenta
 quindecim pondo] Selibras
 nostrates 2367. cum tribus
 semunciis.

3 Argenti viginti millia]
 Selibras nostrates 31250.

4 Denarium triginta qua-
 tuor millia, & quingentos
 quinquaginta] Marcas ar-
 genti ferè 540.

5 Quinquaginta millia
 pondo argenti] Selibras no-
 strates 78125.

6 Hibernabat eo tempore
 Athenis Quintius] Imo Ela-
 tiæ. Infra enim c. 29. Quin-
 tius Elatiâ proficisci memo-
 ratur ad ulciscendos Bœo-
 tos, & legatos Athenas
 mittere.

7 Perinde atque ipsi id à
 Quintio] Perinde atque in
 id solius Philippi gratiam
 à Quintio & Romanis con-
 cessum esset; quasi non sibi
 (Bœotis), sed Philippo so-
 li gratificari voluissent Ro-
 mani. Hoc non rarum in-
 gratorum hominum com-
 mentum est, ut à quibus be-
 neficium accepisse se negare

LIBER XXXIII. 171

ferunt : & comitiis proximis Bœotarchen nul- U.C. 196.
a.C. 196.
Brachyl-
las Bœo-
tarcha.
lam aliam ob causam Brachyllam quemdam ,
quàm quòd præfectus Bœotorum apud regem
militantium fuisset , fecerunt ; præteritis Zeu-
xippo , & Pisistrato , aliisque , qui Romanæ
societatis auctores fuerant. Id ægre & in præ-
sentia hi passi , & in futurum etiam metum
ceperunt , quum ad portas prope sedente exer-
citu Romano ea fierent , quidnam se futurum
esset , profectis in Italiam Romanis ; Philippo
ex propinquo socios adjuvante , & infesto his
qui partis adversæ fuissent.

XXVIII. Dum Romana arma propinqua ha-
bebant , tollere Brachyllam principem fauto-
rum regis statuerunt : & tempore ad eam rem
capto , quum in publico epulatus reverteretur
domum temulentus , prosequentibus mollibus Occiditur.
viris , qui joci causâ convivio celebri interfue-
rant ; ab sex armatis , quorum tres Italici , tres
Ætoli erant , circumventus occiditur. Fuga comi-
tum , & quiritatio facta , & tumultus totâ urbe
discurrentium cum luminibus. percussores pro-
ximâ portâ evaserunt. Luce primâ concio fre-
quens ,¹ velut exstante indicio. ad vocem præco-
nis convocata in theatro erat. Palam ab suo co-
mitatu & obscœnis illis viris fremebant inter-
fectum : animis autem Zeuxippum auctorem
destinabant cædis. In præsentia placuit compre-
hendi eos qui simul fuissent , quæstionemque ex
his haberi. qui dum quærentur , Zeuxippus ,
consimili animo avertendi ab se criminis causâ
in concionem progressus , errare ait homines ,
qui tam atrocem cædem pertinere ad illos se-

non possunt , eos gratum
sibi facere voluisse negent.

Quasi exstarent qui se pro-
ficerentur indices totius rei ,
& ex quibus nosci possent
cædis auctores.

¹ Velut exstante indicio]

H ij

U.C. 556.
a.C. 196.

miviros crederent; multaque in eam partem probabiliter ² argumentatus, quibus fidem apud quosdam fecit, nunquam, si conscius esset, oblaturum se multitudini, mentionemve cædis, nullo laceffente, facturum fuisse. Alii non dubitare, obviàm eundo impudenter criminis suspicionem averti. Torti post paulo fontes, quum scirent ipsi opinionem omnium, eâ pro indicio usi, Zeuxippum & Pisistratum nominaverunt: nullo adjecto, cur scire quicquam viderentur, argumento. Zeuxippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam magis conscientiam, quàm indicium hominum nullius rei consciorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis mansit. Servus erat Zeuxippo, totius internuncius & minister rei; quem indicem Pisistratus timens, eo ipso timore ad indicium protraxit. Litteras ad Zeuxippum mittit, *servum conscium tolleret. Non tam idoneum ad celandam rem eum videri sibi, quàm ad agendam fuerit.* Has qui tulit litteras, ³ jussit Zeuxippo dare quamprimum. is, quia non sibi conveniendi ejus copia fuit, ipsi illi servo, quem ex omnibus domino fidissimum credebat, tradidit: & adjecit, à Pisistrato de re magnopere pertinente ad Zeuxippum esse. Conscientiâ ictus, quum extemplo traditurum eas affirmasset, aperit. Perlectis litteris, pavidus Thebas refugit. Et Zeuxippus quidem fugâ servi motus, Athenas, tutiorem exsilio locum ratus, concessit. ⁴ De Pisistrato

² *Argumentatus*] Lege potius, *argumentatur.*

³ *Jussit Zeuxippo dare quamprimum. is, quia*] Placior fluere oratio, si legatur: *Has qui tulit litte-*

ras, jussus Zeuxippo dare quamprimum, quia &c.

⁴ *De Pisistrato aliqua quæstiones.. habitæ*] Lege: *de Pisistrato aliisque quæstio-*

LIBER XXXIII. 173

aliquæ quæstiones tormentis habitæ, & sump-
tum supplicium est.

U.C. 556.
a. C. 196.

XXIX. ¹ Efferavit ea cædes Thebanos Bæo-
tosque omnes ad execrabile odium Romano-
rum; Zeuxippum principem gentis id facinus
conscisse. ad rebellandum neque vires, neque
ducem habebant. Proximum bello quod erat,
in latrocinium versi, alios hospites, alios vagos
per hiberna milites ad varios commeantes usus,
excipiebant. quidam in ipsis itineribus, ² ad
notas latebras insidiantibus, pars in deserta per
fraudem diversoria devecti deductique oppri-
mebantur. postremò non tantum odio, sed
etiam aviditate prædæ ea facinora faciebant:
quia negotiandi ferme causâ argentum in zonis
habentes, ³ in commeatibus erant. Quum pri-
mò pauci, dein indies plures desiderarentur,
infamis esse Bæotia omnis coepit: & timidiùs
quàm in hostico egredi castris miles. Tum
Quintius legatos ad querendum de latrociniiis
per civitates mittit. Plurimi pedites circa Co-
paidem paludem inventi: ibi ex limo eruta ex-
tractaque ex stagno cadavera, faxis aut ampho-
ris, ut pondere traherentur in profundum,

Bæoti in
Romanos
efferati.

¹ Efferavit ea cædes] Ali-
quid hic est impediti &
obscuri. Fortasse emendan-
dum: Efferaverat ea res
Thebanos Bæotosque omnes
ad execrabile odium Roma-
norum, Zeuxippum in prin-
cipem gentis (Brachyllam
Bæotarchen) id facinus con-
scisse: ita ut hæc postrema
intelligentur apposita expli-
cando quæ ea res.

² Ad notas latebras insi-
diantibus] Bæotis insidian-
tibus ad notas sibi latebras.

Nisi fortasse malis, ab no-
tas latebras insidentibus:
quomodo l. XXV. c. 21.
quæ fugam inclinaturam cre-
debat, omnia itinera insidere
jubeat: & l. IX. c. 31. ibi
ingens hostium exercitus iti-
nera occultis insederat: &
alibi passim.

³ In commeatibus erant]
Accepto à ducibus commea-
tu, sive facultate abeundi
à signis, quò libitum foret,
dilabebantur.

U.C. 116. annexa. multa facinora Acræphiæ & Coronæ
 a.C. 196. facta inveniebantur. Quintius primò noxios
 tradi sibi iussit, & pro quingentis militibus
 (tot enim intercepti erant) ⁴ quingenta talenta
 Bœotos conferre. Quorum neutrum quum
 fieret, verbis tantùm civitates ⁵ excusarent,
 nihil publico consilio factum esse; missis Athe-
 nas & in Achaiam legatis, ⁶ qui testarentur
 sociis, iusto pioque bello se persecuturum
 Bœotos, & cum parte copiarum P. Claudio
 Acræphiam ire iussu, cum parte Coroneam
 circumfedit: evastatis priùs agris, quâ ab Elatia
 duo diversa agmina iere. Hac perculsi clade
 Bœoti, ⁷ quum omnia terrore ac fugâ com-
 plessent, legatos mittunt. qui quum in castra
 non admitterentur, Achæi Atheniensesque su-
 pervenerunt. Plus auctoritatis Achæi habue-
 runt, deprecantes: ⁸ ac, ni impetrassent pacem
 Bœotis, bellum simul genere decreverunt.
 Per Achæos Bœotis copia adeundi alloquendi-
 que Romanum facta est, iussisque tradere no-
 xios, & multæ nomine ⁹ triginta talenta con-

*Pacem
 orare co-
 guntur.*

⁴ *Quingenta talenta*] Mar-
 cas argenti 46875.

⁵ *Excusarent*] Purgandi
 criminis causâ dicerent, ni-
 hil...

⁶ *Qui testarentur sociis*]
 Non dubitamus quin Livius
 scripserit *socios*.

⁷ *Quum omnia terrore ac
 fugâ complessent*] Quum ter-
 riti ac fugientes totâ Bœo-
 tiâ spargerentur. Magis mi-
 rum non est fugientes ac ter-
 ritos dici complere omnia
 terrore ac fugâ, quàm mor-
 tuos complere lamentis ur-
 bem: quod loquendi genus

reperitur apud nostrum l. V.
 c. 39. Sic & l. VIII. c. 9.
*consternata cohortes Latino-
 rum fugam ac vastitatem la-
 tē fecerunt.*

⁸ *Ac, ni impetrassent*]
 Sensus postulare videtur:
 Nam, ni impetrassent. Ideo
 plus auctoritatis Achæi de-
 precantes habuerunt, quòd
 simul denunciabant se, ni
 pacem impetrassent, bellum
 adversus Bœotos cum Ro-
 manis gesturos.

⁹ *Triginta talenta*] Mar-
 cas argenti 2812. cum quæ-
 tuor unciiis.

ferre, pax data : & ab oppugnatione recessum. U.C. 516.
a.C. 196.

XXX. Post paucos dies, decem legati ab Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philipo in has leges est. ¹ *Omnes Græcorum civitates, quæ in Europa, quæque in Asia essent, libertatem ac suas leges haberent. quæ earum sub ditione Philippi fuissent, ² præsidia ex his Philippus deduceret : his, quæ in Asia essent, Euromo,* Leges
pæcis cum
Philippo.

¹ *Omnes Græcorum civitates*] Non possumus dissimulare decretum hoc de libertate Græcarum civitatum omnino deformatum à Livio repræsentari; atque ita, ut quæ ipse mox traditurus est c. seq. jam intelligi nequeant. Exhibebimus illud, quale Polybius affert, purum ac sincerum, & optimè consentiens cum iis quæ mox narrabuntur. *Senatusconsulti*, inquit diligentissimus scriptor, *præcipua capita erant hæc; ut ceteri omnes Græci, & qui in Asia degunt, & qui in Europa, liberi sint, suisque legibus utantur: ut qui in Philippi ditione sunt, & si quas ille urbes Græcorum præfidiis tenet, eas ante celebrationem ludicri Isthmiorum Philippus Romanis tradat. Euromum, Pedasa, Bargylia, Iassum, item Abydum, Thassum, Myrinam, Perinthum, deductis inde præfidiis, liberas esse sinat.* Apparet igitur duplicem Græcarum civitatum à Romanis conditionem distinguere: unam, earum quæ Philippo non paterent; al-

teram, earum quæ essent in ejus ditione. Prioris generis omnes liberæ jubentur esse. Quæ Philippo parent, ex iis itidem omnibus præsidia deducere jubetur; sed ita ut aliæ, quæ non nominantur, tradantur Romanis; aliæ, quæ nominantur, liberæ sint. Hoc modo suum decretum Romani concinnaverant, quia dubitabatur, ut mox c. seq. observabit Livius, de Corintho, & Chalcide, & Demetriade, quas urbes tenere in animo habebant. Hinc illæ criminationes Ætolorum, c. itidem seq. commemoratæ, quòd aliæ Romanis traderentur urbes, nec nominarentur; aliæ nominarentur, & sine traditione, id est, non traditæ Romanis, liberæ esse juberentur.

² *Præsidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Asia essent*] Philippus deduceret præsidia ex urbibus Græcis quæ parerent sibi, atque inter ceteras hisce nominatim, quæ in Asia essent, Euromo, &c. Ceterum notandum est Thasum

U.C. 556. Pedasisque, & Bargyliis, & Iasso, & Myrina,
 a.C. 196. & Abydo, & Thasso, & Perintho : 3 eas quo-
 que enim placere liberas esse. De Cianorum liber-
 tate, Quintius Prusiae Bithynorum regi scriberet,
 quid senatui & decem legatis placuisset. Captivos
 transfugasque reddere Philippum Romanis, &
 4 naves omnes tectas tradere, quin & regiam
 unam, inhabilis prope magnitudinis, quam sex-
 decim versus remorum agebant. Ne plus quingen-
 tis armatorum haberet, neve elephantum ullum.
 Bellum extra Macedoniæ fines ne injussu senatûs
 gereret. 5 Mille talentum daret populo Romano :
 dimidium præsens, dimidium pensionibus decem
 annorum. Valerius Antias, quaternum millium
 pondo argenti vectigal in decem annos, 6 tri-
 ginta quaterna millia pondo, & ducenta, præ-
 sens viginti millia pondo. idem nominatim ad-
 jectum scribit, ne cum Eumene Attali filio
 (novus is tum rex erat) bellum gereret. In
 hæc obsides accepti, inter quos Demetrius
 Philippi filius. Adjicit Valerius Antias, 7 Attalo
 absenti Æginam insulam elephantosque dono
 datos, & Rhodiis Stratonicæam Cariæ, atque
 alias urbes, quas Philippus tenuisset : Athe-

& Perinthum, quæ hîc no-
 minantur, ad Europam per-
 tinere. De Myrina dubitari
 potest. Duæ enim urbes sunt
 hujus nominis, altera in
 Lemno insula, ac proinde
 in Europa, altera in Æoli-
 de.

3 Eas quoque enim] Illud
 quoque non est à Polybio,
 & omnem decreti sensum
 pervertit.

4 Naves omnes tectas tra-
 dere, quin & regiam unam]

Videtur ex Polybio legen-
 dum : naves omnes tectas
 tradere, præter lembos quin-
 que, & regiam unam.

5 Mille talentum] Mar-
 cas argenti 93750.

6 Triginta quaterna millia
 pondo] Hæc depravata sunt,
 nec sine libris posse emen-
 dari videntur.

7 Attalo absenti] Nempe
 Eumenis fratri : nam pater,
 ut modò memoratum est,
 mortuus erat.

nienſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, De-
lum, Scyrum.

U.C. 556.
2.C. 196.

XXXI. Omnibus Græciæ civitatibus hanc
pacem approbantibus, ſoli Ætoli id decretum
decem legatorum clam muſſantes carpebant.

Ætolo-
rum que-
rela.

¹ *Litteras inanes vanâ ſpecie libertatis adumbratas eſſe.* ² *Cur enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas; alias nominari, & ſine traditione juberi liberas eſſe? niſi ut quæ in Aſia ſint, liberentur,* ³ *longinquitate ipſâ tutiores; quæ in Græcia ſint,* ⁴ *ne nominatæ intercipientur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex vano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade: quia in ſenatusconſulto, quo miſſi decem legati ab urbe erant, ceteræ Græciæ atque Aſiæ haud dubiè liberabantur; de his tribus urbibus legati, quod tempora reipublicæ poſtulaſſent, id è republica fideque ſua facere, ſtatuerè, juſſi erant. Antiochus rex erat, quem tranſgreſſurum in Europam, quum primùm ei res ſuæ placuiſſent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patere urbes nolebant.* ⁵ *Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum trajecit. ibi conſilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius, liberandam omnem Græciam, ſi Æto-*

Conſul-
tatio de
liberanda
Græcia.

¹ *Litteras inanes*] *Litteræ ſunt quidquid ſcribitur. Itaque carpunt hoc decretum Ætoli tanquam ſcripturam inanem, verba inania, quæ obducta & quaſi colorata eſſent vanâ ſpecie libertatis, quæ vanam ſpeciem libertatis oſtenderent.*

² *Cur enim alias Romanis*] *Vid. not. 1. ad c. præcedens.*

³ *Longinquitate ipſâ tutiores*] *Eo ipſo tutiores ab aviditate Romanorum, quia remotiores.*

⁴ *Ne nominatæ*] *Lege non nominatæ.*

⁵ *Ab Elatia*] *Lege Quintius ab Elatia. Nomen enim ejus ſuppleri non poteſt, quum jamdiu non fuerit appellatum.*

U.C. 556.
a.C. 196

lorum linguas retundere, si ⁶ veram caritatem, majestatem, apud omnes nominis Romani vellent esse: si fidem facere, ad liberandam Græciam, non ad transferendum à Philippo ad se imperium, se mare trajecisse. Nihil contra ea de libertate urbium alii dicebant. ceterum ipsis tutius esse, manere paulisper sub tutela præsidii Romani, quam pro Philippo Antiochum dominum accipi. Postremò ita decretum est: Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.

Isthmii
Isai.

XXXII. Isthmiorum statum ludicrum aderat; semper quidem & aliàs frequens, quum propter spectaculi studium insitum genti, quo certamina omnis generis artium, viriumque, ac pernicitatis, visuntur; tum quia propter opportunitatem loci, per duo diversa maria, omnium Græcorum undique conventus erat. Sed exspectatione erecti, qui deinde status futurus Græciæ, ¹ quæ sua fortuna esset: alii non taciti solùm opinabantur, sed sermonibus etiam ferebant. Romani ad spectaculum confederunt: & præco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam, unde solenni carmine ludicrum indici solet, processit, & tubâ silentio facto, ita pronunciat: SENATUS POPULUSQUE ROMANUS, ET T. QUINTIUS IMPERATOR, PHILIPPO REGE

Libertas
Græciæ
promul-
gata.

⁶ Veram caritatem, majestatem] Suspiciamur hic excidisse aliquid. Quis enim ferat veram majestatem? Fortasse: si veram caritatem, si integram, vel inviolatam majestatem apud omnes nominis Romani vellent esse.

¹ Quæ sua fortuna esset]

Vix dubitari potest, quin hîc aliqua exciderint. Sensus enim plenus esset, Græcos tum exspectatione erectos. . . frequentiores, quam unquam aliàs, ad spectaculum concurrisse. Quin & pluscula deperdita esse indicat vox alii, cui nihil in præcedentibus responderet.

LIBER XXXIII. 179

MACEDONIBUSQUE DEVICTIS, LIBEROS, IM- U.C. 556.
MUNES, SUI LEGIBUS ESSE JUBET CORIN- a. C. 196.
THIOS, PHOCENCES, LOCRENSESQUE OMNES,
ET INSULAM EUBOEAM, ET MAGNETAS, THESSA-
LOS, PERRHAEBOS, ² ACHÆOS PHTHIOTAS.
Percensuerat omnes gentes, quæ sub ditione
Philippi regis fuerant. Auditâ voce præconis,
majus gaudium fuit, quàm quod universum
homines caperent. Vix fatis credere se quisque
audisse: alii alios intueri mirabundi, velut som-
nii vanam speciem. ³ quod ad quèmq̃ue perti-
neret, suarum aurium fidei minimùm creden-
tes, proximos interrogabant. Revocatus præ-
co, quum unusquisque non audire, sed videre
libertatis suæ nuncium averet, iterum ⁴ pro-
nunciaret eadem. Tum ab certo jam gaudio
tantus cum clamore plausus est ortus, toties-
que repetitus, ut facilè appareret, nihil om-
nium bonorum multitudini gratius, quàm liber-
tatem esse. Ludicrum deinde ita raptim pera-
ctum est, ut nullius nec animi, nec oculi spe-
ctaculo intenti essent: adeo unum gaudium
præoccupaverat omnium aliarum sensum volu-
ptatum.

XXXIII. Ludis verò dimissis, cursu prope
omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut,
ruente turbâ in unum, adire, contingere dex-
tram cupientium, coronas ¹ lemniscosque ja-

² *Achæos Phthiotas*]
Conjunctim lege. Achæi
Phthiotæ sunt Phthiotidis
populi, qui & infra nomi-
nantur, c. 34. Achæorum
republicam nihil opus
erat liberari, quum plenam
possessionem libertatis te-
nuisset. Hic solæ eæ gentes
dominantur, ut mox obser-

vat ipse Livius, quæ sub di-
tione Philippi regis fuerant.

³ *Quod ad quemque perti-
neret*] Hæc verba nihil ha-
bent Livio dignum. Itaque
vel recidenda sunt, vel im-
mutanda.

⁴ *Pronunciaret eadem*]
Lege *pronunciat*.

¹ *Lemniscos*] Lemnisci

H vj

U.C. 996.
a.C. 196.

cientium, haud procul periculo fuerit. Sed erat trium ferme & triginta annorum: & quum robur juventæ, tum gaudium ex tam insigni gloriæ fructu, vires suppeditabant. Nec præfens omnium modò effusa lætitia est, sed per multos dies gratis & cogitationibus, & sermonibus revocata: *Esse aliquam in terris gentem, quæ suâ impensâ, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum: nec hoc finitimis, aut propinquæ vicinitatis hominibus, aut terris continenti junctis præstet: maria trajiciat, ne quod toto orbe terrarum injustum imperium sit, & ubique 2 jus, fas, lex potentissima sint. Unâ voce præconis liberatas omnes Græciæ atque Asiæ urbes. Hoc spe concipere audacis animi fuisse: ad effectum adducere, virtutis & fortunæ ingentis.*

Legationes regum, gentium, civitatum.

XXXIV. Secundum ista jam Quintius & decem legati, legationes regum, gentium, civitatumque audivere. Primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. his eadem, quæ ferè Romæ erant, verba 1 sine fide rerum jactata. Nihil jam perplexè, ut antè, quum dubiæ res incolumi Philippo erant, sed apertè pronunciatum, ut excederet Asiæ urbibus, quæ aut Philippi aut Ptolemæi regum fuissent. 2 abstinere liberis, omnesque Græcas. Ante omnia

erant fasciæ discolorēs dependentes ex coronis. Græcum est vocabulum.

2 *Jus, fas, lex*] *Jus & fas* humana sunt divinaque jura, quidquid justè fancitum legibus aut humanis aut divinis est. *Lex* designat libertatem, & opponitur voluntati dominantis.

1 *Sine fide rerum jactata*] Magis placeret legi jactantibus, resecto verbo erant in

iis quæ præcedunt: *His eadem, quæ ferè Romæ, verba sine fide rerum jactantibus, nihil perplexè...*

2 *Abstinere liberis, omnesque Græcas*] Hæc mendosa sunt. Vix videmur dubitare posse, quin scripserit Livius, *abstinere liberis* nempe urbibus. Reliquæ duæ hujus loci voces, *omnesque Græcas*, vel celant aliquod vitium, vel sunt

LIBER XXXIII. 181

denunciatum, ne in Europam aut ipse transfiret, ^{U.C. 516.}
aut copias trajiceret. Dimissis regis legatis, ^{a.C. 196.}
conventus gentium civitatumque est haberi
coeptus: eoque maturius peragebatur, ³ quòd
decreta decem legatorum civitates nominatim
pronunciabant. Orestis, (Macedonum ea gens
est) quòd primi ab rege defecissent, suæ leges
redditæ. Magnetes, & Perrhæbi, & Dolopes,
liberi quoque pronunciati. Theſſalorum genti,
præter libertatem concessam, Achæi Phthiotæ
⁴ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto.
Ætolos de Pharsalo & Leucade postulantem, ut
ex foedere sibi restituerentur, ad senatum reje-
cerunt: ⁵ Phocenses, Locrenses, & quæ sicut
antè fuerant adjecta, decreti auctoritate, his
contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, &
Heræa (Peloponnesi & ipsa urbs est) reddita
Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eu-
meni regi Attali filio dabant. dissentiente quin-
tio, venit res in arbitrium senatûs: senatus
libertatem his civitatibus dedit, ⁶ Caryſto ad-

initium alterius periodi, cu-
jus postrema verba excide-
runt.

³ *Quòd decreta*] Hæc sa-
na non videntur. Suspica-
mur hanc fuisse mentem Li-
vii, ut diceret, eo matu-
rius rem peractam in con-
ventu fuisse, quòd ibi pro-
nunciabantur solummodo
decreta jam à legatis facta.
Fortasse dederat Livius,
*quòd decreta decem legato-
rum in civitates nominatim,*
id est, de singulis nomina-
tim civitatibus, *pronuncia-
bantur.*

⁴ *Dati*] Contributi in
unum reipublicæ corpus.

⁵ *Phocenses, Locrenses,*
& quæ sicut antè] Scribe:
Phocenses Locrensesque, sicut
antè fuerant, adjectâ decreti
auctoritate, his contribue-
runt. Nempe Phocenses Lo-
crensesque jam antiquitus
contributi fuerant Ætolis.
Legati adjectâ decreti aucto-
ritate firmaverunt antiquum
jus Ætolorum, hosque po-
pulos illis denuo contribue-
runt.

⁶ *Caryſto adjecto*] Sensus
esse debet, Caryſto quoque
urbi, quemadmodum Oreæ
& Eretriæ, libertatem à se-
natu datam esse. Sed non fa-
cilè crediderimus his verbis

U. c. 556. jecto. Pleurato ⁷ Lycus & Parthini dati : Illy-
 a. c. 196. riorum utraque gens sub ditione Philippi fue-
 rat. Amynandrum tenere jusserunt castella,
 quæ per belli tempus Philippo capta ade-
 misset.

Cn. Cor-
 nelius
 Philip-
 pum con-
 venit.

Mox adit
 concilium
 Ætolo-
 rum.

XXXV. Dimisso conventu, decem legati par-
 titi munia inter se, ad liberandas suæ quisque
 regionis civitates discesserunt : P. Lentulus Bar-
 gylas, L. Stertinius Hephæstiam, & Thassum,
 & Thraciæ urbes, P. Villius, & L. Terentius
 ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philip-
 pum. Qui de minoribus rebus editis mandatis
 percunctatus, si consilium non utile solum, sed
 etiam salutare admittere auribus posset, quum
 rex, gratias quoque se acturum, diceret, si
 quid, quod in rem suam esset, expromeret,
 magnopere ei suasit, quoniam pacem impe-
 trasset, ad societatem amicitiamque petendam
 mitteret Romam legatos, ne, si quid Antio-
 chus moveret, expectasse, & temporum op-
 portunitates captasse ¹ ad bellandum, videri
 posset. Ad Tempe Theßalica Philippus est con-
 ventus. qui quum se missurum extemplo lega-
 tos respondisset; Cornelius ² Thermopylas,
 ubi frequens Græciæ statis diebus esse solet
 conventus, (Pylaicum appellant) venit :
³ Ætolos præcipuè monuit, ut constanter &

illum à Livio sensum ex-
 pressum fuisse.

⁷ Lycus] Videtur legen-
 dum *Lychnidus* ex Polybio.

¹ Ad bellandum] Fortas-
 se ad rebellandum. Glarea-
 nus.

² Thermopylas, ubi fre-
 quens Græciæ . . . esse solet
 conventus] Polybius habet
 ἐν τῇ τῶν Ὀρυσίων ἀγορᾷ,
 & intelligendus est eo loco,

non de conventu Græcorum
 ad Thermopylas, sed de
 concilio gentis Ætolorum in
 urbe Ætoliæ Thermo.

³ Ætolos præcipuè] Vo-
 cem præcipuè, quæ non re-
 peritur apud Polybium, ad-
 jecit de suo Livius, quòd de
 conventu totius Græciæ in-
 tellexerit ea, quæ Græcus
 scriptor de concilio solorum
 Ætolorum dixerat.

LIBER XXXIII. 183

fideliter in amicitia populi Romani permane- U.C. 196.
 rent. *Ætolorum* principes alii 4 interquesti a.C. 196.
 sunt, quòd non idem erga suam gentem Roma-
 norum animus esset post victoriam, qui in bello
 fuisset : alii ferociùs incusarunt, exprobrarunt-
 que, *non modò vinci sine Ætolis Philippum, sed*
ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse.
 Adversùs ea respondere (ne in altercationem
 excederet res) quum supersedisset Romanus,
 omnia eos æqua impetraturos, si Romam misis-
 sent, dixit. itaque ex auctoritate ejus decreti
 legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo
 habuit.

XXXVI. Quum hæc in Græcia Macedonia- Servorum
 que & Asia gererentur, Etruriam ¹ infestam conjuratio.
 prope conjuratio servorum fecit. ad quæren- in Etru-
 dam opprimendamque eam Manius Acilius ria.
 prætor, cui inter cives peregrinosque jurisdic-
 tio obtigerat, cum una ex duabus legione ur-
 bana missus, alios jam congregatos pugnando
 vicit ; ex his multi occisi, multi capti : alios
 verberatos crucibus affixit, qui principes con-
 jurationis fuerant : alios dominis restituit. Con-
 sules in provincias profecti sunt. Marcellum
 Boiorum ingressum fines, fatigato per diem
 totum milite viâ faciendâ, castra in tumulo
 quodam ponentem, Corolamus, regulus Boio- Boii Ro-
 rum, cum magna manu adortus, ad tria millia manos ca-
 hominum occidit : & illustres viri aliquot in illo dunt.
 tumultuario prælio ceciderunt, inter quos

4 *Interquesti sunt*] Ver-
 bum rarissimum, & cujus
 haud faciliè aliud exemplum
 reperias. An non potius :
leniter questi sunt. Polybius,
 τῶν μὲν πρώτων καὶ πολιτικῶς
 ἡμετέρας αὐτοῖς,

1 *Infestam prope.. fecit*]
 Magnâ prope clade affixit.
Infestam hic accipimus pro
 eo quod diceretur *in pericu-*
lum adductam, vexatam. Pos-
 sis quoque interpretari *inimi-*
cam adversamque Romanis.

U.C. 556.
a.C. 196.

*Victoria
Marcelli
de Insu-
bris.*

² praefecti socium, Ti. Sempronius Gracchus, M. Junius Silanus; & tribuni militum de legione secunda, A. Ogulnius, & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita tentaque, quum hostes à prospera pugna nequicquam oppugnassent. Stativis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit, dum & faucios curaret, & à tanto terrore animos militum reficeret. Boii, ut est gens ³ minimè ob moræ tadium patiens, in castella sua vicosque dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim trajecto, in agrum Comensem, ubi Insubres, Comensibus ad arma excitis, castra habebant, ducit legiones. in ipso itinere praelium ⁴ committunt: & primò adeo acriter invaserunt, ut antesignanos impulerint. Quod ubi animadvertit, veritus ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorum opposuit, & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit. Quorum quum primus secundusque impetus retudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata & reliqua acies Romana restitit primò, deinde signa acriter intulit. nec ultra sustinuerunt certamen Galli, quin terga verterent, atque effusè fugerent. In eo praelio supra quadraginta millia hominum cæsa, Valerius Antias scribit: & quingenta septem signa militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis Claudius ⁵ in Capitolio Jovi donum in æde positum scribit.

² *Praefecti socium, Ti. Sempronius Gracchus*] Vid. not. 2. ad l. XXIII. c. 7.

³ *Minimè ob moræ tadium patiens*] Magis placeret, minimè ob tadium moræ patiens, ita ut vox moræ regatur à nomine patiens, quod

sanè postulat aliquam vocem, cui innitatur.

⁴ *Committunt... invaserunt... impulerint*] Hæc verba sunt intelligenda de Gallis.

⁵ *In Capitolio Jovi donum in æde positum*] Vel delenda

LIBER XXXIII. 185

Castra eo die Gallorum expugnata direptaque : U.C. 556.
& Comum oppidum intra dies paucos captum. a.C. 196.
Castella inde duodetriginta ad consulem defe-
cerunt. Id quoque inter scriptores ambigitur ,
utrū in Boios prius , an Insubres consul exer-
citum induxerit , adversamque prosperā pugnā
obliteraverit : an victoria ad Comum parta ,
deformata clade in Boiis acceptā sit.

XXXVII. Sub hac tam variā fortunā gesta ,
L. Furius Purpureo alter consul ¹ per tribum
Sappiniam in Boios venit. Jam castro Mutilo
appropinquabat , quum veritus ne interclude-
retur simul à Boiis Liguribusque , eādem viā ,
quā adduxerat , reduxit , & magno circuitu per
aperta , eoque tuta loca , ad collegam pervenit.
Dein junctis exercitibus primum Boiorum
agrum usque ad Felsinam oppidum populantes
peragraverunt. Ea urbs , ceteraque castella , &
Boii ferē omnes , præter juventutem , quæ præ-
dandi causā in armis erat , (tunc in devias syl-
vas recesserat) in ditionem venerunt. In Ligu-
res deinde traductus exercitus. Boii negligen-
tius coactum agmen Romanorum , quia ipsi
procul abesse viderentur , improvisò aggressu-
ros se rati , per occultos saltus secuti sunt. quos
non adepti , Pado repentē navibus trajecto ,
Lævos Libuosque quum pervastassent , redeun-
tes inde ² Ligurum extremo fine , cum agresti
præda , in agmen incidunt Romanum. Celerius
prælium acriusque commissum , quàm si tem-

*Uterque
Cos. Boio-
rum agros
populatur.*

sunt voces in æde , vel le-
gendum : *Claudius Capitoli-
no Jovi donum in æde posi-
tum scribit.* Claudium intel-
lige Quadrigarium.

¹ Per tribum Sappiniam]
Quæ Umbriæ pars est. Vid.
l. XXXI. c. 2.

² Ligurum extremo fine]
Per extremos Ligurum fines.
Sic l. IX. c. 6. ad finem
Campanum. Et l. XXXIV.
c. 56. Pisanum finem. Vid.
& not. 3. ad XXXV. 27. in-
frà.

U. c. 556.
a. c. 196.
Incuntur
acie Boii.

Marcel-
lus Cos.
trium-
phat.

Antiochus
Asiam oc-
cupare ni-
siur.

pore locoque ad certamen destinatis, præpara-
tis animis, concurrissent. Ibi quantam vim ad
stimulandos animos ira haberet, apparuit. nam
ita cædis magis, quàm victoriæ avidi pugna-
runt Romani, ut vix nuncium cladis hosti re-
linquerent. Ob eas res gestas, consulum litteris
Romam allatis, supplicatio in triduum decreta
est. Brevi post Marcellus Romam venit: trium-
phusque ei magno consensu Patrum est decre-
tus. Triumphavit in magistratu de Insu-
bribus, Comensibusque. Boiorum triumphi spem col-
legæ reliquit: quia ³ ipsi propriè adversa pugna
in ea gente evenerat, collegæ secunda. Multa
spolia hostium captivis carpentis traducta: mul-
ta militaria signa lata, ⁴ æris trecenta viginti
millia, ⁵ argenti bigati ducenta triginta qua-
tuor millia. in pedites singulos dati ⁶ octingenti
æris: triplex equiti, centurionique.

XXXVIII. Eodem anno Antiochus rex, quum
hibernasset Ephesi, omnes Asiæ civitates in an-
tiquam imperii formulam redigere est conatus:
reliquas quidem, aut quia locis planis positæ
erant, aut quia parum mœnibus, armisque, ac
juventuti fidebant, haud difficulter jugum ac-
cepturas. Smyrna & Lampfacus ¹ libertatem

³ *Ipsi propriè*] Ipsi seor-
sum & speciatim: quod Gal-
licè diceremus, à lui person-
nellement.

⁴ *Æris trecenta viginti
millia*] Eam summam æris
æstimamus parem marcis
argenti nostratibus 500.

⁵ *Argenti bigati ducenta
triginta quatuor millia*] De-
narios 234000. id est, mar-
cas argenti nostrates 3656.
cum duabus uncis.

⁶ *Octingenti æris*] Lege,

octogeni. Cn. Cornelius, qui
priori anno de iisdem Gallis
triumphaverat, septuagenos
tantum æris diviserat mili-
tibus. Vid. suprâ, c. 23. Ac
postea Quintius, dum trium-
phat de Philippo, ducenos
& quinquagenos; L. Scipio,
ex Asia, quadringenos
dedere militibus. Octogeni
æris sunt octo denarii, id
est, una ferè argenti uncia.

¹ *Libertatem usurpabant*]
Libertatis possessionem sibi

LIBER XXXIII. 187

usurpabant : periculumque erat , ne , si concessum his foret , ² quos in Theba Smyrnam in Æolide Ioniaque , Lampfacum in Hellesponto , aliæ urbes sequerentur . Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendam misit : & quæ Abydi copiarum erant , præsidio tantum modico relicto , duci ad Lampfacum oppugnandum iussit . Nec vi tantum terrebat : sed per legatos leniter alloquendo castigandoque temeritatem & pertinaciam , spem conabatur facere , brevi quæ peterent habituros , ³ sed quum satis & ipsis , & omnibus aliis appareret , ab rege impetratam eos libertatem , non per occasionem raptam habere . Adversus quæ respondebant , *Nihil neque mirari , neque succensere Antiochum debere , si spem libertatis differri non satis æquo animo paterentur .* Ipse initio veris , navibus ab Epheso profectus , Hellespontum petit : terrestres copias Madytum trajicit , Chersonesi urbem : terrestri navalem exercitum junxit : & quia clauderant portas , circumdedit mœnia armatis : ⁴ & jam opera admoventi , deditio est facta . ⁵ idem metus tum incolentes alias Chersonesi urbes in deditionem dedit . Lysimachiam inde omnibus simul navalibus terrestribusque copiis venit : quam quum desertam ac stratum prope ruinis invenisset , (ceperant autem direptamque incen-

U.C. 556.
A.C. 196.

Chersonesum occupavit.

vindicabant , & tanquam liberæ agebant .

² *Quos in Theba*] Locus fractus , cui mederi sine libris non opis est nostræ . Recisis his vocibus , sensus constat .

³ *Sed quum satis*] Pollicetur Antiochus Lampfacenis , brevi eos quæ peterent , nempe libertatem , habitu-

ros : sed tum demum , quum constaret eam impetratam ab rege , non raptam per occasionem .

⁴ *Et jam*] Melius *sed jam* .

⁵ *Idem metus tum incolentes*] Latere videtur aliquod vitium in his vocibus *tum incolentes* , quæ & oribsa sunt , & inelegantes .

U.C. 556.
a.C. 196.

derant Thraces paucis antè annis) cupido eum restituendi nobilem urbem, & loco sitam opportuno, cepit. Itaque omni curâ simul est aggressus, & tecta murosque restituere, & partim redimere servientes Lyfimachienses, partim fugâ sparsos per Hellespontum Chersonesumque conquirere contrahereque, partim novos colonos, spe commodorum propositâ, adscribere, & omni modo frequentare: simul ut Thracum summo veretur metus, ipse parte dimidiâ terrestrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ est profectus, partem, navalesque socios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis.

Lyfimachiam restituit.

Legatorum Romanorum cum Antiocho colloquium.

XXXIX. Sub hoc tempus & L. Cornelius, missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumque reges certamina, Selymbriæ substitit: & decem legatorum P. Lentulus à Bargyliis, P. Villius & L. Terentius à Thasso, Lyfimachiam petierunt. eodem & à Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia post paucos dies Antiochus convenerunt. Primus congressus cum legatis, & deinceps ¹ invitatio benigna & hospitalis fuit. Ut de mandatis, statuque præsentis Asiæ agi cœptum est, animi exasperati sunt. Romani, omnia acta ejus, ex quo tempore è Syria classe solvisset, displicere senatui non dissimulabant, restituique Ptolemæo civitates omnes, quæ ditionis ejus fuissent, æquum censebant. *Nam quod ad eas civitates attineret, quas à Philippo possessas Antiochus per occasionem, averso Philippo in Romanum bellum, interceptisset, id verò ferendum non esse, Romanos per tot annos terrâ marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli præmia habere. Sed* ² *ut in Asiam*

¹ Invitatio] Ad epulas. *ejus*] Ut hoc loco est etiam si.
² Ut in Asiam adventus *Asiam* intellige minorem.

adventus ejus dissimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit; quod jam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transferit, ³ quantum à bello aperto Romanis abesse? Illum quidem, etiamsi in Italiam trajiciat, negaturum.

XL. Ad ea rex, Satis jam antè videre se Romanos inquirere, quid regi Antiocho faciendum: at, quousque terrâ marique progrediendum fuerit ipsis, non cogitare. Asiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemæum atineat, cui ademptas civitates querantur; sibi cum Ptolemæo & amicitiam esse, & id agere se ut brevi etiam affinitas jungatur. Nec ex Philippi quidem adversa fortuna spolia ulla se petisse: aut adversus Romanos in Europam trajecisse, [¹ sed ut Chersonesi urbes & loca recuperaret: quam, quum Lysimachi] fuerit, (quo victo omnia, quæ illius fuissent, jure belli Seleucæ facta sint) existimare suæ ditionis esse. Occupatis majoribus suis ² rerum aliarum aliâ curâ, primò ³ quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum, ⁴ usurpando aliena, possedisse; sicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitatè Lysimachi fuerint. ⁵ Ad ea facienda in antiquum venisse:

³ Quantum à bello aperto Romanis abesse] Videtur inferenda particula cum ante Romanis. Quantum abesse, quin id pro bello apertè cum Romanis sumpto haberi debeat?

¹ Sed ut Chersonesi] Sic supplemus ex Polybio ea quæ hîc in Livio deerant. De bello inter Seleucum & Ly-

simachum vide Justin. lib. XVII. c. 1.

² Rerum aliarum aliâ curâ] Mallems rerum aliarum ex aliis curâ.

³ Quædam ex his] Nempe, Chersonesi locis.

⁴ Usurpando] Pro suis tenendo.

⁵ Ad ea facienda in antiquum] Mens Livii aperta,

U. C. 556. & *Lyfimachiam, deletam Thracum impetu, de*
 a. C. 196. *integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni*
habeat.

*Re in se-
 sta disce-
 ditur.*

XLI. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo auctore allatus de morte Ptolemæi regis, ¹ ut nullus exitus imponeretur sermonibus. nam dissimulabat pars utraque se audisse: & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemæumque, mandata erat, spatium modici temporis ad conveniendum Ptolemæum petebat, ² ut, priusquam moveretur aliquid in nova possessione regni, perveniret in Ægyptum; & Antiochus suam fore Ægyptum, ³ si tum occasio esset, censebat. Itaque dimissis Romanis, relictoque Seleuco filio cum terrestribus copiis ad restituendam, ut instituerat, Lyfimachiam; ipse omni classe navigans Ephesum, legatis ad Quintium missis, ⁴ qui ad fidem de societate agerent, oram Asiæ legens, pervenit in Lyciam: Patarisque cognito vivere Ptolemæum, navigandi quidem in Ægyptum omissum consilium est. Cyprum nihilominus tendens, quum Chelidonium promontorium superasset, paulisper seditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Inde profectum eum ⁵ ad capita (quæ vocant) Sari flu-

verba viciata sunt. Legi potest ad ea redigenda in antiquum jus, sive statum.

¹ *Ut nullus exitus*] Ante has voces excidit verbum fecit.

² *Ut, priusquam*] Hæc non existimanda sunt dicta palam à Cornelio: sed exprimunt consilium, quod tacitâ mente apud se volverat.

³ *Si tum occasio esset*] Lege, si usus occasione esset, aut aliud quid simile.

⁴ *Qui ad fidem de societate agerent*] Vel delendæ hæ voces ad fidem, vel corrigendæ. Gronovius emendat ibidem.

⁵ *Ad capita . . . Sari*] Cave intelligas fontes: sed potius rumulos quosdam fortasse ac rupes in littore

minis, fœda tempeſtas oborta prope cum omni U.C. 556.
 claſſe demerſit. multæ naves ⁶ ejeçtæ : multæ A.C. 196.
 ita hauſtæ mari, ut nemo in terram enaverit.
 Magna vis hominum ibi interiit, non remigum
 tantum militumque ignotorum, ſed etiam inſi-
 gnium amicorum. Collectis reliquiis naufragii,
 quum res non in eo eſſet ut Cyprum tentaret,
 minus opulento agmine quàm profectus erat,
 Seleuciam redit. ibi ſubduci navibus juffis (jam
 enim hiems inſtabat) ipſe in hiberna Antio-
 chiam proceſſit. In hoc ſtatu regum erant res.

XLII. Romæ eo primùm anno ¹ triumviri *Trium-*
 epulones facti, ² C. Licinius Lucullus tribu- *viri epu-*
 nus, qui legem de creandis his tulerat, & P. *lones.*
 Porcius Læca. his triumviris, item ut pontifi-
 cibus, lege datum togæ prætextæ habendæ juſ.
 Sed magnum certamen cum omnibus ſacerdo-
 tibus eo anno fuit quæſtoribus urbanis, Q.
 Fabio Labeoni & L. Aurelio. Pecunia opus
 erat, quod ³ ultimam penſionem pecuniæ in
 bellum collatæ perſolvere placuerat privatis.
 Quæſtores ab auguribus, pontificibus, quod

ad Sari oſtia, quemadmo-
 dum *Κυρὸς ἀεφωλὸς* in Theſſa-
 lia ſunt montes atque tumu-
 li.

⁶ Ejeçtæ] In littus.

¹ Triumviri Epulones]
 Datum eſt his nomen, inquit
 Feſtus, quod epulas indicen-
 di Jovi ceteriſque diis pote-
 ſtatem haberent. Docet Tul-
 lius, l. III. de Or. n. 73.
 qua de cauſa creati fuerint.
 Pontifices, inquit, propter
 ſacrificiorum multitudinem
 tres viros epulones eſſe vo-
 luerunt, quum eſſent ipſi à
 Numa, ut etiam illud ludo-

rum epulare ſacrificium face-
 rent, inſtituti. Poſtea nume-
 ro ſeptem fuere : unde etiam
 nomen illis fuit ſeptemvi-
 ris.

² C. Licinius Lucullus tri-
 bunus] De eſt nomen unius
 triumviri, quem rectè vi-
 demur judicare poſſe ex c.
 42. l. XL. fuiſſe P. Man-
 lium.

³ Ultimam penſionem pe-
 cuniæ in bellum collatæ] Pe-
 cuniæ in bellum Punicum
 collatæ à privatis. Vid.
 XXVI. 36. XXIX. 16. XXXI.
 13.

U.C. 556.

a.C. 196.

Tributum

à sacerdo-

tibus solu-

tum.

Comitia.

stipendium per bellum non contulissent, petebant. ab sacerdotibus tribuni nequicquam appellati, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices, novique in eorum locum suffecti, M. Marcellus consul in locum C. Sempronii Tuditani, qui prætor in Hispania decesserat; & L. Valerius in locum M. Corneli Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus est admodum adolescens, priusquamulum magistratum caperet: nec eo anno augur in ejus locum est suffectus. Comititia inde consularia habita à M. Marcello consule. creati consules L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabricius Luscinus, C. Atinius Labeo, Cn. Manlius Vulso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Læca. Ædiles curules, M. Fulvius Nobilior & C. Flaminius, 4 tritici decies centum millia binis æris populo diviserunt: id C. Flamini honoris causâ ipse, 5 patrisque, advexerant Siculi Roman. Flaminius 6 gratiam ejus communicaverat cum collega. Ludi Romani & apparati magnificè sunt, & ter toti instaurati. Ædiles plebis Cn. Domitius Ahenobarbus, & 7 C. Scribonius curio maximus, multos

4 Tritici decies centum millia binis æris] Decies centum millia modiorum tritici binis assibus in modios populo diviserunt. Porro decies centum millia modiorum Romanorum efficiunt circiter modios nostrates 770833. sive paulo plus 64236. sextarios. Bini asses sunt octava pars denarii, dimidia sestertii, sive argenti grana 9.

5 Patrisque] C. Flaminius primus ad regendam Siciliam prætor missus fuerat, anno u. c. 525.

6 Gratiam ejus communicaverat cum collega] Non sibi privatim reservaverat hujus in populum Romanum meriti gratiam, sed in partem ejus collegam admi-ferat.

7 C. Scribonius curio maximus] De curione maximo

8 pecuarios

LIBER XXXIII. 193

* pecuarios ad populi iudicium adduxerunt: U. C. 196.
tres ex his condemnati sunt: ex eorum mul- a. C. 196.
ctaticia pecunia 9 ædem in insula Fauni fece-
runt. Ludi plebis per biduum instaurati, &
epulum fuit ludorum causâ.

XLIII. L. Valerius Flaccus & M. Porcius, U. C. 197.
quo die magistratum inierunt, de provinciis a. C. 197.
quum ad senatum retulissent, Patres censue- L. Va-
runt, *Quum in Hispania tantum glisceret bel-* lerio,
lum, ut jam consulari & duce & exercitu opus M. Por-
esset, placere, consules Hispaniam citeriorem & cio Cos.
Italiam provincias aut comparare inter se, aut Provin-
sortiri. Utri Hispania provincia evenisset, cum cia.

duas legiones & quinque millia socium Latini
nominis, & quingentos equites secum portare,
& naves longas viginti ducere. Alter consul duas
legiones scriberet. His Galliam provinciam obti-
neri satis esse, fractis proximo anno Insubrium
& Boiorum animis. Cato Hispaniam, Valerius
Italiam est sortitus. Prætores deinde provin-
cias sortiti, C. Fabricius Luscinius urbanam,
C. Atinius Labeo peregrinam, Cn. Manlius
Vulso Siciliam, Ap. Claudius Nero Hispaniam
ulteriorem, P. Porcius Læca Pisas, ut ab ter-
go Liguribus esset: P. Manlius in Hispaniam
citeriorem adiutor consuli datur. T. Quintio,
suspectis non solum Antiocho & Ætolis, sed
etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, pro-
rogatum in annum imperium est, duas legiones

vid. not. 3. ad III. 27. Ce-
terum suspicamur vocem
maximus hic temere adje-
ctam esse, & id Curio co-
gnomen esse Scribonii, non
titulum sacerdotii. Etenim
hoc tempore curionem ma-
ximum fuisse C. Mamilium
Vitulum apparebit, si con-

feras inter se XXVII. 8. &
XLI. 21.

8 *Pecuarios*] Pascuorum
publicorum redemptores,
ut jam annotavimus ad X.
23.

9 *Ædem in insula Fauni*]
Ædem Fauni in insula Tibe-
rina.

U.C. 557. ut haberet. in eas si quid supplementi opus es-
 a.C. 195. set, consules scribere, & mittere in Macedo-
 niam iussi. Ap. Claudio præter legionem, quam
 Q. Fabius habuerat, duo millia peditum, &
 ducentos equites novos conscribere permis-
 sum. Par numerus peditum equitumque novo-
 rum P. Manlio in citeriorem Hispaniam de-
 cretus: & legio eadem, quæ fuerat sub Minu-
 cio prætore, data. Et P. Porcio Læcæ ad Etru-
 riam circa Pisas duo millia peditum, & quin-
 genti equites ex Gallico exercitu decreti. In
 Sardinia prorogatum imperium Sempronio
 Longo.

XLIV. Provinciis ita distributis, consules
 priusquam ab urbe profiscerentur, ver fa-
 crum ex pontificum iussu fecere, ¹ quod A.
 Cornelius Mammula prætor voverat, de sena-
 tûs sententia, populique iussu, Cn. Servilio,
 C. Flaminio consulibus. annis post uno ac vi-
 ginti factum est, quàm votum. Per eosdem
 dies C. Claudius, Ap. filius, Pulcher, augur
 in Q. Fabii Maximi locum, qui priore anno
 mortuus erat, lectus inauguratusque est. Mi-
 rantibus jam vulgò hominibus, quod Hispania
 movisset bellum negligi, litteræ à Q. Minu-
 cio allatæ sunt, *Se ad Turbam oppidum cum Bu-
 dare & Besaside imperatoribus Hispanis, signis
 collatis prospere pugnasse: duodecim millia ho-
 stium cæsa: Budarem imperatorem captum: cete-
 ros fusos fugatosque.* His litteris lectis, minus
 terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum
 exspectatum fuerat. Omnes curæ, post adven-
 tum utique decem legatorum, in Antiochum
 regem conversæ. Hi expositis prius quæ cum

*Ver fa-
 crum fa-
 ciunt Coss.
 vid. a
 Q. Minu-
 cio Hispani-
 ni.*

¹ Quod A. Cornelius Mammula prætor voverat] Vid. not. 5. ad XXII. 9. su-
 præ.

LIBER XXXIII. 195

Philippo acta essent, & quibus legibus data U.C. 557.
a.C. 195.
pax, non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. *Ingenti classe, egregio terrestri exercitu, in Europam eum trajecisse, nisi avertisset vana spes, ex vaniore rumore orta, Ægypti invadendæ, mox bello Græciam arsuram fuisse. neque enim ne Ætolos quidem quieturos, quam ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem. Harere & aliud in visceribus Græciæ ingens malum, Nabin, nunc Lacedæmoniorum, mox, si liceat, universæ Græciæ futurum tyrannum; avaritiâ & crudelitate omnes famâ celebratos tyrannos æquantem. Cui si Argos velut arcem Peloponneso impositam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore; pro rege, si nihil aliud, longinquo, vicinum tyrannum dominum habituram.*

XLV. ¹ Hæc quum jam ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per seipsos explorata referrent, audirentur, majores, quod ad Antiochum attineret, maturanda his, quum rex quacumque de causa in Syriam concessisset, de tyranno consultatio visa est. Quum diu disceptatum esset, utrum jam causæ satis videretur, ² cur decerneretur, an permetterent

¹ Hæc quum jam... audirentur] Totus hic locus corruptus est. Eum sic refingit felicissimâ conjecturâ Perizonius: Hæc quum tam ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per seipsos explorata referrent, audirentur, majores, quod ad Antiochum attineret; maturanda magis, quum rex quacumque de causa in Syriam concessisset, de tyranno consultatio visa est.

Senatores censuerunt majus quidem esse id negotium, quod ad Antiochum attineret; sed, quum rex quacumque de causa in Syriam concessisset, consultationem de tyranno maturandam magis esse, id est, de tyranno prius, quàm de Antiocho consultandum.

² Cur decerneretur] Vel intellige, vel adde bellum.

U.C. 557. T. Quintio, quod ad Nabin Lacedæmonium at-
 a. C. 195. tineret, faceret quæ è republica censeret esse;
 permiserunt, eam rem esse rati, quæ maturata
 dilatave non tam magni momenti ad summam
 rem populi Romani esset: magis id animadver-
 tendum esse, quid Annibal & Carthaginien-
 ses, si cum Antiocho ortum foret bellum, ac-
 turi essent. Adversæ Annibali factionis homi-
 nes principibus Romanis, amicis quisque suis,
 identidem scribebant, *Nuncios, litterasque ab*
Annibale ad Antiochum missas, & ab rege ad
eum clam legatos venisse. Ut feras quasdam nun-
quam mitescere, sic immitem, implacabilem ejus
virum animum esse. marcescere otio situque civi-
tatem, queri eum, & ³ inertiâ operis, nec, sine
armorum sonitu, excitari posse. Hæc probabilia
 memoria prioris belli, per unum illum non
 magis gesti, quàm moti, faciebat. Irritaverat
 etiam recenti factò multorum potentium ani-
 mos.

Judices XLVI. Judicum ordo Carthagine eâ tempe-
 Carthagi- state dominabatur; eo maximè, quòd iidem
 ne ex per- perpetui judices erant. Res, fama, vitæque om-
 petuis an- nium in illorum potestate erat. qui unum ejus
 nui facti, ordinis, idem omnes adversos habebat; nec
 Annibalis accusator apud judices inensos deerat. Horum
 operâ. in tam impotenti regno (¹ neque enim civiliter
 nimis opibus utebantur) prætor factus Anni-
 bal, vocare ad se quæstorem. ² Idem pro nihilo
 habuit. nam & adversæ factionis erat: &, quia
 ex quæstura in judices, potentissimum ordinem,

³ *Inertiâ operis*] Lege,
inertiâ sopiri: cui verbo op-
 ponitur in iis quæ sequun-
 tur *excitari*.

¹ *Neque enim civiliter*]
 Non ut cives in libera repu-

blica sed planè quasi reges
 aut tyranni.

² *Idem pro nihilo habuit*]
 Videtur legendum: *Is reus*
pro nihilo habuit.

referebantur, ³ jam pro futuris mox opibus U. c. 117.
animos gerebat. Enimvero indignum id raturus a. C. 195.

Annibal, viatorem adprehendendum quaestorem misit: subductumque in concionem, non ipsum magis quam ordinem judicum, prae quorum superbia atque opibus nec leges quicquam essent, nec magistratus, accusavit. Et, ut secundis auribus accipi orationem animadvertit, & infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum; legem extemplo promulgavit pertulitque, *Ut in singulos annos judices legerentur; ne quis biennium continuum judex esset.* Ceterum, quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnae partis principum offendeat animos. Adjecit aliud, quo, bono publico, sibi proprias similitudines irritavit. Vectigalia publica partim negligentiam dilabantur; partim praedae ac divisiui principum quibusdam & magistratibus erant: quin & pecunia, quae in stipendium Romanis ⁴ suo quoque anno penderetur, deerat, tributumque grave privatis imminere videbatur.

*Erarii
inopia me-
ditur An-
nibal.*

XLVII. Annibal postquam vectigalia quanta terrestria maritimaque essent, & in quas res erogarentur, animadvertit, & quid eorum ordinarii reipublicae usus consumerent, quantum peculatus averteret, ¹ omnibus residuis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locupletem rempublicam fore ad vectigal pra-

³ Jam pro futuris mox opibus animos gerebat] Jam eos gerebat animos, eam ferociam, quae congrueret futurae mox potentiae.

⁴ Sui quoque anno] Lege suo quaque anno. Vid. not. 2. ad l. III. c. 22. & ad l. XXV. c. 17.

¹ Omnibus residuis pecuniis] Pecuniis omnibus, quae quum publicae essent, apud privatos resederant, a privatis retentae fuerant. Usurpavit hoc idem vocabulum eodem sensu Cicero pro Cl. n. 94.

U.C. 557.
a. C. 195.

Romani
Carthagi-
nem lega-
tos mit-
tunt ad
accusan-
dum An-
nibalem.

standum Romanis pronunciavit in concione , & præstitit promissum. Tum verò isti , quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis , non furto eorum manibus extorto , infensi & irati , Romanos in Annibalem , & ipsos causam odii quærentes , instigabant. Itaque , diu repugnante Scipione Africano , ² quia parum ex populi Romani dignitate esse ducebat , ³ subscribere odiis accusationibusque Annibalis , & factionibus Carthaginensium inferere publicam auctoritatem , nec satis habere bello vicisse Annibalem , nisi velut accusatores ⁵ calumniam in eum jurarent , ac nomen deferrent , tandem pervicerunt , ut legati Carthaginem mitterentur , qui apud senatum eorum arguerent , Annibalem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. Legati tres missi , C. Servilius , M. Claudius Marcellus , Q. Terentius Culleo. qui quum venissent , ex consilio inimicorum Annibalis , quærentibus causam adventûs , dici jusserunt , venisse ad

² Quia parum] Lege qui parum.

³ Subscribere odiis accusationibusque Annibalis] Verbum proprium in accusatione. Accusator erat is qui nomen detulerat , quique in agendo princeps erat. Qui verò se ei adiutores fore & eandem cum ipso causam acturos esse profitebantur , ii subscribere dicebantur accusationi , & vocabantur subscriptores.

⁴ Et factionibus Carthaginensium inferere publicam auctoritatem] Et immiscere nomen auctoritatemque po-

puli Romani factionibus Carthaginensium , ita ut Romani sese alteri factioni adversus alteram adjungerent.

⁵ Calumniam in eum jurarent] Calumniam jurare , sive jurare de calumnia , est jurare se non calumniandi , aut injustè vexandi quemquam animo litem institueret. Hoc juramentum præstare solitos esse accusatores , ex hoc ipso loco apparet. Id igitur indignatur Scipio , quod Romani tanquam accusatores reum agere velut sub judice Annibalem velint.

LIBER XXXIII. 199

controversias, quæ cum Masinissa rege Numidarum Carthaginensibus essent, dirimendas. id creditum vulgò. Annibalem unum se peti ab Romanis non fallebat; & ita pacem Carthaginensibus datam esse, ut inexpiabile bellum adversus se unum maneret. Itaque cedere temporì, & fortunæ statuit; & præparatis jam omnibus antè ad fugam, obversatus eo die in foro, avertendæ suspitionis causâ, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consilii est egressus.

XLVIII. Quum equi, quo in loco jussi erant, præstò fuissent, nocte ¹ viâ citâ regionem quamdam agri Vocani trangressus, postero die manè inter ² Achollam & Thapsum ³ ad suam turrim pervenit. Ibi eum parata instructaque remigio excepit navis. ita Africâ Annibal excessit, ⁴ sæpius patriæ, quàm suorum eventus miseratus. Eo die in Cercinam insulam trajecit. ubi quum in portu naves aliquot onerarias cum mercibus invenisset, & ad egressum eum è nave concursus salutantium esset factus; percontantibus, legatum se Tyrum dici jussit. veritus tamen ne qua earum navis nocte profecta Thapsum, aut Achollam nunciaret, se Cercinæ visum, sacrificio apparari jussit, magistròs navium mercatoresque invitari jussit: & ⁵ vela cum antennis ex navibus corrogari,

*Ausugis
Annibal.*

¹ *Viâ citâ*] Si nihil hîc vitii est, intellige, maturato itinere.

² *Achollam*] Sive *Achollam* legas, sive *Acyllam*, haud multum interest. Idem enim utroque nomine oppidum designatur.

³ *Ad suam turrim*] Plinius, l. II. c. 71. mentio-

nem facit turrium Annibalis, tanquam specularum quarumdam in Hispania Africaque. Intelligamus igitur turrim ab Annibale speculandi causâ exstructam.

⁴ *Sæpius patriæ, quàm suorum eventus*] Lege, quàm suos.

⁵ *Vela cum antennis ex na-*

U. c. 557. ut umbra (etenim media æstas fortè erat) cœnantibus in littore fieret. Quantum res & tempus patiebatur , apparatæ celebratæque ejus diei epulæ sunt : multoque vino in serum noctis convivium productum. Annibal , quum primum fallendi eos qui in portu erant tempus habuit , navem solvit. ceteri sopiti quum postero die tandem ex somno pleni crapulæ surrexissent ; ⁶ id quod serum erat , aliquot horas remis in naves collocandis , & aptandis armamenti absumpserunt. Carthagine , & multitudinis assuetæ domum Annibalis frequentare concursus ad vestibulum ædium est factus ; & , ut non comparere eum vulgatum est , in forum turba convenit , principem civitatis querentium. Et alii fugam conscisse , (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum , ⁷ idque magis , ferebant : variosque vultus cerne- res , ⁸ ut in civitate aliorum alias partes foventium factionibus. Visum deinde Cercinæ eum , tandem allatum est.

XLIX. Romani legati quum in senatu exposuissent , *Compertum Patribus Romanis esse , & Philippum regem antè ab Annibale maximè accensum , bellum populo Romano fecisse , & nunc litteras , nunciosque ab eo ad Antiochum regem profectos . haud quieturum antè , quàm bellum tote*

vibus corrogari] E navibus vela & antennas colligi ad efficienda quasi quædam tabernacula.

⁶ *Id quod serum erat*] Suspicitur Gronovius , id quod *quæsitum erat* , nempe ab Annibale. Ea mens Annibalis fuerat , ut quàm maxima iis mora objiceretur , dum ipse iter præciperet.

⁷ *Idque magis*] Et is crebrior erat rumor , ea vulgarior opinio erat.

⁸ *Ut in civitate aliorum alias partes foventium factionibus*] Profecto hîc deest quidpiam , quale esset *plena* , vel *distracta* : ut in civitate distracta factionibus aliorum alias partes foventium.

LIBER XXXIII. 201

orbe terrarum concisset. ¹ Ne his debere impune U.C. 557.
 esse, si ² satisfacere Carthaginienses populo Roma- a.C. 195.
 no vellent, nihil eorum suâ voluntate, nec pu-
 blico consilio factum esse: Carthaginienses res-
 ponderunt, quicquid æquum censuissent Ro-
 mani, facturos esse. Annibal prospero cursu
 Tyrum pervenit: exceptusque à conditoribus
 Carthaginis, ut alia patria, vir tam clarus om-
 ni genere honorum, paucos moratus dies,
 Antiochiam navigat. ibi profectum jam regem
 quum audisset, & filium ejus solenne ludorum
 ad ³ Daphnen celebrantem convenisset, comi-
 ter ab eo exceptus, nullam moram navigandi
 fecit. Ephesi regem est consecutus, fluctuan-
 tem adhuc animo incertumque de Romano
 bello. sed haud parvum momentum animo ejus
 ad moliendum, adventus Annibalis fecit. Æto-
 lorum quoque eodem tempore alienati ab so-
 cietate Romana animi sunt: ⁴ quoniam legatos
 Pharsalum & Leucadem, & quasdam alias ci-
 vitates ex primo foedere petentes, senatus ad
 Quintium rejecit.

Pervenit
ad Antio-
chum.

¹ Ne his] Fortè: Nec id
 debere impune esse, nempe
 Annibali.

² Satisfacere... populo
 Romano] Satisfacere, id est,
 probare. Sic Cicero l. II. in
 Verrem n. 20. Vobis priore
 actione satisfactum est, se-
 fertum undecies numeratum
 esse.

³ Ad Daphnen] Daphne
 vicus fuit prope Antio-
 chiam, imò Antiochiæ sub-
 urbium, cum ingenti lu-
 co; & in medio templum
 Apollinis ac Dianæ celebra-
 rimum.

⁴ Quoniam legatos Phar-
 salum & Leucadem] Vid.
 supra, c. 34.

E P I T O M E

LIBRI XXXIV. LIVIANI.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de finiendis cultibus matronarum tulcrat, cum magna contentione abrogata est: quum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus, bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, datâ iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub dirione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primùm secretus à populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Patus, & C. Cornelius Cethegus, censores inter-
venerunt, cum indignatione plebis. ¹ Coloniae pleraeque deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea in Hispania, & adversus Boios, & Insubres Gallos feliciter gesta referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philip-pum Macedonum regem, & Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vicerat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginien-sium nunciaverunt, Annibalem, qui ad Antio-chum confugerat, bellum cum eo moliri. Tenta-

¹ Coloniae pleraeque] Melius, coloniae plures.

LIBER XXXIV. 203

verat autem Annibal per Ariflonem Tyrium, sine litteris Carthaginem missum, ad rebellandum Pænos concitare.

LIBER XXXIV.

I. **I**nter bellorum magnorum, aut vixdum U.c. 557. finitorum, aut imminentium curas, inter-^{a. C. 195.} cessit res parva dictu, sed quæ studiis in ma-^{Conten-} gnium certamen excefferit. M. Fundanius & ^{tiones de} L. Valerius tribuni plebei ad plebem tulerunt ^{lege Op-} de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, ^{pia.} ¹ Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus, in medio ardore Punici belli, ² *Ne qua mulier plus semunciâ auri haberet: neu vestimento versicolori uteretur: neu* ³ *jun-*

¹ *Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus*] Bis consul Ti. Sempronius fuit, primum cum Q. Fabio, illo Cunctatore, iterum cum Q. Fabio, Cunctatoris filio. Ad utrum è duobus Ti. Sempronii consulatibus lex Oppia referri debeat, dubitari potest. Nec multum sanè interest. Ceterum, quod ad rem ipsam pertinet, observandum est matronis olim concessum fuisse, memorante Livio, suprà l. V. c. 25. *ut carpentis festo profestoque uterentur*: cujus vetusti juris mirum est nullam mentionem infrà in tribunorum orationibus fieri. Sed & Cato infrà, c. 3. exagitat admodum invidiosè postula-

tionem matronarum, ut sibi carpentis festis profestisque diebus uti liceret: quod illis honoris causâ tam à longo tempore datum erat, & Oppiâ demum lege abrogatum. Videtur Livius in toto hoc negotio vetusti illius juris parum memor fuisse.

² *Ne qua mulier plus semunciâ auri*] Apparet ex l. XXVI. c. 36. hoc caput legis Oppiæ, aut nunquam fuisse servatum, aut jam pridem observari desisse.

³ *Juncto vehiculo*] Vehiculo quod junctis jumentis ageretur. Sic Virgilius, l. IV. Georg. v. 389. *Et juncto bipedum curru metitur equorum*.

U.C. 557. *Exo vehiculo* ⁴ *in urbe oppidove*, aut propius
 a. C. 195. *inde mille passus, nisi sacrorum publicorum cau-*
sâ, veheretur. M. & P. Junii Bruti tribuni
 plebis legem Oppiam tuebantur, nec eam se
 abrogari passuros aiebant. Ad suadendum dis-
 suadendumque multi nobiles prodibant. Ca-
 pitolium turbâ hominum faventium adversan-
 tiumque legi complebatur. Matronæ nullâ nec
 auctoritate, nec verecundiâ, nec imperio
 virorum, contineri limine poterant: omnes
 vias urbis aditusque in forum obsidebant, vi-
 ros descendentes ad forum orantes, ut floren-
 te republicâ, crescente in dies privatâ omnium
 fortunâ, matronis quoque pristinum ornatum
 reddi paterentur. Augebatur hæc frequentia
 mulierum in dies. nam etiam ex oppidis ⁶ con-
 ciliabulisque convenerant. Jam & consules,
 prætoresque, & alios magistratus adire & ro-
 gare audebant. ceterum minimè exorabilem al-
 terum ⁷ utique consulem M. Porcium Cato-
 nem habebant, qui pro lege, quæ abrogaba-
 tur, ita disseruit:

Oratio
 Catonis
 Cos. pro
 lege Op-
 pidæ.

II. *Si in sua quisque nostrum matrefamilie, Quirites, jus & majestatem viri* ¹ *retinere in-*
stituisset, minus cum universis feminis negotii
haberemus. nunc domi victa libertas nostra im-
potentiâ muliebri, hic quoque in foro obteritur
& calcatur: &, quia singulas sustinere non po-

⁴ *In urbe oppidove*] Sive
 in urbe Roma, sive in quo-
 cumque oppido civium Ro-
 manorum. Hæc enim lex
 solas mulieres Romanas,
 non Latinas, spectabat, ut
 patebit ex oratione tribuno-
 rum.

⁵ *Auctoritate*] Propin-
 quorum, aliorumve quorum

consiliis obsequi mulieres
 deceret. Vid. not. 1. ad l.
 7.

⁶ *Conciliabulis*] Vid. not.
 5. ad XXV. 5.

⁷ *Utiqve*] Certè, præci-
 puè.

¹ *Retinere instituisset*] In
 eo primum posuisset operam
 ut retineret.

LIBER XXXIV. 205

ruimus, universas horremus. Equidem fabulam ^{U.C. 117} & fictam rem ducebam esse, ² virorum omne ge- ^{2. C. 195} nus in aliqua insula conjuratione muliebri ab stirpe sublatum esse. ³ Ab nullo genere non aequè summum periculum est, si cœtus, & consilia, & secretas consultationes esse sinas. Atque ego vix statuere apud animum meum possum, utrùm pejor ipsa res, an pejore exemplo agatur. Quorum aliorum ad nos consules, reliquosque magistratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. nam utrùm è republica sit, necne, id quod ad vos fertur, vestra existimatio est, qui in suffragium ituri estis. Hæc ⁴ consternatio muliebris, sive suâ sponte, sive auctoribus vobis, M. Fundani, & L. Valeri facta est, haud dubiè ad culpam magistratuum pertinens, nescio vobis, tribuni, an consulibus magis sit deformis: vobis, si feminas ad concitandas tribunicias seditiones jam adduxistis: nobis, si ut plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore quodam paulo antiè, per medium agmen mulierum, in forum perveni. Quòd nisi me verecundia singularum magis majestatis & pudoris, quàm universarum tenuisset, ne ⁵ compellatæ à consule viderentur, dixissem: Qui hic mos est

² Virorum omne genus] Mulierum Lemniarum facinus intelligit, quæ viros omnes interfecerunt.

³ Ab nullo genere non aequè summum] Magis placeret legere, sublatâ negatione, ab nullo genere aequè summum, id est, tam magnum periculum est, supple, atque à mulieribus. Sic enim & melius sibi constaret oratio, quum suprâ agatur de atroci facinore à fe-

minis patrato, & magis decora esset Catonî, non solum gravi, sed etiam truci, quod infrâ à tribunis objicitur, oratori.

⁴ Consternatio muliebris] Seditio concurrentium mulierum. Vid. not. ad XXI. 24.

⁵ Compellatæ] Compellare non est simpliciter alloqui, sed cum increpatione quadam, aut certè eo modo qui pudorem aliquem incutiat.

U.C. 557. *in publicum procurrendi, & obsidendi vias, &*
 2. C. 195. *viros alienos appellandi? Istud ipsum suos quæ-*
que domi rogare non potuistis? An blandiores in
publico, quam in privato, & alienis, quàm ve-
stris, estis? Quanquam ne domi quidem vos, si
sui juris finibus matronas contineret pudor, quæ
leges hîc rogarentur abrogarenturve, curare de-
cuit. Majores nostri, nullam ne privatam quidem
rem agere feminas ⁶ *sine auctore voluerunt; in*
manu esse parentum, fratrum, virorum. nos (7 *si*
diis placet) *jam etiam rempublicam capessere eas*
patimur, & foro quoque, & concionibus, & co-
mitiis immisceri. ⁸ *Quid enim nunc aliud per*
vias & compita faciunt, quàm quòd aliæ rogatio-
nes tribunorum plebis suadent, aliæ legem abro-
gandam censent? ⁹ *Date frenos impotenti natu-*
ræ, & indomito animali, & sperate ipsas modum
licentiæ facturas, nisi vos faciatis. Minimum hoc
eorum est, quæ iniquo animo feminae sibi, aut
moribus, aut legibus injuncta patiuntur. omnium

ei quem compellamus : id
 quod Gallicè dicimus apo-
 stropher.

⁶ *Sine auctore*] Nisi interpositâ auctoritate, vel patris, quamdiu manebant innuptæ; vel viri, si nuptæ forent; vel, si & patre & viro carerent, fratris, aut alicujus ex agnatis, sive cognatis paternis; vel denique tutoris à magistratu dati, si fortè tutorem à lege præfinitum non haberent. Itaque semper Romanæ mulieres in potestate alicujus erant, cujus eis necessaria erat auctoritas, ut in judicio starent, ut se obligarent, ut civile negotium gererent.

⁷ *Si diis placet*] Formulæ exprimendæ indignationi usitata.

⁸ *Quid enim nunc aliud . . faciunt, quàm quòd aliæ rogationes . . suadent*] Suspectum est nobis *quòd*, malè huc, ut videtur, inculcatum, quemadmodum suprâ l. XXVI. c. 6. Et reciso eo, fiet planè eadem structura verborum, quæ in hoc l. IV. c. 26. loco: *Neque aliud totâ urbe agi, quàm bellum apparari.*

⁹ *Date frenos*] Laxate frenos. Quæ sequuntur & *sperate*, per ironiam dicta intelligi debent.

rerum libertatem, imo licentiam (si vera dicere U.C. 157. volumus) desiderant. Quid enim, si hoc expugna- a.C. 195. verint, non tentabunt? Recensete omnia ¹⁰ muliebria jura, quibus licentiam earum alligaverint majores nostri, per quæque subjecerint viris: quibus omnibus constrictas vix tamen continere potestis. Quid? si carpere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiimini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Extemplo, simul pares esse cæperint, superiores erunt.

III. At, Hercule, ne quid novum in eas rogetur, recusant. non jus, sed injuriam deprecantur. Imo ut, quam accepistis, jussistis suffragiis vestris legem, quam usu tot annorum & experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis: id est, ut unam tollendo legem, ceteras infirmetis. Nulla lex satis commoda omnibus est: id modò quæritur, si majori parti, & in summam prodest. Si, quod cuiquam privatim officiet jus, id destruet ac demolietur, quid attinebit universos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit, propter quod matronæ consternatæ procurreant in publicum, ac vix foras se & concione abstineant. Ut captivi ab Annibale redimantur, parentes, viri, liberi, fratres earum? Procul abest, absitque semper talis fortuna reipublicæ. sed tamen quum fuit, negastis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec sollicitudo pro suis, sed religio congregavit eas. Matrem Idæam à Pessinunte ex Phrygia venientem accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? ¹ Ut auro & purpurâ fulgeamus, inquit; ut carpentis, festis profestisque

¹⁰ Muliebria jura] Jura in
iis quæ spectant ad mulieres
usu, aut legibus constituta.

¹ Ut auro & purpurâ ful-
geamus, inquit] Supple,
quælibet è mulieribus. Vid.

U.C. 557.

A.C. 195.

diebus, velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis suffragiis vestris, per urbem vectemur: ² ne ullus modus sumptibus, nec luxuriæ sit. Sæpe me querentem de feminarum, sæpe de virorum, nec de privatorum modò, sed etiam magistratuum sumptibus audistis; diversisque duobus vitiis, avaritiâ & luxuriâ, civitatem laborare: quæ pestes omnia magna imperia everterunt. ³ Hæc ego, quo melior latiorque in dies fortuna reipublicæ est, imperiumque crevisit, & jam in Græciam Asiamque transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias etiam attrectamus gazas, eo plus horreo, ne illæ magis res nos ceperint, quam nos illas. ⁴ Insecta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi. jam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudantes mirantesque, & ⁵ antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. Ego hos malo propitios deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum memoriâ per legatum Cineam Pyrrhus, non virorum modò, sed etiam mulierum animos donis tentavit. nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat. tamen nulla accepit. Quam causam fuisse censetis? Eadem fuit, quæ majoribus nostris nihil de hac re lege sancien-

similem loquendi formam
suprà, l. VI. c. 40.

² Ne ullus modus sumptibus, nec luxuriæ sit] Elegantius, ne luxuriæ.

³ Hæc ego... eo plus horreo, ne illæ... res] Sufficiebat vel hæc, vel illæ res. Sed propter longiorem interpositam periodum Livius, ut perspicuitati consuleret,

addendas vel ex supervacuo duxit duas posteriores voculas.

⁴ Insecta... signa ab Syracusis] Ludit in ambiguitate vocis signa, quæ & signa militaria, & statuas denotat. Statuas quàm plurimas Marcellus ab Syracusis Romam deportaverat.

⁵ Antefixa] Vid. not. 2. ad XXVI. 13.

ai. nulla erat luxuria, quæ coërceretur. Sicut U.C. 117.
 antè morbos necesse est cognitos esse, quàm reme- a.C. 191.
 dia eorum; sic cupiditates priùs natæ sunt, quàm
 leges, quæ iis modum facerent. Quid ⁶ legem Li-
 ciniam excitavit de quingentis jugeribus, nisi in-
 gens cupido agros continuandi? Quid ⁷ legem
 Cinciam de donis & muneribus, nisi quia vecti-
 galis jam & stipendiaria plebes esse senatui cœpe-
 rat? Itaque minimè mirum est, nec Oppiam, nec
 aliam ullam tum legem desideratam esse, quæ mo-
 dum sumptibus mulierum faceret, quum aurum
 & purpuram data & oblata ultro non accipie-
 bant. Si nunc cum illis donis Cincas urbem cir-
 cumiret, stantes in publico invenisset quæ accipe-
 rent.

IV. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne
 causam quidem, aut rationem inire possum. nam
 ut, quod alii liceat, tibi non licere, aliquid for-
 tasse naturalis aut pudoris, aut indignationis ha-
 beat; sic æquato omnium cultu, quid unaquæque
 vestràm veretur ne in se ¹ conspiciatur? Pos-
 simus quidem pudor est vel parsimonix, vel pau-
 pertatis: sed utrumque lex vobis demit, quum id
 quod habere non licet, non habetis. Hanc, in-
 quit, ipsam exæquationem non fero, illa locuples.
 Cur non insignis auro & purpurâ conspicior? cur

⁶ Legem Liciniam] Vid.
 l. VI. c. 35.

⁷ Legem Cinciam] Quâ
 cavetur antiquitus, ne quis
 ob causam orandam pecuniam
 donumve accipiat, inquit
 Tacitus, l. XI. Ann. c. 5.
 Causarum autem patroni
 plerique ex ordine senatorio
 erant. Hinc dicit noster ideo
 legem Cinciam latam esse,
 quia plebs vectigalis esse se-

natui cœperat. Ex Tullio
 discimus, lib. de Sen. n. 10.
 legem Cinciam latam esse
 decimo ante hunc anno, M.
 Cornelio Cethego, P. Sem-
 pronio Tuditano, Coss.
 ejusque suaforem fuisse Q.
 Fabium admodum senem.

¹ Conspiciatur] Conspi-
 cuum sit & notabile. Vid.
 not. 3. ad XXI. 4.

U. C. 557. paupertas aliarum sub hac legis specie latet, ut
 a. C. 195. quod habere non possunt, habituræ, si liceret,
 fuisse videantur? Vultis hoc certamen uxoribus
 vestris injicere, Quirites, ut divites id habere
 velint, quod nulla alia possit; pauperes, ne ob
 hoc ipsum contemnantur, supra vires se exten-
 dant? Næ, simul pudere, quod non oportet, cœ-
 perit, quod oportet, non pudebit. Quæ de suo
 poterit, parabit: quæ non poterit, virum roga-
 bit. Miserum illum virum, & qui exoratus, &
 qui non exoratus erit! quum quod ipse non dede-
 rit, datum ab alio videbit. Nunc vulgò alienos
 viros rogant, &, quod majus est, legem & suf-
 fragia rogant, & à quibusdam impetrant, ad-
 versus te, & rem tuam, & liberos tuos inexora-
 biles. Simul lex modum sumptibus uxoris tuæ fa-
 cere desierit, tu nunquam facies. Nolite eodem
 loco existimare, Quirites, futuram rem, quo
 fuit, antequam lex de hoc ferretur. Et hominem
 improbum non accusari tutius est, quàm absolvi:
 & luxuria² non mota tolerabilior esset, quàm
 erit nunc, ipsis vinculis, sicut fera bestia, ir-
 ritata, deinde emissa. Ego nullo modo abrogan-
 dam legem Oppiam censeo. vos quod faxitis, deos
 omnes fortunare velim.

V. Post hæc tribuni quoque plebei, qui se
 intercessuros professi erant, quum pauca in
 eandem sententiam adjecissent; tum L. Vale-
 rius pro rogatione ab se promulgata ita disse-
 ruit: Si privati tantummodo, ad suadendum dis-
 suadendumque id quod à nobis rogatur, processis-
 sent, ego quoque, quum satis dictum pro utra-
 que parte existimarem, tacitus suffragia vestra
 expectassem. nunc quum vir gravissimus consul

Oratio
 L. Valerii
 trib. pl.
 adversus
 legem Op-
 piam.

² Non mota] Si eam nos eam latâ, & conatibus
 quietam sivissemus, nec im- ad coercendam eam adhi-
 pugnassemus lege adversus bitis.

LIBER XXXIV. 211

M. Porcius, non auctoritate solum, quæ tacita U. C. 197.
satis momenti habuisset, sed oratione etiam longâ^{a. C. 195.}

Et accuratâ insectatus sit rogationem nostram; necessum est paucis respondere. Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quàm in rogatione nostra dissuadenda consumpsit: Et quidem, ut in dubio poneret, utrùm id quod reprehenderet, matronæ suâ sponte, an nobis auctoribus fecissent. Rem defendam, non nos: in quos jecit magis hæc consul verbo tenus, quàm ut re insimularet. Cætum, Et seditiones, Et interdum secessionem muliebrem appellavit, quòd matronæ in publico vos rogassent, ut legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace, Et florente ac beatâ republicâ, abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ causâ conquirantur, Et hæc, Et alia esse scio: Et M. Catonem oratorem non solum gravem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, quum ingenio sit mitis. Nam quid tandem novi matronæ fecerunt, quòd frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? Nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt?¹ Tuas adversus te Origines revolvam. Accipe quoties id fecerint, Et quidem semper bono publico. Jam à principio regnante Romulo, quum, Capitolio ab Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne interkursu matronarum inter acies duas prælium sedatum est? Quid? regibus exactis, quum, Coriolano Marcio duce, legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent; nonne id agmen, quo obruta hæc urbs

¹ Tuas ... Origines] Historias, quas ideo videtur Cato appellasse Origines, quia in secundo & tertio libris docebat unde quæque civitas orta esset Italica.

Primus & quatuor ultimi res Romanas continebant. Hæc nos docet testis locuples Cornelius Nepos in Catonis vita.

U.C. 557. esset, matronæ avertcrunt? Jam urbe captâ à
 a. C. 195. Gallis, aurum quo redempta urbs est, nempe ma-
 tronæ ² consensu omnium in publicum contule-
 runt. Proximo bello (ne antiqua repetam) non-
 ne & quum pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ
 adjuverunt ærarium, & quum dii quoque novi
 ad opem ferendam dubiis rebus arcesserentur, ma-
 tronæ universæ ad mare profectæ sunt, ad Ma-
 trem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit,
 causæ sunt. Nec mihi causas æquare propositum
 est. nihil novi factum, purgare satis est. Cete-
 rum, quod in rebus ad omnes pariter viros femi-
 nasque pertinentibus fecisse eas nemo miratus est,
 in causa propriè ad ipsas pertinente miramur fe-
 cisse? Quid autem fecerunt? Superbas medius
 fidiis aures habemus, si, quum domini servorum
 non fastidiant preces, nos rogari ab honestis femi-
 nis indignamur.

VI. Venio nunc ad id de quo agitur: in quo
 duplex consulis oratio fuit. nam & legem ullam
 omnino abrogari est indignatus; & eam præcipuè
 legem, quæ luxuriæ muliebris coërcendæ causâ
 lata esset. Et illa communis pro legibus, visa
¹ consularis oratio est: & hæc adversus luxu-
 riam, severissimis moribus conveniebat. Itaque
 periculum est, nisi, quid in utraque re vani sit,
 docuerimus, ne quis error vobis offundatur. Ego
 enim, quemadmodum ex his legibus, quæ non in
 tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causâ in
 æternum latæ sunt, nullam abrogari debere fa-
 teor, nisi quam aut usus coarguit, aut status ali-
 quis reipublicæ inutilem fecit; sic quas tempora
 aliqua desiderarunt leges, mortales (ut ita di-

² Consensu omnium] Con-
 sensu inter se unanimi. Sic
 infra, c. 32. Thessalos, &
 Phocenses, & Locenses, con-
 sensu omnium scimus par-
 tium Philippi fuisse.

¹ Consularis] Digna con-
 sule.

LIBER XXXIV. 213

dam) & temporibus ipsis mutabiles esse video. U.C. 557.
a. C. 195.
Quæ in pace latæ sunt, plerumque bellum abro-
gat; quæ in bello, pax: ut in navis administra-
tione alia in secundam, alia in adversam tem-
pestatem usui sunt. Hæc quum ita naturâ distin-
cta sint, ex utro tandem genere ea lex esse videtur,
quam abrogamus? ² An vetus regia lex, simul
cum ipsa urbe nata? An (quod secundum est)
ab Decemviris ad condenda jura creatis in duode-
cim tabulis scripta? sine qua quum majores no-
stri non existimarint matronale decus servari pos-
se, nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudor-
em sanctitatemque seminarum abrogemus. Quis
igitur nescit, novam istam legem esse, ³ Q. Fa-
bio, Ti. Sempronio consulibus, viginti annis an-
tè, latam? sine qua quum per tot annos matronæ
optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abro-
gatâ eâ effundantur ad luxuriam, periculum est?
Nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret libidi-
nem muliebrem, verendum foret, ne abrogata
incitaret: cur sit autem lata, ipsum indicabit
tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas:
jam Tarentum, jam Arpos, jam Capuam habe-
bat: ad urbem Romam admoturus exercitum vi-
debatur: defecerant socii: non milites in supple-
mentum, non socios navales ad classem tuendam,
non pecuniam in ærario habebamus: servi, qui-
bus arma darentur, ita ut pretium pro iis bello
perfecto dominis solveretur, emebantur: ⁴ in
eamdem diem pecuniæ, frumentum, & cetera

² An vetus regia lex] An
vetus aliqua lex de earum
numero, quæ ab regibus
latæ sunt.

³ Q. Fabio, Ti. Sempro-
nio consulibus, viginti annis
antè] Hic annus agitur vi-

cesimus primus à priore Ti.
Sempronii consulatu, unde
vicesimus à secundo. Vid.
not. 1. ad c. 1. hujus libri.

⁴ In eamdem diem pecu-
niæ] Dies pecuniæ est ea,
quâ pecunia credita solvi

U.C. 557. *quæ belli usus postulabant, præbenda publicani*
 a. C. 195. *se conducturos professi erant: 5 servos ad remum,*
numero ex censu constituto, cum stipendio nostro
dabamus: aurum & argentum omne, ab senatori-
bus ejus rei initio orto, in publicum confereba-
mus: viduæ & pupilli pecunias suas in ararium
deferebant: 6 cautum erat, quo ne plus auri &
argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris
domi haberemus. Tali tempore in luxuria & or-
natu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coër-
tendam lex Oppia desiderata sit? quum, quia
Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis
intermissum erat, senatus finire luctum triginta
diebus jussit. Cui non apparet, inopiam & mise-
riam civitatis, quia omnium privatorum pecuniæ
in usum publicum vertendæ erant, istam legem
scripsisse, tamdiu mansuram, quamdiu causa scri-
bendæ legis mansisset? Nam si quæ tunc temporis
causâ aut decrevit senatus, aut populus jussit,
in perpetuum servari oportet, cur pecunias red-
dimus privatis? 7 cur publica præsentî pecuniâ
locamus? cur servi, qui militent, non emuntur?
cur privati non damus remiges, sicut dedimus?

VII. Omnes alii ordines, omnes homines muta-
 tionem in meliorem statum reipublicæ sentient:
 ad conjuges tantum nostras pacis & tranquillitatis
 publicæ fructus non perveniet? Purpurâ vi-

debet. Publicani igitur frumentum & cetera præbenda conduxerant in eandem diem pecuniæ, id est, eâ lege ut pecunia sibi redderetur eodem tempore, quo pretium servorum dominis persolvendum erat, nempe post confectum bellum.

5 *Servos ad remum*] Vid. suprà XXIV. 11.

6 *Cautum erat, quo ne plus*] Definitus erat auri & argenti modus, quo majorem habere vetaremur.

7 *Cur publica præsentî pecuniâ locamus*] Cur ita locamus præbenda ea quæ reipublicæ & exercitibus usui sunt, ut præsentem pecuniam redemptoribus nunc remus?

ri utemur, prætextati in magistratibus, in sacer- U.C. 557.
 dotiis: liberi nostri prætextis purpurâ togis uten- a.C. 195.
 tur; magistratibus in coloniis municipiisque, hic
 Romæ infimo generi ¹ magistris vicorum togæ
 prætextæ habendæ jus permittemus; nec id ut
 vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut
 cum eo crementur mortui: feminis duntaxat pur-
 puræ usum interdicemus? & , quum tibi viro li-
 ceat purpurâ in veste stragula uti, matremfami-
 liæ tuam purpureum amiculum habere non sines?
 & equus tuus speciosius instratus erit, quàm uxor
 vestita? Sed in purpura, quæ teritur, absumi-
 tur, injustam quidem, sed aliquam tamen cau-
 sam tenacitatis video: in auro verò, in quo præ-
 ter ² manûs pretium nihil intertrimenti fit, quæ
 malignitas est? Præsidium potius in eo est & ad
 publicos, & ad privatos usus, sicuti experti estis.
 Nullam æmulationem inter se singularum, quando
 nulla haberet, esse aiebat. At, Hercule, univer-
 sis dolor & indignatio est, quum sociorum La-
 tini nominis uxoribus vident ea concessa ornamen-
 ta, quæ sibi adempta sint: quum insignes eas esse
 auro & purpurâ, quum illas vehi per urbem,
 se pedibus sequi; tanquam in illarum civitati-
 bus, non in sua, imperium sit. Virorum hoc ani-
 mos vulnerare posset: quid muliercularum cen-
 setis, quas etiam parva movent? Non magistra-
 tus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia;
 nec dona, aut spolia bellica his contingere pos-
 sunt. Munditiæ, & ornatus, & cultus, hæc fe-
 minarum insignia sunt: his gaudent & glorian-

¹ Magistris vicorum] Ma-
 gistri vicorum, seu vico-
 magistri curationem vico-
 rum habebant, è plebe cu-
 jusque viciniæ electi. Ii lu-
 dos Compitalitios prætexta-

ti faciebant.

² Manûs pretium] Mer-
 cedem pro labore & opera
 aurifici solutam: id quod
 Gallicè dicimus *la façon, la*
main d'œuvre.

U. c. 557. *tur* : 3 hunc mundum muliebre[m] appellarunt ma-
 jores nostri. Quid aliud in luctu, quàm purpu-
 ram atque aurum deponunt? quid, quum eluxe-
 runt, sumunt? quid in gratulationibus suppli-
 cationibusque, nisi excellentiorem ornatum, adi-
 ciunt? Scilicet, si legem Oppiam abrogaveritis,
 non vestri arbitrii erit, si quid ejus vetare volue-
 ritis, quod nunc lex vetat. minùs filia, uxores,
 sorores etiam quibusdam in manu erunt. Nunquam
 salvis suis exiit servitus muliebris: & ipsa
 libertatem, quam viduitas & orbitas facit, dete-
 stantur. In vestro arbitrio suum ornatum, quàm
 in legis, malunt esse. Et vos in manu & tutela,
 non in servitio debetis habere eas; & malle pa-
 tres vos aut viros, quàm dominos dici. Invidiosis
 nominibus utebatur modò consul, seditionem mu-
 liebrem, & secessionem appellando. Id enim peri-
 culum est, ne Sacrum montem, sicut quondam
 irata plebs, aut Aventinum capiant. Patiendum
 huic infirmitati est, quodcunque vos censueritis.
 quo plus potestis, eo moderatius imperio uti de-
 betis.

Oppia lex
 abrogata.

VIII. Hæc quum contra legem proque lege
 dicta essent, aliquanto major frequentia mu-
 lierum postero die sese in publicum effudit,
 unoque agmine omnes tribunorum januas ob-
 federunt, qui collegarum rogationi intercede-
 bant: nec antè abstiterunt, quàm remissa in-
 tercessio ab tribunis esset. Nulla deinde dubi-
 tatio fuit, quin omnes tribus legem abroga-
 rent. anno vigesimo post abrogata est, quàm
 lata. M. Porcius consul, posteaquam abrogata
 est Oppia lex, extemplo viginti quinque navi-

Cato it
 in Hispa-
 niâ.

3 Hunc mundum muliebre[m]
 apellarunt majores nostri]
 Hæc ita propria sunt mu-
 lierum, ut ab iis nomen

apud majores nostros acce-
 perint, & vocabulo mun-
 di muliebris fuerint designa-
 ta.

bus

bus longis, quarum quinque sociorum erant, U.C. 557.
2. C. 195. ad Lunæ portum profectus, eodem exercitu convenire jussu, & edicto per oram maritimam misso, navibus omnis generis contractis, ab Luna proficiscens edixit, ut ad portum Pyrenæi sequerentur. inde se frequenti classe ad hostes iturum. Prætervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum, ad diem quam edixerat, conveniunt. inde Rhodam ventum: & præsidium Hispanorum, quod in castello erat, vi dejectum. Ab Rhoda secundo vento Emporias perventum. ibi copiarum omnes, præter socios navales, in terram expositæ.

IX. Jam tunc Emporiæ duo oppida erant muro divisa. Unum Græci habebant, à Phocæa, unde & Massilienses, oriundi: alterum Hispani. sed Græcum oppidum in mare expositum, totum orbem muri minùs quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior à mari trium millium passuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab Divo Cæsare, post devictos Pompeii liberos, adjecti. Nunc in corpus unum confusi omnes; Hispanis priùs, postremò & Græcis in civitatem Romanam adscitis. Miraretur, qui tum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam feræ & bellicosæ genti, objectos, quæ res eos tutaretur. disciplina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optimè timor continet. Partem muri versam in agros egregiè munitam habebant, unâ tantùm in eam regionem portâ impositâ: cujus assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia civium in muris excubabant: neque moris tantùm aut legis causâ, sed, quantâ si hostis ad portas esset, & servabant vigilias & circumibant, curâ. Hispanum neminem in urbem recipie-

U.C. 557.

a.C. 195.

bant. ne ipsi quidem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. Portâ ad Hispanorum oppidum versâ nunquam nisi frequentes, pars tertia ferè, cujus proximâ nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat: commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebant: mercarique & ipsi ea quæ externa navibus inveherentur, & ¹ agrorum exigere fructus, volebant. hujus mutui usûs desiderium, ut Hispana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quòd sub umbra Romanæ amicitiae latebant: quam sicut minoribus viribus, quàm Massilienses, pari colebant fide. tunc quoque consulem exercitumque comiter ac benignè acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hostium copiae essent; ut ne mora quidem segnis esset, omne id tempus exercendis militibus consumpsit. Id erat fortè tempus anni, ut frumentum in areis haberent. itaque redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, *Bellum*, inquit, *seipsum alet*. Profectus ab Emporiis agros hostium urit vastatque: omnia fugâ & terrore complet.

Celtiberos Helvius vincit.

X. Eodem tempore, M. Helvio decedenti ex ulteriore Hispania cum præsidio sex millium, dato ab Ap. Claudio prætore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgi occurrunt. Viginti millia armatorum fuisse, Valerius scribit, duodecim millia ex iis cæsa; oppidum Illiturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Helvius pervenit: &, quia tuta jam ab hostibus regio erat, præ-

¹ *Agrorum exigere fructus*] Vendere fructus qui ex agris proveniant. *Exigere* hic usurpat Livius, quem-

admodum Horatius *extrudere*. *Laudat venales qui vult extrudere merces.*

fidio in ulteriorem Hispaniam remisso, Romam ^{U. c. 197.}
 est profectus, & ob rem feliciter gestam ovans ^{a. C. 195.}
 urbem est ingressus. ^{Ovans!} ^{urbem in-} ^{greditur.} ¹ Argenti infecti tulit in
 ærarium quatuordecim millia pondo septin-
 genta triginta duo; & ² signati bigatorum sep-
 temdecim millia viginti tria; & ³ Oscensis
 argenti viginti millia quadringenta triginta
 octo. Causa triumphi negandi senatui fuit,
 quòd alieno auspicio, & in aliena provincia
 pugnasset. Ceterum biennio post redierat,
 quum, ⁴ provinciâ successori Q. Minucio tra-
 ditâ, annum insequentem retentus ibi longo
 & gravi morbo fuisset. Itaque duobus modò
 mensibus antè Helvius ovans urbem est ingres-
 sus, quàm successor ejus Q. Minucius trium-
 pharet. Hic quoque tulit ⁵ argenti pondo tri-
 ginta quatuor millia octingenta, ⁶ bigatorum

*Minucii
trium-
phus.*

¹ *Argenti... quatuorde-
cim millia pondo septingenta
triginta duo*] Selibras, seu
 marcas nostrates 23018.
 cum sex unciiis.

² *Signati bigatorum se-
ptemdecim millia viginti
tria*] Denarios 17023. mar-
 cas argenti paulo plus 267.
 Pondus perexiguum. Fortas-
 se aliquis error est in nu-
 meris.

³ *Oscensis argenti*] Os-
 cense argentum videtur fuisse
 argentum eratum è fodi-
 nis, quæ apud Oscam es-
 sent. Osca erat valida &
 opulenta Hispaniæ urbs,
 quæ nunc vocatur Huesca.
 Argentarias fodinas fuisse in
 Hispania constat ex c. 21.
 infra. Ceterum argenti vi-
 ginti millia pondo quadrin-

genta triginta octo efficiunt
 marcas nostrates 31934.
 cum tribus unciiis.

⁴ *Provinciâ successori Q.
Minucio traditâ*] Hic in re
 haud sanè magni momenti
 videtur memoriâ lapsus esse
 Livius. Helvius enim ex ul-
 teriore provincia decedebat:
 Minucius autem citeriorem
 fortitus erat, auctore ipso
 Livio, l. XXXIII. c. 26. &
 infra c. 17. Itaque Helvius
 successorem non habuit Mi-
 nucium.

⁵ *Argenti pondo triginta
quatuor millia octingenta*]
 Marcas nostrates 54375.

⁶ *Bigatorum septuaginta
octo millia*] Denarios 78000.
 id est, marcas argenti 1218.
 cum sex unciiis.

U.C. 557. septuaginta octo millia, & 7 Oscensis argenti
 a. C. 195. ducenta septuaginta octo millia.

*Ilergetes
 auxilium
 à Roma-
 nis pe-
 tunt,*

XI. In Hispania interim consul haud procul Emporiis castra habebat. Eò legati tres ab Ilergetum regulo Bilistage, in quibus unus filius erat, venerunt: querentes, *castella sua oppugnari, nec spem ullam esse resistendi, nisi præsidium Romani misissent. Quina millia militum satis esse: nec hostes, si tanta manus venisset, mansuros.* Ad ea consul, *Moveri quidem se vel periculo eorum, vel metu dicere. Sed sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut, quum magna vis hostium haud procul absit, ¹ & , quàm mox signis collatis dimicandum sit, in dies expectet, dividendo exercitum, minuere turò vires posset.* Legati ubi hæc audierunt, flentes ad genua consulis provolvuntur. Orant, *Ne se in rebus tam trepidis deserat. Quò enim se, repulsos ab Romanis, ituros? Nullos se socios, nihil usquam in terris aliud spei habere. Potuisse se extra id periculum esse, si decedere fide, si conjurare cum ceteris voluissent. nullis minis, nullis terriculis se motos, sperantes satis opis & auxilii sibi in Romanis esse. Id si nullum sit, si sibi à consule negetur, deos hominesque se testes facere, invitos & coactos se, ne eadem, quæ Saguntini passi sunt, patiantur, defecturos: & cum ceteris potius Hispanis, quàm solos perituros esse.*

XII. Et illo quidem die sic sine responso di-

7 Oscensis argenti ducenta septuaginta octo millia] Se-
 libras nostrates 434375.
 Numerus ille immanis est,
 & qui fidem excedere videatur.
 Fortasse hinc aliquid est
 mendii.

¹ Et, quàm mox signis
 collatis dimicandum sit, in

dies expectet] Sic amat lo-
 qui Livius. L. III. c. 37. Ex-
 spectabant, quàm mox con-
 sulibus creandis comitia edi-
 cerentur. Et l. V. c. 45. In-
 tenti, quàm mox signum da-
 retur. Sensus patet. Et ex-
 spectet in dies instantem jam
 cum iis dimicationem,

missi. Consulem nocte, quæ insecuta est, an-
 ceptis cura agitare: nolle deserere socios: nolle
 minuire exercitum; quod aut moram sibi ad
 dimicandum, aut in dimicando periculum af-
 ferre posset. Stat sententia, non minuire co-
 pias, ne quid interim hostes inferant ignomi-
 niæ: sociis spem pro re ostentandam censet.
 sæpe vana pro veris, maximè in bello, valuisse:
 & credentem se aliquid auxilii habere, perinde
 atque haberet, ipsâ fiduciâ, & sperando atque
 audendo servatum. Postero die legatis respon-
 dit, *Quanquam vereatur ne suas vires, aliis eas*
commodando, minuat; tamen illorum se temporis
ac periculi magis, quàm sui rationem habere.
 Denunciari militum parti tertiæ ex omnibus
 cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves
 imponant, maturè coquant: navesque in diem
 tertium expediri jussit. Duos ex legatis Bilistagi
 atque Ilergetibus nunciare ea jubet; filium
 reguli comiter habendo & muneribus apud se
 retinet. Legati non antè profecti, quàm impo-
 sitos in naves milites viderunt: id pro haud
 dubio jam nunciantes, non suos modò, sed
 etiam hostes¹ famâ Romani auxilii adventantis
 impleverunt.

Catonis
 Stratage-
 ma.

XIII. Consul ubi satis quod in speciem fuit,
 ostentatum est, revocari ex navibus milites
 jubet. ipse quum jam id tempus anni appete-
 ret, quo geri res possent, castra hiberna mille
 passuum ab Emporiis posuit. inde per occasio-
 nes nunc hac parte, nunc illâ, modico præsidio
 castris relicto, prædatum milites in hostium
 agros educebat. Noctè ferme proficiscebantur,
 ut & quàm longissimè à castris procederent,

¹ Famâ Romani auxilii adventantis impleverunt] Et
 quid n Ilergetes hoc mo- do periculo liberatos cla-
 riùs indicat Frontinus l. IV.
 c. 7.

U.C. 497. & inopinantes opprimerent. Et exercebat ea
 a.C. 195. res novos milites, & hostium magna vis exci-
 piebatur: nec jam egredi extra munimenta
 castellorum audebant. Ubi satis admodum &
 fuorum, & hostium animos est expertus, con-
 vocari tribunos, præfectosque, & equites om-
 nes, & centuriones iussit. Tempus, inquit,
 quod sæpe optastis, venit, quo vobis potestas fie-
 ret virtutem vestram ostendendi. Adhuc prædonum
 magis, quàm bellantium militastis more: nunc ju-
 stâ pugnâ hostes cum hostibus conseretis manus. non
 agros inde populari, sed urbium opes haurire lice-
 bit. Patres nostri, quum Hispania Carthaginien-
 sium, & imperatores ibi & exercitus essent, ipsi
 nullum imperatorem, nullos in ea milites habe-
 rent, tamen addere hoc in fœdere voluerunt, ¹ Ut
 imperii sui Iberus fluvius esset finis. Nunc, quum
 duo prætores, quum consul, quum tres exercitus
 Romani Hispaniam obtineant, Carthaginensium
 jam prope decem annis nemo in his provinciis sit,
 imperium nobis citra Iberum amissum est. Hoc
 armis & virtute recuperetis oportet: & nationem
 rebellantem magis temere quàm constanter bellan-
 tem, jugum quo se exuit, accipere rursus cogatis.
 In hunc modum maximè adhortatus, pronun-
 ciat se nocte ad castra hostium ducturum. ita
 ad corpora curanda dimissi.

XIV. Mediâ nocte quum auspicio operam
 dedisset, profectus, ut locum quem vellet,
 priusquam hostes sentirent, caperet, præter
 castra hostium circumducit, & primâ luce
 acie instructâ, sub ipsum vallum tres cohortes
 mittit. Mirantes barbari ab tergo apparuisse
 Romanum, discurrere ipsi ad arma. Interim
 consul apud suos, Nusquam, nisi in virtute spes

Catonis
 oratio ad
 milites.

¹ Ut imperii sui Iberus] Vid. suprà XXI. 2.

est, milites, inquit, & ego sedulò ne esset feci. U.C. 557. inter castra nostra & nos mediū hostes. ab tergo a.C. 195. hostium ager est. quod pulcherrimum, idem tutissimum est, in virtute spem positam habere. Sub hac cohortes recipi jubet, ut barbaros simulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, evenit. Hostes ad pugnam elicit. pertimuisse, & cedere rati Romanos, portā erumpunt: & quantum inter castra sua, & hostium aciem, relictum erat loci, armatis complent. Dum trepidant acie instruendā, consul jam paratis ordinatisque omnibus, incompósitos aggreditur. equites primos ab utroque cornu in pugnam educit; sed in dextro exemplo pulsi, cedentesque trepidi, etiam peditū terrorem intulere. Quod ubi vidit consul, duas cohortes delectas ¹ ab dextro latere hostium circumduci jubet, & ab tergo se ostendere, priusquam concurrerent peditum acies. Is terror objectus hosti, rem metu Romanorum equitum inclinatam æquavit. tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites peditesque, ut quosdam consul manu ipse reprehenderit, verteritque in hostem. Ita & quamdiu missilibus pugnatum est, anceps pugna erat; & jam à dextra parte, unde terror & fuga coeperat, ægre Romanus restabat. A sinistro cornu, & ab fronte urgebantur barbari, & cohortes ab tergo instantes pavidi respiciebant. Ut emissis ² soliferreis ³ falaricisque gladios strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna. non cæcis ictibus

¹ Ab dextro latere hostium circumduci] Circumduci in terga hostium præter illorum dextrum latus.

ferreum: à sollo, quod vocabulum Oscâ linguâ idem sonabat, ac Latino sermone totum.

² Soliferreis] Soliferreum, teste Festo, genus telis totum

³ Falaricis] Falaricæ descriptionem pete ex nostro, l. XXI. c. 8.

U. C. 557. procul ex improvise vulnerabantur : sed pede
a. C. 195. collato tota in virtute ac viribus spes erat.

Et fugat. XV. Fessos jam suos consul , ex secunda acie subsidiariis cohortibus in pugnam inductis , accendit. nova acies facta. integri recentibus telis fatigatos adorti hostes primum acri impetu velut cuneo perculerunt : deinde dissipatos in fugam averterunt : effusoque per agros cursu , castra repetebantur. Ubi omnia fugâ completa vidit Cato , ipse ad secundam legionem , quæ in subsidio posita erat , equo revehitur : & signa præ se ferri , plenoque gradu ad castra hostium oppugnanda succedere jubet. si quis extra ordinem avidius procurrit , & ipse interequitans ¹ sparo percutit , & tribunos centurionesque castigare jubet. Jam castra hostium oppugnabantur : saxisque , & sudibus , & omni genere telorum summovebantur à vallo Romani. Ubi recens admota legio est , tum & oppugnantibus animus crevit , & infensius hostes pro vallo pugnant. Consul omnia oculis perustrat , ut , quâ minimâ vi resistitur , eâ parte irrumpat. ad sinistram portam infrequentes videt : eò secundæ legionis Principes Hastatosque inducit. Non sustinuit impetum eorum statio , quæ portæ opposita erat : & ceteri , posteaquam intra vallum hostes vident , ipsis castris exuti , signa armaque abjiciunt. cæduntur in portis suometipsi agmine in arcto hærentes. secundani terga hostium cædunt , ceteri castra diripiunt. Valerius Antias supra quadraginta millia hostium cæsa eo die scribit. Cato ipse , haud sanè detrectator laudum suarum , multos cæsos ait ; numerum non adscribit.

¹ Sparo] Sparus erat agreste telum , in modum En. v. 682. Agrestisque mænus armat sparus. tionem facit Virgilius , XI.

LIBER XXXIV. 225

XVI. Tria eo die laudabilia fecisse putatur. U.C. 557.
 unum, quòd circumducto exercitu, procul a.C. 195.
 navibus suis castrisque, ¹ ubi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes prælium commisit: alterum, quòd cohortes ab tergo hostibus objecit: tertium, quòd secundam legionem, ceteris omnibus effusis ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis compositam instructamque subire ad portam castrorum iussit. Nihil deinde à victoria cessatum. quum receptui signo dato, suos spoliis onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. Effusius, ut sparsis hostibus fugâ, prædati sunt. quæ res non minùs, quàm pugna pridie adversa, Emporitanos Hispanos accolâsque eorum in dedicationem compulit. multi & aliarum civitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt se. quos omnes, appellatos benignè, vinoque & cibo curatos, domos dimisit. Confestim inde castra movit: & quacumque incedebat agmen, legati dederunt civitates suas occurrebant: & quum Tarraconem venit, jam omnis cis Iberum Hispania perdomita erat, captivique & Romani, & sociùm ac Latini nominis, variis casibus in Hispania oppressi, donum consuli à barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, consulem in Turdetaniam exercitum ducturum, & ad devios montanos ² profecturum etiam falsò perlatus est. Ad hunc vanum &

*Hispani
se ei dedunt.*

¹ *Ubi spem nisi in virtute haberent*] Vel excidit hoc loco negatio, legendumque non haberent, vel supplenda est ex sensu. Utròque trahunt doctissimi viri, quorum alii existimant nisi interdum

sumi pro non... nisi; alii negant, & locos omnes, ubi nisi videtur fungi vice duplicis negationis, vitiatos esse putant.

² *Profecturum etiam falsò perlatus est*] Hic aliquid est.

U.C. 557
a.C. 195.

fine auctore ullo rumore, Bergistanorum civitatis septem castella defecerunt. 3 eos, deducto exercitu, consul sine memorando prælio in potestatem redegit. Haud ita multo post iidem, regresso Tarraconem consule, priusquam inde quôquam procederet, defecerunt. Iterum subacti: sed non eadem venia victis fuit. 4 sub corona venire omnes, ne sæpius pacem sollicitarent.

P. Manlius Turdetanos vincit.

XVII. Interim P. Manlius prætor, exercitu vetere à Q. Minucio, cui successerat, accepto, adjuncto & Ap. Claudii Neronis ex ulteriore Hispania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maximè imbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudine sua obviam ierunt agmini Romano. Eques immissus turbavit extemplo aciem eorum. pedestre prælium nullius ferme certaminis fuit. milites veteres, periti hostium bellicque, haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen eâ pugna debellatum est. decem millia Celtiberum mercede Turduli conducunt: alienisque armis parabant bellum. Consul interim rebellione Bergistanorum ictus, ceteras quoque civitates ratus per occasionem idem facturæ, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. quam rem adeo ægre passi, ut multi mortem sibi metipsis consciscerent: ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli renunciatum est. senatores omnium civitatum ad se vocari iussit, atque iis, *Non nostrâ, inquit, magis, quàm vestrâ referi, vos non rebellare: siquidem id majore Hispanorum*

Cato
exarmat
omnes cis
Iberum
Hispanos.

redundantis & obscuri. Fortè: ☉ ad devios montanos etiam falsò perlata est.

3. Eos, deducto exercitu]

Gronovius velit, deducto: nobis magis placeret inducto.

4 Sub corona] Vid. not. 4.

ad ll. 17.

malo, quam exercitus Romani labore, semper ad- U.C. 557.
a.C. 195.
huc factum est. Id ut ne fiat, uno modo arbitror
caveri posse, ¹ si effectum erit ne possitis rebel-
lare. Volo id quam mollissimâ viâ consequi. vos
quoque in ea re consilio me adjuvate. nullum li-
bentius sequar, quam quod vosmetipsi attuleritis.
 Tacentibus, spatium se ad deliberandum die-
 rum paucorum dare dixit. quum revocati se-
 cundo quoque concilio tacuissent, ² uno die
 muris omnium dirutis, ad eos qui nondum Dirutis
eorum mu-
ros.
 parebant profectus, ut in quamque regionem
 venerat, omnes qui circa incolebant populos
 in deditionem accepit. Segesticam tantum,
 gravem atque opulentam civitatem, ³ vineis
 & pluteis cepit.

XVIII. Eo majorem habebat difficultatem in
 subigendis hostibus, quam qui primi venerant
 in Hispaniam, quod ad illos tædio imperii
 Carthaginensium Hispani deficiebant; huic ex
 usurpata libertate ¹ in servitutem velut asse-
 rendi erant: & ita mota omnia accepit, ut alii
 in armis essent, alii obsidione ad defectionem
 cogerentur, nec, nisi in tempore subventum.

¹ *Si effectum erit, ne pos-*
sitis rebellare] Postremum
 verbum vacat, & reciden-
 dum videtur.

² *Uno die muris omnium*
dirutis] Nempe litteras uno
 die ad civitates omnes per-
 ferri curavit, quibus dirue-
 re statim ipsi muros suos ju-
 berentur. Igitur percussi im-
 proviso imperio Hispani,
 quum nescirent cujusque op-
 pidi magistratus, an ceteris
 omnibus idem mandatum
 esset, nec tempus haberent
 ad consultandum in com-

mune cum reliquis populis,
 paruerunt.

³ *Vineis & pluteis*] Vid.
 not. 1. ad XXI. 61.

¹ *In servitutem velut asse-*
rendi erant] Asserere dicitur
 in servitutem is qui in jure
 postulat addici sibi tanquam
 servum, eum qui se pro li-
 bero gerat. Quum igitur à
 consuetudine forensi ductam
 locutionem hîc ad bellicas
 res transferat Livius, ideo
 apponendam judicavit par-
 ticulari velut.

U.C. 557. foret, ultrà sustentaturi fuerint. Sed in consule
 a. C. 195. ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia ma-
 Laus Ca- xima minimaque per se adiret atque ageret :
 sonis, nec cogitaret modò imperaretque quæ in rem
 essent, sed pleraque ipse per se transigeret ;
 nec in quemquam omnium gravius severius-
 que, quàm in semetipsum, imperium exerce-
 ret ; parsimoniâ, & vigiliis, & labore cum ul-
 timis militum certaret ; nec quicquam in exer-
 citu suo præcipui, præter honorem atque im-
 perium, haberet.

*Alia ejus
 expeditiones.*

XIX. Difficilius bellum in Turdetania præ-
 tori P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab
 hostibus, sicut antè dictum est, faciebant. ita-
 que eò consul, arcessitus litteris prætoris, le-
 giones duxit. Ubi eò venit, (castra separatim
 Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turde-
 tanis extemplo levia prælia incurfantes in sta-
 tiones eorum Romani facere : semperque vi-
 ctiores ex quamvis temere cœpto certamine
 abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos
 militum ire consul, atque iis trium conditio-
 num electionem ferre, jubet. Primam, si trans-
 ire ad Romanos velint, & duplex stipendium
 accipere, quàm quantum à Turdetanis pepi-
 gissent : alteram, si domos abire, publicâ fide
 acceptâ, nihil eam rem noxæ futuram, quòd
 hostibus se Romanorum junxissent : tertiam, si
 utique bellum placeat, diem locumque con-
 stituant, ubi secum armis decernant. A Celti-
 beris dies ad consultandum petita. concilium
 immistis Turdetanis habitum magno cum tu-
 multu : eo minùs decerni quicquam potuit.
 Quum incertum, bellum an pax cum Celtibe-
 ris esset, commeatus tamen, haud secus quàm
 in pace, ex agris castellisque hostium Romani
 portabant ; dein sæpe munimenta eorum, velut

LIBER XXXIV. 229

communi pacto commercio privatis induciis, U.C. 557.
 ingredientes. Consul ubi hostes ad pugnam eli-^{a.C. 195.}
 cere nequit, primùm prædatum sub signis ali-
 quot expeditas cohortes in agrum ¹ integræ
 regionis ducit: deinde audito, Seguntia Cel-
 tiberum omnes sarcinas impedimentaue reli-
 cta, eò pergit ducere ad oppugnandum. Po-
 steaquam nullâ moventur re, persoluto stipen-
 dio, non suis modò, sed etiam prætoris militi-
 bus, relictoque omni exercitu in castris præ-
 toriis, ipse cum septem cohortibus ad Iberum
 est regressus.

XX. Eâ tam exiguâ manu oppida aliquot ce-
 pit. defecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suef-
 setani. Lacetanos, deviam & sylvestrem gen-
 tem, quum insita feritas continebat in armis,
 tum conscientia, dum consul exercitusque
 Turdulo bello est occupatus, depopulatorum
 subitis incurfionibus sociorum. Igitur ad oppi-
 dum eorum oppugnandum consul ducit, non
 Romanas modò cohortes, sed juventutem
 etiam meritò infensorum iis sociorum. Oppi-
 dum longum, in latitudinem haudquaquam
 tantumdem patens habebant. quadringentos
 inde ferme passus constituit signa. Ibi delecta-
 rum cohortium stationem relinquens, præcepit
 eis, ne se ex eo loco antè moverent, quàm ip-
 se ad eos venisset. ceteras copias ad ulteriorem
 partem urbis circumducit. Maximum ex om-
 nibus auxiliis numerum Sueffetanæ juventutis
 habebat. eos ad murum oppugnandum subire
 jubet. Quorum ubi arma signaque Lacetani
 cognovere; memores, quàm sæpe in agro eo-
 rum impune persultassent, quoties ipsos signis

¹ *Integræ*] *Intactæ*, quæ nondum populationis & bel-
 li mala sensisset.

U.C. 557.
A.C. 195.

collatis fudissent fugassentque, patefactâ repente portâ, universi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedum impetum, Sueffetani tulere. quod posteaquam, sicut futurum ratus erat, consul fieri etiam vidit; equo citato subter murum hostium ad cohortes advehitur: atque eas arreptas, effusis omnibus ad sequendos Sueffetanos, quâ silentium ac solitudo erat, in urbem inducit: priusque omnia cepit, quam se reciperent Lacetani. mox ipsos nihil præter arma habentes in deditionem accepit.

XXI. Confestim inde victor ad Vergium castrum ducit. receptaculum id maxime prædonum erat: & inde incursiones in agros pacatos¹ provinciæ ejus fiebant. Transfugit inde ad consulem princeps Vergestanus: & purgare se ac populares cœpit, *non esse in manu ipsis rempublicam. prædones receptos totum suæ potestatis id castrum fecisse.* Consul eum domum redire, confictâ aliquâ probabili cur abfuisset causâ, jussit. *Quum se muros subisse cerneret, intentosque prædones ad tuenda mœnia esse; tum uti cum suæ factionis hominibus meminisset arcem occupare.* Id, uti præceperat, factum. Repentè anceps terror, hinc muros adscendentibus Romanis, illinc arce captâ, barbaros circumvasit. Hujus potitus loci consul, eos qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis suaque habere jussit. Vergestanos ceteros quæstori ut venderet, imperavit: de prædonibus supplicium sumpsit. Pacatâ provinciâ, vectigalia magna instituit² ex ferrariis argentariisque: qui-

¹ *Provincia ejus*] Superflua est vox *ejus*. Provincia sic nullè & sine additamento posita significat regionem parentem Romanis.

² *Ex ferrariis argentariisque*] Fodinis & officinis ad ferrum & argentum eruendum, excoquendum, expurgandumque institutis.

LIBER XXXIV. 231

bus tum institutis, locupletior indies provin- U.C. 517.
cia fuit. Ob has res gestas in Hispania, suppli- 1. C. 195.
cationem in triduum Patres decreverunt. Eâ-
dem ætate alter consul L. Valerius Flaccus in Valerius
Gallia cum Boiorum manu propter Litanam syl- Col. Boios.
vam, signis collatis, secundo prælio confligit. vincit.
Octo millia Gallorum cæsa traduntur: ceteri,
omisso bello, in vicos suos atque agros dilapsi.
Consul reliquum æstatis circa Padum Placen-
tiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituitque
quæ in iis oppidis bello diruta fuerant.

XXII. Quum hic status rerum in Italia His- Græcia
paniaque esset, T. Quintio, in Græcia ita hi- stans.
bernis actis, ut exceptis Ætolis, quibus nec
pro spe victoriæ præmia contigerant, nec diu
quies placere poterat, universa Græcia simul
pacis libertatisque perfruens bonis, egregiè
statu suo gauderet, nec magis in bello virtutem
Romani ducis, quàm in victoria temperantiam
iustitiamque & moderationem miraretur,
1 senatusconsultum, quo bellum adversus
Nabin Lacedæmonium decretum erat, affer-
tur. Quo lecto, Quintius, conventu Corinthum
omnium sociarum civitatum legationibus
in diem certam edicto, ubi frequentes undique
principes convenerunt, ita ut ne Ætoli
quidem abessent, tali oratione est usus: *Bel-*
lum adversus Philippum non magis communi ani-
mo consilioque Romani & Græci gesserunt, quam
utrique suas causas belli habuerunt. Nam & Ro-
manorum amicitiam, nunc Carthaginenses ho-

Quintii
oratio ad
Græcos de
bello ad-
versus
Nabin.

1 Senatusconsultum, quo bellum adversus Nabin] Hic requirimus Livii diligentiam. Suprà enim, XXXIII. 45. scripsit permissum fuisse à senatu T. Quintio, quod ad Nabin attineret, faceret, quæ è republica censeret esse. Unde minùs propriè dici videtur bellum adversus Nabin. senatusconsulto decretum.

V.C. 557. *stes eorum juvando, nunc hic sociis nostris oppu-*
 a.C. 195. *gnandis, violaverat; & in vos talis fuit, ut no-*
bis, etiamsi nostrarum oblivisceremur injuriarum,
vestrae injuriæ satis digna causa belli fuerint. Ho-
dierna consultatio tota ex vobis pendet. Refero
enim ad vos, utrum Argos, sicut scitis ipsi, ab
Nabide occupatos pati velitis sub ditione ejus es-
se; an æquum censeatis nobilissimam vetustissi-
mamque civitatem, in media Græcia sitam, re-
perti in libertatem, & eodem statu, quo ceteras
urbes Peloponnesi & Græciæ, esse. Hæc consulta-
tio, ut videtis, tota de re pertinente ad vos est;
Romanos nihil contingit, nisi quatenus liberatæ
Græciæ, unius civitatis servitus, non plenam,
nec integram gloriam esse sinit. Ceterum si vos nec
cura ejus civitatis, nec exemplum, nec periculum
mover, ne serpat latius contagio ejus mali; nos
æqui bonique facimus. De hac re vos consulo,
staturus eo, quod plures censueritis.

XXIII. Post orationem Romani imperato-
 ris, percenseri aliorum sententiæ coeptæ sunt.
 Quum legatus Atheniensium, quantum pote-
 rat gratiis agendis, Romanorum in Græciam
 merita extulisset, imploratos auxilium, adver-
 sus Philippum tulisse opem; non rogatos, ⁱ ultro
 adversus tyrannum Nabin offerre auxilium; in-
 dignatusque esset, hæc tanta merita sermonibus
 tamen aliquorum carpi, futura calumniantium,
 quum fateri potius præteritorum gratiam debe-
 rent; apparebat inaccessi Aetolos. Igitur Alexan-
 der princeps gentis invecus primùm in Athe-

ⁱ Ultro adversus tyrannum Nabin offerre auxilium]
 Ejice ultimam vocem, quæ
 hic odiosè & inutiliter in-
 culcatur, totumque hunc
 locum sic interpunge: im-

ploratos auxilium adversus
 Philippum tulisse, opem non
 rogatos ultro adversus tyrannum Nabin offerre; indignatusque esset.

nientes, qui libertatis quondam duces & au- U.C. 117.
 ctiores, assentationis propriæ gratiâ communem a. C. 195.
 causam proderent; questus deinde, *Achæos Ætolorum*
Philippi quondam milites, postremum ab inclina- querela.
ta ejus fortuna transfugas, & Corinthum recepisse,
& id agere ut Argos habeant; Ætolos, pri-
mos hostes Philippi, semper socios Romanorum,
pactos in fœdere suas urbes agrosque fore devicto
Philippo, fraudari Echino & Pharsalo; infimu-
lavit fraudis Romanos: Quòd vano titulo liberta-
tis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsi-
diis tenerent: qui Philippo cunctanti deducere in-
de præsidia, objicere ² *semper soliti sunt, nun-*
quam, donec Demetrias, Chalcisque, & Corin-
thus, tenerentur, liberam Græciam fore: postre-
mò, qui remanendi in Græcia retinendique exer-
citus Argos & ³ *Nabin causam facerent. Depor-*
tarent legiones in Italiam. Ætolos polliceri, aut
conditionibus & voluntate suâ Nabin præsidium
Argis deducturum, aut vi atque armis coacturos
in potestate consentientis Græciæ esse.

XXIV. Hæc vaniloquentia, primum Aristæ- *Achæ-*
 num prætorem Achæorum excitavit. *Ne istuc,* *rum præ-*
 inquit, *Jupiter Optimus Maximus sinit, Junoque* *tor in Æ-*
regina, cuius in tutela Argi sunt, ut illa civi- *tolos inve-*
tas inter tyrannum Lacedæmonium & latrones *bitur.*
Ætolos præmium sit posita, in eo discrimine ut
miseriùs à nobis recipiatur, quàm ab illo capta
est. Mare interjectum ab istis prædonibus non tue-
tur nos, T. Quinti. Quid, si in media Pelopon-

² *Semper soliti sunt*] Lege
 sint.

³ *Nabin causam facerent.*
Deportarent legiones in Ita-
liam] Malè hic locus inter-
 pungitur in quibusdam edi-
 tis. Ab voce *deportarent in-*

cipere debet novus sensus.
 Increpant Ætoli Romanos,
 jubentque deportare legio-
 nes in Italiam: ipsi sine Ro-
 manis sese pollicentur to-
 tum negotium confecturos.

U.c. 557. *neso arcem sibi fecerint, futuram nobis est? Lin-*
 a.C. 195. *guam tantum Græcorum habent, sicut speciem*
hominum. Moribus ritibusque efferatioribus, quam
ulli barbari, immanes belluæ, vivunt. Itaque
vos rogamus, Romani, ut & ab Nabide Argos
recuperetis; & ita res Græciæ constituatis, ut ab
latrocinio quoque Ætolorum satis pacata hæc re-
linquatis. Romanus, cunctis undique incre-
pantibus Ætolos, responsurum se fuisse iis dixit,
nisi ita insensos omnes in eos videret, ut sedandi
potius, quam irritandi essent. Contentum itaque
opinionem eâ quæ de Romanis Ætolisque esset, re-
ferre se dixit, quid de Nabidis bello placeret,
nisi redderet Achæis Argos. Quum omnes bel-
lum decreissent; auxilia ut pro viribus suis
quæque civitates mitterent, est hortatus. Ad
Ætolos legatum etiam misit: magis ut nudaret
animos, id quod evenit, quam spe impetrari
posse. Tribunis militum, ut exercitum ab Ela-
tia arcesserent, imperavit. Per eosdem dies &
Antiochi legatis, de societate agentibus, re-
spondit, Nihil se absentibus decem legatis sen-
tentia habere. Romam eundem ad senatum iis
esse.

*Bellum
decernitur
in Nabi-
dem.*

*Quintius
Argos
exercitum
ducit.*

XXV. Ipse copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit: atque ei circa Cleonas Aristænus prætor, cum decem millibus Achæorum, equitibus mille, occurrit: & haud procul inde, junctis exercitibus, posuerunt castra. Postero die in campum Argivorum descenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum castris capiunt. Præfectus præsidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris ejus frater: qui sub adventum Romanorum, & utraque arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut suspecta erant, validis præsidiis firmavit. sed inter agenda hæc,

LIBER XXXIV. 235

pavorem injectum adventu Romanorum dissimulare haudquaquam poterat : & ad externum terrorem intestina etiam seditio accessit. Damocles erat Argivus, adolescens majoris animi quàm consilii : qui primò , jurejurando interposito , de præsidio expellendo cum idoneis collocutus , dum vires adjicere conjurationi studet , incautior fidei æstimator fuit. Colloquentem eum cum suis satelles à præfecto missus quum arcesseret , sensit proditum consilium esse , hortatusque conjuratos qui aderant , ut , potius quàm extorti morerentur , arma secum caperent : atque ita cum paucis in forum ire pergit , clamitans , ut qui salvam républicam vellent , auctorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sanè movit quemquam , quia nihil usquam spei propinquæ , nedum satis firmi præsidii cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonii , circumventum cum suis , interfecerunt. comprehensi deinde quidam & alii : ex iis occisi plures , pauci in custodiam conjecti. multi proximâ nocte funibus per murum demissi ad Romanos transfugerunt.

XXVI. Quintius , affirmantibus iis , si ad portas Romanus exercitus fuisset , non sine effectu futurum eum motum fuisse , & , si propius castra admoventur , non quieturos Argivos , misit expeditos pedites equitesque , qui circa ¹ Cylarabin (gymnasium id est minùs trecentos passus ab urbe) cum erumpentibus à

¹ *Incautior fidei æstimator fuit*] Non sat cautè expendit fidem eorum quibuscum consilium suum communicaret : arque ita res emanavit , prodita ab aliquo , cui temere commissa fuerat.

² *Cylarabin (gymnasium id est)* Gymnasium sic nominatum à Cylarabe Scheneli filio , qui regnavit Argis , & in eo gymnasium sepultus est.

U.C. 557.
a. C. 195.

porta Lacædemoniis prælium commiserunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. Et castra eo ipso loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. Diem inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oriretur. posteaquam oppressam metu civitatem vidit, advocat consilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Aristænum, eadem sententia erat; quum causa belli non alia esset, inde potissimum ordiendum bellum. Quintio id nequaquam placebat, sed Aristænum contra omnium consensum differentem cum haud dubia approbatione audit: & ipse adjecit, *quum pro Argivis adversus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse, quam omisso hoste Argos oppugnari? Se verò caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum.* Et dimisso consilio, frumentatum expeditas cohortes misit. Quod maturi erat circà, demessum & convectum est. viride, ne hostes mox haberent, protritum & corruptum. Castra deinde movit, & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. ibi priusquam hostium intraret agrum, fociorum auxilia expectavit. Venerunt Macedones à Philippo mille quingenti, & Theffalorum equites quadringenti. nec jam auxilia, quorum affatim erat, sed commeatus finitimis urbi' us imperati morabantur Romanum. Navales quoque magnæ copiæ conveniebant. Jam ab Leucade L. Quintius cum quadraginta navibus venerat: jam Rhodiæ decem & octo tectæ naves: jam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat, cum decem tectis navibus, triginta lembis, mistisque aliis minoris formæ navigiis. ipsorum quoque Lacedæmoniorum exsules permulti tyrannorum iniuriâ

Lacedæmonem
petit.

pulsi, spe recuperandæ patriæ, in castra Romanâ convenerant. Multi autem erant, jam U.C. 557.
a.C. 195.

² per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, ³ alii ab aliis pulsi. ⁴ Princeps erat exsulum Agesipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat: pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.

XXVII. Quum terrâ marique tantum belli circumstaret tyrannum, & prope nulla spes es-

Apparatus tyranni.

² *Per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem*] *Ætas* hic pro brevi spatio temporis sumenda. Nam ab eo tempore quo Cleomenes, quem primum fuisse tyrannum Lacedæmone ait noster, regnare occæpit, ad hos consules, Catonem & Flaccum, vix effluxere quadraginta anni.

³ *Alii ab aliis pulsi*] Alii quidem ab hoc tyranno, alii verò ab illo pulsi.

⁴ *Princeps erat exsulum Agesipolis*] Ut facilius intelligantur ea omnia quæ de Lacedæmoniis narrat Livius, libet hic attexere eorum nomina, qui ultimis temporibus Spartæ dominati sunt. Leonidas, & Agis ille cujus vitam scripsit Plutarchus, simul regnarunt circa tempora primi Punici belli. Leonidâ abdicare coacto, Cleombrotus gener ejus regnum invasit. Mox Leonidas restitutus cum Ephoris in Agidem conjuravit, qui in carcere strangulatus est: ipse non ita mul-

to post obiit, & Cleomeni filio, illi ipsi cujus vita habetur apud Plutarchum, quem primum Lacedæmoniorum tyrannum numerat Livius, regnum per manus tradidit. Is victus ab Antigono & Macedonibus, in Ægyptum fugit, ibique post triennium periit, paulo ante initium secundi Punici belli. Tum Lacedæmonii regnum detulerunt ad Agesipolim infantem, nepotem Cleombroti illius, qui Leonidam pridem expulerat, ex Heraclidarum stirpe; & Lycurgum, hominem ignobilem, qui pecuniâ corruptis Ephoris, obtinuit ut Herculis progenies & Spartæ rex haberetur. Ab hoc in exsilium pulsus est Agesipolis, qui hoc loco princeps exsulum nominatur. Lycurgus quum aliquot regnasset annos, obiit relicto filio Pelope. Post Lycurgum tyrannidem invasit Machanidas, cui à Philopœmene in prælio quodam occiso successit Nabis, isque Pelopem sustulit.

U. C. 557. set vires suas hostiumque æstimanti, non tamen
 a. C. 195. omisit bellum: sed & à Creta mille delectos
 juventutis eorum excivit, quum mille jam haberet; & tria millia mercenariorum militum, decem millia popularium cum ¹ castellanis agrestibus in armis habuit; & fossâ valloque urbem communivit: & ne quid intestini motûs oriretur, metu & acerbitate poenarum ² tenebat animos, quoniam, ut salvum vellent tyrannum, sperare non poterat. Quum suspectos quosdam civium haberet; eductis in campum omnibus copiis, (³ Dromon ipsi vocant) positis armis ad concionem vocari jussit Lacedæmonios, atque eorum concioni satellites armatos circumdedit. Et pauca præfatus, *cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius ne quid moliri possint, quàm puniri molientes. Itaque quosdam se in custodia habiturum, donec ea quæ instet tempestas prætereat. Hostibus repulsis, (à quibus, si modò proditio intestina satis caveatur, minus periculi esse) extemplo eos emissurum.* Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum juventutis jussit: atque eos, ut quisque ad nomen responderat, in custodiam tradidit: nocte insequenti omnes inter-

¹ Castellanis agrestibus] Ilotis: ut patet ex iis quæ mox sequuntur.

² Tenebat animos, quoniam] In vulgatis nova periorus incipit à voce, quoniam. Sed mutanda nobis interpunctio visa est. Tenebat animos metu Nabis, quoniam id sperare non poterat, nempe ut Lacedæmonii sal-

vum tyrannum vellent. Notanda loquendi forma, sperare ut. Sed. intelligendum est, quemadmodum interpretati sumus, particulam ut regi à vocola id, licet suppressa.

³ Dromon] Δρόμος Græcè cursus. Sic dicebatur hic campus, quòd in eo juvenes cursu sese exercerent.

fecti. 4 Ilotarum deinde quidam (hi sunt jam inde antiquitus castellani, agreste genus) trans-
fugere voluisse insimulati, per omnes vicos sub verberibus acti necantur. hoc terrore obstu-
perant multitudinis animi ab omni conatu novorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie vellet; & urbem relinquere, tam suspensis & incertis omnium animis, metuens.

XXVIII. Quintius, satis jam omnibus paratis, profectus ab stativis, die altero ad Sellasiam super Oenunta fluvium pervenit: quo in loco Antigonus, Macedonum rex, cum Cleomene, Lacedæmoniorum tyranno, signis collatis dimicasse dicebatur. inde, quum audisset adscensum difficilis & arctæ viæ esse; brevi per montes circuitu præmissis qui munirent viam, lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem, sub ipsis prope fluentem mœnibus, pervenit. Ubi castra metantes Romanos, Quintiumque ipsum cum equitibus atque expeditis prægressum, auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum conjecerunt; nihil tale expectantes, quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro transierant. Aliquamdiu peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, quum in se cuique minimum fiducia esset, trepidatum est. tandem signa legionum supervenerunt: & quum primi agminis cohortes inductæ in prælium essent, qui modò terro-
ri fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani quum tantum à muro recessissent, ut extra ictum teli essent, acie directâ paulisper steterunt. Posteaquam nemo hostium

*Auxilia-
res ejus
compulsi
in urbem.*

4 Ilotarum... quidam] vi, quorum plurima mentio
Ilotæ, seu Helotæ, publici occurrit in Lacedæmonio-
ruum historia.

V.C. 557. *contra* exibat, redierunt in castra. Postero die
 a.C. 195. Quintius prope flumen præter urbem sub ipsas
 Menelaii montis radices ducere copias instru-
 ctas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant :
 levis armatura & equites agmen coge-
 bant. Nabis intra murum instructos paratosque sub
 signis habebat mercenarios milites, (in quibus
 omnis fiducia erat) ut ab tergo hostem aggre-
 deretur. posteaquam extremum agmen præte-
 riit, tum ab oppido, ¹ eodem quo pridie eru-
 perant tumultu, pluribus simul locis erum-
 punt. Ap. Claudius agmen coge-
 bat : qui ad id
Iterum quod futurum erat, ne inopinatum accideret,
fugantur. præparatis suorum animis, signa extem-
 plo con-
 vertit, totumque in hostem agmen circum-
 egit. Itaque, velut ² rectæ acies concurris-
 sent, justum aliquamdiu prælium fuit. Tandem
 Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ ³ mi-
 nus infida ac trepida fuisset, ni Achæi loco-
 rum prudentes institissent. hi & cædem ingen-
 tem ediderunt, & dispersos passim fugâ ple-
 rosque armis exuerunt. Quintius prope Amy-
 clas posuit castra. inde, quum perpopulatus
 omnia circumjecta urbi ⁴ frequentis & amœni
 agri loca esset, nullo jam hostium portam ex-
 cedente, movit castra ad flumen Eurotam. inde
 vallem Taygeto subjectam, agrosque ad mare
 pertinentes evastat.

XXIX. Eodem ferè tempore, L. Quintius
 maritimæ oræ oppida, partim voluntate, par-
 tim metu, aut vi recepit. certior deinde fa-

¹ Eodem quo pridie eru-
 rant tumultu... erumpunt]
 Videtur institutum esse ut
 eruperant.

² Rectæ] Rectâ fronte sibi
 invicem oppositæ.

³ Minus infida] Suspecta
 est vox infida : magis place-
 ret effusa.

⁴ Frequentis] Vicis ho-
 minibusque frequentati.

LIBER XXXIV. 241

etus, Gythium oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis receptaculum esse, ^{U.C. 557.} nec procul à mari castra Romana abesse, omnibus id copiis aggredi constituit. Erat eo tempore valida urbs, & multitudine civium ¹ incolarumque, & omni bellico apparatu instructa. In tempore Quintio, rem haud facilem aggredienti, rex Eumenes & classis Rhodiorum supervenerunt. ingens multitudo navalium sociorum è tribus contracta classibus intra paucos dies omnia quæ ad oppugnationem urbis terrâ marique munitæ faciendâ opera erant effecit. Jam ² testudinibus admotis murus subruebatur: jam arietibus quatiebatur. Iraque una crebris ictibus eversa est turris, quodque circâ muri erat, casu ejus prostratum: & Romani simul à portu, unde aditus planior erat, ³ ut distenderent ab apertiore loco hostes, simul per patefactum ruinâ iter irrumpere conabantur. Nec multum absuit, quin, quâ intenderant, penetrarent. sed tardavit impetum eorum spes objecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas parî imperio præerant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum, traditurus urbem: & quum ad eam rem tempus & ratio convenisset, à Gorgopa proditor interficitur. intentiûsque ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militum superv-

*Gythium
capitum à
Romanis.*

¹ *Incolarum*] Nomen incolæ sæpe dicitur de eo quicumque incolit sive habitat aliquem locum. At arcetio-
re sensu designat eum qui non in suo habitat, qui eam urbem incolit cujus civis non est.

Tom. V.

² *Testudinibus*] Vid. not. 1. ad l. V. c. 5.

³ *Ut distenderent ab apertiore loco hostes*] Ut hostes, in varia loca dispertire vires suas coactos, averterent ab eo loco qui per ruinam turris & muri apertior erat.

L

U.C. 557. nisset. Is quum supercilio haud procul distan-
 2.C. 195. tis tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset, & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terrâ marique instaret; tum verò desperatio Gorgopam quoque coëgit id consilii, quod in altero morte vindicaverat, capere: & pactus ut abducere inde milites, quos præsidii causâ habebat, liceret, tradidit Quintio urbem. Priusquam Gythium traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictis, traditâ custodiâ urbis Timocrati Pellenensi, cum mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argivorum, Lacedæmonem ad Nabin venit.

Nabis
 colloquium
 petit.

XXX. Nabis sicut primo adventu Romanæ classis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat, sic parvâ spe quum acquievisset, Gythio ab suis retento, posteaquam id quoque traditum Romanis audivit esse, quum ab terra, ¹ omnibus circâ hostibus, nihil spei esset, à mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primùm in castra misit ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti. quâ impetratâ re, Pythagoras ad imperatorem venit, nullis cum aliis mandatis, quàm ut tyranno colloqui cum imperatore liceat. ² Consilio advocato, quum omnes dandum colloquium censuissent, dies locusque constituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copiis sequentibus quum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus

¹ Omnibus circâ hostibus]
 Lege, vel omnibus circâ hostium, id est, quum omnia quæ circâ erant hostium forent, vel omnibus circâ hostilibus.

² Consilio] Militari. Vulgò editi, concilio: ut intelligatur concilium sociale. Sed prius illud magis placet. De discrimine harum vocum vid. not. 1. ad XXII. § 1.

LIBER XXXIV. 243

corporis, Quintius cum fratre, & Eumene ^{U. C. 197.}
rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæo- ^{a. C. 198.}
rum prætore, tribunisque militum paucis, des-
cendit.

XXXI. Ibi ¹ permissio ut, seu dicere prius, ^{Tyranni}
seu audire mallet, ita cœpit tyrannus. Si ipse ^{oralis.}
per me, T. Quinti, vosque qui adestis, causam
excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum, aut
inferretis, possem; tacitus eventum fortunæ meæ
exspectassem. nunc imperare animo nequivi, quin,
priusquam perirem, cur periturus essem, scirem.
Et, hercule, si tales essetis, quales esse Cartha-
ginienfes fama est, apud quos nihil societatis fides
sancti haberet; in me quoque ² vobis quid face-
retis minus pensi esse, non mirarer. Nunc, quum
vos intueor, Romanos esse video, qui rerum divi-
narum fœdera, humanarum fidem socialem san-
ctissimam habeatis. Quum me ipse respexi, eum
esse spero, cui & publicè, sicut ceteris Lacedæ-
moniiis, vobiscum vetustissimum fœdus sit; &
meo nomine privatim amicitia ac societas, nuper
Philippi bello renovata. At enim ego eam vio-
lavi & everti, quodd Argivorum civitatem teneo.
Quomodo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi
duplicem defensionem præbet. nam & ipsis vo-
cantibus ac tradentibus, urbem eam accepi, non
occupavi: & accepi, quum Philippi partium,
non in vestra societate esset. ³ Tempus autem eo
me liberat, quodd, quum jam Argos haberem, so-

¹ Permissio ut, seu dicere
prius, seu audire mallet]
Vacat profectò particula ut,
imo turbat, quum nihil sit
ad quod referatur. Itaque
eam rescandam esse cen-
suerimus. Permissio, id est,
quum ipsi permissum esset
utrum mallet, seu

² Vobis quid faceretis mi-
nus pensi esse] Vid. not. 2.
ad XXVI. 15.

³ Tempus autem eo me li-
berat] Eo intellige eâ ratio-
ne, sive ideo. Nisi malis,
quod fortasse melius est, re-
cidere illam voculam.

U.C. 557.
a.C. 195.

cietas mihi vobiscum convenit : & ut vobis miterem ad bellum auxilia , non ut Argis præsidium deducerem , pepigistis. At , hercle , in ea controversia , quæ de Argis est , superior sum , & æquitate rei , quòd non vestram urbem , sed hostium ; quòd volentem , non vi coactam , accepi : & vestrâ confessione , quòd in conditionibus societatis mihi Argos reliquistis. Ceterum nomen tyranni & facta premunt , quòd servos ad libertatem voco , quòd in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc respondere possum , me , qualiscumque sum , eundem esse , qui fui , quum tu ipse mecum , T. Quinti , societatem pepigisti. Tum me regem appellari à vobis memini : nunc tyrannum vocari video. Itaque si ego nomen imperii mutassem , mihi meæ inconstantia ; quum vos mutetis , vobis vestræ reddenda ratio est. Quod ad multitudinem servis liberandis auctam , & egentibus divisum agrum , attinet ; possum quidem & in hoc me jure temporis tutari. Jam feceram hæc , qualiacumque sunt , quum societatem mecum pepigistis , & auxilia in bello adversum Philippum accepistis. Sed si nunc ea fecissem , non dico , quid in eo vos læsissem , aut vestram amicitiam violassem ? sed illud , me more atque instituto majorum fecisse. Nolite ad vestras leges atque instituta exigere ea quæ Lacedæmone sunt. Nihil comparare singula necesse. Vos à censu equitem , à censu peditem legistis : & paucos excellere opibus , plebem subiectam esse illis vultis. Noster legumlator non in paucorum manu rempublicam esse voluit , quem vos senatum appellatis ; nec excellere unum aut alterum ordinem in civitate : sed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit , ut multi essent qui arma pro patria ferrent. Pluribus me peregisse , quàm pro patriæ sermone brevitatis , fateor. Et breviter peroratum esse potuit ; nihil

LIBER XXXIV. 245

me, posteaquam vobiscum amicitiam institui, cur ejus vos pœniteret, commississe.

U.C. 117.
a. C. 195.

XXXII. Ad hæc imperator Romanus: Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed ¹ cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est: cujus jus tyranni quoque, qui postea per vim tenuerunt Lacedæmone imperium, (quia nō bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupaverant) usurparunt; sicut tu quoque hoc Macedonico bello fecisti. Nam quid minus conveniret, ² quā eos qui pro libertate Græciæ adversus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam; & tyranno, ³ quā qui unquam, sævissimo & violentissimo in suos? Nobis verò, etiamsi Argos nec cepisses per fraudem, nec teneres, liberantibus omnem Græciam, Lacedæmon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat, atque in leges suas: quarum modò, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem fecisti. An, ut ab Iasso & Bargyliis præsidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus, ⁴ quæ titulum nobis liberatæ Græciæ servientes deforment? At enim cum Philippo Argivi senserunt. Remittimus hoc tibi; ne

Responso
T. Quin-
iii.

¹ Cum Pelope] Si quis revocaverit in animum ea quæ observavimus in not. 4. ad c. 26. suprâ, facilè agnoscet parum huc convenire nomen Pelopis: ac proinde hîc aliquid peccasse aut librariorum manum, aut Livii memoriam.

² Quā eos qui.... gereremus bellum] Hoc dictum est, ut l. XXXII. c. 21. Achæi arma Romana sustinuerimus.

³ Quā qui unquam, sævissimo] Sævissimo, quantum qui unquam fuere sævissimi. Sic vulgò, quā potero celerrimè, vel simpliciter, quā celerrimè: quæ sic resolvi debent, celerrimè, quantum potero, vel quantum fieri poterit.

⁴ Quæ titulum] Quæ servientes deforment gloriam quam nobis ex liberata Græcia tribuimus.

U.C. 557. *nostram vicem irascaris. Satis compertum habemus, duorum, aut summum trium in ea re, non civitatis culpam esse: tam hercle, 5 quam in te tuoque praesidio arcessendo accipiendoque in arcem, nihil sit publico consilio actum. Thessalos, & Phocenses, & Locrenses, 6 consensu omnium scimus partium Philippi fuisse. 7 tamen quum ceteram liberaverimus Græciam, quid tandem censes in Argivis, qui insontes publici consilii sint, facturos? Servorum ad libertatem vocatorum, & egentibus hominibus agri divisi crimina tibi objici dicebas. Non quidem nec ipsa mediocria: sed quid ista sunt præ iis, quæ à te tuisque quotidie alia super alia facinora eduntur? Exhibe liberam concionem vel Argis, vel Lacedæmone, si audire juvat vera dominationis impotentissimæ crimina. Ut omnia alia vetustiora omittam, quam cædem Argis Pythagoras iste gener tuus penè in oculis meis edidit? quam tu ipse, quum jam prope in finibus Lacedæmoniorum essem? Agedum, quos in concione comprehensos, omnibus audientibus civibus tuis, in custodia te habiturum esse pronunciaſti, jube vinctos produci, ut miseri parentes, quos falsò lugent, vivere sciant. 8 Enim ut jam ita sint hæc, quid ad vos, Romani? Hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis, qui ut liberare*

5 *Quàm.... nihil sit*] Magis placeret, quàm nihil esse.

6 *Consensu omnium*] Unanimi suarum civitatum consensu; nullo discrepante. Vid. not. 2. ad c. 5. supra.

7 *Tamen, quum ceteram*] Si quis hæc attentè legerit, facilè agnosceret non hic argumentari Quintium à li-

bertate toti Græciæ reddita, sed tantummodo à liberatis Theſſalis, & Phocensibus, & Locrensibus, qui conspirante civitatum suarum consensu cum Philippo senserant. Itaque videtur legendum esse, *Quum eos cum cetera liberaverimus Græcia.*

8 *Enim, ut jam ita sint hæc*] Vid. not. 4. ad lib. XXIII. c. 45.

possent, mare trajecerunt, terrâ marique gesserunt bellum? Vos tamen, inquit, vestramque amicitiam ac societatem propriè non violavi. Quoties vis te id arguam fecisse? Sed nolo pluribus: summam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia violatur? Nempe his duabus maximè, si socios meos pro hostibus habeas; si cum hostibus te conjungas. Utrum non à te factum est? Nam & Messenen uno atque eodem jure fœderis, quo & Lacedæmonem, in amicitiam nostram acceptam, socius ipse sociam nobis urbem vi atque armis cepisti: & cum Philippo hoste nostro, non societatem solum, sed, ⁹ si diis placet, affinitatem etiam per Philoclem præfectum ejus pepigisti: & bellum adversum nos gerens, mare circa Maleam infestum navibus piraticis fecisti: & plures prope cives Romanos, quàm Philippus, cepisti atque occidisti: tutiorque Macedonia ora, quàm promontorium Maleæ commeatus ad exercitus nostros portantibus navibus fuit. Proinde ¹⁰ parcesis fidem ac jura societatis jactare: & omisâ ¹¹ populari oratione, tanquam tyrannus & hostis loquere.

XXXIII. Sub hæc Aristæus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi ac fortunis suis consuleret. Referre deinde nominatim ¹ tyrannos civitatum finitimarum cœpit, qui deposito im-

⁹ Si diis placet, affinitatem etiam] Indignatur Quintius, Nabin tyrannum sibi tantum arrogare, ut ad affinitatem cum regia Macedonum domo animos attollere audeat.

¹⁰ Parcesis] Desine quæso. Vox sis usurpatur pro si vis, ut sodes pro si andes,

& molliendæ ad comitatem orationi adhibetur.

¹¹ Populari] Plausibili in vulgus.

¹ Tyrannos . . qui deposito imperio] Aliquot commemorat Polybius, quos procul dubio in animo habebat Aristæus, Lyfiadem Megalopolitanum, Xenonem

U.C. 557.
a.C. 195.

Nabis
ostendit
cessurum
se Argis.

Quintius
habet su-
per tota re
consilium.

Socios
ad pacem
hortatur.

perio, restitutâque libertate suis, non tutam modò, sed etiam honoratam inter cives senectutem egissent. His dictis invicem auditisque, nox prope diremit colloquium. Postero die Nabis Argis se cedere ac deducere præsidium, quando ita Romanis placeret, & captivos & perfugas redditurum dixit. Aliud si quid postularent, scriptum ut ederent, petiit, ut deliberare cum amicis posset. Ita & tyranno ad consultandum tempus datum est: & Quintius, sociorum etiam principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat, *Perseverandum in bello esse, & tollendum tyrannum. nunquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. Satiùs multo fuisse, non moveri bellum adversus eum, quàm omitti motum. Et ipsum velut comprobata dominatione firmiorem futurum, auctore injusli imperii assumpto populo Romano: & exemplo multos in aliis civitatibus ad insidiandum libertati civium suorum incitaturum.* Ipsius imperatoris animus ad pacem inclinior erat. videbat enim, compulsio intra mœnia hoste, nihil præter obsidionem restare. *Eam autem fore diuturnam. Non enim Gythium, quod ipsum tamen traditum, non expugnatum esset, sed Lacedæmonem validissimam urbem viris armisque oppugnatueros. Unam spem fuisse, si qua admoventibus exercitum dissensio inter ipsos ac seditio excitari posset. quum signa portis prope inferri cernerent, neminem se movisse.* Adjiciebat, & cum Antiocho infidam pacem, Villium legatum inde redeuntem nunciare: multo majoribus, quàm antè, terrestribus navalibusque copiis in Europam

Hermionensem, Cleonymum adducti, tyrannidem de-
Phliasium, Aristomachum fuerant, seseque & civita-
Argivum, qui omnes Arati tes suas Achæis adjunxe-
vel auctoritate, vel metu rant.

etiam transfisse. Si occupasset obsidio Lacedæmonis exercitum, quibus aliis copiis adversus regem tam validum ac potentem bellum gesturos? Hæc propalam dicebat: illa tacita suberat cura, ne novus consul Græciam provinciam fortiretur, & inchoati belli victoria successori tradenda esset. U.C. 157. A.C. 195.

XXXIV. Quum adversus tendendo nihil moveret socios; simulando se transire in eorum sententiam, omnes in assensum consilii sui traduxit. Bene vertat, inquit: *obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet. Ceterum quum res tam lenta, quàm ipsi sciis, oppugnatio urbium sit, & obsidentibus prius sæpe quàm obsessis tedium afferat; jam nunc hoc ita proponere vos animis oportet, hibernandum circa Lacedæmonis mœnia esse. Quæ mora si laborem tantum ac periculum haberet, ut & animis & corporibus ad sustinenda ea parati essetis, hortarer vos. Nunc impensâ quoque magnâ eget in opera, in machinationes, & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda est; in commeatus nobis vobisque in hiemem expediendos. Itaque ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum antè vestris civitatibus censeo, explorandumque, quid quæque animi, quid virium habeat. Auxiliorum satis superque habeo: sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus. Nihil jam præter nudum solum ager hostium habet. Ad hoc hiems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primùm animos omnium ad respicienda cuique domestica mala convertit; segnitiam, invidiam & obrectationem domi manentium adversus militantes, ¹ libertatem difficilem ad consen-*

¹ Libertatem difficilem ad modum haberet, ut non facile consentiretur in unum consilium. Ubi multi delib-

U.C. 557. sum, inopiam publicam, ² malignitatem con-
 a. C. 195. ferendi ex privato. Versis itaque subito volun-
 tatibus, facere, quod è republica populi Ro-
 mani sociorumque esse crederet, imperatori
 permiserunt.

*Leges
 pacis ty-
 ranno di-
 ctæ.*

XXXV. Inde Quintius, adhibitis legatis
 tantum tribunisque militum, conditiones, in
 quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit.
*Sex mensium induciæ ut essent Nabidi Romanis-
 que, & Eumeni regi, & Rhodiis. Legatos ex-
 templo mitterent Romam T. Quintius & Nabis,
 ut pax ex auctoritate senatus confirmaretur. Ex
 qua die scriptæ conditiones pacis editæ Nabidi
 forent, ea dies ut induciarum principium esset:
 & ut ex ea die intra decimum diem ab Argis,
 ceterisque oppidis quæ in Argivorum agro essent,
 præsidia omnia deducerentur: vacuæque & libera
 traderentur Romanis. ne quod inde ¹ mancipium
 regium, publicumve, aut privatum educeretur;
 & si qua antèeducta forent, dominis ² rectè re-
 stituerentur. Naves, quas ³ civitatibus mariti-
 mis ademisset, redderet: neve ipse navem ullam,
 præter duos lembos, qui non plus quàm sexdecim
 remis agerentur, haberet. Perfugas, captivos,*

rant, non tam facile nec ce-
 leriter consilium capitur,
 quàm quum unus imperat.

² *Malignitatem conferendi
 ex privato*] Privatos mali-
 gnè, parcè, tenuiter, ex
 suo collaturos ad publicos
 sumptus.

¹ *Mancipium regium*] In-
 telligendi videntur servi qui
 essent Philippi regis Mace-
 donum, cujus in potestate
 diu fuerat Argos. *Publicum.*
 Qui civitatis Argivorum ser-
 vi forent.

² *Rectè restituerentur*]
 Vox rectè à jurisconsultis
 usurpatur eo sensu, ut ali-
 quid sine fraude, sine dolo
 malo faciendum esse indi-
 cent.

³ *Civitatibus maritimis*]
 Quæ à L. Quintio captæ,
 (suprà c. 29.) Nabidis do-
 minationi hoc ipso fœdere
 eximuntur, dum jubetur in-
 frà se suosque ab his civita-
 tibus abstinere, quæ se sua-
 que in fidem ac ditionem
 populi Romani tradidissent.

LIBER XXXIV. 251

omnibus sociis populi Romani civitatibus redderet, & Messeniis omnia quæ comparerent, quæque domini cognoscerent. ⁴ Exsulibus quoque Lacedæmoniis liberos & conjuges restitueret, quæ earum viris sequi voluissent: invita ne qua exsulis comes esset. Mercenariorum militum Nabidis qui aut in civitates suas, aut ad Romanos transiissent, iis res suæ omnes rectè redderentur. In Creta insula ne quam urbem haberet: quas habuisset, redderet Romanis. Ne quam societatem ⁵ cum ullo Cretensum, aut quoquam alio institueret, neu bellum gereret. Civitatibus omnibus, quas ipse restituisset, quæque se suaque in fidem ac ditio- nem populi Romani tradidissent, omnia præsidia deduceret: seque ipse suosque ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alienove agro conderet. Obsides ea ita futura daret quinque, quos imperatori Romano placuisset, filium in his suum; & ⁶ talenta centum argenti in præsentem, & quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo.

XXXVI. Hæc conscripta, castris propiùs urbem motis, Lacedæmonem mittuntur. nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno: nisi quòd, præter spem, reducendorum exsulum mentio nulla facta erat. maximè autem omnium ea res offende- bat, quòd & naves, & maritimæ civitates ademptæ erant. Fuerat autem ei magno fructui mare, omnem oram à Malea prædatoriis navibus infestam habenti. ju-

Eas res-
puit Na-
bis.

⁴ Exsulibus .. Lacedæmoniis liberos & conjuges] Fortasse hic excidit vox bona, ita ut legendum sit: Exsulibus... Lacedæmoniis bona, liberos, & conjuges restitueret. Apparet enim ex c. seq. iussum esse Nabin bona ex-

sulibus reddere.

⁵ Cum ullo Cretensum] Populo, dynasta.

⁶ Talenta centum argenti] Marcas nostrates 9375. Quinquaginta talenta. Marcas 4687. cum quatuor unciiis.

U.c. 557. ventutem præterea civitatum earum ad supple-
 a. C. 195. mentum longè optimi generis militum habebat.
 Has condiciones , quanquam ipse in secreto
 volutaverat cum amicis , vulgò tamen omnes
 famâ ferebant : ¹ vanis , ut ad ceteram fidem ,
 sic ad secreta tegenda , satellitum regionum in-
 geniis. Non tam omnia universi , quàm ea quæ
 ad quemque pertinerent singuli , carpebant.
 Qui exsulum conjuges in matrimonio habe-
 bant , aut ex bonis eorum aliquid possederant ,
 tanquam amissuri , non reddituri , indignaban-
 tur. Servis liberatis à tyranno non irrita modò
 futura libertas , sed multo fœdior , quàm fuisset
 antè , servitus , redeuntibus in iratorum
 dominorum potestatem , ante oculos obversa-
 batur. Mercenarii milites & pretia militiæ ca-
 sura in pace ægre ferebant , & redditum sibi nul-
 lum esse in civitates videbant , infensas non
 tyrannis magis , quàm satellibus eorum.

XXXVII. Hæc inter se primò in circulis se-
 rentes fremere : deinde ad arma subitò discur-
 rerunt. Quo tumultu quum per se satis irrita-
 tam multitudinem cerneret tyrannus , concio-
 nem advocari jussit. ibi quum ea quæ impera-
 rentur ab Romanis exposuisset , & graviora at-
 que indigniora quædam falsò affinxisset , & ad
 singula nunc ab universis , nunc à partibus
 concionis ¹ acclamaretur , interrogavit , *Quid*
se respondere ad ea , aut quid facere vellent ?

*Parat se
 ad bel-
 lum.*

Prope unâ voce omnes , *Nihil respondere , bel-
 lum geri* jusserunt : & pro se quisque , qualia
 multitudo solet , bonum animum habere , &
 bene sperare jubentes , *fortes fortunam adjuva-*

¹ *Vanis*] Quum satellitum regionum ingenia vanæ
 & fluxæ fidei sint , & in ce-

arcana tegenda.

¹ *Acclamaretur*] Per indignationem.

LIBER XXXIV. 253

re, aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, U.C. 117.
& Antiochum Ætolosque adjuturos pronun- A.C. 195.
ciat; & sibi ad obsidionem sustinendam copia-
rum affatim esse. Exciderat pacis mentio ex
omnium animis; & in stationes, non ultrâ
quieturi, discurrunt. Paucorum laceffentium
excurfio, & emissâ jacula extemplo Romanis
dubitationem, quin bellandum esset, exeme-
runt. Levia inde prœlia per quatrimum pri-
mum sine ullo satis certo eventu commissa.
quinto die prope iustâ pugnâ adeo paventes in
oppidum Lacedæmonii compulsi sunt, ut qui-
dam milites Romani terga fugientium cadentes,
per intermissa, ut tunc erant, mœnia ur-
bem intrarint.

XXXVIII. Et tunc quidem Quintius satis eo
terrore coërcitis excursionibus hostium, nihil
præter ipsius oppugnationem urbis superesse
ratus, missis qui omnes navales socios à Gy-
thio arcefferent, ipse interim cum tribunis mi-
litum ad visendum urbis situm mœnia circum-
vehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta.
tyranni nuper locis patentibus planisque ob-
jecerant murum: altiora loca, & difficiliora
aditu, stationibus armatorum pro munimento
objectis tutabantur. Ubi satis omnia inspexit,
coronâ oppugnandam ratus, omnibus copiis
(erant autem Romanorum sociorumque, simul
peditum equitumque, simul terrestriumque ac

*Sparta
munitiones.*

1 Tyranni nuper... ob-
jecerant murum] Justinus l.
XIV. c. 5. memorat Spar-
tam inclusam esse muro ob
Cassandri multis in Græcia
civitatibus bellum inferen-
tis metum. Pausanias mu-
rum tumultuario opere cir-
cumdatum esse urbi narrat,

primum Demetrio, deinde
Pyrrho oppugnantibus: à
Nabide tyranno validas mu-
nitiones adjectas. Itaque
quod hic legimus de muro
nuper à tyrannis objecto, id
de illis Nabidis munitioni-
bus intelligendum videtur.

U.C. 557.
a. C. 196.
Coronâ
oppugna-
tur.

navalium copiarum, ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii scalas, alii ignem, alii alia, quibus non oppugnarent modò, sed etiam terrerent, portabant. Jussi clamore sublato subire undique omnes, ut, quâ primùm occurrerent, quâve opem ferrent, ad omnia simul paventes Lacedæmonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam divisum. parte unâ ² à Phœbeo, alterâ ³ à Dictynneo, tertiâ ab eo loco quem ⁴ Heptagonias appellant, (omnia autem hæc aperta sine muro loca sunt) aggredi jubet. Quum tantus undique terror urbem circumvasisset; primò tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quisque maximè laboraret locus, aut ipse occurrebat, aut aliquos mittebat. deinde circumfuso undique pavore, ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset, nec audire posset; nec inops modò consilii, sed vix mentis compos esset.

XXXIX. Romanos primò sustinebant in angustiis Lacedæmonii: ternæque acies tempore uno locis diversis pugnabant. deinde crescente certamine, nequaquam erat prælium par. misilibus enim Lacedæmonii pugnabant, à quibus se & magnitudine scuti perfacilè Romanusuebatur miles, & quòd alii vâni, alii leves admodum ictus erant. nam propter angustias lo-

² *A Phæbeo*] Si hæc vox sana est, intelligendum est Apollinis templum. At non malè suspicari possis ab *Ephebeo*, qui locus ab ephebis sive juvenibus nomen habuit, quia scilicet ibi juvenes ad bellum exituros sacrificare mos erat.

³ *A Dictynneo*] Dictynneum, templum est Dictynnæ, sive illa Diana sit, sive, ut quidam volunt, Britomartis.

⁴ *Heptagonias*] Hic locus sic dictus est à septem angulis. *ἐντὶς* septem: *γωνία* angulus.

ei, confertamque turbam ¹ non modò ad emit-
tenda cum procursu, quo plurimùm concitan-
tur tela, spatium habebant; sed ne ut de gradu
quidem libero ac stabili conarentur. Itaque ex
adverso missa tela, nulla in corporibus, rara in
scutis hærebant. à circumstantibus ex superiori-
bus locis quidam vulnerati sunt: mox progres-
sos jam etiam ex tectis non tela modò, sed tegu-
læ quoque inopinantes perculerunt. Sublatis
deinde supra capita scutis continuatisque ita in-
ter se, ut non modò ad cæcos ictus, sed ne ad
inferendum quidem ex propinquo telum loci
quicquam esset, testudine factâ subibant. ² Et
primò angustiae paulisper suâ hostiumque refer-
tæ turbâ tenuerunt: posteaquam in patientiorem
viam urbis paulatim urgentes hostem processe-
re, non ultrà vis eorum atque impetus susti-
neri poterant. Quum terga vertissent Lacedæ-
monii, & effusâ fugâ superiora peterent loca;
Nabis quidem, ut captâ urbe trepidans, quâ-
nam ipse evaderet, circumspectabat. Pytha-
goras quum ad cetera animo officioque ducis
fungebatur, tum verò unus ne caperetur urbs
causa fuit. succendi enim ædificia proxima mu-
ro jussit. quæ quum momento temporis arsis-
sent, ut adjuvantibus ignem, qui aliàs ad ex-
stinguendum opem ferre solent, ruere in Ro-
manos tecta: nec tegularum modò fragmenta,
sed etiam ambusta tigna ad armatos perveni-
re; & flamma latè fundi, fumus terrorem
etiam majorem, quàm periculum facere. Ita-
que & qui extra urbem erant Romanorum,
tum maximè impetus facientes, recessere à

U.C. 117.
a. C. 195.

*Succen-
duntur ab
obsessis do-
mus muro
vicinæ.*

¹ Non modò... spatium
habebant] Non modò non:
ut sæpe jam annotavimus.

² Et primò angustiae] Ele-

gantius foret, primæ. Primæ
angustiae sunt angustiae pri-
mò occurrentes. intranti-
bus.

U. C. 557. muro : & qui jam intraverant , ne incendio à
 2. C. 195. tergo oriente intercluderentur ab suis , receperunt sese. Et Quintius , posteaquam quid rei esset vidit , receptui canere iussit. ita jam à capta prope urbe revocati , redierunt in castra.

XL. Quintius plus ex timore hostium , quàm ex re ipsa spei nactus , per triduum insequens territavit eos ; nunc praeliis laceffendo , nunc operibus intersepiendo quædam , ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus , Pythagoram rursus oratorem misit : quem Quintius primò aspernatus , excedere castris iussit ; deinde suppliciter orantem , ad-volutumque genibus , tandem audivit. Prima oratio fuit , omnia permittentis arbitrio Romanorum : deinde , ¹ quum ea velut vana , & sine effectu nihil proficerent , eò deducta res est , ut his conditionibus , quæ ex scripto paucis antè diebus editæ erant , induciæ fierent : pecuniaque & obsides accepti. Dum oppugnatur tyrannus , Argivi , nunciis aliis prope super alios afferentibus , tantùm non jam captam Lacedæmonem esse , erecti & ipsi , simul eo quòd Pythagoras cum parte validissima præsidii excefferat , contemptâ paucitate eorum qui in arce erant , duce Archippo quodam præsidium expulerunt. Timocratem Pellenensem , quia clementer præfuerat , vivum fide datâ emiserunt. Huic lætitiæ Quintius supervenit , pace datâ tyranno , dimissisque ab Lacedæmone Eumene , & Rhodiis , & L. Quintio fratre ad classem.

XLI. Læta civitas celeberrimum festorum dierum , ac nobile ludicrum ¹ Nemeorum , die

Nemea celebrata.

¹ Quum ea . . . nihil proficerent] Melius videretur ad l. XXVII. c. 30. proficeret , nempe oratio. ¹ Nemeorum] Vid. not. §.

Pax cum Nabide.

Argivi sese ipsi liberant.

LIBER XXXIV. 257

statâ propter belli mala prætermissum, in ad-ventum Romani exercitus ducisque indixe-

U.C. 557.
a. C. 195.

runt : præfeceruntque ludis ipsum imperato-rem. Multa erant quæ gaudium cumularent. reducti cives ab Lacedæmone erant, quos nu- per Pythagoras, quosque antè Nabis, abdu- xerant : redierant, qui post compertam à Py- thagora conjurationem, & eadè jam coeptâ, effugerant : libertatem ex longo intervallo, li- bertatisque auctores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant. testata quoque ipso Nemeorum die voce præ- conis libertas est Argivorum. Achæis quantum restituti Argi in commune Achaïæ concilium lætitiæ afferebant ; tantùm serva Lacedæmon relicta, & 2 lateri adhærens tyrannus, non sin- cerum gaudium præbebant. Ætoli verò eam

rem omnibus conciliis lacerare. Cum Philippo non antè desitum bellari, quàm omnibus excede- ret Graciæ urbibus. Tyranno relictam Lacedæ-

Querela
in Quin-
tium.

monem : 3 regem autem legitimum, 4 qui in Ro- manis fuerat castris, ceterosque nobilissimos ci- ves in exilio victuros. Nabis dominantis sa- tellitem factum populum Romanum. Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiscentem bellum gessisse tyran- num tradant, sed castris adversus Romana ca- stra positis : diuque cunctatum, quum Ætolo- rum auxilia exspectasset, coactum ad extre- mum acie configere, impetu in pabulatores suos ab Romanis facto, eo prælio victum, ca- strisque exutum, pacem petisse : quum ceci-

2 Lateri adhærens tyran- nus] Vim & nervum ad- deres orationi, si legeres tyrannis, id est, tyrannica dominatio.

3 Regem... legitimum] Ageſipolim, de quo supra, c. 26.

4 Qui in Romanis fuerat castris] Lege fueris.

U. C. 557. diffent quindecim millia militum, capta plus
 B. C. 195. quatuor millia essent.

XLII. Eodem ferè tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania litteræ allatæ. utriusque nomine ternos in dies supplicatio à senatu decreta est. L. Valerius consul quum post fusos circa Litanam sylvam Boios, quietam provinciam habuisset, comitiorum causâ Romam rediit: & creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & Ti. Sempronium Longum. Horum patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant.

Comitia. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blasio, & Cn. Domitius Ahenobarbus, & Sex. Digitius, & T. Juvencius Thalna. Comitiiis perfectis, consul in provinciam rediit. Novum jus eo anno à Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent. ¹ Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti coloni, qui nomina dederant, quum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus judicavit, non esse eos cives Romanos.

U. C. 558.
 a. C. 194.
 P. Cornelio II.
 Ti. Sempronio
 Coss.

XLIII. Principio anni, quo P. Scipio Africanus iterum, & Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam

¹ *Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti coloni, qui nomina dederant*] Adscripti à triumviris coloni, qui sese obtulerant è Latinis, & nomina in eas colonias dederant. Ceterum hæ coloniarum deductæ quidem narrabuntur infra, c. 45. Sed lex de iis deducendis

jampridem lata fuerat, ut memoratum est supra, XXXII. 29. Intelligendum est igitur, rem tunc inchoatam esse, sed anno demum sequente ad exitum perductam: initio autem rei incipiundæ, Latinos in eas colonias nomina dedisse, & adscriptos colonos.

LIBER XXXIV. 259

venerunt duo. His extra urbem in æde Apol-^{U. C. 117.}
linis senatus datus est. pax, quæ cum T. Quin-^{a. C. 194.}
tio convenisset, ut rata esset petierunt, impe-
traveruntque. De provinciis quum relatum es-^{Provincia.}
set, senatus frequens in eam sententiam ibat,
ut, quoniam in Hispania & Macedonia debel-
latum foret, consulibus ambobus Italia pro-
vincia esset. Scipio satis esse Italix unum con-
sulem censebat: alteri decernendam Macedo-
niam esse. *Bellum grave ab Antiocho imminere.*
jam ipsum suâ sponte in Europam transgressum.
Quid deinde facturum censerent, quum hinc Ætolæ
haud dubiè hostes vocarent ad bellum, illinc An-
nibal Romanis cladibus insignis imperator sti-
mularet? Dum de provinciis consulum discep-
tatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio ur-
bana jurisdictio, T. Juvencio peregrina evenit:
P. Cornelio Hispania ulterior, Sex. Digitio
citerior: duobus Cn. Corneliis, Blasioni Sici-
lia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam novum
exercitum transportari non placuit. eum qui
esset ibi, reduci in Italiam à Quintio, ac di-
mitti. item eum exercitum dimitti, qui cum
M. Porcio Catone in Hispania esset. Consu-
libus ambobus Italiam provinciam esse, &
¹ duas urbanas eò legiones scribere: ut dimis-
sis, quos senatus censuisset, exercitibus, octo
omnino Romanæ legiones essent.

XLIV. Ver sacrum factum erat priore anno, ^{Ver sacrum.}
M. Porcio, & L. Valerio consulibus. id quum
P. Licinius pontifex non esse rectè factum, col-
legio primùm, deinde ex auctoritate collegii

¹ *Duas urbanas eò legio-
nes]* Emenda eos. Urbanæ
enim legiones, ut ipsum no-
men indicio est, ad custo-
diam urbis destinabantur.

Et has quidem, quæ ab hu-
jus anni consulibus scribun-
tur, Romæ mansisse pater
ex c. 56. infra.

U. C. 198. Patribus renunciasset, de integro faciendum
 2. C. 194. arbitrato pontificum censuerunt; ¹ ludosque
 Magnos, qui unâ voti essent, tantâ pecuniâ,
 quantâ assoleret, faciendos. ² Ver sacrum vi-
 deri pecus, quod natum esset inter Kal. Mar-
 tias, & pridie Kalendas Maias, P. Cornelio
 Scipione, & Ti. Sempronio Longo consulibus.

Censores. Censuram inde comitia habita sunt. creati cen-
 sores Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Ce-
 thegus, principem senatûs P. Scipionem con-
 sulem, quem & priores censores legerant, le-
 gerunt. tres omnino senatores, neminem cu-
 ruli honore usum, præterierunt. Gratiam quo-
 que ingentem apud eum ordinem pepererunt,
 quòd ludis Romanis, ædilibus curulibus im-
 perarunt, ut loca senatoria secernerent à po-
 pulo. nam antea in promiscuo spectabant. Equi-
 tibus quoque perpauca adepti equi, nec in
 ullum ordinem sævitum. Atrium Libertatis,
 & ³ Villa publica ab eisdem refecta amplifica-
 taque. Ver sacrum, ⁴ ludique votivi, quos
 voverat Ser. Sulpicius Galba consul, facti.

*Loca se-
 natoria in
 ludis.*

¹ *Ludosque Magnos, qui unâ voti essent*] Ludi Ma-
 gni, qui unâ cum vere sacro
 voti erant, jam pridem facti
 erant, ut constat ex lib.
 XXVII. c. 33. Itaque aut
 Livium hîc memoria fefel-
 lit, aut aliquid à librariis
 peccatum est.

² *Ver sacrum videri pe-
 cus*] Pecus, quod ex veris
 sacri voto immolari oport-
 teret, illud esse, quod na-
 tum foret inter Kal. Mar-
 tias, & pridie Kal. Maias.
Videri hîc dictum est pro
 more solito Romanorum &
 consueta iudicandi decer-

nendique formula. Ita enim
 cauti erant in iudicando, ut
 nunquam rem ita se habe-
 re, sed *videri* pronuntiarent.
 Qua de re vid. Cic. l. IV.
 Acad. Quæstionum, n. 146.

³ *Villa publica*] Vid. not.
 2. ad l. IV. c. 22.

⁴ *Ludique votivi, quos
 voverat Ser. Sulpicius Galba
 consul*] Lege P. Sulpicius.
 Hîc agitur de ludis votis
 initio Macedonici belli, de
 quibus supra, l. XXXI.
 c. 9. Nec ullus per hos an-
 nos Ser. Sulpicius consul
 fuit.

LIBER XXXIV. 261

Quum spectaculo eorum occupati animi omnium essent, ⁵ Q. Pleminius, qui propter multa in deos hominesque scelera Locris admissa, in carcerem coniectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent; ut in consternata nocturno tumultu civitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorum palam facta, delataque ad senatum est. Pleminius ⁶ in inferiorem demissus carcerem est, necatusque.

U.C. 558.
A.C. 194.
Pleminius
necatus.

XLV. Colonia civium Romanorum eo anno deductæ sunt Puteolos, Vulturnum, Liternum; trecenti homines in singulas. Item Salernum, Buxentumque coloniae civium Romanorum deductæ sunt. ¹ deduxere triumviri, Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat, M. Servilius, Q. Minucius Thermus. Ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item, in agrum qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Junius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempfam item, & Crotonem civium Romanorum coloniae deductæ. Tempfanus ager de Bruttiiis captus erat:

Colonia
plures deductæ.

⁵ Q. Pleminius, qui propter] Vid. suprâ, l. XXIX. c. 22.

⁶ In inferiorem carcerem] In Tullianum, de quo vide not. ad locum modò memoratum.

¹ Deduxere triumviri, Ti. Sempronius] Vid. suprâ l. XXXII. c. 29. & not. ad c. 42. hujus libri. Porro verisimile non est, colonis Salernum in Picentinos, Buxentum in Lucanos deductis divisum esse agrum qui

Campanorum fuerat. Itaque videntur hæc verba, *ager divisus est, qui Campanorum fuerat*, malè trajecta esse, & retrahi debere in superiora, ut intelligantur de solis colonis Puteolos, Vulturnum, Liternum deductis, quæ sunt Campaniæ oppida. Legamus igitur: *Coloniæ ... deductæ sunt Puteolas, Vulturnum, Liternum; trecenti homines in singulas. Ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Item Salernum.*

U. c. 558. ² Bruttii Græcos expulerant. Crotonem Græci
 a. C. 194. habebant. Triumviri Cn. Octavius, L. Æmi-
 lius Paulus, C. Pletorius Crotonem; Tempſam
 L. Cornelius Merula, ³ & C. Saloniſ deduxe-
 runt. Prodigia quoque alia viſa eo anno Romæ
 ſunt, alia nunciata. In foro, & comitio, &
 Capitolio ſanguinis guttæ viſæ ſunt: & terrâ
 aliquoties pluit: & caput Vulcani arſit. Nun-
 ciatum eſt, Interamnæ lac fluxiſſe: pueros in-
 genuos, Arimini ſine oculis ac naſo; & in Pi-
 ceno agro non manus, non pedes habentem
 natum. Ea prodigia ex pontificum decreto pro-
 curata, & ſacrificium novendiale factum, quòd
 Adriani nunciaverant, in agro ſuo lapidibus
 pluſſe.

Catonis
 trium-
 phus.

XLVI. In Gallia L. Valerius Flaccus pro-
 conſul circa Mediolanum cum Gallis Inſubri-
 bus, & Boiis, qui Dorulaco duce ad conci-
 tandos Inſubres Padum tranſgreſſi erant, ſignis
 collatis depugnavit. decem millia hoſtium ſunt.
 cæſa. Per eos dies collega ejus M. Porcius Ca-
 to ex Hiſpania triumphavit. tulit in eo trium-
 pho ¹ argenti infecti viginti quinque millia pon-
 do, ² bigati centum viginti tria millia, ³ Of-

² Bruttii Græcos expule-
 rant] Quum olim Græco-
 rum is ager fuiſſet, Bruttii
 ex eo illos expulerant. Ita-
 que is ager primò Græcorum
 fuerat, tum deinde Bruttio-
 rum, denique Romanorum,
 qui nunc in eum colonos
 mittunt.

³ Et C. Saloniſ] Deſide-
 ratur nomen tertii trium-
 viri.

¹ Argenti. . viginti quin-
 que millia pondo] Marcas
 noſtrates 39062. cum qua-

tuor unciiſ.

² Bigati centum viginti tria
 millia] Denarios 123000. id
 eſt, marcas argenti 1921.
 cum ſeptem unciiſ.

³ Ofcenſis quingenta qua-
 draginta] In hoc numero
 videtur eſſe vitium, qui ſi
 nudè ſumatur, perexiguus
 eſt; immanis, ſi addas mil-
 lia. Libræ Romanæ 540.
 ſunt marcæ noſtrates 843.
 cum unciiſ 6. Libræ Ro-
 manæ 540000. ſunt marcæ
 843750.

LIBER XXXIV. 263

censis quingenta quadraginta : 4 auri pondo U.C. 558.
mille quadringenta. Militibus ex præda divi- a.C. 194.
sit, in singulos, 5 ducenos septuagenos æris,
6 triplex equiti. Ti. Sempronius consul in pro- Sempronius
res gesta
adversus
Boios.
vinciam profectus, in Boiorum primùm agrum
legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum,
cum duobus fratribus totâ gente concitatâ ad
rebellandum, 7 castra locis apertis posuit : ut
appareret dimicatu-ros, si hostis fines intrasset.
Consul ubi, quantæ copiæ, quanta fiducia es-
set hosti, sensit, nuncium ad collegam mittit,
ut, si videretur ei, maturaret venire. se tergi-
versando in adventum ejus rem extracturum. Quæ
causa consuli cunctandi, eadem Gallis (præ-
terquam quòd cunctatio hostium animos fa-
ciebat) rei maturandæ erat, ut, priusquam
conjungerentur consulum copiæ, rem trans-
igerent. per biduum tamen nihil aliud quàm
steterunt parati ad pugnandum, si quis contra
egrederetur : 8 tertio vi subiere ad vallum,
castraque ab omni simul parte aggressi sunt.
Consul extemplo arma capere milites jussit.
armatos inde paulisper continuit : ut & stoli-
dam fiduciam hosti augeret, & disponderet co-
pias, quibus quæque portis erumperent. Duæ
legiones 9 duabus principalibus portis signa ef-
ferre jussæ. sed in ipso exitu ita conferti ob-

4 *Auri pondo mille qua-*
dringenta] *Marcas nostrates*
2187. cum unciis 4.

5 *Ducenos septuagenos æris*]
Si æs grave intelligamus,
270 æris sunt pares denariis
27. unciis argenti nostrati-
bus 3. cum tribus, ut vo-
cant, grossis.

6 *Triplex equiti*] Ante
hæc verba videtur excidisse :

duplex centurioni. Vid. in-
frâ, c. 52.

7 *Castra locis apertis po-*
suit] *Locis planis, & quæ*
facile adiri possent.

8 *Tertio vi subiere*] *Mc-*
lius, tertio die.

9 *Duabus principalibus*
portis] *Iis, quæ à dextra*
lævaque castrorum erant.
Vid. not. 1. ad l. III. c. 5.

U.C. 558.

a.C. 194.

stiterere Galli, ut clauderent viam. Diu in angustiis pugnatum est. nec dextris magis gladiisque gerebatur res, quàm scutis corporibusque ipsis obnixi urgebant, Romani, ut signa foras efferrent; Galli, ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec antè in hanc, aut illam partem moveri acies potuerunt, quàm Q. Victorius ¹⁰ primipili centurio, & C. Atinius tribunus militum, quartæ hic, ille secundæ legionis, (rem in asperis præliis sæpe tentatam) signa adempta signiferis in hostes jecerunt. dum repetunt enixè signum, priores secundani portâ se eiecere.

XLVII. Jam hi extra vallum pugnabant, quartâ legione in porta hærente, quum alius tumultus ex averfa parte castrorum est exortus. in ¹ portam quæstoriam irruperant Galli: resistentesque pertinaciùs occiderant L. Postumium quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium, ² præfectos sociùm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erant, donec ³ cohors extraordinaria missa à consule ad tuendam quæstoriam portam, & eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus portâ erupit. ita simul tria

¹⁰ *Primipili centurio*] Vid. not. 5. ad II. 27.

¹ *Portam quæstoriam*] Porta quæstoriam eadem videtur fuisse, ac decumana: ideo dicta quæstoriam, quòd quæstorium in inferiore castrorum parte è regione portæ decumanæ per multas

ætates statuere mos fuerit. Vid. not. 3. ad I. X. c. 32. suprâ.

² *Præfectos sociùm*] Vid. not. 2. ad VIII. 36. & XXIII. 7.

³ *Cohors extraordinaria*] Vid. not. 4. ad I. XXVII. c. 12.

prælia

LIBER XXXIV. 265

prælia circa castra locis distantibus erant : clamoresque diffusi ad incertos suorum eventus à præsentì certamine animos pugnantium avertēbant. Usque ad meridiem æquis viribus , ac prope pari spe , pugnatum est. labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum , & minimè patientia sitis , quum decedere pugnam coëgisset , in paucos restantes impetum Romani fecerunt , fusosque compulerunt in castra. Signum inde receptui à consule datum est , ad quod pars major receperunt sese ; pars , certaminis studio , & spe potiundi castris hostium , perstitit ad vallum. Eorum paucitate contemptâ , Galli universi ex castris erumpunt : fusi inde Romani , quæ imperio consulis noluerant , suo pavore ac terrore castra repetunt. ita varia hinc atque illinc nunc victoria , nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad undecim millia , Romanorum quinque millia , sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese. Consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii conjuncto exercitu cum collega , per Boiorum Ligurumque agros populantem isse , quoad progredi sylvæ paludesque passæ sint , scribunt : alii , nullâ memorabili re gestâ , comitiorum causâ rediisse Romam.

XLVIII. Eodem hoc anno T. Quintius Elatix , quò in hiberna reduxerat copias , totum hiemis tempus jure dicundo consumpsit , mutantisque iis quæ aut ipsius Philippi , aut præfectorum ejus licentiâ in civitatibus facta erant , quum suæ factionis hominum vires augendo , jus ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum , conventu edicto , venit. ibi omnium civitatum legationes in concionis modum circumfusas est allocutus , orsus ab inita primùm Romanis amicitia cum Græcorum gen-

*Quintius
Graciam
velinquens
alloquitur
sociorum
legatos.*

U.C. 558. te, & imperatorum qui ante se in Macedonia
 2.C. 194 fuissent, suisque rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt audita; præterquam, quum ad mentionem Nabidis ventum esset, id minimè conveniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquisse, non suæ solùm patriæ gravem, sed omnibus circà civitatibus metuendum, hærentem visceribus nobilissimæ civitatis. Nec ignarus hujus habitûs animorum Quintius, *Si sine exscidio Lacedæmonis fieri potuisset*, fatebatur, *pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non fuisse. nunc quum aliter quàm ruinâ*¹ *gravissimæ civitatis opprimi non posset, satius visum esse, tyrannum debilitatum, ac totis prope viribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinquî; quàm intermori vehementioribus, quàm quæ pati posset, remediis civitatem sinere,*² *in ipsa vindicta libertatis perituram.*

XLIX. Præteritorum commemorationi subjecit, *Proficisci sibi in Italiam, atque omnem exercitum deportare, in animo esse. Demetriadis Chalcidisque præsidia intra decimum diem audituros deducta; Acrocorinthum ipsis extemplo videntibus vacuam Achæis traditurum: ut omnes scirent, virum Romanis, an Ætolis mentiri mos esset; qui malè commissam libertatem populo Romano sermonibus*¹ *distulerint, & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicquam unquam pensi fuisse. Reliquas civitates monere, ut ex factis, non ex dictis, amicos pensent: intelligant-*

¹ *Gravissimæ civitatis*] Inclytæ, maximæ civitatis. Sic suprâ c. 17. *Segeſticam*, gravem atque opulentam civitatem.

² *In ipsa vindicta liberta-*

tis perituram] Perituram in iis ipsis conatibus qui adhibiti fuissent ad vindicandam eam in libertatem.

¹ *Distulerint*] Passim proclamaverint.

LIBER XXXIV. 267

que, quibus credendum, & à quibus cavendum U.C. 558.
A.C. 194. sit. Libertate modicè utantur. temperatam eam, salubrem & singulis, & civitatibus esse; nimiam, & aliis gravem, & ipsis qui habeant efrenatam & præcipitem esse. Concordiæ in civitatibus, principes, & ordines inter se, & in commune omnes civitates, consulerent. Adversus consentientes nec regem quemquam satis validum, nec tyrannum fore. Discordiam & seditio- nem omnia opportuna insidiantibus facere, quum pars quæ domestico certamine inferior sit, exter- no potiùs se applicet, quàm civi cedat. Alienis armis partam, externâ fide redditam libertatem suâ curâ custodirent servarentque: ut populus Romanus dignis datam libertatem, ac munus suum bene positum sciret.

L. Has velut parentis voces quum audirent, manare omnibus gaudio lacrymæ, adeo ut ip- sum quoque confunderent dicentem. Paulisper fremitus approbantium dicta fuit, monentium- que aliorum alios, ut eas voces velut oracu- lo missas in pectora animosque demitterent. Silentio deinde facto, petiit ab iis, ut cives Romanos, si qui apud eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam. Ne ipsis quidem honestum esse in liberata terra liberatores ejus servire. Omnes acclamarunt, gratias se inter cetera etiam ob hoc agere, quòd admoniti essent, ut tam pio, tam necessario officio fungerentur. Ingens nu- merus erat bello Punico captorum, quos An- nibal, quum à suis non redimerentur, venun- dederat. Multitudinis eorum argumentum est, quod Polybius scribit, ¹ centum talentis eam rem Achæis stetisse: quum ² quingenos dena-

*Cives
Romani
qui ser-
viebant
apud Græ-
cos libera-
ti.*

¹ Centum talentis] Marcis
argenti 9375.

² Quingenos denarios]
Quinas argenti libras Ro-

U. c. 558. rios pretium in capita , quod redderetur do-
 a. c. 194. minis , statuissent. 3 Mille enim ducentos eâ
 ratione Achaia habuit. Adjice nunc pro por-
 tione quot verisimile sit totam Græciam ha-
 buisse.

LI. Nondum conventus dimissus erat , quum
 respiciunt præsidium ab Acrocorintho descen-
 dens , protinus ad portam duci atque abire.
 Quorum agmen imperator secutus , profe-
 quentibus cunctis , servatorem liberatoremque
 acclamantibus , salutatis dimissisque eis , eâdem
 quâ venerat viâ Elatiam rediit. inde cum om-
 nibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit.
 per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum
 jubet , atque ibi se opperiri. inde namque in
 animo esse exercitum in Italiam trajicere. Et
 L. Quintio fratri legato , & præfecto classis
 scribit , ut onerarias ex omni Græciæ ora eo-
 dem contraheret. Ipse Chalcidem profectus ,
 deductis non à Chalcide solùm , sed etiam ab
 Oreo atque Eretria præsidiis , conventum ibi
 Euboicarum civitatum habuit : commonitos-
 que , in quo statu rerum accepisset eos , & in
 quo relinqueret , dimisit. Demetriadem inde
 proficiscitur : deductoque præsidio , prosequen-
 tibus cunctis , sicut Corinthi & Chalcide , per-
 git ire in Thessaliam : ubi non liberandæ modò
 civitates erant , sed ex omni colluvione & con-
 fusione in aliquam tolerabilem formam redi-
 gendæ. Nec enim temporum modò vitiis , ac
 violentiâ & licentiâ regiâ turbati erant , sed

manas pondo. Septenas mar-
 cas nostrates cum sex unciiis
 & semuncia.

3 Mille enim ducentos]
 Unumquodque talentum sex
 millia drachmarum habuit,

sive denariorum , qui pares
 sunt drachmis. Itaque quum
 quingeni denarii in capita
 pretium fuerint , ex uno ta-
 lento redempti sunt duode-
 cim Romani , ex centum ta-
 lentis , mille ducenti.

LIBER XXXIV. 269

inquieto etiam ingenio gentis; nec comitia, ^{U. c. 118.}
nec conventum, nec concilium ullum, non ^{a. c. 194.}
per seditionem ac tumultum, jam inde à prin-
cipio ad nostram usque ætatem traducentes:
A censu maximè & senatum, & iudices legit:
potentio remque eam partem civitatum fecit,
cui salva tranquillaque omnia magis esse ex-
pediebat.

LII. Ita quum percensuisset Thessaliam,
per Epirum ¹ in Oricum, unde erat trajectu-
rus, venit. Ab Orico copix omnes Brundu-
sium transportatæ. inde per totam Italiam ad ^{Quintii}
urbem prope triumphantes non minore agmine ^{trium-}
rerum captarum, quàm suo, præ se acto, ve- ^{phus.}
nerunt. Posteaquam Romam ventum est, se-
natus extra urbem Quintio ad res gestas edisse-
rendas datus est: triumphusque meritis ab lu-
bentibus decretus. Triduum triumphavit. die
primo arma, tela, signaque ærea & marmorea
transtulit, plura Philippo adempta, ² quàm
quæ ex civitatibus ceperat: secundo die au-
rum argentumque, factum infectumque & si-
gnatum. Infecti ³ argenti fuit decem & octo
millia pondo, & ducenta septuaginta facti:
vasa multa omnis generis, cælata pleraque,
quædam eximix artis: & ex ære multa fabre-
facta: ad hoc clypea argentea decem. Signati
argenti octoginta quatuor millia fuere Attico-
rum. tetradrachmum vocant: ⁴ trium ferè de-

¹ In Oricum] Tolle præ-
positionem: ut suprà, du-
cere Oricum.

² Quàm quæ ex civita-
tibus] Delet tò quæ Grono-
vius.

³ Argenti... decem & octo
millia pondo] Marcæ no-

strates 28125. Ducenta se-
ptuaginta. Parvum sanè pon-
dus; nimium fortasse, si
addas millia. Ut ut sit, libræ
Romanæ 270. sunt marcæ
nostrates 421. cum unciis 7.
Libræ Romanæ 270000.
sunt marcæ 421875.

⁴ Trium ferè denariorum
M iij

U.C. 518. nariorum in singulis argenti est pondus. 5 Aurī
 a.C. 194. pondo fuit tria millia septingenta quatuor-
 decim, & clypeum unum ex auro totum: &
 6 Philippei nummi aurei quatuordecim millia,
 quingenti quatuordecim. Tertio die coronæ
 aureæ, dona civitatum, translata, centum
 quatuordecim: & hostiæ ductæ: & ante cur-
 rum multi nobiles captivi, obsidesque, inter
 quos Demetrius regis Philippi filius fuit, &
 Armenes Nabidis tyranni filius, Lacedæmo-
 nius. Ipse deinde Quintius in urbem est inve-
 ctus. milites secuti currum frequentes, ut om-
 ni ex provincia exercitu deportato. His 7 du-
 ceni quinquageni æris in pedites divisi: duplex
 centurioni, triplex equiti. Præbuerunt speciem
 triumpho 8 capitibus rasis secuti, qui servitute
 exempti fuerant.

Colonia
 Latina
 deducta.

LIII. Exitu hujus anni Q. Ælius Tubero tri-
 bunus plebis ex senatusconsulto tulit ad ple-

*in singulis argenti est pon-
 dus*] Constat ex ipso Livio
 denarium censeri æqualem
 drachmæ. Itaque, nisi Li-
 vius secum ipse pugnat, le-
 gendum hîc *IIII* *ferè dena-
 riorum*. Addit *ferè*, id est,
 circiter, quia reipsâ dena-
 rium pondere drachma pau-
 lo superabat. Igitur octo-
 ginta quatuor millia tetra-
 drachmum efficiunt dena-
 rios 336000. libras argenti
 Romanas 3360. marcas no-
 strates 5250.

5 *Aurī pondo . . . tria
 millia septingenta quatuorde-
 cim*] Marcæ nostrates 5803.
 cum una uncia.

6 *Philippei nummi aurei*] Nummum aureum apud
 Græcos pro didrachmo su-

mi consentiunt ferè omnes
 docti. Quod si ita ponatur,
 quum mina æstimeretur cen-
 tum drachmis, aurei 14514.
 efficiunt paulo plus 290. mi-
 nas. Libra autem Romana
 censetur par minæ. Itaque
 exsurgent marcæ nostrates
 453. cum una uncia.

7 *Duceni quinquageni æris*] Id est, denarii 25. unciaæ ar-
 genti nostrates 3. cum uno,
 ut vocant, grosso.

8 *Capitibus rasis*] Promo-
 re eorum qui libertate do-
 nati fuerant. Sic Prusiam in-
 frâ, l. XLV. c. ult. quum
 se libertum populi Romani
 diceret, pileatum, capite
 raso, legatis Romanis ob-
 viam solitum ire memora-
 tur.

hem, plebesque scivit, ¹ *Ut Latinae duae coloniae, una in Bruttios, altera in Thurinum agrum,* U.c. 558. a. C. 19
deducerentur. His deducendis triumviri creati, quibus in triennium imperium esset, in Bruttios Q. Nævius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinum agrum ² Cn. Manlius, P. Ælius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt: *Ædes dedicatæ.*
 una Junonis Sospitæ in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante à C. Cornelio consule Gallico bello; censor idem dedicavit: altera Fauni. ædiles eam biennio antè ex multaticio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius, qui prætor urbanus eam dedicavit. Et ædem ³ Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad idipsum creatus. voverat eam decem annis antè Punico bello ⁴ P. Sempronius

¹ *Ut Latinae duae coloniae*] Credibile est Latinas colonias fuisse eas, in quas Latini, non Romani mitterentur. Latinae enim coloniae jus tantum habebant Latii: eo autem jure qui erant, cives Romani non erant. Porro verisimile non est Romanos in ejusmodi colonias fuisse deductos, quibus adscripti civitatem amitterent. Hoc igitur sit discrimen inter Latinas Romanasque colonias, quod Latinae, utpote è Latinis deductæ, jus haberent Latii; Romanae, è Romanis, jus haberent Romanæ civitatis.

² *Cn. Manlius, P. Ælius*] Vel hîc legendum est, Q.

Ælius, vel initio capitis P. *Ælius*. Qui enim Ælius triumvir fuit coloniae deducendæ, is ipse est qui legem de ea tulerat, ut constat ex l. XXXV. c. 9.

³ *Fortunæ Primigeniæ*] Vid. not. 3. ad l. XXIX. c. 36.

⁴ *P. Sempronius Sophus: locaverat idem censor*] Hic semper antea à Livio nominatus est P. Sempronius Tuditanus. Sed nihil vetat eundem hominem duo cognomina habuisse. Illud moratur magis, quod Sempronius censor quinquennio antè, quàm consul, fuerat. Vid. l. XXVII. c. 11. Vovit autem ædem Fortunæ Pri-

U. c. 158. Sophus : locaverat idem censor. ⁵ Et in insula Jovis ædem C. Servilius duumvir dedicavit. vota erat sex annis antè Gallico bello ab L. Furio Purpureone prætorè ; ab eodem postea consule locata. Hæc eo anno acta.

LIV. P. Scipio ex provincia Gallia ad con-
Comitia. sules subrogandos rediit. Comitia consulum
 fuere , quibus creati sunt L. Cornelius Merula , & Q. Minucius Thermus. Postero die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio , M. Fulvius Nobilior , C. Scribonius , M. Valerius Messala , L. Porcius Licinus , & C. Flaminius.
Ludos Rom. tum primum senatus spectat à populo secretus. ¹ Megalesia , ludos scenicos , C. Atilius Serranus , L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum senatus à populo secretus spectavit , præbuitque sermones , (sicut omnis novitas solet) aliis tandem , quod multo antè debuerit , tributum consentibus amplissimo ordini ; aliis , demptum ex dignitate populi , quidquid majestati Patrum adjectum esset , interpretantibus. Et omnia discrimina talia , quibus ordines discernentur , & concordia , & ² libertatis aequè minuendæ esse. Ad quingentesimum quinquagesimum octavum annum in promiscuo spectatum esse. Quid repenè factum , cur immisceri sibi in cavea Patres ple-

migeniæ consul. Vid. lib. XXIX. c. 36. Facile crediderimus hûc nostrum , ut sæpe aliàs tenuibus in rebus , dormitasse.

[Et in insula Jovis ædem] In insula Tiberina ædem Jovis dedicavit.

¹ Megalesia , ludos scenicos . . . ædiles curules primi fecerunt] Jam ludi Megalesia facti fuerant. Vid. l.

XXIX. c. 14. At nimirum ea mens est Livii , ut tum primum in celebrandis Megalesiis datos esse ludos scenicos memoret.

² Libertatis aequè] Adverbium aequè parum aut necessarium aut etiam utile est. Libenter legeremus libertatis æquæ , id est , quæ æqua inter ciyes omnes esse debet.

bem nollent? cur dives pauperem confessorum fa- U.c. 558.
stidiret? Novam & superbam libidinem, ab nul- a. C. 194.
lius antè gentis senatu neque desideratam, neque
institutam. Postremò ipsum quoque Africa-
num, quòd consul auctor ejus rei fuisset, pœ-
nituisse ferunt. Adeo nihil motum ex anti-
quo, ³ probabile est: veteribus, nisi quæ usus
evidenter arguit, stari malunt.

LV. Principio anni quo L. Cornelius, Q. U.c. 559.
 Minucius consules fuerunt, terræ motus ita a. C. 193.
 crebri nunciabantur, ut non rei tantum ipsius, L. Cor-
 sed feriarum quoque ob id indictarum homi- nelio,
 nes tæderet. nam neque senatus haberi, ne- Q. Mi-
 que respublica administrari poterat, sacrifican- nuccio
 do expiandoque occupatis consulibus. Postre- Coll.
 mò decemviris adire libros jussis, ex responso Terra
 eorum supplicatio per triduum fuit. coronati motus.
 ad omnia pulvinaria supplicaverunt: edictum-
 que est, ut omnes qui ex una familia essent,
 pariter supplicarent. item ex auctoritate sena-
 tûs consules edixerunt, ne quis, quo die terræ
 motu nunciato feriæ indictæ essent, eo die
 alium terræ motum nunciaret. Provincias de- Provin-
 inde consules prius, tum prætores sortiti. Cor- ciarum
 nelius Galliam, Minucius Ligures sortiti sunt. diviso.
 C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrina-
 nam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sar-
 diniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem,
 M. Fulvius Hispaniam ulteriorem.

LVI. Nihil belli eo anno expectantibus con-
 sulibus, litteræ M. Cincii (præfectus Pisis erat) allatæ: *Ligurum viginti millia armato-* Ligurum
rum, conjuratione per omnia conciliabula uni- conjura-
versæ gentis factâ, Lunensem primum agrum de- tio.
populatos, Pisenum deinde finem transgressos,

³ Probabile est] Facile probatur, facile placet.

U.C. 559. omnem oram maris peragrasse. Itaque Minucius
 a.C. 193. consul, cui Ligures provincia evenerat, ex
 auctoritate Patrum in Rostra ascendit: & edi-
 xit, *Ut legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno*
conscriptæ essent, post diem decimum Arretii ad-
essent. in earum locum se duas legiones urbanas
scripturum. Item ¹ sociis & Latino nomini,
 magistratibus legatisque eorum, qui milites
 dare debebant, edixit, ut in Capitolio se ad-
 irent. ² Iis quindecim millia peditum, & quin-
 gentos equites pro numero cujusque junio-
 rum, descripsit: & inde è Capitolio protinus
 ire ad portam, & ut maturaretur res, profi-
 cisci ad delectum iussit. Fulvio Flaminioque
 terna millia Romanorum peditum, & centeni
 equites in supplementum, & quina millia so-
 ciûm Latini nominis, & duceni equites decre-
 ti; mandatumque prætoribus, ut veteres di-
 mitterent milites, quum in provinciam venis-
 sent. Quum milites, qui in legionibus urbanis
 erant, frequentes tribunos plebei adissent, uti
 causas cognoscerent eorum, quibus aut eme-

¹ Sociis & Latino nomini]
 Hic tria sunt membra, in
 quibus posterius semper su-
 perioris sensum explicat &
 restringit. Sociis & Latino
 nomini, non ipsis civitati-
 bus, sed magistratibus lega-
 tisque eorum, non omnium,
 sed qui ex iis milites dare
 debebant. Nimirum tunc
 quum reipublicæ opus non
 esset magnis exercitibus,
 non omnibus Latini nomi-
 nis populis imperabantur
 milites: sed res in orbem
 ibat. Similiter planè stru-
 ctam orationem habes su-
 præ, l. XXVI. c. 33.

² Iis quindecim millia pe-
 ditum. . . descripsit] Iis de-
 scripsit, id est, non mo-
 do imperavit in universum
 quindecim millia peditum &
 quingentos equites, sed sin-
 gulis civitatibus, quot quæ-
 que pedires, quot equites
 daret, pro numero junio-
 rum cujusque civitatis. Sic
 Cic. in Ep. ad Q. Fratrem:
vestigal quod iis aequaliter
Sulla descripserat. Hinc &
jura describere, id est, ius
 cuique reddere & quasi di-
 spertiri. Cic. pro Quint. n.
 45. & l. V. in Verr. n. 27.

rita stipendia aut morbus causæ essent, quo-
 minus militarent; eam rem litteræ Ti. Sem-
 pronii discusserunt, in quibus scriptum erat,
Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum
venisse: & eum usque ad ipsa coloniae mœnia,
& Padi ripas cum cadibus & incendiis perpopu-
lato esse. Boiorum quoque gentem ad rebellionem
spectare. Ob eas res ³ tumultum esse decrevit
 senatus; tribunos plebei non placere causas mi-
 litares cognoscere, quominus ad edictum conve-
 nirent. Adjecerunt etiam, ut socii nominis La-
 tini, qui in exercitu P. Cornelii, Ti. Sem-
 pronii fuissent, & dimissi ab iis consulibus es-
 sent, ut ad quam diem L. Cornelius consul
 edixisset, & in quem locum edixisset Etruriæ,
 convenirent: & ut L. Cornelius consul in pro-
 vinciam proficiscens in oppidis agrisque, quâ
 iturus esset, si quos ei videretur, milites scri-
 beret, armaretque, & duceret secum: dimit-
 tendique ei, quos eorum, quandoque vellet,
 jus esset.

Tumul-
 tum esse
 decernit
 senatus.

LVII. Posteaquam consules, delectu habi-
 to, profecti sunt in provincias, tum T. Quin-
 tius postulavit, ut de his quæ cum decem legatis
 ipse statuisset, senatus audiret: eaque, si videre-
 tur, auctoritate suâ confirmaret. Id eos facilius
 facturos, si legatorum verba, qui ex universa
 Græcia, & magna parte Asiæ, quique ab regi-
 bus venissent, audissent. Hæ legationes à C. Scri-
 bonio prætore urbano in senatum introductæ
 sunt; benignèque omnibus responsum. Cum
 Antiocho quia longior disceptatio erat, de-
 cem legatis, quorum pars in Asia, aut Lysi-
 machiæ apud regem fuerant, delegata est. T.
 Quintio mandatum, ut adhibitis iis legatorum

Legatio-
 nes Græ-
 ciæ &
 Asiæ.

³ Tumultum esse decrevit senatus.] Vid. not. 3. ad l.
 VII. c. 9.

U.C. 559. regis verba audiret : responderetque iis , quæ
 a.C. 193. ex dignitate atque utilitate populi Romani re-
 sponderi possent. Menippus & Hegesianax prin-
 cipes regiæ legationis erant. ex iis Menippus ,
Oratio Ignorare se dixit , quidnam perplexi sua legatio
legatorum haberet , quum simpliciter ¹ ad amicitiam peten-
Antiochi. dam jungendamque societatem venissent. Esse au-
 tem tria genera fœderum , quibus inter se pa-
 ciscerentur amicitias civitates regesque. Unum ,
 quum bello victis dicerentur leges. ubi enim om-
 nia ei qui armis plus posset dedita essent , quæ ex
 iis habere victos , quibus mulctari eos velit , ip-
 sius jus atque arbitrium esse. Alterum , quum
 pares bello æquo fœdere in pacem atque amici-
 tiam venirent. tunc enim repeti reddique per con-
 ventionem res , & si quarum turbata bello pos-
 sessio sit , eas aut ex formula juris antiqui , aut ex
 partis utriusque commodo componi. Tertium esse
 genus , quum , qui hostes nunquam fuerint , ad
 amicitiam sociali fœdere inter se jungendam
 coëant. eos neque dicere , neque accipere leges ;
 id enim victoris & victi esse. Ex eo genere quum
 Antiochus esset , mirari se , quòd Romani æquum
 censeant ei leges dicere , quas Asiæ urbium libe-
 ras & immunes , quas stipendiarias esse velint ;
 quas intrare præsidia regia regemque vetent. Cum
 Philippo enim hoste pacem , non cum Antiocho
 amico societatis fœdus ita sancendum esse.

Respon-
sionem *Quin-*
ti.

LVIII. Ad ea Quintius ; Quoniam vobis di-
 stinctè agere libet , & genera jungendarum ami-

¹ Ad amicitiam petendam
 jungendamque societatem]
 Ut quæ verbis jam usurpata.
 pridem erat inter Antio-
 chum populumque Roma-
 num amicitia ac societas ,
 fœdere quoque firmaretur.

Hæc dicta Menippi ideo sic
 interpretamur , quia suprâ
 XXXII. 8. socius jam &
 amicus à senatu Antiochus
 appellatus est. Vid. & infra
 XXXVI. 3.

LIBER XXXIV. 277

citiarum enumerare, ego quoque duas conditio-
 nes ponam, extra quas nullam esse regi nuncietis
 amicitie cum populo Romano jungendæ. Unam,
 si nos nihil, quod ad urbes Asiæ attinet, curare
 velit, ut & ipse omni Europâ abstineat. alteram,
 si se ille Asiæ finibus non contineat, & in Euro-
 pam transcendat, ut & Romanis jus sit, Asiæ
 civitatum amicitias & tueri quas habeant, &
 novas complecti. Enimvero id auditu etiam dice-
 re indignum esse Hegesianax, ¹ Thraciæ & Cher-
 sonesi urbibus arceri Antiochum: quæ Seleucus
 proavus ejus, Lysimacho rege bello victo, & in
 acie cæso, per summum decus parta reliquerit;
 pari cum laude partim ab Thracibus possessa ar-
 mis receperit Antiochus, partim deserta, sicut
 ipsam Lysimachiam, & revocatis cultoribus fre-
 quenteraverit, & quæ strata ruinis atque incen-
 diis erant, ingentibus impensis ædificaverit. Quid
 igitur simile esse, ex ea possessione ita parta, ita
 recuperata, deduci Antiochum, & Romanos ab-
 stinere Asiâ, quæ nunquam eorum fuerit? Amici-
 tiam Romanorum expetere Antiochum: sed quæ
 impetrata gloriæ sibi, non pudori sit. Ad hæc
 Quintius: Quandoquidem, inquit, honesta pen-
 samus, sicut aut sola, aut prima certè pensari
 decet principi Orbis terrarum populo, & tanto
 regi; utrum tandem videtur honestius, liberas vel-
 le omnes quæ ubique sunt Græciæ urbes, an ser-
 vas & vectigales facere? Si sibi Antiochus pul-
 crum esse censeret, quas urbes proavus belli jure

Discepta-
 tio legato-
 rum cum
 Romanis.

¹ Thraciæ & Chersonesi
 urbibus... quæ Seleucus ..
 parta reliquerit] Nota insi-
 gnem anomaliam discor-
 dantium generum: urbibus,
 quæ parta. Ac vix nobis per-
 suademus hæc ita à Livio

scripta esse. Forsitan dede-
 rat ille, urbibus & locis.
 Haud absimiliter tamen Sal-
 lustius, de bello Jug. c. 41.
 abundantia earum rerum,
 quæ prima mortales ducunt,

U.C. 559. habuerit, avus paterque nunquam usurpaverint
 2. C. 193 pro suis, eas repetere in servitutem; & populus
 Romanus susceptum patrociniū libertatis Græ-
 corum non deferere, fidei constantiæque suæ ducit
 esse. Sicut à Philippo Græciam liberavit, ita &
 ab Antiocho Asiæ urbes, quæ Graii nominis sunt,
 liberare in animo habet. Neque enim in Æolidem
 Ioniamque coloniæ in servitutem regiam missæ
 sunt: sed stirpis augendæ causâ, gentisque vetu-
 stissimæ per orbem terrarum propagandæ.

LIX. Quum hæsitaret Hegesianax, nec infi-
 ciari posset, ¹ honestiorem causam libertatis,
 quàm servitutis prætexi titulo; *Quin mittimus
 ambages?* inquit P. Sulpicius, qui maximus
 natu ex decem legatis erat. Alteram ex duabus
 conditionibus, ² quæ modò diserte à Quintio datæ
 sunt, legite: aut supersedete de amicitia agere.
 Nos verò, inquit Menippus, nec volumus, nec
 possumus pacisci quicquam, quo regnum Antio-
 chi minuat. Postero die Quintius legationes
 universas Græciæ Asiæque quum in senatum
 introduxisset, ut scirent quali animo populus
 Romanus, quali Antiochus erga civitates Græ-
 ciæ essent; postulata & sua, & regis exposuit.
*Renunciarent civitatibus suis, populum Roma-
 num, quâ virtute, quâque fide libertatem eorum*

¹ *Honestiorem causam*] Honestiorem causam præ-
 texi titulo libertatis, quàm
 titulo servitutis. Vox *titulo*
 est in dandi casu. *Titulus*
 hic est id quod præfertur.
 Præ se ferebant Romani
 animum ac consilium tuen-
 dæ libertatis Græcarum Asiæ
 civitatum. Contrâ præ se fe-
 rebat Antiochus animum ac
 consilium repetendarum in

servitutem regiam earum-
 dem civitatum. Porro ho-
 nestiore causâ splendet pro-
 fessio tuendæ libertatis,
 quàm exigendæ servitutis.

² *Quæ modò diserte à
 Quintio datæ sunt*] Rectius
 esset *latæ sunt*. Sic l. XXVII.
 c. 30. *victos victori sibi ul-
 tro conditiones ferre*; & ali-
 bi sæpius.

LIBER XXXIV. 279

à Philippo vindicaverit, eâdem ab Antiocho, U.C. 559.
a.C. 193. nisi decedat Europâ, vindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium & Patres institit, Ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi Orbem terrarum essent. Tempus & sibi sumerent, & regi ad cogitandum darent. Cogitaturum, quum renunciatae conditiones essent: & impetraturum aliquid, aut pacis causâ 3 consensurum. Ita integra dilata res est. legatos mitti ad regem eodem, qui Lyfimachiae apud eum fuerant, placuit: P. Sulpicium, P. Villium, P. Aelium.

*Integra
res de
Antiocho
differtur.*

LX. Vixdum ii profecti erant, quum à Carthagine legati, bellum haud dubiè parare Antiochum, Annibale ministro, attulerunt, injeceruntque curam, ne simul & Punicum bellum excitaretur. Annibal patriâ profugus pervenerat ad Antiochum, sicut antè dictum est: & erat apud regem in magno honore, nullâ aliâ arte, nisi quòd volutanti diu consilia de Romano bello, nemo aptior super tali re particeps sermonis esse poterat. Sententia ejus una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur. *Italiam, & commeatus, & militem præbituram externo hosti. Si nihil ibi moveatur, liceatque populo Romano viribus & copiis Italiae extra Italiam bellum gerere; neque regem, neque gentem ullam parem Romanis esse. Sibi centum tectas naves, decem millia peditum, mille equites deposcebat. Eâ se classe primum Africam petiturum. magnopere confidere, & Carthaginienses ad rebellandum ab se compelli posse. Si illi cunctentur, se aliquâ parte Italiae bellum excitaturum Romanis. Regem cum ceteris omnibus transire in Europam debere, & in aliqua parte Graeciae copias continere: neque trajicien-*

*Annibal
Antio-
chum ad
bellum
concitat.*

*Suadet
ut in Ita-
lia bellum
geratur.*

3 Consensurum] Magis placeret concessurum.

U.C. 559. *tem, & (quod in speciem famamque belli satis
a.C. 193. sit) paratum trajicere.*

*Concitate
conatur
Pavos.*

*Aristonem
miso Car-
thaginem.*

LXI. In hanc sententiam quum adduxisset regem, præparandos sibi ad id popularium animos ratus, litteras, ne quo casu interceptæ palam facerent conata, scribere non est ausus. Aristonem quemdam Tyrium nactus Ephesi, expertusque solertiam levioribus ministeriis, partim donis, partim spe præmiorum oneratum, quibus etiam ipse rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit: edit nomina eorum quibus conventis opus esset: instruit etiam secretis notis, per quas haud dubiè agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem Carthagine obversantem, non priùs amici, quàm inimici Annibalis, quâ de causa venisset, cognoverunt. Et primò in circulis conviviiisque celebrata sermonibus res est. deinde in senatu quidam, *Nihil actum esse, dicere, exilio Annibalis, si absens quoque novas moliri res, sollicitandoque animos hominum turbare statum civitatis posset. Aristonem quemdam Tyrium advenam, instructum mandatis ab Annibale, & ab Antiocho rege, venisse: certos homines quotidie cum eo secreta colloquia serere, & in occulto colloqui, quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Conclamare omnes, Vocari Aristonem debere, & quæri quid venisset: & nisi expromeret, cum legatis Romam miti. satis pro temeritate unius hominis suppliciorum pensum esse. Privatos suo periculo peccaturos. rempublicam*

Et in occulto colloqui, quod] Durum hoc profectò videri debet, nec sapit Livianam elegantiam. Vix dubitamus quin scriptum fuerit sequi. Et his occultis consul-

tationibus id parari, strui, quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Sic suprâ VIII. 3. Omnibus consultationibus inter se principes Romanum coquebant bellum.

LIBER XXXIV. 281

non extra noxam modò, sed etiam extra famam U.C. 519.
noxæ conservandam esse. a.C. 193.

Vocatus Aristo purgare sese, & firmissimo propugnaculo uti, quòd nihil litterarum ad quemquam attulisset. ceterum nec causam adventus satis expediebat, & in eo maximè hæsitabat, quòd cum ² Barcinæ solùm factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, aliis pro speculatore comprehendi jam & custodiri jubentibus; aliis negantibus tumultuandi causam esse. *Mali rem exempli esse, de nihilo hospites corripì.* Idem Carthaginiensibus, & Tyri, & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventuram. Dilata eo die res est. Aristo, Punico ingenio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam ³ magistratuum primâ vesperâ suspendit. ipse de tertiâ vigilia navem conscendit & profugit. Postero die quum Suffetes ad jus dicendum consedissent, conspectæ tabellæ, demptæque, & lectæ. Scriptum erat, ARISTONEM PRIVATIM AD NEMINEM, PUBLICÉ AD SENIORES (ita senatum vocabant) MANDATA HABUISSE. ⁴ Publicato crimine, minùs intenta de paucis quæstio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad consules & senatum deferrent, placuit; simul qui de injuriis Masinissæ *Masinissa* quererentur. *aggreditur Carthaginienses*

LXII. Masinissa posteaquam & ¹ infames Carthaginienses, & inter se ipsos discordes *ses.*

² Barcinæ... factionis] Vid. not. 2. ad XXI. 2.

³ Magistratuum] Nempe Suffetum, qui infrâ appellantur.

⁴ Publicato crimine] Quum ex Aristonis indicio suspi-

ciones jam & criminationes in totum communiter senatum, non in privatum quemquam reciderent.

¹ Infames] Suspectos Romanis, tanquam rebellandi consilia agitantes.

U. C. 159.
a. C. 193.

Legati
Pœnorum
& Mas-
siffæ Ro-
mam ve-
niunt.

sensit, principes propter colloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium ejusdem Aristonis populo suspectum; locum injuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus est, & quasdam urbes vectigales Carthaginiensium sibi coëgit stipendium pendere. Emporia vocant eam regionem. ora est minoris Syrtis, & agri uberis. Una civitas ejus Leptis. ea singula in dies talenta vectigal Carthaginiensibus dedit. ² Hanc tum regionem & totam infestam Masinissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni an Carthaginiensium esset, effecerat. Et quia simul ad purganda crimina, & questum de se Romam eos ituros comperit; qui & illa onerarent suspicionibus, & de jure vectigalium disceptarent, legatos & ipse Romam misit. Auditi de Tyrrio advena primùm Carthaginienses, curam injecere Patribus, ne cum Antiocho simul & Pœnis bellandum esset. maximè ea suspicio crimen urgebat, quòd quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec navem ejus custodissent. De agro deinde cum regis legatis disceptari coëptum. Carthaginienses jure finium causam tutabantur, quòd intra eos terminos esset, quibus P. Scipio victor agrum, qui juris esset Carthaginiensium, finisset; & confessione regis, qui quum Aphirem profugum ex regno suo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas persequeretur, precariò ab se iter per eum ipsum

2 Hanc tum regionem]
Hanc tum regionem & totam fecerat infestam vastando, urendo; & fecerat quoque ut eadem regio quadam ex parte esset dubiæ possessionis, incertumque

esset Numidicæ regni illa pars an Carthaginiensium esset: quia nempe quadam in ea regione loca possidebat, quæ sua esse contenderet, Carthaginienses ut ex se injustè capta repeterent.

LIBER XXXIV. 283

agrum, tanquam haud dubiè Carthaginiensium U.C. 119.
 juris, petisset. Numidæ & de terminatione Sci. a. C. 193.
 pionis mentiri eos arguebant: & si quis veram
 originem juris exigere vellet, quem proprium
 agrum Carthaginiensium in Africa esse? Adve-
 nis, ³ quantum secto bovis tergo amplecti loci
 potuerint, tantum ad urbem communiendam pre-
 cariò datum. quicquid Byrsam sedem suam exces-
 serint, vi atque injurià partum habere. ⁴ Neque
 eum de quo agatur, probare eos posse, non modò
 semper, ex quo cœperint, sed ne diu quidem eos
 possedisse. Per opportunitates, nunc illos, nunc
 reges Numidarum, usurpasse jus: semperque pe-
 nes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuis-
 set. Cujus conditionis res fuerit, priusquam ho-
 stes Romanis Carthaginienses, socius atque ami-
 cus rex Numidarum esset, ejus sinerent esse: nec
 se interponerent, quominus qui possent, tenerent.
 Responderi legatis utriusque partis placuit, mis-
 suos se in Africam, qui inter populum Car-
 thaginiensem, & regem, in re præsenti disce-
 ptarent. Missi P. Scipio Africanus, & C. Cor- *Scipio le-*
 nelius Cethegus, & M. Minucius Rufus, au- *gatus in*
 ditâ inspectâque re, suspensa omnia, neutrò *Africam*
 inclinatis sententiis, reliquere. Id utrùm suâ *missus.*
 sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit,
 non tam certum est, quàm videtur tempori

³ Quantum secto bovis
 tergo] Jamdudum illa fa-
 bella à doctis explosa est.
 Pœni vocaverant primum
 locum à se communitum
 Bosra, id est, arcem. Græ-
 ci, apud quos litteræ s & r
 nunquam continuantur, di-
 xerunt βύρα. quæ vox quum

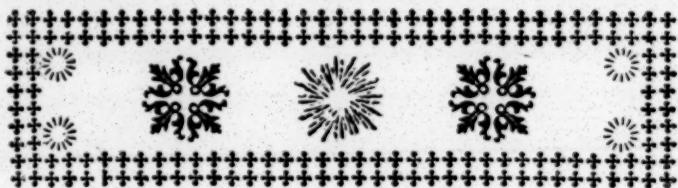
designet corium, inde pro-
 pagata est lepida illa fabella
 de secto bovis tergo.

⁴ Neque eum de quo aga-
 tur] Eum agrum. In iis quæ
 sequuntur ratio Grammati-
 cæ postulat, ut legatur se
 possedisse, non eos.

U.C. 559. aptum fuisse, & integro certamine eos relin-
a. C. 193. qui. Nam ni ita esset, unus Scipio vel noti-
tiâ rei, vel auctoritate, ita de utrisque meri-
tus, finire nutu disceptationem potuisset.

§ *Integro certamine*] Injudicârâ lite.

E P I T O M E

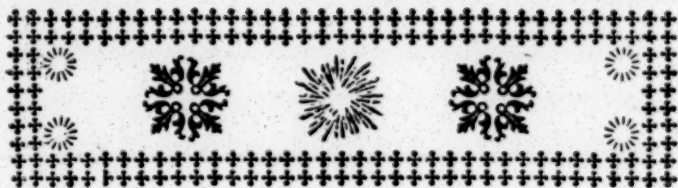
LIBRI XXXV. LIVIANI.

PUb. Scipio Africanus legatus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia quum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondit: Alexandrum Macedonum regem, quod parvâ manu innumerabiles exercitus fudisset; quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum, inquit. castra metari primum docuisse. ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exsequenti, quem tertium diceret, semetipsum dixit. Ridens Scipio, Quidnam tu diceres, si me inquit, vicisses? Tunc verò, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuisssem. Inter cetera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutum, Roma cave tibi, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, à populo Romano descivit: & bello adversus Philopæmenem Achæorum prætorem gesto, ab Ætolis

U.c. 559. aptum fuisse, § integro certamine eos relin-
a. C. 193. qui. Nam ni ita esset, unus Scipio vel noti-
tiâ rei, vel auctoritate, ita de utrisque meri-
tus, finire nutu disceptationem potuisset.

§ *Integro certamine*] Injudicatâ lite.

E P I T O M E

LIBRI XXXV. LIVIANI.

PUb. Scipio Africanus legatus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia quum quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondit: Alexandrum Macedonum regem, quòd parvâ manu innumerabiles exercitus fudisset; quòdque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum, inquit. castra metari primum docuisse. ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exsequenti, quem tertium diceret, semetipsum dixit. Ridens Scipio, Quidnam tu diceres, si me inquit, vicisses? Tunc verò, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissetm. Inter cetera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutum, Roma cave tibi, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, à populo Romano descivit: & bello adversus Philopæmenem Achæorum prætorem gesto, ab Ætolis

& Alexameno duce eorum interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt, cum quibus societate junctâ, Antiochus Syriæ rex quum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupavit: inter quas Chalcedem, & totam Eubœam. Res præterea in Liguribus gestas, & apparatus belli ab Antiocho continet.

LIBER XXXV.

U.C. 559. I. **P** Rincipio anni quo hæc gesta sunt, Sex.
 a. C. 193. Digitius prætor in Hispania citeriore,
 Res His- cum civitatibus iis quæ post profectionem M.
 pania. Catonis permultæ rebellaverant, crebra magis, quàm digna dictu prælia fecit, & adeo pleraque adversa, ut vix ¹ dimidium militum, quàm quod acceperat, successori tradiderit. Nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio, trans Iberum multa secunda prælia fecisset: quo terrore non minùs quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio. Idem proprætore Lusitanos, pervastatâ ulteriori provincia, cum ingenti præda domum redeuntes, in ipso itinere aggressus, ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit, numero militum impar, superior aliis. nam & ² acie frequenti armatis adversùs longum & impeditum turbâ

¹ Dimidium militum, quàm quod acceperat] Dele vocem quod, quæ necessaria non est. Simile mendum irrepsit supra XXXIV. §2. Vid. ibi not. 2.

² Acie frequenti armatis] Acie densos armatos habente, quam nec præda, nec impedimenta interruptam hiare cogerent.

pecorum agmen, & recenti milite adversus U.C. 559
fessos longo itinere concurrerat. Tertiâ nam- A.C. 193
que vigiliâ exierant hostes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant: nec ullâ quiete datâ, laborem viæ prælium exceperat. Itaque principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus animisque fuit: & turbaverant primò Romanos: deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Jovi, ³ si vi fudisset cecidissetque hostes, proprætor vovit. Tandem gradum acrius intulere Romani, cessitque Luitanus: deinde prorsus terga dedit. & quum institissent fugientibus victores, ad duodecim millia hostium sunt cæsa: capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites: & signa militaria capta centum triginta quatuor. de exercitu Romano septuaginta & tres amissi. Pugnatum haud procul Ilipa urbe est. Eò victorem opulentum prædæ exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante urbem exposita est: potestasque dominis suas res cognoscendi facta. cetera vendenda quæstori data: ⁴ quod inde resectum est, militi divisum.

II. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminus prætor, quum hæc in Hispania gerebantur. itaque tam adversæ, quàm secundæ res per ipsum amicosque ejus magnis sermonibus celebrabantur: & tentaverat, quoniam bellum ingens in provincia exarsisset, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipsas plenas pavoris ac fugæ, accepturus esset, ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam quum militem ab se ipso scri-

³ Si vi fudisset] Melius, collectum pecuniæ est. Sic
si fudisset. apud Cic. in Paradoxis, an-

⁴ Quod inde resectum est] tequam tibi ex tuis possessioni-
Quod ex divendita præda bus tantum reficiatur, ut...

U.C. 559. ptum ex senatusconsulto adjecisset, eligeret ex
 a. C. 193. omni numero tria millia & quingentos pedi-
 tes, & equites trecentos. *Eâ se legione (nam
 in Sex. Digitii exercitu haud multum spei esse)
 rem gesturum.* Seniores negare, *Ad rumores à
 privatis temere in gratiam magistratuum confi-
 etos senatusconsulta faciênda esse. nisi quod aut
 pratores ex provinciis scriberent, aut legati re-
 nunciarent, nihil ratum haberi debere. Si tumult-
 us in Hispania esset, placere, tumultuarios mi-
 lites extra Italiam scribi à prætore.* Mens ea se-
 natûs fuit, ut in Hispania tumultuarii milites
 legerentur. Valerius Antias & in Siciliam na-
 vigasse delectûs causâ C. Flaminium scribit: &
 ex Sicilia Hispaniam petentem, tempestate in
 Africam delatum, vagos milites de exercitu
 P. Africani sacramento rogasse: his duarum
 provinciarum delectibus, tertium in Hispania
 adjecisse.

Res Li-
 gurie.

Minucius
 Cos. in
 Liguria.

III. Nec in Italia segnius Ligurum bellum
 crescebat. Pisas jam quadraginta millibus ho-
 minum, affluente quotidie multitudine ad fa-
 mam belli spemque prædæ, circumsedebant.
 Minucius consul Arretium, die quem edixerat
 ad conveniendum militibus, venit. inde qua-
 drato agmine ad Pisas duxit: & quum hostes
 non plus passuum tribus millibus ab oppido
 trans fluvium movissent castra, consul urbem,
 haud dubiè servatam adventu suo, est ingres-
 sus. Postero die & ipse trans fluvium ferme
 mille passus ab hoste posuit castra. inde levi-
 bus præliis à populationibus agrum sociorum
 tutabatur. in aciem exire non audebat, novo
 milite, & ex multis generibus hominum col-
 lecto, necdum noto satis inter se, ut fidere

[Necdum noto satis inter se, ut fidere alii aliis possent] Magis placeret, ut vix fide-
 re. Necdum noto satis, id est, alii

LIBER XXXV. 289

alii aliis possent. Ligures multitudine freti & in aciem exhibant, parati de summa rerum decernere; & abundantes militum numero passim multas manus per extrema finium ad prædandum emittebant: & quum coacta vis magna pecorum prædæque esset, paratum erat præsidium, per quod in castella eorum vicisque ageretur.

IV. Quum bellum Ligustinum ad Pisas constitisset, consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, ubi longè alia belli ratio, quàm cum Liguribus erat. Consul in aciem exibat, hostes pugnam detrectabant: prædatumque, ubi nemo obviàm exiret, discurrebant Romani; Boii diripi sua impune, quàm tuendo ea conferere certamen malebant. Posteaquam omnia ferro ignique satis evastata erant, consul agro hostium excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos, ducebat. Boii ubi egressum è finibus suis hostem sensere, sequebantur silenti agmine, locum insidiis quærentes. nocte prætergressi castra Romana, saltum, quàm transeundum erat Romanis, infederunt. Id quum parum occultè fecissent, consul, qui multà nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem exspectavit: & quum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est, quantæ copiæ, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conjici jussit, ¹ & Triarios vallum circumjicere: cetero exercitu instructo

L. Cornelii res gestæ apud Boios.

parum adhuc noto inter se, ita ut vix fidere alii aliis possent.

¹ Et Triarios vallum circum-

Tom. V.

cumjicere] Nempe sarcinis; circum sarcinas vallum jacere: ut vallo objecto sarcinæ in tuto essent, ac præ-

N

U.C. 559.
a.C. 193.

ad hostem accessit. Idem & Galli fecerunt, posteaquam apertas esse insidias, & recto ac justo prælio, ubi vera virtus vinceret, dimicandum viderunt.

V. Horâ secundâ ferme concursus est. ¹ sinistra sociorum equitum ala, & ² extraordinarii prima in acie pugnabant. præerant duo consulares legati, M. Marcellus, & Ti. Sempronius, prioris anni consul. Novus consul nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studio prius concurrerent, quàm datum signum esset. equites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minucios tribunos militum educere iussit. *inde, quum signum dedisset, impetum ex aperto facerent.* Hæc agenti nuncius venit à Ti. Sempronio Longo, *non sustinere extraordinarios impetum Gallorum, & casos permultos esse; & qui supersint, partim labore, partim metu remississe ardorem pugnae. legionem alteram ex duabus, si videretur, summitteret, priusquam ignominia acciperetur.* Secunda legio missa est, & extraordinarii recepti. Tum redintegrata est pugna, ³ quum & recens miles, & frequens ordinibus legio successit. sinistra ala ex prælio subducta est: dextra in primam aciem subiit. Sol ingenti ardore torrebat minimè patientia æstus corpora Gallorum: densis tamen ordinibus nunc alii in alios, nunc in scuta in-

sertim, ut haberent ii qui pugnaturi erant, quò se reciperent, si pellerentur. Mos erat Triarios ad custodiam castrorum relinqui.

¹ Sinistra sociorum equitum ala] Dele vocem equitum: hinc enim de peditibus sociis

agitur. Hoc probat tota prælii narratio. Vid. not. 2. ad l. XXV. c. 21. suprâ.

² Extraordinarii] Idem pedites. Vid. not. 4. ad l. XXVII. c. 12.

³ Quum... legio successit. sinistra] Legendum videtur, successisset. Et sinistra.

cumbentes, sustinebant impetus Romanorum. U.C. 559.
 Quod ubi animadvertit consul, ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, 2.C. 193.
 qui præerat 4 alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet: & legionarios equites in subsidiis esse. Hæc procella equestris, primò confudit & turbavit, deinde dissipavit aciem Gallorum, non tamen ut terga darent. Obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes: sed interequitantes alarii non patiebantur. Consul obtestabatur milites, *Ut paululum adniterentur: victoriam in manibus esse, dum turbatos & trepidantes viderent, instarent. si restitui ordines siveissent, integro rursus eos prælio & dubio dimicatuuros.* Inferre vexillarios iussit signa. omnes connixi tandem averterunt hostem. Postquam terga dabant, & in fugam passim effundebantur; tum ad persequendos eos legionarii equites immissi. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæsa sunt: vivi capti mille nonaginta duo, equites septingenti viginti unus, tres duces eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta sexaginta tria. Nec Romanis incruenta victoria fuit. supra quinque millia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa, centuriones tres & viginti, præfecti socium quatuor, & M. Genucius, & M. Marcius, tribuni militum secundæ legionis.

VI. Eodem ferè tempore, duorum consulum litteræ allatæ sunt, L. Cornelii de prælio ad Mutinam cum Boiis factò, & Q. Minucii à Pisis: *Comitia suæ sortis esse. ceterum adeo*

4 Alariis equitibus] Sociorum equitibus. Vid. not. 1.
 ad L. XXVI. c. 14.

U.C. 559. *suspensa omnia in Liguribus se habere, ut abscedi*
 a.C. 193. *inde, sine perniciē sociorum & damno reipubli-*
cæ, non possit. Si ita videretur Patribus, mitte-
rent ad collegam, ut is, qui profligatum bellum
haberet, ad comitia Romam rediret. si id facere
gravaretur, quod non suæ sortis id negotium es-
set, se quidem facturum quodcunque senatus cen-
suisset: sed etiam atque etiam viderent, ne ma-
gis è republica esset interregnum iniri, quàm ab
se in eo statu relinqui provinciam. Senatus C.
Scribonio negotium dedit, ut duos legatos
ex ordine senatorio mitteret ad L. Cornelium
consulem, qui litteras collegæ ad senatum mis-
sas deferrent ad eum, & nuntiarent senatum,
ni is ad magistratus subrogandos Romam veni-
ret, potiùs quàm Q. Minuciùs à bello integro
avocaretur, interregnum iniri passurum. Missi
legati renunciarunt, L. Cornelium ad magi-
stratus subrogandos Romam venturum. De lit-
teris L. Corneli, quas scripserat secundùm
prælium cum Boiis factum, disceptatio in se-
natu fuit: quia privatim plerisque senatoribus
legatus M. Claudius scripserat, Fortunæ populi
Romani, & militum virtuti gratiam habendam,
quod res bene gesta esset. Consul is operâ & mi-
litum aliquantum amissum, & hostium exerci-
tum, cujus delendi oblata fortuna fuerit, elapsum.
Milites eo plures perisse, quod tardius ex subsi-
diis, qui laborantibus opem ferrent, successissent.
Hostes è manibus emissos, quod equitibus legiona-
riis & tardius datum signum esset, & persequi
fugientes non licuisset. De ea re nihil temere
decerni placuit: ad frequentiores consultatio
dilata est.

Civitas VII. Instabat enim cura alia, quod civitas
 fanore la- foenore laborabat: & quum multis foenebribus
 borat. legibus constricta avaritia esset, via fraudis

inita erat, ¹ ut in socios, qui non tenerentur U.C. 519.
iis legibus, nomina transcriberent: ita libero ² a.C. 193.
fœnore obruebant debitores. ³ Cujus cernen-
di quum ratio quæreretur, diem finiri placuit,
⁴ Feralia quæ proximè fuissent: ut qui post eam
diem socii civibus Romanis credidissent pecu-
nias, profiterentur; & ex ea die pecuniæ cre-
ditæ, ⁵ quibus debitor vellet legibus, jus cre-
ditori diceretur. Inde, posteaquam professio-
nibus detecta est magnitudo æris alieni, per
hanc fraudem contracti; M. Sempronius tri-
bunus plebis ex auctoritate Patrum plebem
rogavit, plebesque scivit, ut ⁶ cum sociis ac
nomine Latino pecuniæ creditæ jus idem, quod
cum civibus Romanis, esset. Hæc in Italia do-
mi militiæque acta. In Hispania nequaquam
tantum belli fuit, quantum auxerat fama. C. *Res His-*
Flaminius in citeriori Hispania oppidum Ilu-*pania.*

¹ *Ut in socios ... nomina transcriberent*] Nomina hæc interpretanda sunt *obligations*. Si quis Romanus à Romano pecuniam sumeret mutuam, jubebatur à creditore se profiteri scripto debitorem, non ejus à quo verè acceperat, sed alicujus Latini.

² *Cujus cernendi*] *Cernendi* potest intelligi *inspiciendi*, *perpendendi*. Malleus tamen, quod quidam editi habebant, *cujus coercendi*.

³ *Feralia*] *Diis Manibus sacrata festa*. De hujus nominis origine sic habet Ovidius in Fastis, l. II. v. 569. *Hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem*. Ea celebrabantur mense Februario.

⁴ *Quibus debitor vellet legibus*] Apparet ex iis quæ præcedunt, legibus Romanis circumscriptam esse fœnerandi licentiam, & è re debitoris fuisse, ut secundum eas potius jus pecuniæ creditæ diceretur, sive judicarentur controversiæ de pecuniis creditis, quàm secundum leges, quibus socii Latini nominis utebantur. Ut igitur faveant debitori, permittunt ejus arbitrio discernendum quibusnam legibus, Romanis an Latinis, jus pecuniæ creditæ dici vellet.

⁵ *Cum sociis*] Qui pecunias mutuas civibus Romanis dedissent. Socii inter se suis legibus uti procul dubio sinuntur.

V. c. 159. a. C. 193. ciam in Oretanis cepit : deinde in hiberna milites deduxit. & per hiemem prælia aliquot, nullâ memoriâ digna, adversus latronum magis, quàm hostium excursions, vario tamen eventu, nec sine militum jactura, sunt facta. Majores res gestæ à M. Fulvio. Is apud Tole- tum oppidum cum Vaccæis Vectonibusque & Celtiberis signis collatis dimicavit : exercitum earum gentium fudit fugavitque : regem Hiler- mum vivum cepit.

L. Corne-
lius Cos.
postulas-
trium-
phum sibi
decerni.

VIII. Dum hæc in Hispania agerentur, co- mitiorum jam appetebat dies. itaque L. Cor- nelius consul, relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam venit. Is in senatu quum de rebus ab se gestis disseruisset, quoque in statu provincia esset ; questus est cum Patribus Conscriptis, quòd tanto bello unâ secundâ pugnâ tam feliciter perfecto, non esset habitus diis immortalibus honos. Postulavit deinde, ut supplicationem simul triumphumque decerne- rent. Priùs tamen quàm relatio fieret, Q. Me- tellus, qui consul dictatorque fuerat, *Litteras eodem tempore, dixit, & consulis L. Cornelii ad senatum, & M. Marcelli ad magnam partem se- natorum, allatas esse, inter se pugnantes : eoque dilatam esse consultationem, ut præsentibus au- ctoribus earum litterarum disceptaretur. Itaque expectasse sese, ut consul, qui sciret ab legato suo adversus se scriptum aliquid, quum ipsi ve- niendum esset, deducere eum secum Romam : quum etiam verius esset, ¹ Ti. Sempronio impe- rium habenti tradi exercitum, quàm legato. Nunc videri esse amotum de industria, qui ea quæ scri-*

¹ Ti. Sempronio imperium habenti] Cui imperium ex consulatu prorogatum erat, ut colligitur ex c. 56. l.

XXXIV. Tamen suprâ c. 5. legatus ille, itidem ut M. Marcellus, dicitur.

LIBER XXXV. 295

psisset ² *præsens diceret, aut argueret coram, & si quid vani afferret, argui posset, donec ad li-* ^{U.C. 559. a.C. 193.}
quidum veritas explorata esset. Itaque nihil eorum quæ postularet consul, decernendum in præ-
sentia censere. Quum pergeret nihilo segnius ^{Nec im-}
referre, ut supplicatio decerneretur, trium- ^{petras.}
phantique sibi in urbem invehì liceret; M. &
C. Titinii tribuni plebis, se intercessuros, si
de ea re fieret senatusconsultum, dixerunt.

IX. Censores erant priore anno creati Sex. Ælius Pætus, & C. Cornelius Cethegus. Cornelius lustrum condidit. ^{Lustrum conditum.} censa sunt civium capita ¹ centum quadraginta tria millia, septingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tiberis loca plana urbis inundavit. Circa portam Flumentanam etiam collapsa ^{Prodigia,} quædam ruinis sunt: & porta Cœlimontana fulmine icta est, murusque circà multis locis de cœlo tactus. Et Ariciæ, Lanuvii, & in Aventino, lapidibus pluit. Et à Capua nunciatum est, examen vesparum ingens in forum advolasse, & in Martis æde consedisse: eas collectas cum cura, & igni crematas esse. Horum prodigiorum causâ decemviri libros adire iussi, & novendiale sacrum factum, & supplicatio indicta est, atque urbs lustrata. Iisdem diebus ædiculam Victoriæ Virginis, prope ædem Victoriæ, M. Porcius Cato dedicavit, biennio post, quàm vovit. Eodem anno ¹ coloniam La-

² *Præsens diceret, aut argueret coram, & si quid]*
Magis placeret: qui ea quæ
scripsisset præsens diceret, &
aut argueret coram, aut, si
quid vani afferret, argui
posset.

¹ *Centum]* Admodum verisimile est hunc numerum

justo minorem esse, & Livium scripsisse ducenta. Hoc probant numeri ejus lustricujus proximè præcessit mentio, (suprà XXIX. 37.) & lustricujus sequentis, infra XXXVIII. 36.

¹ *Coloniam Latinam]* Vid. not. 1. ad l. XXXIV. c. 53.

U.C. 559. tinam in agrum Thurinum triumviri deduxerunt Cn. Manlius Vulso, L. Apustius Fullo,
 a.C. 193. ² Q. Ælius Tubero, cujus lege deducebatur. tria millia peditum iere, trecenti equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere tricena jugera in pedites, sexagena in equites. Apustio auctore, tertia pars agri dempta est, quò postea, si vellent, novos colonos adscribere possent. Vicena jugera pedites, quadragena equites acceperunt.

Multi & potentes candidati consularis.

X. In exitu jam annus erat, & ambitio magis quàm unquam aliàs exarserat consularibus comitiis. multi & potentes petebant, patricii plebeiique: P. Cornelius Cn. filius Scipio, qui ex Hispania provincia nuper decesserat magnis rebus gestis, & L. Quintius Flamininus, qui classi in Græcia præfuerat, & Cn. Manlius Vulso: hi patricii: plebei autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator, Manius Acilius. sed omnium oculi in Quintium Corneliumque coniecti. nam & in unum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria recens utrumque commendabat. Ceterùm ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi ætatis suæ imperatores. Major gloria Scipionis: & quo major, eo ¹ propior invidiæ: Quintii recentior, ut qui eo anno triumphasset. Accedebat, quòd alter decimum jam prope annum assiduus in oculis hominum fuerat; ² quæ res minùs verendos magnos homines ipsâ satietate facit: consul

² Q. Ælius Tubero] Vid. not. 2. ad locum modò memoratum.

¹ Propior invidiæ] Scripti suadent legendum, invidiam. Sanè sic amat loqui

Livius. L. I. c. 25. *prope metum res fuerat.* Et ibidem, *propius Albam.* Et l. XXVIII. c. 15. *proximus... hostem.*

² Quæ res minùs verendos magnos homines] Adjicere

iterum post devictum Annibalem, censorque fuerat. In Quintio ³ nova & recentia omnia ad gratiam erant: nihil nec petierat à populo post triumphum, nec adeptus erat: *pro fratre germano, non patruele, se petere aiebat: pro legato & particeps administrandi belli. se terrâ, fratrem mari, rem gessisse.* His obtinuit, ut præferretur candidato quem Africanus frater deducebat; quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia habente; ⁴ quem tantum præjudicium senatûs, virum è civitate optimum judicatum, qui matrem Idæam Pessinunte venientem in urbem acciperet. L. Quintius, & Cn. Domitius Ahenobarbus consules facti: adeo ne in plebeio quidem consule, quum pro C. Lælio niteretur, Africanus valuit. Postero die prætores creati, L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Atilius Serranus, M. Bæbius Tamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonijs Sarra. Ædilitas insignis eo anno fuit M. Æmilii Lepidi, & L. Æmilii Pauli. Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio Jovis ædis posuerunt. Porticum unam extra portam Trigeminam, em-

U.C. 559.
A.C. 193.

Scipio
visus à
Quintio.

potuit Livius, quod Valerius Max. testatur, l. II. c. 4. eo alienatum esse à Scipione vulgi animum, quod auctor fuisset secernendi loca senatoria à populo in ludis spectandis. Vid. supra l. XXXIV. c. 54.

³ *Nova & recentia*] Nova, intacta, nullâ mercede, quæ illi exsoluta esset, præflorata. *Recentia*, nupera. Contrâ in Scipione merita non jam erant aut nova ad gratiam, quum secundo

consulatu censurâque remunerata viderentur, aut recentia, utpote decimum jam annum habentia.

⁴ *Quem tantum præjudicium senatûs, virum*] Quem commendabat tantum præjudicium senatûs, quod nempe ab amplissimo ordine judicatus esset vir è civitate optimus. Unicum verbum deducebat in omnia hujus periodi membra sufficere Livio visum est, ex more à nobis notato ad l. III. c. 67.

U. c. 559. porio ad Tiberim adjecto ; alteram à porta Fontinali ad Martis aram , quâ in Campum iter esset , perduxerunt.

*Res gestæ
apud Li-
gures.*

*Numida-
rum equi-
tatis.*

XI. Diu nihil in Liguribus dignum memoriâ gestum erat. Extremo ejus anni bis in magnum periculum res adducta est. nam & castra consulis oppugnata , ægre sunt defensa : & non ita multo post per saltum angustum quum duceretur agmen Romanum , ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. quâ quum exitus non pateret , converso agmine redire institit consul : & à tergo fauces saltûs occupatæ à parte hostium erant : Caudinæque cladis memoria non animis modò , sed prope oculis , obversabatur. Numidas octingentos ferme equites inter auxilia habebat. eorum præfectus consuli pollicetur , Se , *parte utrâ vellet , cum suis erupturum. Tantum uti diceret , utra pars frequentior vicinè esset. in eos se impetum facturum : & nihil prius , quàm flammam tectis injecturum , ut is pavor cogeret Ligures excedere saltu quem obsiderent , & discurrere ad opem ferendam suis.* Collaudatum eum consul spe præmiorum onerat. Numidæ equos conscendunt , & obequitare stationibus hostium , neminem lacessentes , cœperunt. Nihil primo aspectu contemptius. equi hominesque ¹ paululi & graciles : discinctus & inermis eques , præterquam quòd jacula secum portat : equi sine frenis , deformis ipse cursus rigidâ cervice & extento capite currentium. Hunc contemptum de industria augentes , labi ex equis , & per ludibrium spectaculo esse. Itaque qui primò intenti paratique , si lacefferentur , in stationibus fuerant , jam inermes sedentesque pars maxima spectabant. Numidæ adequi-

¹ *Paululi*] Parvuli. Suprà l. VIII. c. 11. *pro paulula via*,

tare, dein refugere, sed propius saltum paulatim evehi: ² velut quos impotentes regendi equi invitos efferrent. postremò subditis calcaribus per medias stationes hostium erupere: & in agrum latiore evecti, omnia propinqua viæ tecta incendunt. proximo deinde vico inferunt ignem, ferro flammâque omnia pervastant. Fumus primò conspectus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, postremò seniores puerique refugientes tumultum in castris fecerunt. itaque sine consilio, sine imperio, pro se quisque currere ad sua tuenda: momentoque temporis castra relicta erant, & obsidione liberatus consul, quò intenderat, pervenit.

U.C. 559.
A.C. 193.

*Liberat
exercitum
Romanum.*

XII. Sed neque Boii, neque Hispani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infestique erant Romanis, quàm Ætolorum gens. Ii post deportatos ex Græcia exercitus, primò in spe fuerant, & Antiochum in vacuam Europæ possessionem venturum; nec Philippum, aut Nabin quieturos. Ubi nihil usquam moveri viderunt, agitandum aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent consilia, concilium Naupaetum indixerunt. Ibi Thoas prætor eorum conquestus injurias Romanorum, statumque Ætolix, *quòd omnium Græciæ gentium civitatumque inhonoratissimi post eam victoriam essent, cujus causa ipsi fuissent*, legatos censuit circa reges mittendos, qui non solùm tentarent animos eorum, sed suis quemque stimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum est missus. Ty-

*Ætolorum
molestationes.*

*Concilians
reges ad
bellum Romanum.*

² *Velut quos*] Quasi impotentes regendi ab equis invitati efferrentur.

U.C. 559.

a.C. 191.

ranno Lacedæmonio Damocritus, ¹ *ademptis* *maritimis civitatibus enervatam tyrannidem*, dicere. inde militem, inde naves navalesque socios habuisse. inclusum suis prope muris Achæos videre dominantes in Peloponneso. nunquam habiturum recuperandi sua occasionem, si eam, quæ tum esset, prætermisisset. Nullum exercitum Romanum in Græcia esse: ² *nec propter Gythium, aut maritimos alios Laconas, dignam causam existimatu- ros Romanos, cur legiones in Græciam rursus transmittant.* Hæc ad incitandum animum tyranni dicebantur, ut, quum in Græciam Antiochus trajecisset, conscientiam violatam per sociorum injurias Romanæ amicitiam, conjungeret se cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud dissimili oratione incitabat. erat etiam major orationi materia, quo ex altiore fastigio rex, quam tyrannus, detractus erat, quoque plures ademptæ res. Ad hoc vetusta regum Macedoniæ fama, peragratulusque Orbis terrarum victoriis ejus gentis referebatur. *Et tutum vel incepto, vel eventu se consilium asserre. nam neque ut ante se moveat Philippus, quam Antiochus cum exercitu transierit in Græciam, suadere; & qui sine Antiocho adversus Romanos Ætolosque tamdiu sustinuerit bellum, ei, adjuncto Antiocho, sociis Ætolis, qui tum graviores hostes quam Romani fuerint, quibus tandem viribus resistere Romanos posse?* Adjiciebat de duce Annibale, nato adversus Romanos hoste, qui plures & duces, & milites eorum occidisset, quam quot superessent. Hæc Philippo Nicander. Alia Dicaarchus Antiocho: & omnium primum, prædam

¹ *Ademptis maritimis civitatibus*] Vid. not. 3. ad XXXIV. 35. suprà.

² *Nec propter Gythium.*

dignam causam existimatu- ros] Tolle otiosum & inelegans vocabulum propter.

de Philippo Romanorum esse dicere, victoriam U.C. 119:
Ætolorum: & aditum in Græciam Romanis nul- a.C. 192.
los alios, quàm Ætolos dedisse; & ad vincen-
dum vires eosdem præbuisse. deinde quantas pe-
 ditum equitumque copias præbituri Antiocho
 ad bellum essent; quæ loca terrestribus copiis,
 quos portus maritimis. Tum de Philippo &
 Nabide 3 libero mendacio abutebatur: para-
 tum utrumque ad rebellandum esse; & primam
 quamque occasionem recuperandi ea quæ bello
 amisissent, arrepturos. Ita per totum simul Or-
 bem terrarum Ætoli Romanis concitabant bel-
 lum. 4 reges tamen aut non moti, aut tardiùs
 moti sunt.

XIII. Nabis extemplo circa omnes vicos ma- *Nabis*
 ritimos dimisit, ad seditiones in iis miscendas: *bellum*
 & alios principum donis ad suam causam per- *molitur.*
 duxit, alios pertinaciter in societate Romana
 manentes occidit. Achæis omnium maritimo-
 rum Laconum tuendorum ab T. Quintio cura
 mandata erat. itaque extemplo 1 & ad tyran-
 num legatos miserunt, qui admonerent fœde-
 ris eum Romani, denunciarentque ne pacem,
 quam tantopere petisset, turbaret; & auxilia
 ad Gythium, quod jam oppugnabatur à ty-
 ranno; & Romam, qui ea nunciarent, lega-
 tos miserunt. Antiochus rex eâ hieme Raphiæ

3 *Libero mendacio abute-*
batur] Sine ullo modo ad
 utilitatem causæ suæ uteba-
 tur libertate mentiendi de
 Philippo & Nabide absen-
 tibus. Quum Philippus &
 Nabis abessent, Dicæarchus
 libere de iis mentiri pote-
 rat: & quod poterat, id li-
 center omnino, inserviens
 causæ suæ, faciebat.

4 *Reges tamen*] Ex duo-
 bus regibus alter, nempe
 Philippus, non motus est:
 alter, Antiochus, tardiùs
 motus est.

1 *Et ad tyrannum legatos*
miserunt] Hic verbum *mi-*
serunt supervacuum est, &
 odiosè inculcarum, quum
 reperiatur idem in fine to-
 tius periodi.

U.C. 559. in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filiâ in ma-
 2. C. 193. trimonium datâ, quum Antiochiam se recepisset, per Ciciliam, Tauro monte superato, extremo jam hiemis Ephesum pervenit. inde principio veris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ultimarum partium regni, ne quid absente se à tergo moveretur, ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Sidam incolunt, oppugnandos est profectus. Eo tempore legati Romani P. Sulpicius, P. Villius, qui ad Antiochum (sicut antè dictum est) missi erant, jussi prius Eumenem adire, Elæam venire; inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) ascenderunt. Cupidus belli adversus Antiochum Eumenes erat: gravem, si pax esset, accolam tanto potentior regem credens; eundem, si motum bellum esset, non magis parem Romanis fore quàm Philippus fuisset: & aut funditus sublatum iri; aut, si pax victo daretur, multa illi detracta sibi accessura, ut facilè deinde se ab eo, sine ullo Romano auxilio, tueri posset: etiam si quid adversi casurum foret, satius esse Romanis sociis quamcumque fortunam subire, quàm solum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem vi atque armis cogi. Ob hæc, quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum.

*Legati
 Rom. ad
 Antio-
 chum.*

XIV. Sulpicius æger Pergami substitit. Villius quum Pisidiæ bello occupatum esse regem audisset, Ephesum profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam ut cum Annibale, qui tum ibi fortè erat, sæpe congregeretur: ut animum ejus & tentaret, si quâ posset, & metum demeret periculi ei quicquam ab Romanis esse. His colloquiis aliud quidem actum nihil est: secutum tamen suâ sponte est,

LIBER XXXV. 303

velut consilio petatum esset , ut vilior ob ea regi Annibal , & suspectior ad omnia fieret. U.C. 559.
a.C. 193.

¹ Claudius secutus Græcos Acilianos libros , P. Africanum in ea fuisse legatione tradit , eumque Ephesi collocutum cum Annibale. Et sermonem etiam unum refert , quo quærenti Africano , quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet , respondisse , Alexandrum Macedonum regem ; quod parvâ manu innumerabiles exercitus fudisset , ² quodque ultimas oras , quas

visere supra spem humanam esset , peragrasset. Quærenti deinde , quem secundum poneret ; Pyrrhum dixisse. ³ castra metari primum docuisse. ad hoc neminem elegantius loca cepisse , præsidia disposuisse : artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse , ut Italicæ gentes regis externi , quàm populi Romani , tamdiu principis in ea terra , imperium esse mallent. Exsequenti , quem tertium duceret ; haud dubiè semetipsum dixisse. Tum risum abortum Scipioni , & subiecisse : *Quidnam tu dices , si me vicisses ?* Tum me verò , inquit , & ante Alexandrum , & ante Pyrrhum , & ante omnes alios imperatores esse. Et perplexum Punico astu responsum , & improvissum assentationis genus Scipionem movisse , quod è grege se imperatorum velut inæstimabilem secrevisset.

¹ *Claudius secutus Græcos Acilianos libros*] Acilianos libros è Græco in Latinum sermonem convertisse Claudius dicitur suprà l. XXV. c. 39. Vid. ea quæ ibi annotamus.

² *Quodque ultimas oras... peragrasset*] Parcè omnino laudatur Alexander , si ultimas oras peragrasset tantummodo , non & subegisse di-

catur. Videtur legendum *vicioris peragrasset* , quemadmodum suprà c. 12. *peragratuque Orbis terrarum vicioris ejus gentis.*

³ *Castra metari primum docuisse*] Hoc tantummodo verum est de Romanis , qui captis Pyrrhi castris ex eorum metatione suam emendaverunt.

*Collo-
quium
Scipionis
cum An-
nibale.*

U.C. 559.

a.C. 193.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit: eò & Antiochus, audito Romanorum legatorum adventu, occurrit. Apameæ congressis disceptatio eadem ferme fuit, quæ Romæ inter Quintium & legatos regis fuerat. Mors nuntiata Antiochi filii regis, quem missum paulo antè dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumque ejus juvenis desiderium. id enim jam specimen sui dederat, ut, si vita longior contigisset, magni justique regis in eo indolem fuisse appareret. Quo carior acceptiorque omnibus erat, eo mors ejus suspectior fuit: gravem successorem eum instare senectuti suæ patrem credentem, per spadones quosdam, talium ministeriis facinorum acceptos regibus, veneno sustulisse. Eam quoque causam clandestino facinori adjiciebant, quòd, quum Seleuco filio Lyfimachiam dedisset, Antiocho quam similem daret sedem, ¹ ut procul ab se honore eum quoque ablegaret, non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit: legatusque Romanus, ne alieno tempore incommodus obversaretur, Pergamum concessit. Rex Ephesum, omisso quod inchoaverat bello, rediit. ibi per luctum regiâ clausâ, cum Minione quodam, qui princeps amicorum ejus erat, secreta consilia agitavit. Minio ignarus omnium externorum, viresque æstimans regis ² ex rebus in Syria aut Asia gestis, non causâ modo superiorem esse Antiochum, quòd nihil æqui postu-

*Moritur
regis fi-
lius.*

¹ *Ut procul ab se honore eum quoque ablegaret*] *Honore*, id est, per honorem, per speciem honoris.

² *Ex rebus in Syria aut Asia gestis*] *Res gestæ An-*

tiochi, partim adversus rebelles, partim adversus Ptolemæum Philopatora regem Ægypti, haud sanè contemnendæ, memorantur à Polybio, libb. IV. & V.

LIBER XXXV. 305

larent Romani, sed bello quoque superaturum U.C. 1197.
credebat. Fugienti regi disceputationem cum a.C. 193.
legatis, seu jam experto eam minùs prospe-
ram, seu moerore recenti confuso, professus
Minio, se quæ pro causa essent dicturum, per-
suasit ut à Pergamo arcefferentur legati.

XVI. Jam convaluerat Sulpicius: itaque am-
bo Ephesum venerunt. Rex à Minione excusa-
tus, & absente eo res agi cœpta est. Ibi præ-
paratâ oratione Minio, *Specioso titulo*, inquit, *Collo-*
quium le-
gatorum
Rom. cum
Minione.
uti vos, Romani, Græcarum civitatum liberan-
darum video: sed facta vestra orationi non con-
veniunt; & ¹ aliud Antiocho juris statuistis, alio
ipsi utimini. Quî enim magis Smyrnæi Lampsac-
enique Græci sunt, quàm Neapolitani, & Rhe-
gini, & Tarentini, à quibus stipendium, à qui-
bus naves ex fœdere exigitis? Cur Syracusas, at-
que in alias Siciliae Græcas urbes prætorem quo-
tannis, cum imperio & virgis & securibus,
mittitis? Nihil aliud profectò dicatis, quàm ar-
mis superatis vos iis has leges imposuisse. Eam-
dem de Smyrna & Lampsaco, civitatibusque quæ
Ionie aut Æolidis sunt, causam ab Antiocho ac-
cipite. Bello superatas à majoribus, & ² stipen-
diarias ac vectigales factas, in antiquum jus
reperit. Itaque ad hæc ei responderi velim, si ex
æquo disceptratur, & non belli causa quæritur.
Ad ea Sulpicius: ³ Fecit verecundè, inquit,
Antiochus, qui, si alia pro causa ejus non erant
quæ dicerentur, quemlibet ista quàm se dicere
maluit. Quid enim simile habet civitatum earum
quas comparasti causa? Ab Rheginis, & Nea-

¹ Aliud Antiocho juris
statuistis] Imo statuitis.

² Stipendiarias ac vectiga-
les] Vid. not. 3. ad XXI.
41.

³ Fecit verecundè] Pudor-
rem suum probat. Etenim
impudentis est futilibus ser-
monibus velle alteri fucum
facere.

U.C. 559. politanis, & Tarentinis, ex quo in nostram vene-
 a.C. 193. runt potestatem, uno & perpetuo tenore juris
 semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex
 fœdere debent, exigimus. Potesne tandem dicere,
 ut ii populi non per se, non per alium quem-
 quam fœdus mutaverint, sic & Asiæ civitates,
 ut semel venerunt in majorum Antiochi potesta-
 tem, in perpetua possessione regni vestri perman-
 sisse; & non alias earum in Philippi, alias in
 Ptolemæi fuisse potestate, alias per multos annos
 nullo ambigente libertatem usurpasse? Nam si,
 quòd aliquando servierunt, temporum iniquitate
 pressi, jus post tot 4 secula asserendi eos in servi-
 tutem facit; quid abest quin actum nobis nihil
 sit, quòd à Philippo liberavimus Græciam, &
 repetant posterì ejus Corinthum, Chalcidem, De-
 metriadem, & Thessalorum totam gentem? Sed
 quid ego causam civitatum ago, quam ipsis agen-
 tibus & nos, & regem ipsum cognoscere æquius
 est?

XVII. Vocari deinde civitatum legationes
 jussit, præparatas jam antè, & instructas ab
 Eumene, qui, quantumcunque virium Antio-
 cho decessisset, suo id accessurum regno duce-
 bat. Admissi plures, dum suas quisque nunc
 querelas, nunc postulationes inserit, æqua ini-
 quis miscentes, è disceptatione altercationem
 fecerunt. itaque neque remissâ ullâ re, neque
 impetratâ, æquè ac venerant omnium incerti
 legati Romam redierunt. Rex, dimissis iis,
 consilium de bello Romano habuit. Ibi ¹ alius
 alio ferociùs: quia quo quisque asperius ad-

Rex con-
 silium ha-
 bet de Ro-
 mano bel-
 lo.

4 Secula] *Terminas*. Vid. not.
 3. ad IX. 18.

¹ Alius alio ferociùs :
 quia . . . major erat. Alius]
 Posterius hoc alius non esse

Livii existimamus, sed im-
 missum ab iis qui non vide-
 runt parenthesi includenda
 ea omnia quæ interposita
 sunt inter adverbium fero-

versus Romanos locutus esset, eo spes gratiæ ^{U.C. 119.}
 major erat. Alius superbiam postulatorum in- ^{A.C. 193.}
 crepare, tanquam Nabidi victo, sic Antiocho,
 maximo Asiæ regum, imponentium leges.
Quanquam Nabidi tamen dominationem in pa-
triam suam, & patriam Lacedæmonem, remis-
sam. ² *Antiocho si Smyrna & Lampsacus impe-*
rata faciant, indignum videri. Alii, parvas &
 vix dictu dignas belli causas tanto regi eas ci-
 vitates esse. sed initium semper à parvis injusta
 imperandi fieri: nisi crederent Persas, quum
 aquam terramque ab Lacedæmoniis petierunt,
³ *glebâ terræ & haustu aquæ eguisse.* Per simi-
 lem tentationem ⁴ Romanis de duabus civitati-
 bus agi. ⁵ *Et alias civitates, simul duas jugum*
exuisse vidiſſent, ad liberatorem populum defeſtu-
ras. Si non libertas servitute potior sit, tamen
omni præſenti ſtatu ſpem cuique novandi res ſuas
blandiorem eſſe.

XVIII. Alexander Acarnan in concilio erat,
 Philippi quondam amicus, nuper relicto eo se-
 cutus opulentiorē regiam Antiochi: & tan-
 quam peritus Græciæ, nec ignarus Romano-
 rum, in eum gradum amicitix regis, ut con-
 siliis quoque arcanis interesset, acceptus erat.

cuius, & hoc membrum, su-
 perbiā postulatorum incre-
 pare. Itaque sensus erit: om-
 nes increpare incipiunt su-
 perbiā postulatorum, cer-
 tantes inter se quis ferocif-
 simè & audacissimè loquere-
 tur.

² *Antiocho si... imperata*
faciant] Si Antiocho pa-
 ceant.

³ *Glebâ terræ & haustu*
aquæ] I. aud fortassè ac-

commodatum ad rem præ-
 sentem exemplum. Quum
 enim Persæ aquam & ter-
 ram peterent, non sibi adi-
 tum à parvis ad ulteriora
 præstruebant: sed volebant
 planè se dominos agnosci,
 ut constat ex multis passim
 Herodoti locis.

⁴ *Romanis... agi*] Lege,
 à Romanis.

⁵ *Et alias*] Mallemus scd
 alias.

U. C. 119.
A. C. 193.

Is tanquam non utrū bellandum esset, nec ne, consuleretur, sed ubi, & quā ratione bellum gereretur, *Victoriam se haud dubiam proponere animo affirmabat, si in Europam transisset rex, & in aliqua Græciæ parte sedem bello cepisset. Jam primum Ætolos, qui umbilicum Græciæ incolerent, in armis eum inventurum, antesignanos ad asperrima quæque belli paratos. In duobus velut cornibus Græciæ, Nabin à Peloponneso concitaturum omnia, repetentem Argivorum urbem, repetentem maritimas civitates, quibus eum depulsum Romani Lacedæmonis muris inclusissent; à Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audisset, arma capturum. Nosse se spiritus ejus, nosse animum: scire ferarum modo, quæ claustris aut vinculis teneantur, ingentes jamdiu iras eum in pectore volvere. meminisse etiam se, quoties in bello precari omnes deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adiutorem. cujus voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum. Tantum, non cunctandum, neque cessandum esse. in eo enim victoriam verti, ¹ si & loca opportuna, & socii præoccuparentur. Annibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse, ² ad distringendos Romanos.*

*Annibal
suspectus
regi.*

XIX. Annibal non adhibitus in consilium, propter colloquia cum Villio suspectus regi, & in nullo postea honore habitus, primò eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari causam repentinæ alienationis, & purgare se ¹ tempore apto, quæsitâ

¹ Si... socii præoccuparentur] Si maturaret Antiochus sibi socios adsciscere Græciæ populos, antequam Romani in Græciam venirent, & Græcorum secum

societatem firmarent.

² Ad distringendos Romanos] Ad cogendos Romanos dispertiri in diversa curas viresque.

¹ Tempore apto] Placet

simpliciter iracundiæ causâ, auditâque, Pater U.C. 559:
a.C. 193:
Se purgat. Amilcar, inquit, Antioche, parvum admodum me, quum sacrificaret, altaribus admotum jurejurando adegit, nunquam amicum fore populi Romani. Sub hoc sacramento sex & triginta annos militavi: hoc me in pace patriâ meâ expulit: hoc patriâ extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubicunque vires, ubi arma esse sciam, huc veniam, toto Orbe terrarum quærens aliquos Romanis hostes. Itaque si quibus tuorum ² meis criminibus apud te crescere libet, ³ aliam materiam crescendi quam ex me quærant. Odi, odioque sum Romanis. id me verum dicere, pater Amilcar & dii testes sunt. Proinde quum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto. si quæ res te ad pacem compellet, in id consilium alium, cum quo deliberes, quærito. Non movit modò talis oratio regem, sed etiam reconciliavit Annibali. Ex consilio ita discessum est, ut bellum gereretur.

XX. Romæ destinabant quidem sermonibus U.C. 560:
a.C. 192:
L. Quintio, Cn. Domitio Coss.
Provincia divi- hostem Antiochum, sed nihildum ad id bellum præter animos parabant. Consulibus ambobus Italia provincia decreta est: ita ut inter se compararent sortirenturve, uter comitiis ejus anni præesset. ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus esset, si quò eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic consuli permissum, ut duas legiones scriberet novas,

Gronovii conjectura: tempore capto. Sic l. III. c. 9. Infradatum eum, & tempore capto adortum rempublicam. Quod si admittatur, distinguendum erit post purgare se.

² Meis criminibus apud te crescere] Me criminando ad

altiore apud te favoris & amicitie gradum sese extollere.

³ Aliam materiam crescendi quam ex me] Aliam aliquam materiam crescendi ex me. Aliam quam pro aliam aliquam, ut sæpe aliud quid, & similia.

U.C. 60.
2. C. 192.

& sociūm ac Latini nominis viginti millia, & equites nongentos. Alteri consuli duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius consul superioris anni habuisset: & ¹ sociūm ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites quindecim millia, & equites quingenti. Q. Minucio, cum exercitu quem in Liguribus habebat, prorogatum imperium. additum in supplementum, ut quatuor millia peditum Romanorum scriberentur, & centum quinquaginta equites; & sociis eodem quinque millia peditum imperarentur, ccl equites. Cn. Domitio extra Italiam, quò senatus censuisset, provincia evenit: L. Quintio Gallia, & comitia habenda. Prætores deinde provincias sortiti: M. Fulvius Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Bæbius Tamphilus Hispaniam citeriorem, A. Atilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primūm senatusconsulto, deinde plebis etiam scito permutatæ provinciæ sunt. Atilio classis & Macedonia, Bæbio Bruttii decreti. Flaminio Fulvioque in Hispaniis prorogatum imperium. Bæbio Tamphilo in Bruttios duæ legiones decretæ, quæ priore anno urbanæ fuissent: ² ut & sociis eodem millia peditum quindecim imperarentur, & quingenti equites. Atilius triginta naves quinquereemes facere iussus, & ex navalibus veteres deducere, si quæ utiles essent, & scribere navales socios. Et consuli imperatum, ut ei duo millia sociūm ac Latini nominis, & mille pedites daret Ro-

*Classis
paratur.*

¹ Sociūm ac Latini nominis pedites quindecim millia] Sociūm, sive ex sociis, pedites ad quindecim millia. Sic infra c. 23. su-

multuariorum militum ad duodecim millia pedites, & quadringentos equites.

² Ut & sociis] Lege potius, & ut sociis.

LIBER XXXV. 311

manos. Hi duo prætores, & duo exercitus, U.C. 569.
terrestres navalisque, adversus Nabin, aperte a.C. 192.
jam oppugnantem socios populi Romani, dice-
bantur parari. Ceterum legati ad Antiochum
missi expectabantur: priusquam ii redissent,
vetuerat Cn. Domitium consulem senatus ab
urbe discedere.

XXI. Prætoribus Fulvio & Scribonio, qui-
bus ut jus dicerent Romæ provincia erat, ne-
gotium datum, ut, præter eam classẽ cui
Atilius præfutura erat, centum quinque-
mes pararent. Priusquam consul prætoresque
in provincias proficiscerentur, supplicatio fuit
prodigiorum causâ. Capram sex hœdos uno
foetu edidisse, ex Piceno nunciatum est: & *Prodigia*
Arretii puerum natum unimanum: Amiterni
1 terrâ pluuisse: Formiis portam murumque
de coelo tacta: & (quod maximè terrebat)
consulis Cn. Domitii bovem locutum, ROMA,
CAVE TIBI. Ceterorum prodigiorum causâ sup-
plicatum est: bovem cum cura servari aliquẽ
haruspices iusserunt. Tiberis 2 infestiore quàm
priorẽ impetu illatus urbi, duo pontes, ædi-
ficia multa, maximè circa portam Flumentana-
nam, evertit. Saxum ingens, sive imbribus,
sive motu terræ leviorẽ, quàm ut alioqui sen-
tiretur, labefactatum, in vicum Jugarium ex
Capitolio procidit, & multos oppressit. In agris
passim inundatis pecua ablata, villarum strages
facta est. Priusquam L. Quintius consul in
provinciam perveniret, Q. Minucius in agro
Pisano cum Liguribus signis collatis pugnavit: *Ligures
visi à
Minucio*

1 Terrâ pluuisse] Quidam
libri habent, terram pluuisse.
Et sic interdum Livius.

2 Infestiorẽ quàm priorẽ
impetu] Infestiorẽ impetu,

quàm quo prius, anno scili-
cet superiore, annis urbi
illatus fuerat. Vid. suprà,
c. 9. Clarius foret, infestio-
re, quàm priorẽ anno, impetu.

V.C. 560.
A.C. 192.

novem millia hostium occidit: ceteros fufos fugatosque in castra compulit. Ea usque in noctem magno certamine oppugnata defenfaque sunt. nocte clam profecti Ligures: primâ luce Romanus vacua castra invasit. prædæ minus inventum est, quòd subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minucius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit: ibi ³ prædâ Etruscâ, quæ missa à populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus.

Atilius
contra
Nabin
missus.

Res His-
panice.

XXII. Sub idem tempus ¹ legati ab regibus Romam reverterunt. qui quum nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi adversus Lacedæmonium tyrannum, attulissent, quem & Achæi legati annunciabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare; Atilius prætor cum classe missus est in Græciam, ad socios tuendos. Consules, quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, quâ proximum fuit, Quintius per Ligures in Boios venit. Duo consulum agmina diversa latè agrum hostium pervastarunt. primò equites eorum pauci cum præfectis, deinde universus senatus, postremò in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat, ad mille quingenti, ad consules transfugerunt. Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum, munitum opulentumque, vineis expugnavit, & nobilem regulum Cor-

³ Prædâ Etruscâ, quæ]
Prædâ, quam ex Etruria
collectam Ligures populato-
res miserant in sua castella
vicosque,

¹ Legati ab regibus] Ro-
mani legati ab regibus, ad
quos missi fuerant, Romam
reverterunt.

ribilonem

ribilonem vivum cepit: & M. Fulvius procon-
sul cum duobus exercitibus hostium duo se-
cunda praelia fecit: oppida Hispanorum, ² Ves-
celiam, Holonemque, & castella multa expu-
gnavit: alia voluntate ad eum defecerunt. tum
in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus
oppidis, Noliba & Cusibi, ad Tagum amnem
ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, sed
loco munita. eam quum oppugnaret, Vecto-
num magnus exercitus Toletanis subsidio ve-
nit. Cum his signis collatis prospere pugnavit:
& fuis Vectonibus, operibus Toletum cepit.

U. C. 560.
a. C. 192.

XXIII. Ceterum eo tempore minus ea bella
quæ gerebantur curæ Patribus erant, quàm
expectatio nondum cœpti cum Antiocho bel-
li. nam etsi per legatos identidem omnia ex-
plorabantur, tamen rumores temere sine ullis
auctoribus orti multa falsa veris miscebant.
Inter quæ allatum erat, quum in Ætoliam ve-
nisset Antiochus, extemplo classem eum in Si-
ciliam missurum. Itaque senatus, etsi præto-
rem Atilium cum classe miserat in Græciam,
tamen quia ¹ non copiis modò, sed etiam au-
ctoritate opus erat ² ad tuendos sociorum ani-
mos, T. Quintium, & C. Octavium, & Cn.
Servilium, & P. Villium legatos in Græciam
misit: & ut M. Bæbius ex Bruttiiis ad Taren-
tum & Brundisium promoveret legiones, de-
crevit, ³ ut inde, si res posceret, in Macedo-
niam trajiceret: & ut M. Fulvius prætor clas-

Legati
in Gra-
ciam mis-
si.

¹ Vesceliam, Holonemque]
Parum nota nomina.

mini Romano reverentiâ,
devinciret.

¹ Non copiis modò, sed
etiam auctoritate] Non co-
piis modò, quæ per vim co-
gerent invitos, sed etiam au-
ctoritate, quæ volentes sua-
dendo, conciliandâque no-

² Ad tuendos sociorum
animos] Melius, ad tenen-
dos.

³ Ut inde... in Macedo-
niam trajiceret] Elegantius
abesset tñ ut. Contrâ, pau-

Tom. V.

O

U. C. 560.
A. C. 192.

sem navium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ oram : & cum imperio esset, qui classem eam duceret : (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat :) & ut idem prætor L. Valerio collegæ scriberet, *Periculum esse, ne classis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam trajiceret : itaque placere senatui, ad eum exercitum quem haberet, 4 tumultuarius militum ad duodecim millia pedites, & quadringentos equites scribere eum, quibus oram maritimam provinciæ, quâ vergeret in Græciam, tueri posset.* Eum delectum prætor non ex Sicilia ipsa tantum, sed etiam ex circumjacentibus insulis habuit : oppidaque omnia maritima, quæ in Græciam versa erant, præfidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus adventus Attali Eumenis fratris, qui nunciavit, Antiochum regem Hellepontum cum exercitu transisse : Ætolos ita se parare, ut sub adventum ejus in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsentì Attalo gratiæ actæ : & 5 ædes liberæ, locus, lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equestria arma, & vasa argentea 6 centum pondo, & aurea 7 viginti pondo.

Attalus
frater Eumenis
Romæ.

XXIV. Quum alii atque alii nuncii bellum instare afferrent, ad rem pertinere visum est, consules primo quoque tempore creari. Itaque senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius prætor litteras extemplo ad consulem mitte-

lo inferiùs, libenter additâ particulâ *ut, legeremus, & ut cum imperio esset.* Etenim novum est hoc senatusconsulti caput, nec ad eundem hominem pertinens.

4 Tumultuariorum militum
ad duodecim millia pedites]

Vid. not. 1. ad c. 20. suprâ.
5 *Ædes liberæ, locus*]
Vid. not. 3. ad l. XXX.
c. 17.

6 *Centum pondo*] Marcarum nostratum 156. cum unciis 2.

7 *Viginti pondo*] Marcarum 31. cum unciis 2.

LIBER XXXV. 315

ret; quibus certior fieret senatui placere, pro-
vinciâ exercituque tradito legatis, Romam
reverti eum: & ex itinere præmittere edictum,
quo comitia consulibus creandis ediceret. Pa-
ruit his litteris consul, & præmisso edicto,
Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio
fuit, quod patricii tres in unum locum petie-
runt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore
anno repulsam tulerat, & L. Cornelius Sci-
pio, & Cn. Manlius Vulso. P. Scipioni, ut di-
latum viro tali, non negatum honorem appa-
reret, consulatus datus est. additus ei de plebe
collega, Manius Acilius Glabrio. Postero die
prætores creati, L. Æmilius Paulus, M. Æmi-
lius Lepidus, M. Junius Brutus, A. Cornelius
Mammula, C. Livius, & L. Oppius; utrique
eorum Salinator cognomen erat. Oppius is
erat, qui classem triginta navium in Siciliam
duxerat. Interim dum novi magistratus forti-
rentur provincias, M. Bæbius à Brundisio cum
omnibus copiis transire in Epirum est iussus,
& circa Apolloniam copias continere: & M.
Fulvio prætori urbano negotium datum est, ut
quinqueremes novas quinquaginta faceret.

XXV. Et populus quidem Romanus ita se ad
omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis
jam non differebat bellum, sed summâ vi Gy-
thium oppugnabat: & insensus Achæis, quod
miserant obsessis præsidium, agros eorum va-
stabat. Achæi non antea ausi capeßere bellum,
quàm ab Roma revertissent legati, ut, quid se-
natui placeret, scirent, post reditum legato-
rum, & Sicyonem concilium edixerunt, &
legatos ad T. Quintium miserunt, qui consi-
lium ab eo peterent. In concilio omnium ad
bellum extemplo capeßendum inclinatæ sen-
tentiaæ erant: litteræ T. Quintii cunctationem

U.C. 160.
A.C. 191.

Comitia.

Nabis
Gythium
oppugnat.

Achæi
bellum in-
eum de-
cernunt.

U. C. 560.

A. C. 192.

injecerunt, quibus auctor erat prætorem classemque Romanam expectandi. Quum principum alii in sententia permanerent; alii utendum ejus, quem ipsi consuluisent, consilio censerent; multitudo Philopœmenis sententiam expectabat. Prætor is tum erat, & omnes eo tempore & prudentiâ, & auctoritate antebat. Is præfatus, ¹ *Bene comparatum apud Ætolos esse, ne prætor, quum de bello consuluisset, ipse sententiam diceret; statuere quamprimum ipsos quid vellent jussit. Prætorem decreta eorum cum fide & curâ exsecuturum: annixurumque ut, quantum in consilio humano positum esset, nec pacis eos pœniteret, nec belli.* Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellum habuit, quàm si apertè suadendo cupiditatem res gerendi ostendisset. Itaque ingenti consensu bellum decretum est: tempus & ratio administrandi ejus libera prætori permessa sunt. Philopœmen, præterquam quod ita Quintio placeret, & ipse existimabat classem Romanam expectandam, quæ à mari Gythium tueri posset: sed metuens, ne dilationem res non pateretur, & non Gythium solum, sed præsidium quoque missum ad tuendam urbem amitteretur, naves Achæorum deduxit.

XXVI. Comparaverat & tyrannus modicam classem, ad prohibenda, si qua obsessis mari summitterentur, præsidia; tres tectas naves, & lembos ¹ pristisque, traditâ vetere classe ex foedere Romanis. Harum ut novarum tum navium agilitatem experiretur, simul omnia satis

¹ *Bene comparatum apud Ætolos esse.] Imo, apud Achæos. Quid enim prætori Achæorum cum Ætolis, ut horum sibi instituta sequen-*

da esse existimet?

¹ *Pristisque.] Pristis est genus navigii, cujus nomen plerique duci volunt à verbo Græco πρῆσι, secō.*

apta ad certamen essent, projectos in altum U. r. 168.
 quotidie remigem militemque simulacris nava- a. C. 193.
 lis pugnae exercebat, in eo ratus verti spem
 obsidionis, si praesidia maritima interclusisset.
 Prator Achaeorum, sicut terrestrium certami-
 num arte quemvis clarorum imperatorum vel
 usu, vel ingenio aequabar, ita rudis in re na-
 vali erat; Arcas, mediterraneus homo, ex-
 ternorum etiam omnium, nisi quod in Creta
 praefectus auxiliorum militaverat, ignarus. Na-
 vis erat quadriremis vetus, capta annis octo-
 ginta ante, quum ² Crateri uxorem Nicæam
 ab Naupacto Corinthum veheret. hujus famâ
 motus (fuerat enim nobile in classe regia
 quondam navigium) deduci ab Aegio putrem
 jam admodum, & vetustate dilabentem, iussit.
 Hac tum pratoriam navem praecedente classem,
 quum in ea Patrensis Tiso praefectus classis ve-
 heretur, occurrerunt à Gythio Laconum na-
 ves: & primo statim incurfu ad novam & fir-
 mam navem, vetus, quæ per se ipsa omnibus
 compagibus aquam acciperet, divulsa est: ca-
 ptique omnes qui in nave erant. cetera classis,
 pratoriam navem amissâ, quantum quæque remis
 valuit, fugerunt. ipse Philopoemen in levi spe-
 culatoria nave fugit: nec antè fugæ finem,
 quàm Patras ventum sit, fecit. Nihil ea res
 animum militaris viri, & multos experti ca-
 sus, imminuit. quin contra, si in re navali,
 cujus esset ignarus, offendisset, eo plus in ea
 quorum usu calleret spei nactus, breve id ty-
 ranno gaudium se effecturum affirmabat.

XXVII. Nabis quum prosperâ elatus re, tum
 spem etiam haud dubiam nactus, nihil jam à

² Crateri] Hunc Crate- lior cetæ, fratrem Antigoni
 rum Gronovius existimat Gonatæ regis Macedoniæ.
 fuisse filium Demetrii Po- Res ipsa parum nota.

V. c. 160.
a. C. 192.

*Nabidis
castra in-
cendit.*

mari periculi fore, & terrestres aditus claudere opportunè positis præfidiis voluit. tertiâ parte copiarum ab obsidione Gythii abductâ, ¹ ad Pleias posuit castra. Imminet is locus & Leucis, & Acriis, quâ videbantur hostes exercitum admoturi. Quum ibi stativa essent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arundinibus textas fronde, quâ umbram modò præberet, texissent; priusquam in conspectum hostium veniret Philopœmen, neopinantem ² eum improvise genere belli agredi statuit. Navigia parva in stationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, cetratos plerosque, cum fundis & jaculis, & alio levi genere armaturæ, imposuit, inde littora legens, quum ad propinquum castris hostium promontorium venisset, egressus callibus notis, nocte Pleias pervenit: & sopitis vigilibus, ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte castrorum iniecit. Multi prius incendio absumpti sunt, quàm hostium adventum sentirent: & qui senserant, nullam opem ferre potuerunt. Ferro flammâque omnia absumpta: perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gythium in majora castra perfrugerunt. Ita perculsis hostibus, Philopœmen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus ³ finem Megalopolitarum est, duxit: & magnâ vi pecorum hominumque inde abreptâ, priusquam à Gythio tyrann-

¹ *Ad Pleias*] Hoc nomen corruptum est. Videtur legendum esse *Bœas*, quod oppidum vicinum fuit Acriis & Leucis, quæ hoc loco nominantur.

² *Eum*] Nabin.

³ *Finem Megalopolitarum*] Lege *finem Megalopolitanum*. Sic enim amat loqui Livius. L. IX. c. 6. *ad finem Campanum*. L. X. c. 35. *ad finem Lucerinum*. Et alibi sæpius.

nus præsidium agris mitteret, discessit. Inde U.C. 150.
a.C. 192.

Tegeam exercitu contracto, concilioque eodem & Achæis, & sociis indicto, in quo & Epirotarum, & Acarnanum fuere principes, statuit, quoniam satis & suorum à pudore maritimæ ignominie restituti animi, & hostium conterriti essent, ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obsidione Gythii hostem abduci posse. Ad Caryas primum in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gythium expugnatum est. cuius rei ignarus Philopœmen, castra ad Barboſthenem (mons est decem millia passuum ab Lacedæmone) promovit. Et Nabis recepto Gythio, cum expedito exercitu inde profectus, quum præter Lacedæmonem raptim duxisset, 4 Pyrrhi (quæ vocant) Castra occupavit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hostibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter angustias viæ prope quinque millia passuum. cogebatur agmen ab equitibus, 5 & maxime à parte auxiliorum: quod existimabat Philopœmen, tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo suos aggressurum. Dux res simul inopinatæ perculerunt eum: una, præoccupatus, quem petebat, locus: altera, quod primo agmini occurrisset hostem cernebat, ubi, quum per loca confragosa iter esset, sine levis armaturæ præsidio signa ferri non videbat posse.

*Gythium
captum à
Nabide.*

*Philopœ-
menis so-
lertia &
usus in
locis ca-
piendis.*

XXVIII. Erat autem Philopœmen præcipue in ducendo agmine locisque capiendis soler-

4 Pyrrhi... Castra] Nomina loci.

5 Et maxime à parte auxiliorum] Legendum videtur, & maximâ parte au-

xiliorum. Quum enim equitatus & pars auxiliorum cogat agmen, quî potest intelligi magis id ab auxiliis, quàm ab equitibus præstari?

U. C. 560. *tiæ, atque usûs: nec belli tantum temporibus,*
 a. C. 192. *sed etiam in pace, ad id maxime animum exer-*
cuerat. Ubi iter quopiam faceret; & ad dif-
ficilem transitu saltum venisset, contemplatus
ab omni parte loci naturam, quum solus iret,
secum ipse agitabat animo; quum comites ha-
beret, ab iis quærebat, Si hostis eo loco appa-
ruiſſet, quid, si à fronte, quid, si ab latere hoc,
aut illo, quid, si à tergo adoriretur, capiendum
consilii foret? Posse instructos rectâ acie, posse
inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ,
occurrere. Quem locum ipse capturus esset, cogi-
tando aut quærendo exsequebatur; aut quot
armatis, aut quo genere armorum (plurimum
enim interesse) usus; quò impedimenta, quò
sarcinas, quò turbam inermem rejiceret; quanto
ea, aut quali præsidio custodiret; & utrum per-
gere quâ cœpiſſet ire viâ, an eam quâ venisset re-
pêtere melius esset; castris quoque quem locum
caperet, quantum munimento amplecteretur loci,
quâ opportuna aquatio, quâ pabuli lignorumque
copia esset, quâ postero die castra moventi tutum
maximè iter, quæ forma agminis foret. His curis
cogitationibusque ita ab ineunte ætate animum
agitaverat, ut nulla ei nova in tali re cogitatio
esset. Et tum omnium primum agmen consti-
tuit: dein Cretenses auxiliares, & quos Ta-
rentinos vocabant equites, binos secum tra-
hentes equos, ad prima signa misit: & jussis
equitibus subsequi, super torrentem, unde
aquari possent, rupem occupavit. Eò impedi-
menta omnia, & calorum turbam conjectam,
armatis circumdedit: & pro natura loci castra
communivit. tabernacula statuere in aspreis,
& inæquabili solo difficile erat. Hostes quin-
gentos passus aberant. ¹ ex eodem rivo utrim-

¹ Ex eodem rivo utrimque... aquati sunt] Lege, utriusque.

que cum præsidio levis armaturæ aquati sunt: U.C. 160.
 & priusquam (qualia in propinquis castris so- a.C. 192.
 lent) contraheretur certamen, nox intervenit.
 Postero die apparebat pugnandum pro aqua-
 toribus circa rivum esse. nocte in valle à con-
 spectu hostium averſa, quantam multitudinem
 locus occulere poterat condidit cetratorum.

XXIX. Luce ortâ, Cretensium levis armatu- *Prælium*
 ra, & Tarentini equites super torrentem præ- *inter Phi-*
 lium commiserunt. Latemnastus Cretensis po- *lopame-*
 pularibus suis, equitibus ¹ Lycortas Megalo- *nem &*
 politanus præerat. ² Cretenses & hostium *Nabin.*
 auxiliares, equitumque idem genus Tarentini,
 præsidio aquatoribus erant. Aliquamdiu du-
 bium prælium fuit, ut eodem ex parte utraque
 hominum genere, & armis paribus. Proceden-
 te certamine, ³ & numero vicere tyranni au-
 xiliares, & quia ita præceptum à Philopœme-
 ne præfectis erat, ut modico edito prælio in
 fugam inclinarent, hostemque ad insidiarum
 locum pertraherent. Effusè secuti fugientes per
 convallem, plerique & vulnerati, & interfecti
 sunt, priusquam occultum hostem viderent.

¹ *Lycortas Megalopolita-*
nus] Is est procul dubio Po-
 lybii historiarum scriptoris
 pater.

² *Cretenses & hostium*] *Cretenses*, qui erant & *ho-*
stium, id est, hostium quo-
 que, *auxiliares*, equitumque
idem genus, sive genus equi-
 tum simile iis equitibus,
 qui pro Achæis pugnabant,
 nempe equites *Tarentini*,
 præsidio erant aquatoribus
 Nabidis. Intelligendum est
 igitur utrimque, tum apud
 Achæos, tum apud Nabin-

dem, & Cretenses, & Ta-
 rentinos equites militasse.
 Itaque hîc Cretenses adver-
 sus Cretenses, Tarentini
 equites adversus equites Ta-
 rentinos pugnant.

³ *Et numero vicere tyranni*
auxiliares, & quia] Du-
 plicem ob causam vicere ty-
 ranni auxiliares, quod nem-
 pe & numero superabant,
 & præceptum à Philopœme-
 ne præfectis erat, ut in fu-
 gam inclinarent. Itaque ab-
 solvitur sensus in verbo *per-*
traherent.

U.C. 560.
A.C. 191.

Cetrati ita , quantum latitudo vallis patiebatur , instructi sederant , ut facilè per intervalla ordinum fugientes suos acciperent. Consurgunt deinde ipsi integri , recentes , instructi : & in hostes inordinatos , effusos , labore etiam & vulneribus fessos , impetum faciunt. Nec dubia victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles : & haud paulo concitatiores cursu , quàm secutus erat , fugiens , ad castra est compulsus. multi cæsi captique in ea fuga sunt. Et in castris quoque foret trepidatum , ni Philopoemen receptui cani jussisset : loca magis confragosa , & , quacumque temere processisset , iniqua , quàm hostem metuens. Inde & ex fortuna pugnae , & ex ingenio ducis conjectans , in quo tum is pavore esset , unum de auxiliariis specie transfugæ mittit ad eum , qui pro comperto afferret , Achæos statuisset postero die ad Eurotam amnem , qui prope ipsis affluit mœnibus , procedere , ut intercluderent iter ; ne aut tyrannus , quum vellet , receptum ad urbem haberet ; aut comœatus ab urbe in castra portarentur : simul etiam tentaturos , si quorum animi sollicitari ad defectionem à tyranno possent. Non tam fidem dictis perfuga fecit , quàm perculso metu relinquendi castra causam probabilem præbuit. Postero die Pythagoram cum auxiliariis & equitatu stationem agere pro vallo jussit. ipse , tanquam in aciem , cum robore exercitus egressus , signa ocus ferri ad urbem jussit.

*Castra
deserit ty-
rannus.*

XXX. Philopoemen posteaquam citatum agmen per angustam & proclivem viam duci raptim vidit , equitatum omnem , & Cretensium auxiliares in stationem hostium , quæ pro castris erat , emit. Illi ubi hostes adesse , & à suis se desertos viderunt , primò in castra re-

cipere se conati sunt : deinde , posteaquam instructa acies tota Achæorum admovebatur , metu ne cum ipsis castris caperentur , sequi suorum agmen aliquantùm prægressum insistant. Extemplo cetrati Achæorum in castra impetum faciunt : ceteri ad persequendos hostes ire pergunt. Erat iter tale , per quod vix tranquillum ab hostili metu agmen expediri posset. Ut verò ad postremos prælium ortum est , clamorque terribilis à tergo paventium ad prima signa est perlatus , pro se quisque , armis abjectis , in circumjectas itineri sylvas diffugiunt , momentoque temporis strage armorum septa via est , maximè hastis , quæ pleræque¹ adversæ cadentes , velut vallo objecto iter impediabant. Philopœmen , utcunque possent , instare & persequi auxiliariis jussis , (² utique enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipse gravius agmen viâ patientiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis positis , levem armaturam , quam ad persequendum reliquerat hostem , opperiebatur. qui ubi primâ vigiliâ venerunt , nunciantes tyrannum cum paucis ad urbem penetrasse , ceteram multitudinem inermem toto sparsam vagari saltu , corpora curare eos jubet. ipse ex cetera copia militum (qui , quia priores in ca-

U. c. 560.
a. C. 192.

*Funditur
ejus exercitus.*

¹ *Adversa cadentes*] Ad Livius.

versa hasta intelligi debet ea quæ ita sita est , ut ferrum objiciat. Itaque *adversa cadentes haste* sunt ex quæ directo in terram ferro cadunt : atque ex iis sic temere in terram fortuito casu infixis efficitur illa imago cujusdam velut valli , quo impeditum fuisse iter dicit

² *Utique enim equitibus*] Juber Philopœmen auxiliares suos instare fugientibus hostibus , & confidit eos facturos operæ pretium , quum fuga per sylvas difficilis futura esset omnibus quidem hostibus , sed maximè equitibus.

U.C. 160. Istra venerant, refecti & cibo sumpto, & modica quiete erant) delectos, nihil præter gladios secum ferentes, extemplo educit, & 3 duarum portarum itineribus, quæ Pheras, quæque Barboſthenem ferunt, eos instruxit; quâ ex fuga recepturos sese hostes credebat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonii, quoad lucis superfuit quicquam, deviis callibus medio saltu se recipiebant. Primo vespere, ut lumina in castris hostium conspexere, è regione eorum occultis semitis se tenuerunt. ubi prætergressi ea sunt, jam tutum rati, in patentes vias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste passim ita multi cæsi captique sunt, ut vix quarta pars de toto exercitu evaserit. Philopœmen, incluso tyranno in urbem, insequentibus dies prope triginta vastandis agris Laconum absumpsit, debilitatisque ac prope fractis tyranni viribus, domum rediit, æquantibus eum gloriâ rerum Achæis imperatori Romano, &, quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam.

Legati
Rom. in
Græcia.

XXXI. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumire sociorum urbes, solliciti, ne Ætoli partis alicujus animos ad Antiochum avertissent. minimum operæ in Achæis adeundis consumpserunt, quos, quia Nabidi infesti erant, ad cetera quoque satis fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Theſſaliam iere: allocutique concilio frequenti Theſſalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum concilium indictum est. Accuratiores ibi habenda

Veniunt
Deme-
triadem.

3 Duarum portarum] Urbis Lacedæmonis. Prævidebat Philopœmen repentes urbem Laconas per duo ma-

ximè itinera venturos esse, à duabus Lacedæmonis portis Pheras Barboſthenem quaferentia.

LIBER XXXV. 325

oratio fuit: quòd pars principum alienati à Romanis, totique Antiochi & Ætolorum erant: quia, quum reddi filium obsidem Philippo allatum esset, stipendiumque impositum remitti, inter cetera vana allatum erat, Demetriadem quoque ei reddituros Romanos esse. Id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionisque ejus quidam, omnia novari Ætolorum Antiochique adventu malebant. Adversus eos ita differendum erat, ne timorem vanum iis demendo, spes incisa Philippum abalienaret: in quo plus ad omnia momenti, quàm in Magnetibus esset. Illa tantum commemorata, quum totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse, tum eam civitatem præcipuè. Ibi enim non præsidium modò Macedonum fuisse, sed regiam exædificatam, ut præsens semper in oculis habendus esset dominus. Ceterum nequicquam ea facta, si Ætoli Antiochum in Philippi regiam adducerent, & novus & incognitus pro vetere & experto habendus rex esset. Magnetarchen summum magistratum vocant. is tum Eurylochus erat. ac potestate eâ fretus, negavit dissimulandum sibi & Magnetibus esse, quæ fama vulgata de reddenda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda, & audenda Magnetibus esse. Et inter dicendi contentionem inconsultius evectus projecit, Tum quoque specie liberam Demetriadem esse. re verà omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc vocem fremitus ¹ variantis multitudinis fuit, partim assentientium, partim indignantium dicere id ausum eum. Quintias quidem adeo exarsit irâ,

U.C. 160.
a.C. 192.

Eurylochus
Magnetarcha
audax & inconsultus.

¹ Variantis] Variè agitata, variis animi motibus æstuantis. Verbum *variare* est, l. I. c. 43. Ibi si *variaret*. Sic & Lucret. l. V. v. 823. *variantibus formis*. *Varipus*. sumptum à Livio

U. C. 160. ut manus ad cœlum tendens, deos testes in-
 2. C. 192. grati ac perfidi animi Magnetum invocaret. Hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, magnæ tum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum quòd semper Romanorum haud dubiè partis fuerat, ab T. Quintio legatisque aliis flens petiit, *ne unius amentiam civitati assignarent. Suo quemque periculo furere. Magnetes, non libertatem modò, sed omnia quæ hominibus sancta caraque sint, T. Quintio & populo Romano debere. Nihil quemquam ab diis immortalibus precari posse, quod non Magnetes ab illis haberent; & in corpora sua citius per furem sœvituros, quàm ut Romanam amicitiam violarent.*

Ætoli defectionem nudant.

XXXII. Hujus orationem subsecutæ multitudinis preces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Ætoliā profugit. Jam enim, & id magis in dies, Ætoli defectionem nudabant: eoque ipso fortè tempore ¹ Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum, redierat; indeque Menippum secum adduxerat, regis legatum. Qui, priusquam concilium iis daretur, impleverant omnium aures, terrestres navalesque copias commemorando; *ingentem vim peditum equitumque venire: ex India elephantos: ² ad omnia* (quo maximè moveri credebant multitudinis animos) *tantum advehi auri, ut ipsos emere Romanos possit.* Apparebat,

¹ Thoas.... quem miserant ad Antiochum] Suprà, c. 12. Diæarchus frater prætoris, id est, Thoantis, ad Antiochum missus esse dicitur, nullâ factâ Thoantis ipsius mentione. Sed intelligendum est, & ipsum, cir-

cum acto magistratûs annui spatio, ad Antiochum profectum esse, ut majore auctoritate moveret regem.

² Ad omnia] Præter hæc omnia. Forsitan tamen quis malit, quod editi quidam habent, ante omnia.

LIBER XXXV. 327

quid ea oratio in concilio motura esset. nam & U.C. 160.
venisse eos , & quæ agerent omnia Romanis a.C. 191.
legatis deferebantur : & , quanquam prope ab-
scissa res erat , tamen non ab re esse Quintio
visum est , sociorum aliquos legatos interesse
ei concilio , qui admonerent Romanæ societa-
tis Ætolos , qui vocem liberam mittere adver-
sus regis legatum auderent. Athenienses ma-
ximè in eam rem idonei visi sunt , propter &
civitatis dignitatem , & vetustam societatem
cum Ætolis. ab iis Quintius petiit , ut legatos
ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas
primus in eo concilio renunciavit legationem.

Concili-
um Pa-
nætoli-
cum.

Menippus post eum intromissus, *Optimum fuisse*
omnibus qui Græciam Asiamque incoherent , ait ,
integris rebus Philippi potuisse intervenire Antio-
chum : sua quemque habiturum fuisse , neque om-
nia sub nutum ditionemque Romanam perventu-
ra. Nunc quoque , inquit , si modò vos quæ in-
choastis consilia constanter perducitis ad exitum ,
poterit , diis juvantibus , & Ætolis sociis , An-
tiochus quamvis inclinatas Græciæ res restituere
in pristinam dignitatem. Ea autem in libertate
posita est , quæ suis stat viribus , non ex alieno
arbitrio pender. Athenienses , quibus primis
post regiam legationem dicendi quæ vellent
potestas facta est , mentione omni regis præ-
termisâ , Romanæ societatis Ætolos , merito-
rumque in universam Græciam T. Quintii ,
admonuerunt : ne temere eam celeritate nimia
consiliorum everterent. Consilia calida & auda-
cia primâ specie lata , 3 tractatu dura , eventus
tristia esse. Legatos Romanos , & in iis T. Quin-
tium , haud procul inde abesse. Dum integra om-

3 Tractatu dura] Dum perducuntur , difficilia &
tractantur , dum ad effectum molesta.

U. C. 160
a. C. 191.

nia essent, verbis potius ⁴ de iis quæ ambigerentur disceptarent, quàm Asiam Europamque ad funestum armarent bellum.

Legati
Romani
in Æto-
liam eunt.

XXXIII. Multitudo avida novandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant. principum maximè seniores auctoritate obtinuerunt, ut daretur iis concilium. Hoc decretum Athenienses quum retulissent, eundem in Ætoliam Quintio visum est. Aut enim moturum aliquid, aut omnes homines testes fore, penes Ætolos belli cul-
pam esse; Romanos iusta ac prope necessaria sumpturos arma. Posteaquam ventum est eò, Quintius in concilio orsus à principio societatis Ætolorum cum Romanis, & quoties ab iis fides mota foederis esset; pauca de jure civitatum, de quibus ambigeretur, differuit. Si quid tamen æqui se habere arbitrarentur, quanto esse satius Romam mittere legatos, seu disceptare, seu rogare senatum mallent; quàm populum Romanum cum Antiocho, ¹ lanistis Ætolis, non sine motu magno generis humani, & perniciæ Græciæ dimicare? Nec ullos prius cladem ejus belli sensuros, quàm qui movissent. Hæc nequicquam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde ceterique factionis ejusdem cum assensu omnium auditi, pervicerunt, ut, ² ne dilato quidem concilio & absentibus Romanis, de-

Ætoli
vocandum
Antio-
chum de-
cernunt.

⁴ De iis quæ ambigerentur] Vid. quæ hac de re memoravit Livius, l. XXXIII. capp. 34. & 49. & l. XXXIV. c. 23.

¹ Lanistis Ætolis] Ætolis committentibus, subornantibus in certamen; quemadmodum lanistæ gladiatorum paria inter se compa-

rant, & depugnare jubent. Sic in Ep. Antonii, apud Cic. Phil. XIII. n. 40. Ne videret unius corporis duas acies, lanistâ Cicerone, dimicantes.

² Ne dilato quidem concilio & absentibus Romanis] Ne dilato quidem concilio, ne parvâ quidem interpositâ

cretum fieret, quo arcesseretur Antiochus ad liberandam Græciam, disceptatumque inter Ætolos & Romanos. Huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus prætor eorum. nam quum id ipsum decretum posceret eum Quintius, non veritus majestatem viri, *aliud in præsentia, quod magis instaret, prævertendum sibi esse*, dixit: *decretum responsumque brevi in Italia, castris super ripam Tiberis positis, daturum.* tantus furor illo tempore gentem Ætolorum, tantusque magistratus eorum cepit.

XXXIV. Quintius legatique Corinthum redierunt. inde, ¹ ut quæque de Antiocho, nihil per se ipsi moti, & sedentes expectare adventum viderentur regis, concilium quidem universæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt: per ² apocleros autem (ita vocant sanctius consilium: ex delectis constat viris) id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur. Inter omnes constabat, in civitatibus principes, optimum quemque, Romanæ societatis esse, & præsentī statu gaudere: multitudinem, & ³ quorum res non ex sententia

morâ, donec absentes essent Romani. Statim, coram ipsis Romanis, decretum fit quo arcessatur in Græciam Antiochus, bellumque proinde cum Romanis sumatur.

¹ *Ut quæque de Antiocho*] Locus fractus, cujus tamen sensus appareat. Hæc enim videtur fuisse mens Livii. Ætoli, ne, tanquam omnia reponentes in Antiocho, nihil per se ipsi moti, ac sedentes compressis, quod aiunt, manibus expectare adventum regis viderentur,

etsi concilium universæ gentis non habuerunt, per apocleros tamen id agitabant, quonam modo res in Græcia novarentur. Ætoli, pro insita genti ferocia & vanitate, indignum ducebant, si omnia debere viderentur Antiocho, eique probare voluerunt sese posse per se ipsos facere operæ pretium.

² *Apocleros*] Quos Latine diceres *selektos*: à verbo ἀποκάλειν, *sevocō*.

³ *Quorum res non ex sententia ipsorum essent*] Quo-

U.C. 160. ipsorum essent, omnia novari velle. Ætoli con-
 a. C. 191. silium uno die ⁴ spei quoque non audacis mo-
 dò, sed etiam impudentis, ceperunt; Deme-
 triadem, Chalcidem, & Lacedæmonem oc-
 cupandi. Singuli in singulas missi sunt princi-
 pes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæ-
 monem, Diocles Demetriadem. Hunc exsul
 Eurylochus, de cujus fuga causaque fugæ antè
 dictum est, quia reditûs in patriam nulla spes
 alia erat, adjuvit. Litteris Eurylochi admoniti
 propinqui amicique, & qui ejusdem factiõnis
 erant, liberos & conjugem ejus cum sordida
 veste, tenentes velamenta supplicum, concio-
 nem frequentem adire jubent; singulos uni-
 versosque obtestantes, ne infontem, indemna-
 tum consensescere in exsilio sinerent. Et simpli-
 ces homines misericordia, & improbos sedi-
 tiososque ⁵ immiscendi res tumultu Ætolico
 spes movit: pro se quisque ⁶ revocare jube-
 bant. His præparatis, Diocles cum omni equi-
 tatu (& erat tunc præfectus equitum) specie
 reducentis exsulem hospitem profectus, die ac
 nocte ingens iter emensus, quum millia sex
 ab urbe abesset, luce primâ tribus electis tur-
 mis, ceterâ multitudine equitum subsequi ius-
 sâ, præcessit. posteaquam portæ appropinqua-
 bat, desilire omnes ex equis iussit, & loris
 ducere equos, itineris maximè modo, solutis
 ordinibus: ut comitatus magis præfecti videretur,
 quàm præsidium. Ibi unâ ex turmis ad

Deme-
 triadem
 occupant.

rum res non in eo statu es-
 sent quem optarent ipsi;
 quorum res malè se habe-
 rent.

⁴ *Spei quoque*] Etiam spei:
 etiam si quis spem tantum
 animo concepisset, non rem
 ipsam perficiendam, quod

fecere Ætoli, aggressus es-
 set.

⁵ *Immiscendi res tumultu
 Ætolico*] Turbandi res ope
 Ætolorum, qui tumultum
 in urbe excitaturi essent.

⁶ *Revocare jubebant*] Ma-
 gis placeret revocari.

portam relictâ , ne excludi subsequens equita-
tus posset , mediâ urbe , ac per forum , manu
Eurylochum tenens , multis occurrentibus gra-
tulantibusque , domum deduxit. Mox equitum
plena urbs erat , & loca opportuna occupa-
bantur. tum in domos missi , qui principes
adversæ factionis interficerent. Ita Demetrias
Ætolorum facta est.

XXXV. Lacedæmone non urbi vis afferenda ,
sed tyrannus dolo capiendus erat : quem spo-
liatum maritimis oppidis à Romanis , tunc in-
tra moenia etiam Lacedæmonis ab Achæis com-
pulsus , qui occupasset occidere , eum totius
gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Cau-
sam mittendi ad eum habuerunt , quòd fati-
gabat precibus , ut auxilia sibi , quum illis au-
ctoribus rebellasset , mitterentur. Mille pedites
Alexameno dati sunt , & triginta delecti ex ju-
ventute equites. ¹ His à prætore Damocrito in
consilio arcano gentis , de quo antè dictum
est , denunciatum , *Ne se ad bellum Achaicum ,
aut rem ullam , quam suâ quisque opinione præ-
cipere posset , crederent missos esse. quidquid Ale-
xamenam res monuisset subiti consilii capere , ad
id , quamvis inopinatum , temerarium , audax ,
obedienter exsequendum parati essent , ac pro eo
acciperent , tanquam ad id unum agendum missos
ab domo se scirent.* Cum his ita præparatis , Ale-
xamenus ad tyrannum venit , quem adveniens
extemplo spei implevit. *Antiochum jam in Eu-
ropam transisse , mox in Græcia fore ; terras , ma-
ria , armis , viris completurum. Non cum Phi-
lippo rem esse credituros Romanos. numerum iniri
peditum equitumque , ac navium , non posse : ele-*

*Nabin
dolo ca-
piunt , &
occidunt.*

¹ His à prætore Damocri- patet ex iis quæ memora-
to] Triginta equitibus , ut buntur infra.

U.C. 560.

a.C. 192.

phantorum aciem conspectu ipso debellaturam, Ætolos toto suo exercitu paratos esse venire Lacedæmonem, quum res poscat: sed frequentes armatos ostendere advenienti regi voluisse. Nabidi quoque & ipsi faciendum esse, ut, quas haberet copias, non sineret sub tectis marcescere otio: sed educeret, & in armis decurrere cogeret, simul animos acueret, & corpora exerteret. Consuetudine leviozem laborem fore, & comitatē ac benignitate ducis etiam non injucundum fieri posse. Educi inde frequenter ante urbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni mediâ ferè in acie consistebant. tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos plerumque Alexamenus erat, ante signa vectabatur, cornua extrema invisens. in dextro cornu Ætoli erant, & qui antè auxiliares tyranni fuerant, & qui venerant mille cum Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendique eum quæ in rem esse videbantur; nunc in dextrum cornu ad suos adequitandi; mox inde, velut imperato quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum. Sed, quem diem patrando facinori statuerat, eo paulisper cum tyranno vectatus, quum ad suos concessisset, tum equitibus ab domo secum missis, Agenda, inquit, res est, juvenes, audendaque, quam me duce impigre exsequi iussi estis. Parate animos dextrasque, ne quis in eo quod me viderit facientem cesset. Qui cunctatus fuerit, ² & suum consilium meo interponet, sciat sibi redditum ad penates non esse. Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis

² Et suum consilium meo interponet] Et meum consilium non unice intuebitur,

sed è suo aliquid afferet, quod moram faciat imperiis meis.

LIBER XXXV. 333

exissent. Tyrannus ab lævo cornu veniebat. U.C. 560.
 3 Ponere hastas equites Alexamenus jubet, & a.C. 191.
 se. intueri. colligit & ipse animum confusum
 tantæ cogitatione rei. Posteaquam appropin-
 quabat, impetum facit, & transfixo equo,
 tyrannum deturbat. Jacentem equites confo-
 diunt. multis frustra in loricam ictibus datis,
 tandem in nudum corpus vulnera pervenerunt:
 & priusquam à media acie succurreretur, ex-
 spiravit.

XXXVI. Alexamenus cum omnibus Ætolis
 citato gradu ad regiam occupandam pergit.
 Corporis custodes, quum res in oculis gere-
 retur, pavor primò cepit: deinde, posteaquam
 abire Ætolorum agmen videre, concurrunt ad
 relictum tyranni corpus: ¹ & spectantium tur-
 ba ex custodibus vitæ mortisque ultoribus fa-
 cta. Nec movisset se quisquam, ² si extemplo
 positis armis, vocata in concionem multitudo
 fuisset, & oratio habita tempori conveniens;
 frequentibus inde retentis in armis Ætolis,
 sine injuria cujusquam. sed, ut oportuit in con-
 silio fraude cœpto, omnia in maturandam per-
 niciem eorum qui fecerant, sunt acta. Dux re-
 giâ inclusus, diem ac noctem in scrutandis

3 Ponere hastas.] Sensus
 postulat ut intelligamus, re-
 clinare ac demittere hastas,
 ut solent ii qui hostem in-
 vasuri sunt. Sed utrùm id
 Latini sermonis proprietas
 patiatur dubitamus. Ponere
 enim hastas, ex usu recepto
 & vulgato, est eas deponere
 & abjicere: ut infra c. seq.
 positis armis.

1 Et spectantium turba.]
 Non absurdè videtur recidi
 posse particula &, ut totum

hoc membrum intelligatur
 per appositionem adjunctum
 præcedentibus.

2 Si extemplo positis ar-
 mis.] Si ipse Alexamenus
 positis, id est, relictis armis
 vocasset ad concionem La-
 cedæmonios, & orationem
 tempori convenientem ha-
 buisset: retinens tamen &
 hoc ipso tempore, & ali-
 quamdiu postea, frequentes
 in armis Ætolos, sed ita ut
 nemini injuria fieret.

V.C. 160
a.C. 192.

Lacedæ-
monii con-
cidunt
Ætolos.

Philopæ-
men La-
conas so-
cietati
Achæorum
adjungit.

Thoas
Ætolus
frustra
Chalcide-
m ten-
eat.

thesauris tyranni consumpsit: Ætoli velut capta urbe, quam liberasse videri volebant, in prædam versi. Simul indignitas rei, simul contemptus, animos Lacedæmonii ad coeundum fecit. alii dicere, exturbandos Ætolos, & libertatem, quum restitui videretur, interceptam, repetendam: alii, ut caput agendæ rei esset, regii generis aliquem³ in speciem assumendum. Laconicus ejus stirpis erat puer admodum, educatus cum liberis tyranni. eum in equum imponunt, & armis arreptis Ætolos vagos per urbem cadunt. Tum regiam invadunt. ibi Alexamenum cum paucis resistentem obtruncant. Ætoli circa⁴ Chalcioecon (Minervæ est templum æreum) congregati caduntur. Pauci armis abjectis, pars Tegeam, pars Megalopolim perfugiunt. ibi comprehensi à magistratibus, sub corona venierunt. Philopæmen, auditâ cæde tyranni, profectus Lacedæmonem, quum omnia turbata metu invenisset; evocatis principibus, & oratione habitâ, qualis habenda ab Alexameno fuerat, societati Achæorum Lacedæmonios adjunxit: eo etiam facilius, quòd ad idem fortè tempus A. Attilius cum quatuor & viginti quinquere milibus ad Gythium accessit.

XXXVII. Iisdem diebus circa Chalcidem Thoas, per Euthymidam principem, pulsum opibus eorum qui Romanæ societatis erant, post T. Quintii legatorumque adventum, & Herodorum Ciani mercatorem, sed potentem Chalcide propter divitias, præparatis ad prodicionem iis qui Euthymidæ factionis erant,

³ In speciem] Qui rei gerendæ nomen auctoritatemque commodaret.

⁴ Chalcioecon (Minervæ

est templum æreum] Atque inde illi templo nomen. χάλκος enim æs, τίκω δόμος.

nequaquam eamdem fortunam, quâ Demetrias U.C. 560.
 per Eurylochum occupata erat, habuit. Eu- a. C. 191.
 thymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primùm, hinc Salganea processit; Herodorus ad Thronium. Inde haud procul in ¹ Maliaco sinu duo millia peditum Thoas & ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. eas cum sexcentis peditibus Herodorus trajicere in insulam Atalantam iussus: ut inde, quum pedestres copias appropinquare jam Aulidi atque Euripo sensisset, Chalcidem trajiceret. ipse ceteras copias, nocturnis maximè itineribus, quantâ poterat celeritate, Chalcidem ducebat.

XXXVIII. Mictio & Xenoclides, penes quos tum summa rerum, pulso Euthymida, Chalcide erat, seu ipsi per se suspicati, seu indicatâ re, primò pavidî, nihil usquam spei, nisi in fuga, ponebant. deinde posteaquam resedit terror, & prodi & deferri non patriam modò, sed etiam Romanorum societatem cernebant, consilio tali animum adjecerunt. Sacrum anniversarium eo fortè tempore Eretriæ ¹ Amarynthidis Dianæ erat: quod non popularium modò, sed Carystiorum etiam cœtu celebratur. Eò miserunt qui orarent Eretrienes Carystiosque, *Ut & suarum fortunarum in eadem insula geniti misererentur, & Romanam societatem respicerent. ne sinerent Ætolorum Chalcidem fieri.*

¹ Maliaco sinu] Maliacus sinus est & ipse sinus maris, & quemadmodum jam observavimus ad XXVIII. 5. circumjacens ora. Hic duplici illo sensu accipitur. Nam duo hæc millia peditum & ducenti equites ter-

ram obtinebant, onerariæ mare.

¹ Amarynthidis Dianæ] Hoc Dianæ cognomen inditum est ab Amaryntho opidulo Eubœæ, haud procul distante ab Eretria.

U.C. 60. *Eubœam habituros, si Chalcidem habuissent. Gra-*
 a.C. 192. *ves fuisse Macedonas dominos: multo minùs to-*
lerabiles futuros Ætolos. Romanorum maxime
respectus civitates movit, & virtutem nuper
in bello, & in victoria justitiam benignitatem-
que expertas. itaque quod roboris in juven-
tute erat, utraque civitas armavit misitque.
His tuenda mœnia Chalcidis oppidani quum
tradidissent, ipsi omnibus copiis transgressi Eu-
ripum, ad Salganea posuerunt castra. inde ca-
duceator primum, deinde legati ad Ætolos
missi percunctatum, quo suo dicto factove so-
cii atque amici ad se oppugnandos venirent?
Respondit Thoas dux Ætolorum, Non ad oppu-
gnandos, sed ad liberandos ab Romanis venire
sefe. Splendidiore nunc eos catenâ, sed multo gra-
viore vinctos esse, quàm quum præsidium Mace-
donum in arce habuissent. Se vero, negare Chal-
cidentenses, aut servire ulli, aut præsidio cujus-
quam egere. Ita digressi ex colloquio legati ad
suos. Thoas & Ætoli, ut qui spem omnem in
eo ut improvisò opprimerent habuissent, ad
justum bellum oppugnationemque urbis mari
ac terrâ munitæ haudquaquam pares, domum
rediere. Euthymidas, posteaquam castra po-
pularium ad Salganea esse, profectosque Æto-
los audivit, & ipse à Thebis Athenas rediit.
Et Herodorus, quum per aliquot dies inten-
tus ab Atalanta signum nequicquam exspecta-
set, missâ speculatoriâ nave, ut quid moræ es-
set sciret, posteaquam rem omissam à sociis vi-
dit, Thronium, unde venerat, repetit.

XXXIX. Quintius quoque his auditis, ab
 Corintho veniens navibus, in Chalcidis Eu-

2. *Iustum bellum*] Bellum apertum, quod sine fraude
 invidiisque fieret.

ripo Eumeni regi occurrit. Placuit, quingen-^{U. c. 563.}
 tos milites præsidii causâ relinqui Chalcide ab^{a C. 192.}
 Eumene rege: ipsum Athenas ire. Quintius,^{Quintius}
 quò profectus erat, Demetriadem contendit,^{frustra}
 ratus Chalcidem liberatam, momenti aliquid^{Magnetar}
 apud Magnetarum ad repetendam societatem Ro-^{sentat.}
 manam facturam. Et ut præsidii aliquid esset
 suæ partis hominibus, Eunomo prætori The-
 salorum scripsit, ut armaret juventutem, &
 Villium ad Demetriadem præmisit ad tentan-
 dos animos; non aliter, nisi pars aliqua incli-
 naret ad respectum pristinæ societatis, rem ag-
 gressurus. Villius quinquere mi nave¹ ad ostium
 portûs est in vectus. Eò multitudo Magnetum
 omnis quum se effudisset, quæsit Villius,
 utrùm ad amicos, an ad hostes sese venisse
 mallent? Respondit Magnetarches Eurylochus,
*Ad amicos venisse eum: sed abstinere portu, &
 sineret Magnetarum in concordia & libertate esse,
 nec per colloqui speciem multitudinem sollicita-
 ret.* Altercatio inde, non sermo fuit: quum
 Romanus,² ut ingratos, increparet Magnetarum,
 imminentesque prædiceret clades; multitudo
 obstreperet, nunc senatum, nunc Quintium
 accusando. ita irritò incepto Villius ad quin-
 tium sese recepit. At Quintius, nuncio ad
 prætorem misso, ut reduceret domum copias,
 ipse navibus Corinthum rediit.

XL. Abstulerunt me velut de spatio, Græciæ
 res immistæ Romanis: non quia ipsas operæ
 pretium esset perscribere, sed quia causæ fue-
 runt cum Antiocho belli.¹ Consulibus designa-

¹ *Ad ostium portûs*] Non
 ingressus est portum Roma-
 nus, sed tantum ad ostium
 accessit.

² *Ut ingratos, increparet
 Magnetarum*] Elegantiùs abes-
 set particula *ut*.

¹ *Consulibus designatis..*

U.C. 560.
A.C. 192.
*Res Ita-
lia.*

tis (inde namque diverteram) L. Quintius & Cn. Domitius consules in provincias profecti sunt : Quintius in Ligures , Domitius adversus Boios. Boii quieverunt : atque etiam senatus eorum cum liberis , & præfecti cum equitatu (summa omnium mille & quingenti) consuli dediderunt sese. Ab altero consule ager Ligurum latè est vastatus , castellaque aliquot capta : unde non præda modò omnis generis cum captivis parta , sed recepti quoque aliquot cives sociique , qui in hostium potestate fuerant. Eodem hoc anno , Vibonem colonia deducta est senatusconsulto plebeique scito. tria millia & septingenti pedites ierunt , trecenti equites. Triumviri deduxerunt eos , Q. Nævius , M. Minucius , M. Furius Crassipes. quina dena jugera agri data in singulos pedites sunt : duplex equitibus. ² Bruttiorum proximè fuerat ager : Bruttii ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores ; diutinus alter , sed segnior. ³ Terra dies duodequadragenta movit. per totidem dies feriæ in sollicitudine ac metu fuere. in triduum ejus rei causâ supplicatio habita est. Ille non pavor vanus , sed vera multorum clades fuit. incendio à foro

L. Quintius & Cn. Domitius consules in provincias] Hæc sanè conciliari non possunt cum iis quæ suprâ c. 22. & c. 24. narravit Livius. Illic enim ambo consules disertè memorantur profecti primò in provincias ; mox Quintius ad habenda comitia novorum consulum revocatus Romanam. Reliqua confer ex

hoc loco cum c. 22. ac procul dubio deprehendes hic non immeritò , in re quidem tenui , argui posse Livium indigentiam.

² *Bruttiorum]* Vid. not. 2. ad XXXIV. 45.

³ *Terra dies duodequadragenta movit]* Factus est terræ motus , qui per octo & triginta dies assiduus fuit.

LIBER XXXV. 339

Boario orto, diem noctemque ædificia in Ti- U. c. 180.
berim versa arserè, tabernæque omnes cum a. C. 191.
magni pretii mercibus conflagraverunt.

XLII. Jam ferè in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura Apparatus belli
Patribus crescebat. Itaque de provinciis magis bellum
gistratuum designatorum, quo intentiores es- adversus
sent omnes, agitari cœptum est. Decrevere, Antio-
ut consulibus Italia, & quò senatus censuisset, chum.
(jam esse bellum adversus Antiochum regem
omnes sciebant) provinciæ essent. cujus ea fors
esset, quatuor millia peditum civium Romano-
rum, & trecenti equites, sex millia socium
Latini nominis cum quadringentis equitibus
sunt decreta. Eorum delectum habere L. Quintus
consul jussus: ne quid moraretur, quominus
consul novus, quò senatus censuisset, ex-
templo proficisci posset. Item de provinciis
prætorum decretum est: ¹ prima ut fors duæ,
urbanaque & inter cives ac peregrinos jurisdi-
ctio esset: secunda Bruttii: tertia classis, ut
navigaret, quò senatus censuisset: quarta, Si-
cilia: quinta, Sardinia: sexta, Hispania ulte-
rior. imperatum præterea L. Quintio consuli
est, ut duas legiones civium Romanorum no-
vas conscriberet; & socium ac Latini nominis
viginti millia peditum, & octingentos equites.
eum exercitum prætori, cui Bruttii provincia
evenisset, decreverunt. Ædes duæ Jovi eo anno
in Capitolio dedicatæ sunt. Voverat L. Furius
Purpureo prætor Gallico bello unam, alteram
consul. dedicavit Q. Marcius Ralla duumvir. Fœnera-
Judicia in fœneratores eo anno multa severè torum dam-
nata.

¹ Prima ut fors] Ut prima complecteretur, urbanam
ma fors duas jurisdictiones & inter cives ac peregrinos.

P ij

U. c. 560. sunt facta, accusantibus privatos ædilibus c²
 2. C. 192. rulibus, M. Tuccio, & P. Junio Bruto. de
 multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Ca-
 pitolio positæ in cella Jovis ² supra fastigium
 ædiculæ, & duodecim clypea inaurata: &
 iidem porticum extra portam Trigeminam ³ in-
 ter lignarios fecerunt.

Antiochi
 de Anni-
 bale deli-
 beratio.

XLII. Intentis in apparatus novi belli Ro-
 manis, ne ab Antiocho quidem cessabatur.
 Tres eum civitates tenebant, Smyrna, & Ale-
 xandria Troas, & Lampfacus, quas neque vi
 expugnare ad eam diem ¹ poterat, neque con-
 ditionibus in amicitiam perlicere, neque à ter-
 go relinquere trajiciens ipse in Europam vole-
 bat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio.
 Et primò naves apertæ, quas cum eo missurus
 in Africam fuerat, moratæ sunt: deinde an
 omnino mittendus esset, consultatio mota est,
 maximè à Thoante Ætolo, qui omnibus in
 Græcia tumultu completis, Demetriadem af-
 ferebat in potestate esse: & quibus mendaciis
 de rege, multiplicando verbis copias, ejus,
 crexerat multorum in Græcia animos, iisdem
 & regis spem inflabat: *omnium votis eum ar-
 cessi. concursum ad littora futurum, unde classem
 regiam prospexissent.* Hic idem ausus de Anni-
 bale est movere sententiam prope jam certam
 regis. nam *neque dimittendam partem navium
 à classe regia censebat: neque, si mittendæ na-*

² *Supra fastigium ædicu-
 læ*] *Ædicula* hîc intelli-
 genda videtur capsula ali-
 qua, quæ fortasse signum
 Jovis aut sacra includeret.

³ *Inter lignarios*] Hoc vi-
 detur nomen esse loci sic di-

cti à lignariis opificibus: ita
 ut *inter lignarios* eâdem for-
 mâ dicatur, quâ l. I. c. 8.
inter duos lucos.

¹ *Poterat*] *Malle*mus, *pa-*
tuerat.

ves forent, minus quemquam ² ei classi, quam ^{U.C. 66.} Annibalem præficiendum. Exsulem illum & Pæ- ^{a.C. 192.} num esse, cui mille indies nova consilia vel fortuna sua, vel ingenium possit facere. Et ipsam eam gloriam belli, quâ velut dote Annibal concilietur, nimiam in præfecto regio esse. Regem ³ conspici, regem unum ducem, unum imperatorem videri debere. Si classem, si exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac si per alium ducem amittantur. si quid prospere eveniat, Annibalis eam, non Antiochi, gloriam fore. Si verò universo bello vincendi Romanos fortuna detur; quam spem esse, sub rege victurum Annibalem uni subiectum, qui patriam prope non tulerit? Non ita se à juvenia eum gessisse, spe animoque complexum Orbis terrarum imperium, ut in senectute dominum laturus videatur. Nihil opus esse regi Annibale duce: comite & consiliario eodem ad bellum uti posse. ⁴ Modicum fructum ex ingenio tali, neque gravem, neque inutilem fore. si summa petantur, & dantem, & accipientem prægravatura.

XLIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quàm eorum qui genus ac fortunam suam animis non æquant: ¹ quia virtutem & bonum alienum oderunt. Extemplo consilium mittendi ^{Consilium mittendi Annibalis in Italiam abjicitur.}

² Ei classi] Potest rectè eliminari vox ei.

³ Conspici] Vid. not. 5. ad I. 47.

⁴ Modicum fructum... si summa petantur] Hæc sibi ex adverso respondent. Si satis habeat rex modicum fructum, modicam utilitatem ex Annibale sibi quærere, qualis ex comite consi-

liarioque percipitur, id fieri sine periculo posse. At si ex eo summa petat, si maximos quosque fructus ex eo, ut ex magno duce, sibi quæsitos velit, id utrique noxium fore.

¹ Quia virtutem & bonum alienum oderunt] Magis placeret, ut bonum. Qui consilii sibi sunt pusilli in

U.C. 560.
a.C. 192.

*Antio-
chus in
Europam
ejicit.*

Annibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat, abjectum est. Demetriadis maximè defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non ultrà differre profectionem in Græciam constituit. Priusquam solveret naves, Ilium à mari adscendit, ut Minervæ sacrificaret. Inde ad classem regressus, proficiscitur quadraginta tectis navibus, apertis sexaginta: & ducentæ onerariæ cum omnis generis comœatu, bellicoque alio apparatu, sequebantur. Imbrum primo insulam tenuit: inde Sciathum trajecit. ubi collectis ² in alto quæ dissipatæ erant navibus, ad Pteleum primùm continentis venit. Ibi Eurylochus ei Magnetarches princepsque Magnetum ab Demetriade occurrunt. quorum frequentiam lætus, die postero in urbis portum navibus est invehctus. Copias haud procul inde exposuit. decem millia pedum fuere, & quingenti equites, sex elephantum; vix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, nedum ad sustinendum Romanum bellum. Ætoli, posteaquam Demetriadem venisse Antiochum allatum est, concilio indicto, decretum, quo arcefferent eum, fecerunt. Jam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat, Phaleram in sinum Maliacum processerat. inde decreto accepto, Lamiam venit, exceptus ingenti favore multitudinis, cum plausibus clamoribusque, & quibus aliis lætitiæ effusa vulgi significatur.

XLIV. In concilium ut ventum est, ¹ ægre

magna fortuna animi, oderunt virtutem, tanquam bonum alienum, quod quum ad se nihil pertinere intelligant, in aliis reperiri mo-

lestè ferunt.

² *In alto quæ*] Quæ in alto mari.

¹ *Ægre*] Ob confluentem turbam.

à Phænea prætor principibusque introductus, U. c. 168.
 inde facto silentio, rex dicere orsus. Prima ^{a. C. 192.}
 ejus oratio fuit excusantis, *Quòd tanto minori-* ^{Antiochi}
bus spe atque opinione omnium copiis venisset. Id ^{oratio in}
sua impensæ erga eos voluntatis maximum debere ^{concilio}
indiciu[m] esse, quòd nec paratus satis ullâ re, ^{Ætolo-}
& tempore ad navigandum immaturo, vocanti- ^{rum.}
bus legatis eorum haud gravatè obsecutus esset,
credidissetque, quum se vidissent Ætoli, omnia
vel in se uno posita præsidia existimatu[m] esse.
Ceteru[m] eorum quoque se, quorum expectatio
destituta in præsentia videatur, spem abunde ex-
pletu[m]. Nam simul primum anni tempus navi-
gabile præbisset mare, omnem se Græciam ar-
mis, viris, equis, omnem oram maritimam clas-
sibus completu[m]. Nec impensæ, nec labori, nec
periculo parsurum; donec depulso cervicibus eo-
rum imperio Romano, liberam verè Græciam,
atque in ea principes Ætolos fecisset. cum exerci-
tibus commeatus quoque omnis generis ex Asia
venturos. In præsentia curæ esse Ætolis debere, ut
copia frumenti suis, ² & annona tolerabilis re-
rum aliarum suppeditetur.

XLV. In hanc sententiam rex cum magno
 omnium assensu locutus, discessit. Post disces-
 sum regis, inter duos principes Ætolorum,
 Phæneam & Thoantem, contentio fuit. Phæ-
 neas, reconciliatore pacis, & disceptatore de
 iis quæ in controversia cum populo Romano
 essent, utendum potiùs Antiocho censebat,
 quàm duce belli. *Adventum ejus & majestatem*
ad verecundiam faciendam Romanis vim majorem

² Et annona tolerabilis re-
 rum aliarum] Et res aliæ ad
 victum cultumque necessa-

riæ, si minùs copiosè, at
 certè non tenuiter, aut caro
 nimis pretio, suppeditentur.

U. c. 160. *habituram, quàm arma. Multa homines, ne bel-*
 a. C. 192. *larent, voluntate remittere, quæ bello & armis*
cogi non possint. Thoas negare, Paci studere Phæ-
neam: sed discutere apparatus belli velle, ut
radio & impetus relanguescat regis, & Romani
tempus ad comparandum habeant. Nihil enim
æqui ab Romanis impetrari posse, toties legatio-
nibus missis Romam, toties cum ipso Quintio dis-
ceptando, satis expertum esse: nec, nisi abscissâ
omni spe, auxilium Antiochi imploratu-ros fuisse.
Quo celerius spe omnium oblato, non esse elan-
guescendum, sed orandum potiùs regem, ut quo-
niam, quod maximum fuerit, ipse vindex Græ-
ciæ venerit, copias quoque terrestres navalesque
arcessat. Armatum regem aliquid impetraturum:
inermem non pro Ætolis modò, sed ne pro se qui-
dem ipso, momenti ullius futurum apud Romanos.

Impera-
to-rem cum
Ætoli ap-
pellant,

Hæc vicit sententia: imperatoremque regem appellandum censuerunt, & triginta principes, cum quibus, si qua vellet, consultaret, delegerunt. Ita dimisso concilio, multitudo omnis in suas civitates dilapsa est.

Chalci-
dem fru-
stra sen-
tat.

XLVI. Rex postero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. Optimum visum est, Chalcidem frustra nuper ab Ætolis tentatam primùm aggredi: & celeritate in eam rem magis, quàm magno conatu & apparatu opus esse. Itaque cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est: & alio itinere principes Ætoli, juniorum paucis evocatis, ad Chæroneam occurrerunt, & decem constritis navibus secuti sunt. Rex ad Salganea castris positus, navibus ipse cum principibus Ætolorum Euripum trajecit, & quum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium &

principes ante portam processerunt. Pauci ^{U.c. 60.} utrimque ad colloquium congressi sunt. ^{a. C. 192.} Ætoli magnopere suadere, ut, *salvâ Romanorum amicitia*, regem quoque *assumerent socium atque amicum*. Neque enim eum *inferendi belli*, sed *liberandæ Græciæ causâ in Europam trajecisse*; *liberandæ verò re, non verbis & simulatione*, quod fecissent Romani. Nihil autem *utilius Græciæ civitatibus esse*, quàm *utramque complecti amicitiam*. ita enim *ab utriusque injuria tutam alterius semper præsidio & fiduciâ fore*. Nam si non recepissent regem, viderent quid *patiendum iis exemplo foret*: quum Romanorum *procul auxilium*, hostis *Antiochus*, cui *resistere viribus suis non possent*, ante portas esset. Ad hæc *Mitio*, unus ex principibus, *Mirari se*, dixit, ad quos *liberandos Antiochus*, *relictò regno suo*, in *Europam trajecisset*. Nullam enim *civitatem se in Græcia nosse*, quæ aut *præsidium habeat*, aut *stipendium Romanis pendat*, aut *scdere iniquo alligata*, quas *nolit leges patiatur*. Itaque *Chalcidenses neque vindice libertatis ullo indigere*, quum *liberi sint*, neque *præsidio*, quum *pacem ejusdem populi Romani beneficio & libertatem habeant*. *Amicitiam regis non aspernari*, neque *ipsorum Ætolorum*. ¹ Id primum eos *pro amicis facturos*, si *insulâ excedant*, atque *abeant*. nam *ipsis certum esse*, non modò non *recipere mœnibus*, sed *ne societatem quidem ullam pacisci*, nisi *ex auctoritate Romanorum*.

XLVII. Hæc renunciata regi ad naves, ubi *restitit*, quum *essent*; in *præsentia* (neque enim *iis venerat copiis*, ut *vi agere quicquam posset*) *reverti Demetriadem placuit*. ibi, quo-

¹ Id primum eos] Vid. not. 2. ad XXIV. 47.

U.C. 160.
a. C. 192.

niam primum inane cœptum evasisset, consultare cum Ætolis rex, quid deinde fieret. ¹ Placuit, Achæos & Amyndrum, regem Athamanum, tentare. Bœotorum gentem averſam ab Romanis jam inde à ² Brachyllæ morte, & quæ ſecuta eam fuerant, cenſebant. Achæorum Philopœmenem principem, æmulatione gloriæ in bello Laconum, infeſtum inviſumque eſſe Quintio credebant. Amynder uxorem Apamiam, filiam Alexandri cujuſdam Megalopolitani, habebat: qui ſe oriundum à Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum, & filiæ Apamiam, nomina impoſuerat: quam regiis inelytam nuptiis major ex fratribus Philippus ſecutus in Athamaniam fuerat. Hunc fortè ingenio vanum Ætoli & Antiochus impulerant in ſpem, ³ quòd is verè regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ, ſi Amyndrum Athamanesque Antiocho conjunxiſſet: & ea vanitas promiſſorum, non apud Philippum modò, ſed etiam apud Amyndrum, valuit.

Legati
Antiochi
& Æto-
lorum ad
Achæos.

XLVIII. In Achaia legatis Antiochi Ætolorumque, coram T. Quintio, Ægii datum eſt concilium. Antiochi legatus prior, quàm Ætoli, eſt auditus. Is, ut plerique quos opes regiæ alunt, vaniloquus, maria terrasque ina-

¹ Placuit, Achæos & Amyndrum] Certiſſimum eſt, excidiſſe hîc Bœotos. Hoc probant ea quæ ſequuntur, in quibus diſtinctè narratur, & quid impulerit Ætolos, ut Bœotos, Achæos, & Amyndrum tentarent, & quid apud ſingulos eorum eſſecerint.

² Brachyllæ morte] Vid. I. XXXIII. c. 27. & ſeq.

³ Quòd is verè regum ſtirpis eſſet] His verbis non res affirmatur, ſed refertur ſermo Ætolorum & Antiochi abutentium miſero Philippi errore, & ad ejus mentem verba ſua accom-
modantium.

LIBER XXXV. 347

ni sonitu verborum complevit. *Equitum innumera- U.C. 60.
merabilem vim trajici Hellesponto in Europam,* a.C. 192.
partim loricanos, quos cataphractos vocant; partim sagittis ex equo utentes, & à quo nihil satis tecti sit, aversos refugiente equo certius figentes. His equestribus copiis quanquam vel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui possent, adjiciebat multiplices copias peditum: & nominibus quoque gentium vix fando auditis terrebat, Dahas, Medos, Elymæosque, & Cadusios appellans. Navalium verò copiarum, quas nulli portus capere in Græcia possent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios, sinistrum Aradios, & ex Pamphylia Sidetas tenere; quas gentes nulla unquam nec arte, nec virtute navali, æquassent. Jam pecuniam, jam alios belli apparatus referre supervacaneum esse. scire ipsos, abundasse semper auro regna Asiæ. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis, principe altero civitatis, altero Macedonia tantum regni finibus incluso; sed cum magno Asiæ totius partisque Europæ rege. Eum tamen, quanquam ab ultimis Orientis terminis ad liberandam Græciam veniat, nihil postulare ab Achæis, in quo fides eorum adversus Romanos priores socios atque amicos lædatur. Non enim, ut secum adversus eos arma capiant, sed ut neutri parti sese conjungant, petere. Pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent: bello se non interponant. Idem ferme & Ætolorum legatus Archidamus petiit, ut, quæ facillima & tutissima esset, quietem præstarent, spectatoresque belli, fortunarum alienarum eventum sine ullo discrimine rerum suarum opperirentur. Profectus deinde est intemperantiâ linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum,

U. C. 560.
a. C. 192.

nunc propriè ipsius Quintii : ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modò de Philippo virtute Ætolorum partam, sed etiam salutem; ipsumque & exercitum suâ operâ servatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio esse? Auspiciantem, immolantemque, & vota nuncupantem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, quum ipse corpus suum pro eo telis hostium objiceret.

Eorum
vana di-
cta confu-
sat Quinti-
us.

XLIX. Ad ea Quintius, ¹ Coram quibus magis, quàm apud quos verba faceret, dicere, Archidamum rationem habuisse. Achæos enim probè scire, Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in factis esse; & in conciliis magis concionibusque, quàm in acie, apparere. itaque parvi Achæorum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse: legatis regis, & per eos absentii regi eum se jactasse. Quod si quis antea ignorasset, quæ res Antiochum & Ætolos conjunxisset, ex legatorum sermone potuisse apparere: mentiendo invicem jactandoque vires, quas non haberent, inflasse vanâ spe, atque inflatos esse: dum hi ab se Philippum victum, suâ virtute protectos Romanos, & quæ modò audiebatis, narrant; vos ceterasque civitates & gentes, suam sectam esse secuturos: rex contra peditum equitumque nubes jactat, & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cænæ Chalcidensis hospitris mei, hominis & boni, & sciti convivatoris. apud quem ² solstitiali tempore comiter accepti,

¹ Coram quibus... apud quos] Priùs intelliguntur legati regis, qui tantummodo præsentibus adsunt orationi Ætolorum; in altero membro designantur Achæi, ad

quos etiam dirigitur oratio.

² Solstitiali tempore] Æstivo. Quamvis enim duo sint solstitia, tamen veteres solstitium æstivum simpliciter

LIBER XXXV. 349

num miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & varia venatio; homo non quàm isti sunt

U.C. 560.

A.C. 192.

gloriosus, renidens, condimentis ait varietatem illam, & speciem ferinæ carnis, ex mansueto sue actam. Hoc dici aptè in copias regis, quæ paulo quæ jactatæ sint, posse. Varia enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Cadusios, & Elymæos, quos omnes esse: haud paulo mancipiorum minus, propter servilia ingenia, quàm militum genus. Et urinam subicere oculis vestris, Achæi, possem concursationem regis magni ab Demetria- de, nunc Lamiam in concilium Ætolorum, nunc Chalcidem? Videretis vix duarum malè plenarum congiuncularum instar in castris regis: videretis regem, nunc mendicantem prope frumentum ab Ætolis, quod militi admetiatur; nunc mutuas pecunias scœnore in stipendium quærentem; nunc portas Chalcidis stantem, & mox inde exclu- sam, nihil aliud quàm Aulide atque Euripo spe- ratas, in Ætoliam redeuntem. Malè crediderunt Antiochus Ætolis, & Ætoli regiæ vanitati. Quod minùs vos decipi deberis, sed expertæ potiùs cunctatæque Romanorum fidei credere. Nam quod verum esse dicunt, non interponi vos bello; nihil imo tam alienum rebus vestris est. Quippe sine gratia, sine dignitate, præmium victoris eri- tis.

L. Nec absurdè adversùs utrosque respon- sisse visus est, & facile erat orationem apud vententes æquis auribus accipi. nulla enim nec sceptatio, nec dubitatio fuit, quin omnes,

Achæi
bellum
Antiocho
& Ætolia
nunciari
jubeant.

stitium appellabant; hi-
brum, brumam vel bru-
ale solstitium. Virgilius se-
cunda Eclogâ, v. 47. sol-

stitium pecori defendite: &
Georg. l. I. v. 100. Humida
solstitia atque hiemes orate,
serenas.

U.C. 560.
A.C. 192.

eosdem genti Achæorum hostes & amicos, quos populus Romanus censuisset, judicarent, bellumque & Antiocho, & Ætolis, nunciari juberent. Auxilia etiam, quò censuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem, donec ab iis qui Romanæ partis erant Quintius est accitus, & accusante Leonte quodam Apollodorus auctor defectionis damnatus, atque in exilium est ejectus. Et ab Achæis quidem cum tristi responso legatio ad regem rediit. Bœoti nihil certi responderunt : *quum Antiochus in Bœotiam venisset, tum quid sibi faciundum esset, se deliberaturos esse.* Antiochus quum ad Chalcidis præsidium, & Achæos, & Eumenem regem misisse audisset; maturandum ratus, ut & prævenirent sui, & venientes, si possent, exciperent, Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & ex ea copia, quæ Lamiz repentè colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti, & ab Eumene rege modicum auxilium missum, duce Xenoclides Chalcidensi, nondum obsessis itineribus, tuto transgressi Euripum, Chalcidem pervenerunt. Romani milites quingenti ferme & ipsi, quum jam Menippus castra ante Salganea ad Hermaeum, quâ transitus ex Bœotia in Eubœam insulam est, haberet, venerunt. Mictio erat cum iis legatus à Chalcide ad Quintium ad ipsum præsidium petendum missus. qui posteaquam obsessas ab hostibus fauces vidit, omisso

ad Aulidem itinere, Delium convertit, ut inde in Eubœam transmissurus. U. c. 169.
a. C. 192.

LI. Templum est Apollinis Delium immensum mari: quinque millia passuum à Tanagra abest. minùs quatuor millium inde in proxima Eubœæ est mari trajectus. Ubi ¹ & in fano lucoque, eâ religione & eo jure sancto, quo sunt templa, (asyla Græci appellant) & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, ² aut sanguinem usquam factum audissent, quum per magnum otium milites, alii ad spectaculum templi lucique versi, alii in littore inermes vagarentur, magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapsa esset; repente Menippus palatos passim aggressus ³ eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. perpauci effugerunt: in quibus Mictio parvâ onerariâ nave exceptus. Ea res Quintio Romanisque, sicut jacturâ militum molesta, ita ad jus inferendi Antiocho belli adjecisse aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, quum rursus oratores partim ex suis, partim Ætolos Chalcidem misisset, qui eadem illa quæ nuper cum minis gravioribus agerent, nequicquam contrâ Mictione & Xenoclide tendentibus, facilè tenuit, ut portæ sibi aperirentur. Qui Romanæ partis erant, sub adventum regis, urbè excefferunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo

Ad Delium caesi milites Romani.

Chalcidem Antiochus occupat.

¹ Et in fano lucoque
[Et nondum aut indicto bello]
Duæ erant causæ, ob quas
Romani securi palarentur:
quia nempe & erant in fano
lucoque sanctissimo, &
bellum nondum indictum
erat.

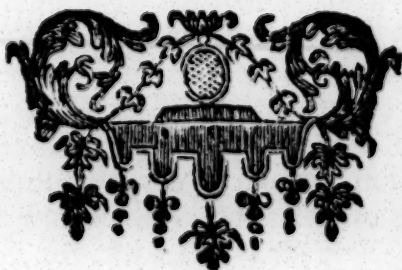
² Aut sanguinem... factum] Sic l. II. c. 30. Plus
sanguinis... factum.

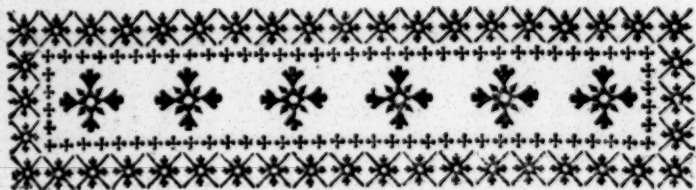
³ Eos cecidit] In voce eos
susplicamur latere mendum:
& Livium exprimere voluisse
numerum eorum qui caesi sunt.

U.C. 560.
A.C. 192.

castellum Romani milites pauci custodiæ causâ loci communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti, ut sine fraude liceret abire, præsidio excesserunt. Per-
tinaciùs Romani 4 Euripum tuebantur. Hi quo-
que tamen, quum terrâ marique obsiderentur,
& jam machinas tormentaue comportari vide-
rent, non tulere obsidionem. Quum id quod
caput erat Eubœæ, teneret rex, ne ceteræ
quidem ejus insulæ urbes imperium abnuerunt:
magnoque principio sibi orsus bellum videba-
tur, quòd tanta insula & tot opportuna urbes
in suam ditionem venissent.

4 *Euripum*] Intellige castellum Euripi, quod modò
nominatum est.

E P I T O M E

LIBRI XXXVI. LIVIANI.

M Anius Acilius Glabrio consul ¹ Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Græciâ expulit, idemque ² Ætolos subegit. ³ P. Cornelius Scipio Nasica consul ædem matris deûm, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus à senatu judicatus, dedicavit: idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphavit. Præterea navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

¹ Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum] Hic epitomarum harum scriptor à Livio suo discedit. Ex Livii enim narratione Philippus non adfuit Romanis adversus Antiochum apud Thermopylas bellantibus: & c. 25. infra congressus cum consule, excusat quòd morbo impeditus bello non interfuisset.

² Ætolos subegit] Hoc quoque non usquequaque verum aut accuratum est.

Ætoli enim ab Acilio consule non subacti sunt, sed datis ad mittendos Romam legatos induciis discessum est ab eorum regione. Vid. infra c. 35.

³ P. Cornelius Scipio Nasica consul ædem matris deûm . . . dedicavit] Tertium hoc est, in brevissima epitome, ejus qui illam scripsit erratum. Non enim Nasica consul, sed M. Junius Brutus eam ædem dedicasse memoratur infra c. 36.

L I B E R XXXVI.

U.C. 561.
a. C. 191.
P. Cornelio,
M. Acilio Coss.

I. Publium Cornelium Cn. filium Scipionem, & Manium Acilium Glabrimonem, consules, inito magistratu, Patres, priusquam de provinciis agerent, res divinas facere maioribus hostiis iusserunt in omnibus fanis, in quibus ¹ lectisternium maiorem partem anni fieri solet: precarique, quod senatus de novo bello in animo haberet, ut ea res senatui populoque Romano bene ac feliciter eveniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: ² primisque hostiis perlitatum est: & ita haruspices responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari; victoriam ac triumphum ostendi. Hæc quum renunciata essent, solutis religione animis, Patres rogationem ad populum ferri iusserunt: *Vellent juberentne cum Antiocho rege, quique sectam ejus securi essent, bellum iniri*: si ea rogatio perlata esset, tum, si ita videretur consulibus, rem integram ad senatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus decrevit, ut consules Italiam &

Bellum à P. R. in Antiochum decernitur.

¹ *Lectisternium maiorem partem anni fieri solet*] Hactenus lectisterniorum modò extra ordinem placandæ deûm iræ indicatorum mentio facta à Livio est. Ex hoc loco intelligimus fuisse & statis temporibus indici solita lectisternia. De lectisternio vid. not. 2. ad V. 25.

² *Primisque hostiis perli-*

tatum est] In primis statim hostiis ea inventa sunt signa, ex quibus judicabatur deos esse propitios. Hoc ideo observat Livius, quia sæpe complures hostiæ immolabantur, quum primæ non sat felicia eventa prænunciare videbantur, quoadusque perlitatum foret. Vid. hujus rei exemplum infra XLI. 15.

Graciam provincias sortirentur : cui Græcia U.C. 561.
 evenisset, ³ ut præter eum numerum militum, a. C. 191.
 quem L. Quintius in eam provinciam ex au- *Provin-*
 ctoritate senatûs ⁴ scripsisset imperassetve, ut *cia &*
 eum exercitum acciperet, quem M. Bæbius *exercitus.*
 prætor anno priore ex senatusconsulto in Ma-
 cedoniam trajecisset. Et extra Italiam permis-
 sum, ut, si res postulasset, auxilia ab fociis
 ne supra quinque millium numerum acciperet.
 L. Quintium superioris anni consulem legari
 ad id bellum placuit. Alter consul, cui Italia
 provincia evenisset, cum Boiis iussus bellum
 gerere, utro exercitu mallet ex duobus, quos
 superiores consules habuissent; alterum ut
 mitteret Romam, exque urbanæ legiones es-
 sent paratæ, quò senatus censuisset.

II. His ita in senatu, ¹ ad id, quæ cujus
 provincia foret decretis, tum demum sortiri
 consules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Ita-
 lia evenit. Certâ deinde sorte senatusconsultum
 factum est: ² *quod populus Romanus eo tempore*
duellum jussisset cum rege Antiocho esse, quique
sub imperio ejus essent, ut ejus rei causâ suppli-
cationem imperarent consules: utique Manius
Acilius consul ludos magnos Jovi voveret, &

³ *Ut præter eum nume-*
rum... ut eum exercitum]
 Notanda geminatio particu-
 læ ut. Vid. suprâ XXII. 11.
 & XXVIII. 9.

⁴ *Scripsisset imperassetve]*
Scripsisset, intelligendum est
 de Romanis; *imperasset, de*
 fociis: ut patet ex c. 3. in-
 frâ.

¹ *Ad id, quæ cujus pro-*
vincia foret] Si nihil hîc
 corruptum est, sensus esse

videtur: usque ad id caput,
 nempe, *quæ cujus provincia*
foret: quod quidem caput
 nondum certum erat. Sed
 fortasse latet hîc aliquid
 vitii.

² *Quod... duellum jussif-*
set cum rege Antiocho esse]
 Verbum esse necessarium
 non est. Sic suprâ, l. XXXI.
 c. 8. *quod bellum cum Phi-*
lippo populus jussisset. Et l.
 XLII. c. 33. *quod bellum*
senatus cum Persæo jussisset.

U. C. 561. dona ad omnia pulvinaria. Id votum in hæc ver-
 a. C. 191. ba, præeunte P. Licinio pontifice maximo,
 consul nuncupavit: *Si duellum, quod cum An-
 tiocho rege sumi populus iussit, id ex sententia
 senatus populique Romani confectum erit; tum
 tibi, Jupiter, populus Romanus ludos magnos dies
 decem continuos faciet: donaque ad omnia pul-
 vinaria dabuntur de pecunia, quantam senatus
 decreverit. Quisquis magistratus eos ludos quan-
 do ubique faxit, hi ludi rectè facti, donaque data
 rectè sunt.* Supplicatio inde ab duobus consu-
 libus edicta per biduum fuit. Consulibus for-
 titis provincias, extemplo & prætores sortiti
 sunt. M. Junio Bruto iurisdicção utraque eve-
 nit, A. Cornelio Mammulæ Bruttii, M. Æmi-
 lio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardi-
 nia, C. Livio Salinatori classis, L. Æmilio
 Paullo Hispania ulterior. His ita exercitus de-
 creti. A. Cornelio novi milites, conscripti
 priore anno ex senatusconsulto à L. Quintio
 consule, dati sunt: iussusque tueri omnem
 oram circa Tarentum Brundisiumque. L. Æmi-
 lio Paullo in ulteriorem Hispaniam, præter eum
 exercitum quem à M. Fulvio proprætore ac-
 cepturus esset, decretum, ut novorum mili-
 tum tria millia duceret, & trecentos equites,
 ita ut in iis duæ partes sociûm Latini nominis,
 tertia civium Romanorum esset. Idem supple-
 menti ad C. Flaminium, cui imperium proro-
 gabatur, in Hispaniam citeriorem est missum.
 M. Æmilius Lepidus à L. Valerio, cui succes-
 surus esset, simul provinciam exercitumque
 accipere iussus: L. Valerium, si ita videretur,
 proprætore in provincia retinere; & provin-
 ciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pa-
 chynum esset, altera à Pachyno Tyndarium
 eam maritimam oram L. Valerius viginti navi-

bus longis custodiret. Eidem prætori mandatum, ut ³ duas decumas frumenti exigeret : ^{U.C. 161.} ^{a.C. 191.} id ad mare comportandum, devehendumque in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sardinia imperatum. ceterum, non in Græciam, sed Romam id frumentum portari placere. C. Livius prætor, cui classis evenerat, cum triginta navibus paratis trajicere in Græciam primo quoque tempore jussus, & ab Atilio naves accipere. veteres naves, quæ in navalibus erant, ut reficeret & armaret, M. Junio prætori negotium datum est, & in eam classem socios navales libertinos legeret.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginienses, & in Numidiam, ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur, missi: pro quo pretium solveret populus Romanus. Adeoque in apparatus curamque ejus belli civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, *Qui senatores essent*, ¹ *quibusque in senatu sententiam dicere liceret*, ² *quique minores magistratus essent*, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quam unde eo die redire posset: neve uno tempore quinque senatores ab urbe Roma

³ *Duas decumas frumenti*] Obiter annotandum videtur, quod testatur Cicero l. III. in Verrem, n. 42. senatum, quum temporibus reipublicæ cogere, ut decerneret, ut alteræ decumæ exigenterent, ita decernere solitum, ut pecunia pro his decumis solveretur aratoribus, ut, quod plus sumebatur, quam deberetur, id emi, non auferri putaretur.

¹ *Quibusque in senatu sententiam dicere liceret*] Vid. suprâ, l. XXIII. c. 32. & not. 11. ad l. XXII. c. 49.

² *Quique minores magistratus essent*] Magistratus majores erant censes, consules, prætores, iique comitiis centuriatis creabantur. Reliqui magistratus, putâ ædiles, quæstores, tribuni, minores vocabantur, & creabantur tributis comitiis.

U.C. 61. *abessent.* In comparando impigre classem, C.
 a. C. 191. Livium prætorem contentio orta cum colonis
 maritimis paulisper tenuit. Nam quum coge-
 rentur in classem, tribunos plebis appellarunt:
 ab iis ad senatum rejecti sunt. Senatus, ita ut
 ad unum omnes consentirent, decrevit, vaca-
 tionem rei navalis eis colonis non esse. Ostia,
 & Fregenæ, & Castrum novum, & Pyrgi, &
 Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Si-
 nueffa fuerunt, quæ cum prætore de vacatione
 certaverunt. Consul deinde Manius Acilius ex
 senatusconsulto ad collegium fecialium retulit:
*Ipsine utique regi Antiocho indiceretur bellum,
 an satis esset ad præsidium aliquod ejus nunciare?
 & num Ætolis quoque separatim indici juberent
 bellum? & num prius societas 3 eis & amicitia
 renuncianda esset, quàm bellum indicendum?* Fecia-
 ciales responderunt: Jam antè sese, quum de
 Philippo consulerebatur, decrevisse, nihil referre,
ipsi coràm, an ad præsidium nunciaretur. 4 *Ami-
 citiam renunciata[m] videri, quum legatis toties
 repetentibus res, nec reddi, nec satisfieri æquum
 censuissent.* 5 *Ætolos ultro sibi bellum indixisse,
 quum Demetriadem sociorum urbem per vim oc-
 cupassent; Chalcidem terrâ marique oppugnatum*

Fecia-
 cium sen-
 tentia de
 ratione
 indicendi
 belli.

3 *Eis*] Hoc pronomen
 non in solos Ætolos neces-
 sariò cadit, sed & de An-
 tiocho intelligi potest, qui
 diu antè socius & amicus
 Romanorum nuncupatur,
 suprà XXXII. 8.

4 *Amicitiam renunciata[m]
 videri*] Satis declaratum vi-
 deri nullam jam amicitiam
 populo Romano neque cum
 Antiocho, neque cum Æto-
 lis esse, quum legatis Ro-

manis toties repetentibus
 res, & conquerentibus in-
 jurias populo Romano fa-
 ctas, rex & Ætoli nec red-
 di, nec satisfieri æquum
 censuissent.

5 *Ætolos ultro sibi bellum
 indixisse*] Nihil opus esse
 bellum Ætolis ab Romanis
 solenni denunciatione indi-
 ci, quum Ætoli ipsi sibi per
 hostilia in Romanos facta
 bellum indixerint.

issent; regem Antiochum in Europam ad bellum U.C. 662.
a.C. 191. populo Romano inferendum traduxissent. Omnibus jam fatis comparatis, Manius Acilius consul edixit: Ut, quos L. Quintius milites conscripsisset, & quos sociis nominique Latino imperasset, quos secum in provinciam ire oporteret, & tribuni militum legionis primæ & tertiæ, ⁶ uti omnes Brundisium Idibus Maiis convenirent. ipse ante diem quintum Nonas Maias paludatus urbe egressus est. Per eosdem dies & prætores in provincias profecti sunt.

IV. Sub idem tempus legati ab duobus regi- Legati à
Philippo
& Ptole-
mæo. bus, Philippo Macedoniæ & Ptolemæo Ægypti, Romam venerunt; pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam ¹ mille pondo auri, viginti millia pondo argenti allata. Nihil ejus acceptum. Gratiæ regibus actæ. Et quum uterque se cum omnibus copiis in Ætoliam venturum, belloque interfuturum, pollicerentur, Ptolemæo id remissum: Philippi legatis responsum, gratum Carthagi-
nienses
& Masi-
nissa fru-
mentum
& hor-
deum mite-
runt. Carthaginiensibus & Masinissa rege legati venerunt. Carthaginienses ² tritici modium mille, hordei quingenta millia ad exercitum, di-

⁶ Uti omnes] Lege, ut hi omnes: quemadmodum, l. XXII. c. 11. ut, quibus oppida castellaque immunita essent, ut hi in loca tuta commigrarent. Vid. & infra, l. XXXVII. c. 4. De geminatione particulæ ut modò monuimus.

¹ Mille pondo auri] Seli- bras nostrates 1562. cum uncis 4. Viginti millia pon-

do argenti sunt selibræ nostrates 31250.

² Tritici modium mille] Hæc tritici summa mendosa procul dubio est. Hoc intelligitur statim ex summa à Masinissa oblata. Ceterum quingenta millia modium Romanorum efficiunt modios nostrates circiter 385416. trecenta millia, 231250. ducenta quinquaginta millia, 192706.

U. C. 561.
a. C. 191.

midium ejus Romam apportaturos polliciti sunt : id ut ab se munus Romani acciperent, petere se. & classem ³ suorum suo sumptu comparaturos : & stipendium, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent, præfens omne daturos. Masinissæ legati, quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam ; Romam trecenta millia modium tritici, ducenta quinquaginta hordei ; equites quingentos, elephantos viginti regem ad Manium Acilium consulem missurum. De frumento utrisque responsum, ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. De classe Carthaginienfibus remissum : præterquam si quid navium ex foedere deberent. de pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos.

Antio-
chus civi-
tates Græ-
ciæ sollici-
tas.

V. Quum hæc Romæ agebantur, Chalcide Antiochus, ne cessaret per hibernorum tempus, partim ipse sollicitabat civitatum animos mittendis legatis, partim ultro ad eum ¹ veniebant : sicuti Epirotæ communi gentis consensu, & Elei è Peloponneso venerunt. Elei auxilium adversus Achæos petebant, quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho, primum civitati suæ arma illaturos credebant. Mille iis pedites cum duce Cretensi Euphane sunt missi. Epirotarum legatio erat minimè in partem ullam liberi aut simplicis animi. Apud regem gratiam initam volebant, cum eo ut caverent ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ² ne se temere in causam deduceret, expositos adversus Italiam pro omni Græciâ.

³ Suorum] Vacat hæc vox.

¹ Veniebant] Legati : ut ab Epirotis, & ab Eleis.

² Ne se temere in causam

deduceret] Ne vellet se temere in causam regiam descendere, partes regias amplecti.

Et primos impetus Romanorum excepturos. Sed si ipse posset terrestribus navalibusque copiis præstare Epiro, cupide eum omnes Epirotas & urbibus & portibus suis accepturos. si id non posset, deprecari, ne se nudos atque inermes Romano bello objiceret. Hac legatione id agi apparebat, ut, siue (quod magis credebant) abstinuisset Epiro, ³ integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, conciliatâ satis apud regem gratiâ, quod accepturi fuissent venientem; siue venisset, sic quoque spes veniæ ab Romanis foret, quod non expectato longinquo auxilio ab se, præsentis viribus succubuissent. Huic tam perplexæ legationi quia non satis in promptu erat quid responderet, legatos se missurum ad eos dixit, qui de iis quæ ad illos seque communiter pertinerent, loquerentur.

VI. In Bœotiam ipse profectus est, causas in speciem iræ adversus Romanos eas quas antè dixi habentem, Brachyllæ necem, & bellum à Quintio Coroneæ, propter Romanorum militum cædes, illatum: reverâ per multa jam secula publicè privatimque labante egregiâ quondam disciplinâ gentis, & ¹ multorum eo statu, qui diuturnus esse sine mutâtionē rerum non posset. Obviâ effusis undique Bœotiæ principibus, Thebas venit. ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præsidium Romanum factò, & ad Chalcidem, commiserat nec à parvis, nec dubiis principiis

³ *Integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent*] Dele vocem *exercitus*. Sensus est: ut possent videri nihil fecisse, quo Romani offenderentur, & integram, nullaque ex parte læsam, cum iis amicitiam retinuisse.

¹ *Multorum eo statu, qui*] Quum multi per luxum ac delicias fortunis omnibus everfi in eo statu essent, ut incolumes esse nisi turbatis rebus non possent: quales describit Catilinæ socios Sallustius.

U.C. 561.
2.C. 191.

*Deliberat
cum sociis
de summa
rerum.*

bellum, tamen eandem orationem exorsus, quâ in colloquio primo ad Chalcidem, quâque per legatos in concilio Achæorum usus erat, ut amicitiam secum institui, non bellum indici Romanis postularet, neminem, quid ageretur, fallebat. decretum tamen ² sub levi verborum prætextu pro rege adversus Romanos factum est. Hac quoque gente adjunctâ, Chalcidem regressus, præmissis inde litteris, ut Demetriadem convenirent principes Ætolorum, cum quibus de summa rerum deliberaret, navibus eò ad diem indictam concilio venit. Et Amynder accitus ad consultandum ex Athamania: & Annibal, jam diu non adhibitus, interfuit ei consilio. Consultatum de Thessalorum gente est, quorum omnibus qui aderant voluntas tentanda videbatur. in eo modò diversæ sententiæ erant, quòd alii extemplo agendum, alii ex hieme, quæ tunc ferme media erat, differendum in veris principium; & alii legatos tantummodo mittendos, alii cum omnibus copiis eundem censebant, terrendosque metu, si cunctarentur.

*Annibal
de bello
Romano
sententia.*

VII. Quum circa hanc ferè consultationem disceptatio omnis verteretur, Annibal nominatim interrogatus sententiam, in universi belli cogitationem, regem atque eos qui aderant tali oratione avertit: *Si, ex quo trajecimus in Græciam, adhibitus essem in consilium, quum de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur, eam sententiam dixissem, quam hodie, quum de Thessalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas in societatem belli quacumque ratio-*

² Sub levi verborum prætextu] Decretum factum est, ut sumeretur bellum adversus Romanos, non qui-

dem nominatos, sed verbis rem ita leviter prætextentibus ac regentibus, ut nihil esset obscuri.

ne¹ cenſeo deducendos eſſe. Nam quod ad Eubæam U.C. 561.
 Bæotofque & Theſſalos attinet, cui dubium eſt, a. C. 191.
 quin, ut quibus nullæ ſuæ vires ſint, præſenti-
 bus adulando ſemper, quem metum in conſilio
 habeant, eodem ad impetrandam veniam utan-
 tur? ² ſimul ac Romanum exercitum in Græcia
 viderint, ad conſuetum imperium ſe avertant?
 nec iis noxæ futurum ſit, quòd, quum Romani
 procul abeſſent, vim tuam præſentis exercitusque
 tui experiri noluerint? Quanto igitur prius po-
 tiuſque eſt, Philippum nobis conjungere, quàm
 hos; cui, ſi ſemel in cauſam deſcenderit, nihil
 integri futurum ſit; quique eas vires afferat, quæ
 non acceſſio tantum ad Romanum eſſe bellum, ſed
 per ſe ipſæ nuper ſuſtinere potuerint Romanos?
 Hoc ego adjuncto (abſit verbo invidia) quì dubi-
 tare de eventu poſſim? quum, quibus adverſus
 Philippum valuerint Romani, iis nunc fore vi-
 deam ut ipſi oppugnentur. Ætoli, qui Philippum
 (quod inter omnes conſtat) vicerunt, cum Phi-
 lippo adverſus Romanos pugnabunt. Amynder
 atque Athamanum gens, quorum ſecundum Æto-
 los plurima fuit opera in eo bello, nobiſcum ſta-
 bunt. Philippus tum, te quieto, rotam molem
 ſuſtinebat belli: nunc duo maximi reges, Aſiæ
 Europæque viribus adverſus unum populum, ut
 meam utramque fortunam taceam, patrum certè
 ætate ne uni quidem Epirotarum regi parem,
 (³ qui quid tandem erit vobiſcum comparatus?)

¹ Cenſeo deducendos] Li-
 benter deleverimus verbum
 cenſeo. Magis enim videtur
 fore ad guſtum Livii, ſi le-
 gatur: Eam ſententiam di-
 xiſſem, quam hodie .. di-
 cam; nempe ante omnia
 Philippum & Macedonas in

ſocietatem belli quacumque
 ratione deducendos eſſe.

² Simul ac] Malle-
 mus ac, ſimul Romanum exerci-
 tum. Simul, pro ſimul ac,
 ſimul atque.

³ Qui quid tandem erit]
 Qui, nempe Pyrrhus.

R ij

U. C. 561. geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciam præ-
 a. C. 191. bet conjungi nobis Philippum posse? Una, com-
 munis utilitas, quæ societatis maximum vincu-
 lum est: altera, auctores vos Ætoli. Vester enim
 legatus hic Thoas inter cetera, quæ ad exciendum
 in Græciam Antiochum dicere est solitus, ante
 omnia hoc semper affirmavit; fremere Philippum,
 & ægre pati sub specie pacis leges servitutis sibi
 impositas. 4 ille quidem feræ bestię vinctæ aut
 clausæ, & refringere claustra cupienti, regis
 iram verbis æquabat. Cujus si talis animus est,
 solvamus nos ejus vincula, & claustra refringa-
 mus, ut 5 erumpere diu coercitam iram in hostes
 communes possit. Quod si nihil eum legatio nostra
 moverit, at nos quoniam nobis eum adjungere non
 possumus, ne hostibus nostris ille adjungi possit,
 caveamus. Seleucus filius tuus Lysimachiæ est: qui
 si eo exercitu, quem secum habet, per Thraciam
 proxima Macedoniæ cæperit depopulari, facile ab
 auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potis-
 simum tuenda avertet. De Philippo meam senten-
 tiam habes. De ratione universi belli quid senti-
 rem, jam ab initio non ignorasti. quod si tum au-
 ditus forem, non in Eubœa Chalcidem captam,
 & castellum Euripi expugnatum Romani, sed
 Etruriam Ligurumque & Galliæ Cisalpinæ oram
 bello ardere, & , qui maximus iis terror est,
 Annibalem in Italia esse audirent. Nunc quoque
 arcessas censeo omnes navales terrestresque copias.
 Sequantur classem onerariæ cum com meatibus.
 nam hîc sicut ad belli munera pauci sumus, sic
 nimis multi pro inopia com meatum. Quum om-

4 Ille quidem feræ bestię]
 Hæc comparatio tribuitur
 superiore libro, c. 18. non
 Thoanti, sed Alexandro
 Acarnani.

5 Erumpere diu coercitam
 iram] Sic Tull. l. XVI. ad
 Att. ep. 3. Ne in me stoma-
 chum erumpant.

LIBER XXXVI. 365

nes tuas contraxeris vires, divisam classem par- U.C. 161.
tim Corcyrae in statione habebis, ne transitus Ro- A.C. 191.
manis liber ac tutus pateat: partim ad littus Ita-
liae, quod Sardiniam Africamque spectat, traji-
cies: ipse cum omnibus terrestribus copiis in Byl-
lynium agrum procedes. Inde Graeciae praesidebis,
& speciem Romanis trajecturum te praebens, &
si res poposcerit, trajecturus. Hac suadeo, qui,
ut non omnis peritissimus sim belli, cum Romanis
certè bellare bonis malisque meis didici. In quæ
consilium dedi, in eadem nec infidelem, nec se-
gnem operam polliceor. Dii approbent eam senten-
tiam, quæ tibi optima visa fuerit.

VIII. Hæc ferme Annibalis oratio fuit. quam Eam non
exsequitur
Antio-
chus.
laudarunt magis in praesentia, qui aderant,
quàm rebus ipsis exsecuti sunt. nihil enim eo-
rum est factum, nisi quòd ad classem copiasque
arcessendas ex Asia Polyxenidam misit. Legati
Larissam ad concilium Thessalorum sunt missi,
& Ætolis Amynandroque dies ad convenien-
dum exercitui Pheras est dictus. eòdem & rex
cum suis copiis confestim venit. Ibi dum oppe-
ritur Amynandrum atque Ætolos, Philippum
Megalopolitanum cum duobus millibus homi-
num ad legenda ossa Macedonum circa Cynos-
cephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, Legit of-
sa Mace-
donum ad
Cynosce-
phalas.
misit; sive ² ab ipso, quærente sibi commenda-
tionem ad Macedonum gentem & invidiam
regi, quòd insepultos milites reliquisset, mo-
nitus; sive ab insita regibus vanitate, ad con-
silium specie amplum, re inane, animo adje-
cto. Tumulus est in unum ossibus, quæ passum

¹ Et Ætolis Amynandro-
que dies... est dictus] Lege
& ab Ætolis. Ætoli &
Amynander contrahunt co-
pias, dictâ die ad quam

exercitus Pheras convenire
deberet.

² Ab ipso] Philippo Me-
galopolitano. Vid. supra
l. XXXV. c. 47.

U. C. 561.
A. C. 191.

strata erant, coacervatis factus, ³ qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum movit. Itaque qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplo ad M. Bæbium prætorem ⁴ misit, *Antiochum in Thessaliam impetum fecisse. si videretur ei, moveret ex hibernis: se obviam processurum, ut quid agendum esset consultarent.*

*Finis gestæ
in Thessalia.*

IX. Antiocho ad Pheras jam castra habenti, ubi conjunxerant ei se Ætoli & Amynder, legati ab Larissa venerunt, quærentes, quod ob factum dictumve Thessalorum bello laceraret eos; simul orantes, ut remoto exercitu, per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret. Eodem tempore quingentos armatos duce Hippolochō Pheras in præsidium miserunt. hi exclusi aditu, jam omnia itinera obsidentibus regiis, Scotussam se receperunt. Legatis Larissæorum rex clementer respondit, *Non belli faciendi, sed tuendæ & stabiliendæ libertatis Thessalorum causâ, se Thessaliam intrasse.* Similia his, qui cum Pheræis ageret, missus. cui nullo dato responso, Pheræi ipsi suum legatum ad regem, principem civitatis Pausaniam miserunt. Qui quum haud dissimilia his, ut in causa pari, quæ pro Chalcidensibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferocius egisset; rex etiam atque etiam deliberare eos iussos, ne id consilii caperent, cujus, dum in futurum nimis cauti & providi essent, extemplo poeniteret, dimisit. Hæc renunciata Pheras legatio quum esset, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga

³ *Qui nullam gratiam]*
Qui neque gratum Macedonibus Antiochum, & invisum Philippo fecit.

⁴ *Misit]* Supple, litteras, vel nuntios qui docerent. Vid. suprâ l. VIII. c. 23.

LIBER XXXVI. 367

Romanos, quicquid fors belli tulisset, pate-^{U.C. 67.}
rentur. Itaque & hi summâ ope parabant se ad^{a.C. 191.}
urbem defendendam: & rex ab omni parte si-

mul oppugnare mœnia est aggressus. Et, ut
qui satis intelligeret, (neque enim dubium
erat) in eventu ejus urbis positum esse, quam
primam aggressus esset, aut sperni deinde ab
universa gente Theſſalorum, aut timeri se;
omnem undique terrorem obsessis injecit. Pri-
mum impetum oppugnationis satis constanter
sustinuerunt: deinde quum multi propugnan-
tes caderent, aut vulnerarentur, labare animi
cœpere. Revocati deinde castigationibus prin-
cipum ad perseverandum in proposito, relicto
exteriore circulo muri, deficientibus jam co-
piis, in interiorē partem urbis concesserunt,
cui brevior orbis munitionis circumjectus erat.
postremò victi malis quum timerent, ne vi ca-
ptis nulla apud victorem venia esset, dedide-
runt sese. Nihil inde moratus rex, quatuor
millia armatorum, dum recens terror esset,
Scotussam misit. nec ibi mora deditiois est
facta: cernentibus Pheræorum recens exem-
plum, qui, quod pertinaciter primò abnue-
rant, malo domiti tandem fecissent. cum ipsa
urbe Hippolochus Larissæorumque deditum est
præsidium. ¹ Dimissi ab rege inviolati omnes:
quòd eam rem magni momenti futuram rex
ad conciliandos Larissæorum animos credebat.

X. Intra decimum diem quàm Pheras vene-
rat his perfectis, Cranonem profectus cum
toto exercitu, primo adventu cepit. inde Cy-
pram & Metropolim, & iis circumjecta ca-
stella recepit; omniaque jam regionis ejus,

¹ Dimissi ab rege inviolati ge, vel rex. Alterutrum
omnes: quòd eam rem.. fu- enim vacat.
turam rex] Vel tolle ab re-

U.C. 561.
2. C. 191.

præter Atracem & Gyrtonem, in potestate erant. Tum aggredi Larissam constituit: ratus vel terrore ceterarum expugnatarum, vel beneficio præsidii dimissi, vel exemplo tot civitatum dedentium sese, non ultrà in pertinacia mansuros. Elephantis agi ante signa terroris causâ jussis, quadrato agmine ad urbem incessit: ut incerti fluctuarentur animi magnæ partis Larissæorum inter ¹ metum præsentem hostium, & verecundiam absentium sociorum. Per eodem dies Amynder cum Athamanum juventute occupat Pellinæum: & Menippus cum tribus millibus peditum Ætolorum, & ducentis equitibus, in Perrhæbiam profectus, Malloeam & Cyretias vi cepit, depopulatusque est agrum Tripolitanum. His raptim peractis, Larissam ad regem redeunt: consultanti, quidnam agendum esset de Larissa, supervenerunt. Ibi in diversum sententiæ tendebant: aliis vim adhibendam, & non differendum censentibus, quin operibus ac machinis simul undique moenia aggrederentur urbis sitæ in plano, ² aperta, campestri undique aditu: aliis, nunc vires urbis, nequaquam Pheris conferendæ, memorantibus; nunc hiemem & tempus anni nulli bellicæ rei, minimè obsidioni atque oppugnationi urbium, aptum. Incerto regi inter spem metumque legati à Pharsalo, qui ad dedendam urbem suam fortè venerant, animos auxerunt. M. Bæbius interim cum Philippo in Dassaretiis congressus, Ap. Claudium ex communi consilio ad præsidium Larissæ misit, qui

¹ Metum præsentem hostium] Lege, præsentium: sequitur enim, absentium sociorum.

² Aperta, campestri un-

dique aditu] Urbs aperta est, quam facillè quis intrare potest. Urbs campestri aditu, ea est quæ ex plano ex campestri aditur.

LIBER XXXVI. 369

per Macedoniam magnis itineribus in jugum U.C. 561.
montium, quod super Gonnos est, pervenit. ^{a. C. 191.}
Oppidum Gonni viginti millia ab Larissa abest,
in ipsis faucibus saltus, quæ Tempe appellantur,
situm. Ibi castra metatus latius quam pro
copiis, & plures, quam quot satis in usum
erant, ignes quum accendisset, speciem quam
quæsierat, hosti fecit, omnem ibi Romanum
exercitum cum rege Philippo esse. Itaque hie-
mem instare apud suos causatus rex, unum
tantum moratus diem, ab Larissa recessit, &
Demetriadem rediit. Ætolique & Athamanes
in suos receperunt se fines. Appius etsi, cujus
rei causam missus erat, solutam cernebat obsidio-
nem, tamen Larissam ad confirmandos in re-
liquum sociorum animos descendit: duplex-
que lætitia erat, quod & hostes exceßerant
finibus, & intra moenia præsidium Romanum
cernebant.

XI. Rex Chalcidem à Demetriade profectus, <sup>Antio-
chus nup-
tias Chal-
cide cele-
brat.</sup>
amore captus virginis Chalcidentis Cleopto-
lemi filia, quum patrem, ¹ primò allegando,
deinde coram ipse rogando fatigasset, invitum
se gravioris fortunæ conditioni illigantem, tan-
dem impetratâ re, tanquam in media pace
nuptias celebrat: & reliquum hiemis, oblitus
quantas simul duas res suscepisset, bellum Ro-
manum & Græciam liberandam, omisâ om-
nium rerum curâ, in conviviis & vinum se-
quentibus voluptatibus, ac deinde, ex fatiga-
tione magis quam satietate earum, in somno
traduxit. Eadem ² omnes præfectos regios (qui

¹ Primò allegando] Primò
per amicos alloquendo.

² Omnes præfectos regios,
qui ubique, ad Bæotiam ma-
ximè] Eadem cepit luxuria

præfectos omnes regios, qui
præpositi ubique hibernis
erant, maximè ad Bæo-
tiam, ubi pleræque Antio-
chi copiae hibernabant.

U. C. 561.

a. C. 191.

*Exercitus ejus
luxuriâ
corrumpitur.*

*Antiochus Acarnaniam
petit.*

ubique, ad Bœotiam maximè, præpositi hibernis erant) cepit luxuria: in eandem & milites effusi sunt. nec quisquam eorum aut arma induit; aut stationem, aut vigilias servavit; aut quicquam, quod militaris operis, aut muneris esset, fecit. Itaque principio veris, ³ quum per Phocidem Chæroneam, quò convenire omnem undique exercitum jussèrat, venisset; facilè animadvertit, nihilo severiore disciplinâ milites quàm ducem hibernasse. Alexandrum inde Acarnanem & Menippum Macedonem, ⁴ Stratum Ætolix copias ducere jussit. ipse Delphis sacrificio Apollini facto, Naulapactum processit. concilio principum Ætolix habito, viâ, quæ præter ⁵ Chalcidem & Lysimachiam fert ad Stratum, suis, qui per Maliacum sinum veniebant, occurrit. Ibi Mnesilochus princeps Acarnanum multis emptus donis, non ipse solùm gentem regi conciliabat, sed Clytum etiam prætorem, penes quem tum summa potestas erat, in suam sententiam adduxerat. Is quum Leucadios, quod Acarnanix caput est, non facilè ad defectionem posse cerneret impelli, propter metum Romanæ classis, quæ cum Atilio, quæve circa Cephaleniam erat, arte eos est aggressus. nam

³ Quum per Phocidem Chæroneam. . . venisset] Hic & infra, c. 12. loquitur Livius de Phocide, tanquam porrecta, ut antiquitus fuerat, juxta Bœotiam, Septentrionem versùs, & ad mare Euboicum pertinente. Hinc Antiochus hoc loco à Chalcide transit in Phocidem; inde venit Chæroneam, quæ est urbs Bœotix: & c. 12.

per Ætolix ac Phocidis urbes Chalcidem redit.

⁴ Stratum Ætolix] Rursus l. XLIII. c. 21. Livius Stratum Ætolix asserit, quamvis alii scriptores Acarnanix contribuant. Nimirum illud oppidum Ætoliceperant ex Acarnanibus.

⁵ Chalcidem & Lysimachiam] Ætolix urbes.

LIBER XXXVI. 371

quum in concilio dixisset, tuenda mediterranea Acarnaniæ esse, & omnibus, qui arma ferrent, exeundum ad Medionem & Thyrium, ne ab Antiocho aut Ætolis occuparentur; fue-
re qui dicerent, nihil attinere omnes tumultuosè concitari: satis esse quingentorum hominum præsidium. eam juventutem nactus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in præsidio positus, id agebat, ut pro obsidibus futuri venirent in potestatem regis.

XII. Per eosdem dies, legati regis Medionem venerunt. quibus auditis, quum in concione, quidnam respondendum regi esset, consultaretur; & alii manendum in Romana societate, alii non aspernandam amicitiam regis censerent; media visa est Clyti sententia, eoque accepta est, ut ad regem mitterent legatos, peterentque ab eo, ut Medionios super tanta re consultare in concilio Acarnanum pateretur. In eam legationem Mnesilochus, & qui ejus factionis erant, de industria conjecti, clam missis, qui regem admovere copias juberent, ipsi terebant tempus. itaque vixdum iis egressis, ¹ Antiochus in finibus, & mox ad portas erat, & ² trepidantibus, qui expertes prodicionis fuerant, tumultuosèque juventutem ad arma vocantibus, ab Clyto & Mnesilochus in urbem est inductus: & aliis suâ voluntate affluentibus, metu coacti etiam qui dissentiebant, ad regem convenerunt. quos placidâ oratione territos quum permulisset, ad spem vulgatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Thyrium à Medione profectus est, Mnesilochus eodem & legatis præmis-

¹ Antiochus in finibus, & mox ad portas erat] Potest recidi copula. &.

² Trepidantibus] Concur-
santibus & multa molienti-
bus.

U. C. 561. *sis. Ceterum detecta Medione fraus cautiores,*
 a. C. 191. *non timidiores Thyrienses fecit. dato ei haud*
 perplexo responso, nullam se novam societa-
 tem, nisi ex auctoritate ³ Romanorum impe-
 ratorum, accepturos, portisque clausis, arma-
 tos in muris disposuerunt. Et peropportunè ad
 confirmandos Acarnanum animos Cn. Octa-
 vius missus à Quintio, quum præsidium &
 paucas naves ab ⁴ A. Postumio, qui ab Atilio
 legato Cephalleniae præpositus fuerat, accepis-
 set, Leucadem venit, implevitque spei socios:
 Manium Acilium consulem jam cum legioni-
 bus mare trajecisse, & in Thessalia castra Ro-
 mana esse. Hunc rumorem quia similem veri
 tempus anni maturum jam ad navigandum fa-
 ciebat; rex præsidio Medione imposito, & in
 quibusdam aliis Acarnaniae oppidis, Thyrio
 abscessit, & per Ætoliae ac Phocidis urbes
Redit in Chalcidem rediit.
Euboeam.

*Philippus
 & Bæbius
 in Thes-
 salia ali-
 quot urbes
 capiunt.*

XIII. Sub idem tempus M. Bæbius & Phi-
 lippus rex jam antè per hiemem in Dassaretiis
 congressi, quum Ap. Claudium, ut obsidione
 Larissam eximeret, in Thessaliam misissent,
 quia id tempus rebus gerendis immaturum
 erat, in hiberna regressi, principio veris con-
 junctis copiis in Thessaliam descenderunt. In
 Acarnania tum Antiochus erat. Advenientes,
 Philippus Malloeam Perrhaebiae, Bæbius Pha-
 cium est aggressus. quo primo prope imperu
 capto, Phæstum eadem celeritate capit. inde

³ *Romanorum imperato-
 rum*] Ultima vox videtur
 delenda.

⁴ *A Postumio, qui ab
 Atilio legato Cephalleniae
 præpositus fuerat*] Atilius
 non legatus, sed ipse præ-

tor fuit, cui classis & Ma-
 cedonia decreta erat. Vid.
 suprâ l. XXXV. c. 20. Cre-
 dibile est igitur fuisse Postu-
 mium legatum Atilii, le-
 gendumque hoc loco lega-
 tus.

LIBER XXXVI. 373

Atracem quum se recepisset, Cyretias hinc & U.C. 565.
Phricium occupat: præsidisq[ue] per recepta a.C. 121.
oppida dispositis, Philippo rursus obsidenti
Malloeam se conjungit. Sub adventum Romani
exercitûs, seu ad metum virium, seu ad spem
venia[rum] quum dedidissent sese; ad ea recipienda
oppida, quæ Athamanes occupaverant, uno
agmine ierunt. Erant autem hæc, Æginium,
Ericinum, Gomphi, Silana, Tricca, Melibœa,
Phaloria. Inde Pellinæum, ubi Philippus Me-
galopolitanus cum quingentis peditibus &
equitibus quadraginta in præsidio erat, & cir-
cumfidunt, & priusquam oppugnarent, mit-
tunt ad Philippum qui moneret, ne vim ulti-
mam experiri vellet. Quibus ille satis ferociter
respondit, vel Romanis, vel Thessalis se cre-
diturum fuisse: in Philippi se potestatem com-
missurum non esse. Posteaquam apparuit vi-
agendum; quia videbatur & Limnæam eodem
tempore oppugnari posse, regem ad Limnæam
ire placuit: Bæbius restitit ad Pellinæum op-
pugnandum.

XIV. Per eos fortè dies Manius Acilius M. Acilius Cos. cum exercitu intrat Thessaliam.
consul¹ cum viginti millibus peditum, duo-
bus millibus equitum, quindecim elephantis,
mari trajecto, pedestres copias Larissam duce-
re delectos militum tribunos iussit. ipse cum
equitatu Limnæam ad Philippum venit. Ad-
ventu consulis deditio sine cunctatione est fa-
cta: traditumque præsidium regium, & cum Eius res gesta.
iis Athamanes. Ab Limnæa Pellinæum consul
proficiscitur. Ibi primi Athamanes tradiderunt

¹ Cum viginti millibus pe-
ditum] Duas nempe legio-
nes habebat consul, & pa-
rem numerum peditum so-
ciorum. In eo quod sequitur
membro, duobus millibus
equitum, 70 millibus super-
vacaneum est, & reciden-
dum.

U. c. 561.
a. C. 191.

fese. deinde & Philippus Megalopolitanus: cui decedenti de præsidio, quum obviùs fortè fuisset Philippus rex, ad ludibrium regem eum consalutari iussit; ipse congressus, fratrem, haud sanè decoro majestati suæ joco, appellavit. Deductus inde ad consulem, custodiri iussus: & haud ita multo post in vinculis Romam missus. cetera multitudo Athamanum, aut militum Antiochi regis, quæ in præsidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia hominum. Consul Larissam est profectus, ibi de summa belli consultaturus. in itinere ² ab Pieria & Metropoli legati tradentes urbes suas occurrerunt. Philippus Athamanum præcipuè captivis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem, nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitum eò duxit, præmissis in civitates captivis. Et illi magnam auctoritatem apud populares habuerunt, clementiam erga se regis munificentiamque commemorantes: & Amynander, cujus præsentis majestas aliquos in fide continuisset, veritus ne traderetur Philippo jam pridem hosti, & Romanis meritò tum propter defectionem infensis, cum conjuge ac liberis regno excessit, Ambraciamque se contulit. ita Athamania omnis in jus ditionemque Philippi concessit. Consul ad reficienda maxime jumenta, quæ & navigatione, & postea itineribus fatigata erant, paucos Larissæ moratus dies, velut renovato modicâ quiete exercitu, Cranonem est profectus. Venienti Pharsalus, Scotussa, & Pheræ, quæque in eis præsidia Antiochi erant, deduntur. ex iis interro-

² *Ab Pieria & Metropoli*] *Lege Pitalia.* Vid. not. 2. ad XXXII. 15.

gatis, qui manere secum vellent, mille volentes Philippo tradit: ceteros inermes Deme- triadem remittit. Proërnā inde recepit, ³ & quæ circa eam castella erant. Ducere tum porro in ⁴ sinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus, super quas siti Thaumaci sunt, desertâ urbe, juvenus omnis armata sylvas & itinera insedit, & in agmen Romanum ex superioribus locis incurfavit. Consul primò mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrent eos à tali furore. posteaquam perseverare in incepto vidit, tribuno ⁵ cum duorum signorum militibus circummisso, interclusit ad urbem iter armatis, vacuumque eam cepit. tum clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undique ex sylvis insidiatorum cædes facta est. A Thaumacis altero die consul ad Sperchium amnem pervenit: inde Hypatæorum agros vastavit.

XV. Quum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus. qui jam tum cernens, nihil se ex Græcia, præter amœna Chalcide hiberna, & ¹ infames nuptias petisse, Ætolorum vana promissa incusare, & Thoantem: Annibalem verò, non ut prudentem tantum virum, sed prope vatem omnium quæ tum evenirent, admirari. Ne tamen temere cœpta segnitiam insuper everteret, nuncios in Ætoliā mittit, ut omni contractâ juventute convenirent. Jam & ipse eò decem millia ferè peditum, ex iis qui postea venerant ex Asia expleta, & equites

³ Et quæ circa eam castella] Elegantiùs abesset vox eam.

⁴ Sinum Maliacum] Vid. suprâ. not. 1. ad XXXV. 37.

⁵ Cum duorum signorum militibus] Vid. not. 1. ad XXXIII. 1.

¹ Infames nuptias] Nuptias parum decoras tanto regi.

U. c. 561.
a. C. 191.

*Antio-
chus intra
saltum
Thermo-
pylarum
castra lo-
cat.*

*Descri-
ptio loco-
rum.*

quingentos duxit. Quò quum aliquanto pau-
ciores quàm unquam antea convenissent, &
principes tantummodo cum paucis clientibus
essent, atque ii dicerent omnia sedulò ab se
facta, ut quamplurimos ex civitatibus suis evo-
carent, nec ² auctoritate, nec gratiâ, nec im-
perio adversùs detrectantes militiam valuisse;
destitutus undique & ab suis, qui morabantur
in Asia, & ab sociis, qui ea in quorum spem
vocaverant non præstabant, intra saltum Ther-
mopylarum sese recepit. Id jugum, sicut Apen-
nini dorso Italia dividitur, ita mediam Græ-
ciam dirimit. ante saltum Thermopylarum in
septentrionem versa Epirus, & Perrhæbia, &
Magnesia, & Thessalia est, & Phthiotæ Achæi,
& sinus Maliacus. intra fauces ad meridiem
vergunt, Ætoliæ pars maior, & Acarnania, &
cum Locride Phocis, & Bœotia adjunctaque
insula Eubœa, &, excurrente in altum, velut
promontorio, Atticâ terrâ, sita ab tergo ³ &
Peloponnesus. Hoc jugum ab Leucate & mari
ad Occidentem verso, per Ætoliâ ad alterum
mare Orienti objectum tendens, ea aspreta
rupesque interjectas habet, ut non modò exer-
citus, sed ne expediti quidem facilè ullos ad
transitum calles inveniant. Extremos ad Orien-
tem montes Oetam vocant: quorum quod al-
tissimum est, Callidromon appellatur; in cujus
valle ad Maliacum sinum vergente iter est non
latius quàm sexaginta passus. Hæc una milita-
ris viâ est, quâ traduci exercitus, si non pro-
hibeantur, possint. ideo Pylæ, & ab aliis, quia

² *Auctoritate . . gratiâ . .*
imperio] De vocibus aucto-
ritate & imperio vid. not. 1.
ad I. 7. *Gratiâ* à volentibus
blanditur: *auctoritas* inji-

cit verecundiam recusandi:
imperium cogit.

³ *Et Peloponnesus*] Dele
superfluum voculam &.

calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt , Thermo-^{U.C. 161.}
pylæ locus appellatur ; nobilis Lacedæmonio-^{A.C. 191.}
rum adversus Persas morte magis memorabi-
li, quàm pugnâ.

XVI. Haudquaquam pari tum animo Antio-
chus intra portas loci ejus castris positus, mu-
nitionibus insuper saltum impendebat : & quum
duplici vallo fossâque, & muro etiam, quâ res
postulabat, ex multa copia passim jacentium
lapidum, permunisset omnia ; satis fidens nun-
quam eâ vim Romanum exercitum facturum,
Ætolos ex quatuor millibus (tot enim conve-
nerant) partim ad Heracleam præsidio obti-
nendam, quæ ante ipsas fauces posita est, par-
tim Hypatam mittit, & Heracleam haud du-
bious consulem oppugnaturum, & jam multis
nunciantibus circa Hypatam omnia evastari.
Consul depopulatus Hypatensem primò, dein-
de Heracleensem agrum, inutili utrobique au-
xilio Ætolorum, in ipsis faucibus prope fontes
calidarum aquarum adversus regem castra po-
suit. Ætolorum utræque manus Heracleam se-
se incluserunt. Antiochum, cui, priusquam
hostem cerneret, satis omnia permunita, &
præditiis obsepta videbantur, timor deinde in-
cessit, ne quos per imminetia juga calles in-
veniret ad transitum Romanus. nam & Lacedæ-
monios quondam ita à Persis circumitos fa-
ma erat ;¹ & nuper Philippum ab iisdem Ro-
manis. itaque nuncium Heracleam ad Ætolos
mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello
præstarent, ut vertices circà montium occu-
parent obsiderentque, ne quâ transire Roma-
nus posset. Hoc nuncio audito, dissensio inter
Ætolos orta est. pars imperio parendum regis

*Cof. ad
Thermo-
pylas.*

¹ Et nuper Philippum] Ad Aoum annem.

U. C. 561.
a. C. 191.

atque eundem censebant, pars subsistendum Heracleæ, ad utramque fortunam, ut siue victus à consule rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus suis; siue vinceret, ut dissipatos in fugam Romanos persequerentur. Utraque pars non mansit modò in sententia sua, sed etiam executi sunt consilium. duo millia Heracleæ substiterunt: duo trifariam divisa, Callidromum, & Rhoduntiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) occupavere.

XVII. Consul posteaquam infessa superiora loca ab Ætolis vidit, M. Porcium Catonem & L. Valerium Flaccum, ¹ consulares legatos, cum binis millibus delectorum militum, ad castella Ætolorum, Flaccum in Rhoduntiam & Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. Ipse, priusquam ad hostem copias admo-
Cof. suos
hortatur.
veret, vocatos in concionem milites, paucis est allocutus: ² *Plerosque omnium ordinum, milites, inter vos esse video, qui in hac eadem provincia T. Quintii ductu auspicioque militaveritis. Macedonico bello inexsuperabilis magis saltus ad amnem Aoum fuit, quam hic. Quippe portæ sunt hæ: & unus, inter duo maria clausis omnibus, velut naturalis transitus est. Munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & validiores impositæ: exercitus hostium ille & numero maior, & militum genere aliquanto melior. Quippe*

¹ *Consulares legatos*] Apud Ciceronem lib. de Sen. n. 32. Cato dicit se tribunum militum depugnasse apud Thermopylas.

² *Plerosque omnium ordinum, milites, inter vos*] Adjuvimus interpunctione

hunc locum, ut appareat vocem *milites* seorsum legendam, quippe quâ consul eos qui audiunt compellat: *plerosque* autem *omnium ordinum* intelligendos esse non milites solum, sed duces quoque, & centuriones, & præfectos, &c.

illic Macedones Thracesque & Illyrii erant, ferro-^{U.C. 561.}
 cissima omnes gentes: hinc Syri & Asiatici Græci^{A.C. 191.}
 sunt, levissima genera hominum, & servituti
 nata. Rex ille bellicosissimus, exercitatus jam in-
 de ab juventa finitimis Thracum atque Illyrio-
 rum, & circa omnium accolarum bellis: hic, ut
 aliam omnem vitam fileam, is est, qui quum
 ad inferendum populo Romano bellum ex Asia in
 Europam transisset, nihil memorabilius toto tem-
 pore hibernorum gesserit, quàm quòd amoris cau-
 sâ ex domo privata, & obscuri etiam inter popu-
 lares generis, uxorem duxit; & novus maritus,
 velut saginatus nuptialibus cœnis, ad pugnam
 processit. Summa virium speique ejus in Ætolis
 fuit, gente vanissima & ingratiissima, ut vos
 prius experti estis, nunc Antiochus experitur.
 Nam nec convenerunt frequentes, nec contineri
 in castris potuerunt, & in seditione ipsi inter se
 sunt: & quum Hypatam tuendam Heracleamque
 depoposcissent, neutram tutati, refugerunt in juga-
 monium, pars Heracleæ incluserunt sese. Rex ip-
 se confessus, nusquam æquo campo non modò con-
 gredi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem
 in aperto ponere, relictâ omni ante se regione eâ,
 quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur,
 condidit se intra rupes: ne ante fauces quidem
 saltûs, ut quondam Lacedæmonios fama est, sed
 intrâ penitus retractis castris: ³ quod quantum
 interest ad timorem ostendendum, an muris ali-
 cujus urbis obsidendum sese incluserit? Sed neque
 Antiochum tuebuntur angustiae, nec Ætolos ver-
 tices illi, quos ceperunt. Satis undique provisum

³ Quod quantum interest]
 Quid interest ad timorem
 ostendendum, hoc ne fece-
 rit, an muris alicujus urbis
 se incluserit? Nonne æquè

timorem ostendit, dum in-
 tra fauces saltûs retrahit ca-
 stra, ac si muris alicujus
 urbis se incluseret?

U.C. 561. *antèque præcautum est, ne quid adversus vos in*
 a.C. 191. *pugna præter hostes esset. Illud proponere animo*
vestro debetis, non vos pro Græciæ libertate tan-
tum dimicare, (quanquam is quoque egregius
titulus esset, liberatam à Philippo antè, nunc ab
Ætolis & ab Antiocho liberare) neque ea tan-
tum in præmium vestrum cessura, quæ nunc in
regiis castris sunt: sed illum quoque omnem ap-
paratum, qui in dies ab Epheso expectatur, præ-
dæ futurum: Asiam deinde Syriamque, & omnia
usque ad ortus solis dirissima regna imperio Ro-
mano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Ga-
dibus ad 4 mare Rubrum Oceano fines termine-
mus, qui Orbem terrarum amplexu finit, & om-
ne humanum genus, secundum deos, nomen Ro-
manum veneretur? In hæc tanta præmia dignos
parate animos, ut crastino die, bene juvantibus
diis, acie decernamus.

Pugna ad
Thermo-
pylas.

XVIII. Ab hac concione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma telaque parant. Luce primâ, signo pugnae proposito, instruit aciem consul, arctâ fronte ad naturam & angustias loci. Rex posteaquam signa hostium conspexit, & ipse copias eduxit. Levis armaturæ partem ante vallum in primo locavit: tum ¹ Macedonum robur, quos Sarisophoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas munitiones constituit. his ab sinistro cornu jaculatorum sagittariorumque & funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium incesserent: ² ab dextro Macedonibus ad ipsum mu-

4 *Mare Rubrum*] Vid. not. 3. ad XLII. 52.

¹ *Macedonum robur*] Macedonas, quod roboris erat in exercitu. Macedonas autem istos Syro-macedonas

intellige, posteros vel successores eorum, qui sub Alexandro, ac deinde Seleuco, militaverant.

² *Ab dextro Macedonibus*] Otiosa est vox *Mace-*

LIBER XXXVI. 381

nimentorum finem, quâ loca usque ad mare ^{U.C. 561.}
 invia palustri limo & voraginibus claudunt, ^{A.C. 191.}
 elephantos cum assueto præsidio posuit; post
 eos, equites: tum modico intervallo relicto,
 ceteras copias in secunda acie. Macedones pro
 vallo locati, primò facilè sustinebant Romanos
 tentantes ab omni parte aditus: multum ad-
 juvantibus qui ex loco superiore fundis, velut
 nimbum, ³ glandes & sagittas simul & jacula
 ingerebant. deinde, ut major, nec jam tole-
 randa vis hostium inferebat se, pulsi loco, in-
 tra munimenta subductis ordinibus concesserunt:
 inde ex vallo prope alterum vallum, hastis præ se
 objectis, fecerunt: & ita modica altitudo valli erat,
 ut & locum superiorem ad pugnandum suis præberet,
 & propter longitudinem hastarum subiectum haberet
 hostem. Multi temere subeuntes vallum transfixi sunt:
 & aut incepto irritò recessissent, aut plures
 cecidissent, ni M. Porcius ab jugo Callidromi,
 dejectis inde Ætolis, & magna ex parte cæsis,
 (incautos enim & plerosque sopitos oppresserat)
 super imminentem castris collem apparuisset.
 Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta &
 Rhoduntiam, nequicquam subire ad ea castella
 conato, fuerat.

XIX. Macedones, quique alii in castris regis
 erant, primò, dum procul nihil aliud quàm
 turba & agmen apparebat, Ætolos credere,
 visâ procul pugnam, subsidio venire. ceterum
 ut primùm signaque & arma ex propinquo
 cognita errorem aperuerunt, tantus repente
 pavor omnes cepit, ut abjectis armis

donibus. Potest enim supple-
 ri his, quod in fronte pe-
 riodi positum est.

³ *Glandes*] Sphæulas
 plumbeas, quæ fundis emit-
 tebantur.

U.C. 561.

a.C. 191.

*Victus**Antio-**chus.*

fugerent. ¹ Et munimenta sequentes impedi-
runt, & angustiae vallis, per quam sequendi
erant; & maximè omnium, quòd elephanti
novissimi agminis erant, quos pedes ægre præ-
terire, eques nullo poterat modo, timentibus
equis, tumultumque inter se majorem, quàm
in prælio edentibus. Aliquantum temporis &
direptio castrorum tenuit. Scarphiam tamen eo
die persecuti sunt hostem. Multis in ipso itine-
re cæsis captisque non equis virisque tantum,
sed etiam elephantis, quos capere non potue-
rant, interfectis, in castra reverterunt: quæ
tentata eo die inter ipsum pugnae tempus ab
Ætolis Heracleam obtinentibus præsidio, sine
ullo haud parum audacis incepti effectu, fue-
rant. Consul noctis insequentis tertiâ vigiliâ
præmissis equitatu ad persequendum hostem,
signa legionum primâ luce movit. Aliquantum
viæ præceperat rex, ut qui non antè quàm
Elatiæ ab effuso constiterit cursu: ubi primùm
reliquiis pugnaeque & fugæ collectis, cum per-
exigua manu semierimum militum Chalcidem
se recepit. Romanus equitatus ipsum quidem
regem Elatiæ affecutus non est, sed magnam
partem agminis, aut lassitudine ² subsistentis,
aut errore, ut qui sine ducibus per ignota iti-
nera fugerent, dissipatos oppreserunt. nec
præter quingentos, qui circa regem fuerunt,
ex toto exercitu quisquam effugit: etiam ex
decem millibus militum, quos, Polybio au-
ctore, trajecisse secum regem in Græciam scri-
psimus, exiguus numerus. quid si Antiati Va-

Chalci-
dem se re-
cepit.

¹ Et munimenta sequentes
impedierunt] Romanos fu-
gientem hostem sequentes &
munimenta impedierunt, &
angustiae vallis quæ trans-

eunda erat sequentibus vi-
ctos.

² Subsistentis] Vel scribe,
vel intellige *subsistentes*. Se-
quitur enim *dissipatos*.

LIBER XXXVI. 383

lerio credamus, sexaginta millia militum fuisse U.C. 561.
in regio exercitu scribenti, quadraginta inde a. C. 191.
millia cecidisse, supra quinque millia capta
cum signis militaribus ducentis triginta? Ro-
manorum centum quinquaginta in ipso certa-
mine pugnae, ab incurfu Atolorum se tuentes
non plus quinquaginta interfecti sunt.

XX. Consule per Phocidem & Boeotiam Cof. An-
tiochum
persequi-
sur.
exercitum ducente, consciae defectionis civi-
tates, cum velamentis ante portas stabant;
metu ne hostiliter diriperentur. ceterum per
omnes dies, haud secus quam in pacato agro,
sine violatione ullius rei, agmen processit; do-
nec in agrum Coroneum ventum est. Ibi statua
regis Antiochi posita in templo ¹ Minervae Ito-
niae iram accendit: permissumque militi est, ut
circumjectum templo agrum popularetur. de-
inde cogitatio animum subiit, quum commu-
ni decreto Boeotorum posita esset statua, in-
dignum esse in unum Coronensem agrum sa-
vire. Revocato extemplo milite, finis populan-
di factus: castigati tantum verbis Boeoti, ob
ingratum in tantis tamque recentibus benefi-
cius animum erga Romanos. Inter ipsum pu-
gnae tempus decem naves regiae, cum praefecto
Isidoro, ad Thronium in sinu Maliaco stabant.
eò gravis vulneribus Alexander Acarnan nun-
cius adversae pugnae quum perfugisset, trepidae
inde recenti terrore naves Cenaeum Euboeae
petierunt. ibi mortuus sepultusque Alexander.

¹ *Minervae Itoniae*] Mi-
nerva sic cognominata est,
vel ab Itono Amphictyonis
filio, patre Boeoti, à quo
Boeotia nomen accepit: vel
ab urbe Thessaliae Itone:
unde Boeoti exemplum sum-
pserunt Minervae sub hoc

cognomine colendae, tem-
plique ei apud Coroneam
extruendi. In hoc templum
Boeoti de rebus communi-
bus deliberaturi convenie-
bant. Atque ob eam videli-
cet causam ibi statua Antio-
cho posita erat.

U.C. 561. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portum
 a.C. 191. tenuerant, naves, auditâ exercitûs clade,
 Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenæo Deme-
 triadem, si fortè eò deferret fuga regem, tra-
 jecit. Per eosdem dies A. Atilius præfectus Ro-
 manæ classis, magnos regios commeatus, jam
 fretum, quod ad Andrum insulam est, præ-
 tervectos, excepit: alias merfit, alias cepit
 naves. ² quæ novissimæ agminis erant, cursum
 in Asiam verterunt. Atilius Piræum, unde
 profectus erat, cum agmine captivarum na-
 vium revectus, magnam vim frumenti & Athe-
 nientibus, & aliis ejusdem regionis sociis divi-
 sit.

*Antio-
 chus in
 Asiam
 trajicit.*

XXI. Antiochus sub adventum consulis à
 Chalcide profectus, Tenum primò tenuit. in-
 de Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem ve-
 nienti portæ patuerunt, quum appropinquante
 eo, Aristoteles, præfectus regis, urbe excef-
 fisset. Et ceteræ urbes in Eubœa sine certamine
 traditæ, paucosque per dies omnibus perpaca-
 tis, sine ullius noxa urbis, exercitus Thermo-
 pylas reductus: multo modestiâ post victoriam,
 quàm ipsâ victoriâ laudabilior. Inde consul M.
 Catonem, ¹ per quem quæ gesta essent senatus
 populusque Romanus haud dubio auctore sci-
 ret, Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium
 emporium est, in intimo sinu Corinthiaco re-
 tractum) Patras Achaïæ petit: à Patris Cor-
 cyram usque Ætoliaæ atque Acarnaniaæ littora
 legit: atque ita ad Hydruntum Italiaæ trajecit.
 quinto die inde pedestri itinere Romam ingenti
 cursu pervenit. ante lucem ingressus urbem, à
 porta ad prætorem M. Junium iter intendit. Is

*Caton nun-
 cius victo-
 ria.*

² Quæ novissimæ agmi-
 nis] Magis placeret novis-
 simi.

¹ Per quem.. haud dubio
 auctore] Lege, per quem..
 haud dubium auctorem.

primâ luce senatum vocavit. quò L. Cornelius Scipio, aliquot diebus antè à consule dimissus, quum adveniens audisset prægressum Catonem in senatu esse, supervenit exponenti quæ gesta essent. Duo inde legati jussu senatûs in concionem sunt producti: atque ibi eadem, quæ in senatu, de rebus in Ætolia gestis exposuerunt. Supplicatio in triduum decreta est: & ut quadraginta hostiis majoribus prætor, quibus diis ei videretur, sacrificaret. Per eisdem dies & M. Fulvius Nobilior, qui biennio antè prætor in ulteriorem Hispaniam erat profectus, ovans urbem est ingressus: 2 argenti bigati præ se tulit centum & triginta millia: & extra numeratum 3 duodecim millia pondo argenti: 4 auri pondo centum viginti septem.

XXII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmisit, ut tunc saltem ex-
Ætolos ad respiscendum invias
 perti regiam vanitatem respiscerent; traditâque Heracleâ, cogitarent de petenda ab senatu seu

1 furoris sui, seu erroris venia. Et 2 ceteræ Græciæ civitates defecisse eo bello ab optimè de se meritis Romanis: sed quia post fugam regis, cujus fiduciâ ab officio decessissent, non addidissent perinaciam culpæ, in fidem receptas esse. Ætolos quoque, quanquam non secuti sint regem, sed accesserint, & duces belli, non socii fuerint, 3 si pœnitere possint, posse & incolumes esse. Ad ea

2 Argenti bigati. . centum
 & triginta millia] Denarios
 130000. Marcas nostrates
 2031. cum unciiis 2.

3 Duodecim millia pondo
 argenti] Marcas nostrates
 18750.

4 Auri pondo centum vi-
 ginti septem] Marcas no-
 strates 198. cum semunciis 7.

1 Furoris] Amentia.

2 Ceteræ Græciæ] Cetera-
 rum Græciæ partium.

3 Si pœnitere possint] Hæc
 loquendi forma, quamvis
 parum usitata, non ideo
 tamen mendi arguenda est.
 Occurrunt enim & alia ejus
 exempla apud veteres scri-
 ptores.

U.C. 561.
a.C. 191

*Hera-
cleam ob-
sides.*

quum pacati nihil responderetur, appareret-
que armis rem gerendam, & rege superato,
bellum Ætolicum integrum restare; castra ab
Thermopylis ad Heracleam movit: eoque ipso
die, ut situm nosceret urbis, ab omni parte
equo mœnia est circumvectus. Sitâ est Hera-
clea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo,
arcem imminens loco alto & undique præ-
cipiti habet. Contemplatus omnia quæ noscen-
da erant, quatuor simul locis aggredi urbem
constituit. à flumine Asopo, quâ & gymnasium
est, L. Valerium operibus atque oppugnationi
præposuit: 4 arcem extra muros, quæ frequen-
tius prope quàm urbs habitabatur, Ti. Sem-
pronio Longo oppugnandam dedit: à sinu Ma-
liaco, quæ aditum haud facilem pars habebat,
M. Bæbium; ab altero amniculo, quem Mela-
na vocant, adversus Dianæ templum, Appium
Claudium opposuit. 5 Horum magno certamine
intra paucos dies turres, arietesque, & alius
omnis apparatus oppugnandarum urbium per-
ficitur. Et quum ager Heracleensis paluster om-
nis frequensque proceris arboribus, benignè
ad omne genus operum materiam suppedita-
bat; tum, quia refugerant intra mœnia Æto-
li, deserta, quæ in vestibulo urbis erant, te-

4 *Arcem extra muros, quæ frequentius prope quàm urbs habitabatur*] Hæc pugnant cum iis quæ c. 24. traduntur. Ibi enim Ti. Sempronius ab sua parte primus urbem capere dicitur: quâ captâ Ætoli confugiunt in arcem. Emendat Gronovius: *partem, quâ extra muros frequentius prope quàm in urbe habitabatur.*

Hanc emendationem egregiè firmant hæc verba c. 24. quibus describitur ea pars, quæ à Ti. Sempronio oppugnabatur: *pars una, in qua ædificia extra urbem erant.*

5 *Horum magno certamine*] Quum hi inter se magno studio certarent, quis mandatum opus celerius perficeret.

LIBER XXXVI. 387

cta, in varios usus non tigna modò & tabulas, U.C. 561.
sed laterem quoque, & cæmenta, & saxa va- A.C. 191.
ria magnitudinis, præbebant.

XXIII. Et Romani quidem, operibus magis
quàm armis, urbem oppugnabant: Ætoli con-
trà armis se tuebantur. nam quum ariete qua-
terentur muri, non laqueis, ut solet, exceptos
declinabant ictus: ¹ sed armati frequentes,
quidam ignes etiam, quos aggeribus injice-
rent, ferebant. fornices quoque in muro erant
apti ad excurrendum: & ipsi, quum pro diru-
tis rescicerent muros, crebriores eos, ut pluri-
bus erumperetur in hostem locis, faciebant.
Hoc primis diebus, dum integræ vires erant,
& frequentes & impigre fecerunt: in dies de-
inde, pauciores & segniùs. Etenim quum mul-
tis urgerentur rebus, nulla eos res æquè ac
vigiliæ conficiebant; Romanis in magna copia
militum succedentibus aliis in stationem alio-
rum, Ætolos propter paucitatem eosdem dies
noctesque assiduo labore urente. Per quatuor
& viginti dies, ita ut nullum tempus vacuum
diuicatione esset, adversùs quatuor è partibus
simul oppugnantem hostem nocturnus diurno
continuatus labor est. Quum fatigatos jam
Ætolos sciret consul & ex ratione temporis,
& quòd ita transfugæ affirmabant, tale consi-
lium iniit. mediâ nocte receptui signum dedit,
& ab oppugnatione simul omnes milites dedu-
ctos usque ad tertiam diei horam quietos in
castris tenuit. inde cœpta oppugnatio ad me-
diam rursus noctem perducta est: intermissa
deinde usque ad tertiam diei horam. Fatiga-
tionem rati causam esse Ætoli non continuan-

¹ Sed armati frequentes] Adjice omnino erumpebant,
vel aliud quid simile.

U.C. 561. dæ oppugnationis, quæ & ipsos affecerat, ubi
 a. C. 191. Romanis datum receptui signum esset, velut
 ipsi quoque hoc revocati, pro se quisque ex
 stationibus decedebant: nec ante tertiam diei
 horam armati in muris apparebant.

XXIV. Consul quum nocte mediâ intermi-
 sisset oppugnationem, quartâ vigiliâ rursus ab
 tribus partibus summâ vi aggressus, ab una Ti.
 Sempronium tenere intentos milites signum-
 que exspectantes iussit, ad ea, in nocturno tu-
 multu, unde clamor exaudiretur, haud dubiè
 ratus hostes concursuros. Ætoli pars sopiti af-
 fecta labore ac vigiliis corpora ex somno mo-
 liebantur: pars vigilantes adhuc ad strepitum
 pugnantium in tenebris currunt. Hostes partim
 per ruinas jacentis muri transcendere conan-
 tur: partim scalis ascensus tentant. adversus
 quos undique ad opem ferendam occurrunt
 Ætoli. Pars una, in qua ædificia extra urbem
 erant, neque defenditur, neque oppugnatur:
 sed qui oppugnarent, intenti signum exspecta-
 bant; defensor nemo aderat. Jam dilucesce-
 bat, quum signum consul dedit: & sine ullo
 Et capit. certamine partim per semiruta, partim scalis
 integros muros transcendere. Simul clamor
 index capti oppidi est exauditus, undique
 Ætoli desertis stationibus in arcem fugiunt.
 Oppidum victores, permissu consulis, diri-
 piunt: non tam ab ira, nec ab odio, quàm ut
 miles coercitus in tot receptis hostium urbi-
 bus, aliquo tandem loco fructum victoriæ sen-
 tiret. Revocatos inde à medio ferme die mili-
 tes quum in duas divisisset partes, unam radi-
 cibus montium circumduci ad rupem iussit,
 quæ fastigio altitudinis par, mediâ valle velut
 abrupta ab arce erat; sed adeo prope geminata
 cacumina eorum montium sunt, ut ex vertice

LIBER XXXVI. 389

altero conjici tela in arcem possint : cum di- U.C. 567,
a.C. 191.
midia militum parte consul ab urbe ascensurus
in arcem, signum ab iis qui ab tergo in rupem
evasuri erant, exspectabat. Non tulere qui in
arce erant Ætoli primum eorum qui rupem
ceperant clamorem, deinde impetum ab urbe
Romanorum; & fractis jam animis, & nullâ ibi
præparatâ re ad obsidionem diutius tolerandam:
utpote congregatis feminis, puerisque, & im-
belli aliâ turbâ in arcem, quæ vix capere, ne-
dum tueri multitudinem tantam posset. itaque
ad primum impetum abjectis armis, dedide-
runt sese. Traditus inter ceteros princeps Æto-
lorum Damocritus est: qui principio belli de-
cretum Ætolorum, quo arcessendum Antio-
chum censuerant, T. Quintio poscenti respon-
derat, *In Italia daturum, quum castra ibi Ætoli
posuissent.* ob eam ferociam majus victoribus
gaudium traditus fuit.

XXV. Eodem tempore, quo Romani Hera-
cleam, Philippus Lamiam ex composito oppu-
gnabat; circa Thermopylas cum consule re-
deunte ex Bœotia, ut victoriam ipsi populo-
que Romano gratularetur, excusaretque quòd
morbo impeditus bello non interfuisset, con-
gressus. inde diversi ad duas simul oppugnandas
urbes profecti. Interfunt septem millia ferme
passuum: ¹ & quia Lamia quum posita est in Lamiam
Philippus
oppugnat.
tumulo, tum regionem eâ maximè despectat,

¹ Et quia Lamia] Inter-
sunt, inquit Livius, Lamiam
inter & Heracleam septem
millia passuum: & quia La-
mia quum posita in tumulo
est, tum regionem eam ma-
ximè, (sic enim mallems)
quæ ad Heracleam vergit,
despectat, oppidò quàm, id
est, valde breve intervallum
videtur, & omnia in conspe-
ctu sunt. Intervallum inter
duas urbes & per se breve
est, quippe quod sit septem
tantummodo millium, sive
duarum paulo amplius leu-
carum nostrarum; & ob si-
tum Lamia in tumulo positæ

U. c. 561.
a. C. 191.

*Inbetur
ab ea re-
cedere.*

oppidò quàm breve intervallum videtur, & omnia in conspectu sunt. Quum enixè, velut proposito certamine, Romani Macedonesque diem ac noctem, aut in operibus, aut in praeliis essent, hoc major difficultas Macedonibus erat, quòd Romani aggere & vineis, & omnibus supra terram operibus, subtus Macedones cuniculis oppugnabant, & in asperis locis flex sæpe impenetrabilis ferro occurrebat. Et quum parum procederet inceptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederent: haud dubius quin, si priùs Heraclea capta foret, Romanis se potiùs quàm sibi dedituri essent, ² suamque gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset. Nec eum opinio est frustrata: confestim enim ab Heraclea capta nuncius venit, ut oppugnatione absteret: *æquius esse, Romanos milites, qui acie dimicassent cum Ætolis, præmia victoriæ habere.* Ita recessum ab Lamia est, & propinquæ clade urbis, ³ ipsi ne quid simile paterentur effugerunt.

XXVI. Paucis priusquam Heraclea capere-

brevius etiam videtur. Nempe ex loco alto despicientibus aliquod iter per plana, spatium illud brevius videtur, quàm si ex campestri metiremur illud oculis. Deinde Lamia eam maximè, quæ ad Heracleam vergit, regionem despectat. Ideo omnia quæ sunt & fiunt inter duas urbes, in conspectu sunt. *Oppidò quàm* dixit Livius, ut sanè quàm, & alia multa ejusdem generis. Sic infra l. XXXIX. c. 47. *oppidò quàm parva.*

² *Suamque gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset*] Et liberatæ obsidione urbis gratiam in se derivaturus esset consul; si ve, id acturus esset ut à se haberent liberatæ obsidione urbis beneficium obsessi.

³ *Ipsi ne quid simile paterentur effugerunt*] Solutum nimirum à Philippo obsidione. Sed tempus duntaxat lucrata Lamia est, paucis post mensibus, ut narratur infra XXXVII. 4. & 5. expugnata.

LIBER XXXVI. 391

tur diebus, Ætoli concilio Hypatam coacto, U.C. 561.
 legatos ad Antiochum miserunt: inter quos a.C. 191.
 & Thoas idem, qui & antea, missus est. man- Ætolo-
rum lega-
ti ad An-
tiochum.
 data erant, ut ab rege peterent primùm, ut
 ipse coactis rursus terrestribus navalibusque
 copiis, in Græciam trajiceret: deinde, si qua
 ipsum teneret res, ut pecuniam & auxilia miteret.
id quum ad dignitatem ejus fidemque pertinere, non prodi socios, tum etiam ad incolumitatem regni, non sinere Romanos omni curâ vacuos, quum Ætolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in Asiam trajicere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis regem moverunt. Itaque in præsentia pecuniam, quæ ad usus belli necessaria erat, legatis dedit: auxilia terrestria navaliaque affirmavit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipsum haud invitum morantem, ut exactor præsens promissorum adesset.

XXVII. Ceterum Heraclea capta fregit tandem animos Ætolorum: & post paucos dies quàm ad bellum renovandum acciendumque regem in Asiam miserant legatos, abjectis belli consiliis, pacis petendæ oratores ad consulem miserunt. Quos dicere exorsos consul interfatus, quum alia sibi prævertenda esse dixisset, redire Hypatam eos, datis dierum decem induciis, & L. Valerio Flacco cum iis misso, jussit: ei quæ secum acturi fuissent exponere, & si qua vellent alia. Hypatam ut est ventum, principes Ætolorum apud Flaccum concilium habuerunt, consultantes, quonam agendum modo apud consulem foret. Parantibus iis antiqua fœderum ordiri, meritaque in populum Romanum, *Abstistere iis* Flaccus jussit, *quæ ipsi violassent ac rupissent. confessionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem*

*Ætoli
de pace
agunt.*

U. C. 361. *versam, nec enim in causa ipsorum, sed in populi*
 A. C. 191. *Romani clementia spem salutis positam esse. Et suppliciter agentibus iis se adfuturum, & apud consulem, & Romæ in senatu. eò quoque enim mittendos fore legatos. Hæc una via omnibus ad salutem visa est, ¹ ut in fidem se permitterent Romanorum. Ita enim & illis violandi supplices verecundiam se imposituros: & ipsos nihilominus suæ potestatis fore, si quid melius fortuna ostendisset.*

XXVIII. Posteaquam ad consulem ventum est, Phæneas legationis princeps longam orationem, & variè ad mitigandam iram victoris compositam, ita ad extremum finivit, ut diceret, *Ætolos se suaque omnia fidei populi Romani permittere. Id consul ubi audivit, Etiam atque etiam videte, inquit, Ætoli, ut ita permittatis. Tum decretum Phæneas, in quo id disertè scriptum erat, ostendit. Quando ergo, inquit, ita permittitis, postulo ut mihi Dicæarchum civem vestrum, & Menetam Epirotam, (Naupactum is cum præsidio ingressus ad defectionem compulerat) & Amyndrum cum principibus Athamanum, quorum consilio ab nobis defecistis, sine mora dedatis. Prope dicentem interfatus Romanum Phæneas, Non in servitutem, inquit, sed in fidem tuam nos tradidimus: & certum habeo te imprudentiâ labi, qui nobis imperes, quæ moris Græcorum non sint. Ad hæc consul, Nec hercle, inquit, magnopere nunc curo, quid Ætoli satis ex more Græcorum factum esse censeant: dum ego more Romano ¹ imperium*

*Fidei P.
R. se per-
mittunt.*

*Consulis
postulata.*

¹ *Ut in fidem se permitterent Romanorum*] Apud Romanos in fidem se permittere idem prorsus valebat, ac se suaque victoris per-

mittere arbitrio. Id autem ignorabant Ætoli, nomine fidei in errorem induci.

¹ *Imperium inhibeam*] Imperium inhibere est exer-

inhibeam in deditos modò decreto suo, ante ar- U.C. 551.
mis victos. Itaque, ni propere fit quod impero, a.C. 191.
vinciri vos jam jubeo: afferrique catenas, &
circumstiterè lictores jussit. Tum fracta Phæ-
neæ ferocia, Ætolisque aliis est: & tandem,
cujus conditionis essent, sensere. Et se quidem
Phæneas, & qui adsint Ætolorum, scire facien-
da esse quæ imperentur, dixit: sed ad decernenda
ea concilio Ætolorum opus esse. ad id petere, ut
decem dierum inducias daret. Petente Flacco
pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam redi-
tum est. Ubi quum in consilio delectorum,
quos Apocletos vocant, Phæneas & quæ im-
perarentur, & quæ ipsis prope accidissent, ex-
posuisset; ingemuerunt quidem principes con-
ditioni suæ, parendum tamen victori cense-
bant, & ex omnibus oppidis convocandos
Ætolos ad concilium.

XXIX. Posteaquam verò omnis coacta mul- *Exaspe-*
 titudo eadem illa audivit, adeo sævitiâ imperii *rantur*
 atque indignitate exasperati animi sunt, ut, si *Ætolis.*
 in pace fuissent, illo impetu iræ concitari po-
 tuerint ad bellum. Ad iram accedebat & dif-
 ficultas eorum quæ imperarentur: *quonam mo-*
do enim uique regem Amyndrum se tradere
posse? Et spes fortè oblata, quòd Nicander eo
 ipso tempore ab rege Antiocho veniens, im-
 plevit exspectatione vanâ multitudinem, terrâ
 marique ingens parari bellum. Is, duodecimo
 die quàm conscenderat navem, in Ætoliam
 perfectâ legatione rediens Phalara in sinu Ma-
 liaco tenuit. inde Lamiam pecuniam quum de-
 vexisset, ipse cum expeditis vespërâ primâ in-
 ter Macedonum Romanaque castra medio agro,

cere imperium, uti imperio. Vid. suprà III. 38. & addè-
 ro. I. ad I. III. c. 59.

U.C. 551.
a. C. 191.

dum Hypatam notis callibus petit, in Rationem incidit Macedonum, deductusque ad regem est, nondum convivio dimisso. Quod ubi nunciatum est, velut hospitis, non hostis, adventu motus Philippus, accumbere eum epularique jussit: atque inde dimissis aliis, solum retentum, ipsum quidem de se timere quicquam vetuit. Ætolorum prava consilia, atque in ipsorum caput semper recidentia, accusavit, qui primùm Romanos, deinde Antiochum in Græciam adduxissent. *Sed præteritorum, quæ magis reprehendi, quàm corrigi possint, oblitum se, non facturum ut insultet adversis rebus eorum. Ætolos quoque finire tandem adversus se odia debere; & Nicandrum privatim ejus diei, quo servatus à se foret, meminisse.* Ita datis, qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander consultantibus de pace Romana supervenit.

XXX. Manius Acilius venditâ, aut concessâ militi circa Heracleam prædâ, posteaquam nec Hypatæ pacata esse consilia, & Naupactum concurrisset Ætolos, ut inde totum impetum belli sustinerent, audivit; præmisso Ap. Claudio cum quatuor millibus militum ad occupanda juga, quâ difficiles transitus montium erant, ipse Oetam adscendit, Herculi que sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quòd ibi mortale corpus ejus dei sit crematum, appellant. inde toto exercitu profectus, reliquum iter satis expedito agmine fecit. Ut ad Coracem est ventum (mons est altissimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & jumenta multa ex agmine præcipitata cum ipsis oneribus sunt, & homines vexati. Id facilè apparebat, quàm cum inerti hoste res esset, qui tam impedimentum saltum nullo præsidio, ut clauderet trans-

itum, insedisset. ¹ Tum quoque vexato exercitu, ad Naupaetum descendit: & uno castello adversus arcem posito, ceteras partes urbis, divisis copiis pro situ mœnium, circumfedit. nec minus operis laborisque ea oppugnatione, quàm Heracleæ, habuit.

U.C. 567.
A.C. 191.
Cof. Naupaetum
obsider.

XXXI. Eodem tempore & Messene in Peloponneso ab Achæis, quòd concilii eorum recusaret esse, oppugnari cœpta est. Etenim duæ civitates, Messene & Elis, extra concilium Achaicum erant: cum Ætolis sentiebant. Elei tamen, post fugatum ex Græcia Antiochum, legatis Achæorum leniùs responderant; *dimisso præsidio regio, cogitaturos se quid sibi faciendum esset.* Messenii sine responso dimissis legatis, moverant bellum, trepidique rerum suatum, quum jam ager effuso exercitu passim ureretur, castraque prope urbem poni viderent, legatos Chalcidem ad T. Quintium auctorem libertatis miserunt, qui nunciarent, Messenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis, extemplo profectus Quintius, à Megalopoli ad Diophanem prætorem Achæorum misit, qui extemplo reducere eum à Messene exercitum, & venire ad se juberet. Dicto paruit Diophanes: & solutâ obsidione, expeditus ipse prægressus agmen, circa Andaniam, parvum oppidum inter Megalopolim Messenenque positum, Quintio occurrit. & quum causas oppugnationis exponeret, castigatum leniter, quòd tantam rem sine auctoritate sua conatus esset, dimittere exercitum jussit, nec pacem omnium bono partam turbare. Mess-

¹ Tum quoque } Sic quoque, id est, quamvis nulli hostes occurrerent, vexatus tamen exercitus est.

U.C. 561 niis imperavit, ut exsulés reducerent, &
 a. C. 191. Achæorum concilii essent. si qua haberent,
 de quibus aut recusare, aut in posterum ca-
 vere sibi vellent, Corinthum ad se venirent.
 Diophanem concilium Achæorum extemplo
 sibi præbere iussit.

*Zacyn-
 thum re-
 petunt ab
 Achæis
 Romani.*

XXXII. Ibi de Zacyntho intercepta per frau-
 dem insula questus, postulavit ut restitueretur
 Romanis. Philippi Macedonum regis Zacyn-
 thus fuerat: eam mercedem Amynandro de-
 derat, ut per Athamaniam ducere exercitum
 in superiorem partem Ætolix liceret. quâ ex-
 peditione fractis animis, Ætolos compulit ad
 petendam pacem. Amynander Philippum Me-
 galopolitanum insulæ præfecit: postea per bel-
 lum, quo se Antiocho adversus Romanos con-
 junxit, Philippo ad munia belli revocato, Hie-
 roblem Agrigentinum successorem misit. Is post
 fugam ab Thermopylis Antiochi, Amynan-
 drumque à Philippo Athamaniâ pulsum, mis-
 sis ultro ad Diophanem prætorem Achæorum
 nunciis, pecuniam pactus, insulam Achæis
 tradidit. Id præmium belli suum esse, æquum
 censebant Romani. *non enim Manium Acilium
 consulem legionesque Romanas Diophani & Achæis
 ad Thermopylas pugnasse.* Diophanes adversus
 hæc purgare interdum sese gentemque: inter-
 dum de jure facti dissidere. Quidam Achæo-
 rum & initio eam se rem aspernatos testaban-
 tur, & tunc pertinaciam increpitabant præ-
 toris: auctoribusque iis decretum est, ut
 T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quin-
 tius sicut adversantibus asper, ita, si cede-
 res, idem placabilis. Omisâ igitur conten-
 tione vocis vultûsque, *Si utilem, inquit, pos-
 sessionem ejus insulæ censerem Achæis esse, auctor
 essem senatui populoque Romano, ut eam vos ha-*

bere sinerent. Ceterum, ¹ sicut testudinem, ubi ^{U.C. 561. a.C. 191.} collecta in suum tegumen est, tutam ad omnes ietus video esse; ubi exserit partes aliquas, quodcumque nudavit, obnoxium atque infirmum habere: haud dissimiliter vos, Achæi, clausos undique mari, quæ intra Peloponnesi sint terminos, ea & jungere vobis, & juncta iueri facile; simul aviditæ plura amplectendi hinc excedatis, nuda vobis omnia quæ extrâ sint, & exposita ad omnes ietus esse. Assentiente omni concilio, nec Diophane ultrâ tendere auso, Zacynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex proficiscentem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim quæ defecissent ab societate Romana urbes, recipere vellet, permittente eo, ad Demetriadem copias admovit, haud ignarus, quanta ibi tum perturbatio esset. ¹ Destituti enim ab omni spe, quum defertos se ab Antiocho, spem nullam in Ætolis esse cernerent, dies noctesque aut Philippi hostis adventum, aut infestiores etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectabant. Turba erat ibi incondita regionum: qui primò pauci in præsidio relictæ, postea plures, plerique inermes ex prælio adverso fugâ delati, nec virium, nec animi fatis ad obsidionem tolerandam habebant. itaque præmissis à Philippo, qui spem impetrabilis veniæ ostendebant, responderunt, patere portas regi. Ad primum ejus ingressum, principum quidam urbe exces-

Demetrias se Philippo dedit.

¹ Sicut testudinem] In summis antiquis, Peloponnesus testudini assimilatur. Eò alludere videtur Quintus.

spe] Melius legeretur, ad omni ope: ne injucunda repetitio occurrat. Sequitur enim, spem nullam in Ætolis esse.

¹ Destituti enim ab omni

U.C. 161.
a.C. 191.

ferunt : Eurylochus mortem sibi conscivit. Antiochi milites (sic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamque , prosequentibus Macedonibus , ne quis eos violaret , Lyfimachiam deducti sunt. Erant & paucæ naves Demetria-de , quibus præerat Isidorus : eæ quoque cum præfecto suo dimissæ sunt. Inde Dolopiam , & Aperantiam , & Perrhæbiæ quasdam civitates recepit.

Quintius
est Naupa-
ctum.

XXXIV. Dum hæc à Philippo geruntur , T. Quintius receptâ Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum trajecit : quæ jam per duos menses (sed prope exscidium erat) oppugnabatur , & , si capta vi foret , omne ibi nomen Ætolorum ad internecionem videbatur venturum. Ceterum , quanquam meritò iratus erat Ætolis , ¹ quòd solos obtrectasse gloriæ suæ , quum liberaret Græciam , meminerat , & nihil auctoritate suâ motos esse , quum , quæ tum maximè acciderant , casura præmonens , à furioso incepto eos deterreret ; tamen sui maximè operis esse credens , nullam gentem liberatâ à se Græciæ funditus everti , obambulare muris , ut facilè nosceretur ab Ætolis , cœpit. Confestim à primis stationibus cognitus est , vulgatumque per omnes ordines , Quintium esse. itaque concursu facto undique in muros , manus pro se quisque tendentes , consonante clamore nominatim Quintium orare , ut opem ferret ac servaret. Et tum quidem , quanquam moveretur his vocibus , manu tamen ² abnuit quiddam opis in se esse. Ceterum , posteaquam ad consulem venit , *Utrum fallit* , inquit , *te , Mani Acili , quid agatur ? an , quum satis*

Opem
ejus im-
plorant
Ætoli.

¹ Quòd solos] Eleganti-
us , quos solos.

² Abnuit quiddam opis in
se esse] Imo , quidquam opis.

provideas, nihil id magnopere ad summam rem-
 publicam pertinere censes? Erexerat expectatio-
 ne consulem; & Quin expromis, inquit, quid
 rei sit? Tum Quintius: Ecquid vides te, de-
 victo Antiocho, in duabus urbibus oppugnandis
 tempus terere, quum jam prope annus circum-
 actus sit imperii tui: Philippum autem, qui non
 aciem, non signa hostium vidit, non solum urbes,
 sed tot jam gentes, Athamaniam, Perrhæbiam,
 Aperantiam, Dolopiam sibi adjunxisse? Atqui non
 tantum interest nostrâ, Ætolorum opes ac vires
 minui, quantum, non supra modum Philippum
 crescere, & victoriæ tuæ præmium te militesque
 tuos nondum tot urbes, quot Philippum gentes
 Græciæ habere.

XXXV. Assentiebatur his consul, sed pudor,
 si irritò incepto abscederet obsidione, occurre-
 bat. tota inde Quintio res permissa est. Is rur-
 sus ad eam partem muri, quâ paulò antè voci-
 ferati Ætoli fuerant, rediit. ibi quum impen-
 sùs orarent, ut misereretur gentis Ætolorum,
 exire aliquos ad se iussit. Phæneas ipse prin-
 cipesque alii extemplo egressi sunt. quibus pro-
 volutis ad pedes, *Fortuna, inquit, vestra facit,*
ut & iræ meæ, & orationi temperem. Evenerunt
 quæ prædixi eventura: & ne hoc quidem reliquū
 vobis est, ut indignis accidisse ea videantur. Ego
 tamen sorte quâdam ¹nutriendæ Græciæ datus,
 ne ingratiss quidem benefacere absistam. Mittite
 oratores ad consulem, qui inducias tantum tem-
 poris petant, ut mittere legatos Romam possitis,
 per quos senatui de vobis permittatis. Ego apud
 consulem deprecator defensorque vobis adero. Ita
 ut censuerat Quintius, fecerunt. nec asperna-

Legatos
 Romam
 mittunt.

¹ Nutriendæ Græciæ] Fovendæ, juvandæ. Vid. IV. 52.
 & VII. 4.

U. C. 61. tus est legationem consul : induciisque in diem
 A. C. 191. certam datis , quâ legatio renunciari ab Roma
 posset , soluta obsidio est , & exercitus in Pho-
 cidem missus. Consul cum T. Quintio ad
 Achaicum concilium Ægium trajecit. ibi de
 Eleis , & exsulibus Lacedæmoniorum restituen-
 dis actum. & neutra perfecta res : ² quia sue
 gratiæ reservari eam Achæi , Elei per se ipsi
 quàm per Romanos maluerunt Achaico contri-
 bui concilio. Epirotarum legati ad consulem
 venerunt , quos non sincerâ fide in amicitia
 fuisse satis constabat : militem tamen nullum
 Antiocho dederant. pecuniâ juvisse eum insi-
 mulabantur ; legatos ad regem ne ipsi quidem
 misisse inficiabantur. Iis petentibus , ut in ami-
 citia pristina esse liceret , respondit consul , *Se,*
utrum hostium , an pacatorum eos numero habe-
ret , nondum scire. Senatum ejus rei judicem fore.
Integram se causam eorum Romam rejicere. in-
ducias ad id dierum nonaginta dare. Epirota Ro-
 mam missi senatum adierunt. iis magis quæ non
 fecissent hostilia referentibus , quàm purganti-
 bus ea de quibus arguebantur , responsum da-
 tum est , quo veniam impetrasse , non causam
 probasse , videri possent. Et Philippi regis le-
 gati sub idem tempus in senatum introducti ,
 gratulantes de victoria. iis petentibus , ut sibi
 sacrificare in Capitolio , donumque ex auro
 liceret ponere in æde Jovis Optimi Maximi ,
 permissum ab senatu. ³ centum pondo coronam

² Quia suæ gratiæ reser-
 vari eam] Tâ eam debet in-
 telligi de re ad Lacedæmo-
 nios exsules pertinente , cui
 in sequentibus opponuntur
 Elei. Sed id vocabulum non
 solet adhiberi in partitioni-

bus. Possis legere alteram.
 Sensus est : quia Achæi ma-
 luerunt Lacedæmonios ex-
 sules sibi obligari , quàm
 Romanis , restitutionis in
 patriam beneficio.

³ Centum ponda] Marce

LIBER XXXVI. 401

auream posuerunt. Non responsum solum be- U.C. 561.
a.C. 191.
nignè legatis est : sed Philippi quoque filius
Demetrius, qui obses Romæ erat, ad patrem
reducendus legatis datus est. Bellum, quod
cum Antiocho rege in Græcia gestum est à
Manio Acilio consule, hunc finem habuit.

XXXVI. Alter consul P. Cornelius Scipio Ludi Ro-
ma &
ædes de-
dicata.
Galliam provinciam sortitus, priusquam ad
bellum, quod cum Boiis gerendum erat, pro-
ficisceretur, postulavit ab senatu, ut pecunia
sibi decerneretur ad ludos, quos proprætor in
Hispania inter ipsum discrimen pugnæ vovif-
set. Novum atque iniquum postulare est visus.
censuerunt ergo, *quos ludos inconsulto senatu,*
ex sua unius sententia vovisset, eos uti de manu-
biis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel suâ
ipse impensâ faceret. eos ludos per dies decem
P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus ædes
Matris Magnæ Idææ dedicata est : quam deam
is P. Cornelius advectam ex Asia, P. Cornelio
Scipione, cui post Africano fuit cognomen,
P. Licinio consulibus, in Palatium à mari de-
tulerat. Locaverant ædem faciendam ex sena-
tusconsulto M. Livius, C. Claudius censores,
M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. trede-
cim annis postquam locata erat, dedicavit eam
M. Junius Brutus, ¹ ludique ob dedicationem
ejus facti, quos primos scenicos fuisse Valerius
Antias est auctor, Megalesia appellatos. Item
Juventatis ædem, in Circo maximo, C. Lici-

rum nostratium 156. cum
unciis 2.

¹ Ludi... quos primos
scenicos fuisse Valerius An-
tias] Intellige primos sceni-
cos Megalenses, non omnino
primos scenicos. Ludorum

scenicorum apud Romanos
origo longè antiquior est.
Vid. suprâ l. VII. c. 2. Sed
& jam tertio ante hunc an-
no, l. XXXIV. c. 54. Me-
galesia ludos scenicos esse
factos memoravit Livius.

U.C. 561. nius Lucullus duumvir dedicavit. Voverat eam
 a. C. 191. sexdecim annis antè M. Livius consul, quo die
 Asdrubalem exercitumque ejus cecidit. idem
 censor eam faciendam locavit, M. Cornelio,
 P. Sempronio consulibus. Hujus quoque dedi-
 candæ causâ ludi facti: & eo omnia cum ma-
 jore religione facta, quòd novum cum Antio-
 cho instabat bellum.

Prodigia. XXXVII. Principio ejus anni, quo hæc, jam
 profecto ad bellum Manio Acilio, manente ad-
 huc Romæ P. Cornelio consule, agebantur;
 boves duos domitos ¹ in Carinis per scalas
 pervenisse in tegulas ædificii, proditum me-
 moriæ est. Eos vivos comburi, cineremque eo-
 rum dejici in Tiberim, haruspices jusserunt.
 Tarracinæ & Amiterni nunciatum est aliquo-
 ties lapidibus pluissè. Minturnis ædem Jovis,
 & tabernas circa forum de cœlo tactas esse:
 Vulturni in ostio fluminis duas naves fulmine
 ictas conflagrasse. Eorum prodigiorum causâ
 libros Sibyllinos ex senatusconsulto decemviri
 quum adissent, renunciarunt, ² *Jejunium insti-*
tuendum Cererì esse, & id quinto quoque anno
servandum: & ut novendiale sacrum fieret, &
unum diem supplicatio esset. coronati supplica-
rent: & consul P. Cornelius, quibus diis, qui-
busque hostiis edidissent decemviri, sacrificaret.
 Placatis diis, nunc votis ritè solvendis, nunc
 prodigiis expiandis, in provinciam proficisci-

¹ *In Carinis*] Sic vocaba-
 tur regio quædam urbis Ro-
 mæ.

² *Jejunium instituendum*
Cererì] Jejunio Cererem cole-
 bant, ut imitarentur lon-
 gam ejus in luctu suo, dum
 raptam à Plutone Proserpi-
 nam toto Orbe quærit, à

cibo potuque abstinentiam.
 Itaque jejunium in Eleusiniis
 & Thesmophoriis usurpa-
 tum. Fuere & alia apud ve-
 teres in honorem quorum-
 dam deorum dearumve je-
 junia: putà Jovis, apud Ho-
 rat. Sat. 3. l. II. *illo Manè*
die, quo tu indicis jejunia.

tur consul, atque inde Cn. Domitium procon- U. c. 161.
sulem, dimisso exercitu, Romam decedere ius- a. c. 191.
sit: ipse in agrum Boiorum legiones induxit.

XXXVIII. Sub idem ferè tempus, Ligures Ligures
fusi à Mi-
nucio.
¹ lege sacratâ coacto exercitu, nocte impro-
visò castra Q. Minucii proconsulis aggressi
sunt. Minucius usque ad lucem intra vallum
militem instructum tenuit, intentus ne quâ
transcenderet hostis munimenta. Primâ luce
duabus simul portis eruptionem fecit. Nec pri-
mo impetu, quod speraverat, Ligures pulsi
sunt: duas ampliùs horas dubium certamen
sustinuere. Postremò quum alia atque alia ag-
mina erumperent, & integri fessis succede-
rent ad pugnam, tandem Ligures inter cetera
etiam vigiliis confecti, terga dederunt. cæsa
super quatuor millia hostium: ex Romanis so-
ciorumque minùs trecenti perierunt. Duobus ferè Boii cæsi
à P. Cor-
nelio Cos.
post mensibus, P. Cornelius consul cum Boio-
rum exercitu signis collatis egregiè pugnavit.
Duodetriginta millia hostium cæsa, Antias Va-
lerius scribit: capta tria millia & quadringen-
tos; signa militaria centum viginti quatuor;
equos mille ducentos triginta; carpenta du-
centa quadraginta septem: ex victoribus mille
quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Ubi
ut in numero scriptori parum fidei sit, (quia
in augendo eo non alius intemperantior est)
magnam victoriam fuisse apparet, quòd & ca-
stra capta sunt, & Boii post eam pugnam ex-
templo dediderunt sese, & quòd supplicatio
ejus victoriæ causâ decreta ab senatu, victimæ-
que majores cæsæ. ² Per eosdem dies M. Ful-
vius Nobilior ex ulteriore Hispania ovans ur-

¹ Lege sacratâ] Vid. not.
² ad l. II. c. 33. Adde &
l. X. c. 38.

² Per eosdem dies M. Ful-
vius] Eadem res totidem fe-
rè verbis suprà memorata

U.C. 561. bem est ingressus. argenti transtulit decem mil-
 a.C. 191. lia pondo: bigati argenti centum & triginta:
 auri centum viginti quinque.

*Trium-
 phum pe-
 nis Cos.*

*Blasus tr.
 pl. diffe-
 rendum
 tenet.*

XXXIX. P. Cornelius consul primò obsidi-
 bus à Boiorum gente acceptis, agri parte ferè
 dimidià eos mulctavit: quò, si vellet, popu-
 lus Romanus colonias mittere posset. Inde Ro-
 mam, ut ad triumphum haud dubium, dece-
 dens, exercitum dimisit, & adesse Romæ ad
 diem triumphi iussit. ipse postero die quàm
 venit, senatu in ædem Bellonæ vocato, quum
 de rebus ab se gestis disseruisset, postulavit,
 ut sibi triumphanti liceret in urbem invehì.

P. Sempronius Blasus tribunus plebis, non ne-
 gandum Scipioni, sed differendum honorem trium-
 phi censebat. Bella Ligurum Gallicis semper jun-
 cta fuisse: eas inter se gentes mutua ex propin-
 quo ferre auxilia. Si P. Scipio, devictis acie
 Boiis, aut ipse cum victore exercitu in agrum
 Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Mi-
 nucio misisset, qui jam tertium ibi annum dubio
 detineretur bello, debellari cum Liguribus po-
 tuisset. Nunc ad triumphum frequentandum dedu-
 ctos esse milites, qui egregiam navare operam
 reipublicæ potuissent; possent etiam, si senatus,
 quod festinatione triumphi prætermisum esset, id
 restituere differendo triumpho vellet. Juberent
 consulem cum legionibus redire in provinciam;
 dare operam ut Ligures subigantur. Nisi illi co-
 gantur ¹ in jus iudiciumque populi Romani, ne
 Boios quidem quieturos: aut pacem, aut bellum

est, c. 21. Hujus repetitio-
 nis nulla sanè alia causa af-
 ferri potest, quàm scripto-
 ris oblivio.

puli Romani] Sic & lib.
 XXXIX. c. 24. totam Atha-
 maniam sub jus iudiciumque
 regis venisse: & l. XLI. c.
 22. sub jus iudiciumque summa
 totam coegit gentem.

¹ In jus iudiciumque po-

usrobique habenda. Devictis Liguribus, paucos U.C. 561.
post menses proconsulem P. Cornelium, multorum a.C. 191.
exemplo, ² qui in magistratu non triumphave-
runt, triumphaturum esse.

XL. Ad ea consul, Neque se Ligures provin- *Cof. con-*
ciam sortitum esse, ait, neque cum Liguribus *cedi illico*
bellum gessisse, neque triumphum de iis postula- *postulas.*
re. Q. Minucium confidere brevi, subactis iis,
meritum triumphum postulaturum atque impetra-
turum esse. Se de Gallis Boiis postulare trium-
phum, quos acie vicerit, castris exuerit; quorum
gentem, biduo post pugnam, totam acceperit in
deditioem; à quibus obsides abduxerit, pacis fu-
turae pignus. Verum enimvero illud multo majus
esse, quòd tantum numerum Gallorum ceciderit
in acie, ¹ quòd cum tot millibus certè Boiorum
nemo ante se imperator pugnaverit: plus partem
dimidiam ex quinquaginta millibus hominum cæ-
sam, multa millia capta: senes puerosque Boiis
supereffe. Itaque id quemquam mirari posse, cur
victor exercitus, quum hostem in provincia ne-
minem reliquisset, Romam venerit ad celebra-
ndum consulis triumphum? Quorum militum si &
in alia provincia operâ uti senatus velit; ² utro
tandem modo promptiores ad aliud periculum no-
vumque laborem ituros credat, si persoluta iis
sine detrectatione prioris periculi laborisque mer-
ces sit, an, si spem pro re ferentes dimittant, jam

² Qui in magistratu non triumphaverunt] Indirectæ orationi magis convenire videretur, triumphaverint.

¹ Quòd cum tot millibus] Credimus scripsisse Livium, quot cum millibus. Suprà c. 34. & victoriæ tuæ præmium te militesque tuos nondum tot

urbes, quot Philippum gen-tes Græciæ habere. Vult igitur consul plures à se Boiorum esse cæsos, quàm quot in ulla unquam acie adversus ullum imperatorem Romanum pugnaverint.

² Utro tandem modo promptiores. . . ituros credat] Ultima vox supervacanea est.

U.C. 561. *semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se at-*
 a.C. 191. *tineat, sibi gloriæ in omnem vitam illo die satis*
quæsitum esse, quo se virum optimum judicatum
ad accipiendam Matrem Idæam misisset senatus.
Hoc titulo, etsi nec consulatus nec triumphus ad-
datur, satis honestam honoratamque 3 P. Scipio-

Et impe-
 trat.

nis Nasicæ imaginem fore. Universus senatus
 non ipse modò ad decernendum triumphum
 consensit, sed etiam tribunum plebis auctori-
 tate suâ compulit ad remittendam intercessio-
 nem. P. Cornelius consul triumphavit de Boiis.
 in eo triumpho Gallicis carpentis arma signa-
 que & spolia omnis generis transvexit, & vasa
 ænea Gallica: & cum captivis nobilebus equo-
 rum quoque captorum gregem traduxit. Au-
 reos torques transtulit mille quadringentos
 septuaginta. ad hæc 4 auri pondo ducenta qua-
 draginta quinque, 5 argenti infecti factique in
 Gallicis vasis non infabre suo more factis duo
 millia trecenta quadraginta pondo, 6 bigato-
 rum nummorum ducenta triginta tria. militi-
 bus, qui currum secuti sunt, 7 trecenos vice-
 nos quinos asses divisit; duplex centurioni;
 triplex equiti. Postero die, concione advoca-
 tâ, de rebus ab se gestis, & de injuria tribuni
 bello alieno se illigantis, ut suæ victoriæ fru-

3 P. Scipionis Nasicæ ima-
 ginem] Imaginibus claro-
 rum virorum subscribebantur
 tituli honorum quos ges-
 sissent, & si quid illis ad
 gloriam insigne contigis-
 set.

4 Auri pondo ducenta qua-
 draginta quinque] Marcas
 nostrates 382. cum unciiis
 sex & semuncia.

5 Argenti... duo millia

trecenta quadraginta pondo]
 Marcas nostrates 3656. cum
 unciiis 2.

6 Bigatorum nummorum
 ducenta triginta tria] Sup-
 ple millia. Denarios 233000.
 marcas argenti 3640. cum
 unciiis 5.

7 Trecenos vicanos quinos
 asses] Denarios paulo plus
 20. Semuncias argenti no-
 strates paulo plus 5.

ctu se defraudaret, quum differuisset, milites U.C. 561.
a.C. 191. exauctoratos dimisit.

XLII. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tanquam non transitis in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem, aut assentando faciebat. Annibal unus, ¹ *cujus eo tempore ut maxima apud regem auctoritas erat, Magis mirari se, aiebat, quod non jam in Asia essent Romani, quam venturos dubitare.* ² *Propius esse in Asiam ex Græcia, quam ex Italia in Græciam trajicere: & multo majorem causam Antiochum, quam Ætolos esse. Neque enim mari minus quam terrâ pollere Romana arma. jampridem classem circa Maleam esse. audire sese, nuper novas naves novumque imperatorem rei gerendæ causâ ex Italia venisse. Itaque desineret Antiochus pacem sibi ipse spe vanâ facere. In Asia, & de ipsa Asia brevi terrâ marique dimicandum ei cum Romanis esse: & aut imperium adimendum Orbem terrarum affectantibus, aut ipsi regnum amittendum.* Unus vera & providere, & fideliter prædicere visus, itaque ipse rex navibus, quæ paratæ instructæque erant, Chersonnesum petit: ut ea loca, si fortè terrâ venirent Romani, præfidiis firmaret. ceteram classem Polyxenidam parare & deducere jussit: speculatorias naves ad omnia exploranda circa insulas dimisit.

XLIII. C. Livius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta navibus tectis profectus, ab Roma Neapolim, quò ab sociis ejus oræ con-

¹ Cujus eo tempore ut maxima] Lege: *vel maxima.*

² Propius esse in Asiam ex Græcia] Rectè observat Dujarius propius hîc usurpa-

ri pro eo quod est promptius, *facilius.* Nam trajetus ipse brevior est ex Italia in Græciam, quam ex Græcia in Asiam.

*Antiochi
securitas.*

*Monita
Annibal.*

*Classis
Romana.*

U.C. 661. venire jusserat apertas naves, quæ ex foedere
 a.C. 191. debebantur, Siciliam inde petit: fretoque Mes-
 sanam prætervectus, quum sex Punicas naves
 ad auxilium missas accepisset, ab Rheginis,
 Locrisque, & ejusdem juris sociis debitas ex-
 egisset naves; lustratâ classe ad Lacinium, al-
 tum petit. Corcyram, quam primam Græciæ
 civitatum adiit, quum venisset, percunctatus
 de statu belli, (necdum enim omnia in Græcia
 perpacata erant) & ubi classis Romana esset,
 posteaquam audivit circa Thermopylarum sal-
 tum in statione consulem ac regem esse, clas-
 sem Piræei stare, maturandum ratus omnium
 rerum causâ, pergit protinus navigare Pelo-
 ponneseum.¹ Samem Zacynthumque, quia par-
 tis Ætolorum maluerant esse, protinus depo-
 pulatus, Maleam petit: & prosperâ navigatio-
 ne usus, paucis diebus Piræeum ad veterem
 classem pervenit. Ad Scyllæum Eumenes rex
 cum tribus navibus occurrit; quum Æginæ
 diu incertus consilii fuisset, utrum ad tuen-
 dum rediret regnum, (audiebat enim Antio-
 chum Ephesi navales terrestresque parare co-
 pias) an nusquam abscederet ab Romanis, ex
 quorum fortuna sua penderet. A Piræeo A.
 Atilius, traditis successori quinque & viginti
 navibus tectis, Romam est profectus. Livius
 unâ & octoginta rostratis navibus, multis præ-
 terea minoribus, quæ aut apertæ rostratæ, aut
 sine rostris speculatoriæ erant, Delum traje-
 cit.

XLIII. Eo ferè tempore consul Acilius Nau-
 pactum oppugnabat. Livium Deli per aliquot

¹ Samem Zacynthumque, Zacynthus Achæis tradere-
 quia partis Ætolorum ma- tur à præfecto Amynandri.
 luerant esse... depopulatus] Id apparebit, si conferas
 Hæc facta sunt, antequam tempora hîc & c. 32. notata
 dies

dies (& est ventosissima regio inter Cycladas, U.C. 561.
fretis aliàs majoribus, aliàs minoribus divisas) a. C. 191.

adversi venti tenuerunt. Polyxenidas certior
per dispositas speculatorias naves factus, Deli
itare Romanam classem, nuncios ad regem mi-
sit. qui, omittis quæ in Hellesponto agebat,
cum rostratis navibus, quantum accelerare po-
tuit, Ephesum rediit : & consilium extemplo
habuit, faciendumne periculum navalis certa-
minis foret. Polyxenidas negabat cessandum :
& utique prius confligendum, quàm classis Eu-
meis, & Rhodiæ naves conjungerentur Romanis.
ita numero non ferme impares futuros se, ceteris
omnibus superiores, & celeritate navium, &
varietate auxiliorum. Nam Romanas naves, quum
ipsas inscitè factas immobiles esse, tum etiam,
ut quæ in terram hostium veniant, oneratas com-
meatu venire : suas autem, ut pacata omnia circa
se relinquentes, nihil præter militem atque arma
habituras. multum etiam adjuturam notitiam ma-
ris terrarumque & ventorum : quæ omnia igna-
ros turbatura hostes essent. Movit omnes auctor
consilii, qui & re consilium exsecuturus erat.
Biduum in apparatu morati : tertio die cen-
tum navibus, quarum ¹ septuaginta tectæ, ce-
teræ apertæ, minoris omnes formæ erant, pro-
fecti Phocæam petierunt. inde quum audisset
appropinquare jam Romanam classem rex, quia

*Antio-
chus cum
ea pu-
gnandum
decernit.*

¹ Septuaginta tectæ, cete-
ræ apertæ, minoris omnes
formæ erant] Distinguebant
naves majoris & minoris
formæ : ac videntur habuisse
pro navibus majoris for-
mæ, eas quæ supra trire-
mes essent, sive quæ pluri-
bus quàm tribus remorum
ordinibus agerentur. Id col-

ligi potest ex l. XXXVII.
c. 23. infrà. Significat ita-
que hoc loco Livius Polyxe-
nidam habuisse septuaginta
tectas naves, triginta aper-
tas ; omnes, tam tectas,
quàm apertas, minoris for-
mæ : ita ut nulla esset navis
in ejus classe, quæ triremi
major esset.

Tom. V.

. T

U.C. 561. non interfuturus navali certamini erat, Ma.
 a.C. 191. gnesiam, quæ ad Sipylum est, concessit, ad
 terrestres copias comparandas. classis ad Cyf-
 suntem portum Erythræorum, tanquam ibi ap-
 tius exspectatura hostem, contendit. Romani,
 ubi primum aquilones (ii namque per aliquot
 dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas,
 portum Chiorum in Ægeum mare versum,
 petunt: ² inde ad urbem circumegere naves,
 commeatuque sumpto, ³ Phocæam trajiciunt.
 Eumenes Elæam ad suam classem profectus,
 paucis post inde diebus, cum quatuor & vi-
 ginti navibus tectis, apertis pluribus paulo,
⁴ à Phocæa ad Romanos parantes instruente-
 que se ad navale certamen, rediit. Inde ⁵ cen-
 tum quinquaginta tectis navibus, apertis fer-
 me quinquaginta profecti, primò aquilonibus
 transversis quum urgerentur in terram, coge-
 bantur tenui agmine prope in ordinem singulæ
 naves ire: deinde ut lenita paulum vis venti
 est, ad Corycum portum, qui super Cyfsun-
 tem est, conati sunt trajicere.

*Pugna
 navalis.*

XLIV. Polyxenidas, ut appropinquare ho-
 stes allatum est, occasione pugnandi lætus, si-
 nistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum
 cornu præfectos navium ad terram explicare
 jubet, & æquâ fronte ad pugnam procedebat.

² *Inde ad urbem*] Nempe
 Chium, cognominem insu-
 læ.

³ *Phocæam trajiciunt*] Eam urbem, quum pareret
 Antiocho, metu sese Ro-
 manis tum dedidisse Appia-
 nus tradit.

⁴ *A Phocæa*] Imo ad Pho-
 cæam, vel sine præpositione
 Phocæam. Ex quo enim Ro-

mani Phocæam trajecere,
 nullus alius nominatur lo-
 cus, quò navigaverint.

⁵ *Centum quinquaginta*] Lege, *centum quinque*. Su-
 præ c. 42. dicitur C. Livius
 habuisse unam & octoginta
 rostratas naves: quibus ad-
 ditæ quatuor & viginti Eu-
 menis efficiunt numerum
 quem volumus.

LIBER XXXVI. 411

Quod ubi vidit Romanus, vela contrahit, ma-
 losque inclinat, & simul armamenta compo-
 nens, opperitur insequentes naves. Jam ferme
 triginta in fronte erant; ¹ quibus ut æquaret
 lævum cornu, ² dolonibus erectis altum pete-
 re intendit: jussis qui sequebantur, adversus
 dextrum cornu prope terram proras dirigere.
 Eumenes agmen cogebat. Ceterum ut demen-
 dis armamentis tumultuari primum coeptum
 est, & ipse quantâ maximâ celeritate potest,
 concitat naves. ³ Jam omnes in conspectu erant:
 duæ Punicæ naves antecedeabant Romanam
 classem, quibus obviæ tres fuerunt regiæ na-
 ves. Et ut in numero impari, duæ regiæ unam
 circumfistunt: & primum ab utroque latere re-
 mos detergunt: deinde transcendent armati,
 & dejectis cæsisque propugnatoribus, navem
 capiunt. Una quæ compari Marte concurrerat,
 postquam captam alteram navem vidit, prius-
 quam à tribus simul circumveniretur, retro ad
 classem refugit. Livius indignatione accensus,
 prætoriâ nave in hostes tendit. adversus quam
 eâdem spe duæ, quæ Punicam unam navem
 circumvenerant, quum inferrentur, demittere
 in aquam remos ab utroque latere remiges sta-
 biliendæ navis causâ jussit, & in advenientes
 hostium naves ferreas manus injicere, & ⁴ ubi
 pugnam pedestri similem fecisset, meminisse

¹ *Quibus ut æquaret læ-
 vum cornu*] Volens efficere,
 ut lævum cornu suum iis
 æquari, id est, æqualem ha-
 bere frontem posset, ipse in
 dextram tendens altum pe-
 tit, ut subsequenter se
 navibus spatium ad sinistram
 prope terram vacuum relin-
 queretur.

² *Dolonibus erectis*] Do-
 lones sunt in navi minora
 vela, quæ supra majora ce-
 leritatis causâ eriguntur.

³ *Jam omnes in conspectu
 erant*] Omnes Romanæ clas-
 sis naves.

⁴ *Ubi pugnam pedestri si-
 milem fecisset*] Emenda *fec-*

U.C. 561. Romanæ virtutis, nec pro viris ducere regia
 a.C. 191. Mancipia. Haud paulo facilius, quàm antè duæ
 unam, tunc una duas naves expugnavit cepit-
 que. Et jam classes quoque undique concurre-
 rant, & passim permixtis navibus pugnabatur.
 Eumenes, qui extremus commisso certamine
 advenerat, ut animadvertit lævum cornu ho-
 stium ab Livio turbatum, dextrum ipse, ubi
 æqua pugna erat, invadit.

*Vincunt
 Romani.* XLV. Nec ita multo post, primùm ab lævo
 cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim ut virtu-
 te militum haud dubiè superari se vidit, sub-
 latis dolonibus effusè fugere intendit: mox
 idem & qui prope terram cum Eumene con-
 traxerant certamen, fecerunt. Romani & Eu-
 menes, quoad sufficere remiges potuerunt,
 & in spe erant extremi agminis vexandi, fatis
 pertinaciter secuti sunt. posteaquam celeritate
 navium, utpote levium, suas commeatu onu-
 stas eludi frustra tendentes viderunt, tandem
 abstiterunt; tredecim captis navibus cum mi-
 lite ac remige, decem demersis. Romanæ clas-
 sis una Punica navis, in primo certamine ab
 duabus circumventa, periit. Polyxenidas non
 priùs, quàm in portu Ephesi, fugæ finem fe-
 cit. ¹ Romani eo die, unde egressa regia classis
 erat, manserunt: postero die hostem persequi
 intenderunt. Medio ferè in cursu obviam fuere
 iis quinque & viginti tectæ Rhodiæ naves, cum
 Paulistrato præfecto classis. Iis adjunctis, Ephe-
 sum hostem persecuti, ante ostium portûs acie
 instructâ steterunt. Posteaquam confessionem

cissent, nempe præfecti &
 propugnatores navium.

¹ Romani eo die, unde
 egressa regia classis erat, man-

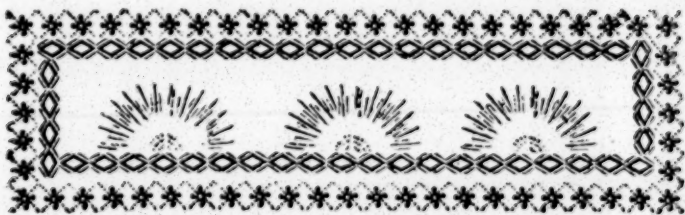
serunt] Videtur hîc excidisse
 nomen loci, in quo man-
 serunt Romani. Forfan le-
 gendum est *Cyffunte*, unde
 egressa. Vid. suprà, c. 43.

LIBER XXXVI. 413

victis satis exprefferunt, Rhodii & Eumenes domos dimissi: Romani Chium petentes, Phœnicuntum primū portum Erythrææ terræ prætervecti, nocte ancoris jactis, postero die in insulam ad ipsam urbem trajecerunt. ubi paucos dies remige maximè reficiendo morati, Phocæam transmittunt. Ibi, relictis ad præsidium urbis quatuor quinquereuib, ad Canas classis venit: & quum jam hiems appeteret, fossâ valloque circumdatis naves subductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus *Comitia*, creati sunt consules L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: ² intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Postero die prætores creati, M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Æmilius, P. Junius, C. Atinius Labeo.

² *Intuentibus cunctis*] Hic libus hanc spem habuisse, aliquid est vitii. Mens Livii fore ut ab illis finiretur cum fuerat omnes de his consu- Antiocho bellum.

E P I T O M E

LIBRI XXXVII. LIVIANI.

Lucius Cornelius Scipio consul, legato P. Scipione Africano, qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia & Asia provincia diceretur, quum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur, profectus ad bellum adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remissus est. Manius Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græciâ expulerat, & de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data: eâ conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfector Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri cœquatus, Asiaticus appellatus est.

LIBER XXXVII.

I. **L**ucio Cornelio Scipione, C. Lælio consulibus, nulla prius, secundum religiones, acta in senatu res est, quam de Ætolis. Et legati eorum institere, quia brevem induciarum diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adjuti sunt. Ætoli, ut quibus plus in misericordia senatûs, quam in causa spei esset, suppliciter egerunt, veteribus benefactis nova pensantes maleficia. Ceterum & præsentis interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxæ, quam responsa exprimentium, fatigati sunt; & excedere curiâ iussi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quam misericordia in causa eorum valebat: quia non ut hostibus modò, sed tanquam indomitæ & insociabili genti, succensebant. Per aliquot dies quum certatum esset, postremò neque dari, neque negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permitterent; vel ¹ mille talentum darent, eosdemque amicos atque inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatui permitterent, nihil certi responsum est. ita infectâ pace dimissi, urbe eodem die, Italiâ intra quindecim dies excedere iussi. Tum de consulum provinciis cœptum est agi. Ambo Græciam cupiebant. Multum Lælius in senatu poterat. is, quum senatus aut sortiri, aut comparare inter se provincias consules iussis-

U.C. 562.
a.C. 190.
L. Cornelio
C. Lælio
Coss.

Ætoli legati, infectâ pace, dimissi.

Provincia.

¹ Mille talentum] Marcas argenti nostrates 93750.

U. C. 161. fet, elegantius facturos dixit, si iudicio Pa-
 2. C. 190. trum, quam si forti eam rem permisissent. Scipio responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus, iussusque ab eo permittere audacter senatui, renunciat collegæ, facturum se quod is censeret. Quum res aut nova, aut vetustate exemplorum memoriæ jam exoletæ, ² relata expectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit, *Si L. Scipioni fratri suo provinciam decrevissent, se legatum iturum.* Hæc vox magno assensu audita, sustulit certamen. Experiri libebat, utrum plus regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano consuli legionibusque Romanis, auxilii foret: ac prope omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreverunt. Prætores inde provincias sortiti; L. Aurunculeius urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Æmilius Regillus classem, P. Junius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam & Brutios, C. Atinius Siciliam.

Africanus fratri legatus.
 Exercit. II. Consuli deinde, cui Græcia provincia decreta erat, ad eum exercitum, quem à Manio Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria millia, equites centum, & socium Latini nominis quinque millia, equites ducenti: & adjectum, ut quum in provinciam venisset, si è republica videretur esse, exercitum in Asiam trajiceret. Alteri consuli totus novus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & socium Latini nominis quindecim millia peditum, equites sexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minucius (jam enim confectam provinciam scripserat, & Li-

² *Relata*] Deliberationi proposita.

LIBER XXXVII. 417

gurum omne nomen in deditionem venisse) U.C. 562.
 traducere in Boios , & P. Cornelio proconsuli a.C. 190.
 tradere iussus. ¹ Ex agro , quo victos bello
 multaverat Boios , deductæ urbanæ legiones,
 quæ priore anno conscriptæ erant , M. Tuccio
 prætori datæ , & sociûm Latini nominis pedi-
 tum quindecim millia , equites sexcenti , ad
 Apuliam Bruttiosque obtinendos. A. Cornelio
 superioris anni prætori , qui Bruttios cum exer-
 citu obtinuerat , imperatum , si ita consuli vi-
 deretur , ut legiones in Ætoliam trajectas Ma-
 nio Acilio traderet , si is manere ibi vellet : si
 Acilius redire Romam mallet , ut A. Cornelius
 cum eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Ati-
 nium Labeonem provinciam Siciliam exerci-
 tumque à M. Æmilio accipere placuit , & in
 supplementum scribere ex ipsa provincia , si
 vellet , peditum duo millia , & centum equi-
 tes. P. Junius Brutus in Tuscos exercitum no-
 vum , legionem unam Romanam , & decem
 millia sociûm Latini nominis scribere , & qua-
 dringentos equites ; L. Æmilius , cui provin-
 cia maritima erat , viginti naves longas , & so-
 cios navales à M. Junio prætore superioris anni
 accipere iussus , & scribere ipse mille navales
 socios , duo millia peditum : cum iis navibus
 militibusque in Asiam proficisci , & classem à
 C. Livio accipere. Duas Hispanias Sardiniam-
 que obtinentibus prorogatum in annum impe-
 rium est , & iidem exercitus decreti. Sicilia
 Sardiniaque ² binæ eo anno decumæ frumenti

¹ Ex agro , quo victos . .
 multaverat Boios , deductæ
 urbanæ legiones] Nimirum
 eò mittere urbanas legiones
 necesse fuerat , quia P. Cor-
 nelius consul exercitum de

provincia deduxerat , & post
 triumphum exauctoraverat.
 Vid. suprâ l. XXXVI. capp.
 39. & 40.

² Binæ . . decumæ] Vid.
 not. 3. ad XXXVI. 2.

U.C. 62. imperatæ: Siculum omne frumentum in Æto-
 2. C. 197. liam ad exercitum portari iussum: ex Sardinia
 pars Romam, pars ³ in Ætoliam, eodem quò
 Siculum.

Prodigia. III. Priusquam consules in provincias profi-
 ciscerentur, prodigia per pontifices procurari
 placuit. Romæ Junonis Lucinæ templum de
 cœlo tactum erat, ita ut ¹ fastigium valvæque
 deformarentur. Puteolis pluribus locis murus,
 & porta fulmine icta, & duo homines exani-
 mati. Nursiæ sereno satis constabat ² nimbum
 ortum. ibi quoque duos liberos homines exa-
 nimatos. Terrâ apud se pluissæ Tusculani nun-
 ciabant: & Reatini mulam in agro suo peperis-
 se. Ea procurata, Latinæque instauratæ, quòd
 Laurentibus ³ carnis, quæ dari debet, data
 non fuerat. Supplicatio quoque earum religio-
 num causâ fuit. ⁴ quibus diis decemviri ex li-
 bris fieret, ediderunt. Decem ingenui, decem
 virgines, patrimi omnes matrimique, ad id
 sacrificium adhibiti: & decemviri nocte la-
 etentibus rem divinam fecerunt. P. Cornelius
 Scipio Africanus, priusquam proficisceretur,
⁵ fornicem in Capitolio adversùs viam quâ in
 Capitolium adscenditur, cum signis septem au-

³ In Ætoliam, eodem quò
 Siculum] Primæ duæ voces
 supervacaneæ videntur.

¹ Fastigium] Vid. not. 2.
 ad XL. 2.

² Nimbum] Imbrem
 subitum cum tonitru.

³ Carnis] Nota carnis in
 recto casu: quod & obser-
 vat Priscianus l. VI. De ipsa
 re vid. not. 4. ad XXXII. 1.

⁴ Quibus diis decemviri
 ex libris fieret, ediderunt]
 Hæc prava verborum col-

locatio non videtur à Livio
 esse. Repone: Quibus diis
 fieret, id est, immolarentur
 victimæ, decemviri ex libris
 ediderunt.

⁵ Fornicem in Capitolio
 adversùs viam quâ in Capi-
 tolium adscenditur] Hic Ca-
 pitoli nomen duplici sensu
 sumitur: primò pro parte
 planiore & spatiosiore mon-
 tis, deinde, pro templo ip-
 so Jovis, quod in summo
 monte exstructum erat.

LIBER XXXVII. 419

ratis, duobus equis, & marmorea duo labra U.C. 162. a.C. 190.
ante fornicem posuit. Per eosdem dies princi-
pes Ætolorum tres & quadraginta, inter quos
Damocritus & frater ejus erant, ab duabus
cohortibus missis à Manio Acilio Romam de-
ducti, & in Lautumias coniecti sunt. cohortes
inde ad exercitum redire L. Cornelius consul
jussit. Legati ab ⁶ Ptolemæo & Cleopatra re-
gibus Ægypti, gratulantes quòd Manius Aci-
lius consul Antiochum regem Græciâ expulsi-
set, venerunt: adhortantesque, ut in Asiam
exercitum traduceret. *omnia perculsa metu non
in Asia modò, sed etiam in Syria esse: reges
Ægypti ad ea quæ censuisset senatus paratos fore.*
Gratiæ regibus actæ: legatis munera dari jussa,
in singulos ⁷ quaternûm millium æris.

IV. L. Cornelius consul peractis quæ Romæ
agenda erant, pro concione edixit, ut mili-
tes, quos ipse in supplementum scripsisset,
quique in Bruttiis cum A. Cornelio proprato-
re essent, ut hi omnes Idibus Quintilibus
Brundisium convenirent. Item tres legatos no-
minavit, Sex. Digitium, L. Apustium, C. Fa-
bricium Luscinum, qui ex ora maritima undi-
que naves Brundisium contraherent: & omni-
bus jam paratis, paludatus ab urbe est profe-
ctus. Ad quinque millia voluntariorum ex Ro-
manis sociisque, qui emerita stipendia sub im-
peratore P. Africano habebant, præstò fuere
exeunti consuli, & nomina dederunt. Per eos
dies, quibus est profectus ad bellum consul,
¹ ludis Apollinaribus, ante diem quintum Idus.

*Scipio
Cof. pro-
fisciscitur.*

⁶ Ptolemæo] Epiphane: mus, sient sex argenti mar-
de quo suprâ ad l. XXXI. cæ nostrates cum duabus
c. 1. uncis.

⁷ Quaternûm millium ¹ Ludis Apollinaribus, a.
aris] Si grave æs intelliga- d. V. Idus Quintiles] Qui

U.C. 562.

a.C. 160.

Solis de-
lium.

Quintiles cœlo sereno interdiu obscurata lux est, quum luna sub orbem solis subisset. Et L. Æmilius Regillus, cui navalis provincia evenerat, eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio negotium ab senatu datum est, ut triginta quinqueremes, viginti triremes faceret: quia fama erat, Antiochum post prælium navale majorem classem aliquanto reparare.

Ætolo-
rum cona-
tus.

Ætoli, postquam legati ab Roma retulerunt nullam spem pacis esse, quanquam omnis ora maritima eorum, quæ in Peloponnesum versa est, depopulata ab Achæis erat, ² periculi magis quàm damni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracein montem occupaverunt. neque enim dubitabant, ad oppugnationem Naupacti eos principio veris redituros esse. Acilio, qui id exspectari sciebat, satius visum est inopinatam aggredi rem, & Lamiam oppugnare. Nam & à Philippo prope ad exscidium adductos esse; & tunc eo ipso, quòd nihil tale timerent, opprimi incautos posse. Profectus ab Elatia primum in hostium terra circa Sperchium amnem posuit castra: inde nocte motis signis, primâ luce coronâ mœnia est aggressus.

Lamia
oppugnata
ab Aci-
lio.

V. Magnus pavor ac tumultus, ut in re improvisa, fuit. constantius tamen, quàm quis

ludi dicuntur hîc incidisse in a. d. V. Idus Quintiles, eos Livius suprâ l. XXVII. c. 23. tradidit fieri solitos a. d. III. Nonas Quintiles. Sed si ludi Apollinares totum octiduum tenere, ut ex Calendario colligi videtur, facîle rem conciliabimus. Incipiebant illi nimirum celebrari a. d. III. No-

nas, finiebantur a. d. IV. Idus. Itaque is dies qui hoc loco notatur, septimus erat dies ludorum Apollinarium.

² *Periculi magis quàm damni memores*] De periculo imminente ab Romanis, quàm de damno ab Achæis per populationes illato, magis solliciti.

LIBER XXXVII. 421

facturos crederet, in tam subito periculo, U.C. 562.
a. C. 199. quum viri propugnarent, feminæ tela omnis generis saxaque in muros gererent, multifariam scalis appositis, urbem eo die defenderunt. Acilius, signo receptui dato, suos in castra medio ferme die reduxit: & tunc cibo & quiete reſectis corporibus, priuſquam ¹ prætorium dimitteret, denunciavit, *ut ante lucem armati paratique eſſent. niſi expugnata urbe, ſe eos in caſtra non reducturum.* Eodem tempore, quo pridie, pluribus locis aggreſſus, quum oppidanos jam vires, jam tela, jam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuenditâ, partim diſiſâ prædâ, conſilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupaſtum iri placuit, occupato ad Coracem ab Ætolis ſaltu. ne tamen ſegnâ æſtiua eſſent, & Ætoli non impetratam pacem ab ſenatu nihilominus per ſuam cunctationem haberent, oppugnare Acilius Amphiffam ſtatuit. ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus. Quum ad mœnia caſtra poſuiſſet, non coronâ, ſicut Lamiam, ſed operibus oppugnare urbem eſt adortus. Pluribus ſimul locis aries admovebatur: & quum quaterentur muri, nihil aduerſus tale oppugnationis genus parare, aut comminiſci oppidani conabantur. omnis ſpes in armis & audacia erat, eruptionibuſque crebris & ſtationes hoſtium, & eos ipſos qui circa opera & machinas erant, turbabant.

Amphiffa oppugnata.

VI. Multis tamen locis murus decuſſus erat, Col. in
provincia 224
nia. quum allatum eſt, ſucceſſorem Apolloniæ expoſito exercitu, per Epirum ac Theſſaliam venire. Cum tredecim millibus peditum & quin-

¹ Prætorium dimitteret] Vid. not. 1. ad XXI. 54.

U. C. 192.
a. C. 190.

gentis equitibus consul veniebat. Jam in finem
Maliacum venerat : & præmissis Hypatam , qui
tradere urbem juberent , posteaquam respon-
sum est , nihil nisi ex communi Ætolorum de-
creto facturos ; ne teneret se oppugnatio Hy-
patæ , nondum Amphissâ receptâ , præmissis
fratre Africano , Amphissam ducit. Sub adven-
tum eorum oppidani relicta urbe (jam enim
magna ex parte nudata mœnibus erat) in ar-
cem , quam inexpugnabilem habent , omnes
armati atque inermes concessere. Consul sex
millia ferme passuum inde posuit castra. eò le-
gati Athenienses primum ad P. Scipionem ,
prægressum agmen , sicut antè dictum est , de-
inde ad consulem venerunt , deprecantes pro
Ætolis. Clementius responsum ab Africano tu-
lerunt : qui causam relinquendi honestè Æto-
lici belli quærens , Asiam & regem Antiochum
spectabat ; jussitque Athenienses , non Ro-
manis solum , ut pacem bello præferrent , sed
etiam Ætolis persuadere. Celeriter auctoribus
Atheniensibus frequens ab Hypata legatio Æto-
lorum venit : & spem pacis eis sermo etiam
Africani , quem priorem adierunt , auxit , com-
memorantis , *multas gentes populosque in Hispa-
nia prius , deinde in Africa , in fidem suam ve-
nisse. in omnibus se majora clementiæ benignita-
tisque , quàm virtutis bellicæ monumenta reli-
quisse.* Perfecta videbatur res , quum aditus
consul ¹ idem illud responsum retulit , quo fu-
gati ab senatu fuerant. Eo tanquam novo quum
icti Ætoli essent (nihil enim nec legatione
Atheniensium , nec placido Africani responso

Ætoli
pacem
quærent.

¹ Idem illud responsum re-
tulit] Rursus dedit , itera-
vit. Sic l. XXIV. c. 45. No-
vam referre prodicionem pro-
ditis olim. Vid. & Cic. pro
Cæc. n. 84. & n. 85.

profectum videbant) referre ad suos dixerunt
 velle. U.C. 562.
A.C. 190.

VII. Reditum inde Hypatam est, nec consilium expediebatur. nam neque unde mille talentum daretur, erat; & permissio libero arbitrio, ne in corpora sua saviretur, metuebant. Redire itaque eosdem legatos ad consulem & Africanum jusserunt, & petere, ut, si dare verè pacem, non tantum ostendere, frustrantes spem miserorum, vellent, aut ex summa pecuniæ demerent, ¹ aut permissionem extra civium corpora fieri juberent. Nihil impetratum ut mutaret consul: & ea quoque irrita legatio dimissa est. Secuti & Athenienses sunt: & princeps legationis eorum Echedemus, fatigatos tot repulsis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad spem revocavit; auctor inducias sex mensium petendi, ut legatos Romam mittere possent. *Dilationem nihil ad præsentia mala, quippe quæ ultima essent, adjecturam. levare per multos casus, tempore interposito, præsentis clades posse.* Auctore Echedemo iidem missi, prius P. Scipione convento, per eum inducias temporis ejus, Inducias impetrant. quod petebant, à consule impetraverunt: & solutâ obsidione Amphissæ, M. Acilius tradito consuli exercitu, provinciâ decessit: & consul ab Amphissa Thessaliam repetit, ut per Macedoniam Thraciamque duceret in Asiam. Tum Consul ducit in Asiam. Africanus fratri, *Iter, quod insistis, L. Scipio, ego quoque approbo. sed totum id vertitur in voluntate Philippi. Qui si imperio nostro fidus est, & iter, & commeatus, & omnia quæ in longo itinere exercitus alunt juvantque, nobis suppe-*

¹ Aut permissionem] Aut rum arbitrio, excipere censerent Ætolos, dum permittunt se libero Romano-

U.C. 562. *ditabit. si is destituat, nihil per Thraciam satis tu-*
 a.C. 190. *tum habebis. Itaque prius regis animum explorari*
placet: optimè explorabitur, si nihil ex præparato
agentem² opprimeret qui mittetur. Ti. Sempronius
 Gracchus longè tum acerrimus juvenum ad id
 delectus, per dispositos equos prope incredibili
 celeritate ab Amphissa (inde enim est dimissus)
 die tertio Pellam pervenit. In convivio rex erat,
 & in multum vini processerat: ea ipsa remissio
 animi suspicionem dempsit, novare eum quic-
 quam velle. Et tum quidem comiter acceptus
 hospes. postero die commeatus exercitui paratos
 benignè, pontes in fluminibus factos, vias,
 ubi transitu difficiles erant, munitas vidit. Hac
 referens eàdem, quâ ierat, celeritate Thau-
 macis occurrit consuli. Inde certiore & majore
 spe lætus exercitus ad præparata omnia in Ma-
 cedoniam pervenit. Venientes regio apparatu
 accepit, & prosecutus est rex. Multa in eo &
 dexteritas, & humanitas visa, quæ commen-
 dabilia apud Africanum erant; virum sicut ad
 cetera egregium, ita à comitate, quæ sine lu-
 xuria esset, non aversum. Inde non per Mace-
 doniam modò, sed etiam Thraciam, prosequen-
 te & præparante omnia Philippo, ad Hellespon-
 tum perventum est.

Philip-
 pus exer-
 citui Ro-
 mano om-
 nia parat.

Classem
 reparat
 Antio-
 chus.

VIII. Antiochus post navalem ad Corycum
 pugnam, quum totam hiemem liberam in ap-
 paratus terrestres maritimosque habuisset, classi
 maximè reparandæ, ne tota maris possessione
 pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, Su-
 peratum se, quum classis absuisset Rhodiorum.
 quòd si ea quoque (nec commissuros Rhodios, ut
 iterum morarentur) certamini adesset, magno sibi
 navium numero opus fore, ut viribus & magni-
 tudine classem hostium æquaret. Itaque & Anti-

² Opprimeret] Improvisus adibit.

LIBER XXXVII. 425

balem in Syriam miserat ad Phœnicum arces-
 sendas naves, & Polyxenidam, quo minùs
 prospere gesta res erat, eo enixius & eas quæ
 erant reficere, & alias parare naves iussit. Ipse
 in Phrygia hibernavit, undique auxilia arces-
 sens: etiam in Gallogræciam miserat. Bellico-
 siores eâ tempestate erant, Gallicos adhuc,
 nondum exoletâ stirpe gentis, servantes ani-
 mos. Filium Seleucum in Æolide reliquerat
 cum exercitu ad maritimas continendas urbes:
 quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Pho-
 cæa Erythrisque Romani sollicitabant. Classis
 Romana, sicut antè dictum est, ad Canas hi-
 bernabat. Eò mediâ ferme hieme rex Eume-
 nes cum duobus millibus peditum, equitibus
 centum venit. Is quum magnam prædam agi
 posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thya-
 tira esset, hortando perpulit Livium, ut quin-
 que millia militum secum mitteret. missi in-
 gentem prædam intra paucos dies averterunt.

IX. Inter hæc Phocææ seditio orta, quibus-
 dam ad Antiochum multitudinis animos avo-
 cantibus. Gravia hiberna navium erant; grave
 tributum, quòd ¹ togæ quingentæ imperatæ
 erant, cum quingentis tunicis; gravis etiam
 inopia frumenti, propter quam naves quoque
 & præsidium Romanum excessit. Tum verò li-
 berata metu factio erat, quæ plebem in con-
 cionibus ad Antiochum trahebat. Senatus &
 optimates in Romana societate perstandum cen-
 sebant. defectionis auctores plus apud multi-
 tudinem valuerunt. Rhodii, quo magis cessa-
 tum priore æstate erat, eo maturius æquino-
 ctio verno eundem Pausistratum classis præfe-
 ctum cum sex & triginta navibus miserunt.

¹ *Togæ quingentæ*] Vid. not. 1. ad l. XXII. c. 54.

U.C. 561.
a.C. 190
Classis
Rom. Hel-
lespontum
petiit.

Jam Livius à Canis cum triginta navibus, & septem quadriremibus, quas secum Eumenes rex adduxerat, Hellespontum petebat : ut ad transitum exercitûs, quem terrâ venturum opinabatur, præpararet quæ opus essent. In portum, quem vocant Achæorum, classem primûm advertit. inde Ilium adscendit, sacrificioque Minervæ factò, legationes finitimas ab Elæunte, & Dardano, & Rhœteo, tradentes in fidem civitates suas, benignè audivit. Inde ad Hellesponti fauces navigat ; & decem navibus in statione contra Abydum relictis, ceterâ classe in Europam ad Seston oppugnandam trajecit. Jam subeuntibus armatis muros, ² fanatici Galli primûm cum solenni habitu ante portam occurrunt. Jussu se matris deûm famulos deæ venire memorant, ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus urbique. Nemo eorum violatus est : mox universus senatus cum magistratibus ad dedendam urbem processit. Inde Abydum trajecta classis. ubi quum tentatis per colloquia animis, nihil pacati responderetur, ad oppugnationem sese expediebant.

Polyxenidas
fran-
dem Pau-
sistrato
struit.

X. Dum hæc in Hellesponto geruntur, Polyxenidas regius præfectus (erat autem exsul Rhodius) quum audisset profectam ab domo popularium suorum classem, & Pausistratum præfectum superbè quædam & contemptim in se concionatum dixisse, præcipuo certamine animi adversus eum sumpto, nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quàm ut verba magnifica ejus rebus confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum qui diceret, *Et se Pausistrato patriæque suæ magno usui*, ¹ *si liceat*, fo-

² Fanatici Galli] Debachantes pro more sacerdotum Magnæ Matris deûm Cy-

beles.

¹ Si liceat] Per Pausistratum : si sinat Pausistratus.

re: Et à Pausistrato se restitui in patriam posse. U.C. 62.
Quum, quonam modo ea fieri possent, mira- a.C. 190.

bundus Pausistratus percunctaretur, fidem petenti dedit agenda communiter rei, aut silentio tegendæ. Tum internuncius, *regiam classem aut totam, aut majorem ejus partem, Polyxenidam traditurum ei. pretium tanti meriti nulum aliud pacisci, quam reditum in patriam.* Magnitudo rei, nec ut crederet, nec ut aspernaretur dicta, effecit. ² Panormum Samiæ terræ petit: ibique ad explorandam rem, quæ oblata erat, subsistit. Ultro citroque nuncii cursare: nec fides antè Pausistrato facta est, quàm coram nuncio ejus Polyxenidas suâ manu scripsit, se ea quæ pollicitus esset facturum, signoque suo impressas tabellas misit. Eo verò pignore velut ³ auctoratum sibi proditorem ratus est. Neque enim eum qui sub rege viveret commissurum fuisse, ut adversus semetipsum indicia manu suâ testata daret. Inde ratio simulatæ proditionis composita. Omnem se rerum apparatus omissurum, Polyxenidas dicere; non remigem, non ⁴ socios navales ad classem frequentes habiturum: subducturum per simulationem reficiendi quasdam naves, alias in propinquos portus dimissurum: paucas ante portum Ephesi in salo habiturum, quas, si exire res cogeret, objecturus certamini foret. Quam negli-

² Panormum Samiæ terræ] Panormus portus Samiorum ditionis fuit, sed non in Samo insula. Erat ille in Ephesiorum ora, cujus aliquam partem Samii habebant: quæ ideo *Samia* terra, vel simpliciter *Samia* vocabatur, ut infrà capp. 12. & 13. & sedulò distin-

guenda est ab Samo insula.

³ Auctoratum] Mancipatum, additum. Hoc verbum propriè dicitur de gladiatoribus operam suam sanguinemque lanistæ addicentibus.

⁴ Socios navales] Vid. not. 3. ad XXI. 49.

U. C. 562.
a. C. 190.

gentiam Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audivit, eam ipse extemplo habuit. partem navium ad commeatus arcessendos Halicarnassum, ⁵ partem Samum ad urbem misit: ut paratus esset, quum signum aggrediendi à proditore accepisset. Polyxenidas ⁶ augere simulando errorem: subducit quasdam naves, alias velut subducturus esset, navalia reficit: remiges ex hibernis non Ephesium arcessit, sed Magnesium occultè cogit.

XI. Fortè quidam Antiochi miles, quum Samum rei privatae causâ venisset, pro speculatore comprehensus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti, quid Ephesi ageretur, incertum metu, an erga suos haud sincerâ fide, omnia aperit: classem instructam paratamque in portu stare: ¹ remigium omne Magnesium ad Sipylum missum: perpaucas naves subductas esse, & ² navalia regi: nunquam intentiùs rem navalem administratam esse. Hæc

⁵ Partem Samum ad urbem misit: ut paratus esset] Parum hæc cohærere videbuntur attentè perpendenti. Quum enim ipse Pausistratus Panormi in Ephesium ora maneat, ut constat ex sequentibus, quonam modo dici potest ideo partem navium Samum ad urbem mittere, ut paratus sit ad aggrediendum, ubi opus fuerit? Imo Livius observat ab eo partem classis Halicarnassum, partem Samum ablegari, ut notet ejus negligentiam. Itaque suspicamur integrum hîc orationis membrum excidisse, quale esset: ipse Panormi substitit,

ut paratus esset.

⁶ Augere simulando errorem] Auget errorem simulatione negligentia.

¹ Remigium omne Magnesium ad Sipylum missum] Magnesia ad Sipylum urbs est mediterranea, quæ longius abest ab Epheso & ab mari, quam ut eò videatur satis commodè remigum coegisse Polyxenidas. De hæc verba ad Sipylum, & intellige Magnesium ab Mæandrum, urbem proximam Epheso, quæ supra & infra nominatur hac ipsa narratione Magnesia sine additamento.

² Et navalia regi] An

pro veris audirentur, animus errore & spe U.C. 521.
 anā præoccupatus fecit. Polyxenidas satis om- a.C. 190.
 bus comparatis, nocte remige à Magnesia
 excessito, deductisque raptim quæ subductæ
 erant navibus, 3 quum diem non tam in ap-
 paratu absumpsisset, quàm quòd conspici pro-
 ciscientem classē nolebat, post solis occasum
 profectus septuaginta navibus tectis, vento ad-
 verso ante lucem Pygela portum tenuit. ubi *Eum in*
 quum interdiu ob eandem causam quieffet, *cavum*
 nocte in proxima Samiæ terræ trajecit. Hinc *opprimis*
 Nicandro quodam archipiratâ cum quinque
 navibus tectis Palinurum jussu petere, atque
 inde armatos, quâ proximum per agros iter
 esset, Panormum ad tergum hostium ducere,
 se interim clasſe divisa, ut ex utraque parte
 cauces portûs teneret, Panormum petit. Pausi-
 stratus primò, ut in re nec opinata, turbatus
 arumper, deinde vetus miles celeriter col-
 lecto animo, terrâ meliùs arceri, quàm mari
 hostes posse ratus, armatos duobus agminibus
 ad promontoria, quæ cornibus objectis ab alto
 portum faciunt, ducit: inde facilè 4 telis an-
 cipitibus hostem summoturus. id inceptum ejus
 Nicander à terra visus quum turbasset, repentè
 mutato consilio naves conscendere omnes ju-
 bet. Tum verò ingens pariter militum nauta-
 rumque trepidatio orta, & veluti fuga in na-
 ves fieri, quum se mari terrâque simul cerne-
 rent circumventos. Pausistratus unam viam fa-

ta navalium refici? Sed
 id ad rem? Hic aliquid
 videtur esse corruptum.

3 Quum diem] Quum
 diem totum trivisset, non
 quia hoc spatium ne-
 cessarium illi fuerat ad ap-

paratum rei aggrediendæ,
 quàm quod...

4 Telis ancipitibus] Telis
 ab utroque promontorio,
 à dextra simul & sinistra,
 impetituris hostem acceden-
 tem ad portum.

V. C. 62.
a. C. 190.

lutis esse ratus, si vim facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum posset, posteaquam conscendisse suos vidit, sequi ceteris jussis, ipse princeps concitatâ nave remis ad ostium portus tendit. Superantem jam fauces navem ejus Polyxenidas tribus quinquere- mibus circumfistit. Navis rostris icta supprimitur: telis obruuntur propugnatores: inter quos & Pausistratus impigre pugnans interficitur. Navium reliquarum ante portum alia, alia in portu deprehensa, quædam à Nicandro, 5 dum moliuntur à terra, captæ. quinque tantum Rhodiæ naves cum duabus Cois effugerunt, terrore flammæ micantis viâ sibi inter confertas naves factâ. 6 contis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant. Erythrææ triremes, quum haud procul à Samo Rhodiis navibus, quibus ut essent præsidio veniebant, obviâ fugientibus fuissent, in Hellespontum ad Romanos cursum averterunt. Sub idem tempus, Seleucus proditam Phocæam portâ unâ per custodes apertâ recepit: & Cyme, aliæque ejusdem oræ urbes, ad eum metu defecerunt.

XII. Dum hæc in Æolide geruntur, Abydus quum per aliquot dies obsidionem tolerasset, præsidio regio tutante mœnia; jam omnibus fessis, Philota quoque præfecto præsidii permittente, magistratus eorum cum Livio de-

5 *Dum moliuntur à terra*]
Dum à terra sese in altum
promovere nituntur. In re
simili Cic. in Verr. l. V.
n. 88. *ceteræ naves suo in
loco moliebantur.*

6 *Contis enim*] Portabant

enim illæ naves multum
ignem accensum in trullis
sive vasis ferreis, quæ quæ-
dam trullæ sustentabantur
contis, sive perticis binis à
prora prominentibus.

LIBER XXXVII. 431

conditionibus tradendæ urbis agebant. rem di- U. C. 62.
a. C. 190.
stinebat, quòd, utrùm armati an inermes emit-

terentur regii, parum conveniebat. Hæc agen-
tibus quum intervenisset nuncius Rhodiorum
cladis, emissâ de manibus res est. metuens
enim Livius, ne successu tantæ rei inflatus
Polyxenidas classem, quæ ad Canas erat, op-
primeret, Abydi obsidione custodiâque Hel-
lesponti extemplo relictâ, naves quæ subductæ
Canis erant deduxit. Et Eumenes Elæam venit.
Livius omni classe, cui adjunxerat triremes
duas Mitylenæas, Phocæam petit. quam quum
teneri valido regio præsidio audisset, nec pro-
cul Seleuci castra esse; depopulatus maritimam
oram, & prædâ maximè hominum raptim in
naves impositâ, tantùm moratus dum Eume-
nes cum classe assequeretur, Samum petere
intendit. Rhodiis primò audita clades simul pa-
vorem, simul luctum ingentem fecit. nam præ-
ter navium militumque jacturam, quod floris,

*Rhodia-
rum lu-
ctus.*

quod roboris in juventute fuerat, amiserant :
multis nobilibus secutis inter cetera aucto-
ritatem Pausistrati, quæ inter suos meritò ma-
xima erat. Deinde, quòd fraude capti, quòd
à cive potissimum suo forent, in iram luctus
vertit. Decem extemplo navès, & diebus post
paucis decem alias, præfecto omnium Euda-
mo, miserunt : quem aliis virtutibus bellicis
haudquaquam Pausistrato parem; cautiorem,
quo minus animi erat, ducem futurum crede-
bant. Romani & Eumenes rex in Erythræam
primùm classem applicaverunt. ibi noctem
unam morati, postero die Corycum Teiorum
promontorium tenuerunt. inde quum in pro-

Dein ira.

[Multis nobilibus secutis] ob cetera, tum ob famam
Quum multi nobiles hanc Pausistrati.
classem conscendissent, tum

U.C. 62. xima Samiæ vellent trajicere, non expectato
 a. C. 190. solis ortu, ex quo statum cœli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. Medio in cursu, ² Aquilone in Septentrionem verso, exasperato fluctibus mari jactari ceperunt.

XIII. Polyxenidas Samum petituros ratus hostes, ut se Rhodiæ classi conjungerent, ab Epheso profectus, primò ad Myonesum stetit: inde ad Macrin (quam vocant) insulam trajecit, ut prætervehentis classis si quas aberrantes ex agmine naves posset, aut postremum agmen opportunè adoriretur. Posteaquam sparsam tempestate classem vidit, occasionem primò aggrediendi ratus, paulo post increbescente vento, & majores jam volvente fluctus, quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Æthalam insulam trajecit: ut inde postero die Samum ex alto petentes naves aggrederetur. Romani pars exigua, primis tenebris portum Samiæ desertum tenuerunt: classis cetera noctem totam in alto jactata, in eundem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad Æthalam stare, consilium habitum, utrùm extemplo decernerent, an Rhodiam expectarent classem. dilatâ re (ita enim placuit) Corycum, unde venerant, trajecerunt. Polyxenidas quoque, quum frustra stetisset, Ephesum rediit. Tum Romanæ naves vacuo ab hostibus mari Samum trajecerunt. Eodém & Rhodia classis post dies paucos venit. quam ut expectatam esse appareret, profecti extemplo sunt Ephesum, ut aut decernerent navali certamine, aut, si detrectaret hostis pugnam,

Rom.
 classis ante
 Ephesum.

² Aquilone in Septentrionem verso] Aquilo est ventus inter Arctum & Orientem: Nord-est. Septentrio, sive Aparctias fiat ab ipsa Arcto: Nord.

(quod

(quod plurimum intererat ¹ ad animos civitatum) timoris confessionem exprimerent. Contra fauces portûs instructâ in frontem navium

U.C. 562.

a.C. 190.

acie steterê. posteaquam nemo adversûs ibat, classe divisâ, pars in salo ad ostium portûs in ancoris stetit; pars in terram milites exposuit.

² In eos jam ingentem prædam latè depopulato agro agentes, Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat, jam mœnibus appropinquantes eruptionem fecit, exutosque magnâ parte prædæ ad mare ac naves redegit. Postero die insidiis medio ferme viæ positis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem Romani ad urbem agmine iere: inde, quum ea ipsa suspicio, ne quis exiret, deterruisset, redierunt ad naves: & terrâ marique fugientibus certamen hostibus, Samum, unde venerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas Rhodias triremes ³ cum præfecto Epicrate Rhodiorum, ad fretum Cephallenîæ tuendum prætor misit. Infestum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum juventute Cephallenûm faciebat: clausumque jam mare commeatibus Italicis erat.

XIV. Piræei L. Æmilio Regillo succedenti *Æmilius Livio ad navale imperium succedens.* ad navale imperium Epicrates occurrit. qui auditâ clade Rhodiorum, quum ipse duas tantum quinqueremes haberet, Epicratem cum quatuor navibus in Asiam secum reduxit. prosequatæ etiam apertæ Atheniensium naves sunt.

¹ *Ad animos civitatum*] Adjungendos Romanis & ab Antiocho alienandos.

² *In eos jam ingentem prædam... agentes... jam mœnibus*] Prius illud jam libenter deleremus.

³ *Cum præfecto Epicrate*

Rhodiorum] Lege, *Epicrate Rhodio*. Sic & infra, c. 15. *Epicrates Rhodius*. Præfectus Rhodiorum erat Eudamus. Sed hic Epicrates præfectus est à C. Livio quatuor navibus missis ad fretum Cephallenîæ tuendum.

Tom. V.

. V

U.C. 662.
a. C. 190.

¹ Ægeο mari trajecit. Eodem Timasīrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempestā venit : deductusque ad Æmiliū, prædii causā se missum ait, quod eam oram maris infestam onerariis regiæ naves excursionibus crebris ab Hellesponto atque Abydo facerent. Trajicienti Æmilio à Chio Samum, duæ Rhodiæ quadriremes missæ obviām ab Livio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquam ventum est, acceptā à Livio classe, & sacrificio, ut assolet, rite factō, Æmilius consilium advocavit. Ibi C. Livius (is enim est primus rogatus sententiam) *Neminem fidelius dare posse consilium, dixit, quā eum, qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturum fuerit. Se in animo habuisse totā classe Ephesum petere, & onerarias ducere multā saburrā gravatas, atque eas in faucibus portūs suppressere. Et eo minoris molimenti ea claustra esse, quod in fluminis modum, longum, & angustum, & vadōsum ostium portūs sit. Ita adempturum se maris usum hostibus fuisse, inutilemque classē facturum.*

*Consilium
advocat.*

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quæsit, *Quid tandem, ubi demersis navibus frenassent* ¹ *claustra maris, utrū liberā suā classē abscessuri inde forent ad opem ferendam sociis,*

¹ Ægeο mari trajecit. Eodem Timasīrates... venit] Dubitari non potest, quin hīc desit nomen loci, quod trajecisse Regillus, venisse Timasīrates dicitur. Illud suggerunt ea quæ sequuntur : *trajicienti Æmilio à Chio Samum.* Itaque legamus hīc : *Ægeο mari Chium*

trajecit.

² *Eo minoris molimenti ea claustra esse*] Eo minore difficultate claudi & obstrui hoc modo portūs ostium posse.

¹ *Claustra maris*] *Claustra* intelligi sæpe debent angustiarū adituum, sive terrestres, ut l. XXXII. c. 21. *clau-*

LIBER XXXVII. 435

terroremque hostibus præbendum, an nihilominus U. C. 62. a. C. 190. totâ classe portum obsessuri? Sive enim abscedant, cui dubium esse quin hostes extracturi demersas moles sint, & minore molimento aperturi portum quàm obstruatur? Sin autem manendum ibi nihilominus sit, quid attinere claudi portum? Quin contrâ, illos tutissimo portu, opulentissimâ urbe fruentes, omnia Asiâ præbente, quicquid æstiva acturos: Romanos aperto in mari fluctibus tempestatibusque objectos, omnium inopes in assidua statione futuros; ipsos magis alligatos impeditosque, ne quid eorum quæ agenda sint possint agere, quàm ut hostes clausos habeant. Eudamus præfectus Rhodiæ classis, magis eam sibi displicere sententiam ostendit, quàm ipse quid censeret faciendum dixit. Epicrates Rhodius, omisâ in præsentia Epheso, mittendam navium partem in Lyciam censuit: & Patara, caput gentis, in societatem adjungenda. in duas res magnas id usui fore: & Rhodios pacatis contra insulam suam terris, totis viribus incumbere in unius belli, quod adversus Antiochum sit, curam posse: & eam classem, quæ in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidæ jungatur. Hæc maximè movit sententia. placuit tamen Regillum totâ classe evehi ad portum Ephesi, ad inferendum hostibus terrorem.

XVI. C. Livius cum duabus quinquere- Livius mittitur in Lyciam mibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrnæis, in Lyciam est missus, Rhodum prius jussus adire, & omnia cum iis communicare consilia. Civitates quas prætervectus est, Miletus, Myndus, Halicarnassus, Cnidus, Cous, imperata enixè fece-

fris... inexpugnabilibus super Aoum amnen, sive maritimæ, ut hoc loco.

U.C. 62. runt. Rhodum ut est ventum, simul & ad quam
 a.C. 190. rem missus esset, iis exposuit, & consuluit eos.
 Approbantibus cunctis, & ad eam quam habe-
 bat classē assumptis tribus quadriremibus,
 navigat Patara. Primò secundus ventus ad ip-
 sam urbem ferebat eos: sperabantque subito
 terrore aliquid moturos. posteaquam circum-
 agente se vento fluctibus dubiis volvi cœptum
 est mare, pervicerunt quidem remis, ut tene-
 rent terram: sed neque circa urbem tuta statio
 erat, nec ante hostium portus in salvo stare po-
 terant, aspero mari, & nocte imminente. Præ-
 tervecti moenia, portum ¹ Phœnicunta, mi-
 nùs duùm millium spatio inde distantem, pe-
 tiere, navibus à maritima vi tutum: sed altæ
 rupes insuper imminebant, quas celeriter op-
 pidani, assumptis regiis militibus, quos in præ-
 sidio habebant, ceperunt. adversus quos Li-
 vius, quanquam erant iniqua ac difficilia ad
 exitus loca, Issæos auxiliares, & Smyrnæorum
 expeditos juvenes misit. Ii, dum missilibus pri-
 mò, & adversus paucos levibus excursionibus
 laceſſebatur magis quàm conferebatur pugna,
 sustinuerunt certamen. posteaquam plures ab
 urbe affluebant, & jam omnis multitudo ef-
 fundebatur, timor incesſit Livium, ne & au-
 xiliares circumvenirentur, & navibus etiam ab
 terra periculum esset. ita non milites solùm,
 sed etiam ² navales socios, remigum turbam,
 quibus quisque poterat telis armatos in præ-

¹ *Phœnicunta*] Phœnicus
 portus, de quo mentio fit
 l. XXXVI. extremo, nihil
 huc pertinet, in Erythræa
 terra positus, longè ab Ly-
 ciæ ora, de qua hîc agitur.
 Legit Jac. Gronovius *Phel-*

lum, urbem & portum non
 longè distantem à Patariis.

² *Navales socios, remi-
 gum turbam*] *Navales socii*
 interdum sunt nautæ ac re-
 miges, interdum milites
 tuendis navibus attributi

lium eduxit. Tum quoque anceps pugna fuit : U. C. 162.
 neque milites solum aliquot, sed L. Apustius a. C. 190.
 tumultuario praelio cecidit. postremo tamen fusi
 fugatique sunt Lycii, atque in urbem compulsi : & Romani cum haud incruenta victoria ad
 naves redierunt. Inde in Telmessicum profecti
 sinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam
 contingit; omisâ Patara amplius tentandi spe
 Rhodii domum dimissi sunt : Livius præterve-
 ctus Asiam, in Græciam transmisit, ut con-
 ventis Scipionibus, qui tum circa Thessaliam
 erant, in Italiam trajiceret.

XVII. Æmilius posteaquam omisâs in Lycia
 res, & Livium profectum in Italiam cognovit,
 quum ipse ab Epheso repulsus tempestate irritò
 incepto Samum revertisset, turpe ratus, ten-
 tata frustra Patara esse, proficisci eò totâ clas-
 se, & summâ vi aggredi urbem statuit. Mile-
 tum & ceteram oram sociorum prætervecti,
 in Bargylletico sinu exscensionem ad Jassum
 fecerunt. Urbem regium tenebat præsidium :
 agrum circâ Romani hostiliter depopulati sunt.
 Missis deinde qui per colloquia principum &
 magistratuum tentarent animos, posteaquam
 nihil in potestate sua responderunt esse, ad ur-
 bem oppugnandam ducit. Erant Jassensium ex-
 sules cum Romanis : ii frequentes Rhodios ora-
 re institerunt, *Ne urbem & vicinam sibi, &
 cognatam, innoxiam perire sinerent. Sibi exsili-
 nullam aliam causam esse, quàm fidem erga Ro-
 manos. Eâdem vi regionum, quâ ipsi pulsi sint,
 teneri eos qui in urbe maneant. omnium Jassen-
 sium unam mentem esse, ut servitutem regiam ef-
 fugerent.* Rhodii moti precibus, Eumene etiam

*Æmilius
 totâ classe
 proficisci-
 tur in Ly-
 ciam.*

Vid. not. 3. ad XXI. 49. *migum turbam*, inutile addi-
 Si prior sensus hic locum tamentum est; si posterior,
 habet, hoc membrum, *re- lege & remigum turbam.*

U.C. 562.
a.C. 190.

rege assumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul ¹ obsessæ regio præsidio urbis casum miserando, pervicerunt, ut oppugnatione abstereretur. Profecti inde, ² pacatis ceteris, quum oram Asiæ legerent, Loryma (portus adversus Rhodum est) pervenerunt. Ibi ³ in principiis sermo primò inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Æmilii pervenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello: ut ab tergo liber relictus hostis, in tot propinquas sociorum urbes omnia impune conari posset. Movere ea Æmilium: vocatosque Rhodios quum percunctatus esset, utrumnam Pataris universa classis in portu stare posset, quum respondissent, non posse; causam nactus omittendæ rei, Samum reducit naves.

*Repetit
Samum.*

*Seleucus
Antiochi
F. Perga-
mum op-
pugnat.*

XVIII. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, quum per omne hibernorum tempus exercitum in Æolide continuisset, partim sociis ferendo opem, partim, quos in societatem pellicere non poterat, depopulandis; transire in fines regni Eumenis, dum is procul ab domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ maritima oppugnaret, statuit. Ad Elæam primò infestis signis accessit: deinde omisâ oppugnatione urbis, agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Pergamum ducit oppugnandum. Attalus primò stationibus ante urbem positis, & excursionibus equitum levisque armaturæ, magis lacebbat, quàm sustinebat hostem. postremò quum per levia cer-

¹ *Obsessæ regio præsidio urbis*] Urbis, quæ sui juris non esset ob regium præsidium, quo tenebatur.

² *Pacatis ceteris*] Quum

cetera oppida, loca, præter Jassum, pacata essent & amica Romanis.

³ *In principiis*] Vid. not. 2. ad l. VII. c. 12. suprâ.

LIBER XXXVII. 439

tamina expertus nullâ parte virium se parem esse, intra mœnia se recepisset, obsideri urbs cœpta est. Eodem ferme tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primùm, deinde, haud procul Seleuci castris, ad caput Cai-ci amnis stativa habuit, cum magno exercitu misto variis ex gentibus. Plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor millibus erat. hos, paucis admittis, ad pervastandum passim Pergamenum agrum misit. Quæ posteaquam Samum sunt nunciata, primò Eumenes avocatus domestico bello cum classe Elæam petit: inde, quum præstò fuissent equites peditumque expediti, præsidio eorum tutus, priusquam hostes sentirent aut moverentur, Pergamum contendit. ibi rursus levia per excursiones prælia fieri cœpta, Eumene summæ rei discrimen haud dubiè detrectante. Paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut regi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Quos ubi exposuisse copias Elææ, & tot classes in unum convenisse portum, Antiocho allatum est; & sub idem tempus audivit, consulem cum exercitu jam in Macedonia esse, pararique quæ ad transitum Hellesponti opus essent; tempus venisse ratus, priusquam terrâ marique simul urgeretur, agendi de pace, tumultum quemdam adversus Elæam castris cepit. ibi peditum omnibus copiis relictis, cum equitatu (erant autem sex millia equitum) in campos sub ipsa Elææ mœnia descendit: misso caduceatore ad Æmiliū, velle se de pace agere.

Antiochus de pace agit.

XIX. Æmilius, Eumene à Pergamo accito, adhibitis & Rhodiis, consilium habuit. Rhodii haud aspernari pacem. Eumenes, *Nec honestum esse, dicere, eo tempore de pace agi; nec exitum rei imponi posse.* Quî enim, inquit, aut honestè,

U. C. 62. *inclusi mœnibus & obsessi, leges pacis accipie-*
 a. C. 190. *mus? aut cui rata ista pax erit, quam sine con-*
sule, non ex auctoritate senatûs, injussu populi
Romani pepigerimus? Quæro enim, pace per te
factâ, rediturusne extemplo in Italiam sis, clas-
sem exercitumque deducturus? an expectaturus,
quid de ea re consuli placeat, quid senatus cen-
seat, aut populus jubeat? Restat ergo, ut maneat
in Asia, & rursus in hiberna copiæ reductæ, omis-
so bello, exhauriant commeatibus præbendis so-
cios; deinde, si ita visum sit iis penes quos pote-
stas fuerit, instauremus novum de integro bel-
lum: quod possumus, si ex hoc impetu rerum nihil
prolatando remittitur, ante hiemem diis volen-
tibus perfecisse. Hæc sententia vicit, respon-
sumque Antiocho est, ante consulis adventum
de pace agi non posse. Antiochus, pace ne-
quicquam tentatâ, vastatis Elænsium primùm,
deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleu-
co filio, ¹ Adramytteum hostiliter itinere fa-
cto, petit agrum opulentum, quem vocant
² Thebes campum, carmine Homeri nobilita-
tum. neque alio ullo loco Asiæ major regius
militibus parta est præda. ³ Eodẽm Adramyt-
teum, ut urbi præsidio essent, navibus circum-
vecti, Æmilius & Eumenes venerunt.

Renuit
Æmilius.

Achai
Perga-
num in-
romissi.

XX. Per eosdem fortè dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus his copiis præposito, accesserunt.

¹ *Adramytteum hostiliter itinere facto, petit agrum]* Quum ad urbem Adramytteum hostiliter itinere facto isset, petit agrum opulentum.

² *Thebes campum, carmine Homeri nobilitatum]* Sæpe mentionem facit Home-

rus Thebes Eetionæ; de campo Thebes nihil habet. Hinc Gronovius legit *nobilitata*, quod referatur ad urbem, non ad campum.

³ *Eodẽm Adramytteum]* Dele nomen urbis, quod facilè intelligitur ex præcedentibus.

LIBER XXXVII. 441

quos egressos navibus obviam missi ab Attalo, U.C. 162.
 nocte Pergamum deduxerunt. Veterani omnes a.C. 190.
 & periti belli erant, & ipse dux Philopœme-
 nis, summi tum omnium Græcorum impera-
 toris, discipulus. qui biduum simul ad quietem
 hominum equorumque, & ad visendas hostium
 stationes, quibus locis temporibusque accede-
 rent, reciperentque sese, sumpserunt. Ad ra-
 dices ferè collis, in quo posita est urbs, regii
 succedebant. ita libera ab tergo populatio erat,
 nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui pro-
 cul jacularetur, excurrente. Postquam semel
 compulsi metu se moenibus incluserunt, con-
 temptus eorum, & inde negligentia apud re-
 gios oritur. non stratos, non ¹ infrenatos ma-
 gna pars habebant equos. paucis ad arma &
 ordines relictis, dilapsi ceteri sparserant se toto
 passim campo, pars in juveniles lusus lasci-
 viamque versi, pars vescentes sub umbra, qui-
 dam somno etiam strati. Hæc Diophanes ex al-
 ta urbe Pergamo contemplatus, arma suos ca-
 pere, & ad portam præstò esse jubet: ipse At-
 talum adiit, & in animo sibi esse dixit, hostium
 stationem tentare. Ægre id permittente Atta-
 lo, quippe qui centum equitibus adversus tre-
 centos, mille peditibus cum quatuor millibus
 pugnaturum cerneret; portâ egressus, haud
 procul statione hostium occasionem opperiens
 confedit. Et qui Pergami erant, amentiam ma-
 gis quàm audaciam credere esse: & hostes pau-

Formis
 Viris.

¹ Infrenatos] Nota hic
 infrenatos eodem sensu, quo
 frenatos, quamvis l. XXI.
 c. 44. opposuerit noster equi-
 tes frenatos, & infrenatos.
 Nec vitiosam hîc esse vocem
 probant hæc verba huiusce

ipsum capitis infra: non ster-
 nere (equos) non infrenare
 aut adscendere faciliè poterant.
 Verbo infrenare usus quoque
 Virgilius est, Æn. l. XII.
 v. 287.

U.C. 562.
a.C. 190.

lisper in eos versi, ut nihil moveri viderunt; nec ipsi quicquam ex solita negligentia, insuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos aliquamdiu suos, velut ad spectaculum modò eductos, continuit: posteaquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, pedibus, quantum accelerare possent, sequi iussis, ipse princeps inter equites cum turma sua quam posset effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite atque equite sublato, stationem hostium improvisò invadit. Non homines solùm, sed equi etiam territi quum vincula abruptissent, trepidationem & tumultum inter suos fecerunt. pauci stabant impavidi equi: eos ipsos non sternere, non infrenare, aut adscendere facilè poterant; multo maiorem, quam pro numero equitum, terrorem Achæis inferentibus. Pedites verò ordinati & præparati sparsos per negligentiam, & semisomnes prope, adorti sunt: cædes passim fugaue per campos facta est. Diophanes secutus effusus quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto, (spectaverant enim è mœnibus Pergami non viri modò, sed feminæ etiam) in præsidium urbis rediit.

XXI. Postero die regiæ magis compositæ & ordinatæ stationes, quingentis passibus longiùs ab urbe posuerunt castra: & Achæi eodem ferme tempore, atque in eundem locum processerunt. Per multas horas intenti utrimque, velut jam futurum impetum exspectavere. posteaquam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat, regii signis collatis abire agmine ad iter magis, quam ad pugnam composito cœpere. Quievit Diophanes, dum in conspectu erant. deinde eodem, quo pridie, impetu in postremum agmen incurrit; tantum-

que rursus pavoris ac tumultûs incussit, ut U.C. 62. a.C. 190. quum terga cæderentur, nemo pugnandi causâ restiterit: trepidantesque, & vix ordinem agminis servantes, in castra compulsi sunt. Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergameno Pergami obsidio solvitur. movere castra coëgit. Antiochus posteaquam Romanos & Eumenem ad tuendum Adramytteum venisse audivit, eâ quidem urbe abstinuit, depopulatus agros. ¹ Peræam inde, coloniam Mitylenæorum, expugnavit. Cotton, & Corylenus, & Aphrodisias, & Crene, primo impetu captæ sunt. inde per Thyatira Sardes rediit. Seleucus in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præsidio erat. Classis Romana cum Eumene Rhodiisque, Mitylenen primò, inde retro, unde profecta erat, Elæam rediit. Inde Phocæam petentes, ad insulam quam Bachium vocant, (imminet urbi Phocæensium) appulerunt, & quibus antè abstinuerant templis signisque, (egregiè autem exornata insula erat) quum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem transmiserunt. eam divisim inter se partibus quum oppugnarent, & viderent ² sine operibus, armis scalisque capi non posse; missum ab Antiocho præsidium trium millium armatorum quum intrasset urbem; extemplo oppugnatione omisâ, classis ad insulam se recepit, nihil aliud quàm depopulato circa urbem hostium agro.

XXII. Inde placuit Eumenem domum dimitti, & præparare consuli atque exercitui, quæ

¹ Peræam] Hoc nomen, & ea quæ sequuntur, Cotton, & Corylenus, & Aphrodisias, & Crene, partim ignota, partim suspecta mendii sunt.

² Sine operibus, armis scalisque capi non posse] Non posse vi solâ armorum, & per scalas impetu capi, sed necessarium fore ut operibus oppugnaretur.

U. C. 562
a. C. 190.

*Rhodia
naves ad-
versus
classem
Syriacam
proficis-
cuntur.*

ad transitum Hellepontis opus essent : Roma-
nam Rhodiamque classem redire Samum, at-
que ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab
Epheso moveret. Rex Elæam, Romani & Rho-
dii Samum redierunt. Ibi M. Æmilius frater
prætoris decessit. Rhodii, celebratis exsequiis,
adversus classem, quam fama erat ex Syria ve-
nire, tredecim suis navibus, & unâ Coâ quin-
queremi, alterâ Cnidiâ, Rhodum, ut ibi in
statione essent, profecti sunt. Biduo antè quàm
Eudamus cum classe à Samo veniret, tredecim
à Rhodo naves cum Pamphilida præfecto ad-
versus eandem Syriacam classem missæ, assum-
ptis navibus quatuor, quæ Cariæ præsidio
erant, oppugnantibus regiis, ¹ Dædala & quæ-
dam alia parva castella obsidione exemerunt.
Eudamum confestim exire placuit. additæ huic
quoque sunt, ad eam classem quam habebat,
sex apertæ naves. Profectus, quum quantum
accelerare poterat maturasset, ad portum,
quem Megisten vocant, prægressos consequi-
tur. inde uno agmine Phaselidem quum venis-
sent, optimum visum est ibi hostem opperiri.

Phaselis.

XXIII. In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Pha-
selis est : prominet penitus in altum, conspi-
citurque prima terrarum Rhodum à Cilicia
petentibus, ¹ & procul navium præbet prospe-
ctum. eo maximè, ut in obvio classi hostium
essent, electus locus est. Ceterùm, quod non
providerunt, & loco gravi, & tempore anni,
(medium enim ætatis erat) ad hoc insolito
odore ingruere morbi vulgò, maximè in remi-

¹ Dædala, & quedam
alia parva castella] Videtur
legendum, & quedam alia
Peraa castella. Peraa est
regio Cariæ, quæ Rhodio-

rum juris erat. Vid. supra
XXXIII. 18.

¹ Et procul] Et facultatena
præbet prospiciendi è longè
quinque naves.

ges, cœperunt. cuius pestilentia² metu profe-
cti, quum praterveherentur Pamphylium si-
num, ad Eurymedontem amnem appulsa clas-
se, ² audiunt ab Aspendiis ad Sidam jam hostes
esse. Tardiùs navigaverant regii, ³ adverso tem-
pore Etesiarum, quod velut statum Favoniis
ventis esset. Rhodiorum duæ & triginta qua-
drirèmes, quatuor triremes fuere. Regia classis
septem & triginta majoris formæ navium erat,
⁴ in quibus tres hepteres & quatuor hexeres
habebat. præter has decem triremes erant. ⁵ Et
hi adesse hostes ex specula quadam cognove-
re. Utraque classis postero die luce primâ, tan-
quam eo die pugnatura, è portu movit: &
posteaquam superavere Rhodii promontorium,
quod ab Sida prominet in altum, extemplo &
conscripti ab hostibus sunt, & ipsi eos vide-
runt. Ab regiis sinistro cornu, quod ab alto
objectum erat, Annibal, dextro Apollonius
purpuratorum unus præerat: & jam in fron-
tem directas habebant naves. Rhodii longo ag-

*Pugna
inter ro-
gios &
Rhodios.*

² *Audiunt ab Aspendiis]* Ex Aspendiis, quorum urbs
est ad Eurymedontem haud
procul ab ostio fluminis,
cognoscunt Rhodii, hostes
jam esse ad Sidam, propin-
quam urbem.

³ *Adverso tempore Etesia-
rum]* Quum adversum iis
esset tempus Etesiarum, id
est, quum eo tempore anni
navigarent, quo adversos
Etesias ventos experirentur;
quod quidem tempus statum
est Favoniis ventis, sive ven-
tis ab Occasu flantibus, qui
singulis annis circa æstivum
solstitium surgere incipiunt.

Etesia² venti sunt, qui sem-
per eodem tempore anni ex-
surgunt: unde & illis no-
men. *ἰθύνος* enim est *anni-
versarius* ab *ἔτος* annus. Flant
ex ea cœli parte, quæ inter
Occasum & Septentrionem
est, circa solstitii tempus.

⁴ *In quibus tres hepteres . .
habebat]* Ultimam vocem
dele.

⁵ *Et hi adesse hostes]* Et
hi, id est, regii quoque
cognoverunt adesse hostes,
quemadmodum Rhodii ab
Aspendiis audierant hostes
vicinos esse.

U.C. 62. mine veniebant. prima prætoria navis Eudami
 a.C. 190. erat : cogebat agmen Chariclitus : Pamphilidas
 mediæ classi præerat. Eudamus posteaquam ho-
 stium aciem instructam, & paratam ad con-
 currendum vidit, & ipse in altum evehitur,
 & deinceps, quæ sequebantur, servantes or-
 dinem in frontem dirigere jubet. Ea res primò
 tumultum præbuit. nam nec sic in altum eve-
 ctus erat, ut ordo omnium navium ad terram
 explicari posset : & festinans ipse præpropere
 cum quinque solis navibus Annibali occurrit.
 ceteri quia in frontem dirigere jussi erant, non
 sequebantur. Extremo agmini loci nihil ad ter-
 ram relictæ erat : trepidantibusque iis inter se,
 jam in dextro cornu adversus Annibalem pu-
 gnabatur.

XXIV. Sed momento temporis, & navium
 virtus, & usus rei maritimæ terrorem omnem
 Rhodiis dempsit. nam & in altum celeriter eve-
 ctæ naves, locum post se quæque venienti ad
 terram dedere : & si qua concurrebat rostro
 cum hostium navi, aut proram lacerabat, aut
 remos detergebat, aut libero inter ordines dis-
 cursu prætervecta, in puppim impetum dabat.
 maximè exterruit heptæris regia à multo mino-
 re Rhodia nave uno ictu demersa. Itaque jam
 haud dubiè dextrum cornu hostium in fugam
 inclinabat. Eudamum in alto, multitudine na-
 vium maximè Annibal, ceteris omnibus lon-
 gè præstantem, urgebat : & circumvenisset,
 ni signo sublato ex prætoria nave, (quo disper-
 sam classem in unum colligi mos erat) ¹ om-
 nes quæ in dextro cornu vicerant naves, ad

*Vincunt
Rhodii.*

¹ Omnes quæ in dextro
 cornu vicerant] Imo in læ-
 vo, vel, si levior mutatio
 placet, in altero. Nam in

iis quæ proximè præcedunt,
 dextrum cornu hostium in-
 clinasse dicitur. Ergo ab
 Rhodiis lævum cornu vice-

opem ferendam suis concurrissent. tum & An- U.C. 562.
a. C. 190.
nibal, quæque circa eum erant naves, capef-

sunt fugam: nec insequi Rhodii, ex magna parte ægris, & ob id celerius fessis remigibus, potuerunt. Quum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent vires, contemplatus Eudamus hostes claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes, viginti paulo amplius integras abscedentes, è turri prætoriae navis silentio facto, *Exsurgite*, inquit, & *egregium spectaculum capeffite oculis!* Consurrexere omnes, contemplatique trepidationem fugamque hostium, prope unâ voce exclamavere omnes, ut sequerentur. Ipsius Eudami multis ictibus vulnerata navis erat. Pamphilidam & Chariclitum insequi, quoad putarent tutum, iussit. Aliquamdiu secuti sunt: posteaquam terræ appropinquabat Annibal, veriti ne includerentur vento in hostium ora, ad Eudamum reveli, ² hepterem captam, quæ primo concursu icta erat, ægre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum, non tam victoriâ læti, quàm alius alium accusantes, quòd quum potuisset, non omnis summersa, aut capta classis hostium foret, redierunt. ³ Annibal ictus uno prælio ad-

rat. Tota prælii narratio id probat.

² *Hepterem ... quæ primo concursu icta erat*] Vel aliam hepterem intellige, quam quæ initio prælii demersa dicitur: vel in illo priore loco *demersa* nihil aliud erit, quàm ita perforata, ut aquam acciperet, & paulum sideret.

³ *Annibal ... ne tum quidem prætervehi Lyciam audebat*] Hoc absurdum

est: quasi verò clades accepta animos Annibali facere debuisset ad peragendum inceptum. Vitium residere videtur in verbo *audebat*. Sed sine libris nihil conamur. Hanc fuisse Livii mentem arbitramur, ut diceret Annibalem, quamvis prælio adverso ictum, ne tam improspere quidem successu deterritum esse, quominus Lyciam prætervehi in animo haberet.

V. c. 162.
a. C. 190

verso, ne tum quidem prætervehi Lyciam audebat, quum conjungi veteri regiæ classi quamprimum cuperet. Et id ne ei facere liberum esset, Rhodii Chariclitum cum viginti navibus rostratis ad Patara & Megisten portum miserunt. Eudamum cum septem navibus maximis ex ea classe cui præfuerat, Samum redire ad Romanos jusserunt: ut, quantum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret Romanos ad Patara oppugnanda.

Antiochus Prusiam ad bellum concitatur.

XXV. Magnam lætitiā Romanis jam prius nuncius victoriæ, deinde adventus attulit Rhodiorum: & apparebat, si ea cura Rhodiis dempta esset, vacuos eos tuta ejus regionis maria præstituros. sed profecto Antiocho ab Sardinibus, ne opprimerentur urbes maritimæ, ¹ abscedere custodiā Ionix atque Æolidis prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor navibus tectis ad eam classem, quæ circa Patara erat, miserunt. Antiochus non civitatum modò, quæ circa se erant, contrahebat præsidia, sed ad Prusiam Bithyniæ regem miserat legatos litterasque, quibus transitum in Asiam Romanorum increpabat: *Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum usquam Orbis terrarum imperium esset. Philippum & Nabin expugnatos: se tertium peti. Ut quisque proximus ab oppresso sit, per omnes velut continens incendium pervasurum.* Ab se gradum in Bithyniam fore, quando

Prussiam ad Rom. ad pacis consilia revocatur.

Eumenes in voluntariam servitutem concessisset. His motum Prusiam litteræ Scipionis consulis, sed magis ejus fratris Africani, ab suspi-

¹ Abscedere custodiā.... prohibuerunt] Romani prohibuerunt Rhodios abscedere custodiā Ionix & Æolidis. Ceterum multo melius & planius tota periodus in

hunc modum formaretur: sed profectio Antiochi ab Sardinibus... abscedere (Rhodios) custodiā Ionix atque Æolidis prohibuit.

LIBER XXXVII. 449

zione tali averterunt. qui, præter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum sociorum majestatem, domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit. *Regulos se acceptos in fidem in Hispania reges reliquisse. Masinissam non in patrio modò locasse regno, sed in Syphacis, à quo antè expulsus fuisset, regnum imposuisse: & esse eum non Africæ modò regum longe opulentissimum, sed toto in Orbe terrarum cuivis regum vel majestate, vel viribus parem. Philippum & Nabin hostes bello superatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos. Philippo quidem anno priorè etiam stipendium remissum, & filium obsidem redditum: & quasdam civitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepisse eum. In eadem dignitate & Nabin futurum fuisse, nisi eum suus primò furor, deinde fraus Ætolorum absumpisset. Maximè confirmatus est animus regis, posteaquam ad eum C. Livius, qui prætor antè classi præfuerat, legatus ab Roma venit; & edocuit, quanto & spes victoriæ certior Romanis, quàm Antiocho, & amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura esset.*

XXVI. Antiochus posteaquam à spe societatis Prusiæ decedit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem, quæ per aliquot menses instructa ac parata fuerat, visendam: magis quia terrestribus copiis exercitum Romanum, & duos Scipiones imperatores videbat sustineri non posse, quàm quòd res navalis ipsa per se aut tentata sibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ esset. Erat tamen ¹ momentum in præsentia spei: quòd & magnam

¹ Momentum... spei] Aliquid quod ad spem impelleret: nempe quòd &c.

U. c. 62.
a. C. 190.

partem Rhodiæ classis circa Patara esse, & Eumenem regem cum omnibus navibus suis consuli obviâ in Hellespontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat animos classis Rhodia, ad Samum per occasionem fraude præparatam absumpta. His fretus, Polyxenida cum classe ad tentandam omni modo certaminis fortunam misso, ipse copias ad Notium ducit: id oppidum Colophonium mari imminens, abest à veteri Colophone duo ferme millia passuum:² & ipsam urbem suæ esse potestatis volebat, adeo propinquam Epheso, ut nihil terrâ marive ageret, quod non subiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum extemplo Romanis esset: quos auditâ obsidione, non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem à Samo moturos. eam occasionem Polyxenida ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare urbem aggressus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrimque vineas & aggerem muro adjunxit, & ³ testudinibus arietes admovit. Quibus territi malis Colophonii oratores Samum ad L. Æmiliū, fidem prætoris populique Romani implorantes, miserunt. Æmiliū & Sami segnis diu mora offendebat, nihil minùs opinantem quàm Polyxenidam bis nequicquam ab se provocatum, potestatem pugnæ facturum esse: & turpe existimabat, Eumenis classem adjuvare consulem ad trajiciendas in Asiam legiones; se Colophonis obsessæ auxilio incertum finem habituro alligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupientem proficisci in

Colophonem oppugnabat.

² *Et ipsam urbem*] Colophonem, ut patet ex iis quæ sequuntur.

³ *Testudinibus*] Ope te-

studinum, sub quibus larebant ii qui arietem impellebant.

LIBER XXXVII. 451

Hellespontum, cunctique instare, & dicere, U.C. 162.
Quanto satius esse vel socios obsidione eximere, a.C. 190.
vel victam jam semel classem vincere iterum, to-
ramque maris possessionem hosti eripere, quàm de-
sertis sociis, traditâ Antiocho Asiâ terrâ mari-
que, in Hellespontum, ubi satis esset Eumenis
classis, ab sua parte belli discedere?

XXVII. Profecti ab Samo ad petendos com-
 meatus, consumptis jam omnibus, Chium pa-
 rabant trajicere. id erat horreum Romanis:
 eoque omnes ex Italia missæ onerariæ dirige-
 bant cursum. Circumvecti ab urbe ¹ ad aver-
 sula, (objecta Aquiloni ad Chium & Ery-
 thras sunt) quum pararent trajicere, litteris
 certior fit prætor, frumenti vim magnam
 Chium ex Italia venisse; vinum portantes na-
 ves tempestatibus retentas esse. Simul allatum
 est, Teios regiæ classi benignè com meatus præ-
 buisse: quinque millia vasorum vini esse polli-
 citos. Teum ex medio cursu classem repente
 avertit: aut volentibus iis usus com meatu
 parato hostibus, aut ipsos pro hostibus habi-
 turus. Quum direxissent ad terram proras,
 quindecim ferme eis naves circa Myonnesum
 apparuerunt. quas primò ex classe regia prætor
 esse ratus, institit sequi. apparuit inde, pirati-
 cas celoces & lembos esse. Chiorum mariti-
 mam oram depopulati, cum omnis generis
 præda revertentes, posteaquam videre ex alto
 classem, ² in fugam verterunt. Et celeritate
 superabant, levioribus & ad id fabrefactis na-
 vigiis, & propiores terræ erant. Itaque prius-
 quam appropinquaret classis, Myonnesum per-
 fugerunt. unde se à portu ratus abstracturum

Emilius
Teum pe-
tit.

¹ *Ad averfa insulæ*] Ad
 partem insulæ Sami averfam
 ab urbe,

² *In fugam verterunt*]
 Naves suas. Nisi fortè hæc
 aliquid est vitii.

U.C. 62.
a. C. 190.
Myonnesus.

naves, ignarus loci sequebatur prætor. ³ Myonnesus promontorium inter Teum Samumque est. ipse collis est in modum metæ in acutum cacumen à fundo satis lato fastigiatus : à continenti arctæ semitæ aditum habet : à mari exesæ fluctibus rupes claudunt ; ita ut quibusdam locis superpendentia saxa ⁴ plus in altum , quàm quæ in statione sunt naves , promineant. Circa ea appropinquare non ausæ naves , ne sub ictu superstantium rupibus piratarum essent , diem trivere. tandem sub noctem vano incepto quum abstissent , Teum postero die accessere : & in portu , qui ab tergo urbis est (Geræsticum ipsi appellant) navibus constitutis , prætor ad depopulandum circa urbem agrum milites emisit.

XXVIII. Teii , quum in oculis populatio esset , oratores cum infulis & velamentis ad Romanum miserunt. quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis adversus Romanos , *& juvisse eos commeatu classem hostium arguit , & quantum vini Polyxenidæ promississent. quæ si eadem classi Romanæ darent , revocaturum se à populatione militem : sin minùs , pro hostibus eos habiturum.* Hoc tam triste responsum quum retulissent legati , vocatur in concionem à magistratibus populus , ut , quid agerent , consultarent. ¹ Eo fortè Polyxenidas cum regia classe à Colophone profectus , po-

³ Myonnesus . . inter Teum Samumque est] Sive potiùs , inter Teum Labedumque.

⁴ Plus in altum . . . promineant] Longiùs porrigantur versùs altum mare , quàm quæ in statione sunt naves , & ultra eas promineant.

¹ Eo fortè Polyxenidas]

Libenter crediderimus Livium scripsisse , Eo fortè tempore Polyxenidas. Neque enim eò , id est , versùs eam regionem , in qua tum Romani erant , profectus erat : non solverat à Colophone eo consilio , ut Myonnesum aut Teum peteret. Sed in eo

LIBER XXXVII. 453

Itaque movisse à Samo Romanos audivit, & ad Myonnesum piratas persecutos, Teiorum agrum depopulari, naves in Gerastico portu stare, ipse adversus Myonnesum in insula (Macrin nautici vocant) ancoras portu occulto jecit. inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primò in magna spe fuit, quemadmodum Rhodiam classem ad Samum, circumfessis ad exitum faucibus portus, expugnasset, sic & Romanam expugnaturum. nec est dissimilis natura loci. Promontoribus coeuntibus inter se ita clauditur portus, ut vix duæ simul inde naves possint exire. Nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, & denis navibus ad promontoria stantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium navium pugnarent, ex cetera classe, sicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expositis, terrâ marique simul hostes opprimere. Quod non vanum ei consilium fuisset, ni, quum Teii facturos se imperata promississent, ad accipiendos com-
meatus aptius visum esset Romanis in eum portum, qui ante urbem est, classem transire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus ostendisse, quum fortè duæ naves in arcto ostio implicitos remos fregissent. Et inter alia id quoque movit prætorem, ut traduceret classem, quòd ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho stativa habente.

XXIX. Traductâ classe ad urbem, ignaris omnibus egressi milites nautæque sunt ad com-
meatus & vinum maximè dividendum in naves; quum medio fortè diei agrestis quidam

loca ideo tantum venit, ut sequatur Romanos, cum quibus configere jussus erat.

Ignaris omnibus] Om-

nibus, sive Romanis, sive Rhodiis, ignorantibus tam propinquam hostium classem esse.

Polyxenidas ad Macrin.

Æmilius consendit ad hostem.

U.C. 562.
a. C. 190.

ad prætorem adductus nunciat, alterum jam diem classem stare ad insulam Macrin, & paulo antè visas quasdam moveri tanquam ad professionem naves. Re subitâ perculsus prætor tubicines canere jubet, ut si qui per agros palati essent, redirent: tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naves. Haud secus quàm in repentino incendio, aut capta urbe, trepidatur: aliis in urbem currentibus ad suos revocandos, aliis ex urbe naves cursu repetentibus: incertisque clamoribus (quibus ipsis tubæ obstreperent) turbatis imperiis, tandem concursum ad naves est. Vix suam quisque noscere, aut adire præ tumultu poterat: trepidatumque cum periculo & in mari, & in terra foret, ni partibus divisus, Æmilius cum prætoria nave primus è portu in altum evectus, excipiens insequentes suo quamque ordine in frontem instruxisset; Eudamus Rhodiaque classis substitissent ad terram, ut & sine trepidatione conscenderent, & ut quæque parata esset exiret navis. Ita & explicuere ordinem primæ in conspectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis est: instructaque acies velut cerneret regiones, in altum processit. Inter Myonnesum & Corycum promontorium erant, quum hostem conspexere. Et regia classis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, & ipsa aciem adversam explicuit; tantum lævo evecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum posset. quod ubi Eudamus, qui cogeat agmen, vidit, non posse exæquare ordinem Romanos, & tantum non jam circumiri à dextro cornu, ² concitat naves; (& erant Rhodiæ naves longè omnium celerrimæ

² Concitat naves; (& ta repetitio est. Dele ultio-
erant Rhodiæ naves] Ingra- mum illud naves.

LIBER XXXVII. 455

totâ classe) æquatoque cornu , prætorix navi , U. C. 62.
a. C. 190.
in qua Polyxenidas erat , suam objecit.

XXX. Jam totis classibus simul ab omni parte pugna conferta erat. Ab Romanis octoginta *Pugna
committitur.*
naves pugnabant , ex quibus Rhodiæ duæ & viginti erant. Hostium classis undenonaginta navium fuit ; & maximæ formæ naves tres he- xeres habebat , duas hepteres. Robore navium & virtute militum ¹ Romani longè regios præ- stabant : Rhodiæ naves agilitate , & arte guber- natorum , & scientiâ remigum. Maximo tamen hostibus terrori fuere , quæ ignes præ se por- tabant : & , quod unum iis ad Panormum cir- cumventis saluti fuerat , id tum maximum mo- mentum ad victoriam fuit. nam metu ignis ad- versî regix naves , ² ne prorâ concurrerent , quum declinassent , neque ipsæ ferire rostro hostem poterant , & obliquas se ipsæ ad ictus præbebant : & si qua concurrerat , obruebatur infuso igni ; magisque ad incendium , quàm ad prælium , trepidabant. Plurimum tamen , quæ solet , militum virtus in bello valuit. mediam namque aciem hostium Romani quum rupis- sent , circumvecti ab tergo , pugnantibus ad- versûs Rhodios regiis sese objecere : momen- toque temporis & media acies Antiochi , & lævo in cornu circumventæ naves mergeban- tur. Dexterâ pars integra , sociorum magis *Vincunt
Romani.*

¹ *Romani longè regios præ- stabant ; Rhodiæ naves*] In iis quæ præcedunt exposuit Livius , quam re superio- res essent regii , nempe nu- mero navium. Hic observat ceteris omnibus superiorem fuisse prætoris classem , quum robore navium & virtute militum Romani ;

Rhodii navium agilitate & peritiâ gubernatorum regios superarent.

² *Ne prorâ concurrerent*] Melius , *proræ. Ne proræ suæ , & hostiles ignibus ar- matae concurrerent* : ne proræ suæ incurrerent in prorâ , hostilium navium , quæ ignes præ se portabant.

U.C. 662.
a.C. 190.

clade, quàm suo periculo terrebatur. ceterùm posteaquam alias circumventas, prætoriam navem Polyxenidæ relictis fociis vela dantem videre; sublatiis raptim dolonibus (& erat secundus petentibus Ephesum ventus) capeffunt fugam: quadraginta duabus navibus in ea pugna amissis, quarum decem & tres captæ in potestatem hostium venerunt, ceteræ incensæ aut demersæ. Romanorum duæ naves fractæ sunt, vulneratæ aliquot. Rhodia una capta, memorabili casu. nam quum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora ictu ipso excussa è nave sua, unco dente velut manu ferreâ injectâ, alligavit alterius proram: inde tumultu injecto; quum divellere se ab hoste cupientes inhiherent Rhodii, tractum ancorale & implicitum remis, latus alterum deterfit; & debilitatam ea ipsa, quæ icta cohæserat, navim cepit. Hoc maximè modo ad Myonnesum navali prælio pugnatum est.

Antiochus Lyfimachiam deserit.

XXXI. Quo territus Antiochus, quia possessione maris pulsus, longinqua tueri diffidebat se posse, præsidium ab Lyfimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis, deduci, pravo, ut res ipsa postea docuit, consilio, jussit. non enim tueri solùm Lyfimachiam à primo impetu Romanorum facile erat: sed obsidionem etiam per totam hiemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus, & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lyfimachiam tantùm hostibus tradidit, post adversam navalem pugnam, sed etiam Colophonis obsidione abscessit, & Sar-

3 *Quum... inhiherent Rhodii*] Quum Rhodii retro agerent navem, tractum ancorale, id est, funis cui

ancora alligatur protractus, & magnâ parte evolutus extra navem in mare, unius lateris remos deterfit.

des

LIBER XXXVII. 457

des recepit se : atque inde in Cappadociam ad Ariarathem, qui auxilia arcefferent, & quocumque aliò poterat ad copias contrahendas, in unum jam consilium, ut acie dimicaret, intentus, misit. Regillus Æmilius post victoriam navalem profectus Ephesum, directis ante portum navibus, quum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium, quò, ante navale prælium, cursum à Samo intenderat, navigat. ibi naves in prælio quassatas quum refecisset, L. Æmilium Scaurum cum triginta navibus Hellespontum ad exercitum trajiciendum misit: Rhodias parte prædæ, & spoliis navalibus decoratas, domum redire jubet. Rhodii impigre ¹ prævertère, ad trajiciendasque copias consulis iere: atque eo quoque functi officio, tum demum Rhodum rediere. Classis Romana ab Chio Phocæam trajecit in sinu maris intimo posita hæc urbs est, oblongâ formâ. duûm millium & quingentorum passuum spatium murus amplectitur: coit deinde ex utraque parte in arctiorem velut cuneum, ² Lamptera ipsi appellant. mille & ducentos passus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille passuum excurrent medium ferè finum velut notâ distinguit: ³ ubi cohæret faucibus angustis, duos in utramque regionem versos portus tutissimos habet. qui in meridiem vergit, ⁴ Nauſtathmos ab re appellatur, quia in-

U.C. 562.
A.C. 190.
Copia
contrahit.

Phocæa
sinus.

¹ Prævertère] Antequam redirent domum, aliud sibi prævertendum, sive prius faciendum esse duxerunt, id nempe quod mox narratur.

² Lamptera] Sic appellatus esse videtur hic locus, quia ibi pharus erat, quod

signum esset navigantibus. Hæc enim est vis & usus nominis Græci λαμπτήρ.

³ Ubi cohæret] Eo loco, ubi cohæret Lampteri per fauces angustas.

⁴ Nauſtathmos] Græcùm nomen, à ναὺς navis, & σταθμός statio.

Tom. V.

.X

U.c. 62. gentem vim navium capit : alter prope ipsum
a. C. 190. Lamptera est.

*Eam
classis Ro-
mana op-
pugnat.*

XXXII. Hos portus tutissimos quum occu-
passet Romana classis ; priusquam aut scalis,
aut operibus mœnia aggredederetur , mittendos
censuit prætor , qui principum magistratuum-
que animos tentarent. posteaquam obstinatos
vidit , duobus simul locis oppugnare est ador-
tus. Altera pars infrequens ædificilis erat : tem-
pla deûm aliquantum tenebant loci. eâ prius
ariete admoto , quaterne muros turreſque cœ-
pit. deinde quum eò multitudo occurreret ad
defendendum , alterâ quoque parte admotus
aries. Et jam utrimque sternebantur muri. ad
quorum casum quum impetum Romani milites
per ipsam stragem ruinarum facerent , alii sca-
lis etiam adscensum in muros tentarent ; adeo
obstinatè restiterunt oppidani , ut facilè appa-
reret plus in armis & virtute , quàm in mœ-
nibus auxilii esse. coactus ergo periculo mili-
tum prætor , receptui cani iussit , ne objiceret
incautos furentibus desperatione ac rabie. Di-
rempto prælio , ne tum quidem ad quietem
versî : sed undique omnes ad munienda & ob-
molienda , quæ ruinis strata erant , concurre-
runt. Huic operi intentis supervenit Q. An-
tonius à prætore missus : qui castigatâ perti-
naciâ eorum , *majorem curam Romanis quàm il-
lis ostenderet esse , ne in perniciem urbis pugna-
retur. si absistere furore vellent , potestatem eis
dare eâdem conditione , quâ prius C. Livii in fi-
dem venissent , se tradendi.* Hæc quum audis-
sent , quinque dierum spatio ad deliberandum
sumpto , tentatâ interim spe auxilii ab Antio-
cho , posteaquam legati missi ad regem , nihil
in eo esse præsidii , retulerunt ; tum portas
aperuerunt , pacti ne quid hostile paterentur.

*Phocaen-
ses portas
aperiunt.*

LIBER XXXVII. 459

Quum signa in urbem inferrentur, & pronun-
 ciasset prætor, parci se deditis velle; clamor
 undique est sublatus, *indignum facinus esse*,
Phocæenses nunquam fidos socios, semper infestos
hostes, impune eludere. Ab hac voce, velut
 signo à prætore dato, ad diripiendam urbem
 passim discurrerunt. Æmilius primò resistere &
 revocare, dicendo, *captas, non deditas, diripi*
urbes: & in his tamen arbitrium esse imperato-
ris, non militum. Posteaquam ira & avaricia
 imperio potentiora erant, præconibus per ur-
 bem missis, liberos omnes in forum ad se con-
 venire jubet, ne violarentur: & in omnibus,
 quæ ipsius potestatis fuerunt, fides constitit
 prætoris. Urbem agrosque, & suas leges iis
 restituit: & quia jam hiems appetebat, Pho-
 cææ portus ad hibernandum classi delegit.

*Urbs di-
 ripitur.*

XXXIII. Per idem ferè tempus consuli trans-
 gresso Æniorum Maronitarumque fines nun-
 ciatur, victam regiam classem ad Myonnesum,
 relictamque à præsidio Lysimachiam esse. ¹ Id
 multo quàm de navali victoria lætius fuit; uti-
 que posteaquam eò venerunt, refertaque urbs
 omnium rerum com meatibus, velut in adven-
 tum exercitûs præparatis, eos excepit: ubi
 inopiam ultimam, laboremque in obsidenda
 urbe sibi proposuerant. Ibi paucos dies stativa
 habuere, ut impedimenta ægrique conseque-
 rentur, qui passim per omnia Thraciæ castella,
 fessi morbis ac longitudine viæ, relictî erant.
 Receptis omnibus, ingressi rursus iter per
 Chersonesum, Hellepontum perveniunt. ubi

*Cos. Lysimachiam
 venit.*

*Helle-
 pontum
 trajicit.*

¹ Id multo quàm de nava-
 li victoria lætius fuit] Sup-
 plet Dujatius, quàm nuncius
 de navali victoria. Sed el-
 lipsis profectò est durior,

quàm ut eâ credamus uti
 voluisse Livium. Suspica-
 mur hic aliquid in verbis
 esse corrupti: sensus patet.

U.C. 562.
A.C. 190.

omnibus curâ regis Eumenis ad trajiciendum præparatis, velut in pacata littora, nullo prohibente, aliis aliò delatis navibus, sine tumultu trajecere. Ea verò res Romanis auxit animos, concessum sibi transire cernentibus in Asiam: quam rem magni certaminis futuram crediderant. Stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt: quia dies fortè,² quibus Ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant. iidem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disjunxerant ab exercitu: causaque & is ipse moræ erat, dum consequeretur.

*Legatus
Antiochi
de pace.*

XXXIV. Per eos fortè dies legatus ab Antiocho in castra venerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata: quam impetrabilem fore magnam ei spem attulit mora & eunctatio Romanorum, quos, simul Asiam attingissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Statuit tamen non priùs adire consulem, quàm P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat. in eo maximam spem habebat,¹ præterquam quòd & magnitudo animi, & satietas gloriæ placabilem eum maximè faciebat, notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset, etiam quòd filius ejus captus in potestate regis erat. Is ubi, & quando, & quo casu captus sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii principio belli à Chalcide Oreum peten-

*Filius
Africani
captivus
apud An-
tiochum.*

² *Dies.. quibus Ancilia
moventur]* Dies, quibus Sa-
lii Ancilia ferentes per ur-
bem eunt cum tripudiis so-
lenniique saltatu. De Saliis
& Ancilibus vid. l. I. c. 20.
Dies.. religiosi ad iter sunt

dies, quibus per religionem
non licet iter facere.

¹ *Præterquam quòd...
etiam quòd]* Hæc eò lem-
planè recidunt; ac si scri-
psisset Livius, tum quia...
tum præsertim quia....

LIBER XXXVII. 461

tem, circumventum ab regiis navibus tradunt: U.C. 562.
a.C. 190.
alii, posteaquam transitum in Asiam est, cum
turma Fregellana missum exploratum ad regia
castra, effuso obviam equitatu, quum recipe-
ret sese, in eo tumultu delapsus equo cum
duobus equitibus oppressum, ita ad regem de-
ductum esse. Illud satis constat, si pax cum
populo Romano maneret, hospitiumque pri-
vatim regi cum Scipionibus esset, neque libe-
ralius, neque benignius haberi colique adoles-
centem, quam cultus est, potuisse. Ob hæc
quum adventum P. Scipionis legatus expectas-
set, ubi is venit, consulem adit, petitque ut
mandata audiret.

XXXV. Advocato frequenti consilio, legati *Legati
oratio de
pace.*
verba sunt audita. Is, multis antè legationibus
nequicquam ultro citroque de pace missis, eam
ipsam fiduciam impetrandi sibi esse dixit, quod
priores legati nihil impetrassent. Smyrnæ enim,
& Lampſacum, & Alexandriam Troadem, &
Lyſimachiam in Europa, jactatas in illis discepta-
tionibus esse. quarum Lyſimachiâ jam cessisse re-
gem, ne quid in Europa habere eum dicerent: eas
quæ in Asia sint civitates, tradere paratum esse,
& si quas alias Romani, quod suarum partium
fuerint, vindicare ab imperio regio velint. Im-
pensæ quoque in bellum factæ partem dimidiam
regem præstiturum populo Romano. Hæ conditio-
nes erant pacis. Reliqua oratio fuit, Ut memo-
res rerum humanarum, & suæ fortunæ modera-
rentur, ¹ & alienam ne urgerent. Finirent Eu-
ropâ imperium. id quoque immensum esse. Parari
singula acquirendo facilius potuisse, quam uni-
versa teneri posse. Quod si Asiæ quoque partem

¹ Et alienam ne urgerent] Et alienæ labascenti ne gra-
ves incumberent.

U. c. 161. aliquam abstrahere velint, dummodo non dubiis
 a. C. 190. regionibus finiant, vinci suam temperantiam Ro-
 manâ cupiditate, pacis & concordia causâ, re-
 gem passurum. Ea quæ legato magna ad pacem
 impetrandam videbantur, parva Romanis visa.
 Respon- Nam & impensam, quæ in bellum facta esset,
 sum Ro- omnem præstare regem, æquum censebant, cu-
 manorum, jus culpâ bellum excitatum esset: &, non Ioniâ
 modò atque Æolide deduci debere præsidia regia;
 sed, sicut Græcia omnis liberata esset, ita quæ in
 Asia sint omnes liberari urbes. Id aliter fieri non
 posse, quàm ut cis Taurum montem possessione Asia
 Antiochus cedat.

Africani XXXVI. Legatus posteaquam nihil æqui in
 animum consilio impetrare se censebat, privatim (sic
 tentat le- enim imperatum erat) P. Scipionis tentare ani-
 gatus, mum conatus, omnium primùm filium ei sine
 pretio redditurum regem dixit: deinde ignarus
 & animi Scipionis, & moris Romani, auri
 pondus ingens est pollicitus, &, nomine tan-
 tùm regio excepto, societatem omnis regni,
 si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio:
 Respon- Quod Romanos omnes, quod me, ad quem missus
 sum Afri- es, ignoras, minùs miror, quum te fortunam ejus
 cani, à quo venis, ignorare cernam. Lysimachia tenen-
 da erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hel-
 lespontum obsistendum, ne in Asiam trajiceremus;
 si pacem tanquam ab sollicitis de belli eventu pe-
 tituri eratis. Concesso verò in Asiam transitu, &
 non solùm frenis, sed etiam jugo accepto, quæ
 disceptatio ex æquo, quum imperium patiendum
 sit, relicta est? Ego ex munificentia regia maxi-
 mum donum filium habebò: aliis, deos precor,

1 Non solùm frenis, sed Allusit autem ad apologum
 etiam jugo accepto] Aliter equi, de quo Horatius,
 Polybitis: non solùm frenis, Non equitem dorso, non fre-
 sed etiam infessore accepto. num depulsit ore.

LIBER XXXVII. 463

ne unquam fortuna egeat mea ; animus certè non U.C. 562.
a. C. 150.
egebit. Pro tanto in me munere gratum me esse in
se sentiet , si privatam gratiam pro privato bene-
ficio desiderabit. publicè nec habeo quicquam ab
illo , nec dabo. Quod in præsentia dare possim ,
fidele consilium est. Abi , nuncia meis verbis , bel-
lo absistat , pacis conditionem nullam recuset. Ni-
hil ea moverunt regem : tutam fore belli aleam
raturum , quando perinde ac victo jam sibi leges
dicerentur. omisâ igitur in præsentia mentio-
ne pacis , totam curam in belli apparatus in-
tendit.

XXXVII. Consul , omnibus præparatis ad Consul
ad Antio-
chum du-
cit.
proposita exsequenda , quum ex stativis movis-
set , Dardanum primùm , deinde Rhœteum ,
utrâque civitate obviàm effusâ , venit. inde
Ilium processit , castrisque in campo , qui est
subjectus mœnibus , positus , in urbem arcem-
que quum adscendisset , sacrificavit Minervæ
præfidi arcis ; & Iliensibus ¹ in omni rerum
verborumque honore ab se oriundos Romanos
præferentibus , & Romanis lætis origine suâ.
inde profecti sextis castris ad caput Caici am-
nis pervenerunt. Eò & Eumenes rex , conatus
primò ab Hellesponto reducere classem in hi-
berna Elæam , adversis deinde ventis quum ali-
quot diebus superare Lecton promontorium
non potuisset , in terram egressus , ne deesset
principiis rerum , quâ proximum fuit , in ca-
stra Romana cum parva manu contendit. Ex
castris Pergamum remissus ad commeatus expe-
diendos , tradito frumento quibus jusserat con-
sul , in eadem stativa rediit. inde plurium die-

¹ In omni rerum verbo-
rumque honore] Elegantiùs
abesset tò in. Sensus est :
Iliensibus omni rerum ver-

borumque honore testanti-
bus agnosci à se in Romanis
stirpem suam.

U. c. 562.
a. C. 190.

*Antiochus
Africano
filium re-
misit.*

rum præparatis cibariis, consilium erat ire ad hostem priusquam hiems opprimeret. Regia castra circa Thyatira erant: ibi quum audisset Antiochus P. Scipionem ægrum Elæam delatum, legatos, qui filium ad eum reducerent, misit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit: satiatusque tandem complexu filii, *Renunciate*, inquit, *gratias regi me agere: referre gratiam aliam nunc non posse, quàm ut suadeam, ne antè in aciem descendat, 2 quàm ut in castra me redisse audierit.* Quanquam septuaginta millia pedum, plus duodecim millia equitum, animos interdum ad spem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunæ posuerat subsidia, 3 recepit se transgressus Phrygium amnem, circaque Magnesiam quæ ad Sipylum est posuit castra: & ne, dum extrahere tempus vellet, munimenta Romani tentarent, fossam sex cubitis altam, duodecim latam, quum duxisset, extrà duplex vallum fossæ circumdedit; interiore labro murum cum turribus crebris objecit: unde facilè arceri transitu fossæ hostis posset.

XXXVIII. Consul circa Thyatira regem esse ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum descendit. inde quum profectum audisset, secutus vestigia, citra Phrygium amnem, quatuor millia ab hoste posuit castra. Eò mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam, aliarumque gentium sagittarii equites intermisti) tu-

2 *Quàm ut in castra*] Dele otiosam particula ut.

3 *Recepit se transgressus Phrygium amnem*] Lege trans

Phrygium amnem: quem quidem veteri nomine Hyllum fuisse voluit.

multuosè amne trajecto, in stationes impetum ^{U.C. 162.} fecerunt. Primò turbaverunt incompósitos. de- ^{a.C. 190.} inde quum longius certamen fieret, ¹ Romanorum, ex propinquis castris facili subsidio, cresceret numerus; regii fessi jam & plures non sustinentes, recipere se conati, circa ripam amnis, priusquam flumen ingrederentur, ab instantibus tergo aliquot interfecti sunt. Biduum deinde silentium fuit, neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt: & duo millia ferme & quingentos passus ab hoste posuerunt castra. Metantibus, & muniendo occupatis, tria millia delecta equitum peditumque regionum magno terrore ac tumultu advenere. aliquanto pauciores qui in statione erant, duo tantum millia, per se, nullo à munimento castrorum milite avvocato, & primò æquum prælium sustinuerunt, & crescente certamine, pepulerunt hostes, centum ex his occisis, centum ferme captis. Per quatrídium insequens, instructæ utrimque acies pro vallo steterunt. quinto die Romani processere in medium campi. Antiochus nihil promovit signa; ita ut extremi minus mille pedes à vallo abessent.

XXXIX. Consul, posteaquam detrectari certamen vidit, postero die in consilium advocavit, *Quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret? Instare hiemem. Aus sub pellibus habendos milites fore, aut, si concedere in hiberna vellent, differendum esse in æstatem bellum.* Nullum unquam hostem Romani æquè contempserunt. conclamatum undique est, duceret extemplo, & uteretur ardore mili-

¹ Romanorum] Videtur ante hoc nomen excidisse *vacula* &c.

U.C. 562. *tum* : qui , tanquam non pugnandum cum tot
2. C. 190. millibus hostium , sed par numerus pecorum

trucidandus esset , per fossas , per vallum castra
invadere parati erant , si in prælium hostis non

exiret. ¹ Cn. Domitius ad explorandum iter ,
& quâ parte adiri vallum hostium posset , mis-

sus , posteaquam omnia certa retulit , postero
die propius castra admoveri placuit. tertio si-

gna in medium campi prolata , & instrui acies
cœpta est. Nec Antiochus ultrâ tergiversan-

dum ratus , ne & suorum animos minueret de-
trectando certamen , & hostium spem augeret ,

& ipse copias eduxit : ² tantum progressus à
castris , ut dimicaturum appareret. Romana

acies unius prope formæ fuit , & hominum &
armorum genere. ³ duæ legiones Romanæ , duæ

socium ac Latini nominis erant : quina millia
& quadringenos singulæ habebant. Romani

mediam aciem , cornua Latini tenuerunt : Ha-
statorum prima signa , deinde Principum erant :

Triarii postremos claudebant. Extra hanc velu-
ti justam aciem , à parte dextera consul Achæo-

rum cetratis immistos auxiliares Eumenis , tria
millia ferme peditum , æquatâ fronte instru-

xit : ultra eos equitum minùs tria millia oppo-
suit , ex quibus Eumenis octingenti , reliquus

omnis equitatus Romanus erat : extremos Tral-
les & Cretenses (quingentorum utrique nu-
merum explebant) statuit. Lævum cornu non

videbatur egere talibus auxiliis , quia flumen

Acies
utrimque
instruin-
tur.

Romana.

¹ Cn. Domitius] Hunc Domitium Africanus vices suas obire apud fratrem iusserat , eumque consilio juvare , dum ipse abesset.

² Tantum progressus à castris , ut dimicaturum appareret] Non longius progres-

sus à castris , quam quantum necesse erat , ut dimicaturum appareret.

³ Duæ legiones Romanæ , duæ socium] Lege duæ ala socium. Legionis enim nomen ad solos Romanos pertinet ; ala , ad socios.

LIBER XXXVII. 467

ab ea parte ripæque deruptæ claudebant. qua-
tuor tamen inde turmæ equitum oppositæ. Hæc
summa copiarum erat Romanis : & duo millia
mistorum Macedonum Thracumque , qui vo-
luntate secuti erant , præsidio relictæ sunt ca-
stris. Sexdecim elephantos post Triarios in sub-
sidio locaverunt. nam præterquam quòd multi-
tudinem regionum elephantorum (erant autem
quatuor & quinquaginta) sustinere non vide-
bantur posse , ne pari quidem numero Indici
Africi resistunt ; sive quia magnitudine , (lon-
gè enim illi præstant) sive robore animorum
vincuntur.

XL. Regia acies varia magis multis gentibus ,
dissimilitudine armorum auxiliorumque , erat.
Decem & sex millia peditum more Macedo-
num armati fuere , qui phalangitæ appellaban-
tur. hæc media acies fuit ¹ in fronte , in decem
partes divisa. Partes eas ² interpositis binis ele-
phantis distinguebat : à fronte introrsus in duos
& triginta ordines armatorum acies patebat.
Hoc & roboris in regiis copiis erat , & ³ per-
inde quum aliâ specie , tum eminentibus tan-
tùm inter armatos elephantis magnum terro-
rem præbebat. Ingentes ipsi erant. addebant

Regia.

¹ In fronte] Inane addi-
tamentum : nisi fortè exci-
dit numerus phalangitarum
in fronte structorum , qui
debent fuisse quingenti. Et-
enim ex quingentis in li-
neam , & duobus ac triginta
in altitudinem , efficitur nu-
merus sexdecim millium. Si
conjectura hæc nostra , quam
firmat Appianus , admitta-
tur , tunc non redundans
hoc loco , sed inanis erit
oratio , & ita explenda erit ,

ut frons hujus mediæ aciei
fuisse quingentorum arma-
torum intelligatur.

² Interpositis binis ele-
phantis distinguebat] Non
satis apparet , quòd referri
debeat verbum *distinguebat*.
Meliùs oratio procederet , si
legeremus : *interpositi bini
elephanti distinguebant*.

³ Perinde] Quemadmo-
dum magni roboris erat il-
la phalanx , ita & magnum
terrorem præbebat.

U.C. 562.
a.C. 190.

speciem frontalia, & cristæ, & tergo impositæ turres, turribusque superstantes, præter rectorem, quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos equites Gallogræcorum opposuit. his tria millia equitum loricatorum (cataphractus ipsi appellant) adjunxit. addita his ala mille ferme equitum: agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & ejusdem regionis misti multarum gentium equites. continens his grex sedecim elephantorum est oppositus in subsidiis. Ab eadem parte paululum producto cornu, regia cohors erat: 4 Argyraspides à genere armorum appellabantur. Dahæ deinde equites sagittarii mille & ducenti. tum levis armatura trium millium, 5 pari ferme numero, pars Cretenses, pars Tralles. duo millia & quingenti 6 Mysi sagittariis adjuncti erant. Extremum cornu clauderant quatuor millia misti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarii. Ab lævo cornu phalangitis adjuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti: & similiter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarathe missi rege. Inde auxiliares misti omnium generum duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alii equites, regia ala, levioribus tegumentis suis equorumque, alio haud dissimili habitu: Syri plerique erant Phrygi- bus & Lydis immisti. Ante hunc equitatum falcata quadrigæ, & cameli quos appellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarii; gladios habentes tenues, longos quaterna cubita,

4 Argyraspides à genere armorum] A clypeis argenteis.

5 Pari ferme numero, pars Cretenses, pars Tralles] Ita ut par ferè numerus esset

Cretensium & Trallium.

6 Mysi sagittariis adjuncti erant] Lege sagittarii. Mynos recenset Appianus inter equites sagittarios.

LIBER XXXVII. 469

ut ex tanta altitudine contingere hostem pos-
sent. 7 Inde alia multitudo, par ei quæ in dex-
tro cornu erat; primi 8 Tarentini, deinde Gal-
logræcorum equitum duo millia & quingenti:
inde 9 Neocretes mille, & eodem armatu Ca-
res & Cilices mille & quingenti, & totidem
Tralles, & tria millia cetratorum: Pisidæ erant,
& Pamphylii, & Lycii. tum Cyrtæorum &
Erymæorum paria in dextro cornu locatis au-
xilia, & sexdecim elephantum modico intervallo
distantes. Rex ipse in dextero cornu erat: Se-
leucum filium & Antipatrum fratris filium in
lævo præposuit: media acies tribus permixta,
Minioni, & Zeuxidi, & Philippo magistro
elephantorum.

XLI. 1 Nebula matutina, crescente die le-
vata in nubes, caliginem dedit. humor inde ab
Austro velut perfudit omnia. Quæ nihil admo-
dum Romanis, eadem perincommoda regiis
erant. nam & obscuritas lucis in acie modica
Romanis non adimebat in omnes partes con-
spectum, & humor, toto ferè gravi armatu,
nihil gladios aut pila heberabat. Regii, tam
latâ acie, ne ex medio quidem cornua sua cir-
cumspicere poterant, nedum extremi inter se
conspicerentur: & humor arcus, fundasque,
& jaculorum amenta emollierat. Falcata quo-

Pugna.

7 Inde alia multitudo, par ei quæ in dextro cornu erat]

Ferè par: aliqua enim dis-
ferunt. Ceterum nonnulla
sunt in tota hac descriptione
intricata & incerta, quæ ad
liquidum adducere nec possit
fortasse quisquam sine li-
brorum ope, nec magnope-
re velle debeat.

8 Tarentini] De iis vid.

suprà XXXV. 28.

9 Neocretes] Novi Cre-
tes. At quinam illi sint, non
liquet: nisi quod apud Po-
lybium Cretensibus adjun-
guntur & annumerantur.

1 Nebula matutina] Ne-
bula matutina oriente die
caliginem dedit: crescente
levata est in nubes.

U.C. 562.
a.C. 190.

que quadrigæ, quibus se perturbaturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem verterunt. armatæ autem in hunc maximè modum erant: ² cuspides circa temonem ab jugo decem cubita extantes, velut cornua, habebant, quibus, quicquid obvium daretur, transfigerent: & in extremis jugis binæ circâ eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa, ut quicquid ab latere objiceretur, abscinderet; hæc, ut prolapsos ³ subeuntesque contingeret. item ab axibus rotarum utrimque binæ eodem modo diversæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, quia si in extremo, aut in medio locatæ forent, per suos agendæ erant, in prima acie, ut antè dictum est, locaverat rex. Quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnæ, & quàm anceps esset auxilii genus, si quis pavorem magis equis injiceret, quàm justâ adoriretur pugnam, Cretenses sagittarios, funditoresque, ⁴ & jaculatores equitum, non confertos, sed quàm maximè possent dispersos, excurrere jubet; simul omnibus partibus tela ingerere. Hæc velut procella, partim vulneribus missilium undique conjectorum, partim clamoribus dissomis, ita consternavit equos, ut repentè velut effrenati passim incerto cursu fer-

² *Cuspides . . . decem cubita extantes*] Videmur legere debere *cubito*: ne immanis sit illarum cuspidum longitudo, & simul ut cuspidum currui unicuique affixarum numerus notetur. Exstabant igitur ex unoquoque curru decem cuspides ad cubiti unius longitudinem.

³ *Subeuntes*] Eos qui subitus accedere conarentur.

⁴ *Et jaculatores equitum*] Et ex equitibus, eos qui jaculatores essent. Nisi si fortè aliquid hic excidit, quale esset *cum aliquot turmis equitum*. Infrà enim quatuor diversa genera distinguuntur eorum qui quadrigas illas expulerunt: *levis armatura, expediti funditores, velox Cretensis, eques*.

LIBER XXXVII. 471

rentur: quorum impetus & levis armatura, & expediti funditores, & velox Cretensis momento declinabant: & eques insequendo, tumultum ac pavorem equis, & camelisque & ipsis simul consternatis, augebat, clamore & ab alia circumstantium turba multiplici adjecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigæ: amotoque inani ludibrio, tum demum ad justum prælium, signo utrimque dato, concursus est.

XLII. Ceterum vana illa res veræ mox cladis causa fuit. auxilia enim subsidaria, quæ proxima locata erant, pavore & consternatione quadrigarum territa, & ipsa in fugam versa, nudarunt omnia usque ad cataphractos equites. ad quos quum dissipatis subsidiis pervenisset equitatus Romanus, ne primum quidem impetum ¹ pars eorum sustinuerunt. alii fusi sunt, alii propter gravitatem tegumentorum armorumque oppressi sunt. Totum deinde lævum cornu inclinavit; & turbatis auxiliariis, qui inter equitem, & quos appellant phalangitas, erant, usque ad mediam aciem terror pervenit. Ibi simul perturbati ordines, & impeditus intercursum suorum usus prælongarum hastarum: *sarissas* Macedones vocant. Intulere signa Romanæ legiones, & pila in perturbatos coniecere. ne interpositi quidem elephantum militem Romanum deterrebant, assuetum jam ab Africis bellis & vitare impetum bellæ, & ex transverso aut pilis incessere, aut, si propius subire posset, ² gladio nervos

[*Camelisque & ipsis*] Et camelis quoque ipsis, qui vicini quadrigis erant.

[*Pars eorum*] Valdè spectæ sunt hæ duæ voces,

& iis recisus sensus nihilominus integer constat.

² *Gladio nervos incidere*] Nervos poplitum. intelligimus.

U. C. 562.
A. C. 190.

U. C. 562.
a. C. 190.

incidere. Jam media acies ferè omnis à fronte prostrata erat, & subsidia circumita à tergo cædebantur : quum in parte alia fugam suorum, & prope jam ad ipsa castra clamorem paventium acceperet. Namque Antiochus à dextro cornu, quum ibi fiduciâ fluminis nulla subsidia cerneret, præter quatuor turmas equitum, & eas, dum applicant se suis, ripam nudantes, impetum in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu facit. nec à fronte tantum instabat, sed circumito à flumine cornu, jam ab latere urgebat ; donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

XLIII. Præerat castris M. Æmilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post annos paucos pontifex maximus factus est. Is, quâ fugam cernebat suorum, cum præsidio omni occurrit : & stare primò, deinde redire in pugnam jubebat, pavorem & turpem fugam increpans. Minæ exinde erant, in perniciem suam cæcos ruere, ni dicto parerent. postremò dat signum suis, ut primos fugientium cædant ; turbam insequentium ferro & vulneribus in hostes redigant. Hic major timor minorem vicit. ancipiti coacti metu primò constiterunt : deinde & ipsi redierunt in pugnam, & Æmilius cum suo præsidio (erant autem duo millia virorum fortium) effusè sequenti regi acriter resistit : & Attalus Eumenis frater à dextro cornu, à quo lævum hostium primo impetu fugatum fuerat, ut ab sinistro fugam suorum, & tumultum circa castra vidit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus posteaquam & eos quorum terga modò viderat repentes pugnam, & aliam & à castris, & ex acie affluentem turbam conspexit ; in fugam

*Fugit
Antiochus.*

LIBER XXXVII. 473

vertit equum. Ita utroque cornu victores Ro-
 mani per acervos corporum (quos in media
 maximè acie cumulaverant , ubi & robur for-
 tissimorum virorum , & arma gravitate fugam
 impedièrant) pergunt ad castra diripienda.
 Equites primi omnium Eumenis , deinde &
 alius equitatus toto passim campo sequuntur
 hostem , & postremos , ut quosque adepti sunt ,
 cædunt. Ceterùm fugientibus major pestis ¹ in-
 termistis quadrigis , elephantisque , & camelis
 erat , & suâ ipsorum turbâ : quum solutis or-
 dinibus velut cæci super alios alii ruentes ,
 incurfu belluarum obtererentur. In castris quo-
 que ingens , & major prope quàm in acie cæ-
 des est edita. nam & primorum fuga in castra
 maximè inclinavit , & hujus fiduciâ multitu-
 dinis , qui in præsidio erant , pertinaciùs pro
 vallo pugnarunt. retenti in portis valloque quæ
 se impetu ipso capturos crediderant Romani ,
 posteaquam tandem perruperunt , ab ira gra-
 viorem ediderunt cædem.

XLIV. Ad quinquaginta millia peditum cæsa
 eâ die dicuntur : equitum quatuor millia. mille
 & quadringenti capti , & quindecim cum re-
 ctoribus elephanti. Romanorum aliquot vulne-
 rati sunt. ceciderunt non plus trecenti pedites ,
 quatuor & viginti equites , & de Eumenis exer-
 citu quinque & viginti. Et illo quidem die vi-
 ctiores , direptis hostium castris , cum magna
 præda in sua reverterunt : postero die spolia-
 bant cæsorum corpora , & captivos contrahe-
 bant. Legati ab Thyatira , & à Magnesia ad Si-
 pylum , ad dedendas urbes venerunt. Antio-
 chus cum paucis fugiens , in ipso itinere pluri-
 bus congregantibus se , modicâ manu armato-

¹ Intermistis] Libenter adderemus præpositionem , ab
 Intermistis.

U.C. 562. rum mediâ ferme nocte Sardes concessit. inde
 a.C. 190. quum audisset Seleucum filium, & quosdam
 amicorum Apameam prægressos, & ipse quartâ
 vigiliâ cum conjuge ac filia petit Apameam,
 Zenoni traditâ custodiâ urbis, Timone Lydia
 præposito: quibus spretis, consensu oppidano-
 rum, & militum qui in arce erant, legati ad
 consulem missi sunt.

XLV. Sub idem ferè tempus, & ab Tralli-
 bus, & à Magnesia quæ super Mæandrum est,
 & ab Epheso, legati ad dedendas urbes vene-
 runt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas, auditâ
 pugnâ, & classe usque ad Patara Lyciæ perve-
 ctus, metu stationis Rhodiarum navium, quæ
 ad Megisten erant, in terram egressus, cum
 paucis itinere pedestri Syriam petiit. Asiæ civi-
 tates in fidem consulis ditionemque populi Ro-
 mani sese tradebant. Sardibus jam consul erat.
 eò & P. Scipio ab Elæa, quum primùm pati
 laborem viæ potuit, venit. Sub idem ferè tem-
 pus, caduceator ab Antiocho per P. Scipio-
 nem à consule petiit impetravitque, ut orato-
 res mittere liceret regi. Paucos post dies Zeu-
 xis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater
 fratris filius, venerunt. hi priùs Eumene con-
 vento, quem propter vetera certamina aver-
 sum maximè à pace credebant esse, & placat-
 iore eo & suâ & regis spe invento, tum P.
 Scipionem, & per eum consulem adierunt:
 præbitoque iis petentibus frequenti consilio ad
 mandata edenda, *Non tam quid ipsi dicamus,
 habemus, inquit Zeuxis, quam ut à vobis quæ-
 ramus, Romani, quo piaculo expiare errorem re-
 gis, pacem veniamque impetrare à victoribus
 possimus. Maximo semper animo victis regibus
 populisque ignovistis. quanto id majore & pla-
 catiore animo decet vos facere in hac victoria,*

Antiochi
 legatus
 pacem pe-
 tit.

LIBER XXXVII. 475

quæ vos dominos Orbis terrarum fecit? Positis jam U.C. 162.
adversus omnes mortales certaminibus, haud se- a.C. 190.
cus quàm deos, consulere & parcere vos generi
humano oportet. Jam antequam legati venirent,
decretum erat, quid responderetur: respon- Respon-
dere Africanum placuit. Is in hunc modum lo- sum Afri-
cutus fertur: Romani ex iis quæ in deum im- cani.
mortalium potestate erant, ea habemus quæ dii
dederunt. Animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem
in omni fortuna gessimus, gerimusque: neque eos
secundæ res extulerunt, nec adversæ minuerunt.
Ejus rei, ut alios omitam, Annibalem vestrum
vobis darem testem, nisi vos ipsos dare possem.
Posteaquam Hellespontum trajecimus, priusquam
castra regia, priusquam aciem videremus, quum
communis Mars & incertus belli eventus esset,
de pace vobis agentibus, quas pares paribus fe-
rebamus condiciones, easdem nunc victores victis
ferimus. Europâ abstinete, Asiâque omni, quæ Pacis
cis Taurum montem est, decedite. Pro impensis condition-
deinde in bellum factis quindecim millia ¹ talen- nes.
tûm Euboicorum dabitis; quingenta præsentia;
duo millia & quingenta, quum senatus populus-
que Romanus pacem comprobaverint; millia de-
inde talentûm per duodecim annos. Eumeni quo-
que reddi quadringenta talenta, & quod frumentû
reliquum ex eo quod patri debitum est, placet.
Hæc quum pepigerimus, facturos vos ut pro certo
habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides
viginti nostro arbitrato dabitis: sed nunquam sa-

¹ Talentûm Euboicorum]
Talentum Euboicum minus
est Atticò. Quotâ parte, non
fatis constat. Alii illud qua-
draginta minis æstimant,
quas Atticum talentum ha-
bet sexaginta: alii minis sex

& quinquaginta cum dua-
bus minæ partibus. Si hanc
æstimationem sequamur, ta-
lentum Euboicum erit mar-
carum argenti nostratium
paulo plus 88. Si priorem,
marcarum 62. cum uncis 4.

U.C. 562. *tis liquebit nobis, ibi pacem esse populo Roma-*
 a. C. 190. *no, ubi Annibal erit. eum ante omnia deposci-*
mus. Thoantem quoque Ætolum, concitorem Æto-
lici belli, qui & illorum fiduciâ vos, & vestrâ
illos in nos armavit, dedetis, & cum eo Mna-
lochum Acarnana, & Chalcidenses Philonem &
Ebulidam. In deteriore sua fortuna pacem faciet
rex, quia serius facit, quàm facere potuit. Si
nunc moratus fuerit, sciat regum majestatem dif-
ficilius ab summo fastigio ad medium detrahi,
quàm à mediis ad ima præcipitari. Cum his
mandatis ab rege missi erant legati, ut omnem
pacis conditionem acciperent. itaque Romam
mitti legatos placuit. Consul in hiberna exer-
citum Magnesium ad Mæandrum, & Tralles,
Ephesumque divisit. Ephesum ad consulem
paucos post dies obsides ab rege adducti sunt:
& legati, qui Romam irent, venerunt. Eume-
nes quoque eodem tempore profectus est Ro-
mam, quo legati regis. secutæ eos sunt lega-
tiones omnium Asiæ populorum.

M. Acil-
ius de
Antiocho
trium-
phat.

XLVI. Dum hæc in Asia gerantur, duo ferè
 sub idem tempus, cum triumphi spe, procon-
 sules de provinciis Romam redierunt; Q. Mi-
 nucius ex Liguribus, Manius Acilius ex Æto-
 lia. Auditis utriusque rebus gestis, Minucio
 negatus triumphus, Acilio magno consensu
 decretus: isque triumphans de rege Antiocho
 & Ætolis urbem est investus. Prælata sunt in
 triumpho signa militaria ducenta triginta, &
¹ argenti infecti tria millia pondo; signati ² te-
 tradrachmum Atticum centum tredecim mil-

¹ Argenti.... tria millia eum centum tredecim millia]
 pondo] Marcæ nostrates Drachmæ, seu, quod idem
 4687. cum uncis 4. est, denarii 452000. Marcæ
² Tetradrachmum Atti- argenti 7062. cum uncis 4.

LIBER XXXVII. 477

lia, ³ cistophorū ducenta quadraginta octo: ^{U.C. 562.}
 vasa argentea cælata multa, magnique ponde- ^{a. C. 190.}
 ris. Tulit & supellectilem regiam argenteam,
 ac vestem magnificam: coronas aureas, dona
 sociarum civitatum, quadraginta quinque:
 spolia omnis generis: captivos nobiles, Æto-
 los & regiones duces, sex & triginta duxit.
 Damocritus Ætolorum dux paucos ante dies
 quum è carcere nocte effugisset, in ripa Tibe-
 ris consecutis custodibus, priusquam compre-
 henderetur, gladio se transfixit. Milites tan-
 tum, qui sequerentur currum, defuerunt:
 alioqui magnificus & spectaculo, & famâ re-
 rum, triumphus fuit. Hujus triumphi minuit
 lætitiā nuncius ex Hispania tristis, adversā
 pugnā in Vastetanis, ⁴ ductu L. Æmilii pro-
 consulis, apud oppidum Lyconem cum Lusitani-
 tanis, sex millia de exercitu Romano cecidisse:
 ceteros paventes, intra vallum compulsos,
 ægre castra defendisse, & ad modum fugien-
 tium magnis itineribus in agrum pacatum re-
 ductos. Hæc ex Hispania nunciata. Ex Gallia
 legatos Placentinorum & Cremonensium L.
 Aurunculeius prætor in senatum introduxit. iis

*Æmilius
 Paulus in
 Hispania
 victus.*

³ *Cistophorū*] Cistophorus nummus fuit, qui sic appellatus videtur, quod in eo essent sculpi cistigeri, id est, ii qui sacrorum mysticorum cistis inclusorum arcana ferebant, ut in Cybeles mysteriis, Bacchi orgiis, Cereris Initiis. Porro quatuor denarii septem cistophoros cum semisse æquabant: unde sequitur cistophoros 248000. pares esse denariis amplius 132266. marcis argenti nostratibus

propemodum 2057.

⁴ *Ductu L. Æmilii proconsulis*] Illic est Æmilius ille Paulus, quem postea clarabit victoria de Perseo rege & Macedonibus. Ideo autem hic vocatur proconsul, quia, licet prætor in Hispaniam profectus esset, ut constat ex c. 2. l. XXXVI. supra, cum imperio tamen consulari missus est, ita ut non sex fasces, sed duodecim haberet, teste Plutarcho in ejus vita.

U.C. 562.
2. C. 190.

querentibus inopiam colonorum, aliis bellis casibus, aliis morbo absumptis, quosdam tædio accolarum Gallorum reliquisse colonias, decrevit senatus, *Uti C. Lælius consul, si ei videretur, sex millia familiarum conscriberet, quæ in eas colonias dividerentur: & ut L. Aurunculeius prætor triumviros crearet ad eos colonos deducendos.* Creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F. Tappus.

XLVII. Haud ita multo post, quum jam consularium comitiorum appeteret tempus, C. Lælius consul ex Gallia Romam rediit. is non solum, ex facto absente se senatusconsulto, in supplementum Cremonæ & Placentiæ colonos, scripsit, sed, ut novæ coloniæ duæ in agrum qui Boiorum fuisset deducerentur, & retulit, & auctore eo Patres censuerunt. Eodem tempore L. Æmilii prætoris litteræ allatæ de navali pugna ad Myonnesum facta, & L. Scipionem consulem exercitum in Asiam trajecisse. Victoriæ navalis ergo in unum diem supplicatio decreta est: in alterum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Asia posuisset castra, ut ea res prospera & lata eveniret. vicenis majoribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. Inde consularia comitia magnâ contentione habita.

Comitia. M. Æmilius Lepidus petebat, adversâ famâ hominum, quod provinciam Siciliam, petendi causâ, non consulto senatu ut sibi id facere liceret, reliquisset. petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius Vulso, M. Valerius Messala. Fulvius consul unus creatur, ¹ quum ceteri centurias non expleissent: isque postero

¹ *Quum ceteri centurias non habuissent legitimum non expleissent*] Quum ceteri suffragiorum numerum, id

LIBER XXXVII. 479

die Cn. Manlium, Lepido dejecto, (nam Mef- U.c. 562;
fala tacuit) collegam dixit. Prætores exinde a.C. 190.
facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor, (² fla-
men Quirinalis eo anno inauguratus fuerat)
M. Sempronius Tuditanus, Sp. Postumius Al-
binus, L. Plautius Hypsæus, L. Bæbius Di-
ves.

XLVIII. M. Fulvio Nobiliore, & Cn. Man- U.c. 563;
lio Vulsone consulibus, Valerius Antias au- a.C. 189.
ctor est, rumorem celebrem Romæ fuisse, & M. Ful-
penè pro certo habitum, recipiendi Scipionis vio, Cn.
adolescentis causâ, consulem L. Scipionem, Manlio
& cum eo P. Africanum in colloquium evo- Coss.
catos regis, & ipsos comprehensos esse, & du-
cibus captis, confestim ad castra Romana exer-
citus ductum, eaque expugnata, & deletas

*Rumor
vanus de
captis Sci-
pionibus.*

omnes copias Romanorum esse. ob hæc Ætolos
sustulisse animos, & abnuisse imperata facere,
principesque eorum in Macedoniam, & in
Dardamos, & in Thraciam, ad conducenda
mercede auxilia, profectos. hæc qui nuncia-
rent Romam, A. Terentium Varronem, & M.
Claudium Lepidum ab A. Cornelio propræ-
tore ex Ætolia missos esse. Subtextit deinde fa-
bulæ huic, legatos Ætolos in senatu inter ce-
tera hoc quoque interrogatos esse, unde au-
dissent imperatores Romanos in Asia captos
ab Antiocho rege, & exercitus deletum esse?
Ætolos respondisse, ab suis legatis se, qui cum
consule fuerint, certiores factos. Rumoris hu-

est, plus parte dimidiâ cen-
turiarum in suffragia eun-
tium. Sic l. III. c. 64. *tribus*
non explerent.

² *Flamen Quirinalis eo*
anno inauguratus fuerat]

Nempe Fabius Pictor, qui
postremo loco nominatus
est. Res minimè dubia est,
ex capp. 50. & 51. infra.
Sed clarior oratio foret, si
huic membro præponeretur
hic.

V.c. 61.
a. C. 189.

jus quia neminem alium auctorem habeo , neque affirmata res meâ opinione sit , nec pro vana prætermiffa.

Legati
Ætolorum
infectâ
pace di-
missi.

XLIX. Ætoli legati in senatum introducti, quum & causa eos sua , & fortuna hortaretur , ut confitendo , seu suæ culpæ , seu errori veniam peterent supplices , orsi à beneficiis in populum Romanum , & prope exprobrantes virtutem suam in Philippi bello , & offenderunt aures insolentiâ sermonis , & eò , vetera & oblitterata repetendo , rem adduxerunt , ut haud paulo plurimum maleficiorum gentis , quàm beneficiorum memoria subiret animos Patrum , & , quibus misericordia opus erat , iram & odium irritarent. Interrogati ab uno senatore , permitterentne arbitrium de se populo Romano , deinde ab altero , habiturine eosdem , quos populus Romanus , socios & hostes essent , nihil ad ea respondentes , egredi templo jussi sunt. Conclamatum deinde prope ab universo senatu est , *Totos adhuc Antiochi Ætoli esse , & ex unica ea spe pendere animos eorum. Itaque bellum cum haud dubiis hostibus gerendum , perdomandosque feroces animos esse.* Etiam illa res accendit , quòd eo ipso tempore , quo pacem ab Romanis petebant , Dolopix atque Athamaniae bellum inferebant. Senatusconsultum in Manii Acilii sententiam , qui Antiochum Ætolosque devicerat , factum est , *Ut Ætoli eo die juberentur proficisci ab urbe , & intra quindecimum diem Italiâ excedere.* A. Terentius Varro ad custodiendum iter eorum missus : denunciatumque , *Si qua deinde legatio ex Ætolis , nisi permissu imperatoris qui eam provinciam obtineret , & cum legato Romano , venisset Romam , pro hostibus omnes futuros.* Ita dimissi Ætoli.

LIBER XXXVII. 481

L. De provinciis deinde consules retulerunt : sortiri eos Ætoliā & Asiā placuit. ^{U.C. 161. a.C. 189.} qui Asiā sortitus esset, exercitus ei, quem ^{Consulares exercitus.} L. Scipio haberet, est decretus, & in eum supplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & sociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites : his copiis ut bellum cum Antiocho gereret. Alteri consuli exercitus, qui erat in Ætolia, est decretus ; & ut supplementum scriberet permissum, civium sociorumque eundem numerum, quem collega. naves quoque idem consul, quæ priore anno paratæ erant, ornare iussus, ac ducere secum : nec cum Ætolis solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam trajicere. Mandatum eidem, si per commodum reipublicæ facere posset, ut ad comitia Romam rediret. nam præterquam quod magistratus annui subrogandi essent, censores quoque placere creari. si qua res eum teneret, senatum certiolem faceret, se ad comitorum tempus occurrere non posse. Ætolia M. Fulvio, Asia Cn. Manlio sorte evenit. prætores ^{Provincia.} deinde sortiti sunt, Sp. Postumius Albinus urbanam & inter peregrinos, M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L. Plautius Hypsæus Hispaniam citeriorem, L. Bæbius Dives Hispaniam ulteriorem. Sicilia legio una, & classis, quæ in ea provincia erat, decreta : & ut duas decumas frumenti novus prætor imperaret Siculis ; earum alteram in Asiā, alteram in Ætoliā mitteret. Idem ab Sardis exigi, atque ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari iussum. L. Bæbio supplementum in Hispaniam datum, mille Romani pedites, equites

U.C. 163.
2.C. 189.

quinquaginta, & sex millia peditum Latini nominis, & ducenti equites. Plautio Hypsæo in Hispaniam citeriorem mille Romani dati sunt pedites, duo millia socium Latini nominis, & ducenti equites: cum his supplementis, ut singulas legiones duæ Hispaniæ haberent. Prioris anni magistratibus, C. Lælio cum suo exercitu prorogatum in annum imperium est; prorogatum & P. Junio prætori in Etruria, cum eo exercitu qui in provincia esset; & M. Tuccio prætori in Brutiis & Apulia.

Certamen inter Pont. Max. & Fl. Quirinalem.

LI. Priusquam in provincias prætores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quale patrum memoriâ inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Consulem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus pontifex maximus: prætorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. Et in senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum est: & ¹ imperia inhibita ultro citroque, & ² pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & provocatum ad populum est. Religio ad postremum vicit, ut dicto audiens esset flamen pontifici; & mulctæ ex jussu populi remissæ. Ita provinciâ ereptâ, prætorem magistratu abdicare se conantem Patres auctoritate suâ deteruerunt: & ut jus inter peregrinos diceret, de-

¹ *Imperia inhibita ultro citroque*] Prætor nimirum, pro jure prætoris potestatis, jubente pontificem abstinere incepto; pontifice maximo, tanquam summo sacerdotum antistite, jubente prætorem, qui Flamen Qui-

rinalis erat, atque ideo jussis pontificis maximi subiectus, sibi dicto audientem esse.

² *Pignora capta*] Ut mulctæ solvendæ necessitas imponeretur. Vid. not. 6. ad l. III. c. 38.

LIBER XXXVII. 483

creverunt. Delectibus deinde intra paucos dies ^{U.C. 563.}
(neque enim multi milites legendi erant) per- ^{a.C. 189.}
fectis, consules prætoresque in provincias
proficiscuntur. Fama deinde de rebus in Asia
gestis temere vulgata sine auctore: & post dies
paucos nuncii certi, litteræque imperatoris
Romam allatæ; quæ non tantum gaudium ab
recenti metu attulerunt, (desierant enim vi-
ctum in Ætolia metuere) ³ quàm averterunt
famam: quòd ineuntibus id bellum gravis ho-
stis & suis viribus, & quòd Annibalem recto-
rem militiae haberet, visus fuerat. nihil tamen
aut de consule mittendo in Asiam mutandum,
aut minuendas eas copias censuerunt; metu,
ne cum Gallis foret bellandum.

LII. Haud multo post M. Aurelius Cotta,
legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis lega-
tis, & Eumenes rex ¹ Rhodique Romam ve-
nerunt. Cotta in senatu primùm, deinde in
concione jussu Patrum, quæ acta in Asia es-
sent, exposuit. supplicatio inde in triduum de-
creta est, & quadraginta majores hostiæ im-
molari jussæ. Tum omnium primùm Eumeni
senatus datus est. Is quum breviter & egisset
gratias Patribus, quòd obsidione se ac fratrem
exemissent, regnumque ab injuriis Antiochi
vindicaissent, & gratulatus esset, quòd mari
terræque prospere res gessissent, quòdque re-
gem Antiochum fusum fugatumque & exutum
castris, priùs Europâ, post & Asiâ quæ cis
Taurum montem est, expulissent; sua deinde
merita malle eos ex imperatoribus suis lega-
tisque, quàm se commemorante, cognoscere,
dixit. Hæc approbantibus cunctis, jubentibus-

*Senatus
Eumeni
datus.*

³ Quàm averterunt fa-
mam] Lege sine ulla dubita-
tione, quàm à vetere fama.

¹ Rhodique] Vel intelli-
ge, vel adde legati.

U. c. 563. que dicere ipsum, ² omisâ in id verecundiâ,
 2. C. 189. quid sibi à senatu populoque Romano tribui
 æquum censeret; propensius cumulatusque, si
 quo possit, ³ prout ejus merita sint, senatum fa-
 cturum: ad ea rex: Si ab aliis sibi præmiorum
 optio deferretur, libenter, datâ modò facultate
 consulendi senatum Romanum, consilio amplissimi
 ordinis usurum fuisse, ne quid aut immoderatè
 cupisse, aut petisse parum modestè videri posset.
 verum enimvero, quum ipsi daturi sint, multo
 magis munificentiam eorum in se fratresque suos
 ipsorum arbitrii debere esse. Nihil hac oratione
 ejus Patres Conscripti deterriti sunt, quomi-
 nus dicere ipsum juberent: & quum aliquam-
 diu, hinc indulgentiâ, hinc modestiâ, ⁴ inter
 permittentes invicem, non magis mutuâ, quàm
⁵ inexplicabili facilitate, certatum esset, Eu-
 menes ⁶ templo excessit. Senatus in eadem per-
 stare sententia, ut absurdum esse diceret, igno-
 rare regem quid sperans aut petens venerit. quæ
 accommodata regno suo sint, ipsum optimè scire:
 Asiam longè melius, quàm senatum, nosse. revo-
 candum igitur & cogendum quæ vellet, quæque
 sentiret, expromere.

Oratio LIII. Reductus à prætore in templum rex,
 Eumenis. & dicere jussus, Perseverassem, inquit, tacere,

² Omissâ in id verecundiâ]
 Duæ voculæ in id restrin-
 gunt parum alioquin de-
 coram adhortationem ad
 omittendam verecundiam.

³ Prout ejus merita sint]
 Facile est interpretari, quum
 tanta ejus merita sint. Ma-
 gis tamen placeret: Propen-
 sius cumulatusque . . . quàm
 ejus merita sint. Quod ne re-
 gem possit offendere, ideo
 ad rem molliendam videtur

inserta esse hæc parenthesis,
 si quo, si qua in re possit.

⁴ Inter permittentes invi-
 cem] Inter Eumenem per-
 mittentem Patribus quid da-
 re vellent, & Patres per-
 mittentes Eumeni quid pete-
 re ei placeret.

⁵ Inexplicabili] Cui nul-
 lus terminus, nulla finiendæ
 rei via reperiretur.

⁶ Templo] Vid. not. 2. ad
 l. I. c. 30.

LIBER XXXVII. 485

P. C. nisi Rhodiorum legationem mox vocaturos ^{U.C. 63.}
 vos scirem ; & illis auditis , mihi necessitatem ^{a.C. 189.}
 fore dicendi. Quæ quidem eo difficilior oratio erit ,
 quòd ea postulata eorum futura sunt , ut non so-
 lum nihil quod contra me sit , sed ne quod ad ipsos
 quidem propriè pertineat , petere videantur. Agent
 enim causam civitatum Græcarum , & liberari
 eas dicent debere : quo impetrato , cui dubium est ,
 quin & à nobis averfuri sint , non eas modò civi-
 tates quæ liberabuntur , sed etiam veteres stipen-
 diarias nostras ; ipsi autem tanto obligatos bene-
 ficio , verbo socios , revera subiectos imperio &
 obnoxios habituri sint ? Et (si diis placet) quum
 has tantas opes affectabunt , dissimulabunt ullâ
 parte id ad se pertinere : vos modò id decere , &
 conveniens esse antefactis , dicent. Hæc vos ne
 decipiat oratio , providendum vobis erit : neve
 non solum inæqualiter alios nimium deprimatis
 ex sociis vestris , alios præter modum extollatis ;
 sed etiam , ne ¹ qui adversus vos arma tulerint ,
 meliore statu sint , quàm socii & amici vestri.
 Quod ad me attinet , in aliis rebus cessisse intra
 finem juris mei cuilibet videri malim , quàm ni-
 mis pertinaciter in obtinendo eo tetendisse : in cer-
 tamine autem amicitiae vestrae , benevolentiae er-
 ga vos , honoris qui à vobis habebitur , minimè
 æquo animo vinci possum. Hanc ego maximam
 hæreditatem à patre accepi , qui primus omnium

¹ Qui adversus vos arma
 tulerint] Primò malle-
 mus tulerunt. Deinde ,
 quod ad rem ipsam
 attinet , hic designantur
 civitates Græcæ , quæ
 sociæ Antiochi fuerunt ;
 quæque , si in libertatem
 restituantur , præmium
 habebunt belli adversus
 Romanos gesti , libertatem , dum

ipse Eumenes , socius & ami-
 cus populi Romani , pro tot
 laboribus periculis , nullam
 mercedem referet , nisi va-
 stitatem regni sui , exhaus-
 tas opes , toleratam obsi-
 dionem , &c. In fine oratio-
 nis eadem rursus sententia
 iisdem penè verbis itera-
 tur.

U.C. 563
a.C. 189

Asiam Græciamque incolentium in amicitiam vestram venit, eamque perpetuâ & constanti fide ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum duntaxat vobis bonum ac fidelem præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia gessistis, terrestribus navalibusque: omni genere commeatuum ita, ut nemo sociorum vestrorum æquari ullâ parte posset, vos adjuvit: postremò quum Bæotos ad societatem vestram hortaretur, in ipsa concione intermortuus, haud multo post expiravit. Hujus ego vestigia ingressus, voluntati quidem & studio in colendis vobis adjicere (etenim inexsuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipsis meritisque & impensis officiorum ut superare possem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Asia gestum præbuerunt materiam. Rex Asia & partis Europæ Antiochus, filiam suam in matrimonium mihi dabat: restituebat extemplo civitates, quæ defecerant à nobis: spem magnam in posterum amplificandi regni faciebat, si secum adversus vos bellum gessissem. Non gloriabor eo quòd nihil in vos deliquerim. illa potius, quæ² vetustissimâ domûs nostræ vobiscum amicitia digna sunt, referam. Pedestribus navalibusque copiis, ut nemo vestrorum sociorum me æquiparare posset, imperatores vestros adjuvi: commeatus terrâ marique suppeditavi: navalibus præliis, quæ multis locis facta sunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo usquam peperci. Quod miserrimum est in bello, obsidionem passus

² *Vetustissimâ domûs nostræ vobiscum amicitia*] Amicitia illa ab Attalo Eumenis patre cœpta erat, non ita multos ante annos. Sed nimirum, si respicias ceteros Asiæ Græciæque reges &

populos, primus omnium Attalus, ut suprà memoravit Eumenes, in amicitiam Romanorum venerat: & hoc sensu *vetustissima* hîc dicitur Attalicæ domûs cum Romanis amicitia.

sum, Pergami inclusus cum discrimine ultimo simul vitæ regnique. Liberatus deinde obsidione, quum aliâ parte Antiochus, aliâ Seleucus circa arcem regni mei castra haberent, relictis rebus meis, totâ classe ad Hellespontum L. Scipioni consuli vestro occurri, ut eum in trajiciendo exercitu adjuvarem. Postquam in Asiam exercitus vester est transgressus, nunquam à consule abscessi: nemo miles Romanus magis assiduus in castris vestris fuit, quàm ego fratresque mei. nulla expeditio, nullum equestre prælium sine me factum est. In acie ibi steti, eam partem sum tutatus, in qua me consul esse voluit. Non sum hoc dicturus, Patres Conscripi, Quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari potest? Ego nulli omnium neque populorum, neque regum, quos in magno honore habetis, non ausim me comparare. Masinissa hostis vobis antè quàm socius fuit: nec incolumi regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit vestra. tamen eum, quia in Africa adversus Syphacem & Carthaginienses fideliter atque impigre vobiscum stetit non in patrium solum regnum restituisitis, sed adjectâ opulentissimâ parte Syphacis regni, præponentem inter Africæ reges fecistis. Quo tandem igitur nos præmio atque honore digni apud vos sumus, qui nunquam hostes, semper socii fuimus? Pater, ego, fratresque mei, non in Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in Bæotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, Ætolico bello, terrâ marique pro vobis arma tulimus. Quid ergo postulas? dicat aliquis: Ego, Patres Conscripi, quoniam dicere utique volentibus vobis parendum est, si vos eâ mente ultra Tauri juga Antiochum emostis, ut ipsi teneretis eas terras, nullos accolas, nec finitimos habere, quàm

U.C. 563.
a.C. 189.

vos, malo ; nec ullâ aliâ re tutius stabiliusque regnum meum futurum spero. Sed si vobis decedere inde, atque exercitus deducere in animo est ; neminem digniorem esse ex sociis vestris, qui bello à vobis parva possideat, quàm me, dicere ausim. At enim magnificum est liberare civitates servas. Ita opinor, si nihil hostile adversus vos fecerunt, sin autem Antiochi partis fuerunt ; quanto est vestrâ prudentiâ & æquitate dignius, sociis bene meritis quàm hostibus vos consulere ?

Rhodi-
rum lega-
torum
oratio.

LIV. Grata oratio regis Patribus fuit : & facilè apparebat munificè omnia, & propenso animo facturos. Interposita Smyrnæorum brevis legatio est, quia non aderant quidam Rhodiorum. Collaudatis egregiè Smyrnæis, ¹ quòd omnia ultima pati, quàm se regi tradere maluissent, introducti Rhodii sunt. quorum princeps legationis, expositis initiis amicitiae cum populo Romano, meritisque Rhodiorum Philippi priùs, deinde Antiochi bello, *Nihil, inquit, nobis totâ nostrâ actione, Patres Conscripti, neque difficilius, neque molestius est, quàm quòd cum Eumene nobis disceptatio est : cum quo uno maximè regum, & privatum singulis, & quod magis nos movet, publicum civitati nostræ hospitium est. Ceterum non animi nostri, Patres Conscripti, nos, sed rerum natura, quæ potentissima est, disjungit ; ut nos liberi etiam aliorum libertatis causam agamus ; reges serva omnia, & subjecta imperio suo esse velint. Utcumque ramen res se habet, magis verecundia nostra adversus regem nobis obstat, quàm ipsa disceptatio aut nobis impedita est, aut vobis perplexam deliberationem præbitura videtur. Nam si aliter socio*

¹ *Quòd omnia ultima pati*] Vid. XXXIII. 38. & XXXV. 41.

atque amico regi, & bene merito hoc ipso in bello, de cuius præmiis agitur, honos haberi nullus posset, nisi liberas civitates ei in servitutem traderetis, esset deliberatio anceps: ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis instituto vestro, & gloriam Philippi bello partam nunc servitute tot civitatum deformaretis. Sed ab hac necessitate, aut gratiæ in amicum minuendæ, aut gloriæ vestræ, egregiè vos fortuna vindicat. Est enim deum benignitate non gloriosa magis, quàm dives victoria vestra: quæ vos faciliè isto velut ære alieno exsolvat. Nam & Lycaonia, & Phrygia utraque, & Pisidia omnis, & Chersonesus,² quæque circumjacent Europæ, in vestra sunt potestate: quarum una quælibet regi adjecta, multiplicare regnum Eumenis potest; omnes verò datæ, maximis eum regibus æquare. Licet ergo vobis & præmiis belli ditare socios, & non decedere instituto vestro: & meminisse, quem titulum prætenderitis prius adversus Philippum, nunc adversus Antiochum belli; quid feceritis, Philippo victo; quid nunc à vobis, non magis quia fecistis, quàm quia id vos facere decet, desideretur atque expectetur. Alia enim aliis & honesta & probabilis est causa armorum. Illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oramque aliquam maris ut possideant. Vos nec cupistis hæc, antequam haberetis: nec nunc, quum Orbis terrarum in ditione vestra sit, cupere potestis. Pro dignitate & gloria apud omne genus humanum,³ quod vestrum nomen imperiumque juxta

² Quæque circumjacent Europæ] Et cæ regiones Europæ, quæ circumjacent, sive adjacent iis quæ modò nominatæ sunt terris.

³ Quod vestrum nomen imperiumque juxta ac deos... intuetur] Particula ac videtur ab iis adjecta esse, qui ignorarent præpositionis juxta eamdem ferè esse vim ac tē secundum, non minùs

U.C. 563. ac deos immortales jampridem intuetur, pugna-
 a, C. 189. stis. Quæ parare & quærere arduum fuit: nescio
 an tueri difficilius sit. Gentis vetustissimæ nobi-
 lissimæque, vel famâ rerum gestarum, vel omnè
 commendatione humanitatis doctrinarumque, tuen-
 dam ab servitio regio libertatem suscepistis. 4 hoc
 patrociniū receptæ in fidem & clientelam ve-
 stram universæ perpetuum vos præstare decet.
 5 Non quæ in solo modò antiquo sunt, Græcæ ma-
 gis urbes sunt, quàm coloniæ earum, illinc quon-
 dam profectæ in Asiam. Nec terra mutata mu-
 tavit genus, aut mores. certare pio certamine cu-
 juslibet bonæ artis ac virtutis ausi sumus cum
 parentibus quæque civitas, & conditoribus suis.
 Adistis Græciæ, adistis Asiæ urbes plerique. nisi
 quòd longiùs à vobis absumus, nullâ vincimur
 aliâ re. Massilienses, quos, si natura insita 6 ve-
 lut ingenio terræ vinci posset, jampridem effe-
 rassent tot indomitæ circumfusæ gentes, in eo ho-
 nore, in ea meritò dignitate audimus apud vos
 esse, ac si medium umbilicum Græciæ incolerent.
 non enim sonum modò linguæ, vestitumque &
 habitum, sed ante omnia mores, & leges, &
 ingenium sincerum integrumque à contagione ac-
 colarum servarunt. Terminus est nunc imperiū
 vestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem

quàm. Sic l. IX. c. 9. apud
 quos juxta divinas religiones
 fides humana colitur.

4 Hoc patrociniū] Quum
 eam gentem, Græcam scilicet,
 in fidem clientelamque
 vestram receperitis, vos de-
 cet hoc ei patrociniū præ-
 stare, exsolvere fidem ve-
 stram, patronos vos ei ex-
 hibendo, universæ, ubi-
 eumque tandem, sive in
 Græcia ipsa, sive in Asia

Græci degant, & in perpe-
 tuum.

5 Non quæ in solo modò
 antiquo sunt] Modò hic in-
 telligimus, etiamnum. Nisi
 fortè debet omnino recidi.

6 Velut ingenio terræ] In-
 genium est id quod ingeni-
 tum est, nativæ dotes. Quia
 tamen paulo audaciùs tri-
 buitur terræ, ideo appositæ
 est particula velut, quæ rem
 molliat.

est, nihil longinquum vobis videri debet. quò U.C. 563.
a.C. 189. arma vestra pervenerunt, eòdem jus hinc profectum perveniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci suam fortunam, vestros animos gerunt. Domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum, optant. libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt. At enim quædam civitates cum Antiocho senserunt. Et aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini. Ne alios populos enumerem, Carthago libera cum suis legibus est. Huic vestro exemplo quantum debeatis, videte, Patres Conscripti. Inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod justissimæ iræ vestræ negastis. Rhodii & in hoc, & in omnibus bellis, quæ in illa era gessistis, quàm fortè fidelique operâ vos adjuverimus, vestro iudicio relinquimus. nunc in pace id consilium afferimus, quòd si comprobaritis, magnificentiùs vos victoriâ usos esse, quàm vicisse, omnes existimaturi sint. Aptæ magnitudini Romanæ oratio visa est.

LV. Post Rhodios Antiochi legati vocati sunt. Ii vulgato petentium veniam more, errorem facti regis, obtestati sunt Patres Conscriptos, Ut suæ potiùs clementiæ, quàm regis culpæ, qui satis superque pœnarum dedisset, memores ¹ consulerent. postremò pacem datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent auctoritate suâ. Et senatus eam pacem servandam censuit, & paucos post dies populus iussit. Fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi, est ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Asia sunt. Quibus omnibus datum

*Pax cum
Antiocho
confirmata.*

¹ Consulerent] Deliberarent, statuerent.

U.C. 563. est responsum, Decem legatos more majorum senatus
 a.C. 189. natum missurum ad res Asiae disceptandas componendasque. Summam tamen hanc fore, ut cis Taurum montem, quæ intra regni Antiochi fines fuissent Eumeni attribuerentur; præter Lyciam, Cariamque usque ad Mæandrum amnem. ea civitatis Rhodiorum essent. Ceteræ civitates Asiae,
 2 quæ Attali stipendiariæ fuissent, eadem Eumeni vectigal penderent: quæ vectigales Antiochi fuissent, eæ liberæ atque immunes essent. Decem legatos hos decreverunt, Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpureonem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Junium Brutum, L. Aurunculeium, L. Æmilium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tuberonem.

Decem
 legati in
 Asiam
 mittun-
 tur.

Senatus-consultum de Asia. LVI. His, quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. de summa rerum senatus constituit: 1 Lycaoniam omnem & Phrygiam utramque & Mysiam, regias sylvas, 2 & Lydiae Ioniaeque, extra ea oppida quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatum est, & nominatim Magnesium ad Sipylum, & 3 Cariam, quæ Hydrela appellatur, agrumque Hydrelata-

2 Quæ Attali stipendiariæ fuissent, eadem Eumeni vectigal penderent] Hic stipendium & vectigal prorsus idem sonant, ut patet ex Polybio, ex quo hæc exscripta sunt. Ejus enim hæc sunt verba. τῶν πόλεων τῶν Βασιλέων ὅσαι μὲν Ἀττάλει φόρον ἐπιτίλυν ταύτας τῶν αὐτῶν Εὐμένει τελεῖται.

1 Lycaoniam omnem] Hoc decretum valde obscurum & confusum est ob duplicem accusativum, quorum

alter cadit in verbum dari, alter regitur à præpositione extra: ita ut facile non sit liquidò secernere ea quæ dantur Eumeni, ab iis quæ excipiuntur.

2 Et Lydiae Ioniaeque, extra ea oppida] Vel lege Lydiam Ioniaeque, vel intellige Lydiae Ioniaeque oppida.

3 Cariam, quæ Hydrela appellatur] Cave intelligas hoc loco Cariam regionem celeberrimam. Hæc Caria urbs est Phrygiæ.

LIBER XXXVII. 493

num ad Phrygiam vergentem, & castella vicof- U.C. 563;
que ad Mæandrum amnem, & oppida, nisi quæ a.C. 189.
libera ante bellum fuissent; Telmissum item no-
minatim, & castra Telmissum, præter agrum
qui Ptolemæi Telmissii fuisset: hæc omnia, quæ
suprà scripta sunt, 4 regi Eumeni iussa dari. Rho-
diis Lycia data, extra eundem Telmissum, &
castra Telmissum, & agrum qui Ptolemæi Tel-
missii fuisset: hæc & ab Eumene, & ab Rhodiis
excepta. Ea quoque his pars data Cariæ, quæ
propior Rhodum insulam trans Mæandrum amnem
est, oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisi-
diam vergunt: nisi quæ eorum oppida in libertate
fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia
pugnatum est. Pro his quum gratias egissent
Rhodii, de Solis urbe, quæ in Cilicia est, Soli Cæ-
licia.
egerunt: Argis & illos, sicut sese, oriundos esse.
ab ea germanitate fraternam sibi cum iis carita-
tem esse. Petere hoc extraordinarium munus, ut
eam civitatem ex servitute regia eximerent. Vo-
cati sunt regis Antiochi legati, actumque cum
iis est: nec quicquam impetratum, testante
fœdera Antipatro, adversus quæ ab Rhodiis
non Solos, sed Ciliciam peti, & juga Tauri
transcendi. Revocatis in senatum Rhodiis,
quum, quantopere tenderet legatus regius,
exposuissent Patres, adjecerunt; Si utique eam
rem ad civitatis suæ dignitatem pertinere cense-
rent Rhodii, senatum omni modo expugnaturum
pertinaciam legatorum. Tum verò impensius,
quàm antè, Rhodii gratias egerunt, cessurof-
que se potius arrogantia Antipatri, quàm cau-
sam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita
nihil de Solis mutatum est.

LVII. Per eos dies quibus hæc gesta sunt;

4 Regi Eumeni iussa dari] Vox iussa hîc vitiat legiti-
mam orationis structuram.

U. c. 563.
a. c. 189.

legati Massiliensium nunciaverunt, L. Bæbium prætorem, in provinciam Hispaniam proficiscentem, ab Liguribus circumventum, magnâ parte comitum cæsâ, vulneratum ipsum, cum paucis, sine lictoribus Massiliam perfugisse, & intra triduum exspirasse. Senatus, eâ re auditâ, decrevit, uti P. Junius Brutus, qui proprætor in Etruria esset, provinciâ exercituque traditis uni, cui videretur, ex legatis, ipse in ulteriorem Hispaniam profisceretur: eaque ei provincia esset. Hoc senatusconsultum, litteræque à Sp. Postumio prætore in Etruriam missæ sunt: profectusque in Hispaniam est P. Junius proprætor. In qua provincia priùs aliquanto, quàm successor venisset, L. Æmilius Paulus, (qui postea regem Persea magnâ gloriâ vicit,) quum priore anno haud prospere rem gessisset, tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pugnavit. Fusi fugatique sunt hostes. cæsa decem & octo millia armorum: tria millia trecenti capti, & castra expugnata. Hujus victoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante diem tertium Kalendas Januarias ¹ Bononiam Latinam coloniam, ex senatusconsulto L. Valerius Flaccus, M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappus triumviri deduxerunt. tria millia hominum sunt deducta: equitibus septuagena jugera, ceteris colonis quinquagena sunt data. Ager captus de Gallis Boiis fuerat: Galli Tuscos expulerant.

Certamen
de censu-
sa.

LVIII. Eodem anno censuram multi & clari viri petierunt. quæ res, tanquam in se parum

¹ Bononiam Latinam coloniam... deduxerunt] Duxere Bononiam colonos è Latinis, ita ut colonia illa

proinde jus tantum Latius haberet. Vid. not. 1. ad L. XXXIV. c. 53.

LIBER XXXVII. 495

magni certaminis causam haberet, aliam con- U.C. 663.
tentionem multo majorem excitavit. Petebant a. C. 189.

T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, Manius Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Aetolosque devicerat. in hunc maximè, ¹ quòd multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligarat, favor populi se inclinabat. Id quum ægre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem ² tantum præferri; P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilus, tribuni plebis, ei diem dixerunt, quòd pecuniæ regiæ, prædæque aliquantum captæ in Antiochi castris, neque in triumpho tulisset, neque in ærarium detulisset. Varia testimonia legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur: ³ cujus auctoritatem perpetuo tenore vitæ partam toga candida elevabat. Is testis, quæ vasa aurea atque argentea, captis castris, inter aliam prædam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse. Postremò ⁴ in hujus maximè invidiam desistere se petitione Glabrio dixit; quando, quod taciti indignarentur no-

¹ *Quòd multa congiaria habuerat*] Quòd multa dederat populo viritim distribuenda. Congiaria enim sunt munera vini, olei, tritici, interdum etiam pecuniæ, quæ singulis civibus ab aliquo principe viro dividerentur.

² *Tantum præferri*] Tantopere, tam longè anteponi.

³ *Cujus auctoritatem...*
toga candida elevabat] Cu-

jus auctoritas ideo in præfenti negotio minor erat, quòd candidatus esset ejusdem honoris quem petebat is contra quem ille testimonium dicebat.

⁴ *In hujus... invidiam desistere se petitione*] Catonem sibi causam esse desistendi petitione, & invidiam, si qua oritura esset ex necessitate sibi imposita desistendi, in Catonem recidere debere.

U.C. 563. biles homines, id æquè novus competitor ⁵ in-
 a.C. 189. æstimabili perjurio incesſeret. ⁶ Centum mil-
 lium mulcta irrogata erat. ⁷ bis de ea certatum
 est. tertio, quum de petitione destitisset reus,
 nec populus de mulcta suffragium ferre voluit,
 & tribuni eo negotio destiterunt. Censores T.
 Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus
 creati.

Censores
 creati.

Trium-
 phus na-
 valis Æ-
 milii.

LIX. Per eosdem dies L. Æmilio Regillo,
 qui classe præfectum Antiochi regis devicerat,
 extra urbem in æde Apollinis quum senatus
 datus esset, auditis rebus gestis ejus, quantis
 cum classibus hostium dimicasset, quot inde
 naves demersisset aut cepisset, magno consensu
 Patrum triumphus navalis est decretus. Trium-
 phavit Kalendis Februariis. in eo triumpho un-
 dequingenta coronæ aureæ translatae sunt:
 pecunia ¹ nequaquam tanta, pro specie regii
 triumphi: ² tetradrachma Attica triginta qua-
 tuor millia septingenta: ³ cistophori centum
 triginta unum millia trecenti. Supplicationes

⁵ Inæstimabili perjurio]
 An, perjurio, cui satis di-
 gna mulcta dici non posset?
 Placeret magis legere *inex-
 piabili*, vel *intestabili*. *In-
 cesſeret* autem idem est quod
impugnaret. Caro impugna-
 bat testimonio suo destina-
 tum Glabrioni censuræ ho-
 norem, quum nobiles id
 quidem indignarentur, sed
 taciti.

⁶ Centum millium] Sup-
 ple, æris gravis: id est,
 marcarum argenti Paris.
 156. cum unciiis 2.

⁷ Bis de ea certatum est]
 Scilicet de mulcta. Vid. not.
 6. ad XXV. 3.

¹ Nequaquam tanta, pro
 specie] Dele vocem *tanta*,
 quæ redundat prorsus, imo
 & deformat orationem. *Ne-
 quaquam pro specie*, id est,
 quæ non sustineret speciem
 regii triumphi.

² Tetradrachma Attica
 triginta quatuor millia sep-
 tingenta] Drachmæ 138800.
 Marcæ argenti nostrates
 2168. cum unciiis 6.

³ Cistophori centum trigin-
 ta unum millia trecenti] De-
 narii plus 70000. qui pares
 sunt marcis argenti nostra-
 tibus 1093. cum unciiis 6.
 De Cistophorum æstimatione
 ne vid. not. 3. ad 46. suprâ.

LIBER XXXVII. 497

deinde fuerunt ex senatusconsulto, quod L. U.C. 483.
 Æmilius Paulus in Hispania prospere rempu- a.C. 189.
 blicam gessisset. Haud ita multo post L. Scipio Scipio
 ad urbem venit: qui, 4 ne cognomine fratri Asiaticus.
 cederet, Asiaticum se appellari voluit. Et in
 senatu, & in concione de rebus ab se gestis
 disseruit. Erant qui famâ id majus bellum, quàm
 difficultate rei fuisse interpretarentur; uno me-
 morabili prælio debellatum, gloriamque ejus
 victoriæ 5 præfloratam ad Thermopylas esse.
 Ceterum verè æstimanti, Ætolicum magis ad
 Thermopylas bellum, quàm regium fuit. Quo-
 tâ enim parte virium suarum ibi dimicavit An-
 tiochus? In Asia totius Asiæ steterunt vires;
 ab ultimis Orientis partibus omnium gentium
 contractis auxiliis. Meritò ergo & diis immor-
 talibus, quantus maximus poterat, habitus est
 honos, quod ingentem victoriam facilem etiam
 fecissent, & imperatori triumphus est decre-
 tus. Triumphavit 6 mense Intercalario pridie
 Kalendas Martias. qui triumphus spectaculo Trium-
 oculorum major, quàm Africani fratris ejus phat de
 fuit; recordatione rerum, & æstimatione peri- Antiocho.
 culi certaminisque, non magis comparandus,
 quàm si imperatorem imperatori, aut Antio-
 chum ducem Annibali conferres. Tulit in
 triumpho signa militaria ducenta triginta qua-
 tuor: oppidorum simulacra centum triginta
 quatuor: eburneos dentes mille ducentos vi-
 ginti: aureas coronas ducentas viginti qua-
 tuor: 7 argenti pondo centum triginta septem

4 Ne cognomine fratri ce-
 deret] Melius & elegantius,
 ne cognomini fratris cederet.

5 Præfloratam] Primum
 hujus victoriæ decus ac ve-
 lut florem præceptum esse
 à M. Acilio ad Thermopy-

las Antiochi victore.

6 Mense Intercalario] De
 intercalationibus vid. not.
 4. ad c. 19. l. I.

7 Argenti pondo centum
 triginta septem millia &
 quadringenta viginti] Mar-

U. c. 163. millia & ccccxx : ⁸ tetradrachmum Atticorum
 a. C. 189. ducenta viginti quatuor millia : ⁹ cistophorum
 trecenta triginta unum millia , & lxx : ¹⁰ num-
 mos aureos Philippeos cxl millia : ¹¹ vasorum
 argenteorum (omnia calata erant) mille pon-
 do , & ccccxxiv : aureorum mille pondo xxiv.
 & duces regii , præfecti , & purpurati duo &
 triginta ante currum ducti. Militibus ¹² qui-
 ni viceni denarii dati : duplex centurioni ; tri-
 plex equiti. & stipendium militare , & frumen-
 tum duplex post triumphum datum. ¹³ prælio
 in Asia factò , duplex dederat. Triumphavit
 anno ferè , posteaquam consulatu abiit.

*Fabius
 Pr. in
 Cretam
 insulam
 trajicit.*

LX. Eodem ferè tempore , & Cn. Manlius
 consul in Asiam , & Q. Fabius Labeo prætor
 ad classem venit. Ceterum consuli non deerat
 cum Gallis belli materia. mare pacatum erat,
 devicto Antiocho. Cogitanti itaque Fabio , cui
 rei potissimum insisteret , ne otiosam provin-
 ciam habuisse videri posset , optimum visum
 est in Cretam insulam trajicere. Cydoniatæ

cas nostrates 214718. cum
 unciis 6.

8 *Tetradrachmum Attico-
 rum ducenta viginti quatuor
 millia*] Drachmas 896000.
 Marcas argenti 14000.

9 *Cistophorum trecenta tri-
 ginta unum millia & septua-
 ginta*] Id est , denarios am-
 plius 176570. qui pares sunt
 marcis argenti 2758. cum
 septem unciis , & duobus ,
 ut vocant , grossis.

10 *Nummos aureos Philip-
 peos centum quadraginta mil-
 lia*] Supple ad ante centum :
 vel fortasse hæc notis nume-
 rorum scripta à Livio libra-
 rii postea nominibus expres-

serunt. Ceterum nummi au-
 rei 140000. efficiunt minas
 2800. (vid. not. 6. ad lib.
 XXXIV. c. 52.) ac proinde
 marcas auri nostrates 4375.

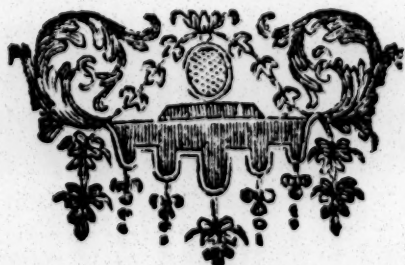
11 *Vasorum argenteorum...
 mille pondo & quadringenta
 viginti quatuor*] Marcas no-
 strates 2225. *Aureorum mil-
 le pondo viginti quatuor.*
 Marcas 1600.

12 *Quini viceni denarii*]
 Ternæ argenti uncia nostrat-
 es cum granis 72.

13 *Prælio in Asia factò ,
 duplex dederat*] Videtur ex-
 cidisse aliqua particula , ut
 quoque , vel itidem , vel jam ,
 quæ jungatur & duplex.

LIBER XXXVII. 499

bellum adversùs Gortynios Gnosiosque gere-
bant, & captivorum Romanorum atque Italici
generis magnus numerus in servitute esse per
totam insulam dicebatur. Classe ab Epheso pro-
fectus, quum primùm Cretæ littus attigit,
nuncios circa civitates misit, ut armis absiste-
rent, captivosque in suis quæque urbibus
agrisque conquisitos reducerent, & legatos
mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cre-
tenses pariter Romanosque pertinentibus age-
ret. Nihil magnopere ea Cretenses moverunt.
captivos, præter Gortynios, nulli reddiderunt.
Valerius Antias ad quatuor millia captivorum,
quia belli minas timuerunt, ex tota insula red-
dita scripsit: eamque causam Fabio, quum rem
nullam aliam gessisset; navalis triumphi impe-
trandi ab senatu fuisse. A Creta Ephesum Fa-
biusrediit: inde tribus navibus in Thraciæ
oram missis, ab Æno & Maronia præsidia An-
tiochi deduci jussit, ut in libertate eæ civi-
tates essent.

E P I T O M E

LIBRI XXXVIII. LIVIANI.

MArcus Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos per deditionem accepit: Cephalleniam subegit: Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul collega ejus¹ Gallogræcos, Tolistoboios, Teëtiosagos, & Trocmes, qui Brenno duce in Asiam transierant, quum solè citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo, & quemadmodum ea loca quæ tenent occupaverint, refertur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiae in femina traditur. nam quum Ortiagontis regis Gallogræcorum uxor captiva esset, centurionem custodem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum à censoribus conditum est. censæ sunt civium capita CCLVIII millia & CCCXXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociae amicitia junctæ est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, actâ pro se causâ in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei deditur, ut quidam aiunt, à Q. Petilio tribuno plebis, ut quidam, à Nævio, quod prædâ ex Antiocho captâ ærarium fraudasset, posteaquam is die

¹ Gallogræcos . . qui Brenno duce in Asiam transierant] Galli non transierunt in Asiam Brenno duce, sed Leo-

norio & Lutario ducibus ut narrat Liv. infra c. 14. Brennus in Delphorum oppugnatione periit.

LIBER XXXVIII. 501

venit, evocatus in Rostra, Hac die, inquit, Quirites, Carthaginem vici: & prosequente populo, Capitolium adscendit. Inde, ne amplius tribunitiis injuriis vexaretur, in voluntarium exsilium Liternum concessit: incertum ibi an Romæ defunctus. nam ejus monumentum utroque fuit. Scipio Asiaticus frater Africani, eodem peccatus crimine accusatus, damnatusque, quum in vincula & carcerem duceretur; Ti. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus fuerat, intercessit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Quum quæstores in bona ejus publicè possidenda missi essent; non modò in iis nullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere voluit: quæ necessaria ei erant ad cultum, redempta.

LIBER XXXVIII.

DUm in Asia bellum geritur, ne in Ætolis quidem quietæ res fuerant; principio gente Athamanum orto. Athamania eâ tem-
 estate, pulso Amyndro, sub præfectis Phi-
 ppi regio tenebatur præsidio: qui superbo at-
 que immodico imperio desiderium Amyndri
 ecerant. Exsulanti tum Amyndro in Æto-
 a, litteris suorum, indicantium statum Atha-
 mania, spes recuperandi regni facta est: re-
 missique ab eo nunciant principibus Argi-
 neam, (id enim caput Athamania erat) si
 popularium animos satis perspectos haberent,
 impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniam

U.c. 563:

a. C. 189.

Res Æto-

lia &

Athama-

nia.

U.C. 563;
A.C. 189.

se venturum¹ cum delectis Ætolorum, quod consilium esset gentis, & Nicandro prætorē, quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores subinde facit, quo die cum exercitu Athamania ingressurus esset. Quatuor primò fuisse conjurati adversus Macedonum præsidium. hi senos sibi adjutores ad rem gerendam assumserunt: deinde paucitate parum freti, quæ celandæ rei quàm agendæ aptior erat, parem priori numerum adjecerunt. Ita duo & quinquaginta facti, quadrifariam se diviserunt: pars una Heracleam, altera Tetraphyliam petit, ubi custodia regiæ pecuniæ esse solita erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes convenit, ut primò quieti, velut ad privatam rem agendam venissent, in foro observarentur: die certâ multitudinem omnem convocarent ad præsidia Macedonum arcibus expellenda. Ubi ea dies advenit, & Amynder cum mille Ætolis in finibus erat; ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa: litteræque in alias urbes passim dimissæ, ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent in patrium ac legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Theium oppidum, litteris à Zenone præfecto præsidii interceptis, & arce ab regis occupatâ, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoque traditum Amynandro est, & omnis Athamania in potestate erat, præter Athenæum castellum, finibus Macedonia sub-

Athamania expulsi Macedones.

Philippus eam recuperare frustra conatur.

II. Philippus, auditâ defectione Athamania, cum sex millibus armatorum profectus, ingenti celeritate Gomphos pervenit. ibi re-

[Cum delectis Ætolorum] Cum Apocletis, de quibus supra, l. XXXV. c. 34.

LIBER XXXVIII. 503

lietā majore parte exercitūs (neque enim ad U.C. 563
 tanta itinera suffecissent) cum duobus milli- a.C. 189
 bus Athenarum, quod unum à præsidio suo
 retentum fuerat, pervenit. inde proximis ten-
 tatis, quum facilè animadvertisset cetera ho-
 stilia esse, Gomphos regressus, omnibus copiis
 simul in Athamaniam rediit. Zenonem inde
 cum mille peditibus præmissum Ethopiam oc-
 cupare jubet, opportunè Argitheæ imminen-
 tem. quem ubi teneri à suis locum vidit, ipse
 circa templum Jovis Acræi posuit castra. ibi
 unum diem foedā tempestate retentus, postero
 die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus
 extemplo apparuere Athamanes, in tumulos
 imminentes viæ discurrentes. ad quorum con-
 spectum constitere prima signa, totoque agmi-
 ne pavor & trepidatio erat: & pro se quisque,
 quidnam futurum esset, cogitare, si in valles
 subjectas rupibus agmen foret demissum. Hæc
 tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur,
 raptim evadere angustias, revocare pri-
 mos, & eādē quā venerat viā referre coegit
 signa. Athamanes primò ex intervallo quieti
 sequebantur: posteaquam Ætoli se conjunxe-
 runt, hos, ut ab tergo agmini instarent, reli-
 querunt; ipsi à lateribus se circumfuderunt.
 quidam per notos calles breviorē viā prægres-
 si, transitus insedere: tantumque tumultus
 Macedonibus est injectum, ut fugæ magis ef-
 fusæ, quàm itineris ordinati modo, multis ar-
 mis virisque relictis, ¹ flumen trajecerint. hic
 finis sequendi fuit. Inde tutò Macedones Gom-
 phos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt.
 Athamanes Ætoli que Ethopiam, ad Zenonem

¹ *Flumen trajecerint*] indicare debuerat Livius.
 Quodnam sit illud flumen, Fortasse nomen excidit.

U.C. 663. ac mille Macedonas opprimendos, undique
 A.C. 189. concurrerunt. Macedones parum loco freti,
 ab Ethopia in altiore deruptioremque undi-
 que tumulum concessere. quò pluribus locis
 aditu invento, expulere eos Athamanes: dis-
 persosque & per invias atque ignotas rupes iter
 fugæ non expedientes, partim ceperunt, par-
 tim interfecerunt: multi pavore in derupta
 præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem
 evaserunt. ² postero die per inducias sepeliendi
 cæsos potestas facta est.

*Ætoli
 Amphilo-
 chiam &
 alia occu-
 pant.*

III. Amynder, recuperato regno, legatos
 & Romam ad senatum, & ad Scipiones in
 Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho
 prælium morantes, misit. Pacem petebat, ex-
 cusabatque sese, quòd per Ætolos recuperas-
 set patrum regnum. Philippum incusabat.
 Ætoli ex Athamania in Amphilochos profecti
 sunt, & majoris partis voluntate in jus ditio-
 nemque totam redegerunt gentem. Amphilo-
 chiâ receptâ, (nam fuerat quondam Ætolo-
 rum) eâdem spe in Aperantiam transscende-
 runt. ea quoque magna ex parte sine certamine
 in deditionem venit. Dolopes nunquam Æto-
 lorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad
 arma concurrerunt: ceterum posteaquam Am-
 philochos cum Ætolis esse, fugamque ex Atha-
 mania Philippi, & cædem præsidii ejus acce-
 pere, & ipsi à Philippo ad Ætolos deficiunt.
 Quibus circumjectis gentibus, jam undique se
 à Macedonibus tutos credentibus esse Ætolis,
 fama affertur, Antiochum in Asia victum ab

² Postero die] Quum jam
 nulli supersint in Athama-
 nia Macedones, non sat
 intelligitur quonam modo
 tam citò Philippus aut præ-

fecti ejus potuerint has in-
 ducias cum Amyndro pa-
 cisci. Magis placeret postea,
 quomodo habuere quidam
 editi & scripti.

Romanis.

LIBER XXXVIII. 505

Romanis. nec ita multo post legati ab Roma U.C. 663. a.C. 189. rediere, sine spe pacis, Fulviumque consulem nunciantes jam cum exercitu trajecisse. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per auctoritatem civitatum earum suæ preces nuper repudiatae faciliorem aditum ad senatum haberent, principes gentis ad tentandum ultimam spem Romam miserunt: nihil, ne bellum haberent, priusquam penè in conspectu hostis erat, præmeditati. Jam M. Fulvius Apolloniam exercitu trajecto, cum Epirotarum principibus consultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat se Ætolis. *Sive ad tuendam venirent Ætoli, apertos circa campos ad dimicandum esse: sive detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiae ad aggeres excitandos, & cetera opera, esse: & Arethontem navigabilem amnem, opportunum ad comportanda quæ usui sint, præter ipsa mœnia fluere: & æstatem aptam rei gerendæ adesse.* his persuaserunt, ut per Epirum duceret.

*Fulvius
Cof. in
Epiro.*

IV. Consuli ad Ambraciam advenienti, magni operis oppugnationis visa est. Ambracia tumulo aspero subjecta, Perranthem incolæ vocant, urbs, quæ murus vergit in campos & flumen, Occidentem; arx, quæ posita in tumulo est, Orientem spectat. amnis Aretho ex Acarnania fluens cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ urbis Ambracium appellatum. præterquam quòd hinc amnis munis, hinc tumuli, muro quoque firmo septa

Ambraciae sinus.

1 Nihil, ne bellum haberent. præmeditati.] Quum nihil præcavissent ad impetrandum, ne sibi bellum in-

ferretur, donec eò res adducta esset, ut hostis penè in conspectu foret.

Tom. V.

. Z

U.C. 563. erat, patente in circuitu paulo ampliùs tria
 a.C. 189. millia passuum. Fulvius bina à campo castra
 modico inter se distantia intervallo, unum ca-
 stellum loco edito contra arcem objecit. ea om-
 nia vallo ac fossâ ita jungere parat, ne exitus
 inclusis ab urbe, neve aditus foris ad auxilia
 intromittenda esset. Ad famam oppugnationis
 Ambraciæ, Stratum jam edicto Nicandri præ-
 toris convenerant Ætoli. Inde primò copiis
 omnibus ad prohibendam obsidionem venire in
 animo fuerat. deinde, posteaquam urbem jam
 magna ex parte operibus septam viderunt, Epi-
 rotarum trans flumen loco plano castra posita
 esse; dividere copias placuit. cum mille expe-
 ditis Eupolemus Ambraciam profectus, per
 nondum commissâ inter se munimenta urbem
 intravit. Nicandro cum cetera manu primò Epi-
 rotarum castra nocte aggredi consilium fuerat;
 haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen
 intererat. deinde periculosum inceptum ratus,
 ne quâ sentirent Romani, & regressus inde in-
 tutum non esset, deterritus ab hoc consilio,
 ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.

V. Consul jam munimentis, quibus sepien-
 da urbs erat, jam operibus, quæ admove-
 re muris parabat, perfectis, quinque simul locis
 mœnia est aggressus. ¹ tria paribus intervallis
 faciliore aditu à campo, adversùs ² Pyrrheum,
 quod vocant, admovit: unum è regione ³ Æs-
 culapii, unum adversùs arcem. Arietibus mu-
 Oppu- gnatio.

¹ *Tria paribus intervallis .. admovit*] Intellige ex

c. seq. tria opera adversùs
 unum Pyrrheum admota :
 à quibus diversa fuerunt ea
 quæ post nominantur : ita
 ut quinque à Romanis opera
 adversùs Ambraciam admo-

ta fuerint.

² *Pyrrheum*] Qui locus
 sic videtur dictus à Pyrrho
 rege, cujus regiam in ea
 urbe fuisse docet Livius in-
 frà, c. 9.

³ *Æsculapii*] Hoc dictum
 intelligimus, quasi ab Æs-

ros quatiebat; asseribus falcatis detergebat ^{U.C. 161.}
 pinnas. Oppidanos primò, & ad speciem, & ^{a.C. 189.}
 ad ictus moenium cum terribili sonitu editos,
 pavor ac trepidatio cepit. deinde ut præter spem
 stare muros viderunt; collectis rursus animis,
 in arietes ⁴ tollenonibus libramenta plumbi
 aut saxorum ⁵ stipitesve robustos incutiebant;
 falces, ancoris ferreis injectis, in interiorem
 partem muri trahentes asserem, perfringebant:
 ad hoc eruptionibus, & nocturnis in custodias
 operum, & diurnis in stationes, ultro terro-
 rem inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam
 quum essent, jam Ætoli à populatione Acar-
 naniæ Stratum redierant. inde Nicander prætor
 spem nactus solvendæ incepto forti obsidionis,
 Nicodamum quemdam cum Ætolis quingentis
 Ambraciam intromittit. noctem certam, tem-
 pusque etiam noctis constituit, quo & illi ab
 urbe opera hostium, quæ adversus Pyrrheum
 erant, aggredierentur, & ipse ad castra Roma-
 na terrorem faceret; posse ratus ancipiti tu-
 multu, nocte augente pavorem, memorabilem
 rem geri. Et Nicodamus intempestâ nocte,
 quum alias custodias fefellisset, per alias im-
 petu constanti ⁶ erupisset, ⁷ superato brachio
 in urbem penetrat: animique aliquantum ad
 omnia audenda & spei obsessis adjecit: &, si-
 mul constituta nox venit, ex composito re-
 pentè opera est aggressus. Id inceptum conatu
 quàm effectu gravius fuit, quia nulla ab exte-

culapium, ii, quod est tem-
 plum Æsculapii, Græcis
 Ἀσκληπιεύριον. Eâdem formâ
 dicunt Latini *Dianium*, *Mi-
 nervium*.

⁴ *Tollenonibus*] Vid. not.
 11. ad XXIV. 34.

⁵ *Stipites .. robustos*] Sti-

pites è robore durissimo li-
 gno.

⁶ *Erupisset*] Mallemus
 perrupisset.

⁷ *Superato brachio*] Superato munimento, quod bina castra & castellum inter se jungebat.

U.C. 563.
a.C. 189.

*Ambra-
eientes
erumpen-
tes repel-
luntur.*

riore parte vis admota est : seu metu deterrito prætore Ætolorum , seu quia potius visum est Amphilochois opem ferre nuper receptis ; quos Perseus Philippi filius , missus ad Dolopiam Amphilochosque recipiendos , summâ vi oppugnabat.

VI. Tribus locis , sicut antè dictum est , ad Pyrrheum opera Romana erant : quæ omnia simul , sed nec apparatu , nec vi simili , Ætoli aggressi sunt. alii cum ardentibus facibus , alii stuppam picemque & ¹ malleolos ferentes , totâ collucente flammis acie , advenere. multos primo impetu custodes oppresserunt. deinde posteaquam clamor tumultusque in castra est perlatus , datumque à consule signum , arma capiunt , & omnibus portis ad opem ferendam effunduntur. Uno in loco ferro ignique gesta res est : à duobus irritò incepto , quum tentassent magis quam inissent certamen , Ætoli abscefferunt. Atrox pugna in unum inclinaverat locum. ibi diversis partibus duo duces Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabantur , & ² prope certâ fovebant spe , jam Nican drum ex composito affore , & terga hostium

¹ *Malleolos*] Duplicis generis malleoli in usu fuere : alii simplices magis ac rudes , manipuli nempe spar-tei , pice contexti , qui incensi aut in muros , aut in testudines jaciebantur. Alterum genus magis efficax & militare Ammianus Marcellinus sic describit : *Malleoli , teli genus , figurantur hac specie : sagitta est cannea , inter spiculum & arundinem multido ferro coagmentata , quod in muliebris coli formam ,*

quo nentur lintea stamina , concavatur , ventre subtiliter & plurifariam patens : atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et sic emissa lentius invalido arcu , jactu enim rapidiore exstinguitur , si haeserit usquam , tenaciter cremat.

² *Prope certâ fovebant spe*] Fovebant pugnantes , pugnantium animos incendebant prope certâ spe auxili à Nicaandro advertantis.

LIBER XXXVIII. 509

invasurum. Hæc res aliquamdiu animos pugnantium sustinuit. ceterum, posteaquam nullum ex composito signum à suis accipiebant, & crescere numerum hostium cernebant; destituti segnius instare: postremò re omisâ, jam vix tuto receptu, fugientes in urbem compelluntur; parte operum incensâ, & pluribus aliquanto, quàm ipsi ceciderant, interfectis. quòd si ex composito acta res fuisset, haud dubium erat expugnari unâ utique parte opera cum magna cæde hostium potuisse. Ambracienses, quique intus erant Ætoli, non ab ejus solùm noctis incepto recessere, sed in reliquum quoque tempus, velut proditi à suis, segniore ad pericula erant. jam nemo eruptionibus, ut antè, in stationes hostium, sed dispositi per muros & turres ex tuto pugnabant.

VII. Perseus ubi adesse Ætolos audivit, omisâ obsidione urbis quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Amphilochiâ excessit, atque in Macedoniam rediit. Et Ætolos inde avocavit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex cum sexaginta lembis Corinthium sinum invectus, adjunctis Achæorum, quæ Patris erant, navibus, maritima Ætolix vastabat. adversus quos mille Ætoli missi, quacumque se classis circumegerat, per littorum amfractus brevioribus semitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros, aliquantum urbis nudaverant. Nec tamen penetrare in urbem poterant. nam & pari celeritate novus pro diruto murus objiciebatur, & armati ruinis superstantes instar munimenti erant. Itaque quum apertâ vi parum procederet consuli res, cuniculum occultum, vineis antè contexto loco, agere instruit. Et aliquamdiu, quum dies noctesque

*Cuniculo
Rom. Am-
braciam
sestant.*

V.C. 183. in opere essent, non solum sub terra fodien-
 a.C. 189. tes, sed egerentes etiam humum, fefellere
 hostem. Cumulus repente terræ eminens, in-
 dex operis oppidanis fuit. pavidique ne iam
 subrutis muris facta in urbem via esset, fossam
 intra murum è regione ejus operis, quod vi-
 neis contactum erat, ducere instituunt. cujus
 ubi ad tantam altitudinem, quantæ esse solum
 infimum cuniculi poterat, pervenerunt, silen-
 tio facto, pluribus locis aure admotâ, sonitum
 fodientium captabant. Quem ubi acceperunt,
 aperiunt rectam in cuniculum viam. nec fuit
 magni operis. momento enim ad inane, suspen-
 so furculis ab hostibus muro, pervenerunt. ibi
 commissis operibus, quum è fossa in cunicu-
 lum pateret iter, primò ipsis ferramentis, qui-
 bus in opere usi erant, dein celeriter armati
 etiam subeuntes, occultam sub terra ediderunt
 pugnam. segnior deinde ea facta est, interse-
 pientibus cuniculum, ubi vellent, nunc ¹ cili-
 ciis prætentis, nunc foribus raptim objectis.
 Nova etiam haud magni operis adversus eos,
 qui in cuniculo erant, excogitata res est. Do-
 lium à fundo pertusum, quâ fistula modica in-
 feri posset, & fistulam ferream, operculumque
 doli ferreum & ipsum, pluribus locis perfo-
 ratum, fecerunt. hoc tenui plumâ completum
 dolium ore in cuniculum verso posuerunt. Per
 operculi foramina, prælongæ hastæ, quas sa-
 rissas vocant, ad summovendos hostes emine-
 bant. scintillam levem ignis inditam plumæ,
 folle fabrilis ad caput fistulæ imposito, flando
 accenderunt. inde non solum magna vis fumi,
 sed acrior etiam foedo quodam nidore ex adu-
 sta pluma quum totum cuniculum compleisset,

Repel-
 lunt.

¹ Ciliciis] Cilicia sunt texta è pilo caprino quasi quæ-
 dam vela.

LIBER XXXVIII. 511

vix durare quisquam intus poterat.

U.C. 563.

A.C. 189.

VIII. Quum in hoc statu res ad Ambraciam esset, legati ab Ætolis Phæneas & Damoteles, cum liberis mandatis decreto gentis, ad consulem venerunt. nam prætor eorum quum aliâ parte Ambraciam oppugnari cerneret, aliâ infestam oram navibus hostium esse, aliâ Amphilochos Dolopiamque à Macedonibus vastari, nec Ætolos simul ad tria diversa bella occurrentes sufficere; convocato concilio, Ætolos principes, quid agendum esset, consuluit. Omnium eò sententiæ decurrerunt, ut pax, si posset, æquis; si minùs, tolerandis conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum susceptum. Antiocho terrâ marique superato, & prope extra Orbem terræ ultra juga Tauri exacto, quam spem esse sustinendi belli? Phæneas & Damoteles, quod è re Ætolorum, ut in tali casu, fideque sua censerent, agerent. Quod enim sibi consilium, aut cujus rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati missi, orare consulem, ut parceret urbi, miseretur gentis quondam sociæ, nolle dicere injuriis, miseriis ceriè coactæ insanire. Non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, quàm boni antè, quum adversus Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum largè gratiam relatum sibi, nec nunc immodicè pœnam injungi debere. Ad ea consul respondit: Magis sæpe, quàm verè unquam, Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent. Non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asiâ cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se. Arma illis priùs, equosque omnes tradendos esse: deinde 1 mille talentum argenti populo Ro-

Ætoli
pacem petunt.

1 Mille talentum] Marcas argenti 93750.

Z iiij

U.C. 563. *mano dandum, cujus summæ dimidium præsens*
 a.C. 189. *numeraretur, si pacem habere vellent. Ad ea ad-*
jecturum etiam in fœdus esse, ut eosdem, quos po-
pulus Romanus, amicos atque hostes habeant.

IX. Adversus quæ legati, & quia gravia erant, & quia suorum animos indomitos¹ ac mutabiles noverant, nullo reddito responso, domum regressi sunt, ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integrâ, prætorem & principes consularent. Clamore & jurgio excepti, quod rem traherent, qualemcunque pacem referre iussi, quum redirent Ambra-
 ciam, Acarnanum insidiis prope viam positis,² quibuscum bellum erat, circumventi,³ Tyr-
 rheum custodiendi deducuntur. Hæc mora in-
 jecta est paci. Quum jam Atheniensium Rho-
 diorumque legati, qui ad deprecandum pro
 his venerant, apud consulem essent; Amynan-
 der quoque Athamanum rex, fide acceptâ,
 venerat in castra Romana, magis pro Ambra-
 cia, ubi majorem partem temporis exsulave-
 rat, quàm pro Ætolis sollicitus. Per hos cer-
 tior factus consul de casu legatorum, adduci
 eos à Tyrrho jussit: quorum post adventum
 agi cœptum est de pace. Amynander, quod

¹ *Ac mutabiles*] Vereban-
 tur legati indomitos simul
 ac mutabiles suorum ani-
 mos; imo ob eam causam
 in negotio præsentis mutabi-
 les, quod indomiti forent.
 Quum enim nulla eos vis
 mali posset cogere, ut sub-
 actâ cervice ferrent jugum,
 fieri poterat, ut qui pacem
 quibuscunque conditioni-
 bus, modò tolerabilibus,
 accipere parati fuerant, po-
 stea dictas à consule Roma-

no leges, tanquam gravio-
 res justo, aspernarentur.

² *Quibuscum bellum erat*]
 Hoc membrum videtur suo
 loco excessisse. Repone:
Acarnanum, quibuscum bel-
lum erat, insidiis prope viam
positis circumventi.

³ *Tyrrho*] Hæc eadem
 est urbs, quæ suprâ XXXVI.
 11. dicitur *Thyrium*: quæ
 quidem vera hujus nominis
 scriptura est.

fui maximè operis erat , impigre agebat , ut U. c. 563.
 Ambracienses compelleret ad deditionem. 4 id a. C. 189.
 quum per colloquia principum succedens mu-
 rum parum proficeret ; postremò consulis per-
 missu ingressus urbem , partim consilio , partim
 precibus evicit , ut permitterent se Romanis.
 Et Ætolos C. Valerius Lavini filius , ⁵ qui cum Ambracienses se dedunt.
 ea gente primùm amicitiam pepigerat , consu-
 lis frater , matre genitus eâdem , egregiè adju-
 vit. Ambracienses priùs pacti , ut Ætolorum
 auxiliares sine fraude emitterent , aperuerunt
 portas. 6 dein (Ætoli) ut quingenta 7 Euboica Leges pa-
 darent talenta , ex quibus ducenta præsèntia , tre- cis Æto-
 centa per annos sex pensionibus æquis : captivos lis à Cos-
 perfugasque redderent Romanis. 8 urbem ne quam dicta.
 formulæ sui juris facerent , quæ post id tempus ,
 quo T. Quintius trajecisset in Græciam , aut vi
 capta ab Romanis esset , aut voluntate in amici-
 tiam venisset. Cephallenia insula ut extra jus fæ-
 deris esset. Hæc quanquam spe ipsorum aliquan-
 to leviora erant , petentibus Ætolis , ut ad
 concilium referrent , permissum est. Parva dis-
 ceptatio de urbibus tenuit : 9 quæ quum sui

4 Id quum... succedens
 murum parum proficeret] Vel
 dele id , vel ejus loco resti-
 tue F.

5 Qui cum ea gente pri-
 mùm] Refer tñ qui ad no-
 men Lavini. De ipsa re vid.
 suprà XXVI. 24.

6 Dein Ætoli] Adjecta
 est vox Ætoli , quia ex tota
 historia evidens est , has ,
 quæ mox referuntur , con-
 ditiones esse pacis , non cum
 Ambraciensibus , sed cum
 Ætolis factæ.

7 Euboica... talenta] Vid.
 not. 1. ad l. XXXVII. c. 45.

8 Urbem ne quam formulæ
 sui juris facerent] Ne quam
 urbem contribuèrent sibi ,
 & ad formulam legum Æ-
 tolicarum alligarent. In illo
 fœderis capite respexit pro-
 cul dubio consul ad illas
 Thessaliæ urbes , Pharsa-
 lum , Echinum , Leucadem ,
 quas sibi non redditas fuisse
 adeo indignati fuerant Æto-
 li , ut hac irâ maximè An-
 tiochum in Græciam voca-
 rent. Vid. suprà XXXIII.
 13. & 34. & XXXIV. 23.
 &c.

9 Quæ quum sui juris]

U.C. 563.
a. C. 189.

juris aliquando fuissent, avelli velut à corpore suo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem jusserunt. Ambracienses coronam auream consuli ¹⁰ centum & quinquaginta pondo dederunt: signa ænea marmoreaque, & tabulæ pictæ, quibus ornatioꝝ Ambracia (quia regia ibi Pyrrhi fuerat) quàm ceteræ regionis ejus urbes erant, sublata omnia, avectaque. nihil præterea tactum, violatumve.

X. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea Ætolia, ad Argos Amphiloichicum (viginti duo millia ab Ambracia abest) castra posuit. eò tandem legati Ætoli, ¹ mirante consule quod morarentur, venerunt. Inde, posteaquam approbasse pacem concilium Ætolorum accepit, jussis proficisci Romam ad senatum, permissoque, ut & Athenienses, & Rhodii deprecatores irent, dato qui simul cum iis proficisceretur C. Valerio fratre, ipse in Cephalleniam trajecit. Præoccupatas aures animosque principum Romæ criminibus Philippî invenerunt: qui per legatos, per litteras, ² Dolopas, Amphilochosque, & Athamaniam ereptas sibi querens, præsidiaque sua, postremò etiam filium Persea ex Amphiloichis pulsum, averterat senatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienses cum silentio auditi sunt. Atheniensis legatus Leon, Icesia filius, eloquentiâ etiam dicitur movisse:

Lege quas, quum. Sui juris autem intellige Ætolici.

¹⁰ Centum & quinquaginta pondo] Marcarum nostratum 234. cum unciiis 3.

¹ Mirante. . . quod morarentur] Elegantius videretur quid.

² Dolopas, Amphilochosque, & Athamaniam ereptas] Si ita scripsit Livius, magis ad sensum quàm ad voces attendit, prorsus quasi dixisset. Dolopiam, Amphilochi, & Athamaniam. Sed fortasse dederat ereptam, vel erepta.

LIBER XXXVIII. 515

qui vulgatâ similitudine, mari tranquillo, quod ^{U. c. 563.} ventis concitaretur, æquiparando multitudi- ^{a. C. 189.} nem Ætolorum, usus, *quum in fide Romanæ societatis mansissent*, ³ *insitâ gentis tranquillitate quiesse eos aiebat*: posteaquam ⁴ *flare ab Asia Thoas & Dicæarchus*, ab Europa Menetas & Damocritus cœpissent; tum illam tempestatem coortam, quæ ad Antiochum eos, sicut ad scopulum, intulisset.

XI. Diu jactati Ætoli, tandem ut conditiones pacis convenirent, effecerunt. Fuerunt autem hæ: ¹ *Imperium majestatemque populi Romani gens Ætolorum conservato sine dolo malo. Ne quem exercitum, qui adversus socios amicosque eorum ducetur, per fines suos transire finito; neve ullâ ope juvato. Hostes eosdem habeto, quos populus Romanus, armaque in eos fert, bellum pariter gerito. perfugas, fugitivos, captivosque reddito Romanis sociisque: præterquam si qui capti, quum domos redissent, iterum capti sunt; aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, quum ² intra præsidia Romana Ætoli essent. Aliorum qui comparebunt,*

Pax Ætolis data Roma.

³ *Insitâ gentis tranquillitate*] Sic l. XXVIII. c. 24. *insitâ hominum libidine.*

⁴ *Flare*] Livius persequitur cœptam tractari similitudinem, loquiturque de belli Ætolici concitoribus, tanquam de ventis quibusdam violentis qui mare, per se tranquillum, agitent.

¹ *Imperium majestatemque*] Huc facit locus Ciceronis ex oratione pro Corn. Balbo, n. 35. *Adjunctum illud etiam est, quod non est*

in omnibus fœderibus: Majestatem populi Romani commiter conservanto. Id habet hanc vim, ut sit ille in fœdere inferior... Quum alterius populi majestas conservari jubetur, de altero fletur, certè ille populus in superiori conditione causaque ponitur, cuius majestas fœderis sanctione defenditur.

² *Intra præsidia Romana*] In exercitibus, in castris Romanis. *Præsidium* enim est id omne quo aliquid defenditur, (vid. not. 5. ad

U.C. 563. *intra dies centum Corcyraeorum magistratibus sine*
 a.C. 189. *dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quan-*
do quisque eorum primum inventus fuerit, red-
datur. Obsides quadraginta arbitrato consulis Ro-
mani dato: ne minores duodecim annorum, neu
maiores quadraginta. Obses ne esto praetor, prae-
fectus equitum, scriba publicus; neu quis, qui
ante obses fuerit apud Romanos. Cephallenia ex-
tra pacis leges esto. De pecuniae summa quam
penderent, pensionibusque ejus, nihil ex eo
quod cum consule convenerat mutatum. Pro
argento si aurum dare mallent, darent con-
venit; 3 dum pro argenteis decem aureus unus
valeret. Quae urbes, qui agri, qui homines Aeto-
lorum juris aliquando fuerunt; qui eorum 4 T.
Quintio, Cn. Domitio consulibus, postve eos con-
sules armis subacti, aut voluntate in diitionem

l. XXVII. c. 44.) tamque
 intelligi potest de exerciti-
 bus universis, quam de mi-
 nore militum numero, tuen-
 dae alicui regioni, vel loco,
 attributo. Haec autem lo-
 cutio *intra praesidia* videtur
 ad eos tantum pertinere qui
 in alicujus regis vel populi
 exercitibus, castris, tan-
 quam focii, auxiliares, ami-
 ci, versantur, non de pro-
 priis illius regis vel populi
 copiis. Vid. c. 48. hujus li-
 bri, & l. XLIII. c. 7.

3 *Dum pro argenteis de-*
cem aureus unus valeret]
 Principio quindecupla auri
 ad argentum proportio Ro-
 mae servata fuit. Verum,
 postquam auri copia major
 Romae erat, tum ejus pre-
 tium decrescere incepit: au-
 rique ad argentum propor-

tio, quae primò quindecu-
 pla, jam decupla tantum
 facta est, ut constat ex hoc
 loco, praesertim si eum con-
 feras cum verbis Polybii,
 ex quo sumpsit haec Livius.
 ἄρτι. . τῶν δέκα μῶν ἀργυρίου,
 χρυσοῦ μίαν δίδωμις. Pro de-
 cem argenti minis, auri mi-
 nam danto.

4 *T. Quintio, Cn. Domi-*
tio consulibus] T. Quintius
 non cum Cn. Domitio, sed
 cum P. Aelio consulatum
 gessit. Itaque hic memoria
 Livium fetellit, eo quidem
 faciliore errore, quod Cn.
 Domitius L. Quintii collega
 in consulatu fuit. Non ta-
 men hic reponi debet *L.*
Quintio patet ex c. 9. supra,
 ubi itidem recurritur ad id
 tempus, quo T. Quintius
 trajecisset in Graciam; ita-

LIBER XXXVIII. 517

populi Romani venerunt, ne quem eorum Ætoli recepisse velint. Oeniadæ cum urbe agrisque Acarnanum sunt. His legibus foedus ictum cum Ætolis est. U. C. 183.
a. C. 189.

XII. Eâdem non æstate solùm, sed etiam iisdem prope diebus, quibus hæc à M. Fulvio consule in Ætolia gesta sunt, consul alter Cn. *Bellum cum Gallogræciis.* Manlius in Gallogræcia bellum gessit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo Ephesum consul venit, acceptisque copiis à L. Scipione, & exercitu lustrato, concionem apud milites habuit: quâ, collaudatâ virtute eorum, quod cum Antiocho uno prælio debellassent; adhortatus eos ad novum cum Gallis suscipiendum bellum, qui & auxiliis Antiochum iuvissent, & adeo indomita haberent ingenia, ut nequicquam Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis esset, nisi frangerentur opes Gallorum, de se quoque pauca, nec falsa, nec immodica, adjecit. Latè cum frequenti assensu consulem audiverunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos credentes; rege superato, nullum momentum in solis per se Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore abesse (Romæ tunc erat) credere consul, gnarum locorum hominumque, & cuius interesset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem ejus arcescit à Pergamo, hortatusque ad capeffendum secum bellum, pollicentem suam suorumque operam, domum ad comparandum dimittit. Paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad Magnesiam occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus ducentis, Athenæo fratre jussio cum ceteris copiis subsequi; commendatâ iis custodiâ Pergami, quos fratri regnoque debuerat scribere Livius, T. Quintio, P. Alio consulis.

U.C. 563.
a.C. 189.

que fidos credebat. Consul collaudato juvene, cum omnibus copiis ad Mæandrum progressus, castra posuit, quia vado superari amnis non poterat, & contrahendæ naves erant ad exercitum trajiciendum.

*Iter con-
lis.*

XIII. Transgressi Mæandrum, ad Hieran Comen pervenerunt. Fanum ibi augustum Apollinis & oraculum: sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. Hinc alteris castris, ad Harpasum flumen ventum est: quò legati ab Alabandis venerunt, ut castellum, quod ab ipsis nuper descisset, aut auctoritate aut armis cogeret jura antiqua pati. Eòdem & Athenæus Eumenis & Attali frater, cum Cretenfi Leuso & Corrago Macedone, venit. mille pedites mistarum gentium, & trecentos equites secum adduxerunt. Consul tribuno militum misso cum modica manu, castellum vi receptum Alabandenſibus reddit. ipse nihil viâ digressus, ad Antiochiam super Mæandrum amnem posuit castra. Hujus amnis fontes Celænis oriuntur. Celænæ urbs, caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celænis: novæque urbi Apameæ nomen inditum, ¹ ab Apamea sorore Seleuci regis. Et Marſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. Famaque ita tenet, Celænis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu certasse. Mæander ex arce summa Celænarum ortus, mediâ urbe decurrens, per Caras primùm, deinde Ionas, in sinum maris editur, qui inter Prienen & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus Antiochi filius, ex fœdere iſto cum

¹ Ab Apamea sorore Seleuci] Imo uxore Seleuci, filia Artabazi, matre Antiochi Soteris, qui conditor urbis Apameæ fuit.

LIBER XXXVIII. 519

Scipione , ad frumentum exercitui dandum U.C. 563.
 venit. Parva disceptatio de Attali auxiliariis A.C. 189.
 orta est : quòd Romano tantum militi pactum
 Antiochum , ut daretur frumentum , Seleucus
 dicebat. ² Discussa ea quoque est constantiâ
 consulis , qui ³ dimisso tribuno edixit , ne Ro-
 mani milites acciperent , priusquam Attali au-
 xilia accepissent. Inde ad ⁴ Gordiutichos , quod
 vocant , processum est. ex eo loco ad Tabas
 tertiis castris perventum. in finibus Pisidarum
 posita est urbs , in ea parte quæ vergit ad Pam-
 phylum mare. ⁵ Integris viribus regionis ejus ,
 feroces ad bellandum habebat viros. Tum quo-
 que equites , in agmen Romanum eruptione
 factâ , haud modicè primo impetu turbavere :
 deinde ut apparuit , nec numero se , nec vir-
 tute pares esse , in urbem compulsi , veniam
 erroris petebant , dedere urbem parati. ⁶ quin-
 que & viginti talenta argenti , & ⁷ decem mil-
 lia medimnûm tritici imperata. ita in deditio-
 nem accepti.

XIV. Tertio inde die ad Chaum amnem per-
 ventum : inde profecti , Erizam urbem primo
 impetu ceperunt. ad Thabusion castellum im-
 minens flumini Indo ventum est : cui fecerat
 nomen Indus ab elephante dejectus. Haud pro-
 cul à Cibra abefant : nec legatio ulla à Moa-

² Discussa ea quoque est
constantia consulis] Quum
 de nulla alia disceptatione
 mentio superius facta sit,
 non est hic locus particulæ
quoque. Itaque ea aut re-
 cidenda , aut immutanda
 est.

³ Dimisso tribuno] Per le-
 giones & corpora exercitûs.
 Magis tamen placeret *misso*.

⁴ Gordiutichos , quod vo-
 cant] *Γορδιούχιος* , urbis
 nomen.

⁵ Integris viribus] Olim ,
 quum integræ vires essent.

⁶ Quinque & viginti ta-
 lenta] Marcæ argenti no-
 strates 2343. cum uncis 8.

⁷ Decem millia medim-
 nûm] Modii Romani 60000.
 nostrates 46250.

U.C. 563.
a.C. 189.

gete, tyranno civitatis ejus, homine ad omnia infido atque importuno, veniebat. Ad tentandum ejus animum C. Helvium cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus, consul præmittit. Huic agmini jam fines ingredienti legati occurrerunt, nunciantes paratum esse tyrannum imperata facere. orabant ut pateatus fines iniret, cohiberetque à populatione agri militem: ¹ & in coronam auream quindecim talenta afferebant. Helvius integros à populatione agros servaturum pollicitus, ire ad consulem legatos jussit: quibus eadem referentibus consul, *Neque Romani*, inquit, *bonæ voluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus; & ipsum talem esse inter omnes constat, ut de pœna ejus magis, quàm de amicitia nobis cogitandum sit.* Perturbati hac voce legati, nihil aliud petere, quàm ut coronam acciperet, veniendique ad eum potestatem tyranno, & copiam loquendi ac purgandi se faceret. Permissu consulis, postero die in castra tyrannus venit. vestitus comitatusque vix ad privati modicè locupletis habitum: & oratio fuit summissa & infracta, extenuantis opes suas, urbiumque suæ ditionis egestatem querentis.

¹ *Et in coronam auream quindecim talenta*] Quindecim talenta argenti data coronæ nomine. Etenim constat coronarum nomine intellectum esse quidquid non ex tributi necessitate, sed tanquam à volentibus muneris loco daretur imperanti. Non tamen negamus veras quoque coronas datas esse imperatoribus Romanis à provinciis & regibus, quæ in triumpho ferrentur, ut

passim in descriptionibus triumphorum hujus ævi memorat Livius. Sed hinc tantummodo sequitur, & coronas magni interdum ponderis, & aurum coronæ nomine à civitatibus dari solita. Utrumque veniebat nomine *aure coronarii*, cujus frequens apud scriptores mentio. Quindecim talenta æquant marcas seu selibras nostrates 1406. cum uncis 2.

LIBER XXXVIII. 521

Erant autem sub eo, præter Cibyram, Syleum U. C. 632.
 & quæ Alimne appellatur. Ex his, ut se suos- a. C. 189.
 que spoliaret, quinque & viginti talenta se
 confecturum, prope ut diffidens pollicebatur.
 Enimvero, inquit consul, ferri jam ludificatio
 ista non potest. Parum est, non erubuisse absen-
 tem, quum per legatos frustraveris nos, nisi præ-
 sens quoque in eadem impudentia persistas? Quin-
 que & viginti talenta tyrannidem tuam exhausti-
 rent? ² Quingenta ergo talenta nisi triduo nu-
 meras, populationem in agris, obsidionem in
 urbe expecta. Hac denunciatione conterritus,
 perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ:
 & paulatim illiberali adjectione, nunc ³ per
 cavillationem, nunc precibus & simulatis la-
 crymis, ad centum talenta est perductus. ad-
 jecta decem millia medimnûm frumenti. Hæc
 omnia intra sex dies acta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exerci-
 tus ductus, transgressusque Caularem amnem,
 posuit castra. Postero die est præter Caralitin
 paludem agmen ductum. ¹ ad Mandropolim
 manserunt. inde progredientibus ad Lagon pro-
 ximam urbem, metu incolæ fugerunt. Vacuum
 hominibus, & refertum rerum omnium copiâ
 oppidum diripuerunt. inde ab Lysis fluminis
 fonte, postero die ad Cobulatum amnem pro-
 gressi. Termessenses eo tempore Isiondensium
 arcem urbe captâ oppugnabant. inclusi, quum
 alia spes auxilii nulla esset, legatos ad consu-
 lem, orantes opem, miserunt. *cum conjugibus
 ac liberis in arce inclusos se mortem in dies au-*

² Quingenta talenta]
 Marcas argenti 46875. Cen-
 tum talenta, marcas 9375.

morosas argutias, quas Gal-
 li dicimus chicanes.

¹ Ad Mandropolim] No-
 men ignotum, & fortasse
 corruptum.

³ Per cavillationem] Per

U.C. 163. ferro, aut fame patiendam expectare. Volenti
 2.C. 189. consuli causa in Pamphylia divertendi oblata est. adveniēns obsidione Iſiondenſes exemit. Termesso pacem dedit, ² quinquaginta talentis argenti acceptis: item Aspendiis, ceterisque Pamphyliaē populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, postero ad Xylinen (quam vocant) Comen posuit castra. Profectus inde continentibus itineribus ad Cormasam urbem pervenit. Darſa proxima urbs erat. eam metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copiā invenit. Progredienti præter paludes, legati ab Lyſinoe dedentes civitatem venerunt. Inde in agrum Sagalassenum, ubere fertilemque omni genere frugum, ventum est. Colunt Pisidæ, longè optimi bello regionis ejus. quum ea res animos facit, tum agri fœcunditas, & multitudo hominum, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad finem præstò fuerat, prædatum in agros misit. tum demum fracta pertinacia est, ut ³ ferri agique res suas viderunt. Legatis missis, pacti quinquaginta talentis, & ⁴ viginti millibus medimnūm tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. Progressus inde ad Obri-mæ fontes, ad vicum, quem ⁵ Aporidos Comen vocant, posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta quum Apameam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis, profe-

² *Quinquaginta talentis*] 120000. nostratibus 91500.
 Marcis 4687. cum uncii 4.

³ *Ferri agique*] Vid. not.
 1. ad XXII. 3.

⁴ *Viginti millibus medimnūm*] Modiis Romanis

⁵ *Aporidos*] Possis suspicari *Acaridos*. Acaris est urbs Phrygiæ, propter quam situm fuisse vicum hunc probabile est, & ab ea nomen traxisse.

LIBER XXXVIII. 523

Atus eo die in Metropolitanum campum, po- U.C. 563.
stero die Dinias Phrygiæ processit. Inde Syn- a.C. 189.
nada venit; metu omnibus circâ oppidis de-
sertis. quorum jam prædâ grave agmen tra-
hens, vix quinque millium die toto itinere
perfecto, ad Beudos, quod vetus appellant,
pervenit. ad Anabura inde, & altero die ad
Alandri fontes, tertio ad Abbassum posuit ca-
stra. ibi plures dies stativa habuit: quia per-
ventum erat ad Tolistoboiorum fines.

XVI. Hi Galli, magna hominum vis, seu Gallorum
inopiâ agri, seu prædæ spe, nullam gentem, græcorum
per quam ituri essent, parem armis rati, Bren- origo.
no duce in Dardanos pervenerunt. ibi seditio
orta, & ad viginti millia hominum, cum Leo-
norio ac Lutario regulis, secessione factâ à
Brenno, in Thraciam iter averterunt. ubi cum
resistentibus pugnando, pacem petentibus sti-
pendium imponendo, Byzantium quum per-
venissent, aliquamdiu oram Propontidis vecti-
galem habendo, regionis ejus urbes obtinue-
runt. Cûpido inde eos in Asiam transeundi,
audientes ex propinquo quanta ubertas terræ
ejus esset, cepit: & Lyfimachiâ fraude captâ,
Chersonesoque omni armis possessâ, ad Hel-
lespontum descenderunt. Ibi verò exiguo di-
visam freto cernentibus Asiam, multo magis
animi ad transeundum accensi; nunciosque ad
Antipatrum præfectum ejus oræ de transitu
mittebant. quæ res quum lentiùs spe ipsorum
traheretur, alia rursus nova inter regulos orta
seditio est. Leonorius retro, unde venerat, cum
majore parte hominum repetit Byzantium: Lu-
tarius, Macedonibus per speciem legationis ab
Antipatro ad speculandum missis, duas tectas
naves, & tres lembos adimit. his alios atque
alios dies noctesque transvehendo, intra pau-

U.C. 563. cos dies omnes copias trajecit. Haud ita multo
 A.C. 189. post Leonorius, adjuvante Nicomede Bithyniæ
 rege à Byzantio transmisit. Coeunt deinde in
 unum rursus Galli, & auxilia Nicomedi dant
 adversùs ¹ Zyboeam, partem tenentem Bithy-
 niæ, gerenti bellum. Atque eorum maximè
 operâ devictus Zyboea est, Bithyniaque omnis
 in ditionem Nicomedis concessit. Profecti ex
 Bithynia, in Asiam processerunt. non plus ex
 viginti millibus hominum quàm decem armata
 erant: tamen tantum terroris omnibus, quæ
 cis Taurum incolunt, gentibus injecerunt, ut,
 quas adissent, quasque non adissent, pariter
 ultimæ propinquis, imperio parerent. Postremò
 quum tres essent gentes, Tolistoboii, Trocmi,
 Tectosagi; in tres partes, quâ cuique populo-
 rum suorum vectigalis Asia esset, diviserunt.
 Trocmis Hellesponti ora data; Tolistoboii
 Æolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea
 Asiæ sortiti sunt. Et stipendium totâ cis Tau-
 rum Asiâ exigebant. sedem autem ipsi circa
 Halyn flumen ceperunt. tantusque terror eo-
 rum nominis erat, multitudine etiam magnâ
 sobole auctâ, ut Syriæ quoque ad postremum
 reges stipendium dare non abnuerent. Primus
 Asiam incolentium abnuvit Attalus, pater regis
 Eumenis: audacique incepto, præter omnium
 opinionem, affuit fortuna: & signis collatis
 superior fuit. non tamen ita infregit animos
 eorum, ut absisterent imperio. Eadem opes
 usque ad bellum Antiochi cum Romanis man-
 serunt. tum quoque pulso Antiocho, magnam
 spem habuerunt, quia procul mari incoherent,
 Romanum exercitum ad se non perventurum.

*Sedem
 capiunt
 circa Ha-
 lyn.*

¹ Zyboeam] Vel potius Nicomedis fuisse non ab-
 Zyboeam, quem fratrem surda conjectura est.

LIBER XXXVIII. 525

XVII. Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis ejus quia bellum gerendum erat, pro concione milites ¹ maximè in hunc modum al-

locutus est consul: *Non me præterit, milites, omnium, quæ Asiam colunt, gentium Gallos famâ belli præstare. Inter mitissimum genus hominum ferox natio, pervagata bello prope Orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vasta scuta, prælongi gladii: ad hoc cantus inchoantium prælium, & ululatus, & tripudia, & quatientium scuta in patrium quemdam morem horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita atque insueta sunt, Græci, & Phryges, & Cares timeant.* ² *Romanis Gallici tumultus assuetis etiam vanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fuderunt majores nostros: ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum consternatos cædunt, fugantque: & plures prope de Gallis triumphi, quàm de toto Orbe terrarum acti sunt. Jam usque hoc cognitum est: si primum impetum, quem fervido ingenio & cæcâ irâ effundunt, sustinueris; fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma: mollia corpora, molles ubi ira consedit animos, sol, pulvis, sitis,* ³ *ut ferrum non admoveas, prosternunt. Non legionibus legiones eorum solum experti sumus, sed vir unus cum viro congregiundo. T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, do-*

U. c. 463.
a. C. 189.

Manlius
Cos. exerci-
tum hor-
tatur.

¹ Maximè in hunc modum] Sic infrà XXXIX. 9. hoc maximè modo. In hac locutione maximè idem est ac ferè.

² Romanis Gallici tumultus] Romanis vanitates quoque Gallici tumultus no-

tæ sunt, quemadmodum & tumultus ipse, utpote assuetis: Romani, utpote assueti Gallicis bellis, & illum ad terrorem compositum pugnandi morem norunt, & quàm vanus sit ille terror,
³ Ut] Etiam si.

U.C. 563. *cuerunt. Jam M. Manlius unus agmine scandentes*
 2.C. 189. *in Capitolium Gallos detrusit. Et illis majoribus*
nostris cum haud dubiis Gallis in terra sua geni-
tis res erat. Hi jam degeneres sunt; misti, &
Gallogræci verè, quod appellantur: sicut in fru-
gibus pecudibusque, non tantum semina ad ser-
vandam indolem valent, quantum terræ proprie-
tas cœlique, sub quo aluntur, mutat. Macedones,
qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam ac
Babyloniæ, quique alias sparsas per Orbem ter-
rarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyp-
tios degenerarunt. Masilia, inter Gallos sita, tra-
xit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis
quid ex Spartana dura illa & horrida disciplina
mansit? 4 Generosius in sua quicquid sede gigni-
tur: insitum alienæ terræ, in id quo alitur, na-
turâ vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gal-
licis oneratos armis, sicut in acie Antiochi ceci-
distsis, victos victores cædetis. Magis id vereor,
ne parum inde gloriæ, quàm ne nimium belli sit.
Attalus eos rex sæpe fudit fugavitque. Nolite
existimare, belluas tantum recens captas ferita-
tem illam sylvestrem primò servare, deinde,
quum diu manibus humanis alantur, mitescere;
in hominum feritate mulcenda, non eamdem na-
turam esse. Eosdemne hos creditis esse, qui patres
eorum avique fuerunt? Extorres inopiâ agrorum
profecti domo per asperrimam Illyrici oram; Pæo-
niam inde & Thraciam, pugnando cum ferocis-
simis gentibus, emensi, has terras ceperunt. Du-
ratos eos tot malis exasperatosque accepit terra,
quæ copiâ rerum omnium saginaret. uberrimo

4 Generosius in sua quid-
 quid sede gignitur] Nihil
 hic videtur opus esse muta-
 tione. Interdum enim quid-
 quid pro quidque positum

reperitur. Sic Cicero pro
 Cluent. n. 52. sed ut quid-
 quid ego apprehenderam,
 statim accusator extorquebat
 è manibus.

agro, mitissimo cælo, clementibus accolarum in-
 genis, omnis illa, cum qua venerant, mansue-
 facta est feritas. Vobis, mehercule, Martis viris,
 cavenda ac fugienda quamprimum amœnitas est
 Asiæ: tantum hæ peregrinæ voluptates ad extin-
 guendum vigorem animorum possunt; tantum
 contagio disciplinæ morisque accolarum valet.
 Hoc tamen feliciter evenit, quod sicut vim ad-
 versus vos nequaquam, ita famam apud Græcos
 parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt:
 bellicque gloriam victores eamdem inter socios ha-
 bebitis, quam si servantes antiquum specimen ani-
 morum Gallis vicissetis.

XVIII. Concione dimissâ, missisque ad
 Epissognatum legatis, qui unus ex regulis &
 in Eumenis amicitia manserat, & negaverat
 Antiocho adversus Romanos auxilia, castra
 movit. primo die ad Alandrum flumen, postero
 ad vicum quem vocant Tyscon, ventum. Eò
 legati Oroandensium quum venissent amici-
 tiam petentes, ^{Galatiam in-} ^{grediun-}
^{tur Ro-}
^{mani.} ¹ ducenta talenta iis sunt im-
 perata: precantibusque ut domum renuntia-
 rent, potestas facta. Ducere inde exercitum
 consul ad Plitendum: deinde ad Alyattos ca-
 stra posita. Eò missi ad Epissognatum redierunt,
 & legati cum illis reguli orantes, ne ² Tectos-
 sagis bellum inferret. ipsum in eam gentem itu-
 rum Epissognatum, persuasurumque ut imperata
 faciant. Data venia regulo. Duci inde exerci-

¹ Ducenta talenta] Mar-
 cæ argenti 18750.

² Tectosagis] Debit Li-
 vius scribere Tolistoboiis. Ita
 enim habet Polybius, unde
 hæc desumpta sunt. Et verò
 legati Epissognati infrâ hoc
 ipso capite nunciant eos ad

quos profectus erat ille re-
 gulus, Olympum montem pe-
 tere. Oroandensium autem
 legati c. seq. narrant Toli-
 stoboiorum civitatem Olym-
 pum montem cepisse: diversos
 Tectosagos alium montem,
 qui Magaba dicatur, petiisse.

V.C. 563. tus per Axylon (quam vocant) terram coe-
 a.C. 189. ptus. Ab re nomen habet. non ligni modò
 quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum
 aliud alimentum fert ignis. Fimo bubulo pro
 lignis utuntur. Ad Cuballum Gallogræciæ ca-
 stellum castra habentibus Romanis, apparuere
 cum magno tumultu hostium equites. nec tur-
 barunt tantùm stationes Romanas repentè in-
 vecti, sed quosdam etiam occiderunt. qui tu-
 multus quum in castra perlatus esset, effusus
 repentè omnibus portis equitatus Romanus fu-
 dit fugavitque Gallos, & aliquot fugientes
 occidit. Inde consul, ut qui jam ad hostes per-
 ventum cerneret, explorato deinde, & cum
 cura coacto agmine procedebat. continentibus
 itineribus quum ad Sangarium flumen perve-
 nisset, pontem, quia vado nusquam transitus
 erat, facere instituit. Sangarius ex Adoreo
 monte per Phrygiam fluens, miscetur ad Bi-
 thyniam Thymbri fluvio. inde major jam ge-
 minatis aquis per Bithyniam fertur, & ³ in
 Propontidem sese effundit; non tamen tam
 magnitudine memorabilis, quàm quòd piscium
 accolis ingentem vim præbet. Transgressis pon-
 te perfectò flumen, præter ripam euntibus Gal-
 li Matris Magnæ à Pessinunte occurrere cum
 insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine,
 deam Romanis viam belli & victoriam dare,
 imperiumque ejus regionis. Accipere se omen
 quum dixisset consul, castra eo ipso loco po-
 suit. postero die ad Gordium pervenit. Id haud
 magnum quidem oppidum est, sed ⁴ plusquam
 mediterraneum celebre & frequens emporium.
 tria maria pari ferme distantia intervallo ha-

³ In Propontidem sese ef-
 fundit] Imo in Pontum.

⁴ Plusquam mediterraneum]

Plus quàm solet fre-
 quentari emporium mediis
 in terris longè à mari situm.
 bet :

bet : 5 ad Hellepontum , ad Sinopen , & alte- U.C. 189.
 rius oræ littora , quâ Cilices maritimi colunt. a.C. 189.
 multarum magnarumque præterea gentium fi-
 nes contingit , quarum commercium in eum
 maximè locum mutui usus contraxere. id tum
 desertum fugâ incolarum oppidum , refertum
 idem copiâ rerum omnium invenerunt. Ibi sta-
 tiva habentibus legati ab Epopsognato vene-
 runt , nūciantes , *Profectum eum ad regulos*
Gallorum , nihil æqui impetrasse. ex campestribus
vicis agrisque frequentes demigrare , & cum
conjugibus ac liberis , quæ ferre atque agere pos-
sent præ se agentes portantesque , Olympum mon-
tem petere , ut inde armis locorumque situ sese
tueantur.

XIX. Certiora postea Oroandensium legati Galli is
 attulerunt. *Tolistoboiorum civitatem Olympum* montes
montem cepisse : diversos Tectosagos alium mon- confa-
tem , qui Magaba dicatur , petisse. Trocmos , con- giunt.
jugibus ac liberis apud Tectosagos depositis , ar-
matorum agmine Tolistoboïis statuiffe auxilium
ferre. Erant autem tunc trium populorum re-
guli Ortiagon , & Combolomarus , & Gaulo-
tus. Iis hæc maximè belli ratio sumendi fue-
rat , quòd , quum montes editissimos ejus re-
gionis tenerent , convectis omnibus , quæ ad
usum quamvis longi temporis sufficerent , tæ-
dio se fatigaturos hostes censebant. Nam neque
ausuros per tam ardua atque iniqua loca subire
eos : & si conarentur , vel parvâ manu prohiberi
ac deturbari posse. nec quietos in radicibus gelido-
rum montium sedentes , frigus , aut inopiam la-
turos. Et quum ipsa altitudo locorum eos tuta-
retur , fossam quoque & alia munimenta ver-

[*Ad Hellepontum*] In- lesponsus sumatur pro re-
 telligendum est mare ad gione , non pro mari.
 Hellepontum : ita ut Hel-

U.c. 563. a.C. 189. ticibus iis, quos infederant, circumjecere. Minima apparatus missilium telorum cura fuit, quòd saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant.

Consul
ad Olym-
pum mon-
tem ducit,
quem ce-
perant
Tolisto-
boii.

XX. Consul, quia non cominus pugnam, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, ¹ velitarium hastarum, sagittarum, glandisque, & modicorum qui fundâ mitti possent lapidum, paraverat: instructusque missilium apparatu, ad Olympum montem ducit, & à quinque ferme millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus & Attalo progressum eum, ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum visendum, equites hostium, duplex numerus, effusi castris in fugam averterunt. occisi quoque pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda processit, quia nemo hostium extramunimenta processit, tutò circumvectus montem, animadvertit meridianâ regione terrenos, & placidè acclivos ² ad quemdam finem colles esse; ad Septentrionem arduas & rectas prope rupes: atque, omnibus ferme aliis inviis, itinera tria esse: unum medio monte, quâ terrena erant; duo difficilia, ab hiberno solis ortu, & ab æstivo occasu. Hæc contemplatus, eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacrificio factò, quum primis hostiis litasset, trifariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quâ æquissimum aditum præbebat mons, adscendit. L. Manlium fratrem ab hi-

¹ Velitarium hastarum] Earum brevem descriptionem pete ex not. 2. ad l. XXIV. c. 34. ² Ad quemdam finem] Usque ad quamdam altitudinem.

LIBER XXXVIII. 531

berno ortu , quoad loca patiantur & tutò pos-
 fit , subire jubet : si qua periculosa & prærupta
 occurrant , non pugnare cum iniquitate loco-
 rum , neque inexsuperabilibus vim afferre ; sed
 obliquo monte ad se declinare , & suo agmini
 conjungi. C. Helvium cum tertia parte cir-
 cumire sensum per infima montis , deinde ab
 æstivo occasu erigere agmen. Et Attali auxilia
 trifariam æquo numero divisit : secum esse ip-
 sum juvenem iussit. Equitatum cum elephantis
 in proxima tumulis planitie reliquit. Edictum
 præfectis , ut intenti quid ubique geratur ani-
 madvertant ; opemque ferre , ³ quò postulent
 res , properent.

XXI. Galli duobus lateribus satis fidentes
 invia esse , ab ea parte quæ in meridiem verge-
 ret , ut armis clauderent viam , quatuor ferme
 millia armatorum ad tumulum imminensem
 viæ , minùs mille passuum à castris , occupan-
 dum mittunt ; eo se rati velut castello iter im-
 pedituros. Quod ubi Romani viderunt , expe-
 diunt sese ad pugnam. ante signa modico inter-
 vallo velites eunt , & ab Attalo Cretenses sa-
 gittarii , & funditores , ¹ & Tralli Thraces :
 signa peditum , ut per arduum , leni gradu du-
 cuntur , ita præ se habentium scuta , ut mis-
 filia tantùm vitarent , pede collato non vide-
 rentur pugnaturi. Missilibus ex intervallo loci
 prælium commissum est ; primò par , Gallos
 loco adjuvante , Romanos varietate & copiâ
 telorum. Procedente certamine , nihil jam æqui
 erat. scuta longa , ceterùm ad amplitudinem
 corporum parum lata , & ea ipsa plana , malè

*Prælium
 commissum.*

³ Quò postulent res] Ma-
 gis videretur ex more Livii
 postulet.

¹ Et Tralli Thraces] Lege

& Tralli , & Thraces. Tral-
 li enim sunt non è Thracia ,
 sed ex Illyrico. Vid. suprâ ,
 XXXI. 35. & XXXIII. 4.

U.C. 563. tegebant Gallos. Nec jam tela habebant, præ-
 a.C. 189. ter gladios: quorum, quum manum hostis non
 confereret, nullus usus erat. Saxi, nec modicis, ut quæ non præparassent, sed quod cuique temere trepidanti ad manum venisset, ² ut insueti, nec arte, nec viribus adjuvantes ictum, utebantur. sagittis, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur: nec quid agerent, irâ & pavore obcæcatis animis, cernebant: & erant deprehensi genere pugnæ, in quod minimè apti sunt. Nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum; ita ubi ex occulto & procul levibus telis vulnerantur, nec quò ruant cæco impetu habent, velut feræ transfixæ, in suos temere incurrunt. Detegebat vulnera eorum, quòd nudi pugnant, & sunt ³ fusa & candida corpora, ⁴ ut quæ nunquam, nisi in pugna, nudentur: ita & plus sanguinis è multa carne fundebatur, & foediores patebant plagæ, & candor corporum magis sanguine atro maculabatur. Sed non tam patentibus plagis moventur. interdum ⁵ insectâ cute, ubi latior, quàm altior plaga est, etiam

Missili-
 bus Galli
 turbantur.

² *Ut insueti*] Videtur ex-
 cidisse vocula &, quæ re-
 sponderet membro præce-
 denti *nec modicis*. Saxi nec
 modicis utebantur, &, ut-
 pore insueti, ita utebantur,
 ut nec arte, nec viribus ad-
 juvarent ictum.

³ *Fusa . . corpora*] Levia,
 & multâ carne teretia, ut
 nihil asperum, nihil sca-
 brum, quod in corporibus
 macilentis contingit, emi-
 near.

⁴ *Ut quæ nunquam, nisi
 in pugna, nudentur*] Notat

his verbis Livius diversita-
 tem à consuetudine Roma-
 norum & Græcorum, apud
 quos frequens balnei & pa-
 læstræ usus.

⁵ *Insectâ cute*] Intus sectâ
 cute. Ipsi secant cutem, ubi,
 latiore quàm profundiore
 plagâ, spes est evelli posse
 telum quo vulnerati sunt:
 atque sic dilatatis plagis, eo
 se gloriosius pugnare pu-
 tant, latas illas plagas, tan-
 quam pignora fortitudinis,
 ostentantes.

LIBER XXXVIII. 533

gloriosius se pugnare putant. Iidem, quum ^{U.c. 63.} aculeus sagittæ aut glandis abditæ introrsus te- ^{a. C. 189.} nui vulnere in speciem urit, & ⁶ scrutantes quæ vellant, telum non sequitur, tum in rabiem & pudorem tam parvæ perimentis pestis versi, prosternunt corpora humi, sic ut passim procumberent. Alii ruentes in hostem undique configebantur: & quum cominus venerant, gladius à velitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parvam habet: & in dextra hastas, quibus eminus utitur. gladio Hispaniensi est cinctus. quòd si pede collato pugnandum est, translatis in lævam hastis, stringit gladium. Pauci supererant jam Gallorum, qui posteaquam ab levi armatura superatos se viderunt, & instare legionum signa, effusâ fugâ castra repetunt, pavoris & tumultûs jam plena: ⁷ ut ubi feminæ, puerique, & alia imbellis turba permista esset. Romanos victores deserti fugâ hostium acceperunt tumuli.

*Effusâ
fugâ ca-
stra repe-
runt.*

XXII. Sub idem tempus L. Manlius & C. Helvius quum, quoad viam colles obliqui dederunt, adscendissent, posteaquam ad invia ventum est, flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter: & sequi consulis agmen modico uterque intervallo, velut ex composito, cœperunt; quod primò optimum factu fuisset, in id necessitate ipsâ compulsi. Subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo sæpe usui fuerunt: ut primis fortè deturbatis, secundi & tegant pulsos, & integri pugnam excipiant. Consul, posteaquam ad tumulos ab

⁶ *Scrutantes quæ vellant*] Lege, nullâ prorsus mutatione, *scrutantes quæ evellunt.* Non enim scrutandum erat ipsis quid evellerent,

sed quâ viâ infixum & interdum abditum telum evellerent.

⁷ *Ut ubi*] Quum in iis, nempe castris.

U.C. 563.
a. C. 189.

levi armatura captos prima signa legionum pervenerunt, respirare, & conquiescere paulisper militem jubet: simul strata per tumulos corpora Gallorum ostentat: *Et quum levis armatura tale praelium ediderit, quid ab legionibus, quid ab iustis armis, quid ab animis fortissimorum militum expectari? Castra illis capienda esse, in qua compulsus ab levi armatura hostis trepidet.* Præcedere tamen jubet levem armaturam: quæ, quum staret agmen, colligendis per tumulos telis, ¹ ut missilia sufficerent, haud segne id ipsum tempus consumpserat. Jam castris appropinquabant: & Galli, ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum, quum, quo plures ac densiores erant, eo minus vani quicquam intercideret teli, intra valium momento temporis compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra vis ingens missilium telorum coniciebatur: & vulnerari multos, clamor permixtus mulierum atque puerorum ploratibus significat. In eos qui portas stationibus suis clausuerant, legionum antesignani pila conjecerunt. hi verò non vulnerabantur, sed transverberatis scutis plerique inter se conserti hærebant: nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt.

*Castra
Gallorum
capiuntur.*

XXIII. Patentibus jam portis, priusquam irrumperent victores, fuga è castris Gallorum in omnes partes facta est. ruunt cæci per vias, per invia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant: nihil præter hostem metuunt. itaque plerique præcipites per vastam altitudinem pro-

¹ *Ut missilia sufficerent*] Ut copia sibi esset missilium in novum certamen.

LIBER XXXVIII. 535

lapſi aut debilitati exanimantur. Conſul caſtris captis , ¹ direptione prædæque abſtinet militem. ſequi pro ſe quemque , & inſtare , & percuſſis pavorem addere jubet. Supervenit & alterum cum L. Manlio agmen: nec eos caſtra intrare ſinit ; protinus ad perſequendos hoſtes mittit : & ipſe paulo poſt , traditâ captivorum cuſtodiâ tribunis militum , ſequitur : debellatum ratus , ſi in illo pavore quàm plurimi cæſi forent , aut capti. Egreſſo conſule , C. Helvius cum tertio agmine advenit. nec continere ſuos à direptione caſtrorum valuit : prædæque eorum , iniquiſſimâ ſorte , qui pugnæ non interfuerant , facta eſt. Equites diu ignari & pugnæ & victoriæ ſuorum , ſteterunt. deinde & ipſi , quantum equi in colles ſubire poterant , ſparſos fugâ Gallos circa radices montis conſectati cecidere , aut cepere. Numerus interfectorum haud facilè iniri potuit , quia latè inter omnes amfractus montium fugaque & cædes fuit : & magna pars rupibus inviſis in profundæ altitudinis convalles delapſa eſt , pars in ſylvis vepribuſque occiſa. Claudius , qui bis pugnatum in Olympo monte ſcribit , ad quadraginta millia hominum cæſa auctor eſt. Valerius Antias , qui magis immodicus in numero augendo eſſe ſolet , non plus decem millia. Numerus captivorum haud dubiè millia quadraginta explevit : quia omnis generis ætatiſque turbam ſecum traxerant , demigrantium magis , quàm in bellum euntium modo. Conſul armis hoſtium in uno concrematis cumulo , ceteram prædam conferre omnes juſſit : & aut vendidit quod ejus in publicum redigendum erat ; aut cum

U.C. 563.
a.C. 189.

¹ Direptione prædæque abſtinet militem. Sequi pro ſe quemque jubet] Sic interpungendum eſt. Abſtinet , id eſt , arcet , prohibet.

U.C. 563.
a.C. 189.

cura, ut quàm æquissima esset, per milites divisit. Laudati quoque pro concione omnes sunt, donatique pro merito quisque: ante omnes Attalus, summo ceterorum assensu. nam singularis ejus juvenis quum virtus & industria in omnibus laboribus periculisque, tum modestia etiam fuerat.

In Te-
ctofagos
proficisci-
tur Cos.

Galle
captivæ
facinus.

XXIV. Supererat bellum integrum cum Tectofagis. Ad eos profectus consul, tertiis castris Ancyram, nobilem in illis locis urbem, pervenit: unde hostes paulo plus decem millia aberant. Ubi quum stativa essent, facinus memorabile à captiva factum est. ¹ Ortiagontis reguli uxor formâ eximiâ custodiebatur inter plures captivas: cui custodiæ centurio præerat, & libidinis & avaritiæ militaris. Is primò ejus animum tentavit. quem quum abhorrentem à voluntario videret stupro, corpori, ² quod servum fortunâ erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, ³ spem redditûs ad suos mulieri facit; & ne eam quidem, ut amans, gratuitam. certo auri pondere pactus; ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis nuncium ad suos mitteret. Locum prope flumen constituit: quò duo, ne plus, necessarij captivæ cum auro venirent nocte insequenti, ad eam accipiendam. Fortè ipsius mulieris servus inter captivos ejusdem custodiæ erat. hunc nuncium primis tenebris extra stationes centu-

¹ Ortiagontis reguli uxor]
Nomine Chiomara.

² Quod servum fortunâ
erat] Magis placeret, for-
tuna fecerat.

³ Spem redditûs ad suos

mulieri facit; & ne eam qui-
dem, ut amans, gratuitam.
certo auri] Sic distinximus,
ut vox gratuitam regatur à
verbo facit. Ut amans, id
est, quod consentaneum
erat facere amantem.

LIBER XXXVIII. 537

rio educit. Nocte insequenti & duo necessarii ^{U.c. 163.}
mulieris ad constitutum locum, & centurio ^{a. C. 189.}
cum captiva venit. ubi quum aurum ostende-
rent, quod summam talenti Attici (tanti enim
pepigerat) expleret, mulier linguâ suâ, strin-
gerent ferrum, & centurionem pensantem au-
rum occiderent, imperavit. Jugulati præcisum
caput ipsa involutum veste ferens, ad virum
Ortiagontem, qui ab Olympo domum refuge-
rat, pervenit. quem priusquam complectere-
tur, caput centurionis ante pedes ejus abjecit:
mirantique cujusnam id caput hominis, aut
quod id facinus haudquaquam muliebri esset,
& injuriam corporis, & ultionem violatæ per
vim pudicitiae confessâ viro est: aliâque (ut
traditur) sanctitate & gravitate vitæ, hujus
matronalis facinoris decus ad ultimum conser-
vavit.

XXV. Ad Ancyram in stativa Tectosagûm ^{Tectosagûm legat.}
oratores ad consulem venerunt, petentes, ne
antè ab Ancyra castra moveret, quàm collo-
tus cum suis regibus esset. nullas condiciones
pacis iis non bello fore potiores. Tempus in
posterum diem constituitur, locusque, qui ma-
ximè medius inter castra Gallorum & Ancy-
ram est visus. Quò quum consul ad tempus
cum præsidio quingentorum equitum venisset,
nec ullo Gallorum ibi viso regressus in castra
esset; oratores iidem redeunt, excusantes reli-
gione objectâ venire reges non posse. principes
gentis, per quos æquè res transigi posset, ven-
turos. Consul se quoque Attalum missurum
dixit. Ad hoc colloquium utrimque ventum
est. trecentos equites Attalus præsidii causâ
quum adduxisset, ⁱ jactæ sunt pacis conditio-

ⁱ Jactæ sunt pacis condi-
tionis] Lege potius, jacta-
tæ, id est, agitatae, hinc
& inde pensatae.

U.c. 563.
a. C. 189

Galli
insidiantur
consu-
li.

nes. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat, convenit, uti consul regesque eo loco postero die congredierentur. Frustratio Gallorum eò spectabat, primùm, ut tererent tempus, donec res suas, cum quibus periclitari nolebant, cum conjugibus ac liberis trans Halyn flumen trajicerent; deinde, quòd ipsi consuli, parum cauto adversùs colloqui fraudem, insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. Et successisset fraudi, ni pro jure gentium, cujus violandi consilium initum erat, stetisset fortuna. Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt: tutius id futurum tribunis ratis, quia consulis præsidium & ipsum pro statione habituri erant hosti oppositum. suam tamen alteram stationem propius castra sexcentorum equitum posuerunt. Consul, affirmante Attalo venturos reges & transigi rem posse, profectus è castris, quum, eodem quo antea præsidio equitum, quinque millia ferè processisset, nec multum à constituto loco abesset; repentè concitatis equis cum impetu hostili videt Gallos venientes. Constituit agmen, & expedire tela animosque equitibus jussis, primò constanter initium pugnæ accepit, nec cessit: dein, quum prægravaret multitudo, cedere sensim, nihil confusis turmarum ordinibus, cœpit: postremò, quum jam plus in mora periculi, quàm in ordinibus conservandis præsidii esset, omnes passim in fugam effusi sunt. Tum verò instare dissipatis Galli, & cedere; magnaue pars oppressa foret, ni statio pabulatorum sexcenti equites occurrissent. Ii procul clamore pavido suorum exaudito, quum tela equosque expedis-
sent, integri profligatam pugnam accepe-

runt. Itaque versa extemplo fortuna est, ver-
sus in victores à victis terror. Et primo impetu
fusi Galli sunt, & ex agris concurrebant pa-
bulatores, & undique obuius hostis Gallis
erat: ut ne fugam quidem facilem aut tutam
haberent, quia recentibus equis Romani fessos
sequebantur. Pauci ergo effugerunt: captus est
nemo: major multo pars ² per fidem violati
colloquii pœnas morte luerunt. Romani ar-
dentibus irâ animis, postero die omnibus co-
piis ad hostem perveniunt.

XXVI. Biduum naturâ montis per se ipsum
explorandâ, ne quid ignoti esset, absumpsit
consul. tertio die quum auspicio operam de-
disset, deinde immolasset, in quatuor partes *Prælium*
divisas copias educit: duas ut medio monte
duceret, duas ab lateribus ut adversus cor-
nua Gallorum erigeret. Hostium quod roboris
erat, Tectosagi & Trocmi mediam tenebant
aciem, millia hominum quinquaginta. equita-
tum (quia equorum nullus inter inæquales ru-
pes usus erat) ad pedes deductum, decem mil-
lia hominum, ab dextro locaverunt cornu.
Ariarathis Cappadoces & ¹ Morzi auxiliares
in lævo quatuor ferme millium numerum ex-
plebant. Consul, sicut in Olympo monte, pri-
ma in acie locatâ levi armaturâ, telorum om-
nis generis ut æquè magna vis ad manum esset,
curavit. Ubi appropinquarent, omnia eadem
utrimque, quæ fuerant in priore prælio, erant,
præter animos & victoribus ab re secunda au-
ctos, & hostibus fractos: quia etsi non ipsi vi-
cti erant, suæ gentis hominum cladem pro sua

² Per fidem violati collo- per fas ac fidem decepti.
quii pœnas] Pœnas collo- I Morzi auxiliares] Mor-
quii interpolatâ fide fraudu- zes fuit Paphlagonum rex.
lenter violati. Sic l. I. c. 9.

U.C. 663
a.C. 189.

ducebant. itaque à paribus initiis cœpta res eundem exitum habuit. Velut nubes levium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant: & stantes, quo densiores erant, hoc plura, ² velut destinatum petentibus, vulnera accipiebant. Consul jam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus, & aliâ turbâ auxiliorum, aciem promovit.

*Vincunt
Romani.*

XXVII. Galli, & memoriâ Tolistoboiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, fessique & stando & vulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad castra inclinavit: sed pauci intra munimenta se recepere: pars major dextrâ lævâque ¹ prælati, quâ quemque impetus tulit, fugerunt. victores usque ad castra secuti, ceciderunt terga: deinde in castris cupiditate prædæ hæserunt, nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutius steterunt, quia serius ad eos perventum est. ceterum ne primum quidem coniectum telorum tulerunt. ² Consul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos qui in cornibus fuerant, protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spatium secuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt: reliqui flumen Halyn trajecerunt. Romanorum magna pars eâ nocte in hostium castris mansit. ceteros in sua castra

² *Velut destinatum petentibus*] Romanis tanquam ad scopum tela dirigentibus. *Destinatum* hic intelligendum est *scopus*.

¹ *Prælati*] Impetu fugæ præter castra ablati.

² *Consul, qui*] Mallemus quia.

LIBER XXXVIII. 54F

consul reduxit. postero die captivos prædam-
que recensuit: quæ tanta fuit, quantam avi-
dissima rapiendi gens, quum cis montem Tau-
rum omnia armis per multos tenuisset annos,
coacervare potuit. Galli ex dissipata passim fu-
ga in unum locum congregati, magna pars
saucii aut inerimes, nudati omnibus rebus,
oratores de pace ad consulem miserunt. Eos
M. nlius Ephesum venire iussit. ipse (jam enim
medium autumnus erat) locis gelidis propin-
quitate Tauri montis excedere properans, vi-
ctorem exercitum in hiberna maritimæ oræ re-
duxit.

XXVIII. Dum hæc in Asia geruntur, in ce-
teris provinciis tranquillæ res fuerunt. Cen-
sores Romæ T. Quintius Flamininus & M.
Claudius Marcellus senatum perlegerunt. prin-
ceps in senatu tertium lectus P. Scipio Afri-
canus: quatuor soli ¹ præteriti sunt, nemo cu-
ruli usus honore. Et in equitatu recensendo
mitis admodum censura fuit. ² Substructionem
super Æquimalium in Capitolio, & ³ viam
silice sternendam à porta Capena ad Martis lo-
caverunt. ⁴ Campani, ubi censerentur, sena-
tum consuluerunt: decretum, uti Romæ cen-

*Censura
asia.*

¹ *Præteriti*] Vid. not. 1. ad IX. 30.

² *Substructionem super Æquimalium*] Locavere cen-
sores exstruendum ædificium
in Æquimalio, quæ area
nuda manserat ab eo tem-
pore, quo ædes Mælii dirutæ
fuerant. Vid. suprâ I. IV.
c. 16. In Capitolio intelli-
ge, in clivo Capitolino,
non in arce ipsa.

³ *Viam... à porta Capena
ad Martis*] Antiquitus se-

mitam à porta Capena ad
Martis saxo quadrato stra-
tam fuisse docet Livius, X.
23. Hic jam non semita, sed
via, sternenda locatur, si-
lice tamen, non saxo qua-
drato. Martis ædes extræ
portam Capenam erat, res-
tante ipso Livio suprâ VII.
23. Vid. & c. 47. I. X. sub
finem.

⁴ *Campani, ubi censerentur*] Ex quo Capua à Ro-
manis capta fuerat, nullum

U.C. 563.
a.C. 189

*Fulvius
Cephalle-
niam re-
cipit.*

*Samai
desis-
cunt.*

*Oppu-
gnantur.*

ferentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Ti-beris duodecies campum Martium planaue urbis inundavit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter consul M. Fulvius, perdomitis Ætolis, quum trajecisset in Cephalleniam, circa civitates insulæ misit percunctatum, utrùm se dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallerent? Metus ad omnes valuit, ne deditionem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus inopis populi, vicenos & Nesiotæ, Cranii, Pallenses, & Samæi dederunt. Insperata pax Cephallenia affulserat: quum repentè una civitas, incertum quam ob causam, Samæi desciverunt. Quia opportuno loco urbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. ceterùm ipsine sibi eum finxerint metum, & timore vano quietem exuerint, an jactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est: nisi quòd, datis jam obsidibus, repentè portas clauserunt; & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentandam misericordiam parentum populariumque) desistere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde, posteaquam nihil pacati respondebatur, cœpta urbs est. apparatus omnem tormentorum machinarumque transvectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

XXIX. Nec ab Samæis quicquam, quo aut

erat in ea urbe corpus civitatis, nulli magistratus. Vid. suprà l. XXVI. c. 16. Hinc videtur oriri illa difficultas, ubinam censeretur de-

berent Campani.

[Nesiota] Nomen meritorè suspectum, per quo reponendum videtur Pronai, vel. Pronefi.

opera, aut hostis arceri posset, prætermisum U.C. 183.
a. C. 189. est. duabus tamen maximè resistebant rebus:

unâ, interiorem semper ¹ juxtâ validum prodiruto novum obstruentes murum; alterâ, eruptionibus subitis, nunc in opera hostium, nunc in stationes: & plerumque iis præliis superiores erant. Una ad coercendos inventa haud magna memoratu res est. Centum funditores ab Aegio, & Patris, & Dymis acciti. A pueris ii, more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata littora sunt, fundâ mare apertum incessentes, exercebantur. itaque longiùs certiùsque & validiore ictu, quàm Balearis funditor, eo telo usi sunt. Et est non simplicis habenæ, ut Balearica aliarumque gentium funda: sed ² triplex scutale crebris futuris duratum, ne ³ fluxâ habenâ volutetur in jactu glans, ⁴ sed librata quum sederit, velut nervo missa excutiat. coronas modici circuli magno ex intervallo loci assueti trajicere, non capita solùm hostium vulnerabant, sed quem locum destinassent oris. Ex fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebrò, neve tam audacter erumperent: adeo ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abscederent, & se cum Romanis stationibus pugnantes quietè spectarent. Quatuor menses obsidionem Same sustinuit. ⁵ Quum ex paucis

*Funditores
Achæos.*

¹ *Juxtâ validum*] Vel æquè validum, ac priorem: vel *juxtâ* erit prope, eum scilicet locum ubi prior murus fuerat.

² *Triplex scutale*] Vocem *scutale*, quæ nusquam fortasse alibi reperitur, interpretari videmur posse mediam fundæ partem, in qua

lapis ponitur.

³ *Fluxâ habenâ*] Si habenâ minùs firma sit.

⁴ *Sed librata quum sederit*] Sed quum glans manserit immota in fundo, dum libratur rotatâ habenâ...

⁵ *Quum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent*] Redundat rã eorum.

U. c. 563. a. C. 189. quotidie aliqui eorum caderent, aut vulnerarentur, & qui superarent, fessi & corporibus, & animis essent; Romani nocte per arcem, quam Cyatidem vocant, (⁶ nam urbs in mare devexa, in Occidentem vergit) muro superato, in forum pervenerunt. Samæi posteaquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum conjugibus ac liberis in majorem refugerunt arcem. inde postero die dediti, direpta urbe, sub corona omnes venierunt.

*Cof. in
Pelopon-
nesum tra-
jicit.*

XXX. Consul compositis rebus Cephallenia, præsidio Samæ imposito, in Peloponnesum, jamdiu arcessentibus Ægiensibus maximè ac Lacedæmoniis, trajecit. Ægium, à principio Achaici concilii, semper conventus gentis indicti sunt; seu dignitati urbis id, seu loci opportunitati datum est. Hunc morem Philopœmen eò primùm anno labefactare conatus, legem parabat ferre, ut in omnibus civitatibus, quæ Achaici concilii essent, in vicem conventus agerentur: & sub adventum consulis ¹ Damiurgis civitatum, qui summus est magistratus, Ægium evocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conventum edixit. quò quum appareret omnes ferè conventuros; consul quoque, quanquam Ægiensium favebat causæ, Argos venit: ubi quum disceptatio fuisset, & rem inclinatam cerneret, incepto destitit. Lacedæmonii deinde eum in sua certamina averterunt. Sollicitam eam civitatem exsules maximè habebant: quorum magna pars

⁶ Nam urbs] Quonam pertineat hæc parenthesis, unde pendeat, fatemur nos parum videre. Aliquid hîc excidisse suspicamur.

¹ Damiurgis] Damiurgi

ex vi vocabuli sunt ii qui publica negotia administrant: à δῆμος, Doricè δῆμος, populus, & ἔργον, opus. De iis vid. nostrum suprâ XXXII. 22.

LIBER XXXVIII. 545

in maritimis Laconicæ oræ castellis, ² quæ om- U.C. 563.
a.C. 189.
nis adempta erat, habitabant. id ægre patien-
tes Lacedæmonii, ut aliquem liberum ad mare
haberent aditum, si quando Romam, alióve
quò mitterent legatos, simulque ut emporium
& receptaculum peregrinis mercibus ad neces-
sarios usus esset, nocte adorti vicum mariti-
mum, nomine Lan, improvisò occupavere.
Vicani, quique ibi exsules habitabant, primò
inopinatâ re territi sunt: deinde sub lucem
congregati, levi certamine expulerunt Lace-
dæmonios. terror tamen omnem maritimam
oram pervasit: legatosque communiter, & ca-
stella omnia vicique, & exsules, quibus ibi
domicilia erant, ad Achæos miserunt.

XXXI. Philopœmen prætor, jam inde ab *Decretum
Achaorum
in Lacedæmonios.*
initio exsulum causæ & amicus, & auctor sem-
per Achæis minuendi opes & auctoritatem La-
cedæmoniorum, concilium querentibus dedit.
decretumque eo referente factum est, ¹ *Quum
in fidem Achaorum tutelamque T. Quintius &
Romani Laconicæ oræ castella & vicos tradidif-
sent, & quum abstinere his ex fœdere Lacedæmo-
nii deberent, Las vicus oppugnatus esset, cædes-
que ibi facta; qui ejus rei auctores affinesque es-
sent nisi dederentur Achæis, violatum videri fœ-
dus.* Ad exposcendos eos legati extemplo La-
cedæmonem missi sunt. Id imperium adeo su-
perbum & indignum Lacedæmoniis visum est,
ut, si antiqua civitatis fortuna esset, haud du-
biè arma extemplo capturi fuerint. maximè
autem consternavit eos metus, si semel primis
imperiis obediendo jugum acceperant, ne, id
quod jamdiu moliretur, Philopœmen exsuli-

² *Quæ omnis adempta erat*] Vid. suprà XXXV. 12. & not. 3. ad XXXIV. 35. ¹ *Quum in fidem Achæo-
rum*] Vid. suprà XXXV. 13.

U.C. 563. bus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur
 a.C. 189. irâ, triginta hominibus ex factione, cum qua
 consiliorum aliqua societas Philopœmeni at-
 que exsulibus erat, interfectis, decreverunt
 renunciandam societatem Achæis: legatosque
 extemplo Cephalleniam mittendos, qui consu-
 li M. Fulvio, quique Romanis Lacedæmonem
 dederent; orarentque eum, ut veniret in Pe-
 loponnesum ad urbem Lacedæmonem in fidem
 ditionemque populi Romani accipiendam.

*Achæi
 in Lacedæmonios
 bellum de-
 cernant.*

XXXII. Id ubi legati ad Achæos retulerunt,
 omnium civitatum, quæ ejus concilii erant,
 consensu, bellum Lacedæmoniiis indictum est.
 ne extemplo gereretur, hiems impediit. Incur-
 sionibus tamen parvis, latrocinii magis quàm
 belli modo, non terrâ tantùm, sed etiam na-
 vibus è mari fines eorum vastati. Hic tumultus
 consulem in Peloponnesum adduxit; jussuque
 ejus Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad dis-
 ceptandum acciti. Magna ibi non disceptatio
 modò, sed etiam altercatio fuit. cui consul,
 quum alia satis ¹ambitiosè, partem utramque
 fovendo, incerta respondisset, unâ denuncia-
 tione, ut bello abstinerent, donec Romam le-
 gatos ad senatum misissent, finem imposuit.
 Utrumque legatio missa Romam est. exsules
 quoque Lacedæmoniorum suam causam lega-
 tionemque Achæis injunxerunt. Diophanes &
 Lycortas, Megalopolitani ambo, principes le-
 gationis Achæorum fuerunt. qui dissidentes in
 republica, tum quoque minimè inter se con-
 venientes orationes habuerunt. Diophanes se-
 natui disceptationem omnium rerum permit-
 tebat; eos *optimè controversias inter Achæos ac*

*Legati
 ab utris-
 que Ro-
 mam mit-
 tuntur.*

¹ *Ambitiosè*] Molliter, & accommodatè ad gratiam
 captandam.

LIBER XXXVIII. 547

Lacedæmonios finituros esse : Lycortas ex præ-^{U.C. 169.}
ceptis Philopœmenis postulabat, ut Achæis, ^{a.C. 189.}
ex fœdere ac legibus suis, quæ decreissent,
agere liceret; libertatemque sibi illibatam,
cujus ipsi auctores essent, præstarent. Magnæ
auctoritatis apud Romanos tum gens Achæo-
rum erat: novari tamen nihil de Lacedæmoniis
placebat. ceterum responsum ita perplexum
fuit, ut & Achæi sibi de Lacedæmone permis-
sum acciperent; & Lacedæmonii non omnia
concessa iis interpretarentur.

XXXIII. Hac potestate immodicè Achæi ac
superbè usi sunt. Philopœmeni continuatur
magistratus. qui veris initio exercitu indicto,
castra in finibus Lacedæmoniorum posuit: le-
gatos deinde misit ad deposcendos auctores de-
fectionis; & civitatem in pace futuram, si id
fecissent, pollicens, & illos nihil indictâ causâ
passuros. Silentium præ metu ceterorum fuit.
quos nominatim depoposcerat, ipsi se ituros
professi sunt; fide acceptâ ab legatis, vim ab-
futuram, donec causam dixissent. ierunt alii
etiam illustres viri & ¹ advocati privatis, &
quia pertinere causam eorum ad rempublicam
censebant. Nunquam aliàs exsules Lacedæmo-
niorum Achæi secum adduxerant in fines: quia
nihil æquè alienaturum animos civitatis vide-
batur. tunc exercitûs totius prope antesignani
exsules erant. Ii venientibus Lacedæmoniis ad
portam castrorum agmine facto occurrerunt.
& primò lacessere jurgiis: deinde altercatione
ortâ, quum accenderentur iræ, ferocissimi ex-
sulum impetum in Lacedæmonios fecerunt.
Quum illi deos & fidem legatorum testaren-

*Lace-
dæmonii
principes
violantur
ab exsulibus.*

¹ *Advocati privatis*] Ad- rant, ob privatam cum iis
futuri iis qui evocati fue- necessitudinem.

U.C. 163.
a.C. 189.

tur, & legati, & prætor summo-
veret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam
quosdam injicientes arceret, crescebat tumultu concita turba. Et Achæi ad spectaculum
primò concurrerunt. deinde vociferantibus ex-
sulibus quæ passi forent, & orantibus opem,
affirmantibusque simul, *Nunquam talem occa-
sionem habituros, si eam prætermisissent: fœdus,
quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce
Athenis sacratum fuisset, irritum per illos esse:
priusquam alio de integro fœdere obligarentur,
noxios puniendos esse:* accensa his vocibus mul-
titude ad vocem unius, qui ut ferirent incla-
mavit, saxa conjecit: atque ita septemdecim,
quibus vincula per tumultum injecta erant, in-
terfecti sunt: sexaginta tres postero die com-
prehenfi, à quibus prætor vim arcuerat, non
quia salvos vellet, sed quia perire causâ indi-
ctâ nolebat, objecti multitudini iratæ, quum
aversis auribus pauca locuti essent, damnati
omnes, & traditi sunt ad supplicium.

Leges
pacis di-
cta Lacedæ-
moniiis.

XXXIV. Hoc metu injecto Lacedæmoniis
imperatum primùm, ut muros diruerent: de-
inde ut omnes externi auxiliares, qui mercede
apud tyrannos militassent, terrâ Laconicâ ex-
cederent: tum, uti quæ servitia tyranni libe-
rassent, (ea magna multitudo erat) ante diem
certam abirent: qui ibi mansissent, eos pre-
hendendi, vendendi, abducendi Achæis jus
esset: Lycurgi leges, moresque abrogarent:
Achæorum assuescerent legibus institutisque:
ita unius eos corporis fore, & de omnibus re-
bus faciliùs consensuros. ¹ Nihil obedientiùs
fecerunt, quàm ut muros diruerent: nec ægriùs

¹ Nihil obedientiùs fece- tyrannis exstruati, deformes
runt, quàm ut muros dirue- velut cicatrices ipsorum ser-
rent] Quia nempe muri à vitutis erant, ut loquitur

LIBER XXXVIII. 549

passi sunt, quàm exsules reduci. Decretum U.C. 563. a.C. 189. Tegeæ in concilio communi Achæorum de re-stituendis iis factum est. & mentione illatâ, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmoniiis adscriptos, (ita enim vocabant,² qui à tyrannibus liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos; priusquam dimitteretur exercitus, ire prætorem cum expeditis, & comprehendere ad genus hominum, & vendere jure prædæ placuit. Multi comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum refecta est, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinites, quem injuriâ tyranni Lacedæmoniorum possederant, restitutus eidem civitati, ex decreto vetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc, velut enervata civitas Lacedæmoniorum, diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno, quàm disciplina Lycurgi, cui per septingentos annos assueverant, sublata.

*Discipli-
na Lycur-
gi subla-
ta.
Comitia.*

XXXV. A concilio, ubi apud consulem inter Achæos Lacedæmoniosque disceptatum est, M. Fulvius, quia jam in exitu annus erat, comitiorum causâ profectus Romam, creavit consules M. Valerium Messalam, & C. Livium Salinatorem, quum M. Æmilium Lepidum inimicum eo quoque anno petentem dejecisset. Prætores inde creati Q. Marcius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitiiis perfectis, consulem M. Fulvium in provinciam ad exercitum redire placuit: ei-que & collegæ Cn. Manlio imperium in annum

Lycortas, infra l. XXXIX. ² Qui à tyrannis liberati
c. 37. Vid. ibi not. 2. & erant] Servos à tyrannis li-
not. 1. ad XXXIV. 38. su- bertate donatos.
præ.

U. c. 563. prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis si-
 gnum dei ipsius, ex decemvirorum responso,
 & sejuges in Capitolio aurati à P. Cornelio
 positi. ¹ consulem dedisse inscriptum est. Et
 duodecim ² clypea ærata ab ædilibus curuli-
 bus, P. Claudio & Ser. Sulpicio Galba, sunt
 posita ex pecunia, quâ frumentarios ³ ob an-
 nonam compressam damnarunt. & ædilis plebis
 Q. Fulvius Flaccus duo signa aurata, ⁴ uno
 reo damnato, (nam separatim accusaverant)
 posuit. collega ejus A. Cæcilius ⁵ neminem
 condemnavit. Ludi Romani ter, plebei quin-
 quies toti instaurati. M. Valerius Messala inde,
 & C. Livius Salinator consulatum idibus Mar-
 tiis quum iniissent, de republica, deque pro-
 vinciiis & exercitibus senatum consuluerunt.
 De Ætolia & Asia nihil mutatum est. Consuli-
 bus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia

U. c. 564.
 a. C. 188.
 M. Va-
 lerio,
 C. Livio
 Coll.
 Provin-
 cia.

¹ Consulem dedisse inscri-
 ptum est] Mōs fuit veterum,
 ut in donariis dedicandis,
 monumentisve consecran-
 dis, honorum quos gessis-
 sent, ac præsertim consula-
 tūs mentionem facerent, se-
 seque consules v. g. inscri-
 berent, quamvis consulatūs
 tempus tum exactum esset,
 quum ille titulus inscribere-
 tur. Igitur (licet Livius hīc
 dubitare videatur) P. Cor-
 nelius dum inscripsit se con-
 sulem sejuges dedisse, signi-
 ficare tantū voluit se ho-
 nore consulatūs esse perfun-
 ctum, non verò tunc con-
 sulem se fuisse, quum illud
 donum daret.

² Clypea ærata] An non
 potiūs, aurata?

³ Ob annonam compres-

sam] Ob compressum & re-
 tentum domi frumentum,
 unde annona arctior ac pro-
 inde carior facta fuerat.

⁴ Uno reo damnato, (nam
 separatim accusaverant] Æ-
 diles accusabant ad popu-
 lum : populus judex erat.
 Itaque quem reum dicitur
 damnassee Q. Fulvius, is in-
 telligendus est à Q. Fulvio
 ædili reus factus, à populo
 damnatus. Præterea solebant
 ædiles ambo simul accusare.
 Hīc igitur observat Livius,
 hos ædiles separatim accu-
 sasse, id est, non communi
 consilio ambos iisdem reis,
 sed alium alii diem ad po-
 pulum dixisse.

⁵ Neminem condemnavit]
 Ex iis quos reos fecit, nemo
 condemnatus est.

LIBER XXXVIII. 551

provincia decreta est. comparare inter se, aut fortiri iussi, & novos exercitus, binas legiones scribere, & ut sociis Latini nominis quindena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Messalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina jurisdictio evenit. Q. Marcius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem est sortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit: è Gallia legiones, quæ sub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Bruttios traduci: & qui in Sicilia esset, dimitti exercitum: & classem, quæ ibi esset, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hispaniis legiones singulæ, quæ tum in iis provinciis erant, decretæ: & ut terna millia peditum, ducenos equites ambo prætores in supplementum sociis imperarent, secumque transportarent. Priusquam in provincias novi magistratus profiscerentur, supplicatio in triduum ¹ pro collegio decemvirorum imperata fuit in omnibus compitis, ² quòd luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerant. & novendiale sacrificium indictum est, quòd in Aventino lapidibus pluisset. Campani, quum eos ex senatusconsulto, quod priore anno factum erat, censores Romæ censeri coegissent, (nam antea incertum fuerat, ubi censerentur) petierunt, ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret;

Exercitus.

Luce tenebræ oborta.

¹ Pro collegio decemvirorum] Videtur dici supplicatio imperata pro collegio decemvirorum, id est, ex liberatione & iussu collegii decemvirorum, quemad-

modum ferè l. IV. c. 44. pro collegii sententia.

² Quòd luce... tenebræ obortæ fuerant] Ob defectum solis.

U. c. 564.
a. C. 188.

&, si qui priùs duxissent, ut habere eas; & ante eam diem nati, uti iusti sibi liberi hæredesque essent: utraque res impetrata. De Formianis Fundanisque municipibus, & Arpinatibus, C. Valerius Tappus tribunus plebis promulgavit, uti iis suffragii latio (nam antè sine suffragio habuerant civitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate senatûs ferretur, quum intercederent, edocti, populi esse, non senatûs jus, suffragium quibus velit impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in Æmilia tribu Formiani & Fundani; in Cornelia Arpinates ferrent. atque in his tribubus tum primùm ex Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quintio, lustrum condidit. censa civium capita ducenta quinquaginta octo millia, trecenta octo. Lustrum perfectò, consules in provincias profecti sunt.

Legationes Asia ad Manlium.

XXXVII. Hieme eâ quâ hæc Romæ gesta sunt, ad Cn. Manlium consulem primùm, deinde proconsule, hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus civitatibus gentibusque, quæ cis Taurum montem incolunt, conveniebant: & ut clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis, ita lætior sociis erat de Gallis, quàm de Antiocho. Tolerabilior regia servitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertusque in dies terror, quò velut tempestas eos populantes inferret. itaque, ut quibus libertas Antiocho pulso, pax Gallis domitis, data esset; non gratulatum modò venerant, sed coronas etiam aureas pro suis quæque facultatibus attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur, &

ab

LIBER XXXVIII. 553

ab Ariarathe rege Cappadocum venerunt, ad U.C. 164.
veniam petendam, luendamque pecuniâ no- a. C. 188.
xam, quod auxilii Antiochum iuvisset. ¹ Ei
ducenta talenta argenti sunt imperata. Gallis
responsum, quum Eumenes rex venisset, tum
daturum iis leges. civitatum legationes cum
benignis responsis, lætiores etiam quàm ve-
nerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in
Pamphylia, frumentumque ex pacto cum L.
Scipione fœdere iussi advehere: eò se cum
exercitu venturum. Principio deinde veris lu-
strato exercitu profectus, die octavo Apameam
venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rur-
sus ab Apamea castris in Pamphylia, quò
pecuniam frumentumque regios convehere
jusserat, pervenit. ² mille & quinquaginta ta-
lenta argenti accepta Apameam deportantur.
frumentum exercitui dividitur. Inde ad Per-
gam ducit: quæ una in iis locis regio tenebatur
præsidio. Appropinquant præfectus præsidii
obvius fuit, triginta dierum tempus petens,
ut regem Antiochum de urbe tradenda consu-
leret. dato tempore, ad eam diem præsidio de-
cessum est. A Perga, L. Manlio fratre cum
quatuor millibus militum Oroanda ad reli-
quum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigen-
dum misso, ipse quia Eumenem regem & de-
cem legatos ab Roma Ephesum venisse audi-
erat, iussis sequi Antiochi legatis, Apameam
exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia

¹ Ei ducenta talenta] Ma-
gis placet huic. Hinc enim
partitio quadrimembris in-
cipit: Huic... Gallis...
civitatum legationes... An-
tiochi legati. Ducenta talenta
sunt marcæ argenti 18750.

² Mille & quinquaginta
talenta] Scribe duo millia
& quingenta, ex Livio ipso
suprà lib. XXXVII. c. 45.
Talanta 2500. sunt marcæ
argenti Paris. 234375.

U.C. 564.

a. C. 188.

Fœderis

cum An-

tiocho le-

gus.

foedus in hæc verba ferè cum Antiocho con-
scriptum est. *Amicitia regi Antiocho cum populo
Romano his legibus & conditionibus esto. Ne
quem exercitum, qui cum populo Romano sociisve
bellum gesturus erit, rex per fines regni sui, eo-
rumve qui sub diitione ejus erunt, transire sini-
to: neu commeatu, neu quâ aliâ ope juvato. Idem
Romani sociique Antiocho, & iis qui sub impe-
rio ejus erunt, præstent. Belli gerendi jus An-
tiocho ne esto cum iis qui insulas colunt, neve in
Europam transeundi. Excedito urbibus, agris,
vicis, castellis cis Taurum montem, ¹ usque ad
Tanaim amnem, & à valle Tauri usque ad juga
quâ in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex
iis oppidis, agris, castellisque, quibus excedat. si
qua extulit, quæ quoque oportebit ² rectè resti-
tuito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eu-
menis recipito. Si qui earum urbium cives quæ
regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraque
fines ejus regni sunt, Apameam omnes ante diem
certam redeant. qui ex regno Antiochi apud Ro-
manos sociosque sunt, iis jus abeundi manendique
esto. Servos, seu fugitivos, seu bello captos, seu
qui liber captus aut transfuga erit, reddito Ro-
manis sociisque. Elephantos tradito omnes, neque
alios parato. Tradito & naves longas armamen-
taque earum: ³ neve plures quàm decem naves
actuarias (nulla plusquam triginta remis aga-*

¹ *Usque ad Tanaim am-
nem*] Imo *Halyn*. Tanais
procul ab his regionibus ab-
est.

² *Rectè restituito*] Vid.
not. 2. ad XXXIV. 35.

³ *Neve plures quàm decem
naves actuarias*] Hæc vide-
tur esse hujus loci sententia.
Monerem distinguit Livius à

nave actuaria. Monerem ita-
que intelligimus navem lon-
gam minimæ formæ, ut quæ
uno ordine remorum aga-
tur: sed tamen altiore &
validiore actuaria, quæ
aperta erat. Jubetur ergo
Antiochus tradere naves
omnes longas, quas tunc
temporis habeat. Concedun-

LIBER XXXVIII. 555

tur) habeto : neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. Neve navigato circa Caly-
 cadnum, neve Sarpedonem, promontoria : extra
 quàm, si qua navis pecuniam, stipendium, aut
 legatos, aut obsides portabit. Milites mercede
 conducendi ex iis gentibus, quæ sub dirione popu-
 li Romani sunt, Antiocho regi jus ne esto ; ne vo-
 luntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorum-
 ve quæ ædes ædificiaque intra fines regni Antio-
 chi sunt, quo jure ante bellum fuerunt, eo Rho-
 diorum sociorumve sunt. Si quæ pecuniæ debent-
 tur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id
 conquirendi, cognoscendi, repetendique jus item
 esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenent
 quibus Antiochus dedit, ex iis præsidia deduci-
 to ; utique rectè tradantur, curato. 4 Argenti
 probi duodecim millia Attica talenta dato intra

tur ei decem actuariæ naves pacem agent. Si bellum ipse inferat, nihilo plus navium habere ei permittitur. Si bello laceffatur, licet ei naves longas parare, sed moneres, nec definitur earum numerus.

4 Argenti probi duodecim millia Attica talenta. . Talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat] Atqui talentum Atticum sexaginta minarum est. Mina autem Attica par censetur Romanæ libræ. Gronovius, ut hanc difficultatem tollat, emendat ex Polybio. Argenti probi Attici (ἀργύρου Ἀττικῶν ἀπλῶς) duodecim millia talentum. Talentum autem octoginta librarum ponderibus Romanis, Ægyptium est, ut ap-

paret ex Plinio, l. XXXIII. c. 3. Porro quòd hic exiguntur ejusmodi talenta, quum talenta tantum Euboica, quæ minora sunt Atticis, postulentur in conditionibus à Scipione latis, suprà l. XXXVII. c. 45. id quidem mirum videri non debet. Præterquam quòd enim nullum unquam hostem ita contempserunt Romani, ut Antiochum, sæpe senatus populusque Romanus aliquid addebant ad leges fœderum ab imperatoribus dictas. Exemplum insignis habes in Lutatiano fœdere, de quo suprà, l. XXI. c. 18. Ceterum duodecim millia talentum, quorum unumquodque octoginta pondo pendat, paria sunt marcis argenti 1500000.

U.C. 564. duodecim annos pensionibus æquis, (talentum ne
 a.C. 188. minus pondo octoginta Romanis ponderibus pen-
 dat) ⁵ & tritici quingenta quadraginta millia
 modium. Eumeni regi ⁶ talenta trecenta quin-
 quaginta intra quinquennium dato: & pro fru-
 mento ⁷ quod æstimatione fiat, talenta centum
 viginti septem. Obsides Romanis viginti dato, &
 triennio mutato, ne minores octonum denum an-
 norum, neu majores quinum quadragenum. Si qui
 sociorum populi Romani ultro bellum inferent An-
 tiocho, vim vi arcendi jus esto: dum ne quam
 urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam
 accipiat. Controversias inter se jure ac judicio
 disceptanto; aut, si utrisque placebit, bello. De
 Annibale Pœno, & Ætolo Thoante, & Mnasi-
 locho Acarnane, & Chalcidensibus Ebulida
 & Philone, dedendis, in hoc quoque fœdere
 adscriptum est: & ut, si quid postea addi, de-
 mi, mutarive placuisset, ut id salvo fœdere
 fieret.

XXXIX. Consul juravit in hoc fœdus: ab
 rege qui exigent jusjurandum, profecti Q.
 Minucius Thermus, & L. Manlius, qui tum
 fortè ab Oroandis rediit: & Q. Fabio Labeo-
 ni, qui classi præerat, scripsit, ut Patara ex-
 templo proficisceretur; quæque ibi naves re-

⁵ Et tritici quingenta qua-
 draginta millia modium]
 Modios nostrates 416250.

⁶ Talenta trecenta quin-
 quaginta] Si hæc sunt talen-
 ta Attica, ut solet intelligi,
 quando talentum absolute
 ponitur, fiunt marcæ argen-
 ti 32812. cum unciiis 4.

⁷ Quod æstimatione fiat]
 Latet mendum in voce fiat.
 Id arguit Polybius, qui ha-
 bet Κάδου ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς

Ἀντίοχος. Jussus erat Antio-
 chus Eumeni reddere quod
 frumenti reliquum erat ex
 eo quod patri debebatur.
 Hic pro illo frumento dare
 jubetur talenta centum vi-
 ginti septem, ex æstimatio-
 ne quam ipse fecerat: id est,
 ex pretio quo ipse frumen-
 tum taxaverat. Talenta At-
 tica centum viginti septem
 efficiunt marcas argenti
 11906. cum unciiis 2.

giæ essent, concideret cremaretque. Profectus ab Epheso, quinquaginta tectas naves aut concidit, aut incendit. Telmefsum eâdem expeditione (territis subito adventu classis oppidanis) recepit. Ex Lycia protinus, jussis ab Epheso sequi qui ibi relictæ erant, per insulas in Græciam trajecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræum ab Epheso naves venirent, totam inde classem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, quum inter cetera, quæ accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoque accepisset, donoque Eumeni omnes dedisset; deinde causas civitatum, multis inter novas res turbatis, cognovit. Et Ariarathes rex, parte dimidiâ pecuniæ imperatæ, Eumenis beneficio, cui desponderat per eos dies filiam, remissâ, in amicitiam est acceptus. Civitatum autem cognitis causis, decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ stipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano senserant, iis immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant, aut stipendiariæ Attali regis, eas omnes vectigal pendere Eumeni jusserunt. nominatim præterea ¹ Colophoniis, qui in Notio habitant, & Cymæis, & Mylasenis immunitatem concesserunt. Clazomeniis super immunitatem, & Drymusam insulam dono dederunt: & Milesiis, quem sacrum appellant agrum restituerunt: & Iliensibus Rhœteum & Gergithum addiderunt; non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoriâ. eadem & Dardanum liberandi causa fuit. Chios quoque, & Smyrnæos, & Erythræos, pro singulari fide, quam eo bello præstiterant, & agro donarunt,

*Res v-
gum &
urbium
compo-
sita.*

¹ Colophoniis qui in Notio habitant] Notium, oppidum Colophonium erat, & sic designatur à Livio suprâ XXXVII. 26.

U. C. 564.
a. C. 188.

& in omni præcipuo honore habuerunt. Phœcenſibus & ager, quem ante bellum habuerant, redditus; & ut legibus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant; Lycia & Caria datæ uſque ad Mæandrum amnem, præter Telmiſſum. Regi Eumeni Chersonesum in Europa, & Lyſimachiam, caſtella, vicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus, adjecerunt: in Aſia Phrygiam utramque; alteram ad Hellespontum, majorem alteram vocant: & Myſiam, quam Pruſias rex ademerat, ei reſtituerunt: & Lycaoniam, & Milyada, & Lydiam, & nominatim urbes, Tralles, atque Ephesum, ² & Telmiſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos quum eſſet, quia pars ejus citra, pars ultra Taurum eſt; integra res ad ſenatum rejicitur.

*Gallia
leges di-
ſta.*

XL. His fœderibus decretiſque datis, Manlius cum decem legatis, omnique exercitu ad Hellespontum proſectus, evocatis eò regulis Gallorum, leges, quibus pacem cum Eumene fervarent, dixit; denunciavitque, ut morem vagandi cum armis finirent, agrorumque ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora navibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adductâ, copias omnes in Europam trajecit. inde per Chersonesum modicis itineribus, grave prædâ omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtativa habuit: ut quàm maximè recentibus & integris jumentis Thraciam, per quam iter vulgò horrebant, ingrederetur. Quo proſectus eſt ab Lyſimachia die, ad amnem Melana, quem

*Manlius
in Euro-
pam tra-
jicit.*

² Et Telmiſſum] Tamen quam neque Rhodiis danda,
ſuprà, l. XXXVII. c. 56. neque Eumeni.
Telmiſſus excipitur; tan-

LIBER XXXVIII. 559

vocant, inde postero die Cypsela pervenit. U.C. 164.
a.C. 188.
 à Cypselis via decem millium ferè sylvestris,
 angusta, confragosa, excipiebat. propter cuius
 difficultatem itineris, in duas partes divisus
 exercitus: & præcedere unâ jussâ, alterâ ma-
 gno intervallo cogere agmen, media impe-
 dimenta interposuit: plaustra cum pecunia
 publica erant, pretiosaque alia præda. Itaque
 quum per saltum iret, Thracum decem haud
 ampliùs millia ex quatuor populis, Astii, &
 Cæni, & Maduateni, & Coeletæ, ad ipsas an-
 gustias viam circumsederunt. Opinio erat, non
 sine Philippi regis Macedonum fraude id fa-
 ctum: eum scisse non aliâ quàm per Thraciam
 redituros Romanos, & quantam pecuniam se-
 cum portarent. In primo agmine imperator
 erat, sollicitus propter iniquitatem locorum.
 Thraces nihil se moverunt, donec armati trans-
 irent. posteaquam primos superasse angustias
 viderunt, postremos nondum appropinquan-
 tes, impedimenta & sarcinas invadunt: cæ-
 sisque custodibus, partim ea quæ in plaustris
 erant diripere, partim sub oneribus jumenta
 abstrahere. Unde posteaquam clamor primùm
 ad eos qui jam ingressi saltum sequebantur,
 deinde etiam ad primum agmen est perlatus,
 utrimque in medium concurritur, & inordi-
 natum simul pluribus locis prælium conseritur.
 Thracas præda ipsa, impeditos oneribus, &
 plerosque (ut ad rapiendum manus vacuas ha-
 berent) inermes, ad eadem præbet: Romanos
 iniquitas locorum, barbaris per calles notos
 incurstantibus, & latentibus interdum per ca-
 vas valles, prodebat. ipsa etiam onera plau-
 straque, ut fors tulit, his aut illis incommodè
 objecta pugnantibus impedimento sunt: alibi
 prædo, alibi prædæ vindex cadit. Prout locus

*Thraces
 eum in-
 vadunt,*

V. c. 564.
a. c. 188.

iniquus æquusve his aut illis, prout animus pugnantium est, prout numerus, (alii enim pluribus quàm ipsi erant, alii paucioribus occurrerant) varia pugnae fortuna est. multi utrimque cadunt. Jam nox appetebat, quum prælio excedunt Thraces; non fugâ vulnere, aut mortis, sed quia satis prædæ habebant.

XL I. Romanorum primum agmen extra saltum ¹ circa templum Bendidium castra loco aperto posuit: pars altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu duplici circumdata vallo mansit. Postero die, prius explorato saltu, quàm moverent, primis se conjungunt. In eo prælio, quum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, quum passim toto prope saltu pugnaretur, cecidissent; plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. Eo die ad Hebrum flumen perventum est. inde Æniorum fines, præter Apollinis, ² Zerynthium quem vocant incolæ, templum, superant. Aliæ angustiae circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen est) nec minùs ³ confragosæ, quàm priores: sed quia nihil sylvestre circà est, ne latebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrausi (gens & ipsa Thracum) convenere: sed quia nudæ valles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes,

*Alterum
prælium.*

¹ *Circa templum Bendidium*] *Bendin*, linguâ Thracum Dianam appellatam esse memorant: unde & *Bendidia* ejus feriæ Athenis vocabantur.

² *Zerynthium quem vocant incolæ*] *Zerynthius* Apollo dicebatur à *Zeryntho* antro, & urbe cognomine. Cete-

rùm vox quem videtur hinc ableganda, quæ faciliè suppleri potest, & videtur huc, invito Livio, qui libenter genus hoc provocabuli supprimit, irrepsisse.

³ *Confragosæ*] *Asperæ* ac difficiles ob inæqualia vallium colliumque.

LIBER XXXVIII. 561

efficiebant , minus terroris tumultûsque fuit U.C. 164.
a. C. 183.
apud Romanos. quippe etsi iniquo loco , prælio tamen iusto , acie apertâ , collatis signis dimicandum erat. Conferti subeuntes cum clamore , impetu facto , primùm expulere loco hostes , deinde avertêre. fuga inde cædesque , suis ipsos impredientibus angustiis , fieri cœpta est. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit , triduumque ibi frumentum accipientes manserunt , partim ex agris Maronitarum , conferentibus ipsis , partim ex navibus suis , quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab stativis , diei via Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum Neapolim perventum est. Hoc omne per Græcorum colonias pacatum iter fuit. Reliquum inde per medios Thracas dies noctesque , etsi non infestum , suspectum ramen , donec in Macedoniam pervenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus , quum à Scipione eâdem viâ duceretur , habuerat , nullam ob aliam causam , quàm quòd prædæ minus , quod peteretur , fuerat. Quanquam tum quoque Claudius auctor est , ad quindecim millia Thracum , præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrisset. quadringentos equites fuisse Numidas , paucos elephantos. Mutinis filium per medios hostes cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupisse. eundem mox , quum jam Mutines , in medio elephantis collocatis , in cornua equitibus dispositis , manum cum hoste conseruisset , terrorem ab tergo præbuisse. atque inde turbatos equestri velut procellâ hostes , ad peditum agmen non accessisse. Cn. Mælius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit. inde

U.c. 664. per Epirum Apolloniam quum pervenisset ;
 a. C. 188. nondum adeo hiberno contempto mari , ut tra-
 jicere auderet , Apolloniæ hibernavit.

XLII. Exitu prope anni , M. Valerius consul
 ex Liguribus , ad magistratus subrogandos ,
 Romam venit : nullâ memorabili in provincia
 re gesta , ut ea probabilis moræ causa esset ,
 Comitii, quòd solito serius ad comitia venisset. Comi-
 tia consulibus rogandis fuerunt ante diem duo-
 decimum Kalendas Martias. creati M. Æmilius
 Lepidus , C. Flaminius. Postero die prætores
 facti , Ap. Claudius Pulcher , Ser. Sulpicius
 Galba , Q. Terentius Culleo , L. Terentius
 Massa , Q. Fulvius Flaccus , M. Furius Crassi-
 pes. Comitiiis perfectis , quas provincias præ-
 toribus esse placeret , retulit ad senatum con-
 sul. decreverunt duas Romæ juris dicendi cau-
 sâ , duas extra Italiam , Siciliam & Sardiniam ;
 duas in Italia , Tarentum & Galliam : & ex-
 templo , priusquam inirent magistratum , forti-
 ri jussi. Ser. Sulpicius urbanam , Q. Terentius
 peregrinam est sortitus : L. Terentius Siciliam ,
 Q. Fulvius Sardiniam , Ap. Claudius Taren-
 tum , M. Furius Galliam. Eo anno L. Minucius
 Myrtilus , & L. Manlius , quòd legatos Car-
 thaginienses pulsasse dicebantur , jussu M. Clau-
 dii prætoris urbis , per feciales traditi sunt le-
 gatis , & Carthaginem avecti. In Liguribus
 magni belli , & gliscentis in dies magis , fama
 erat. itaque consulibus novis , quo die de pro-
 vinciiis & de republica retulerunt , senatus
 utrique Ligures provinciam decrevit. Huic se-
 natuſconsulto Lepidus consul intercedebat ,

Qui pul-
 sarant
 Panos le-
 gatos ,
 traditi.
 U.c. 665.
 a. C. 187.
 M. Æmi-
 lio . C.
 Flamini
 Coss

Ligures Indignum esse prædicans , consules ambos in val-
 leſ Ligurum includi : M. Fulvium & Cn. Man-
 lium , biennium jam , alterum in Europa , alte-
 rum in Asia , velut pro Philippo atque Antiocho

substitutos, regnare. Si exercitus in his terris esse placeat, consules iis potius quàm privatos præesse oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non sit; pacem pretio venditantes. Si eas provincias exercitiis obtinere opus esset; ¹ sicut Man. Acilio, L. Scipioni consulibus M. Fulvius & Cn. Manlius successissent consules; ita Fulvio Manlioque C. Livium & M. Valerium consules debuisse succedere. Nunc certè perfectò Ætólico bello, receptâ ab Antiocho Asiâ, devictis Gallis, aut consules ad exercitus consulares mitti, aut reportari legiones inde reddique tandem reipublicæ debere. Senatus, his auditis, in sententia perseveravit, ut consulibus ambobus Ligures provincia esset: Manlium Fulviumque decedere de provinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam, placuit.

U.C. 965.
a.C. 187.

XLIII. Inimicitia inter M. Fulvium, & M. Æmilium consulem erant: & super cetera Æmilius, serius biennio se consulem factum M. Fulvii operâ dicebat. itaque ad invidiam ei faciendam legatos Ambracienses in senatum, ¹ subornatos criminibus, introduxit: qui sibi, quum in pace essent, ² imperataque prioribus consulibus fecissent, & eadem præstare

*Fulvium
Ambracienses accusant.*

¹ Sicut Man. Acilio, L. Scipioni consulibus M. Fulvius & Cn. Manlius successissent] Hæc non omnino accurata sunt. Neque enim collegæ fuerunt Man. Acilius & L. Scipio, quemadmodum M. Fulvius & Cn. Manlius; nec eodem anno imperium habuerunt, hic in Asia, ille in Ætolia. Sed Man. Acilio L. Scipio, L. Scipioni Cn. Manlius suc-

cessit, collegâ interim M. Fulvio bellum Ætolicum semestri spatio intermissum redintegranæ. Emenda: Sicut M. Acilio L. Scipio consul, L. Scipioni M. Fulvius & Cn. Manlius successissent.

¹ Subornatos criminibus] Clam instructos criminationibus.

² Imperataque prioribus consulibus fecissent] Sic supra, l. XXXV. c. 17. An-

U.C. 565.
a.C. 187.

obedienter M. Fulvio parati essent, bellum illatum questi. agros primum depopulatos, terrorem direptionis & cædis urbi injectum, ut eo metu claudere cogererentur portas. Obsessos deinde, & oppugnatos se, & 3 omnia exempla belli edita in se, cædibus, incendiis, ruinis, direptione urbis: conjuges, liberos in servitium abstractos: bona adempta: &, quod se ante omnia moveat, templa totâ urbe spoliata ornamentis. simulacra deum, deos imo ipsos, convulsos ex sedibus suis, ablatos esse. 4 Parietes postesque nudatos, quos adorent, ad quos precentur & supplicent, Ambraciensibus superesse. Hæc querentes, interrogando 5 criminosè ex composito consul, ad plura, velut non suâ sponte, dicenda eliciebat. Motis Patribus, alter consul C. Flaminius M. Fulvii causam excepit: qui veterem & obsoletam viam ingressos Ambracienses dixit. 6 Sic M. Marcellum à Syracusanis, sic Q. Fulvium à Campanis accusatos. Quin 7 eâdem operâ T. Quinzium à Philippo rege, Man. Acilium & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, ipsum Fulvium ab Ætolis & Cephallenia populis accusari paterentur? Ambraciam oppugnata & captam, & signa inde ornamentaque ablata, & cetera facta quæ captis urbibus soleant, negatu-

Defendit
C. Flami-
nium.

tiocho si Smyrna & Lampsa-
cus imperata faciant.

3 Omnia exempla belli
edita in se] Vid. not. 3. ad
XXIX. 27.

4 Parietes postesque nuda-
tos, quos adorent... Am-
braciensibus superesse.] Nihil
aliud superesse Ambracien-
sibus, quod adorent, ad
quod conversi precentur &
supplicent, nisi parietes po-
stesque nudatos, ablatis à M.

Fulvio deorum simulacris.

5 Criminosè] Accusato-
riè; ita ut iis occasionem
præberet novarum in Ful-
vium criminationum.

6 Sic M. Marcellum] De
his accusationibus Syracusa-
norum in Marcellum, Cam-
panorum in Q. Fulvium,
egit Livius l. XXVI. c. 26.
& seqq.

7 Eâdem operâ] Uno re-
nore, pariter simulque.

LIBER XXXVIII. 565

rum aut me pro M. Fulvio, aut ipsum M. Fulvium censetis, Patres Conscripti? qui ob has res gestas triumphum à vobis postulaturus sit; Ambraciam captam, signaque, quæ ablata criminantur, & cetera spolia ejus urbis ante currum laturus,⁸ & fixurus in postibus suis. Nihil est, quod se ab Ætolis separent. eadem Ambraciensium & Ætolorum causa est. Itaque collega meus, vel in alia causa inimicitias exerceat; vel si in hac utique mavult, retineat Ambracienses suos in adventum M. Fulvii. Ego nec de Ambraciensibus, nec de Ætolis decerni quicquam, absente M. Fulvio, patiar.

XLIV. Quum Æmilius callidam malitiam inimici, velut omnibus notam, insimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romam rediret; certamine consulum biduum absumptum est. nec præsentem Flaminio decerni quicquam videbatur posse. Captata occasio est, quum æger fortè Flaminius abesset: & referente Æmilio, senatusconsultum factum est, Ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur: in libertate essent, ac legibus suis uterentur: portoria, quæ vellent, terrâ marique caperent, dum eorum immunes Romani ac socii Latini nominis essent. Signa aliaque ornamenta, quæ quererentur ex ædibus sacris sublata esse, de iis, quum M. Fulvius Romam revertisset, placere ad collegium pontificum referri, & quod ii censuissent fieri. Neque his contentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adjecit senatusconsulto, ¹ Ambraciam non videri vi captam esse. Supplicatio inde, ex decemvirorum decreto, pro valetudine populi

S. C. in gratiam Ambraciensium

⁸ Et fixurus in postibus suis] Vid. not. 7. ad l. X. ¹ Ambraciam non videri.] Vid. not. 2. ad l. XXXIV. c. 44.

U. c. 565. fuit per triduum : quia gravis pestilentia urbem
 a. C. 187. atque agros vastabat. Latinae inde fuerunt.
 Quibus religionibus liberati consules, & de-
 lectu perfecto, (novis enim uterque maluit
 uti militibus) in provinciam profecti sunt : ve-
 teresque omnes dimiserunt.

*Man-
lius peti-
trium-
phum.*

XLV. Post consulum profectionem Cn. Man-
 lius proconsul Romam venit. cui quum ab Ser.
 Sulpicio pratore senatus ad ædem Bellonæ da-
 tus esset, & ipse, commemoratis rebus ab se
 gestis, postulasset, ut ob eas diis immortalibus
 honos haberetur, sibique triumphanti urbem
 invehni liceret; contradixerunt pars major de-
 cem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante
 alios L. Furius Purpureo, & L. Æmilius Paul-

*Legati
ipsius con-
tradiscunt.*

lus. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Am-
 tiocho faciendæ causâ, ¹ fæderisque & legum,
 quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent, perficien-
 darum. Cn. Manlium summâ ope tetendisse ut eam
 pacem turbaret, & Antiochum, si sui potestatem
 fecisset, insidiis exciperet : sed illum cognitâ frau-
 de consulis, quum sæpe colloquiis petitis capta-
 tus esset, non congressum modò, sed conspectum
 etiam ejus vitasse. Cupientem transire Taurum,
 ægre omnium legatorum precibus, ne carmini-
 bus Sibyllæ prædictam superantibus terminos fa-
 tales cladem experiri vellet, retentum. admovisse
 tamen exercitum, & prope ipsis jugis ² ad di-
 vortia aquarum castra posuisse. Quum nullam ibi
 causam belli inveniret, quiescentibus regiis, cir-
 cumegisse exercitum ad Gallogræcos : cui nationi
 non ex senatûs auctoritate, non populi jussu, bel-
 lum illatum. Quod quem unquam de sua sententia

¹ Fæderisque & legum]
 Dele copulam &.

Divortia aquarum videntur
 intelligi debere juga, unde
 in diversa aquæ & cœlestes

² Ad divortia aquarum] & perennes divertunt.

LIBER XXXVIII. 567

facere ausum? Antiochi, Philippi, Annibalis & Pænorum recentissima bella esse. de omnibus his consultum senatum, populum jussisse. sape legatos antè missos, res repetitas: postremò qui bellum indicerent missos. Quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut istud publicum populi Romani bellum, & non tuum privatum latrocinium dicamus? At eo ipso contentus fuisti? recto itinere duxisti exercitum ad eos quos tibi hostes desumpseras? an & per omnes amfractus viarum, quum ad bivvia consisteres, ut, quò flexisset agmen Attalus Eumenis frater, eò consul mercenarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidiæ, Lycaoniæque, & Phrygiæ recessus omnes atque angulos peragrasti, stipem à tyrannis castellanisque deviis colligens? Quid enim tibi cum Oroandis? quid cum aliis aequè innoxiiis populis?

XLVI. Bellum autem ipsum, cujus nomine triumphum petis, quo modo gessisti? Loco æquo, tempore tuo pugnasti? Tu verò rectè, ut diis immortalibus honos habeatur, postulas: primum, quòd pro temeritate imperatoris, ¹ nullo jure gentium bellum inferentis, pœnas luere exercitum noluerunt; deinde quòd belluas, non hostes nobis objecerunt. Nolite nomen tantum existimare mistum esse Gallogræcorum. multo antè & corpora, & animi misti ac vitiiati sunt. An, si illi Galli essent, cum quibus millies vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in imperatore nostro fuit, nuncius illinc redisset? Bis cum iis pugnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore pedibus penè hostium aciem subjecit: ut, si non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda injicerent, obruere nos potuerint. Quid igitur

¹ Nullo jure gentium] Si jure gentium legitimæ habentur: ac ulla ex iis belli causis quæ

U.C. 566.
a.C. 187

U. C. 187.
a. C. 187.

tur incidit? Magna fortuna populi Romani est, magnum & terribile nomen. Recenti ruinâ Annibalis, Philippi, Antiochi, ² prope attoniti erant. Tantæ corporum moles, fundis sagittisque in fugam consternati sunt: gladius in acie cruentatus non est Gallico bello: ³ velut avium examina, ad crepitum primum missilium avolavere. At hercule, nos iidem (admonente fortunâ, quid, si hostem habuissimus, casurum fuisset) quum redeuntes in lattrunculos Thracas incidissemus, cæsi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minucius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est, quàm si Cn. Manlius, cujus temeritate ea clades inciderat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit: ⁴ exercitus spolia regis Antiochi referens, trifariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiaque foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? De iis, ut opinor,

² Prope attoniti erant. Tantæ corporum moles, fundis sagittisque... consternati sunt] Verbum consternati sunt refertur ad Gallos, qui hic designantur per hæc verba, tantæ corporum moles: prorsus quasi scripsisset Livius: Galli, tantæ corporum moles, consternati sunt. Porro malè distinguitur hic locus in vulgaris: prope attoniti erant, tantæ corporum moles. Fundis sagittisque.... Qui enim opponuntur stupor ille quo defixi steterunt, & corporum moles? At mirum est profectò vasti & proceri corporis homines

fundis sagittisque in fugam consternatos esse.

³ Velut avium examina] Melius fortasse apium, sive apum. Ad apes enim aptissime referuntur & ipsa vox examina, & crepitus ille quo fugantur.

⁴ Exercitus... trifariam dissipatus... delituit] Intellige nomen exercitus inniti verbo delituit, ita ut triplex hoc membrum, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, connectendum sit his vocibus, trifariam dissipatus, tanquam iis explicandis appositum.

LIBER XXXVIII. 569

quos tibi hostes senatus, aut populus Romanus de-
 disse. Sic huic L. Scipioni, sic illi Manio Acilio
 de rege Antiocho, sic paulo antè T. Quintio de
 rege Philippo, sic P. Africano de Annibale, &
 Pænis, & Syphace, triumphus datus. 5 Et mini-
 ma illa, quum jam senatus censuisset bellum,
 quæsitæ tamen sunt, quibus nunciandum esset;
 ipsis uique regibus nunciaretur, an satis esset ad
 præsidium aliquod nunciari. Vultis ergo hæc om-
 nia pollui & confundi? tolli fecialia jura? nul-
 los esse feciales? Fiat (pace deum dixerim) jactu-
 ra religionis: oblivio deorum capiat pectora ve-
 stra. Num senatum quoque de bello consuli non
 placet? non ad populum ferri, velint, jubeantne
 cum Gallis bellum geri? Modò ceriè consules
 Graciam atque Asiam volebant. tamen perseve-
 rantibus vobis Ligures provinciam decernere, di-
 cto audientes fuerunt. Merito ergo à vobis, pro-
 spero bello gesto, triumphum petent, quibus au-
 ctoribus gesserunt.

XLVII. Talis oratio Furii & Æmilii fuit. Manlius
se defen-
dit.
 Manlium in hunc maximè modum respondisse
 accepimus: Tribuni plebis antea solebant trium-
 phum postulantibus adversari, Patres Conscripti.
 Quibus ego gratiam habeo, quòd seu mihi, seu
 magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut non
 solum silentio comprobarent honorem meum, sed
 referre etiam, si opus esset, viderentur parati es-
 se. Ex decem legatis, si diis placet, quod consi-

5 Et minima illa.. quæ-
 sita tamen sunt] Consulti
 sunt feciales de his, quæ
 haud sanè magni momenti
 esse videantur, nempe,
 utrùm regibus ipsis nunciari
 oporteret, an &c. Id factum
 memoravit Livius quum in
 Philippo, l. XXXI. c. 8.

tum in Antiocho, l. XXXVI.
 c. 3.

1 Sed referre etiam] Jus
 referendi ad senatum, sive
 senatum consulendi de iis
 quæ viderentur ad rempu-
 blicam pertinere, habebant
 tribuni plebis.

U. c. 165.
a. C. 187.

tur incidit? Magna fortuna populi Romani est, magnum & terribile nomen. Recenti ruinâ Annibalis, Philippi, Antiochi, ² prope attoniti erant. Tantæ corporum moles, fundis sagittisque in fugam consternati sunt: gladius in acie cruentatus non est Gallico bello: ³ velut avium examina, ad crepitum primum missilium avolavere. At hercule, nos iidem (admonente fortunâ, quid, si hostem habuissimus, casurum fuisset) quum redeuntes in laturculos Thracas incidissemus, cæsi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minucius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est, quàm si Cn. Manlius, cujus temeritate ea clades inciderat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit: ⁴ exercitus spolia regis Antiochi referens, trifariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiaque foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? De iis, ut opinor,

² Prope attoniti erant. Tantæ corporum moles, fundis sagittisque.. consternati sunt] Verbum consternati sunt refertur ad Gallos, qui hic designantur per hæc verba, tantæ corporum moles: prorsus quasi scripsisset Livius: Galli, tantæ corporum moles, consternati sunt. Porro malè distinguitur hic locus in vulgatis: prope attoniti erant, tantæ corporum moles. Fundis sagittisque.... Qui enim opponuntur stupor ille quo defixi steterunt, & corporum moles? At mirum est profectò vasti & proceri corporis homines

fundis sagittisque in fugam consternatos esse.

³ Velut avium examina] Melius fortasse apium, sive apum. Ad apes enim aptissimè referuntur & ipsa vox examina, & crepitus ille quo fugantur.

⁴ Exercitus... trifariam dissipatus... delituit] Intellige nomen exercitus inniti verbo delituit, ita ut triplex hoc membrum, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, connectendum sit his vocibus, trifariam dissipatus, tanquam iis explicandis appositum.

LIBER XXXVIII. 569

quos tibi hostes senatus, aut populus Romanus de- U.C. 569.
differ. Sic huic L. Scipioni, sic illi Manio Acilio a.C. 187.
de rege Antiocho, sic paulo antè T. Quintio de
rege Philippo, sic P. Africano de Annibale, &
Pœnis, & Syphace, triumphus datus. 5 Et mini-
ma illa, quum jam senatus censuisset bellum,
quæsita tamen sunt, quibus nunciandum esset;
ipsis uique regibus nunciaretur, an satis esset ad
præsidium aliquod nunciari. Vultis ergo hæc om-
nia pollui & confundi? tolli fecialia jura? nul-
los esse feciales? Fiat (pace deum dixerim) jactu-
ra religionis: oblivio deorum capiat pectora ve-
stra. Num senatum quoque de bello consuli non
placet? non ad populum ferri, velint, jubeant ne
cum Gallis bellum geri? Modò certè consules
Græciam atque Asiam volebant. tamen perseve-
rantibus vobis Ligures provinciam decernere, di-
cto audientes fuerunt. Meritò ergo à vobis, pro-
spere bello gesto, triumphum petent, quibus au-
ctoribus gesserunt.

XLVII. Talis oratio Furii & Æmilii fuit. *Manlius*
Manlium in hunc maximè modum respondisse *se defen-*
accepimus: Tribuni plebis antea solebant trium-
phum postulantibus adversari, Patres Conscripti.
Quibus ego gratiam habeo, quòd seu mihi, seu
magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut non
solum silentio comprobarent honorem meum, 1 sed
referre etiam, si opus esset, viderentur parati es-
se. Ex decem legatis, si diis placet, quod consi-

5 Et minima illa... quæ- tum in Antiocho, l. XXXVI.
sita tamen sunt] Consulti c. 3.

sunt feciales de his, quæ
haud sanè magni momenti
esse videantur, nempe,
utrum regibus ipsis nunciari
oporteret, an &c. Id factum
memoravit Livius quum in
Philippo, l. XXXI. c. 8.

1 Sed referre etiam] Jus
referendi ad senatum, sive
senatum consulendi de iis
quæ viderentur ad rempu-
blicam pertinere, habebant
tribuni plebis.

U. C. 565.
a. C. 187.

lium dispensandæ cohonestandaque victoriæ impetratoribus majores dederunt nostri, adversarios habeo. L. Furius, L. Æmilius currum triumphalem me conscendere prohibent, coronam insignem capiti detrahunt, quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum à me gestarum. Nullius equidem invideo honori, Patres Conscripti. Vos ² tribunos plebei nuper, viros fortes ac strenuos, impediētes Q. Fabii Labeonis triumphum, auctoritate vestrâ deterruistis. triumphavit, quem non bellum injustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse, inimici jactabant. Ego, qui cum centum millibus ferocissimorum hostium signis collatis toties pugnavi, qui plus quadraginta millia hominum cepi aut occidi, qui bina castra eorum expugnavi, qui citra juga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia est, reliqui; non triumpho modò fraudor, sed causam apud vos, Patres Conscripti, accusantibus meis ipse legaris, dico. Duplex eorum, ut animadvertistis, Patres Conscripti, accusatio fuit. nam nec gerendum mihi fuisse bellum cum Gallis, & gestum temere atque imprudenter, dixerunt. Non erant Galli hostes, sed tu eos pacatos imperata facientes violasti. Non sum postulaturus à vobis, Patres Conscripti, ut quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen Romanum scitis, ea de illis quoque, qui terras has incolunt, existimetis. ³ Gallos, remotâ

² Tribunos plebei . . impediētes Q. Fabii Labeonis triumphum] De hoc Fabio duobus tantummodo locis egit Livius, nempe c. ult. l. XXXVII. & c. 39. hujus libri, nec ullam hujus certaminis tribunorum adversus eum mentionem fecit.

³ Gallos . . . per seipsoſ æſtimate] Vox Gallos hîc ſuſpecta eſſe debet locum accuratius inſpicienti. Neque enim communiter de Gallis univerſis, ſed de illis propriè qui Aſiam incolebant, agitur. Videmur igitur legere debere : ea de il-

LIBER XXXVIII. 571

universæ gentis infamiâ atque invidiâ , per se ipsos æstimate. Utinam rex Eumenes , utinam Asiæ civitates omnes adessent, & illos potiùs querentes , quàm me accusantem audiretis ? Mittite agedum legatos circa omnes Asiæ urbes , & quærite, utrum à graviori servitute , Antiocho ultra Tauri juga emoto , an Gallis subactis , liberati sint ; quoties agri eorum vastati sint , quoties prædæ abactæ , referant : quum vix redimendi captivos copia esset , & maculatæ humanas hostias , immolatosque liberos suos audirent. Stipendium scitote pependisse socios vestros Gallis : & nunc liberatos per vos regio imperio fuisse pensuros , si à me foret cessatum. Quo longius Antiochus emotus esset , hoc impotentius in Asia Galli dominarentur : & quicquid est terrarum citra Tauri juga , Gallorum imperio , non vestro adjecissetis.

XLVIII. At enim sunt quidem ista vera. etiam Delphos quondam , commune humani generis oraculum , umbilicum Orbis terrarum , Galli spoliaverunt : nec ideo populus Romanus his bellum indixit aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus , quo nondum in jure ac ditio-
ne vestra Græcia atque Asia erat , ad curandum animadvertendumque quid in his terris fieret ; & hoc , quo finem imperii Romani Taurum montem statuistis , quo libertatem immunitatemve civitatibus datis , quo aliis fines adjicitis , alias agro mulctatis , aliis vectigal imponitis : regna augeris , minuitis , donatis , adimitis : curæ vestræ censeris esse , ut pacem terrâ marique habeant.
2 An , nisi præsidia deduxisset Antiochus , quæ

lis quoque , qui terras has incolunt , existimeris Gallis. Remotâ universæ gentis infamiâ atque invidiâ , per se ipsas æstimate.

1 Delphos . . . umbilicum Orbis terrarum] Sic Græci quamplurimi , & post eos Latini.

2 An , nisi præsidia] Duo

U.C. 149.
a. C. 137.

U.C. 565. *quieta in suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam: si Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra, quæ dedistis regi Eumeni, rata libertas civitatibus esset? Sed quid ego hæc ita argumentor, tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos? Te, L. Scipio, appello, cujus ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque pariter non frustra ab diis immortalibus precatus sum; te, P. Scipio, qui legati jus, collegæ majestatem, & apud fratrem consulem, & apud exercitum habuisti; sciat isne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse? videritis in acie eos, in cornu utroque (id enim roboris esse videbatur) locatos? pugnaveritis, ut cum hostibus justis? cecideritis? spolia eorum retuleritis? ³ Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum & senatus decreverat, & populus jusserrat: sed simul, ut opinor, cum his decreverant jusserrantque, qui intra ejus præsidia fuissent: ex quibus, præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio, & cum quo nominatim sædus ut fieret mandaveratis, omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma adversus nos tulerunt. In qua causa quum Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam & tyranni; ego tamen & cum aliis pro di-*

quæ sequuntur membra inter se ita connexa intelligi debent, ut unum ambo sensum efficiant. Qui non putaretis liberatam Asiam, nisi præsidia deduxisset Antiochus, an crederis ratam libertatem civitatibus futuram fuisse, si per eandem Asiam effusi Gallorum exercitus vagarentur?

3 *Atqui cum Antiocho]*
Hæc dicuntur cum respectu ad ea quæ præcessere. Pu-

gnavere Scipiones cum Gallis, ut cum hostibus justis, veris, legitimis, licet Antiocho, non Gallis nominatim bellum indictum esset. Sed nimirum decretum senatus complectebatur eos quoque qui Antiochi sectam secuti essent, & intra ejus præsidia fuissent. Quum igitur Galli inter auxiliares Antiochi fuerint, legitimum cum iis bellum & Scipiones & ego gessimus.

LIBER XXXVIII. 573

gnitate imperii vestri coactis ⁴ luere peccata sua ^{U.C. 565;}
 pacem pepigi : & Gallorum animos , si possent ^{A.C. 187.}
 mitigari à feritate insita , tentavi : & , postea-
 quam indomitos atque implacabiles cernebam ,
 tum demum vi atque armis coercendos ratus sum.

XLIX. Nunc quoniam suscepti belli purgatum
 est crimen , gesti reddenda est ratio. in quo confi-
 derem equidem causæ meæ , etiamsi non apud Ro-
 manum , sed apud Carthaginiensem senatum age-
 rem , ubi in crucem tolli imperatores dicuntur , si
 prospero eventu , pravo consilio rem gesserunt. Sed
 ego in ea civitate , quæ ideo omnibus rebus inci-
 piendis gerendisque deos adhibet , quia ¹ nullius
 calumniæ subicit ea quæ dii comprobaverunt , &
 in solennibus verbis habet , quum supplicationem
 aut triumphum decernit , Quod bene ac feliciter
 rempublicam administrarit , si nollem , si grave
 ac superbum existimarem virtute gloriari , ² pro
 felicitate mea exercitusque mei , quod tantam na-
 tionem sine ulla militum jactura devicimus , po-
 stulare , ut diis immortalibus honos haberetur ,
 & ipse triumphans in Capitolium adscenderem ,
 unde votis rite nuncupatis profectus sum ; negare-
 tis hoc ³ mihi , cum diis immortalibus ? Iniquo
 enim loco dimicavi. Dic igitur , quo æquiore po-
 tuerim dimicare. Quum montem hostes cepissent ,
 loco munito se tenerent , nempe eundem ad hostes
 erat , si vincere vellem. Quid , si urbem eo loco

⁴ Luere peccata sua] Pec-
 cuniâ. Sic excusat & mitigat
 Manlius , suppresso etiam
 invidioso pecuniæ nomine ,
 illam quæ ei objecta fuerat
 avaritiam , exactasque à ty-
 rannis castellanisque ingentes
 auri & argenti summas.

¹ Nullius calumniæ subji-
 cit] Nullius injustis & mæ-

litiosis cavillationibus deteri
 finit.

² Pro felicitate mea] Li-
 benter & hinc præfigeremus
 particulam si. Neque enim
 facile videtur posse sup-
 pleri.

³ Mihi , cum diis] Si nihil
 hinc vitii est , sensus erit : &
 mihi , & diis.

U.C. 665. haberent, & mænibus se tenerent? nempe oppu-
 2.C. 187. gnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquone loco
 Man. Acilius cum Antiocho pugnavit? Quid?
 Philippum non eodem modo super Aoum amnem
 juga tenentem montium T. Quintius dejecit? Equi-
 dem adhuc, qualem aut sibi fingant, aut vobis
 videri velint hostem fuisse, non invenio. Si de-
 generem & emollitum amænitate Asia, quid
 periculi vel iniquo loco subeuntibus fuit? si ti-
 mendum & feritate animorum, & robore corpo-
 rum, huicne tantæ victoriæ triumphum negatis?
 Cæca invidia est, Patres Conscripti, nec quid-
 quam aliud scit, quàm 4 detrectare virtutes,
 corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæ-
 so, ita ignoscatis, Patres Conscripti, si longiorem
 orationem non cupiditas gloriandi de me, sed ne-
 cessaria criminum defensio fecit. An etiam per
 Thraciam saltus patentes, qui angusti erant, &
 plana ex arduis, & culta ex sylvestribus facere
 potui, & præstare necubi notis sibi latebris de-
 litescerent latrones Thraces, ne quid sarcinarum
 raperetur, ne quod jumentum ex tanto agmine
 abstraheretur, ne quis vulneraretur, ne ex vul-
 nere vir fortis ac strenuus Q. Minucius morere-
 tur? 5 In hoc casu, quo infelicitè incidit, ut ta-
 lem civem amitteremus, hærent. Quòd saltu ini-
 quo, loco alieno, quum adortus hostis nos esset,
 duæ simul acies primi & novissimi agminis hæ-
 rentem ad impedimenta nostra exercitum barba-

4 Detrectare virtutes] Ob-
 trectare virtutibus, debi-
 tam illis detrudere laudem:
 quemadmodum suprâ lib.
 XXXIV. c. 15. Cato, haud
 sanè detrectator laudum sua-
 rum.

5 In hoc casu. . hærent]

In hoc infortunio, cujus
 culpam casus sustinet, exag-
 gerando verbis hærent: in
 ea re multi sunt. At sedulò
 tacent ea quæ mihi in hoc
 ipso prælio laudi dari de-
 bent. Frustra tamen, quum
 testis adsit omnis exercitus.

LIBER XXXVIII. 575

rorum circumvenerunt ; quòd multa millia ipso die , plura multo post dies paucos ceciderunt & ceperunt ; hoc si ipsi tacuerint , vos scituros , quum testis orationis meæ totus exercitus sit , non credunt ? Si gladium in Asia non strinxissem , si hostem non vidiissem ; tamen triumphum in Thracia duobus præliis merueram. Sed jam dictum satis est. quin , pro eo quòd pluribus verbis vos , quàm volui , fatigavi , veniam à vobis petitam impetratamque velim , Patres Conscripti.

L. Plus crimina eo die , quàm defensio , valuisent , ni altercationem in serum perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione , ut negaturus triumphum fuisse videretur. Postero die & cognati amicique Cn. Manlii summis opibus annixi sunt , & auctoritas seniorum valuit , negantium exemplum proditum memoriz esse , ut imperator , qui perduellibus devictis , confectâ provinciâ , exercitum reportasset , sine curru & laurea , privatus inhonoratusque , urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit , triumphumque frequentes decreverunt. Oppressit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis hujus , majus & cum majore & clariore virò certamen ortum. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias auctor est) duo Q. Petillii diem dixerunt. Id , prout cujusque ingenium erat , interpretabantur. Alii non tribunos plebis , sed universam civitatem , quæ id pati posset , incusabant. *Duas maximas Orbis terrarum urbes ingratas uno prope tempore in principes inventas : Romam ingratiorem ; si quidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expulisset ; Roma victrix victorem Africanum expellat.* Alii , Neminem unum civem tantum eminere debere , ut legibus interrogari non possit : nihil tam æquandæ libertatis esse , quàm

Triumphus Manlii decretus.

Scipio Africanus accusatur.

U. c. 166. *potentissimum quemque* ¹ *posse dicere causam.*
 a. C. 187. *Quid autem tuto cuiquam, nedum summam rem-*

publicam, permitti, si ratio non sit reddenda? Qui jus æquum pati non possit, in eum vim haud injustam esse. Hæc agitata sermonibus, donec dies dicendæ causæ venit. Nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio consul cenforve majore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum est deductus. Iustus dicere causam, sine ulla criminum mentione, orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret, neminem unquam neque melius, neque verius laudatum esse. Dicebantur enim ab eodem animo ingenioque, à quo gesta erant: & ² aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam, referebantur.

Tribunorum
 criminationes.

LI. Tribuni plebis ¹ *vetera luxuriæ crimina Syracusanorum hibernorum, & Locris Plemnianum tumultum, quum ad fidem præsentium criminum retulissent; suspicionibus magis, quàm argumentis, pecuniæ captæ reum accusarunt. Filium captum sine pretio redditum, omnibusque aliis rebus Scipionem, tanquam in ejus unius manu pax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum. Dictatorem eum consuli, non legatum in provincia fuisse: nec ad aliam rem eò profectum, quàm ut id quod Hispaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ jampridem persuasum esset, hoc Græciæ Asiæque & omnibus ad Orientem versus regibus gentibusque appareret; unum hominem*

1. *Posse dicere causam]* Posse accusari.

hanc laudationem ab ipso Scipione sibi dictam.

2. *Aurium fastidium aberat]* Nec audientium aures aspernabantur, gravabantur

¹ *Vetera . . crimina]* De his criminationibus in Scipionem egit Livius supra XXIX. 19. & seqq.

caput

LIBER XXXVIII. 577

caput columenque imperii Romani esse : sub umbra U.C. 565.
Scipionis civitatem dominam Orbis terrarum la- a.C. 187.

tere : nutus ejus pro decretis Patrum , pro populi
jussis esse. ² Infamiâ intactum , invidiâ quâ pos-

sunt urgent. Orationibus in noctem perductis ,

³ predicta dies est. ubi ea venit , tribuni in Ro-

stris primâ luce confederunt. Citatus reus , ma-

gno agmine amicorum clientiumque per me-

diam concionem ad Rostra subiit : silentioque

facto , Hoc , inquit , die , tribuni plebis , vosque

Quirites , cum Annibale & Carthaginiensibus si-

gnis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi.

Itaque quum hodie litibus & jurgiis supersederi

aquum sit , ego hinc extemplo in Capitolium ad

Jovem Optimum Maximum , Junonemque , & Mi-

nervam , ceterosque deos qui Capitolio atque arcî

præsident , salutandos ibo : hisque gratias agam ,

quod mihi & hoc ipso die , & sæpe aliàs egregiè

reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dede-

runt. Vestrum quoque quibus commodum est , ite

mecum , Quirites ; & orate deos , ut mei similes

principes habeatis : ⁴ ita , si ⁵ ab annis septem-

decim ad senectutem semper vos ætatem meam ho-

noribus vestris anteistis , ego vestros honores re-

Scipionis
ad pop.
oratio.

² Infamiâ intactum , in-
vidiâ] Quum non possent
infamiam ei verorum cri-
minum impingere , invidiam
in eum concitant : quod ut
possent viri magnitudo fa-
ciebat.

³ Predicta dies est] Vid.
not. 2. ad III. 57.

⁴ Ita , si] Quod quidem
vos ita precari decet , si ..
non aliter postulo ut id ore-
tis deos , quàm si ...

⁵ Ab annis septemdecim]

Ab anno ætatis decimo se-
ptimo. Anno demum ætatis
vigesimo quarto missus in
Hispaniam fuit Scipio. Sed
tribunus militum erat in pu-
gnâ Cannensi , quo tempore
haud multum egressus erat
annos septemdecim : ac de-
inde etiam , antequam in
Hispaniam iret , ædilis cu-
rulis summâ populi volun-
tate , quum legitimam æta-
tem nondum haberet , factus
fuerat. Vid. suprâ XXII. 53.
& XXV. 2.

U.C. 565.

a.C. 187.

Concio
eum in
Capitol.
sequitur.

bus gerendis præcessi. Ab Rostris in Capitolium adscendit : simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est : adeo ut postremò scribæ ⁶ viatoresque tribunos relinquerent, nec cum iis, præter servilem comitatum, & præconem, qui reum ex Rostris citabat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modò, sed per totam urbem omnia templa deùm cum populo Romano circumiit. Celebratio is prope dies favore hominum, & æstimatione veræ magnitudinis ejus fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Carthaginiensibus urbem est inductus.

Scipio in
Literni-
num con-
cedit.

LII. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit. post quem, quum invidiam & certamina cum tribunis prospiceret, die longiore predictâ, in Literninum concessit; certo consilio ne ad causam dicendam adesset. Major animus & natura erat, ac majori fortunæ assuetus, quàm ut reus esse sciret, & summittere se in humilitatem causam dicentium. Ubi dies venit, citarique absens est cœptus, L. Scipio morbum causam esse cur abesset, excusabat. Quam excusationem quum tribuni, qui diem dixerant, non acciperent, & ab eadem superbia non venire ad causam dicendam arguerent, quâ judicium & tribunos plebis & concionem reliquisset, &, quibus jus de se dicendæ sententiæ, & libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset, secessionemque eo die in Capitolium à tribunis plebis fecisset: *Haberis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relictis estis. Et tantum animorum in dies nobis decrescit, ut,*

⁶ Viatores] Vid. not. 8. ad II. § 1.

LIBER XXXVIII. 579

ad quem, ¹ antè annis septemdecim, exercitum U.C. 565.
 & classẽ habentem, tribunos plebis ædilemque a.C. 187.
 in Siciliam mittere ausi sumus, qui prehenderent
 eum, & Romam reducerent; ad eum privatum
 ex villa sua extrahendum ad causam dicendam,
 mittere non audeamus. Tribuni plebis appellati
 ab L. Scipione ita decreverunt, Si morbi causa
 excusaretur, sibi placere accipi eam causam,
 diemque à collegis prodici.

LIII. Tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitia cum P. Scipione intercedebant. is, quum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi, tristioreque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit: Quum L. Scipio excuset morbum esse Gracchi
 causam fratri, satis id sibi videri. Se P. Scipio- decretum
 nem, priusquam Romam redisset, accusari non in gra-
 passurum. tum quoque, si se appeller, auxilio ei tiam Scipionis.
 futurum, ne causam dicat. Ad id fastigium rebus
 gestis, honoribus populi Romani, P. Scipionem
 deorum hominumque consensu pervenisse, ut sub
 Rostris reum stare & præbere aures adolescentium
 conviciis, populo Romano magis deforme, quàm
 ipsi sit. ¹ Adjecit decreto indignationem: Sub
 pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Afri-
 cæ Scipio? Ideo quatuor nobilissimos duces Pæno-
 rum in Hispania, quatuor exercitus fudit fuga-
 vitque; ideo Syphacem cepit, Annibalem devi-
 cit, Carthaginem veltigalem nobis fecit, Antio-
 chum (recepit enim fratrem consortem hujus glo-

¹ Antè annis septemdecim] Magis placeret ante annos. Quin etiam, quum parum necessaria hîc videatur numeri annorum mentio, libenter pro his tribus vocibus reponeremus, ex

uno codice Ms. antea.

¹ Adjecit decreto indignationem] Decreto, quod modo memoratum est, adjecit orationem plenam indignationis.

U.C. 565. *riae L. Scipio*) *ultra Tauri juga emovit, ut duobus*
 a. C. 187. *bus Petilliis succumberet, vos de P. Africano*

palmam peteretis? Nullisne meritis suis, nullis vestris honoribus unquam in arcem tutam, & velut sanctam, clari viri pervenient; ubi si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum confidat? Movit & decretum, & adjecta oratio, non ceteros modò, sed ipsos etiam accusatores: & deliberaturos se, quid sui juris & officii esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est coeptus. ibi gratiae ingentes ab universo ordine, præcipuè à consularibus senioribusque, Ti. Graccho actæ sunt; quòd rempublicam privatis simultatibus potiore habuisset: & Petillii vexati sunt probris, quòd splendere alienâ invidiâ voluissent; & spolia² ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit, sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se jussisse ferunt, monumentumque ibi ædificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen magis, quàm pacis artibus. Memorabilior prima pars vitæ, quàm postrema fuit: quia in juventa bella assiduè gesta; cum senecta res quoque defloruere, nec præbita est materia ingenio. Quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adjicias? quid Asiatica legatio, & valetudine adversâ inutilis, & filii casu deformata, & post reditum necessitate aut subeundi judicii, aut simul cum patria deferendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque majus neque periculosius Romani gessere, unus præcipuam gloriam tulit.

LIV. Morte Africani crevere inimicorum

² *Ex Africani triumpho*] Ex Scipione Africano triumphato.

*Africani
mors &
laudes.*

LIBER XXXVIII. 581

animi: quorum princeps fuit M. Porcius Ca-
to, qui vivo quoque eo allatrare ejus magni-
tudinem solitus erat. hoc auctore existimantur
Petillii, & vivo Africano rem ingressi, & mor-
tuo rogationem promulgasse. Fuit autem roga-
tio talis: ¹ *Velitis, jubeatis, quærat* ^{Rogatio}
pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho
est, quique sub ejus imperio fuerunt; quod ejus
in publicum relatum non est, uti de ea re Ser.
Sulpicius prætor urbanus ad senatum referat?
quem eam rem velit senatus quærere de iis, qui
prætores nunc sunt? Huic rogationi primò Q.
& L. Mummi intercedebant: senatum quærere
de pecunia non relata in publicum, ita ut an-
tea semper factum esset, æquum censebant.
Petillii nobilitatem & regnum in senatu Sci-
pionum accusabant. L. Furius Purpureo con-
sularis, qui in decem legatis in Asia fuerat,
latius rogandum censebat; non quæ ab Antio-
cho modò pecuniæ captæ forent, sed quæ ab
aliis regibus gentibusque: Cn. Manlium ini-
micum incessens. Et L. Scipio, quem magis
pro se, quàm adversus legem dicturum appa-
rebat, dissuasor processit. is post mortem P.
Africani fratris, viri omnium fortissimi claris-

U.C. 565.
a.C. 187.

Rogatio
de pecu-
nia An-
tiochi.

¹ *Velitis, jubeatis, quæ-
ratur, quæ pecunia*] Nobis
admodum suspecta est vox
quærat. Has rogationum
decretorumque formulas
Romani incipere solent à
pronomine, & integra est
suisque numeris constans
hæc oratio: *velitis, jubea-
tis, uti prætor urbanus ad
senatum referat de ea pecu-
nia, quæ capta ab Antio-
cho est, quod ejus, id est,
de ea scilicet illius pecuniæ*

parte, quæ in publicum re-
lata non est. *De ea re* dixit,
non simpliciter *de ea*, quia
vox *pecunia* nimio interval-
lo distat: & nota est for-
mula omnium senatuscon-
sultorum, *de ea re ita cen-
suerunt*. Non absumiliter
structas orationes vid. l. I.
c. 32. & hoc ipso libro,
c. 11. Igitur pro *quærat*
hoc loco legendum putamus
Quirites.

U.c. 587.
a. C. 187.

simique, eam exortam rogationem est conquæ-
stus. Parum enim fuisse, non laudari pro Rostris
P. Africanum post mortem, nisi etiam accusare-
tur. Et Carthaginienses exilio Annibalis conten-
tos esse: populum Romanum ne morte quidem P.
Scipionis exsatiari; nisi & ipsius fama sepul-
tureretur, & frater insuper, ² accessio invidiæ,
maletur. M. Cato suavit rogationem, (existat
oratio ejus de pecunia regis Antiochi) &
Mummius tribunos auctoritate deterruit, ne
adversarentur rogationi. Remittentibus ergo
his intercessionem, omnes tribus, uti rogaf-
set, jusserunt.

LV. Ser. Sulpicio deinde referente, quem
rogatione Petilliâ quærere vellent; Q. Teren-
tium Culleonem Patres jusserunt. Ad hunc
prætozem, adeo amicum Corneliæ familiæ, ut
qui Romæ mortuum elatumque P. Scipionem
(est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum,
sicut in triumpho ierat, in funere quoque an-
te lectum isse, memoriæ prodiderint, & ad
portam Capenam ¹ mulsum prosecutis funus
dedisse, quod ab eo inter alios captivos in
Africa ex hostibus receptus esset; aut adeo
inimicum eundem, ut propter insignem simul-
tatem ab ea factione, quæ adversa Scipionibus
erat, delectus sit potissimum ad quæstionem
exercendam; ceterum ad hunc nimis æquum

² Accessio invidiæ] Al-
tera victima invidiæ in P.
Scipionem concitata; se-
cundo loco objectus invidiæ,
quæ prior P. Scipio confla-
grarat.

¹ Mulsum prosecutis funus
dedisse] Mulsum est potio
ex vino & melle temperata,
quæ apud veteres erat in de-

liciis. Eo milites in trium-
pho ab imperatore dona-
bantur. Ita eo exemplo &
more tum Livius significat
Culleonem in Africani fu-
nere, renovatâ triumpho
ejus memoriâ, dedisse mul-
sum, aut triumpho imita-
tum liberalitatem & imagi-
nem hoc fecisse.

aut iniquum prætorem, reus extemplo factus ^{U.C. 565.}
 L. Scipio: simul & delata & recepta nomina ^{a.C. 187.}
 legatorum ejus A. & L. Hostiliorum Cato-
 num, & C. Furii Aculeonis quæstoris: &, ut
 omnia contacta societate peculatûs viderentur,
 scribæ quoque duo & accensus. L. Hostilius,
 & scribæ, & accensus, priusquam de Scipione
 judicium fieret, absoluti sunt: Scipio & A. ^{Damna-}
 Hostilius legatus, & C. Furius damnati: Quo ^{tur L. Sci-}
commodior pax Antiocho daretur, Scipionem² sex ^{pio.}
millia pondo auri, quadringenta octoginta ar-
genti plus accepisse, quàm in ærarium retulerit:
A. Hostilium³ octoginta pondo auri, argenti
quadringenta tria: Furium quæstorem⁴ auri cen-
tum triginta, argenti ducenta pondo. Has ego
 summas auri & argenti relatas apud Antia-
 tem inveni. in L. Scipione malim equidem
 librarii mendum, quàm mendacium scripto-
 ris esse, in summa auri atque argenti. Simi-
 lius enim veri est, argenti quàm auri majus
 pondus fuisse: & potius⁵ quadragies quàm

² Sex millia pondo auri]
 Marcas 9375. quadringenta
 octoginta argenti: marcas
 750.

³ Octoginta pondo auri]
 Marcas 125. Argenti qua-
 dringenta tria. Marcas 629.
 uncias 5. semunciam 1.

⁴ Auri (pondo) centum
 triginta] Marcas 203. un-
 ciam 1. Argenti ducenta
 pondo. Marcas 312. uncias 4.

⁵ Quadragies] Supple,
 centenis millibus sestertiûm.
 Scilicet hæc circiter summa
 efficeretur, si poneremus
 trajectas esse, in iis quæ
 Valerius de pecunia à Sci-
 pione exacta dixerat, nume-

rorum notas, ita ut ille
 scripserit: quadringenta oc-
 toginta pondo auri, sex mil-
 lia argenti. Nam libra ar-
 genti est quadringentorum
 sestertiûm. Unde sequitur
 sex millia pondo argenti ef-
 ficere vices sestertium cum
 quadringentis sestertiorum
 millibus, sive sestertios
 2400000. Jam verò qua-
 dringenta octoginta pondo
 auri, si statuatur auri ad
 argentum proportio decu-
 pla, æquiparantur libris
 argenti 4800. quæ efficiunt
 decies sestertium cum non-
 gentis & viginti sester-
 tiorum millibus. Verùm

U.C. 565. ⁶ ducenties quadragies litem æstimatam : eo
 a.C. 187. magis , quòd ⁷ tantæ summæ rationem etiam
 ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu
 tradunt ; librumque rationis ejus quum Lu-
 cium fratrem afferre jussisset , inspectante sena-
 tu suis ipsum manibus concerpssisse , indignan-
 tem , quòd , quum ⁸ bis millies in ærarium in-
 tulisset , quadragies ratio ab se posceretur. ab
 eadem fiducia animi , quum quæstores pecu-
 niam ex ærario contra legem promere non au-
 derent , poposcisse claves , & se aperturum
 ærarium dixisse , ⁹ qui , ut clauderetur , effe-
 cisset.

LVI. Multa alia in Scipionis exitu maximè
 vitæ , dieque dicta , morte , funere , sepulcro ,

2400000. & 1910000. si
 addantur sibi invicem , exur-
 gunt 4310000. sive quadra-
 gies sestertium cum trecen-
 tis & viginti sestertiorum
 millibus. Excurrentem au-
 tem illam trecentorum &
 viginti millium summam
 neglexit Livius , ut nume-
 rum suum rotundaret. Cete-
 rum quadragies sestertium
 efficit marcas argenti no-
 strates 15625.

⁶ Ducenties quadragies]
 Supple itidem , centenis se-
 stertium millibus. Sic æsti-
 mat Livius in Romana pe-
 cunia summam sex millium
 pondo auri , & quadringen-
 torum octoginta argenti :
 quæ si accuratè omnino æsti-
 maretur , efficeret ducenties
 quadragies sestertium cum
 centum & nonaginta duo-
 bus millibus sestertiorum.
 Ducenties quadragies sester-
 tium æquiparatur marcis ar-

genti 93750.

⁷ Tantæ summæ] Nempe
 quadragies sestertii.

⁸ Bis millies] Sestertios
 200000000. id est , marcas
 argenti 781250.

⁹ Qui , ut clauderetur effe-
 cisset] Hoc dictum Scipio-
 nis aliquid obscuri habet.
 An ideo à se clausum esse
 ærarium dixit , quòd in il-
 lud tantam pecuniam intul-
 lisset , ut jam opus non esset
 conferri à populo tributum ,
 nec proinde ærarium ad tri-
 butum accipiendum aperi-
 ri ? Sed id nusquam memo-
 ratum , & extincti tributi
 decus ad victoriam Pauli
 Æmilii de Perseo rege refer-
 tur. An ideo , quòd perpe-
 trato Punico bello finem ar-
 tulerit sumptibus illis , qui-
 bus immensis exhaustum
 fuerat ærarium ? Judicet le-
 ctor , aut quid commodius
 ipse excogitet.

LIBER XXXVIII. 585

In diversum trahunt : ut cui famæ , quibus scriptis assentiar , non habeam. Non de accusatore convenit ; alii M. Nævium , alii Petillios diem dixisse scribunt : non de tempore quo dicta dies sit : non de anno quo mortuus sit : non ubi mortuus , aut elatus sit. Alii Romæ , alii Literni & mortuum , & sepultum : utrobique monumenta ostenduntur , & statuæ. Nam & Literni monumentum , monumentoque statua superimposita fuit ; quam tempestate disiectam nuper vidimus ipsi. Et Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt : quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse , tertia poëtæ Q. Ennii. Nec inter scriptores rerum discrepat solum , sed orationes quoque , si modò ipsorum sunt , quæ feruntur , P. Scipionis & Ti. Gracchi , abhorrent inter se. Index orationis P. Scipionis , nomen M. Nævii tribuni plebis habet : ipsa oratio sine nomine est accusatoris. nebulonem modò , modò nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio , aut Petilliorum accusatorum Africani , aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. Alia tota ferenda fabula est Gracchi orationi conveniens : & illi auctores sequendi sunt , qui , quum L. Scipio & accusatus , & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege , legatum in Etruria fuisse Africanum tradunt. quò post famam de fratris casu allatam , relictâ legatione cucurrisse eum Romam ; & quum à porta rectâ ad forum se contulisset , quòd in vincula duci fratrem dictum erat , repulisse à corpore ejus viatorem ; & tribunis retinentibus ¹ magis piè quàm civiliter vim fecisse. Hæc enim ipse

¹ *Magis piè quàm civiliter*] Ita ut piùm fratrem legum observantem. Sic ,
ageret magis , quàm civem l. VII. c. 5. *Consilium* . . .
non civilis exempli.

U. C. 565.
a. C. 187.

Gracchus queritur, dissolutam esse à privato tribuniciam potestatem : & ad postremum, ² quum auxilium L. Scipioni polliceretur, adjicit, tolerabilioris exempli esse, à tribuno plebis potiùs, quàm à privato, victam videri & tribunitiam potestatem, & rempublicam, esse. Sed ita hanc unam impotentem ejus injuriam invidiâ onerat, ut increpando quoddam degenerarit tantum à se ipse, cumulas ei veteres laudes moderationis & temperantiæ ³ pro reprehensione præsentis reddat. Castigatum enim quondam ab eo populum ait, quoddam eum perpetuum consulem & dictatorem vellet facere : prohibuisse statuas sibi in Comitio, in Rostris, in Curia, in Capitolio, in cella Jovis poni : prohibuisse ne decerneretur, ut imago sua triumphali ornatu è templo Jovis Optimi Maximi exiret. Hæc vel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderandis ⁴ ad civilem habitum honoribus significarent : quæ exprobrando inimicus fatetur.

Grac-
cho nupta
Cornelia.

LVII. Huic Graccho minorem ex duabus filiis (nam major P. Cornelio Nasicæ haud dubiè à patre collocata erat) nuptam fuisse convenit. Illud parum constat, utrum post mortem patris & desponsa sit, & nupserit : an veræ illæ opiniones sint, Gracchum, quum L. Scipio in vincula duceretur, nec quicquam collegarum auxilio esset, jurasse, *Sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere, nec se gratiæ quærendæ causâ quicquam facere. sed, in quem*

² Quum auxilium... pol-
liceretur] Meliùs pollicetur.

³ Pro reprehensione præ-
senti] Ad pensandam hanc
præsentem recentis facti re-

prehensionem.

⁴ Ad civilem habitum]
Ad modum qui civem libe-
ræ reipublicæ deceat, qui
non officiat aequalitati ci-
vium inter se.

LIBER XXXVIII. 587

carcerem reges & imperatores hostium ducentem U.C. 66.
vidisset P. Africanum, in eum se fratrem ejus du- a. C. 187.
ci non passurum. Senatum, eo die fortè cœnan-
 tem in Capitolio, consurrexisse, & petisse, ut
 inter epulas Graccho filiam Africanus despon-
 deret. quibus ita inter publicum solenne spon-
 salibus rite factis, quum se domum recepisset,
 Scipionem Æmiliæ uxori dixisse, filiam se mi-
 norem despondisse. quum illa muliebriter indi-
 gnabunda, nihil de communi filia secum con-
 sultatum, adjecisset, non, si Ti. Graccho da-
 ret, expertem consilii debuissè matrem esse;
 lætum Scipionem tam concordii judicio, ipsi
 desponsam respondisse. Hæc de tanto viro,
 quanquam & opinionibus, & monumentis lit-
 terarum variarent, proponenda erant.

LVIII. Judiciis à Q. Terentio prætore per-
 fectis, Hostilius & Furius damnati, prædes *L. Scipio*
 eodem die quæstoribus urbanis dederunt. Sci- *in carce-*
 pio quum contenderet, omnem quam accepis- *rem duci*
 set pecuniam in ærario esse, nec se quicquam *jubetur.*
 publici habere, in vincula duci est cœptus.
 P. Scipio Nasica tribunos appellavit, oratio-
 nemque habuit plenam veris decoribus, non
 communiter modò Cornelix gentis, sed pro- *Defen-*
 priè familiæ suæ. Parentes suos & P. Africani ac *ditur à*
 L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse *Nasica.*
 Cn. & P. Scipiones, clarissimos viros. Eos, quum
 per aliquot annos in terra Hispania, adversus
 multos Pænorum Hispanorumque & duces, &
 exercitus, nominis Romani famam auxissent, non
 bello solùm, sed quòd Romanæ temperantiæ fidei-
 que specimen illis gentibus dedissent, ad extre-
 mum ambo pro populo Romano morte occubuisse.
 Quum illorum tueri gloriam posteris satis esset,
 P. Africanum tantum paternas superavisse lau-
 des, ut fidem fecerit, non sanguine humano, sed

U. C. 166. stirpe divinâ satum se esse. L. Scipionem, de quo
 A. C. 187. agatur, (ut, quæ in Hispania, quæ in Africa,
 quum legatus fratris esset, gessisset, prætereantur)
 consulem, & ab senatu dignum visum, cui extra
 sortem Asia provincia, & bellum cum Antiocho
 rege decerneretur; & à fratre, cui post duos
 consulatus censuramque & triumphum legatus in
 Asiam iret. Ibi ne magnitudo & splendor legati
 laudibus consulis officeret, fortè ita incidisse, ut,
 quo die ad Magnesium signis collatis L. Scipio
 Antiochum devicisset, ager P. Scipio Elææ die-
 rum aliquot viâ abesset. Non fuisse minorem eum
 exercitum, quàm Annibalis, cum quo in Africa
 esset pugnatum. Annibalem eundem fuisse inter
 multos alios regios duces, qui imperator Punici
 belli fuerit. Et bellum quidem ita gestum esse, ut
 ne fortunam quidem quisquam criminari possit. In
 pace crimen quæri. eam dici¹ venisse. Hic decem
 legatos simul argui, quorum ex consilio data pax
 esset. Quin exstirpasse ex decem legatis, qui Cn.
 Manlium accusarent. tamen non modò ad crimi-
 nis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam
 accusationem valuisse.

LIX. At, hercule, in Scipione ipsas leges pa-
 cis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspe-
 ctas esse. Integrum enim ei regnum relictum:
 omnia possidere eum victum, quæ ante bellum ejus
 fuerint: auri & argenti quum vim magnam ha-
 buisset, nihil in publicum relatum, omne in pri-
 vatum versum.¹ An non præter omnium oculos
 tantum auri argenticque in triumpho L. Scipionis,
 quantum non decem aliis triumphis, si omne in

¹ Venisse] Venumdatam
 esse.

ri.. sit latum] Dele verbum
 sit, & supple esse. Sed &
 mallems, si omnes.. con-
 ferantur.

¹ An non.. tantum an-

unum conferatur, sit latum? Nam quid de finibus regni dicam? *U.C. 565; 2.C. 187.* Asiam omnem, & proxima Europæ tenuisse Antiochum. Ea quanta regio Orbis terrarum sit, à Tauro monte in Ægæum usque promi-nens mare, quot non urbes modò, sed gentes am-plectatur, omnes scire. Hanc regionem, ² dierum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem, patentem, usque ad Tauri montis jugà Antiocho ademptam, expulso in ulti-mum angulum Orbis terrarum. Quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? Philippo victo, Macedoniam; Nabidi Lacedæmonem relictam. nec Quintio crimen quæsitum. Non enim habuisse eum Africanum fratrem: cujus quum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, invidiam nocuisse. Tantum auri argentique judicatum esse in domum L. Sci-pionis illatum, quantum, venditis omnibus bo-nis, redigi non posset. Id ubi ergo esse regium aurum? ubi tot hæreditates acceptas? In domo, quam sumptus non exhausserint, exstare debuisse novæ fortunæ cumulum. At enim, quod ex bonis redigi non possit, ex corpore & tergo per vexatio-nem & contumelias L. Scipionis petituros inimi-cos: ut in carcerem inter fures nocturnos & la-trones vir clarissimus includatur, & ³ in robore & tenebris exspiret; deinde nudus ante carcerem projiciatur. Non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubescendum.

LX. Adversùs ea Terentius prætor rogatio-nem Petilliam, & senatusconsultum, & judi-

² Dierum plus triginta . .
patentem] Supple, itinere.
Quod sanè durius videri non
immeritò possit.

³ In robore] Robur, in-
quit Festus, in carcere dici-

tur is locus, quò præcipitatur
maleficorum genus, quòd an-
tè arcis robusteis includeba-
tur. Nimirum olim fontes
includebantur arcis è robo-
re, sive, ligno durissimo,
factis.

U.C. 565.
2. C. 187.

Grac-
chus mitti
eum ju-
bet.

cium de L. Scipione factum recitavit : se , nō referatur pecunia in publicum , quæ judicata sit , nihil habere quod faciat , nisi ut prehendi damnatum , & in vincula duci jubeat. Tribuni quum in consilium secessissent , paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum , præter Gracchum , sententia pronunciavit , prætori non intercedere tribunos , quominus suâ potestate utatur. Ti. Gracchus ita decrevit : *Quominus ex bonis L. Scipionis quod judicatum sit redigatur , se non intercedere prætori. L. Scipionem (qui regem opulentissimum Orbis terrarum devicerit ; imperium populi Romani propagaverit in ultimos terrarum fines ; regem Eumenem , Rhodios , alias tot urbes Asiæ devinxerit populi Romani beneficiis ; plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit ;) non passuram inter hostes populi Romani in carcere & in vinculis esse , mittique eum se jubere.* Tanto assensu auditum est decretum , adeo dimissum L. Scipionem lati homines viderunt , ut vix in eadem civitate videretur factum judicium. ¹ In bona deinde L. Scipionis possessum publicè quæstores prætor misit. neque in iis non modò vestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ , sed nequaquam tantum redactum est , quantæ summæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni ; ut , si acciperet eam , locupletior aliquanto esset , quàm ante calamitatem fuerat. Nihil accepit. quæ necessaria ad cultum erant , ² redempta ei

¹ *In bona*] Jussit prætor quæstores in bona L. Scipionis jus possessionis nomine populi Romani exercere.

² *Redempta*] Intelligendum est vendita esse ea om-

nia quæ L. Scipionis erant , ut pecunia ex eis redacta in ærarium inferretur : ad illam autem venditionem accessisse proximos L. Scipionis cognatos , & ea quæ ma-

LIBER XXXVIII. 591

à proximis cognatis sunt. Verteratque Scipio- U.C. 565;
num invidia in prætorem, ³ & consilium ejus, ^{a.C. 187.}
& accusatores.

ximè necessarij usûs erant 3 *Et consilium ejus*] Et
redemisse, ac Scipioni red- judices qui cum eo L. Sci-
didisse. pionem damnaverant.

FINIS.

